# P. VIRGILII MARONIS OPERA AD EDITIONEM P. MAASUICII...

# P. VIRGILII MARONIS OPERA

AD EDITIONEM

P. MAASVICII

CASTIGATA CUM NOTIS

JOH: MIN-ELII

*Editio novissima cateris emendatior,*

PARS SECUNDA.

VENETIIS,
EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA.
MDCCCIII.

1 Collucent 2 flammis. Quæ tantum accenderit ignem,
Causa 3 latet: 4 duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque, 5 furens quid fœmina possit,
6 Triste per 7 augurium Teucrorum pectora ducunt.
8 Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla
9 Occurrit tellus, 10 maria undique, & undique cœlum,
11 Olli 12 cæruleus supra caput astitit imber,
13 Noctem hyememque ferens: & 14 inhorruit unda tenebris.
15 Ipse 16 gubernator 17 puppi Palinurus ab alta:
Heu! 18 quianam tanti 19 cinxerunt æthera 20 nimbi?
Quidve, 21 pater Neptune, 22 paras? sic deinde 23 locutus,
24 Colligere arma jubet, 25 validisque incumbere remis;
26 Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, 27 non, 28 si mihi Juppiter 29 auctor

1 Spon-

1 Ex omni parte lucent. 2 Funebribus sc. id est, incendio rogi, in quo Didonis corpus cremabatur. 3 Ignorabat Æneas & socii, unde tantus ignis in urbe Carthagine luceret: sed cum apud se considerarent quam indigne regina Æneæ fugam tulerit, & quam perdite eum adamarit, scirentque muliebrem sexum esse fragilem, facili conjectura id, quod erat, opinabantur, nempe Didonem sibi mortem concitasse. 4 Sed notum est Æneæ, quid duri amores, magno amore violato, possint. 5 Per impatientiam amoris. 6 Et pectora Teucrorum existimant ita esse per infelicem conjecturam, id est, Æneas sciebat quidem, & Teucri ceteri animo ducebant, latebat tamen causa, quia nesciebant Didonem tam impatienter amasse. Alii sic construunt: Sed duri dolores, magno amore polluto, notumque quid furens femina possit, ducunt pectora Teucrorum per triste augurium ignis. 7 Conjecturam, sinistri quippiam accidisse vitæ aut rebus Didonis. 8 Postquam naves conscenderant altum mare. *Postquam altum tenuere rates*, eosdem ferre versus quatuor v. l. 3. 9 Visui nautarum. 10 Sed maria occurrunt, id est, nihil terræ videre possunt. 11 Illi tunc. 12 Cærulei coloris, aut ex marinis aquis collectus. 13 Tenebras & tempestatem afferens. 14 Valde horrida facta est, horrorem navigantibus incussit obscuritate nimbi. 15 Emphasis. 16 Sc. *loquitur*. 17 Qui locus gubernatoris est, clavum tenentis. 18 Cur. Lege Erythræum in Indice asserentem hanc lectionem contra aliorum *quidnam* vel *quinam*. Sic l. 10. *Cœlicolæ magni*, quia nam *sententia vobis Versa retro?* 19 Obsederunt cœlum, ita ut videri jam vix possit. 20 Nubes atræ, unde pluviæ oriuntur. 21 Maris, id est, summus rector aquarum. 22 Prætendis hic nimbis. 23 Palinurus. 24 Contrahere arma navigatoria, id est, vela, funes rudentes, ὅπλα: non omnino deponere, sequitur enim *Obliquatque sinus in ventum*. 25 Valide ipsis remis. 26 Velorum sc. id est, vela obliqua tendit. 27 Desperationis plena oratio, qua significat tali aeris constitutione se in Italiam pervenire non posse. 28 Etiamsi. 29 Nostræ navigationis.

1 Pol-

1 Spondeat, 2 hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
Mutati 3 tranſverſa fremunt, & 4 veſpere ab 5 atro
Conſurgunt venti, atque 6 in nubem cogitur aer.
7 Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. 8 Superat quoniam 9 Fortuna, 10 ſequamur:
Quoque 11 vocat, vertamus iter. Nec littora 12 longe
13 Fida reor 14 fraterna 15 Erycis, portuſque 16 Sicanos:
Si 17 modo 18 rite memor 19 ſervata remetior 20 aſtra.
Tum pius 21 Æneas: Equidem 22 ſic poſcere ventos
Jamdudum, & fruſtra cerno te tendere 23 contra.
Flecte 24 viam velis. An ſit mihi gratior ulla,
Quoque magis 25 feſſas optem dimittere naves,
26 Quam quæ 27 Dardanium 28 tellus mihi ſervat 29 Aceſtem,
Et patris Anchiſæ 30 gremio complectitur oſſa?
31 Hæc ubi dicta, petunt 32 portus, & vela 33 ſecundi

 1 In-

1 Polliceatur mihi. 2 Hac diſpoſitione aeris ſtante. 3 Tranſverſe, in tranſverſum, hinc atque hinc: Enallage partium orationis. Carthagine enim ſolventes, æquatis velis & vento ſecundo proceſſerant; ventus autem mutatus, tranſverſim ab Occaſu jam fremit. 4 Ab ea regione, in quam tendimus, id eſt, ab Occidente, qui nobis contrarius eſt. 5 Ac proinde turbolento & tempeſtuoſo. 6 Aer extenuatus in ſublime fertur, concretus in nubem contrahitur & condenſatur: Cic. 2. de Nat. Deorum. 7 Non valemus, non ſatis ſumus obniti remis, neque tendere velis adverſus ventos & inſurgentem procellam tantum, quantum nos venti repellunt. Unde infert neceſſario ſuperantis fortunæ arbitrio navem eſſe permittendam. 8 Vincit conatus noſtros. 9 Fortuita & repentina tempeſtas. 10 Sponte ſc. quo traheremur coacti: neque enim cum fortuna pugnandum. 11 Nos fortuna ſc. 12 Ab his locis. 13 Propter Aceſtis affinitatem. 14 Fratris tui. 15 Qui Veneris & Butæ filius: cui in regno Siciliæ ſucceſſit Aceſtes. 16 Sicilienſes. 17 Solummodo. 18 Ut decet ſolertem gubernatorem. 19 Ante tempeſtatem obſervata. 20 Ad quorum obſervationem navigetur. 21 Inquit. 22 Ut in Siciliam propter occidentem ventum redeamus. Conſilium Palinuri approbat Æneas tribus de cauſis, quæ claræ ſunt. 23 Ventos, id eſt, cum adverſo vento obluctari. 24 Maris ſc. dando vela, quæ venti impellunt, id eſt, naviga obliquatis velis in Siciliam. 25 Nos feſſos, aut ſocios. Metonymia. 26 Sc. ea. 27 Troja oriundum. 28 Sicilia. 29 Amicum & affinem: filium Egeſtæ, Hippotis Trojani filiæ, ex Crimiſo Siciliæ fl. 30 Sc. ſuo, id eſt, ſepulchro. 31 Poſtquam hæc dicta ſunt a Palinuro & Ænea. 32 Sicanos. 33 Inſequentes, & a tergo utiliter flantes, & jam a puppe aſpirantes divertentibus in Siciliam.

1 Intendunt zephyri. Fertur 2 cita 3 gurgite classis,
Et 4 tandem læti 5 notæ advertuntur arenæ.
6 At procul 7 excelso miratus vertice 8 montis
9 Adventum, 10 sociasque rates, 11 occurrit 12 Acestes,
13 Horridus in jaculis, & 14 pelle 15 Libystidis ursæ:
16 Troja Criniso conceptum flumine mater
17 Quem genuit. 18 Veterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces, & 19 gaza lætus agresti
Excipit, ac 20 fessos 21 opibus solatur 22 amicis.
Postera cum 23 primo stellas Oriente 24 fugarat
Clara dies, 25 socios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas, 26 tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, 27 genus alto a sanguine Divum:
28 Annuus exactis completur mensibus orbis,

1 Ex

1 Instant occidentales venti, Euro oppositi. 2 Velox. 3 Mari profundo; id est, fluxu etiam secundante. 4 Post magna desideria: quia tot nimbos instare viderant. 5 Ad notam arenam, id est, ad littus Siciliense, quod notum erat; nam superiori anno in Sicilia patrem Anchisen sepelierat Æneas. 6 Sternit viam ad congressum Acestis & Æneæ, quorum illum venantem per occasionem inducit: unde ab habitu venationis decore eum circumscribit. 7 De excelso vertice. 8 Promonterii Drepani, quo appulisse Æneam scribit Dionysius. 9 Æneæ. 10 Ut naves sociorum, id est, Trojanorum. 11 Illis. 12 Rex Siciliæ. 13 Admirandus, aut terribilis propter Jacula, quæ gerebat. 14 Solebant antiqui heroes ferarum pellibus, præcipueque leonum aut ursorum, delectari, iisdemque amiciri ut apparerent horribiliores. Sic legimus l. 2. supra, Æneam, cum patrem efferre decrevisset, primum se leonis pelle instravisse. Quin & Gen. 3. legimus, hujusmodi tunicas ex pellibus factas protopalastis primum datas, in usum necessarium. Postea in deliciis, tum claris viris, tum venatoribus, esse cœperunt pelles. 15 Libycæ: quod ursis aliisque feris abundaret Libya. *Libystis*, Patronymicum est. 16 Trojana, id est Egesta, quæ posita a patre in navicula fuit, ut ferretur, quo sors impelleret; in Siciliam ergo delata, Criniso regi nupsit: qui amni nomen dedit, & ex eo peperit Acestem. 17 Acestem. 18 Acestes memor se a Trojanis oriundum; aut memor eum esse Trojanorum morem, ut hospitales sint, gratulatur eos incolumes reductos esse ad se, atque hilari vultu eos ad convivium accipit. Sic l. 4. *Invenit, germana, viam, gratare, Soror.* 19 Opibus ex agro collectis, apparatu tenui, & plane rustico. 20 Ex reluctatione contra ventos. 21 Al. *dapibus*. 22 Quæ amicis gratæ sunt. 23 In primo ortu solis. 24 Effecerat claritate sua, ut abiisse viderentur, quæ tamen semper fixæ sunt. 25 Militari more socios suos in concionem vocat, ut prænuntiaret, quibus studiis aliquot dies essent transigendi. 26 Colliculi, aut sepulchri Anchisæ. 27 Oriundum a Dardano Jovis & Electræ filio. 28 Annua revolutio solis perficitur. Anni periphrasis, quia ex duodecim mensibus, in orbem revolutis, constat.

1 Po-

1 Ex quo relliquias, 2 divinique ossa 3 parentis
4 Condidimus terra, 5 mœstasque sacravimus aras.
Jamque 6 dies (ni 7 fallor) adest, quem semper 8 acerbum;
Semper 9 honoratum (sic Dii voluistis) habebo.
10 Hunc ego, 11 Gætulis 12 agerem si Syrtibus exul,
13 Argolicove mari 14 deprensus, & urbe 15 Mycenæ;
* Annua vota tamen 16 solemnesque ordine * pompas
* Exequerer, 17 struerenque * suis 18 altaria * donis.
Nunc 19 ultro 20 ad cineres ipsius & ossa parentis,
21 Haud equidem sine mente reor, sine numine Divum
Adsumus, & portus 22 delati intramus 23 amicos.
24 Ergo agite, & 25 lætum cuncti celebremus 26 honorem:
27 Poscamus 28 ventos atque hæc 29 me sacra quotannis



1 Postquam. 2 In Deorum numerum assumpti. [illegible] 3 Anchisæ. 4 Anchisen alii in Sicilia obiisse ferunt, alii in Atho monte: inde ossa & cineres in Siciliam delatos. 5 Nos mœsti, ob charissimi patris interitum, illi, ceu Deo, aras consecravimus, ad quas sacrificemus nunc. 6 Anniversarius. 7 Ob confusionem anni, quæ erat apud majores. 8 Ob amissi patris memoriam. Pietatis enim liberorum est, parentum mortem luctu prosequi. 9 Anniversaria memoria, quod in numerum Deorum relatus sit. 10 Diem. 11 In Getulicis. Lybycis Syrtibus, id est, maximis periculis maris, qualia sunt apud Syrtes, sic ab attracta in cumulum arena dictas. Amplificatio a Majori, ducta a loci circumstantia. 12 Ducerem & viverem. 13 Jonio. 14 Ab ipsa tempestate occupatus. 15 Emphatice, ubi regnavit Agamemnon ipse. Et Mycene in Singulari posuit pro Mycenarum. Al. *Mycenis*, id est, etiamsi inter medios hostes essem, illum tamen diem festum, vel invitis hostibus haberem. * Anniversaria signate omnia ad *funera & exequias*. 16 Pompas funebres, quæ singulis annis exhiberi solent. Declarat enim, quæ vocet *Annua vota*. *Pompas* Græci *missiones* exponunt, a πέμπω, mitto. Latini autem hac voce significant omnem solemnem apparatum ad ostentationem triumphi speciem. Unde *ludorum*, *spectaculorum*, *sacrificiorum*, *solemnes pompæ* dicuntur, ἀπὸ τοῦ πομπεύειν, id est, *triumphare*. 17 Instruerem propriis donis, id est, sacrificarem, & mactarem ad ejus altaria hostias, ut Divo. 18 Virorum honoratorum Manes geminis aris consecrabat antiquitas. 19 Præter consilium nostrum cum iter esset in Italiam. 20 Juxta. 21 Cum animo & intentione, & voluntate Deorum, ut sc. anniversarium sacrum patri faceremus. 22 Impulsu ventorum. 23 Amicorum. 24 Epilogus constans exhortatione ad sacra concelebranda. 25 Nox læti, cum lætitia, vel, quo lætatus Anchises, in Deos relatus, a quo, jam Deo, ... 26 Exequias. 27 ... Poscamus navigationem prosperam in Italiam, ubi urbe constituta & templis dicatis anniversario honore numen illius colamus. 28 Opportunos. 29 Quæ nunc instituam.

Urbe velit 1 posita templis 2 sibi 3 ferre dicatis.
Bina boum vobis Troja generatus Acestes
Dat numero capita 4 in naves. Adhibete Penates
5 Et patrios 6 epulis, 7 & quos 8 colit 9 hospes Acestes,
10 Præterea, 11 si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem,
12 Prima 13 citæ Teucris ponam 14 certamina classis.
15 Quique pedum cursu valet, & qui 16 viribus audax,
Aut 17 jaculo incedit 18 melior, 19 levibusque sagittis,
20 Seu 21 crudo fidit pugnam committere cæstu:
Cuncti adsint, 22 meritæque expectent præmia palmæ
23 Ore 24 favete omnes, & 25 tempora cingite 26 ramis.
Sic fatus, velat 27 materna 28 tempora myrto.
29 Hoc 30 Helymus facit, hoc 31 ævi maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius: 32 sequitur 33 quos cœtera pubes.
34 Ille e 35 concilio multis cum 36 millibus ibat
Ad 37 tumulum, magna medius 38 comitante caterva.

Hic

1 In Sicilia condita. 2 In honorem suum consecratis. 3 Nos & nostros posteros. 4 In singulas naves, id est, singulis navibus duos boves sua liberalitate donat. 5 Simul quos aveximus a patria nostra, id est, Trojanos. 6 Epulo solemni. 7 Et Siculos. 8 Peculiariter. 9 Noster. 10 Præter epulum datum. 11 Cum primum septimus dies illuxerit nobis, & serenitatem ostenderit. Cum respectu ad Rom. ritus; apud quos defunctus per septem dies asservabatur domui positus, octavo cremabatur, nono reliquiæ sepeliebantur. Hinc Novendiales feriæ, epulæ, ludi. 12 E quatuor 13 Velocioris ac cito impellendæ navis: ut quæ primam metam contigerit, victrix sit. 14 Expressa hæc certamina ex Hom. Il. 23. 15 Et ponam certamina ei, qui valet &c. 15 Confidit viribus suis & hoc ad cæstus certamen refertur. 17 Ex arcu emisso. 18 Præstantior. 19 Id est, instituam quadruplicia certamina: sc. navium, peditum, cæstuum, & arcuum. 20 Sc. ei, qui. 21 Clavæ genere, sive armatura manuum, a cædendo dicta, ex crudis seu duris boum tergoribus, pilas plumbeas infutas habente, confecta. Cestus sine diphthongo, Zonam illam virgineam quam maritus prima nocte dissolvere solet apud veteres significat. 22 Quam meruerint. 23 Sacro silentio hoc agite & tacite ostendite favorem, taciti precamini: nec minus sacerdotis præeuntis preces conceptis verbis iterate. Ovid. 15. Met. *Verba sacerdotis referunt geminata, piumque Æneadæ præstant & mente & voce favorem.* 24 Tacendi periphrasis. Propert. *Quisquis ades lingua vir mulierque fave.* 25 Coronate capita frondibus aut corollis ex arborum ramis contextis. Ex more celebrantium ludos, festa & sacra. 26 Funebribus, id est, myrteis. 27 Veneri, matri suæ sacra. 28 Sc. *sua*. 29 Etiam velat sua tempora myrto. 30 Anchisæ filius notus, qui cum Aceste rege in Siciliam missus est comes Panopes. 31 Senex. 32 Imitatur, idem faciens. 33 Duces. 34 Princeps Æneas. 35 Cætu. 36 Hominum. 37 Anchisæ. 38 Eum.

1 Duæ

Hic 1 duo 2 rite 3 mero 4 libans 5 carchesia Baccho
6 Fundit humi, 7 duo lacte novo, duo 8 sanguine sacro;
Purpureosque 9 jacit 10 flores, ac talia fatur:
Salve, sancte parens, 11 iterum salvete, recepti
12 Nequidquam 13 cineres, 14 animæque, 15 umbræque paternæ.
16 Non 17 licuit fines Italos, 18 fataliaque arva,
Nec tecum 19 Ausonium, quicumque est, 20 quærere Tybrim.
21 Dixerat hæc: 22 adytis cum 23 lubricus anguis 24 ab imis
Septem ingens gyros, 25 septena volumina traxit.
Amplexus 26 placide tumulum, 27 lapsusque per 28 aras;
29 Cæruleæ 30 cui terga notæ, maculosus & 31 auro

1 Duæ enim positæ fuerant aræ: supra. 2 Secundum ritum sacrificii. 3 In quibus erat purum vinum, non dilutum. 4 Sacrificans. 5 Pocula ansata; & ad formam charchesii quæ summa pars mali. 6 Effundit in humum. 7 Carchesia sc. plena lacte recens mulso: quo cœlestis animæ puritas significatur. 8 Victimarum mactatarum: quo homo aliquando mortalis fuisse significatur. 9 Projicit in tumulum. 10 Rosas, qui Veneris flores: aut etiam alios. 11 Quos jam secundo revisimus & salutamus Nisi respicere videntur ad cineres Anchisæ a Diomede ablatos, quos ab oraculo monitus postea restituit. 12 Rationem hujus vocis reddent duo seq. versus. 13 Nonnulli pro ossibus aut corpore accipiunt. 14 Ex opinione Platonicorum duas animas statuentium, rationalem & sensitivam, vel etiam quatuor secundum alios, vegetativam, vitalem, sensualem, intellectualem. Cæl. l. 15. c. 23. Vel, in quibus conjuncta aliquando fuit anima paterna, & umbra, quibus associata fuit umbra paterna: & ita genitivi sunt singulares, id est, cineres, qui fuistis aliquando receptacula animæ & umbræ paternæ. 15 Animas Heroum in aere habitare, umbras in sepulchris degere, idola ad inferos descendere credebat antiquitas. 16 Pathos æthiologia exornat. 17 Mihi. 18 A fatis nobis promissa. 19 Qui defluit per Ausoniam. 20 Quam septem jam annos per maria & terras summo studio quæsitam nondum invenire potuit. 21 Æneas. 22 A penitioribus sepulchri locis: ex α priv. & δύω, id est, ingredior: q. d. ἄδυτον, id est, inaccessibilem lucum. Unde pro secretiori loco templi, ad quem nulli erat aditus, præterquam sacerdoti, accipitur. 23 Facile elabens. 24 Serpens exivit e tumulo Anchisæ, quod fausti auspicatique ominis fuisse arbitrantur. Sæpe e sepulchris erumpere serpentes, ut e tumulo Marchi apud Sil. l. 2. Ovidius ex opinione Pythagoræ, credere videtur, serpentes nasci e spinæ humanæ medulla putrefacta. 25 Septem convolutiones, colligendo se in annulos suos. 26 Sine feritate, leniter. 27 Sc. est. 28 Anchisæ jam extructas. 29 Maculæ cærulei coloris. 30 Angui. 31 Similis fulgori auri.

1 Squamam incendebat fulgor: 2 ceu 3 nubibus 4 arcus
5 Mille trahit varios 6 adverso sole colores:
Obstupuit 7 visu Æneas. 8 Ille 9 agmine longo
Tandem inter pateras, & 10 lævia pocula serpens,
11 Libavitque 12 dapes, rursusque 13 innoxius 14 imo
Successit tumulo, & 15 depasta altaria liquit:
Hoc magis inceptos 16 genitori instaurat honores,
17 Incertus 18 Geniumne loci, famulumne parentis
Esse putet: 19 cædit quinas 20 de more bidentes,
Totque sues, totidem 21 nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat 22 pateris, animamque 23 vocabat
Anchisæ 24 magni, manesque 25 Acheronte remissos.
Nec non & socii, 26 quæ cuique est copia, 27 læti
Dona 28 ferunt, 29 onerantque aras, mactantque 30 juvencos.
Ordine 31 ahena locant alii, 32 fusique per herbam
Subjiciunt verubus 33 prunas, & 34 viscera 35 torrent.
36 Expectata dies aderat, nonamque serena

Au-

1 Squamam ejus resplendere faciebat sic &c. 2 Veluti. De Iride, vide quæ ad l. 4. sub finem. 3 In nubibus. 4 Cœlestis sc. qui & Iris dicitur. 5 Innumeros. Numerus finitus pro infinito. 6 Opposito. 7 Cum id videret. 8 Anguis. 9 Impetu, tractu, volumine membrorum. Sic l. 2. *illi agmine certo Laocoonta petunt.* 10 Polita. 11 Et simul leviter gustavit. Sic l. 1. *Ille* *summum* libavit *honorem.* 12 Anchisæ oblatas. 13 Nulli nocens. 14 In imum tumulum irrepsit. 15 Et reliquit dapes, quas in altaribus depastus erat seu absumpserat ignis; vel, quas ipse serpens depastus sit. 16 Patri suo Anchisæ sacrificia augmentat, renovat, id est, ab integro sacrificare incipit. 17 Causa ab integro sacra instaurandi. 18 Deum Topicum, sive Deum generationis loci illius, seu an esset Deus loco illi præsidens, an Anchisæ specialiter in famulum addictus: quem regionibus, urbibus, locis omnibus Genium assignabat veterum superstitio. 19 Mactat quinque oves. 20 Sacrificantium. 21 Juniores boves habentes terga nigra. 22 Per pateras. 23 Ad sepulchra sc. ut propitia favensque præsentem benevolentiam & vota acciperet. vel, *vocabat*, id est, invocabat animam, tanquam in Deos relatam. 24 In Deorum numerum assumpti. 25 Ab inferis reversos, id credebant propter visum serpentem: serpens bonum est omen. 26 Secundum facultatem, quæ cuique erat. 27 Lætitia affecti, alacres & lubentes. 28 Munera afferunt. 29 Sacrificiis. 30 Partim in altaribus pro victimis concremandos, partim in epulis servandos. 31 Vasa seu ollas æreas, quas Græci χύτρας vocant ad aquam calefaciendam, & abluendas carnes. 32 Prostrati. 33 Carbones ardentes. 34 Juvencorum. 35 Assant. 36 Desiderata dies a Trojanis, avidis ludis & certaminis, id est, nona dies aderat. Perfectis rite sacris transit Virgilius ad descriptionem temporis matutini ac diei, in quem certamina pronunciata erant.

1 Quos

105 Auroram 1 Phaetontis equi jam luce vehebant:
2 Famaque 3 finitimos & 4 clari nomen Acestæ
5 Exciverat. Læto complerant littora 6 cœtu,
7 Visuri Æneadas: pars & 8 certare parati.
9 Munera 10 principio ante 11 oculos, 12 circoque locantur
118 13 In medio: 14 sacri 15 tripodes, 16 viridesque coronæ,
Et 17 palmæ, 18 pretium victoribus, armaque, & 19 ostro
Persusæ vestes, argenti, aurique 20 talenta:
Et tuba 21 commissos medio 22 canit 23 aggere ludos.



1 Quos Phaeton aliquando gubernaverat, cum esset auriga Solis, patris sui. Vide Ovid. Met. 2. Q. d. equi Solis vehebant jam cum serenitate nonum diem præcedentem. 2 Trojanorum, aut certaminis. 3 Populos in confiniis habitantes. 4 Celebris, inclyti. 5 Excitaverat. 6 Conventu. 7 Ut videant Trojanos, Æneæ socios. 8 Ad certandum, Græca locutio. 9 Præmia, quæ sc. virtutem excitare possent. 10 Primo, priusquam certaretur. 11 Centaturorum. 12 Alludit ad Romanorum morem, qui suos circos ludis destinatos habebant. 13 Ut ab omnibus videri possent. 14 Digni, qui consecrentur. Respicit ad Delphicum tripodem, in quem Phœbus vaticinatura descendebat. 15 *Tripodes* mensæ aut vasa erant ut plurimum ahenea, ansata, & tribus innixa pedibus, alii ἐμπυριβῆται, ad aquam calefaciendam λοετροχόοι, balneatores: alii ἄπυροι, ad miscendum vinum. Hi in certaminibus proponebantur *præmia fortium*, id est, victorum. Hor. 4. I. Od. 8. Hom. 23. Il. Erant & dona principum. Il. 9. Agamemnon Achilli promittit septem tripodas. De tripudes pythio, vide 3. l. diximus ad. *Quæ tripodas, Clarii lauros*. 16 Pulchræ. In ludis, quos instituit Hercules, data fuit corona ex oleastro, hic ex lauro. 17 Rami e palma locantur in medio circo. *Palma* initio diu commune omnium sacrorum certaminum præmium erat, cum postea singuli ludi peculiares arbores & herbas, quibus victores coronarentur, sibi delegerint. Hæc ante laurum peculiariter Phœbo consecrata fuit & victoriæ in certaminibus verum symbolum habitum, unde *palma* sæpius pro victoria sumitur. Quod ideo institutum constat, quoniam natura hujus ligni est, ut urgentibus prementibusque non cedat. Namque si super palmæ arboris lignum magna pondera imponantur, & adeo oneretur lignum, ut magnitudo oneris sustinere non possit, non deorsum palma cedit, ut ceteræ arbores, sed adversus pondus surgit, & sursum nititur, recurvaturque ut pondus rejiciat. Vide quæ nos ad Ter. Eun p. 180 18 Ut sint præmium: per Appositionem. 19 Purpura, id est, vestes purpureæ. 20 Certa pondera. Al. *talentum*. 21 Inceptos, vel committendos, aut injunctos ut peragerentur. 22 Cantu indicat. 23 Ex de aggere, id est, editiori loco, ut clangor ejus longius & melius audiatur,

1 Prima 2 pares 3 ineunt 4 gravibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ classe 5 carinæ.
6 Velocem 7 Mnestheus 8 agit acri remige 9 Pristin,
10 Mox Italus 11 Mnestheus, 12 genus a quo nomine Memmi,
Ingentemque 13 Gyas ingenti 14 mole 15 Chimæram,
16 Urbis opus: 17 triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt, terno consurgunt ordine remi.
18 Sergestusque, domus tenet a quo 19 Sergia nomen,
20 Centauro invehitur magna; 21 Scyllaque 22 Cloanthus
Cærulea: genus unde tibi, Romane 23 Cluenti.
24 Est 25 procul in pelago 26 saxum 27 spumantia contra
Littora, quod 28 tumidis 29 submersum 30 tunditur olim

Flu-

1 Primum certamen, quod navale erat. Enallage numeri. 2 Utcumque mole aut pondere inter se impares, instruebantur tamen remis, ut essent pares. 3 Incipiunt. 4 Validis. 5 Naves. 6 Velociter actam 7 Unus Æneæ comitum, qui ab Assaraco rege originem duxit. 8 Impellit. 9 Navem illam a forma, qua referebat marinam belluam ceu balenam, quæ *Patris* dicitur aut *Pistrix*. Vel ab insigni navi, ut in cæteris hisce, & l. 10. Tritone. Tigistide, Apolline, &c. 10 Mox futurus habitator Italiæ, & progenitor Italorum. 11 Repetitio ejusdem personæ, ut Memmiorum familia, quæ nobilissima fuit, antiquitate & origine a Poeta donaretur. 12 A quo nomine deducta est familia & progenies eorum, qui dicuntur Memmi. 13 Sc. *agit*. Hic fuit vir Trojanus nobilis, quem secundæ navis ducem facit 14 Motu. 15 Navem illam prodigiosæ vastitatis: quale est etiam monstrum Chimæra, unde denominationem accepit, tribus capitibus terribilis, leonis, capræ & draconis. Lucr. *Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra*. 16 Instar urbis, id est, tam magnam, ut urbem putares. 17 Triplici ordine aut impulsu, quo æquora vertunt, id est, ipsa erat triremis. Triremem enim describere videtur per Αʼναχωρισμόν. Namque corinthi diu post excidium Trojæ primam triremem invenit Aminocles. 18 Tertius dux cum Centauro sua. 19 Familia Sergiorum nomen traxit. Hinc L. Sergius Catilina, hinc Serg. Galba Romani Imp. reliquique Sergiæ gentis viri orti fuerunt. 20 Sc. *navis* a *Centauri* effigie, quam in puppi depictam habebat. Sic Ter. *eos se non negat transtulisse* in Eunuchum suam: refert ad *fabulam*. 21 Sc. *navi*. 22 Quartus dux. 23 Unde Cicero orationem habuit pro A. Cluentio. 24 Scopuli descriptio a situs & habitu vario, & mergorum usu. 25 A littore. 26 Scopulus, interdum e fluctibus extans, nonnumquam sub aqua cum navigantium periculo latens. 27 Ex opposito littorum spumantium. 28 Inflatis. 29 Obrutum percutitur subinde, interdum. Horat. l. 1. Sat. 1. *Ut pueris olim dant crustula blandi Doctores*. 34 Horat. Od. 17. Epod. *Non saxa nudis surdiora navitis Neptunus alto tundit hibernus salo*.

1 Hy-

Fluctibus, 1 hyberni 2 condunt ubi ſidera 3 Cori:
4 Tranquillo ſilet, 5 immotaque attollitur unda
Campus, & 6 apricis 7 ſtatio gratiſſima mergis.
8 Hic viridem Æneas frondenti ex 9 ilice 10 metam
Conſtituit ſignum nautis 11 pater: 12 unde reverti
13 Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.
14 Tum 15 loca 16 ſorte legunt, ipſique in puppibus auro
17 Ductores longe effulgent 18 oſtroque 19 decori.
Cœtera 20 populea velatur fronde 21 juventus,
22 Nudatoſque humeros 23 oleo 24 perfuſa niteſcit.
25 Conſidunt tranſtris, 26 intentaque brachia remis:
Intenti expectant 27 ſignum, 28 exultantiaque 29 haurit
Corda 30 pavor pulſans, 31 laudumque arrecta cupido.
32 Inde, ubi clara dedit 33 ſonitum tuba, 34 finibus omnes
(Haud mora) proſiluere ſuis: ferit æthera 35 clamor
Nauticus, 36 adductis 37 ſpumant freta verſa 38 lacertis.

1 In-

1 Hyberno tempore flantes. 2 Abſcondunt nubibus. 3 Venti, Species pro genere. *Corus* autem ventus eſt ab occaſu ſolſtitiali ſpirans (*Zephyros* Græci vocant) a quo proxime ab æquinoctiali flat Favonius. 4 Cum tranquillitas eſt, cum mare tranquillum eſt. 5 Quando unda non movetur, ſed tranquillitas eſt, ita extat, ut procul conſpiciatur latitudo ſcopuli. 6 Apricantibus, id eſt ſoli ſe explicantibus, poſtquam ſeſe immerſerint. 7 Locus, in quo ſtare & requieſcere poſſunt aves aquaticæ: a *mergendo* dictæ. Methaphora petita a tranquillo loco, ubi naves conſiſtere ſolent in tuto. 8 In hoc campo, aut ſaxo. 9 Quercu. 10 Terminum & finem navigationis. 11 Princeps totius exercitus. 12 A quo ſigno. A cauſa finali erectæ ilicis. 13 Duces certantes. 14 Deinde. 15 Unde exiliant. 16 Diſpertiuntur. 17 Domini navium, duces certaminis, & qui pro præmio contendebant. 18 Purpura. 19 Sc. *ſunt*. 20 Corollis populeis veſtitur, quod ſc. victoria in hoc certamine magnis laboribus remigantium præcipue parienda ſit. 21 Remigatura. 22 Ut ſic expeditiores ad remigandum eſſent. 23 Contra aquam & ſudorem: oleum enim membra recreat, firmatque contra algores. Solent & pugiles luctaturi oleo perfundi, ut firmiores redderentur. 24 Uncta. 25 Remiges ſimul locum capiunt in lignis, ſive tabulis, in quibus remigatur. 26 Habentes brachia intenta, & in ſtatione parata, remiges intenti expectant ſignum. Vel ſic: Brachia eorum ſunt intenta remis, & intenti &c. 27 Quo dato, exilirent. 28 Novitate rei, & ſpe victoriæ. 29 Ferit timore ignominiæ. 30 Metus, ne ſc. in extremis ſint, pulſans corda eorum palpitantia, & inter ſpem metumque luctantia. 31 Aviditas obtinendæ victoriæ eſt attenta. 32 Deinde. 33 Signum ineundi certaminis, quod dat ſonando. 34 Carceribus, limitibus, id eſt, loco, unde excurſus fiebat. 35 Κέλευσμα. 36 Tentis. 37 Ex impetu præcipiti. 38 Brachis remigum.

1 Re-

1 Infindunt pariter 2 sulcos, totumque 3 dehiscit
4 Convulsum remis 5 rostrisque 6 stridentibus æquor.
7 Non 8 tam præcipites 9 bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi 10 carcere 11 currus:
Nec 12 sic 13 immissis aurigæ 14 undantia lora
Concussere 15 jugis, 16 pronique in verbera pendent.
17 Tum plausu fremituque virum, 18 studiisque faventum
Consonat 19 omne nemus, 20 vocemque 21 inclusa 22 volutant
Littora: 23 pulsati colles clamore 24 resultant.
Effugit ante 25 alios, 26 primisque elabitur undis
27 Turbam inter fremitumque 28 Gyas: quem deinde Cloanthus
Consequitur. 29 melior remis, sed 30 pondere 31 pinus
Tarda 32 tenet. Post 33 hos 34 æquo discrimine 35 Pristis,
36 Centaurusque locum 37 tendunt superare 38 priorem.

Et

1 Remiges findendo incidunt, vel valde findunt. 2 Aquarum fissuras sulcis similes. 3 Aperit se. 4 Simul evulsum. Metaphora. 5 Al. *rostrisque tridentibus:* propter antiquarum navium rostra trifida. 6 Rostris navium stridorem facientibus. 7 Hæc cum Homericis Iliad. 23. comparat Macrob. lib. 5. Sat. cap. 9. Vide & extremos versus lib. 1. Georg. 8 Tam veloces existentes, festinantes, ut naves prædictæ. 9 In euruli certamine bijugo, id est, dum, ut celerius agantur, binis jugis contenditur, circum simul rapuerunt. 10 Carceribus, id est, locis, ubi priusquam emittantur equi cursuri, arcentur. 11 Currus tracti, aut equi currum trahentes. 12 Tam vehementer. 13 In campum ex carceribus. 14 Laxa, effusa, fluitantia collis, 12. 1. *manibusque undantes flectit habenas.* Metaphora. 15 Equorum sc. id est, equis jugalibus. 16 Et non pendent sic inclinati ad verbera, aut sc. remiges incumbunt remis. Elegans aurigæ, flagello equos urgen is ad cursum effusum, hypotyposis. 17 Deinde, postquam signum est datum. 18 Studiosis acclamationibus fautorum. 19 Tota silva vicina. Echo significat, ut & sequenti versu. 20 Acclamantium. 21 Inter montes. 22 Frequenter evolvunt, magno sono reddunt. 23 Ictum vocum. 24 Reboant, aut resultare videntur propter vehementem clamorem, quem resilire faciunt. 25 Alias naves. 26 Et celeriter percurrit per primas undas. 27 Inter turbæ strepitum & faventium hinc inde clamores. 28 Navis Gyæ, sc. Chimæra. Notandum est hic, Poetam modo ipsos duces, modo pro ducibus navium nomina usurpare. 29 Remigandi peritior: vel remis instructior. 30 Mole & magnitudine. 31 Navis ex pinu facta, sc. Scylla. Materia pro materiato. 32 Moratur ipsum. 33 Gyan & Cloanthum. 34 Æquali distantia, interstitio, intervallo, inter se contendentes, utra esset prior. 35 Mnesthei navis 36 Navis Sergesti. 37 Contendunt. 38 A prioribus occupatum.

Alli-

Et 1 nunc Pristis 2 abit, nunc 3 victam præterit ingens
Centaurus: nunc una ambæ junctisque feruntur
4 Frontibus, & longas 5 sulcant vada salsa carinæ.
Jamque propinquabant 6 scopulo, 7 metamque 8 tenebant,
Cum 9 princeps medioque Gyas in gurgite victor
10 Rectorem navis compellat 11 voce Menœten:
Quo tantum 12 mihi dexter abis? 13 huc dirige cursum.
14 Littus ama, & 15 lævas stringat sine palmula cautes:
16 Altum alii teneant. 17 Dixit: sed 18 cæca Menœtes
Saxa timens, 19 proram pelagi 20 detorquet ad undas.
Quo 21 diversus abis? 22 iterum, pete saxa, Menœte,
Cum clamore Gyas 23 revocabat; & ecce Cloanthum
24 Respicit 25 instantem tergo, & 26 propiora tenentem.
27 Ille inter 28 navemque Gyæ, scopulosque 29 sonantes,
30 Radit iter lævum interior, 31 subitusque priorem
Præterit, & 32 metis tenet æquora 33 tuta relictis.
Tum vero exarsit 34 juveni dolor 35 ossibus ingens:
36 Nec lacrymis caruere genæ: segnemque Menœtem,

Ob-

1 Aliquando. 2 Præit: quia Centaurum post se relinquit. Al *habet*, sc. priorem locum. 3 Pristin superatam 4 Rostris, aut prioris, Metaphora. 5 Findunt aquas marinas, id est, per mare navigant. Metaphora. *Sulcare* enim est sulcos facere, & terram proscindere aratro. 6 Saxo, ubi Æneas metam constituerat. 7 Terminum navigationis. 8 Sc. *fere*. 9 Primus, & ad tempus victor. 10 Gubernatorem navis Chimæræ. 11 Vehementi. 12 In damnum meum in dextrum tendens. 13 In hanc partem, ubi ego sum. Digito commonstrat quo torqueri navem velit Gyas. 14 Sequere, pete, tene saxum: in quo meta est. 15 Permite ut extremæ remorum partes, formam protensæ palmæ habentes, leviter radant ac contingant scopulos, quos vitavit Menœtes, in sinistra extantes. 16 Alii gubernatores timidi profundam mare petant, cum victoriæ periculo. 17 Gyas 18 Procurrentia & sub aquis latentia. 19 Anteriorem partem navis. 20 Dirigit ad profundum, cum viæ dispendio. 21 Ab ea parte, in quam tendere volo. 22 Sc. *dico tibi*. 23 Iterum vocabat, vel abducebat a scopulo, saxorum latentium metu exorbitantem Menœten a procursu. 24 Gyas. 25 Urgentem, proxime a tergo hærentem. 26 Proxima loca. 27 Cloanthus. 28 Chimæram. 29 Concussione aquarum. 30 Molliter contingendo cautes pertransit iter sinistrum, a quo Menœtes diverterat. 31 Subito eum, qui prior fuerat, sc. Gyan antevertit. 32 Prætervectus scopulos, unde deberent reverti; & quia nondum reversus erat, nondum victor erat, licet metas primus contigisset. 33 Profunda, non periculosa per saxa latentia. 34 Gyæ. 35 Ad medullas usque. 36 Et simul lacrymavit.

1 Ho-

Oblitus 1 decorisque sui 2 sociumque salutis,
In mare præcipitem puppi 3 deturbat ab alta.
4 Ipse 5 gubernaclo rector subit, ipse 6 magister,
7 Hortaturque viros, 8 clavumque ad 9 littora 10 torquet.
11 At gravis, 12 ut fundo vix tandem redditus imo est
Jam senior, madidaque fluens in veste, Menœtes,
Summa 13 petit scopuli, siccaque in rupe resedit.
Illum & 14 labentem Teucri, & risere 15 natantem:
Et 16 salsos rident 17 revomentem pectore fluctus.
18 Hic 19 læta extremis spes est accensa duobus,
Sergesto Mnestheoque, Gyan superare 20 morantem.
Sergestus capit 21 ante locum, 22 scopuloque propinquat:
23 Nec tota tamen ille prior præeunte carina;
24 Parte prior, 25 partem 26 rostro premit æmula Pristis.
At media socios 27 incedens nave per ipsos,
Hortatur Mnestheus: 28 Nunc nunc insurgite remis,
29 Hectorei socii, Trojæ quos 30 sorte suprema
Delegi 31 comites: nunc 32 illas 33 promite vires,
Nunc animos, quibus in 34 Gætulis 35 Syrtibus usi,



1 Honestatis suæ: nam iratus erat. 2 Sociorum suorum, quorum salus hic & alibi periculum subitura erat, amisso gubernatore. 3 Cum turba dejicit. 4 Gyas. 5 Ad gubernaculum, fungens officio gubernatoris, quem deturbaverat. 6 Existens princeps & gubernator. 7 Ad remigandum totis viribus. 8 Gubernaculum. 9 Metam sive scopulum, quem vitaverat Mœnetes. 10 Dirigit. 11 Suspendit parumper narrationem, & per occasionem Menœtæ fortunam refert. 12 Postquam e fundo emerserat. 13 Conscendit: erat enim prope scopulum quem vitaverat. 14 Quia sciebant eum peritum esse, nec submergi posse. 15 Ad scopulum. 16 Aquas marinas. 17 Jam frequenter vomentem e pectore. 18 Hoc loco, aut ex hoc eventu. Omissis Præcurrentibus, ad reliquos duos transit, qui proxime sequebantur. 19 Lætificans. 20 Quia gubernatorem amiserat. 21 Quam Mnestheus. 22 Ubi meta erat constituta. 23 Nec tamen Sergestus præcedebat Mnestheum tota navi. 24 Sed prior erat tantummodo parte navis suæ, id est, prora. 25 Centauri sc. quæ navis erat Sergesti. 26 Anteriore parte sua, id est, prora ferrata urget insecutrix, & ad vicendum æmula navis Mnesthei. 27 Ingrediens. 28 Maxime nunc. 29 Fortissimi, qualis Hector erat: aut Hectoris quondam comites. 30 In Excidio Trojæ. 31 Hujus profectionis. 32 Emphatice. 33 Proferre. 34 Getulis sive Libycis. 35 *In brevia & Syrtes urgebantur*, l. 1.

1 Jonioque mari, 2 Maleæque 3 sequacibus undis.
Non jam 4 prima peto 5 Mnestheus, neque vincere certo::
6 (Quamquam! o) sed superent 7 quibus hoc, Neptune, dedisti.
8 Extremos 9 pudeat rediisse. 10 Hoc vincite, cives.
Et prohibete nefas. 11 Olli certamine summo
12 Procumbunt: 13 vastis tremit ictibus 14 ærea puppis,
15 Subtrahiturque 16 solum. 17 Tum 18 creber 19 anhelitus artus,
20 Aridaque ora quatit: sudor fluit undique 21 rivis.
Attulit ipse 22 viris optatum 23 casus 24 honorem.
Namque furens 25 animi, dum 26 proram ad 27 saxa 28 suburget
29 Interior, 30 spatioque subit Sergestus iniquo;
Infelix saxis in 31 procurrentibus hæsit.
32 Concussæ 33 cautes, & acuto in 34 murice remi

1 Ob-

1 Juxta Charibdin, cum navigarent: cujus *proni verrebant certantibus æquora remis*, lib. 3. 2 Μαλέα vel Μαλέαι Laconiæ est promontorium, cujus cautes in mare procurrunt per V. M. passum. 3 Persecutricibus, ac retrahentibus nautas in periculum ineluctabile, unde expediri non possint. 4 Primas partes seu victoriam ac præmium habere. 5 Quamvis Mnestheus sim, qui primas partes obtinere soleo. 6 Ἀποσιώπησις modesta. Utinam victoria mihi jam contingeret. 7 Qui non tua virtute, sed tuo numine freti, nunc superant. 8 A turpi deterret suos. *Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui est*. Horat. 9 Sc. *vos saltem*. 10 Hoc dedecus, ne extremi redeatis. 11 Illi. 12 Toto pectore remis incumbunt. 13 Amplissimis. 14 Rostro æreo armata: vel, firma, fortis. 15 Impulsu remorum. 16 Τὸ ὑποκείμενον; nam *solum* est, quod iis subjicitur, quæ aliquid sustinent, & rei cuipiam, ceu fundamentum subjiciantur. Sic navibus mare solum est, stellis cœlum. *Astra tenent cœleste solum*. Ovid. 1. Met. 17 Insuper. 18 Crebro emissus, propter laborem remigandi. 19 Remigum. 20 Sicca, siti exhausta. 21 Tanquam per rivos, in morem rivorum. 22 Viriliter remigantibus Mnestheo, Cloanthoque. 23 Eventus occasio ipsa. 24 Sc. ut extremi non essent. 25 Animo. 26 Dum inter saxum & navem Sergestus transire contendit, quo brevioris cursus compendio saxum circumflecteret: supra Gyas idem voluit. 27 A Menœte vitata. 28 Ab interiore urget. 29 Sinisterior, vel, qui breviore ad metam spatio tendebat. 30 Agitur in spatium scopulosum, & non satis magnum pro captu Centauri. 31 Prominentibus, in mare e scopulo opinione longius porrectis ac latentibus. Parvum spatium erat inter littus & navem Mnesthei: Pristin Sergestus conatus est summis remigum viribus anteire, & saxis illidit navem. 32 Sunt a remis. 33 Saxa latentia. 34 Saxo aspero & acuto, cochleam marinam referente.

1 Il-

1 Obnixi crepuere, 2 illisaque prora 3 pependit.
4 Consurgunt nautæ, & magno clamore 5 morantur:
6 Ferratasque sudes, & acuta cuspide 7 contos
Expediunt, 8 fractosque 9 legunt in gurgite remos.
At 10 lætus Mnestheus, successuque 11 acrior ipso,
12 Agmine remorum celeri, ventisque 13 vocatis,
14 Prona petit maria, & pelago 15 decurrit 16 aperto.
17 Qualis 18 spelunca subito commota columba,
19 Cui 20 domus & 21 dulces latebroso in 22 pumice 23 nidi,
24 Fertur in arva volans, 25 plausumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem; 26 mox aere 27 lapsa 28 quieto
29 Radit iter liquidum, 30 celeres neque commovet alas.
Sic 31 Mnestheus, sic ipsa fuga secat 32 ultima Pristis
Æquora; sic illam fert impetus ipse volantem,
Et primum in scopulo 33 luctantem deserit alto
Sergestum, 34 brevibusque vadis, 35 frustraque vocantem
Au-

1 Illisi remi verberando stragorem dederunt, atque in partes dissilierunt. 2 Partim læsa. 3 Hæsit in latentibus saxis, seu libramento pendens. 4 Simul contendunt, navem suspensam amovere conantes. 5 Retro agunt. 6 Perticas ferro munitas, quibus naves detrudere solent. 7 Baculos oblongos (quibus profunditatem explorare solent). expedire injiciunt. 8 Ad scopulum. 9 Colligunt. 10 Quod per infortunium Sergesti eum præteriret. 11 Sc. effectus. 12 Impulsu, actu, vel multitudine remorum. 13 Optatis. 14 Declivia & vicina littoribus, ac proinde expeditiora jam Mnestheo, & a meta, tanquam a monte descendenti transvolat maria. 15 Deorsum currit. 16 Patenti, ubi nulli scopuli, nullæ cautes erant. 17 Qualiter. Comparatione a columbæ natura, volatusque ratione sumpta, amplificat primum post successum superati Sergesti velocitatem; deinde æquabilem cursum ad prætervehendos Gyan & Cloanthum. 18 De caverna sua deturbata. 19 Columbæ. 20 Columbaria. 21 Propter pullos. 22 Rupe foraminosa instar pumicis, vel pumicea rupe. Species pro genere. 23 Sc. *sunt*. 24 E spelunca. 25 Exterrita clamore aut strepitu aliquo dat ingentem sonitum alis suis, vel, *exterrita tecto*, id est, evolans ex tecto propter terrorem. 26 Paulo post. 27 Devolans. 28 Non concitato, vel tuto, securo, & a periculis libero. 29 Molliter secat purum, serenum, & clarum aerem. 30 Sed æqualis & immotis alis descendit. 31 Volat. 32 Quæ fuerat ultima trium navium de victoria certantium; nam Sergestus adhuc in cautibus luctabatur. 33 Iterum navigare fractis remis. 34 Saxis sub aquæ superficie ita latentibus, ut navigantibus non sint conspicua. 35 Neque enim ullus in medio mari aderat, qui vellet in ipso certaminis periculo ei auxiliari.

1 Te-

Auxilia, & 1 fractis discentem currere remis.
Inde Gyan, ipsamque 2 ingenti mole 3 Chimæram
Consequitur. 4 Cedit, quoniam spoliata 5 magistro est.
Solus jamque ipso 6 superest in fine Cloanthus,
Quem 7 petit, & summis adnixus viribus 8 urget.
Tum vero 9 ingeminat 10 clamor, 11 cunctique 12 sequentem
13 Instigant studiis, resonatque fragoribus 14 æther.
15 Hi 16 proprium decus, & 17 partum 18 indignantur honorem,
Ni teneant: vitamque volunt pro laude 19 pacisci.
20 Hos successus 21 alit: 22 possunt, 23 quia posse videntur.
24 Et fors 25 æquatis cepissent præmia 26 rostris,
Ni, 27 palmas ponto tendens utrasque, Cloanthus
Fudissetque preces, divosque in vota vocasset:
28 Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc 29 candentem in littore taurum
Con-

1 Tenui præsidio nitentis: nam magnæ artis e fractis remis navigare aut tendere quo velis. 2 Quæ maxima erat. 3 Navem Gyæ ductoris. 4 Et Chimæra occupatur a Mnestheo ac Pistri. 5 Gubernatore Menœte, quem paulo ante e puppi præcipitem dederat. Nihil autem sta'ile, quod duce caret. 6 Restat vincendus juxta terminum. 7 Insequitur, aggreditur, Mnestheus. 8 Simulat. 9 Sc. *se*: vel, *ingeminat*, id est, ingeminatur, multiplicatur. Enallage generis. 10 Spectatorum in littore collectorum. 11 Spectantes. 12 Mnestheum. 13 Extimulant studiosis cohortationibus ac favore. 14 Aer sublimis. 15 Cloanthi socii, qui jam victoriam prope manu tenebant. 16 Quod sibi jam proprium ac certum fecerant victoria parta. 17 Acquisitum. 18 Indigne ferunt, quod victoriam, jam fere partam, sibi præripi paterentur. Vel sic: Socii Cloanthi, illo successu quem adhuc habuerant, ideoque victoria ipsa quam certo sperare poterant, plane se indignos judicant, nisi teneant, & tueantur partum honorem. 19 Ex pacto vitam cum laude mutare, id est, malunt amittere vitam, quam laudem, & dare vitam pro laude conservanda, l. 12. Turnus ad Latinum: *lethumque sinas pro laude pacisci*. 20 Mnesthei socios sequentes. 21 Fovet & accendit. 22 Cloanthum sc. superare. *Plus incipit habere posse, qui plus habet*. Seneca ep. 119. 23 Quia persuaserunt sibi posse. 24 Et forte intrassent una portum reversi ad carceres, æquatis rostris, ad æqua præmia, nisi divinam implorasset opem Cloanthus. 25 Æquali vicinitate & tempore in portum reductis. 26 Proris. 27 Manus conjunctas in pontum. 28 Dii maris. 29 Candidum, victorialem: alias, Neptuno immolandus erat niger taurus.

1 De-

Constituam ante aras 1 voti reus, 2 extaque salsos
3 Porriciam 4 in fluctus, & vina 5 liquentia fundam.
6 Dixit, eumque imis sub fluctibus audiit omnis
7 Nereidum, 8 Phorcique 9 chorus, 10 Panopeaque virgo:
Et 11 pater ipse manu magna 12 Portunus 13 euntem
Impulit. 14 Illa Noto citius volucrique sagitta
Ad terram fugit, & 15 portu se condidit alto.
Tum 16 satus Anchisa, cunctis ex 17 more vocatis,
Victorem 18 magna præconis voce 19 Cloanthum
20 Declarat, viridique advelat 21 tempora 22 lauro;
Muneraque in naves 23 ternos 24 aptare juvencos,
Vinaque, & 25 argenti 26 magnum dat 27 ferre talentum.
Ipsis præcipuos 28 victoribus addit 29 honores:

1 Vi-

1 Debitor voti, obnoxius voto persolvendo: unde vota solventes dicimus absolutos. *Voti reus* est, qui suscepto sub conditione voto, se numini obligat: *damnatus* qui suscepta non solvit. 2 Tauri. 3 Porrigam. *Porrigere*, verbum est sacrificantibus solemne, ut adnotat Macrob. Sat. lib. 3. cap. 2. 4 Diis sc. marinis, ut aliis Diis in ara, mensa, foco, aut terra. 5 Fluida & pura. 6 Cloanthus finivit preces. 7 Nympharum marinarum filiarum Nerei & Doridis numero L. 8 Phorci (qui Neptuni & Theseæ filius Deusque marinus) chorus, hoc est Nymphæ marinæ. 9 Cœtus & multitudo Nympharum, quibus Phorcus præest. 10 Una filiarum Nerei. 11 Præcipue in ea re verendus. 12 Idem. Melicerta, & Palæmon, portuum præses, filius fuit Inus, & Athamantis. 13 Navem. 14 Navis Cloanthi Scylla. 15 Penitus intravit portum usque ad littus. 16 Genitus Anchisa, id est, Æneas. 17 Sacrorum certaminum. Præcones ludorum gymnicorum coronas imposuerunt victoribus, eorumque nomina magna voce pronuntiarunt. Cic. l. 5. epist. 12. 18 Clara, quæ ab omnibus exaudiri potuerit. 19 Ad Scyllam Tyrrenorum piratarum navium, cujus celeritatem memorat Palæphatus, respexisse Poetam volunt. 20 Pronuntiat. 21 Caput ejus. Pars pro toto. 22 In signum victoriæ. 23 Non singulis navibus ter nos, sed singulos tribus, quæ redierant: sive tres in singulas naves. 24 Advectare. 25 Hinc autumant legendum fuisse supra: *argenti aurique talentum*. 26 Talentum majus Atticum fuit octingentorum coronatorum, nostræ monetæ 250. lib. minus autem sexcentorum 27 Ferendum, id est, auferendum, accipiendum. Horat. Od. 8. lib. 4. *neque in pessima munerum Feres*. Epist. 17. lib. 1. *Coram rege suo de paupertate tacentes, Plus poscente ferent*. 28 Cloantho, Mnestheo, Gyæ & Sergesto. 29 Munera honoraria amplissima, ac honorificentissima: cætera enim erant communia omnibus remigibus.

1 Clo-

1 Victori 2 chlamydem 3 auratam, quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici 4 Melibœa cucurrit:
5 Intextusque 6 puer 7 frondosa regius Ida
Veloces 8 jaculo cervos, cursuque 9 fatigat,
Acer, 10 anhelanti similis: 11 quem præpes ab Ida
12 Sublimem pedibus 13 rapuit Jovis 14 armiger uncis.
15 Longævi 16 palmas 17 nequidquam ad sidera tendunt
Custodes, 18 sævitque canum latratus in auras.
19 At qui 20 deinde locum tenuit virtute secundum
21 Levibus 22 huic hamis consertam 23 auroque trilicem
24 Loricam (quam 25 Demoleo detraxerat 26 ipse
Victor apud 27 rapidum 28 Simoenta 29 sub 30 Ilio alto)
Donat 31 habere 32 viro, 33 decus & tutamen in armis.

1 Vix

1 Cloantho, sc. *addidit*. 2 Indumentum Imperatorium & militare, cujus oras gemina prætextam auro sinuoso, & in se remeabili fluxu, ad instar Mæandri Cariæ fl. cinxit. 3 Aureo filo intextam. 4 Thessalica: ab infula, vel urbe Thessaliæ cognomine, purpura celebri. 5 Et in qua chlamyde Ganymedis imago intexta, &c. 6 Ganymedes, Trois, regis Trojanorum, filius, quem dum in Ida monte venaretur, rapuit aquila ales *volucrumque potens & fulminis hæres Gesturus, summo tela trisulca Jovi.* Claudian. Præ. 3. lib. &c. Raptum ipsum Ganymedis breviter exponit Ovid. Met. 10. *Rex superum Phrygii quondam Ganymedis amore Arsit*, &c. 7 Sc. in. 8 Venatorio. 9 Insequitur in venatione. 10 Hypotyposis pueri a cursu fatigati. 11 Quem puerum. 12 In sublime. 13 Raptim vexit. Ter. *Sublimem hunc intro rape, quantum potes.* 14 Aquila, tela, id est fulmina gerens, quia altissime volat, & solis radios visu non formidat. Homerus autem canit eum a Diis ipsis raptum ad pocillandum. 15 Seniores pædagogi, qui ad custodiam pueri venatum exierant. 16 Manus. 17 Frustra extendunt: quia jussu Jovis raptus erat Ganymedes, ut esset pincerna Deorum rejecta Hebe, Junonis filia. 18 Quia aquilam insequi non poterant canes, nisi solo latratu, quem ingeminant verunt. Ipse quidem latratus in pictura non fuit auditus, sed canum simulacra ita erant effigiata, ut latrantibus essent similia. 19 Docet, quæ cæteris præmia data sunt. 20 Post primum, id est, post Cloanthum. 21 Subtilibus ex Politis annulis sive circulis ferreis contextam. 22 Mnestheo. 23 Et tribus liciis & triplici ordine nexam, quæ licia aut qui hami erant ex auro. 24 Tunicam armaturæ, quæ olim ex loris fiebat. 25 Hosti Græco ad Ilium pugnanti. 26 Æneas. 27 Raptim profluentem. 28 Fluvium. 29 Ante Trojam. 30 Græcorum imitatione vocalem longam aliam sequente, corripuit. Quemadmodum & lib. 3. supra, *Insula Ionio in magno*, diphthongum finalem, sequente finali, corripuit. 31 Ut habeat, sive habendam illam loricam, *δίδωσιν ἔχειν*, Græcorum more. 32 Mnesthen. 33 Ad ornamentum & ad munimen, cum in armis foret.

2 Cum

1 Vix 2 illam 3 famuli Phegeus, Sagarisque ferebant
4 Multiplicem, 5 connixi humeris. 6 Indutus at olim
Demoleus cursu 7 palantes Troas agebat.
8 Tertia dona facit geminos ex ære 9 lebetas;
10 Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.
Jamque 11 adeo donati 12 omnes, 13 opibusque superbi,
Puniceis ibant 14 evincti tempora 15 tæniis:
16 Cum 17 sævo e scopulo 18 multa vix 19 arte revulsus,
20 Amissis remis, atque 21 ordine debilis uno,
Irrisam sine honore 22 ratem Sergestus 23 agebat.
24 Qualis 25 sæpe viæ deprensus 26 in aggere serpens,
27 Ærea 28 quem 29 obliquum rota transiit, 30 aut 31 gravis ictu
32 Seminecem liquit 33 saxo laerumque viator,
Nequidquam longos 34 fugiens dat 35 corpore 36 tortus,
37 Parte ferox, ardensque oculis, & 38 sibila colla
Arduus 39 attollens, 40 pars 41 vulnere 42 [redacted] 43 retentat
44 Nexantem nodis, seque 45 in sua membra plicantem:

1 Ta-

1 Cum difficultate. 2 Loricam. 3 Demolei, aut Æneæ. 4 Densse, varie complicatam. 5 Simul nitentes. 6 Sc. *Illam*. 7 In diversum fugientes, sine ductore errantes. 8 Æneas dat pro tertio dono ollas duas æreas. 9 Fortibus viris in præmia dati solitos, quos itaque & tripodas esse existimant nonnulli. 10 Vasa in formam cymbæ nauticæ cælata, & sculpturis ornata elaborata. 11 Omnino præmiis affecti. 12 Qui in certamine vicerant. 13 Datis. 14 Habentes capita circumdata: quod signum erat victoriæ. 15 Vittis aut sertis coronatum. *Tæniæ* proprie sunt extremæ partes vittarum, quæ ab infulis vel coronis undantes pendent. 16 Transito ad Sergestum in certamine ultimum. 17 Magno & aspero. 18 Difficulter. 19 Virtute. 20 Pro parte. 21 Remigium: quia unus e tribus ordinibus spoliatus fuerat. 22 Navem Centaurum. 23 Tarde impellebat. Ter. *Quid tu, quo hinc* te agit? 24 Comparatio a serpentis, rotarum ictu fracti, natura. 25 Quod sæpe fit. 26 In tumulo & editiore mediæ viæ loco, per quem vehicula aguntur. 27 Æreo vel ferreo armata cantho. 28 Serpentem. 29 Per obliquum: cum non servaret rectum cursum. 30 Sc. *quem*: 31 Infessus propter ictum. 32 Semimortuum. 33 Per saxum, quo ictum dederat. 34 Serpens deprensus fugere tentant. 35 Contrahendo & extendendo corpus. 36 Volutiones, torsiones. 37 Illæsa, id est, plures; nam lingua & capite veneno armatus est. 38 Sibilantia. 39 Erigens. 40 Posterior pars saucia. 41 Illato sc. 42 Claudicans. Metaphora ab animantibus, quæ pedibus utuntur. 43 Impedit eum a fuga aut insultu. 44 Sc. 45 Suos annulos.

1 Qua-

1 Tali remigio 2 navis se 3 tarda 4 movebat:
Vela 5 facit 6 tamen, & 7 velis subit 8 ostia plenis.
Sergestum Æneas 9 promisso munere donat,
Servatam ob navem lætus, 10 sociosque reductos.
11 Olli 12 serva datur, 13 operum 14 haud ignara Minervæ,
15 Cressa genus 16 Pholoe, geminique sub 17 ubere 18 nati.
Hoc pius Æneas 19 misso certamine tendit
20 Gramineum in campum, quem 21 collibus undique curvis
Cingebant sylvæ, mediaque in valle 22 theatri
23 Circus erat, 24 quo se multis cum 25 millibus 26 heros
27 Consessu 28 medium tulit, 29 extructoque resedit.
30 Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,
Invitat 31 pretiis 32 animos, & præmia 33 ponit.
Undique conveniunt Teucri, mistique 34 Sicani,
35 Nisus & Euryalus 36 primi.
Euryalus forma 37 insignis, 38 viridique juventa:

1 Ni-

1 Quali volutione movetur serpens vulneratus. Est autem applicatio similitudinis hujus Q. d. simili ratione, lentius propter remos fractos agebatur. 2 Sergesti. 3 Tardata: quia collisa & spoliata parte remorum. 4 Per remiges suos. 5 Expandit, ut ocius moveretur. 6 Quanquam confractione tardaretur. 7 Quia remis egebat. 8 Portum, ostia proprie sunt fluminum. 9 Uti jusserat eos *merita expectare præmia palmæ*, ita victis solatia non neganda duxit, ut infra, Dareti. 10 Ejus sc. 11 Illi Sergesto. 12 Ancilla. 13 Lanificii, telæ, texturæ: quæ Minerva invenit, & quibus Arachnen vicit. 14 Perita. 15 Cretensis genere & natione. 16 Nomine sc. 17 Ejus. 18 Dantur Sergesto: habebat enim hæc serva duos filios. 19 Dimisso, omisso. Simplex pro composito. 20 Graminosum, ut aptum propter soli æqualitatem certantis cursui. 21 Quæ erant in collibus. 22 Spectaculi. 23 Locus aptus cursui, circum quem in coronæ formam sederent spectatores, ut in Circensibus solent. Forma spatii *Circi* Romani erat oblonga: in circuitu spectacula erant, in quibus equites & patres spectabant: in summo *Circi* Carceres erant, unde equi juncti curribus prosiliebant. 24 Ad quem circum aut campum. 25 Ipsum stipantibus. 26 Æneas. 27 Consessu, id est, loco ad consedendum apto, vel concilio hominum in uno loco sedentium. 28 Qui locus in incessu regum ac principum est. 29 Paulo ante. 30 In hoc circo inter nobiles Trojanos sedens Æneas. 31 Præmiis. 32 Eorum. 33 Constituit illius. 34 Siculi. 35 Trojani: quorum res gestæ describuntur lib. 9. 36 Sc. Conveniunt 37 Decoratus. 38 Adhuc florente.

1 Se.

1 Nisus amore 2 pio 3 pueri. 4 Quos deinde 5 secutus
6 Regius egregia Priami de stirpe Diores.
7 Hunc Salius simul, & Patron: 8 quorum alter Acarnan,
9 Alter ab Arcadia, 10 Tegeæ de sanguine gentis.
11 Tum duo 12 Trinacrii juvenes, Helymus, Panopesque,
13 Assueti 14 sylvis, comites senioris Acestæ.
15 Multi præterea, quos fama obscura 16 recondit.
Æneas 17 quibus in mediis sic 18 deinde locutus:
19 Accipite hæc animis, lætasque advertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non 20 donatus abibit.
21 Gnossia 22 bina dabo 23 lævato 24 lucida ferro
Spicula, 25 cælatamque argento 26 ferre 27 bipennem.
Omnibus hic erit 28 unus honor. 29 Tres 30 præmia primi
Accipient, flavaque 31 caput nectentur 32 oliva.
Primus equum 33 phaleris insignem victor habeto.
Alter 34 Amazoniam pharetram, plenamque sagittis

1 Threi-

1 Sc. *insignis convenit*. 2 Casto & honesto, Attico & Lacedæmonio, inquit Plutarchus l. de educat, non Thebano aut Cretensi. 3 Euryali. 4 Quos duos, Euryalum sc. & Nisum. 5 Sc. est. 6 De regali prosapia. 7 Diorem secuti sunt. 8 Quorum duorum prior Salius erat de Acarnania, id est, Epirota. *Acarnania* enim pars Epiri est. 9 Erat. 10 Arcadiæ oppidi: cujus incolæ aliquando Spartanos prælio vicerunt, & ad unum omnes occiderunt. 11 Postea secuti sunt. 12 Sicilienses. *Trinacria* enim, ut supra diximus, Sicilia dicebatur, a tribus suis promontoriis. 13 Venatores & nobiles. 14 Venationi. 15 Alii convenere. 16 Occulit, & innominatos tenet. 17 Inter quos medius Æneas, vel in quorum medio. 18 Postquam convenerant. 19 Intelligite, id est, advertite animos ad ea, quæ dicturus sum. 20 Aliquo dono auctus. 21 Cretensia. Species pro genere. *Gnossus* enim civitas Cretæ, quæ sagittariis clara, & Minois regia fuit. 22 Singuli duo optimi pariter ac nobilissimi generis hastilia, sive tela missilia. 23 Lævigato, nitido, ac candefacto. 24 Resplendentia. 25 Insculptam. 26 Reportandam a me. 27 Securim ancipitem, manubrio & argento cælato instructam. 28 Æqualis. Q. d. Singuli, sive in primis, sive in postremis sint, duo spicula: unamque securim, seu bipennem accipiunt. 29 Victores sc. qui primi ad metam percurrerint. 30 Merita. 31 Habebunt caput nexum. 32 Alludit ad Olympia, in quibus victor olea coronabatur, quia olea neque cariem sentit, neque vetustatem, volentes eos significare, pugiles, aut cursu certaturos indefessum ac constantem animum habere debere. 33 Ornamentis equinis insigniter ornatum. 34 Thecam sagittariam quali utuntur Amazones, quæ habiles ad arcum sunt, & celeres ad cursum: *vel*, superstitem ex spoliis Amazonum, quæ populabundæ Phrygiam invaserant, vel etiam ex iis, quæ auxilio Priamo venerant, duce Penthesilea.

1 Thra-

1 Threiciis, lato quam circum amplectitur 2 auro
3 Balteus, & tereti 4 subnectit 5 fibula 6 gemma.
Tertius 7 Argolica hac galea 8 contentus abito.
Hæc ubi 9 dicta, 10 locum 11 capiunt, 12 signoque repente
13 Corripiunt spatia audito, 14 limenque relinquunt,
15 Effusi 16 nimbo similes, simul 17 ultima signant.
Primus abit, longeque ante omnia 18 corpora Nisus
Emicat, & ventis, & 19 fulminis 20 ocyor alis.
Proximus 21 huic, 22 longo 23 sed proximus intervallo,
Insequitur Salius: 24 spatio post deinde relicto
25 Tertius 26 Euryalus.
Euryalumque Helymus sequitur, quod deinde 27 sub ipso
Ecce volat, 28 calcemque terit jam 29 calce Diores,
Incumbens 30 humero; 31 spatia & si plura 32 supersint,
Transeat 33 elapsus 34 prior, 35 ambiguumque relinquat.
Jamque fere spatio extremo, fessique 36 sub ipsum
Finem adventabant; levi cum 37 sanguine Nisus,
Labitur infelix: 38 cæsis 39 ut forte juvencis



1 Thraciis. 2 Ex lato auro. 3 Cingulum militare. 4 Subnexam tenet. 5 Ornamentum cinguli ad vestem subligandam. 6 Lapillo pellucido, aut unione. *Gemma* quoque est oculus vitis, quem primo emittit. Virg. *Turgent in palmite* gemmæ. 7 A Græcis forte, in fugam versis, ablata. 8 Innuit tertium præmium secundo & primo vilius esse. 9 Sunt ab Ænea. 10 Carceres, lineam, aut locum, unde cursus initium fit. 11 Cursores. 12 Ad prosiliendum; hoc enim signum dabatur, ne prius excurrerent. 13 Raptim transeunt, invadunt. Georg. 1. de equis. *Addunt se in spatia*. 14 Carceres e quibus prosiliebant, lineam, aut signum creta factum. 15 Effundentes se. Elegans Metaphora, qua admirabilem cursus celeritatem velocitatemque indicat. 16 Ventis pluviosis, qui, *qua data porta ruunt*: Hyperbole. 17 Metam oculis directe intuentur, ac designant aviditate vincendi, ut ad eam directo tramite, & ita breviore spatio, percurrant. 18 Reliqua sc. 19 Quibus fulmen videtur deferri. Ab avium similitudine, quarum in volatu sita est pernicitas. 20 Velocior. 21 Niso. 22 Longa distantia. 23 Sc. *tamen*: quia nemo erat propior, licet ipse non esset prope. 24 Intervallo. 25 In ordine. 26 Sequitur. 27 Post quem ipsum. 28 Postremam partem ejus. 29 Pede suo. 30 Helymi. 31 Quod si plus spatii ad metam superfuisset, id est, nisi Helymus tramitem directum occupasset, Diores Helymum in cursu jam æquum & ambiguum, præversus, a tergo reliquisset. 32 Ergo haud procul a meta aberant. 33 Diores. 34 Quam Helymus. 35 Incertum victoriæ. 36 Paulum circa ipsam metam constitutam. 37 Hostiarum, quæ, pro more, ante Agonalia sive certamina cædebantur: ut Iliad 23. 38 A Cloantho, aut ab aliis cursoribus. 39 Secundum quod.

1 Fusus humum, viridesque super madefecerat herbas
Hic 2 juvenis jam victor ovans vestigia presso
Haud tenuit 3 titubata solo; sed pronus in ipso
Concidit, 4 immundoque fimo, sacroque cruore,
Non 5 tamen 6 Euryali, non 7 ille oblitus 8 amorum:
Nam sese 9 opposuit Salio per 10 lubrica surgens.
11 Ille autem 12 spissa 13 jacuit revolutus arena.
14 Emicat Euryalus, & 15 munere victor 16 amici
17 Prima tenet, 18 plausuque volat fremituque 19 secundo.
Post Helymus subit, & nunc 20 tertia palma Diores.
21 Hic 22 totum caveæ consessum ingentis, & ora
23 Prima 24 patrum magnis Salius 25 clamoribus implet;
26 Ereptumque 27 dolo reddi sibi poscit honorem.
28 Tutatur favor Euryalum, 29 lacrymæque decoræ,
Gratior & pulchro 30 veniens in corpore 31 virtus.
32 Adjuvat, & magna 33 proclamat voce Diores,
34 Qui 35 subiit palmæ, 36 frustraque ad præmia 37 venit



1 Erat fusus super humum. Tmesis ergo hic est: q. d. *superfusus*. 2 Nisus. 3 Titubantia, vacillantia, trepidantia. Enallage generis. 4 Qui erat ejectus ex extis. 5 Licet lapsus esset. 6 Amici sui. 7 Nisus. 8 Erga Euryalum. Nam cum cecidit Nisus, opposuit se Salio, ut Euryalus haberet palmam. 9 Nisus. Sic apud Homerum Palladis favore superat Ulysses. 10 Pingui perfusa, & labi facientia. 11 Salius, qui proximus Niso hæserat in excursu. 12 Sanguine vitulino concreta. 13 Dolo Nisi. 14 Prosiliit prioribus iacentibus. Namque beneficio Nisi prolapsi, qui pedem Salio objecerat, primus ad metam procurrit. 15 Beneficio. 16 Nisi. 17 Spatia, aut loca: τὰ πρῶτα. 18 Favore spectatorum. 19 Favorabili. 20 Tertius victor, tertiæ palmæ assecutor. *Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum.* 21 Ex hoc facto. 22 Omnes spectatores considentes in ingenti circo cavo: quia in medio ejus currebantur. Cavea propie est locus in theatro, velis opertus, ex quo populus ludos spectabat. 23 Primum, præcipue. 24 Æneæ & procerum Trojanorum spectantium. Alludit ad Romanorum Senatum, in quo *Patres* vocabantur centum illi Senatores, quos Romulus ad Reip. curam elegerat. 25 Qui ab illis expectavit potius subsidium, quam a junioribus: sciens quod tuetur favor Euryalum. 26 Sibi. 27 Nisi sc. qui se ei currenti opposuerat. 28 Favor totius juventutis protegit causam Euryali. 29 Quas emiserat timore, quod a tanto & tam insperato honore fraudaretur. 30 Proveniens, crescens. 31 Et sc. præmium affert. 32 Juvat Diores causam Euryali: excludendus sc. a tribus primis præmiis, si modo Salio stet primus locus. 33 Pro eo clamat. 34 Dioros. 35 In locum proximum victoriæ venit, si Euryalo primus locus contingat. 36 Neque enim tum tertius, sed quartus fuisset victor, & nil, nisi bippenem cum duobus spiculis, habuisset. 37 Venerit, aut venisset.

1 Ultima, 2 si primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas: Vestra, inquit, munera vobis
3 Certa manent, 4 pueri, & 5 palmam movet 6 ordine nemo.
Me liceat 7 casus miserari 8 insontis amici.
Sic fatus, 9 tergum 10 Getuli immane leonis
Dat Salio, 11 villis onerosum, atque 12 unguibus aureis.
13 Hic Nisus, 14 Si tanta, inquit, sunt præmia victis,
Et te lapsorum miseret: quæ munera 15 Niso
Digna dabis? Primam merui qui 16 laude coronam;
Ni me, quæ & Salium, 17 Fortuna inimica 18 tulisset.
Et simul his dictis faciem 19 ostentabat, & udo
20 Turpia membra 21 fimo. 22 Risit pater optimus olli,
Et clypeum 23 efferri jussit, 24 Didymaonis 25 arte,
Neptuni sacro 26 Danais de poste refixum.
Hoc 27 juvenem egregium præstanti munere donat.
Post, ubi 28 confecti cursus, & dona 29 peregit:
Nunc, si cui virtus animusque in pectore 30 præsens,
Adsit, & 31 evinctis 32 attollat brachia 33 palmis.

B 2 Sic-

1 Quarta. 2 Quia tunc secunda redderentur Euryalo, & tertia Helymo. 3 Indubitata. 4 O Juvenes. Eadem ratione juvenes patres appellant *senes*. 5 Victoriam. Metonymia signi pro re significatâ. 6 Sc. *suo*, id est, constituto. 7 Infortunium ex lapsu misericordia prosequi. 8 Salii, qui citra culpam suam dolo Nisi lapsus esset, atque ita ultimus ad metam pervenit. 9 Corium tergi, id est, tergus, sive pellem ingentem & horrendam. 10 Getulici. 11 Densitate pilorum, & floccis, quales in jubis leonum videmus, valde grave, quod oneri erat, & gravabat portantem. 12 Habent ungues aureos. 13 Post hoc factum. 14 A minori ad majus: Si Salio, qui in secundo cursu adhuc circa metam, priusquam fraude Nisi proberetur; proximas partes a primo tantum tenebat, tam luculentum præmium detur, quantum Niso debetur, qui primus emicuisset ad metam nisi fortunæ iniquitate per lubricum in terram corruisset? 15 Id est, mihi, loquitur enim de se. 16 Laudis, aut laudabili virtute in cursu, licet casu amiserim. Consequens pro antecedente. 17 Infortunium. 18 Abstulisset in præmio. 19 Frequenter ostendebat, ut Æneæ simul affectus erga se concitaret: alio qui *ostentare* insolenter & arroganter ostendere significat. 20 Obscœna. 21 Limo. 22 Æneas arrisit illi. 23 Ex armamentario in medium proferri. 24 Ab artifice munus laudat. 25 Opus artificiosum. 26 A Danais, templa in Trojano excidio profanantibus, detractum, dissolutum, sublatum & ab Heleno donatum Æneæ. 27 Nisum, qui alioquin in cursu primas tenuisset. 28 Consummati sunt. 29 Distribuit Æneas. Est autem Ellipsis, sc. sic dicit. 30 Præstans, promptus est, id est, si cui insit prompta animi alacritas. 31 Extra manicas vinctis cæstibus. 32 Erigat. 33 Manibus. Synecdoche.

1 Duo

Sic ait, & 1 geminum 2 pugnæ proponit 3 honorem:
Victori velatum 4 auro 5 vittisque juvencum;
Ensem, atque insignem galeam 6 solatia 7 victo.
Nec 8 mora; continuo 9 vastis cum viribus 10 effert
Ora Dares, 11 magnoque virum se murmure tollit:
12 Solus qui 13 Paridem 14 solitus contendere 15 contra;
Idemque 16 ad tumulum, quo 17 maximus 18 occubat Hector,
19 Victorem 20 Buten 21 immani corpore, (22 qui se
23 Bebrycia veniens 24 Amyci de gente 25 ferebat)
26 Perculit, & fulva 27 moribundum extendit 28 arena.
29 Talis 30 prima Dares caput 31 altum in prælia tollit,
Ostenditque humeros latos, 32 alternaque 33 jactat
Brachia 34 protendens, & verberat 35 ictibus auras.

1 Duo diversa præmia honorifica, quorum unum victori, alterum victo cedat. 2 Cæstuum pugna erat e pugillatus genere, ubi pugnis res agebatur, sed armatis, tanquam si qui chirothecis e corio bubulo nisque forio & plumbo affixo gravibus, quæ lotis alligabantur bracchiis & cubitis, ne exciderent, armati inter se decertarent. 3 Sc. proponit. 4 Auratis cornibus. 5 Sc. rosaceis, id est, fertis caput cingentibus. 6 Quæ habeat pro solatio. 7 Sc. proponit. 8 Sc. fit. 9 Ingentibus. 10 Synecdochice, id est, se extollit. 11 Et magna admiratione & stupore Trojanorum & Siculorum spectantium erigit atque effert se. 12 A signis invicti roboris, & exercitati ingenii in pugillatu, quod cum Paride & strenuo pugile olim se committi consueverit. 13 Qui utcumque propter Helenam raptam imputetur illi mollities, erat tamen strenuus & fortis: namque expositus propter Hecubæ somnium in silvis (somniaverat enim facem se, qua postea Troja combureretur, in utero gestare) & inter pastores educatus pugilatu claruit, adeoque in solemnibus ludis cum Hectore cæstuum pugna certans, a fratre agnitus est. 14 Sc. erat. 15 Anastrophe. 16 In ludis funebribus, ad Sigæum ubi conditus erat Hector. Non solum enim Priamus Hectori filio justa persolvit in Sigæo, sed etiam ludos in ejusdem honorem ad sepulchrum illius instituit: quibus Dares Buten vicit. 17 Bellatorum. 18 Sepultus jacet; vel occubat, id est, occubuit. Enallage temporis. 19 Aliorum. 20 Filium Amyci, qui Neptuni filius, rex Bebryciorum, a Polluce victus, cæsusque, pugil tamen strenuus, ut & Butes fil. 21 Ingenti. 22 Butes. 23 De gente Bithiniana ortus. 24 Bithiniæ regis. 25 Extollebat, prædicabat. Erat enim filius Amyci: ex quo postea Eryx in Sicilia procreatus. 26 Percussit. 27 Buten seminecem, morienti similem, vel morti proximum. 28 In qua certabant. 29 Tali fama celebratus, tali gloria elatus, quod sc. Paridis Antagonista fuerit, & Buten exercitatissimum pugilem superaret. 30 Primus præliaturus. 31 Altum. 32 Vicissim nunc hoc, nunc illud. 33 Sc. ea. 34 Longe extendens, ventilans. 35 Inanibus sc. ad ostentationem, & ut ceteris terrorem incuteret.

1 Quæ-

1 Con-

Quæritur 1 huic 2 alius: nec quisquam ex agmine tanto
Audet 3 adire virum, manibusque inducere 4 cæstus.
Ergo 5 alacris, cunctosque putans 6 excedere 7 pugna,
Æneæ stetit ante pedes: nec plura 9 moratus,
Tum læva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate 10 Dea, si nemo audet se 11 credere pugnæ,
12 Quæ finis standi? 13 quo me decet usque 14 teneri?
15 Ducere dona jube. Cuncti simul 16 ore fremebant
Dardanidæ, reddique 17 viro 18 promissa jubebant.
19 Hic 20 gravis 21 Entellum dictis 22 castigat Acestes,
Proximus 23 ut 24 viridante 25 toro consederat 26 herbæ:
Entelle, 27 heroum quondam fortissime 28 frustra,
Tantane 29 tam patiens nullo 30 certamine 31 tolli
32 Dona sines? ubi nunc nobis 33 Deus ille magister
34 Nequidquam memoratus 35 Eryx? ubi 36 fama per omnem
37 Trinacriam, & 38 spolia illa tuis 39 pendentia tectis?

 1 Ille

1 Contra hunc. 2 Alter compugil, qui secum certet. 3 Congredi cum Darete. 4 Armaturas, quibus illum cædat. 5 Lætus & exultans. 6 Se superare arte & virtute pugilum, sive omnes pugnam detrectare ratus. 7 Al. *palma*. 8 Ingens factus ex hoc innuitur nimium sc. elatus, nemine sibi antagonistam constituiti ac ob id ferocior. 9 Expectans, sive non amplius moratur. 10 Venere. 11 Committere pugnam, id est, mecum in arenam descendere. 12 Quis modus est standi, id est, quamdiu aut cur hic stamus otiosi? 13 Quousque? Timeo. 14 Morari. 15 Abducere taurum. 16 Magno clamore Dardanidæ verbis applaudebant. Metaphora. 17 Dareti, quocum nemo congredi auderet. 18 Præmia, quasi debita. 19 Ex hoc Daretis dicto. 20 Magnæ auctoritatis vir, ob majestatem regiam. 21 Pugilem præstantem, sed seniorem. 22 Graviter objurgat. 23 Secundum quod. 24 Virescente.

25 In toro. 26 Aggesto ex herbis. 27 Commemoratione pristinæ virtutis Entellum ad certamen adhortatur. 28 Si tam patiens sinas præmia hæc abire, & si nunc certamen detrectes inire cum ferociente illo juvene, tantopere se præ omnibus efferente. 29 Pusillanimus. 30 Commisso. 31 Auferri, abduci. 32 Præmia. 33 Heros divinas laudes in pugillatu consecutus. 34 Frustra nominatus & clarus, si nulla ejus in disciplina relicta est peritia. 35 Filius Butæ, modo dicti, & Veneris (aliis, Lycastes) frater Æneæ rex Siciliæ, magister Entelli. 36 Memorata sc. A nominis celebritate & signis veterum victoriarum exhortatio. 37 Siciliam a tribus promontoriis. 38 Et ubi sunt illa spolia, &c. 39 Ex more & honore athletarum, qui liminibus suis spolia, devictis antagonistis detractæ suspendebant, ut se ipsi celebrarent, & alios item ad virtutem excitarent.

3 En

1 Ille sub hæc: 2 Non laudis amor, nec gloria 3 cessit
Pulsa metu: sed 4 enim gelidus 5 tardante senecta
6 Sanguis hebet, frigentque 7 effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaque 8 improbus iste
Exultat 9 fidens, si nunc foret 10 illa juventa!
Haud equidem 11 pretio inductus 12 pulchroque juvenco
13 Venissem; nec dona moror. Sic deinde locutus
In medium 14 geminos immani pondere cæstus
Projecit; quibus 15 acer 16 Eryx in prælia 17 suetus
18 Ferre manum, duroque 19 intendere brachia tergo.
20 Obstupuere 21 animi. Tantorum ingentia septem
22 Terga boum, plumbo insuto, ferroque 23 rigebant.
24 Ante omnes 25 stupet ipse Dares, 26 longeque recusat:
Magnanimusque 27 Anchisiades & pondus & ipsa
Huc illuc 28 vinclorum immensa volumina 29 versat.
Tum 30 senior tales referebat pectore voces:
31 Quid si quis cæstus 32 ipsius & Herculis arma
33 Vidisset, 34 tristemque 35 hoc ipso in littore 36 pugnam?

Hæc

1 Entellus respondit post hæc. 2 Removet a se suspicionem ignaviæ & metus: transfertque detractionis causam in senilis ætatis tarditatem. 3 Et pectore meo. 4 Certe. 5 Tardum faciente. 6 Id est, vigor pigrescit propter senectutem. Metaphora a ferro ad sanguinem. 7 Omnem fœturam enixæ, id est, quæ nullam vim retinuerunt. 8 Improbandus Dares propter jactantiam. 9 Confidens. 10 Emphatice: audacem fortemque se fuisse indicat. 11 Non præmio, sed gloria. 12 Quantumvis pulchro. 13 In certamen. 14 Pinas & æqualis magnitudinis armaturas manuum. 15 Strenuus. 16 Filius Veneris. A personæ dignitate cæstuum præstantiam arguit. 17 Assuetus, solitus erat. 18 Conferre. Simplex pro composito. 19 Innectere seu ligare brachia cæstuum loris sive zonis e tergore boum. 20 Cum stupore admirati sunt pondus cæstuum. 21 Spectantium. 22 Tergora. 23 Rigida stabant. 24 Præcipue. 25 Cum stupore miratur hujusmodi cæstus Erycis. 26 Et valde negat se tam gravibus cæstibus pugnaturum esse. 27 Anchisæ filius Æneas. 28 Cæstuum lora, fascias, quibus brachia & manus vincirentur. 29 Frequenter vertit & jactat. 30 Entellus, senex miles. 31 Sc. diceret. 32 Emphatice, a minori ad majus: q. d. Hi cæstus vobis graves & magni videntur: sed nihil ad Herculis cæstus, quibus ille Erycem vicit & occidit. 33 Tum demum fuisset, quod obstupesceret Dares, reliquique. 34 Cruentam, in qua Eryx occisus est. 35 Quæ hic inter Herculem & Erycem commissa est. 36 Boum ex Hispania ab Hercule actorum unus ex Rhegio Italiæ in Siciliam transivit: repetebat Hercules: Erycem abnegantem cæstuum pugna interfecit.

1 Omn-

Hæc 1 germanus Eryx quondam 2 tuus 3 arma gerebat.
Sanguine 4 cernis adhuc fractoque infecta 5 cerebro.
6 His magnum 7 Alciden contra 8 stetit: his ego 9 suetus,
Dum 10 melior vires sanguis dabat, 11 æmula necdum
Temporibus 12 geminis 13 canebat sparsa senectus.
Sed, si 14 nostra Dares hæc Trojus arma recusat;
Idque pio 15 sedet Æneæ, 16 probat 17 auctor Acestes;
18 Æquamus pugnas. 19 Erycis tibi 20 terga remitto:
Solve metus, & tu 21 Trojanos 22 exue cæstus.
Hæc 23 fatus, 24 duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna ossa, 25 lacertosque [illegible].
26 Exuit, atque ingens media 27 consistit 28 arena.
Tum 29 sat[illegible] Anchisa cæstus 31 pater 32 extulit 33 æqu[illegible]
Et 34 paribus [illegible]mas 36 amborum 37 innexuit armis.
Constitit 38 in digitos 39 extemplo arrectus uterque,
40 Brachiaque ad superas 41 interritus extulit auras.
42 Abduxere retro longe capita 43 ardua ab ictu;



1 Ομομύρτις, Butæ fil. ex Venere, vel, Lycaste potius, nobili scorto, quæ ob formam eximiam *Venus* dicta. 2 Apostrophe ad Æneam, cujus frater erat Eryx. 3 Cæstus. 4 Hæc arma. 5 Erycis ab Hercule occisi. 6 Cæstibus sc. quos recusat Dares. 7 Herculem, ab Alcæo avo, Amphitrionis patre. 8 Eryx. 9 Ego solitus sum his cæstibus pugnare tunc. 10 Fortior. Periphrasis est virilis & robustæ ætatis, qua nervi & robur adhuc vigebant. 11 Ætati virili invidens, viresque ejus protrudens, viribus pristinis inimica, contraria. 12 Ambobus. 13 Canescebat, cana erat. Periphrasis senii. 14 Nostratia, id est, Siciliensis arma. 15 Placet. Æn. 2. Et sedet *hoc animo*, Æn. 4. *Si mihi non animo fixum, immotumque* sederet. 16 Et approbat. 17 Hujus certaminis, qui instigavit. 18 Æquales faciamus cæstus, seu instrumenta pugnandi, & paribus armis pugnemus. 19 Quibus Eryx contra Herculem steterat, id est, Erycis cæstibus & jure meo cedo, tu tuos, ego meos: æquos induemus. 20 Tergora boum, plumbo & ferro insuto. 21 Quibus vos Trojani assueti estis. 22 Abjice, depone. 23 Locutus Entellus. 24 Abollam, quæ duplex vestis est, ut chlamys. 25 Hypermeter versus. 26 Denundavit. 27 Firmiter stat. 28 Sc. in. 29 Procreatus. 30 Et Venere. 31 Æneas. 32 In medium tulit. 33 Æqualis ponderis. 34 Conformibus, æqualibus 35 Manus & brachia, quibus annectebantur cæstus. 36 Daretis & Entelli. 37 Vinxit cæstibus. 38 Sc. *pedum*, quod tanto facilius & fortius percutit adversarium, quanto fuerit corporis proceritate sublimior. 39 Illico. 40 Ventilat uterque, præluditque. 41 Uterque non territus. 42 Ambo. 43 Erecta & sublimia.

1 Χαρ

Immiſcentque 1 manus manibus, 2 pugnamque 3 laceſſunt.
4 Ille pedum melior 5 motu, fretuſque juventa;
6 Hic membris, & 7 mole valens; ſed tarda 8 trementi
Genua 9 labant: 10 vaſtos quatit 11 æger anhelitus artus,
Multa 12 viri 13 nequicquam inter ſe 14 vulnera jactant.
15 Multa 16 cavo lateri 17 ingeminant, & pectore vaſtos
Dant ſonitus, 18 erratque aures & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub 19 vulnere 20 malæ.
Stat gravis Entellus, 21 niſuque immotus eodem,
22 Corpore 23 tela 24 modo atque oculis 25 vigilantibus 26 exit.
27 Ille, 28 velut celſam oppugnat qui 29 molibus urbem,
Aut 30 montana 31 ſedet circum caſtella 32 ſub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque 33 pererrat
Arte locum; & variis 34 aſſultibus 35 irritus urget.
36 Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & alte
Extulit: 37 ille ictum venientem 38 a vertice velox
Prævidit, celerique elapſus corpore 39 ceſſit.
Entellus vires 40 in ventum effudit; & 41 ultro

Ipſe

1 Χερσὶ χεῖρας. 2 Futurum. 3 Irritant, provocant lentius: ſicut tauri immiſcendo cornua cornibus. 4 Dares laceſſit pugnam. Addit enim obiter perſonarum deſcriptiones: Daretis ab agilitate & motu corporis, ætateque juvenili: Entelli vero, a vaſtitate corporis robuſti & ſenectæ. 5 Agilitati in occurſu recurſuque. 6 Entellus laceſſit pugnam. 7 Membrorum mole præſtans. 8 Sc. ſenio. 9 Titubant, labanti ſimilia. 10 Magnos. 11 Moleſte afflictus. 12 Viriliter concertantes. 13 Fruſtra; quia neuter proſterni, nec vinci potuit. 14 Ictus. 15 Vulnera, id eſt, multos ictus. Anaphora. 16 Per latus brachiis delectum. 17 Alios poſt alios ictus ingerunt. 18 Vagatur, incerte percutiendo. 19 Ictu. 20 Maxillæ. 21 Conatu ſive agitatione membrorum. 22 Corporis declinatione ictus eludit: & ab ictu linea ſe ſubducit: adeoque exit. 23 Ictus cæſtus Daretis, longe venientes, qui gravius lædunt. 24 Solummodo. 25 Proſpicientibus. Curam attentiſſimam in avertendis, declinandiſque ictibus innuit. 26 Vitat, declinat, effugit. 27 Dares. 28 Sicut is. 29 Magnis machinis. 30 In montibus ſita. 31 Circumſidet, obſidet. 32 In armis. 33 Circumvagatur artificioſe. 34 Oppugnationibus. 35 Fruſtratus a primo conatu, operamque ludens Dares. 36 Inſurgens (ut deſuper incuriat) attollit dextram ictum graviorem minatus. 37 Dares, qui Entelli geſtus notat. 38 Deſuper. 39 Locum dedit dextræ, ita ut non pertingeretur. 40 Quia nihil obſtaculi invenit. Proverbiali forma ſignificat Entellum aberrare a corporo Daretis. 41 A nemine alio impulſus.

Ipse gravis, graviterque ad terram 1 pondere vasto
Concidit: ut 2 quondam 3 cava concidit aut 4 Erymantho,
Aut 5 Ida in magna 6 radicitus eruta pinus.
Consurgunt 7 studiis Teucri, & 8 Trinacria pubes:
9 It clamor 10 cœlo, primusque accurrit Acestes,
11 Æquævumque ab humo 12 miserans 13 attollit amicum.
At non tardatus casu neque territus 14 heros,
15 Acrior ad pugnam redit, ac 16 vim suscitat ira.
Tum pudor 17 incendit vires, & 18 conscia virtus:
19 Præcipitemque Daren 20 ardens agit 21 æquore toto;
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc 22 ille sinistra.
23 Nec mora, nec 24 requies. Quam multa grandine 25 nimbi
Culminibus crepitant; 26 sic densis ictibus 27 heros
28 Creber utraque manu pulsat versatque Dareta.
29 Tum pater Æneas, procedere 30 longius 31 iras,
Et sævire animis Entellum haud 32 passus acerbis;
Sed finem 33 imposuit pugnæ, 34 fessumque Daretam
Eripuit, 35 mulcens dictis, ac talia fatur:

1 Corpore valde magno. 2 Aliquando. 3 Vetustate, carie & annis exosa atque excavata, annosa. 4 Nemoroso Arcadiæ monte, in quo Hercules aprum prodigiosæ magnitudinis, omnia circumcirca vastantem, interfecit, qui & inde *Erymanthius aper* dictus fuit. Species pro genere, ut & in *Ida*. 5 Phrygiæ monte: ut & Cretæ altero cognomine. 6 A radice evulsa. 7 Studiosis officiis, favoribus & commiseratione Entelli. 8 Siciliensis juventus. 9 Diffunditur. 10 Ad cœlum usque. Hyperbolice. 11 Æqualis ævi. 12 Casum ejus deplorans. 13 Idque ex æqua pugillatus lege, ut casu, collapsus elevetur: alioquin casui non virtuti cesserit victoria. 14 Vir magnanimus, & heroica virtute præditus Entellus. 15 Quam prius fuerat. 16 Robur. Unde Peripatetici iram *fortitudinis cotem* esse dixerunt. 17 Auget. 18 Quam sibi inesse norat: sciebat enim se contra Dareta stare posse. 19 Præcipitanter fugientem. 20 Ira excandescens. 21 Per totam planitiem. 22 Quem juventa superbum fecerat: ille, qui pedum melior fuerat motu, sic cedebat Entello, ut insequentis fessi ictus vitare non posset. 23 Fit in Entello. 24 In Darete, aut in utroque. 25 Nubes grandinosæ per tecta crepitum edunt, dum grando decidit. 26 Tam. 27 Entellus. 28 Crebro. 29 Cum neuter pocilum in arenam descenderit injuriam internecina pugna ulturus: sed laude & præmio invitatus: numeratione licet prœlium dirimere, atque alterutrum subtrahere. 30 Ad gravius malum. 31 Entelli. 32 Est. 33 Dato signo. 34 Cursu & ictibus cæstuum. 35 Mitigans & consolans verbis consolatoriis.

Infelix, quæ tanta 1 animum dementia 2 cepit?
3 Non vires 4 alias, conversaque numina sentis?
5 Cede Deo. Dixitque & prælia 6 voce diremit.
Ast 7 illum fidi 8 æquales, genua 9 ægra trahentem,
10 Jactantemque 11 utroque caput, 12 crassumque cruorem
Ore 13 rejectantem, mixtosque in sanguine dentes,
Ducunt 14 ad naves; galeamque, ensemque 15 vocati
Accipiunt: 16 palmam Entello 17 taurumque relinquunt.
Hic 18 victor, superans animis, tauroque superbus;
19 Nate Dea, vosque hæc, inquit, 20 cognoscite, Teucri,
Et mihi quæ 21 fuerint juvenili in corpore vires:
22 Et qua servetis 23 revocatum a morte Dareta.
24 Dixit, & 25 adversi contra stetit ora juvenci,
26 Qui 27 donum adstabat pugnæ; 28 durosque reducta
29 Libravit dextra media inter 30 cornua 31 cæstus
32 Arduus, 33 effractoque 34 illisit in ossa cerebro,

Ster-

1 Tanti. 2 Invasit. 3 An non advertit ab illo stare vires plusquam mortales, pugnæ fortunam & Deos? cede itaque tempori, fortunæ, Deo. Mulcet Dareta Æneas; in Deos mutatus, conversaque numina iniquum quasi pugnæ exitum conferens, ut lib. 2. Æneam Venus: *Verum inclementia Divum has evertit opes.* 4 Quam humanas, aut Entelli. 5 Da locum numini quod nunc in Entello est. 6 Sermone suo diruпit. 7 Dareta. 8 Coævi ejus. 9 Saucia & defatigata. 10 Præ dolore. 11 In utramque partem modo in dextram, modo in sinistram, mortuo similis, [illegible]. 12 Spissum, concretum. 13 Evomentem. 14 Extra conspectum populi. 15 Ab Ænea, ad recipienda solatia victo. Neque enim per verecundiam Daretis victi sponte erant postulaturi. Macrob. 4. Sat. 1. cap. & tamen luculentiore munere auctus est victus quam victor, quippe sibi virtus pulcherrima merces, sibi vel indotata pretium. 16 Victoriam, commune omnium certaminum præmium, utcumque nulla mentio ejus prius facta sit. 17 Allusum ad Rom. morem, immolandi bovis post certamina. 18 Entellus exultans spiritus ferocia, ex victoria. 19 O Ænea. 20 Observato senum decreto, quibus res suas gestas prædicare conceditur. Unde Horatius de senibus sic canit: *Difficilis, querulus, laudator temporis acti se puero, censor, castigatorque minorum.* 20 Amplificatio Majoris a Minori. 21 Cognoscite, quod Dareta occidere potuissem, si voluissem. 22 Æneæ beneficio jam cædi subtractum. 23 Entellus. 24 Ex adverso stantis. 25 Juvencus. 26 Præmium victori. Per appositionem. 27 Plumbo oppletos. 28 Librando incussit, quasi collimans ne ictus falleret, sed certus foret. 29 Juvenci. 30 Cæstum. Enallage numeri. 31 Entellus ingens. 32 Effractis ossibus, illi sit cæstum in cerebrum. Hypallage. 33 Illidendo intrusit cæstum.

1 Mor-

nitur, 1 exanimisque tremens procumbit 2 humi bos.
lle 4 super tales effudit pectore 5 voces:
Hanc tibi, Eryx, meliorem 7 animam 8 pro morte 9 Daretis
:solvo: 10 hic victor cæstus artemque 11 repono.
Protinus Æneas 13 celeri certare sagitta
. Invitat, 15 qui forte velint; & præmia ponit:
; Ingentique manu malum de nave Seresti
rigit; & 17 volucrem 18 trajecto in fune columbam.
9 Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
o Convenere viri, 21 dejectamque 22 ærea 23 sortem
Accepit 24 galea; & primus clamore 25 secundo
26 Hyrtacidæ ante omnes 27 exit locus Hippocoontis;
28 Quem 29 modo navali 30 Mnestheus certamine 31 victor
Consequitur, viridi Mnestheus evinctus 32 oliva.
Tertius 33 Eurytion, tuus, o 34 clarissime, frater,
35 Pandare: 36 qui 37 quondam jussus 38 confundere 39 foedus,

In

1 Mortuus. 2 Super humum 3 Entellus. 4 Super cæsum Eryci taurum. 5 Verba dedicativa. 6 Taurum, gratiorem Eryci magistro & meo Heroi hostiam futuram, quam si humanum libarem sanguinem. Allusum simul ad succidaneam, sicubi prior non litaret hostia. 7 Bovis. 8 Loco mortis. 9 Quia suffecisti vires, ut Dareta occidere potuissem 10 Ad postem Herculis. 11 Sepono, colloco Gladiatores, nec non artifices alii, si ætate graves, vulneribus invalidi, consilio artem improbantes, victoriis saturi, aut alia de causa valedicerent arti suæ, tamquam emeriti & rude donati, artis suæ instrumenta Deo alicui, ad templi parietem suspensa, consecrabant. 12 Statim, peracto cæstuali certamine. 13 Celeriter emittenda. 14 Eos. 15 Contendere. 16 Magna suorum multitudine. 17 Velocem. 18 Per foramen, quod erat in summitate mali. 19 Ad quam columbam dirigant sagittam. 20 Ad sortes faciendas, ut scirent quo ordine sagittas emittant. 21 Deorsum in fundum eius jactam. 22 Ex ære facta. 23 Singulorum. 24 Positæ in galea sortes erant, cum nominibus sagittariorum. 25 Subsequenti aut favorabili. 26 De genere Hyrtaci. 27 Exeundo fit. 28 Hippocoonta. 29 Paulo ante. 30 Sors aut locus Mnesthei exiit e galea. 31 Duorum. 32 Olea, nuperæ victoriæ signo. 33 Consequitur. 34 Trojanorum. Nam ob virtutem pro Deo habitus est. 35 Fuit huic Lycaonis filius, qui emissa sagitta vulneravit Menelaum congressum Paridi. 36 Qui jussu Minervæ in certamine Menelai & Paridis sagitta missa fœdera certaminis disturbasti: Iliad. 4. 37 Aliquando, in primo aggressu Græcorum. 38 Violare. 39 Ictum scilicet inter Græcos & Trojanos.

1 Sa

In medios 1 telum torsisti primus Achivos.
2 Extremus, 3 galeaque ima 4 subsedit Acestes;
Ausus & 5 ipse manu juvenum tentare 6 laborem.
7 Tum validis 8 flexos 9 incurvant viribus arcus
10 Pro se quisque 11 viri, & 12 depromunt tela 13 pharetris.
14 Primaque per cœlum 15 nervo stridente sagitta
16 Hyrtacidæ juvenis 17 volucres 18 diverberat auras:
Et venit, 19 adversique infigitur arbore mali.
20 Intremuit 21 malus, timuitque 22 exterrita pennis
23 Ales, & ingenti sonuerunt 24 omnia 25 plausu.
26 Post acer Mnestheus 27 adducto constitit arcu,
28 Alta 29 petens; pariterque oculos telumque 30 tetendit.
Ast ipsam 31 miserandus 32 avem contingere 33 ferro
Non valuit: nodos & 34 vincula linea rupit,
Queis 35 innexa pedem malo pendebat ab alto.
36 Illa 37 notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum 38 rapidus jamdudum arcu 39 contenta parato
Tela tenens, 40 fratrem Eurytion 41 in vota vocavit,

Jam

1 Sagittam. 2 Sors Acestæ regis ultimo exitura. 3 In infima parte galeæ, in quam sortes conjecerant. 4 In fundo insedit. Neque enim necesse erat sortem Acesti educi, qui ultimus erat. 5 Quamvis esset senior. 6 Exercitium laboriosum, id est, certamen sagittariorum, quod solis juvenibus relinqui oportet. 7 Postquam sortiti erant loca. 8 Incurvos flectunt. Hypallage, flectendo incurvant; vel flexos, id est flexibiles. 9 Intendunt. 10 Pro virili sua. 11 Ad virtutem & vim, non ad sexum respicit. 12 Eximunt. 13 Thecis suis. 14 Ordine certamen sagittis avem petentium aggreditur. 15 Arcu nervato, id est, nervis munito. 16 Hippocoontis. 17 Velociter cedentes. 18 Frustra emittitur: cum nec funem, nec columbam tangeret, quamvis malo infixa fuerit. 19 Oppositi, & ex adverso erecti. 20 Ab effectu violentiam jactus arguit. 21 Arbor, quæ in navi velum ferre solet. 22 Terrore significans concussione alarum. 23 Columba. 24 Loca. 25 Clamore populi, putantis columbam esse percussam. 26 Postea, id est, secondo loco. 27 Hypotyposis collimantis sagittam suam in columbam. 28 Locum columbæ. 29 Oculis & telo. 30 Direxit. 31 Miseratione dignus, quod a proposita meta aberraret, & victoria careret. 32 Columbam. 33 Teli. 34 Funem, cui alligata erat avis. 35 Habens pedem innexum. 36 Avis dissoluta. 37 Inventos. 38 Celer. 39 Tenens tela parata in arcu contento, id est, intento ad ejaculandum. Hypallage. 40 Pandarum, quia in vivis peritissimus sagittandi, a Liciis pro Heroe colebatur: Hujus itaque divinam quasi opem invocat. 41 Ad suscipienda vota.

Jam

r vacuo lætam cœlo 2 speculatus, & alis
dentem nigra figit sub nube columbam.
idit 3 exanimis, 4 vitamque reliquit in astris
eriis, 6 fixamque refert delapsa sagittam.
missa solus 8 palma 9 superabat Acestes,
i tamen 10 aerias telum contorsit in auras,
tentans artem pariter, 11 arcumque sonantem.
Hic 13 oculis. 14 subitum 15 objicitur magnoque futurum
5 Augurio 17 monstrum. Docuit post 18 exitus 19 ingens:
o Seraque 21 terrifici cecinerunt omina vates.
Iamque volans 22 liquidis in nubibus arsit 23 arundo,
ignavitque 24 viam 25 flammis, tenuesque 26 recessit
onsumpta in ventos: 27 cœlo 28 ceu sæpe refixa
Transcurrunt; 29 crinemque volantia sidera ducunt.
30 Attonitis hæsere animis, superosque 31 precati
32 Trinacrii, Teucrique viri: 33 nec 34 maximus omen

1. Ab-

1. In aperto & patenti aere. 2 Postquam conspexit. 3 Mortuus & sine anima. 4 Cum Stellis ac astris aves rite immolentur, laudat Macrobius Sat. lib. 3. c. 8 Poetæ scientiam & judicium, qui volucrum in stellis animam reliquisse dixerit. 5 Altis. 6 In se, id est, in corpore suo. 7 Quia Eurytion meruerat. 8 Victoria. Signum victoriæ pro signato, Metonym. 9 Supererat, qui nondum sagittaverat. Cic. *Deque eo, quod ipsi superat, aliis gratificare volunt.* 10 Sublimes. 11 Per artificiosam emissionem teli, in quo summa sagittandi ars consistit. 12 Tum 13 Spectantium. 14 Repente ortum. 15 Ex occasione conjecti teli in vacuas auras, transit ad objecti prodigii narrationem. 16 Prodigio. 17 Portentum insolitum, aliquid futurum monstrans. Est enim *monstrum a monstrando* dictum, quod sc. aliquid ante eventum *monstret*, ac denuntiat: ac omne id, quod contra rerum naturam fit, aut nascitur, significat. 18 Classis incensa, quod postea ex hac sagitta accensa significari, sero intellexerunt, agnoveruntque vates. 19 Ingentis rei: quando naves per Irim, a Junone missam incensæ sunt. 20 Sero credita, vel futura ac postea eventura. 21 Terrorem incutientes. 22 In liquido aere. 23 Sagitta Acestis arundinea. Materia pro materiato. Solebant enim ex arundine præstantissimæ sagittæ fieri. 24 Qua ferebatur. 25 Flammeo tractu claritate flammarum: ut 2. lib. *Signantemque vias*: in eadem re. 26 Evanuit. 27 Ex vulgi, putantis revulsas e cœlo stellas cadere, opinione de meteoro stellæ cadentis. *Quæ si non cecidit, potuit cecidisse videri.* 28 Quemadmodum impressiones seu exhalationes, quæ a vulgo creduntur esse sidera, dissolutæ a firmamento transcurrunt sæpe per aerem. 29 Caudam incensam, in formam capillorum. 30 Suspensi erant. 31 Sunt. 32 Siculi. 33 Nec pro diro omine abhorruit, sed lætum interpretabatur. 34 Maximi animi.

2. Iam

1 Abnuit Æneas; sed 2 lætum amplexus Acesten
Muneribus 3 cumulat magnis, ac talia fatur:
4 Sume, pater: (nam te voluit 5 rex magnus 6 Olympi
Talibus 7 auspiciis 8 exortem ducere honorem.)
9 Ipsius 10 Anchisæ longævi hoc munus habebis,
11 Cratera impressum signis: 12 quem Thracius olim
Anchisæ genitori in magno munere 13 Cisseus
14 Ferre sui dederat 15 monumentum & pignus amoris.
Sic fatus 16 cingit 17 viridanti tempora 18 lauro:
Et 19 primum ante omnes victorem 20 appellat Acesten,
Nec bonus Eurytion 21 prælato invidit honori;
Quamvis 22 solus avem 23 cœlo dejecit ab alto.
24 Proximus ingreditur 25 donis, qui 26 vincula rupit:
27 Extremus, 28 volucri qui 29 fixit 30 arundine malum.
31 At pater Æneas, nondum 32 certamine 33 misso,
34 Custodem ad sese comitemque 35 impubis 36 Juli
37 Epytiden vocat, & fidam sic fatur ad aurem:
38 Vade, age, & Ascanio, si jam puerile paratum

1 Ag-

1 Imo suscepit. 2 Quia putavit boni exitus indicium esse. 3 Auget eum, largiterque donat. 4 Ultro quasi tuum cape. Contra vatum prædictiones fingit omen ad Acestem pertinere, & illud suo arbitrio interpretatur. 5 Jupiter. 6 Cœli. 7 Portentis & signis bonis, suadentibus aliquid fieri sc. prodigio ardentis sagittæ. 8 Præmium, extra sortis & pacti ordinem, amplissimum: cui & pretium ponit a prioribus dominis & artificio, vel *exortem* id est, qui privatus es sorte. *Consors* vero, est ejusdem sortis. 9 Quod fuit ipsius, &c. 10 Laus poculi, a personæ qualitate. 11 Poculum cui imagines insculptæ sunt. 12 Cratera. 13 Pater Hecubæ, rex Thraciæ. 14 Asportare. 15 In memoriam sui, quod Anchisen illius admoneret. 16 Quoniam victor in hoc certamine Acestem declaratus est. 17 Viridi, perpetuo virenti: quod illi arbori nunquam decidant folia. 18 Alludit ad Pythia, in quibus victor corona laurea coronabatur. 19 Primo. 20 Præconis voce pronuntiat, declarat. 21 Prælato Acesti honorem. 22 Et sic primum illi præmium deberetur. 23 Aere. 24 Proxime Eurytonia, donis insignis & gloriabundus incendit Mnestheus. 25 Ad dona. 26 Funem diverberavit. 27 Ingreditur donis. 28 Hippocoon Hyrtacides. 29 Confixit. 30 Sagitta arundinea. Metonymia. 31 Transitio ad puerorum ludum. 32 Cœtu certare volentium. 33 Dimisso. Simplex pro composito. 34 Prædagogum rectorem. 35 Adhuc impuberis. Innuit ad pubertatem usque sub tutela & imperio pædagogorum pueros olim fuisse: deinde sui juris fieri solitos. 36 Ascanii, filii Æneæ. 37 Epyti filium, Periphantem, Patronymicum. 38 Iro: Mandat Epytidi, ut suo jussu Ascanius puerorum agmen instructum in circum secum producat.

1 Mul-

men habet secum, 2 cursusque instruxit equorum,
cat 4 avo 5 turmas, & sese ostendat in armis.
ic., ait. Ipse omnem 7 longo 8 decedere circo
fusum populum, & campos jubet esse 10 patentes.
ncedunt 12 pueri, pariterque 13 ante ora parentum
Frænatis 15 lucent in equis; quos omnis euntes
nacriæ mirata 16 fremit; Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonsa 18 coma pressa corona
Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro:
Pars 21 leves humero pharetras, 22 it 23 pectore summo
24 Flexilis 25 obtorti 26 per collum circulus auri.
27 Tres equitum numero 28 turmæ, ternique 29 vagantur
30 Ductores: pueri 31 bisseni 32 quemque secuti
33 Agmine partito fulgent, paribusque 34 magistris.
35 Una 36 acies juvenum, ducit quam parvus 37 ovantem
(Nomen 38 avi referens) Priamus, tua 39 clara, 40 Polite,
Pro-

1 Multitudinem militum: ab agendo dictum, quod perinde ut labentis aquæ cursus agatur. 2 Et instruxit equos ad cursum. 3 Sc. ut. 4 In honorem avi sui paterni Anchisæ, in ipsius sc. parentalibus, ludisque funebribus. 5 Juvenes turmatim equitantes, ad præludia belli. *Turma* equitum proprie est, & 32. equites complectitur: cui qui præerat, *Decurio* dicebatur. 6 Al. *sic ait*, sc. Æneas. 7 Ita ut longus sit futurus circus ad equitationem futuram. 8 Al. *discedere*. 9 In circum. 10 Equitationi, & equorum cursui. 11 Ornate intrant campum. 12 Quos Ascanius instruxerat. 13 In conspectu 14 Ut eos frænis coerceant. 15 Armis splendescentibus. 16 Applausu ac favore prosequitur pueros in equis procedentes in circum. 17 Omnibus in morem unum ac eumdem comatu premebat galea, quam cinxit tonsa corona: vel insigniunt crista in speciem coronæ tonsæ: 18 Namque in seq. *Ascanius galeam ante pedes projecit inanem, Qua ludo indutus belli simulacra ciebat*. Sc. erat. 19 E corno, ligno durissimo, facta. *Et bona bello Cornus*. Georg. 2. 20 Sc. *ferunt*, 21 Lævigatas 22 Dependet. 23 Pectoris & colli confinio. 24 Flexibilis, id est, torquis aureus. 25 Ex auro obtorto. 26 Quia circuit collum, & descendit in pectus. 27 Allusum volunt ad tres centurias a Romulo institutas, Rhamnensium, a Romulo, Tatiensium, a T. Tatio, Sabinorum rege, Lucumone. 28 Sc. *erant*. *Turma* proprie est 30. equitum, ut paullo ante diximus. 29 Circum turmas, nunc hos, nunc illos instruendo. 30 Decuriones. 31 Duodecim. 32 Ductorum. 33 Ita ut discretio sit inter agmina & turbas. 34 Cum respectu ad *magistros equitum a Romanis*. 35 Acierum a ducibus, qui præerant, divisio. 36 Sc. *erat*. 37 Lætam & quasi triumphantem. 38 Avi sui paterni. 39 Inclyta 40 Apostrophe ad Politem, Priami filium: quem Poeta Æn. 2 ostendit in patris conspectu a Pyrro fuisse interfectum.

2 Quia

Progenies, 1 auctura Italos: 2 quem 3 Thracius albis
Portat equus 4 bicolor maculis: 5 vestigia primi
Alba 6 pedis, frontemque ostentans 7 arduus albam.
8 Alter Atys, 9 genus 10 unde Atyi: 11 duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Julo.
12 Extremus, formaque ante omnes pulcher Julus
13 Sidonio est invectus equo: quem 14 candida Dido
Esse sui dederat monumentum & pignus amoris.
15 Cetera Trinacriis 16 pubes senioris Acestæ
Fertur equis.
Excipiunt 17 plausu 18 pavidos, gaudentque 19 tuentes
Dardanidæ, 20 veterumque agnoscunt 21 ora parentum.
22 Postquam 23 omnem 24 læti consessum, oculosque 25 suorum
26 Lustravere in equis; signum clamore 27 paratis
Epytides 28 longe dedit, 29 insonuitque flagello.
30 Olli discurrere pares, atque agmina 31 terni
32 Diductis solvere choris, rursusque 33 vocati
Convertere 34 vias, 35 infestaque tela tulere.
Inde alios 36 ineunt cursus, aliosque recursus

1 Quia Politorium ab eo conditum est, vel de patris Politis nomine sic appellatum. 2 Priamum juniorem. 3 De Turni equo lib. 9. *maculis quem Thracius albis Portat equus*. 4 Duorum colorum. 5 Se. *erant*, id est, habuit anteriores pedes albos. 6 Equi. 7 Erecta cervice. 8 Secundus ductor erat. 9 Hoc in gratiam Augusti, & familiæ maternæ Atiæ, e qua erat Atia Augusti mater. 10 A qua Ati. 11 Denominavere. 12 Ordine. 13 Sidone nato, quem Dido secum ex Tyro & Sidone adduxerat. Ascanioque donatet. 14 Pulchra. 15 Ceteri pueri vehebantur Siculis equis; ex equili senioris Acestæ. 16 Juventus. Metonymia, nam signum pro re significata ponitur. 17 Cum plausu. 18 Hinc inde obequitantes: ut de equitibus Æn. 4. *Dum trepidant alæ*. Et de apibus. 4 Georg. *Dum trepidæ inter se coeunt, pennisque coruscant*. Alii exponunt, gloriæ cupiditate sollicitos; aut per ætatem meticulosos. 19 Intuentes, inspicientes eos. Simplex pro composito. 20 Avorum, priscorum Trojanorum, quos ore referunt. 21 Effigies, vultus. Sinecdoche. 22 Docet quomodo pueri equitatum exercuerint. 23 Omnes circumsidentes. 24 Pueri, sic instructi, hilares spe victoriæ, aut propter exercitationem. 25 Majorum. 26 Circumierint. 27 Ad excursum. 28 Procul. 29 Sonitum dedit. 30 Tunc illi, signo dato, in diversas partes excursus fecerunt, pares numero atque distantia. 31 Ductores. 32 Segregaverunt agmina sua aciebus, in formam chori prius dispositis, in diversa ductis, & separatim in aciem collocatis. 33 Signo, sive ictu flagelli, id est, virgæ in morem flagelli sonantis. 34 Excursus suos, unde exierant, redeuntes. 35 Hastilia sua tamquam vim illatura obstantibus. 36 Inceptant.

1 Adversis spatiis 2 alternosque orbibus orbes
Impediunt, 3 pugnæque cient 4 simulacra sub armis:
Et 5 nunc terga 6 fugæ nudant; nunc spicula vertunt
7 Infensi: 8 facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam 9 Creta fertur 10 Labyrinthus in 11 alta
Parietibus 12 textum 13 cæcis iter, ancipitemque
14 Mille viis habuisse 15 dolum, 16 qua 17 signa sequendi
Falleret 18 inde prensus, & irremeabilis error.
19 Haud aliter Teucrum nati 20 vestigia cursu
21 Impediunt, 22 texuntque fugas & prælia 23 ludo:
24 Delphinum similes, qui per maria humida 25 nando
26 Carpathium, 27 Libycumque 28 secant, luduntque per undas.
29 Hunc morem, hos cursus, atque hæc 30 certamina primus
Ascanius, longam muris cum cingeret Albam,
31 Retulit, & 32 priscos docuit 33 celebrare Latinos
34 Quo puer ipse modo, secum quo Troja pubes,
Albani 35 docuere 36 suos: 37 hinc maxima porro
Accepit Roma, & 38 patrium servavit honorem:

1 Tro-

1 Ex adverso sumptis, ita ut sibi invicem obviarent. 2 Et implicant circuitus suos alternatim factos orbibus ternis. 3 Veræ gerendæ. 4 Prælium fingunt, ac specimen belli præbent. Sic infra: *Ascanius galeam ante pedes projecit inanem. Qua ludo indutus belli* simulacra ciebat. 5 Aliquando. 6 Ad fugam, vel tamquam fugerent, nudata præbent. 7 Tamquam velint vim inferre. 8 Ac si pacem fecerint. 9 In Creta insula. Theseus devicto Minotauro redux, instituit saltationem ad speciem Labyrinthi erroribus flexuosi: neque enim Labyrinthus fabula est, sed etiam nunc extat, & in Creta visitur. 10 Domus a Dædalo variis circuitibus, ut exitus inveniri non posset, ædificata. 11 Sublimi. 12 Contextum. 13 Inextricabilibus, & inter quos exitus inveniri nequeant. 14 Propter multas vias Numerus certus pro incerto. 15 Errorem, vel ambages & anfractus, qui in errorem inducunt. 16 Quare aut qua ratione. 17 Falsa signa sequendi exitum daret. 18 Difficulter comprehensibilis. 19 Eodem modo. Applicatio similitudinis. 20 Mutua sc. 21 Implicant. 22 Et implicant vestigia fugientium similia. 23 Ludendo, id est, faciunt præludia & simulacra Ludorum. 24 Delphini enim mille gyros faciunt nando. 25 Natando. 26 Sc. *mare*: quod a Carpatho, insula inter Ægyptum & Rhodum sita, nomen habet. 27 Mare Africum. 28 Dividunt. 29 Excurrendi equis. 30 Simulacra certaminum. 31 Renovavit. 32 Veteres, qui ea loca tenuerant, ubi Alba postea fuit condita, multo ante Romam conditam. 33 Hunc morem. 34 Eo modo, quo ipse Ascanius, & pubes Trojana eo docti sunt. 35 Hunc morem. 36 Liberos, incolas. 37 Ex Alba, vel ab Albanis acceperunt longe post Romani. 38 A progenitoribus institutum.

1 Et

1 Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
2 Hac celebrata tenus, 3 sancto 4 certamina 5 patri.
6 Hic primum fortuna 7 fidem 8 mutata 9 novavit.
Dum variis 10 tumulo 11 referunt 12 solemnia ludis,
13 Irim de cœlo misit 14 Saturnia Juno
15 Iliacam ad classem, 16 ventosque 17 aspirat eunti.
Multa movens, 18 necdum antiquum saturata 19 dolorem,
20 Illa 21 viam celerans per 22 mille coloribus arcum,
23 Nulli visa, 24 cito 25 decurrit tramite virgo:
26 Conspicit ingentem 27 concursum, & littora 28 lustrat,
29 Desertosque videt portus, 30 classemque relictam
At 31 procul in 32 sola 33 secretæ Troades 34 acta
35 Amissum Anchisen flebant, cunctæque profundum
36 Pontum aspectabant flentes. Heu tot vada 37 fessis,
Et tantum superesse maris! 38 Vox omnibus una.

1 Ur-

1 Et dicitur nunc nomine Trojæ, & pueri sic ludentes Trojanum agmen dicitur (per Zeugma cum propiori genere convenit) quia talis ludus a Trojanis institutus est denominatus. 2 Hactenus, hucusque. Tmesis, Epilogus certaminum anniversariorum ad Anchisæ tumulum. 3 In Deos relato. 4 Sc. *sunt*. 5 Anchisæ. 6 In celebratione hujus ludi. 7 Fidelitatem, quam Trojanis, toties afflictis servare decuit. 8 A gaudio in triste infortunium. Sequitur enim Palinuri mors 9 Mutavit. 10 Ad tumulum Anchisæ. 11 Trojani. 12 Anniversaria sacra. 13 Nunciam Junonis, & Jovis lib. 4. & 9. quod pluviam præsagiat, quæ in aere gignitur, cui præsidet Juno 14 Saturni filia, Trojanis inimica. 15 Trojanam. 16 Ut celerius descendat. 17 Afflat descendenti. 18 Nondum saturata pœnis, quas dolor ejus jam sumpserat. 19 Dolore, quem de injuria Trojanorum sibi illata acceperat. 20 Ut arcus via sit & vehiculum, Iris numen quod descendit. 21 Celeriter per arcem abiens. 22 Habentem mille colores. 23 Non visa ab ullo, sive, quod Dea introducatur, qua specie mortalibus conspicua non fuit; sive, quod per celeritatem a nemine visa fuerit. 24 Celeriter transcursu. 25 Deorsum currit. 26 Postquam descenderat. 27 Trojanorum ac Siculorum ad tumulum Anchisæ, qui haud procul a littore aberat. 28 Circumspicit 29 A nautis, & reliquis Trojanis, qui simul omnes, relicta classe, ad ludos solemnes Anchisæ confluxerant. 30 Æneæ. 31 A viris. 32 Deserta a viris ludos solennes alibi celebrantibus. Ter. *Venit meditatus alicunde e solo loco*. 33 Separatæ. 34 Littore, ἀκτῇ. *In acta cum mulierculis jacebat ebrius* Cic. Ter. 35 Per mortem. 36 Mare. Species pro genere. 37 Longa navigatione. 38 Omnes idem pariter conquerebantur, tamdiu se se terra marique jactari, nec quietem habere posse.

1 In

Urbem orant: 2 tædet 3 pelagi perferre laborem.
rgo 4 inter medias sese, 5 haud ignara nocendi,
onjicit, & faciemque Deæ vestemque 6 reponit.
Fit Beroe, 8 Tmarii conjux 9 longæva Dorycli,
ui genus, & 10 quondam 11 nomen, 12 natique fuissent;
: 13 sic 14 Dardanidum mediam se 15 matribus infert:
O miseræ, quas non 17 manus, 18 inquit, Achaica 19 bello
axerit ad lethum 20 patriæ sub mœnibus! o 21 gens
felix, cui te 22 exitio fortuna reservat?
Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas,
um 24 freta, cum terras omnes, tot 25 inhospita saxa,
Sideraque emensæ 27 ferimur, dum per 28 mare magnum
taliam sequimur 29 fugientem, & volvimur 30 undis.
Hic 31 Erycis fines fraterni, atque 32 hospes 33 Acestes:
Quid prohibet 34 muros jacere, & dare civibus urbem?

O.

1 In qua maneant. 2 Eas. 3 Navigationis per pelagum. 4 In medium illatum. 5 Iris fraudum peritissima. 6 Deponit, ut scilicet faciem, & vestitum, accipiat. 7 Apparet. 8 Tmari: a Tmaro, monte Epiri, ubi benigne excepti ab Heleno Troes: probabiliusque est hic contracta matrimonia, quam in Thracia, quo littore avaro festini se expediebant. 9 Grandæva, annosa. 10 Aliquando. 11 Familiæ. 12 Liberi, ab eo denominati. 13 Facta Beroe, id est, sumpta facie, habituque Beroes 14 Dardanidarum. 15 Inter matres. 16 Exhortatoria Iridis sub Beroes persone oratio, ad inducendum sc. mulieres Trojanas, ut naves incendant. 27 Græcorum exercitus ad Trojam oppugnandam missus. 18 Iris. 19 Per bellum. 20 Trojæ, Pathos a loco. 21 Non exclamantis, sed dolentis est. 22 Morti. 23 In primo lib. dictum. *Nam te jam septima portat Omnibus errantem terris &* *fluctibus æstas*. Atque hic jam post tantum temporis intervallum. *Septima vertitur æstas*. *Portat* ergo, æstatem incipientem signat; *vertitur*, finitam vel desinentem. 24 Omnia sc. 25 Nullum præbentia hospitium. 26 Quibus terræ peragratæ subjacent. 27 Trahimur adhuc. 28 Mediterraneum inter Africam & Europam medium, non Oceanum, quod mare magnum proprie. 29 Nolentem inveniri, vel visam, retrocedere nobis post tot annos exactos tot maria emensis. *Jam tandem Italiæ fugentis prendimus oras*, lib. 6. quia adhuc semel in Sicilia fuerunt, & vicinores Italiæ, quam nunc sint. 30 Per undas & tempestatas maris. 31 Erycis montis limites, a fratre ducis nostri Æneæ *Eryce* denominati. 32 Qua nos libenter hospitio excipit. 33 Est hic. Ab opportuno suadet in Sicilia manendum esse. 34 Fundamenta murorum.

O 1 patria, & rapti 2 nequidquam ex 3 hoste Penates;
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nusquam
4 Hectoreos amnes, 5 Xanthum & Simoenta, videbo?
Quin agite, & mecum 6 infaustas exurite 7 puppes,
Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces. Hic quærite 8 Trojam:
Hic 9 domus est, inquit, vobis: 10 jam tempus 11 agi res;
Nec tantis 12 mora 13 prodigiis. En quatuor 14 aræ
Neptuno. 15 Deus ipse 16 faces: 17 animumque ministrat.
Hæc 18 memorans, prima 19 infensum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra 20 connixa coruscat,
Et 21 jacit. 22 Arrectæ mentes, stupefactaque 23 corda
24 Iliadum. 25 Hic una e multis, quæ maxima natu,
26 Pyrgo, 27 tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroe vobis, non hæc 28 Rhœteja, matres.
Est Dorycli conjux, divini signa decoris,
29 Ardentesque notate oculos, 30 qui 31 spiritus illi,
Qui 32 vultus, vócisque sonus, vel 33 gressus 34 eunti.
Ipsa egomet 35 dudum 36 Beroen 37 digressa reliqui
Ægram,

1 Troja. 2 Siquidem nulla nobis vestra ope reperta sedes, neque adeo vobis ipsis. 3 Græco. 4 Trojanos ad quos Hector Trojanus tam viriliter pugnavit. 5 Qui Trojam perluebant, & quorum simulacra Helenus in Epiro fecerat. 6 Infortunium nobis afferentes. 7 Naves. Synecdoche. 8 Quam in Italia quæsituræ estis. 9 Perpetua mansio. 10 Cum Trojani omnes & Siculi ad ludorum spectacula abierint. 11 Agendi res dictas, id est, nunc exurendæ sunt naves. 12 Sit. 13 Non est cunctandum obsequi his visis, & Cassandræ monitis. 14 Extructæ & paratæ sunt, quæ a Cloantho victore & ceteris positæ ex voto; sive illæ, in quibus sacta fiebant anniversaria Anchisæ, igne nondum extincto. 15 Neptunus, navigantium Deus, cujus hæ aræ. 16 Ad incendendum naves: quia in aris ejus relictus erat ignis a sacrificantibus. 17 Res perpetrandæ: cum auctor ejus esse videatur & adjutor. 18 Iris in forma Beroes. 19 Valde offensurum naves. 20 Connitens injicere ignem resplendet. 21 Injicit ignem. 22 Arrectæ sunt admiratione. 23 Earum. 24 Trojanorum. 25 Tunc 26 Inquit. 27 Quinquaginta sc. *Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum.* Æn. 2. 28 Trojana, a Rhœteo, promontorio Trojæ. 29 Ardentes resplendentes. 30 Qualis. 31 Vivida virtus animi, ferocia, & animosum pectus sit illi. 32 *Namque haud tibi vultus Mortalis: nec vox hominem sonat. Dea certe* 1. Æn. 33 *Et vera incessu patuit Dea.* 34 Incedenti. 35 Paulo ante. 36 Quam hæc repræsentat. 37 Digrediens ab ea.

2 Ira-

Egram, 1 indignantem, 2 tali quod sola careret
funere, nec 3 meritos Anchisæ inferret honores.
Hæc 4 effata.
it matres, 5 primo 6 ancipites, oculisque 7 malignis
mbiguæ 8 spectare 9 rates, 10 miserum inter 11 amorem
2 Præsentis terræ, fatisque vocantia 13 regna:
Cum 14 Dea se paribus per cœlum sustulit alis,
ngentemque fuga secuit sub nubibus 15 arcum.
Tum 16 vero attonitæ 17 monstris, 18 actæque 19 furore
o Conclamant, rapiuntque focis 21 penetralibus ignem;
Pars spoliant aras, 22 frondem, ac virgulta, facesque
3 Conjiciunt. 24 Furit 25 immissis Vulcanus 26 habenis
7 Transtra per & 28 remos, 29 & pictas abiete puppes.
Nuntius Anchisæ ad tumulum 30 cuneosque theatri
31 Incensas perfert naves Eumelus: & 32 ipsi
Respiciunt 33 atram in 34 nimbo volitare favillam.

1 Pri-

1 Iratam, indigne ferentem. Quod per valetudinem non posit interesse huic anniversario officio. 3 Dum viveret. 4 Pyrgo nus elocuta est. 5 In principio, nte cognitum numen. 6 Dubiæ, quid facerent, sed fere persuasæ. Nam, (ut Ter. Act. 1. 5. ait:) *Dum in dubio est animus paulo momento huc illuc impellitur.* 7 Malevolis. 8 Spectarunt. Enallage modi. 9 Naves, quas incendere jusserat Iris. 10 agnum, vel quo efficiebantur dies miseriores. 11 Nam amor præsentis terræ suadebat: contra talis terræ expectatio diffundet incendi naves. 12 Siciliæ il. in qua Anchisen superio i no sepelierant. 13 Italica sc. Deorum voluntate sibi promissa. 14 Iris, quæ paulo ante roes formam & habitum assumpserat. 15 Cœlestem sc. qui dis significator est. 16 Maxime matronæ perculsæ sunt. 17 raculis ac prodigiis Deæ vi. 18 Impulsæ. 19 Ab Iride. nonis nuncia, immisso. Infra *cessaque pectore Juno est.* 20 Castrense verbum, quasi ad arma cum hoste conferenda, aut oppugnandam urbem, aut castra movenda. 21 Sacris, puris a profano usu semotis, ab atriis sc. quæ plerumque in partibus ædium penitioribus. 22 Arborum. 23 In naves. 24 Licenter grassatur, ampliter diffunditur ignis. 25 Igni, ut libere vagetur. 26 Metaphora a retinaculis, quibus equi reguntur. 27 Per loca in navibus, per quæ transitur, & in quibus sedent remiges. 28 In transtris repositos. 29 Et per naves abiegnas seu ex abiete factas, simulacris figurisque animantium, aut Deorum Tutelarium ornatas. 30 Ordines sedilium in theatris ad formam cunei per gradus ascendentium ab imo acuto in latum. *Cuneus* proprie est multitudo peditum, quæ cum acie conjuncta, principio fronte angustior, deinde paulatim procedit latior, atque hostium ordines perumpit. 31 Esse. 32 Ludo Intenti. 33 Piceam flammam ignis. 34 In forma nubis atræ.

1 Pri-

1 Primus & Ascanius, cursus ut lætus equestres
Ducebat; sic 2 acer 3 equo 4 turbata petivit
Castra: nec 5 exanimes possunt 6 retinere 7 magistri.
8 Quis furor iste 9 novus? 10 quo nunc, 11 quo tenditis, inquit,
Heu miseræ cives? non 12 hostem, 13 inimicaque 14 castra
Argivum: 15 vestras spes uritis. En ego 16 vester
Ascanius: 17 galeam ante 18 pedes 19 projecit 20 inanem,
Qua 21 ludo indutus 22 belli simulacra ciebat.
23 Accelerat simul 24 Æneas, simul 25 agmina Teucrum.
Ast 26 illæ diversa metu per littora passim
Diffugiunt, sylvasque, & sicubi concava 27 furtim
28 Saxa petunt. 29 Piget incœpti, 30 lucisque 31 suosque
32 Mutatæ agnoscunt, 33 excussaque pectore Juno est.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
34 Indomitas 35 posuere: 36 udo sub robore vivit
Stuppa 37 vomens 38 tardum fumum, lentusque 39 carinas
40 Est vapor, & toto descendit 41 corpore 42 pestis.

Nec

1 Primus accurrit Ascanius, quod commodum ejus interciperetur. Navibus enim exustis in fatalem terram sibi debitam navigare non poterant. 2 Strenuus. 3 In equo. 4 Incensam classem ut lib. 3. *Nos castra movemus* Vel *turbata*, id est, ipse turbatus. 5 Solliciti super Ascanii salute: putantes naves ab hostibus aut piratis incensas. 6 Ascanium. 7 Custodes, pædagogi. 8 Qualis. 9 Magnus & insolitus, quod sc naves vestras ipsæ incenditis. 10 Sc. *tenditis*? 11 Quid habetis intentionis. 12 Sc. *repellitis*. 13 Inimicorum Argivorum: 14 Sc. *uritis*. 15 Naves, in quibus spes vestra posita est, sc. pervenendi ad regna & sedes quietas. 16 Non hostis. 17 Ut agnosci ab illis posset. 18 Mulierum. 19 Procul abjecit: id quod indignantis est. 20 Quia capiti detractam. 21 Ad ludum, aut dum luderet, 22 Imaginarias & umbratiles pugnas, id est, pugnas contra umbras. Supra hoc libro, *pugnæque cient simulacra sub armis*. 23 Tum celeriter accurrit. 24 Qui pedes erat. 25 Sc. *accelerant*. 26 Matronæ, quæ naves incenderant. 27 Clanculum. 28 Sc. *erant*. 29 Eas 30 Vitæ. 31 Cives populares. 32 A furore, & ad mentem saniorem reversæ 33 Excussus est pectore earum furor ille a Junone immissus. 34 Difficulter domabiles. 35 Deposuerunt. 36 Stupa picata, qua tabularum rimæ stipantur, intensa est sub ligno navium extrinsecus aquis vicino. 37 Emittens. 38 Densum & tarde ascendentem, non cito emicantem, utpote ex materia uda. 39 Ventres navium. 40 Edit, consumit ignis. 41 Navium. 42 Incendium, vis incendii.

1 A

Nec vires heroum infusaque 1 flumina 2 prosunt.
Tum pius Æneas 3 humeris abscindere vestem,
Auxilioque vocare Deos, & 5 tendere 6 palmas.
Juppiter omnipotens, si nondum 7 exosus 8 ad unum
Trojanos, si 9 quid pietas antiqua labores
Respicit humanos; da flammam evadere classi
Nunc Pater, & 10 tenues Teucrum res eripe 11 letho:
12 Vel tu, quod 13 superest, 14 infesto fulmine 15 morti,
Si mereor, 16 dimitte, 17 tuaque hic obrue dextra.
Vix hæc 18 ediderat, cum effusis imbribus 19 atra
Tempestas 20 sine more furit, tonitruque tremiscunt
21 Ardua terrarum, & campis 22 ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, 23 densisque nigerrimus austris,
Implenturque 24 super puppes, semiusta madescunt
25 Robora, 26 restinctus donec vapor omnis, & omnes,
27 Quatuor amissis, 28 servatæ 29 a peste carinæ.
At pater Æneas, 30 casu 31 concussus acerbo,
32 Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
33 Mutabat, 34 versans; Siculisne 35 resideret arvis
36 Oblitus fatorum, 37 Italasne capesseret oras.

1 Tum

1 Aquæ impense infusæ, *vel*, aquæ fluvialis, cum marina non tam extinguat, quam accendatur propter pinguedinem. 2 Quia non possunt extinguere incendium. 3 Sc. *su's*. Pro more usitato, in luctu & dolore, ut paterent humeri & pectora ad planctum. *Pateat pectus, jam nuda vocant pectora dextra*, Seneca Troad. 1. Chorus, quem morem testantur & Sacræ litteræ. 4 In auxilium. 5 Extendere ad Deos. Simplex pro composito. 6 Manus complicatas. 7 Sc. *es*, id est, odisti 8 Omnino. 9 Si pia numina respiciant pietatem humanam. 10 Modicas, accisas bello, incendio urbis, captivitate & naufragio. 11 Delectioni, internecioni. 12 *Summe Deus, liceat perituræ viribus ignis, Igne perire tuo, cladem que auctore levare*. Ovid 2. Met. 13 Quod reliquum est Trojanorum. 14 Vim inferente. 15 Morti. 16 Ut supra lib. 2. *Demiscere neci, nunc cassum lumine lugent*. 17 Id est, extingue nos penitus, si nihil nobis salvum esse permittis. 18 Æneas elocutus erat. 19 Ex densa nube producta. 20 Sine modo, præter solitum morem præcipitatur. 21 Monte. 22 Præceps decidit. 23 Immixtis. 24 Usque ad superficiem. 25 Naves. 26 Etat. 27 Quatuor tantum per incendium absumptis. 28 Erant. 29 Ab incendio. 30 Amissarum navium damno, & quod post longam jactationem, amissis navibus, Italia arceri videretur. 31 Perculsus, deturbatus. Infra: *Multa gemens, casuque animum* concussus *amici*. 32 Aliquando in hanc sententiam, aliquando in illam. Sic lib. 4. *Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc*. 33 Versabat. 34 Agitans secum, dubius. 35 Sedem caperet. 36 Siculis obliti & immemoris oraculorum ac promissorum, quæ voluntate Deorum indicaverant. 37 Italiam.

1 Cura

1 Tum 2 senior 3 Nautes, 4 unum 5 Tritonia 6 Palla
Quem 7 docuit, multaque 8 insignem reddidit 9 arte
Hæc responsa dabat, 10 vel quæ 11 portenderet 12 ira
Magna Deum, vel quæ fatorum posceret ordo.
13 Atque his Æneam 14 solatus vocibus 15 infit:
Nate Dea, quo fata trahunt retrahuntque, sequamur
Quicquid 16 erit, superanda omnis fortuna 17 ferendo est.
Est tibi 18 Dardanius divinæ stirpis Acestes;
Hunc cape 19 consiliis socium, & conjunge 20 volentem:
Huic 21 trade, 22 amissis 23 superant qui navibus, & quos
Pertæsum 24 magni incœpti, rerumque tuarum est;
Longævosque senes, ac fessas 25 æquore matres.
Et quicquid tecum 26 invalidum, 27 metuensque pericli est,
Delige: & his habeant 28 terris, sine, 29 mœnia fessi
Urbem appellabunt 30 permisso nomine 31 Acestam.
Talibus 32 incensus dictis senioris amici,
Tum vero in curas animus 33 deducitur omnes:
Et nox 34 atra polum 35 bigis subvecta 36 tenebat
Visa dehinc 37 cœlo 38 facies delapsa parentis

An-

1 Cum sic dubius esset. 2 Provectioris ætatis. 3 Vir Trojanus: cujus opera Palladium recuperatum a Diomede ajunt. 4 Præcipue. 5 A *Tritone* palude denominata: Vide supra. 6 Dei sapientiæ. 7 Instituit. 8 Eminentem effecit. 9 Prudentia & divinatione adeo ut quasi ex oraculo responsa daret. *Ille Deo plenus, tacita quem mente gerebat. Effudit dignas adytis e pectore voces.* Lucan 9. 10 Docens etiam ea, quæ &c. 11 Porro intenderet denuntiaret. 12 Ut classis incendium ortum fuit a Junonis ira in Trojanos, quæ semper Trojanis infesta fuit, ne scin fatalem terram veherentur. 13 Nautis. 14 Consolaturus. Enallage temporis. 15 Incipit. 16 Obvenerit. 17 Patiendo. 18 Trojanus. Criniso fl. & Egesta, Trojam Hyppote filia: *divinæ* ergo *stirpis*, a fluvio ortus, vel cum respectu ad Dardanum Trojæ auctorem, qui Jovis ex Electra filius. 19 In consiliis tuis. 20 Voluntarium & benevolum. 21 Eos. 22 Exustis quatuor navibus. 23 Supersunt. 24 Regni constituendi in Italia. 25 Longa navigatione. 26 Quoad corpus, 27 Quoad animum. 28 Siciliæ. 29 Oppidum. 30 Ab Aceste ipso. 31 Quæ postea dicta est *Segesta*. 32 Æneas. 33 Temperate dirigitur. 34 Obscura. Transitio ducta a descriptione temporis nocturni ad oraculum Anchisæ. 35 Bigas dant Lunæ, quadrigas Soli, trigas inferis, sejuges Jovi, desultores Lucifero, ratione Physica. 36 Occupabat. 37 Heroum enim animæ cœlum incolunt, simulacra inferos: *vel* a Jove demissa, ut quarto hinc versu. 38 Imago.

1 All-

Anchisæ, subito tales effundere voces:
Nate, mihi vita 1 quondam, dum vita 2 manebat,
Chare magis; nate, 3 Iliacis exercite fatis:
4 Imperio Jovis huc venio 5 qui classibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miseratus ab alto est.
Consiliis pare, quæ nunc 6 pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
Defer in Italiam. 7 Gens dura, atque 8 aspera cultu
9 Debellanda tibi Latio est. 10 Ditis tamen 11 ante
12 Infernas accede domos, & 13 Averna per alta
14 Congressus pete, nate, meos. Non me 15 impia namque
Tartara habent, 16 tristesque umbræ, sed amœna piorum
17 Concilia, 18 Elysiumque colo. 19 Huc 20 casta Sibylla
21 Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet,
22 Tum genus omne 23 tuum, & quæ 24 dentur mœnia, disces.
25 Jamque vale. 26 Torquet medios nox humida cursus:
Et me 27 sævus equis 28 Oriens afflavit 29 anhelis.



1 Aliquando. 2 Mihi. 3 Trojanis debitis. 4 Ex mandato Jovis. 5 Quia invocaverat eum Æneas, dicens: *Jupiter omnipotens,* &c. 6 Decentissima. 7 Rutuli, Aborigines, Tyrrheni; adversus quos, bellum illi gerendum sciebat. 8 Rigida exercitio. Unde l. 9. *Natos ad flumina primum Deferimus, sævoque gelu duramus & æstu:* 9 In Italia bello tibi vincenda est: quo verbo certissimam victoriam promittit. 10 Plutonis: qui ob id *Dis* appellatur: quod opes e terra effodiantur, vel quod in terram redeant. 11 Priusquam debellare Italos incipias. 12 Infernales. 13 Per antrum & profundum locum Averni, per quem descensus patet ad inferos. 14 Congrediendo pete: vel *congressus*, id est, colloquium. 15 Impiorum regepracula. 16 Tristitiam adfetentes. 17 Conventicula. 18 Campos fortunatos, beatarum animarum domicillum, quo corpore soluti migrare dicuntur, inhabito. 19 Ad has nostras sedes. Docet, quo modo in ea loca penetraturus sit. 20 Quia virgo. 21 Mactatis multis nigris ovibus. Fulvæ enim hostiæ Diis inferis debentur. 22 Cum illic fueris. 23 A te oriturum. 24 Destinentur tibi a fatis. 25 Neque enim lucescente die dæmonibus, umbrisve permissum vagari. *Sed me imperiosa trahit Proserpina, vive, valeque.* Tiresias apud Hor. Sat. 5. l. 2. Solis quippe adventu intereunt umbræ. 26 Medium est noctis vestræ. 27 Infestus umbris, quia, veniente die, umbræ evanescunt. 28 Sc. *sol.* 29 Anhelantibus ex fatigatione, spiritum præ nimio labore trahentibus, id est, offendam lumen solis, nisi præceps abiero, priusquam ad inferos rediero. Peripraphasis est adventantis diei. Solem enim quadrigis vehi Poetæ fabulantur, a quatuor equis, qui sunt Pyrois, Eous, Æthon, & Phlegon.

1 Dixerat, & tenues 2 fugit, 3 ceu fumus, in auras.
Æneas, quo deinde 4 ruis? quo 5 proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem & 6 sopitos suscitat 7 ignes;
8 Pergameumque Larem, & 9 canæ penetralia Vestæ,
10 Farre pio, & 11 plena supplex veneratur 12 acerra.
13 Extemplo 14 socios, 15 primumque. 16 arcessit Acesten,
[illegible] Jovis 17 imperium, & chari præcepta parentis
18 Edocet, & 19 quæ nunc animo sententia 20 constet.
21 Haud mora consiliis, nec 22 jussa recusat Acestes.
23 Transcribunt 24 urbi matres, populumque 25 volentem
26 Deponunt, animos 27 nil magnæ laudis egentes.
28 Ipsi 29 transtra 30 novant, 31 flammisque ambesa reponunt
Robora navigiis: aptant remosque rudentesque,

1 Exi-

1 Anchises. 2 Evanescit. 3 Veluti. 4 Præceps abis? Quomodo hic patrem, sic supra l. 1. matrem fugentem incusat: *Quid natum toties crudelis tu quoque falsis Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram, Non datur?* 5 Auferes te? 6 Coopertos cinere. Translatum ab animali ad non animal, ad ignem Vestæ sc. qui sacer erat, & cineribus conditus quodammodo dormire potest videri. 7 Quibus adoleat far & thus, expiando somno. Neque interea aliud est Lar Trojanus & Vesta, quam ignis ἀσβεστος: ut dictum a nobis ad illud 2. lib. *Vestamque petentem; Æternumque adytis offert penetralibus ignem:* ad locum. 8 Ignem perpetuum, quem Trojani colebant, id est, Vestam. 9 Antiquæ, aut ob favillas canescentis. 10 Mola salsa sacrificiis debita, qua Vesta & Ceres, quæ anima terræ habita est, placanda; unde fruges & herbæ, quibus victitemus, enascuntur. 11 Thuris. 12 Arcula, thuribulo, in quo thus reponi solet. 13 Illico, peracto sacrificio. 14 Profectionis. 15 Præcipue. 16 Vocari curat. Cic. *Pompejus se comparat, homines ex agris accersit.* 17 Significatum per Anchisen, qui se imperio Jovis advenisse dixerat. 18 Fos. 19 Velle sc. se urbem statuere in Sicilia, in qua aliquam Trojanorum partem fato relinquat. 20 Firma sit. 21 Mora non sit deliberationi, id est, non capitur longa deliberatio. 22 Imperia Jovis & præcepta Anchisæ. 23 Respexit ad colonias Rom. in quas transcripti deducebantur. 24 Ad inhabitandum urbem Trojanas mulieres, diuturna navigatione fractas. 25 Manere. 26 Quasi onera de navibus. Quidam distinguunt post *Volentem*: ut sc. hi dicerentur *deponere animos*, id est, submittere seminertiæ. 27 Inglorios, utique, nec laudis & honoris ambitiosos, 28 Qui abituri sunt. 29 Semiusta igni. 30 Renovant. 31 Eximunt & seponunt asseres roboreos ambustos, novos aptant [illegible]

1 Exi-

1 Exigui numero, sed 2 bello vivida virtus.
3 Interea Æneas urbem 4 designat 5 aratro,
6 Sortiturque domos: 7 hoc 8 Ilium, & hæc loca Trojæ
Esse jubet. Gaudet 9 regno Trojanus Acestes,
10 Indicitque forum, & patribus dat 11 jura 12 vocatis.
13 Tunc vicina astris 14 Erycino in vertice 15 sedes
16 Fundantur Veneri 17 Idaliæ, 18 tumuloque sacerdos,
Ac lucus late 19 sacer additur Anchisæo.
Jamque dies 20 epulata novem gens 21 omnis, & 22 aris
Factus honos, placidi 23 straverunt æquora venti:
24 Creber & 25 aspirans rursus vocat Auster in 26 altum.
27 Exoritur procurva ingens per littora fletus:
Complexi inter se 28 noctemque diemque morantur.
Ipsæ jam matres, 29 ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris 30 facies, & 31 non tolerabile 32 numen,



1 Existentes pauci. 2 Ad bellum gerendum idonea. Explicat enim, quos dixerit occupatos esse in reficiendis navibus, paucos quidem, sed delectos ad bellum juvenes. 3 Dum reliqui navibus resarciendis essent intenti. 4 Pro more designandi mœnia, urbis condendæ: ubi quis tenens stivam aratri, in quo taurus a dextra, & vacca a sinistra juncti, oblique vomere glebas invertebat, ut intrinsecus caderent: suspendebat vero aratrum, ubi futuræ erant portæ. 5 Quo mœnia designabat. 6 Sorte cuique domos partitur & distribuit. 7 Ad formam & repræsentationem veteris Trojæ: ut supra, & l. 3. de Heleni urbe: unde & delectatio regi Acestæ. 8 Arcem Trojanam. 9 Jurisdictione civitatis a Trojanis in modum Trojæ conditæ. 10 Indicit forum rebus agendis, & leges, ad quas Senatores, quos evocaverat, Remp. administrarent. Sic & Liv. Judici finitimus spectaculum jubet. Fori autem triplex est usus. I. Ibi tribunal juri dicendo. II. Cibaria habentur venalia. III. Statis diei horis conveniunt negotiatores, *de Court de Marckt, de Beurs*. 11 Civitatis novæ. 12 Ad concionem. 13 Educta quasi ad astra. 14 Erycis montis, ab Eryce, Veneris filio, dicti. 15 Templi. 16 Corroboratur, si prius erat extructa. 17 Quæ in Idalio loco præcipue colitur. 18 Sepulchro; in quo Anchises sepultus fuerat. 19 Consecratus. 20 Erat. Alludit ad novendinale sacrum. 21 Utraque Trojana & Sicula, tam abitura, quam permansura. 22 Ad aras religiose sacrificatum fuit. 23 Tranquillum fecerunt, æquaverunt mare. 24 Crebro. 25 Ab opportuno. Mare tranquillum, & ventus secundus e Sicilia Italiam petentibus, ad navigandum invitant. 26 Mare. 27 Dum alii ab aliis discederent. 28 Quia discedere nequibant. 29 Viri ignaviores. 30 Species, aspectus. 31 Quia toties pericula passi fuerant. 32 Quod mari præerant.

1 Ire volunt, omnemque 2 fugæ 3 perferre laborem.
4 Quos 5 bonus Æneas dictis solatur 6 amicis,
Et consanguineo lacrymans 7 commendat Acestæ.
Tres 8 Eryci 9 vitulos, & Tempestatibus agnam
10 Cædere 11 deinde jubet, 12 solvique ex 13 ordine 14 funes.
15 Ipse, caput 16 tonsæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora, pateram tenet, 17 extaque 18 salsos
19 Porricit in fluctus, ac vina 20 liquentia fundit.
Prosequitur surgens a puppi ventus 21 euntes.
22 Certatim socii feriunt mare, & æquora 23 verrunt.
Ac Venus 24 interea 25 Neptunum 26 exercita curis
Alloquitur, tales effundit 27 pectore 28 questus:
Junonis gravis ira, 29 nec exsaturabile pectus,
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes;
30 Quam nec 31 longa dies, 32 pietas nec 33 mitigat ulla;
Nec 34 Jovis imperio fatisve, 35 infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum 36 exedisse nefandis
37 Urbem odiis 38 satis est, nec 39 pœnam traxisse 40 per omnem

Reli-

v 1 Proficisci cum aliis. 2 Profectionis, celeris cursus. Sic l. 1. *volucremque* fuga *prævertitur Hebrum*. 3 Ad finem usque ferre. 4 Flentes & abire volentes. 5 Clemens. 6 Amabilibus. 7 Eos. 8 Fratri suo, Veneris filio. 9 Antiquis mos erat, ut oram soluturi, vel tempestati, vel Diis maris sacrificarent. 10 Mactare. 11 Postquam eos consolatus fuerat. 12 Sacrificio peracto. 13 Quo littus prætexebant, ad cavendum tumultum solventibus. 14 Nanticos. 15 Æneas. 16 Comptæ minutis foliis. 17 Vitulorum. 18 In mare projicit. 19 Vide supra in voto Cloanthi, quæ ad illa, *extaque salsos Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam*. 20 Pura. 21 Procedentes jam in navigatione. 22 Cum certamine laudis. 23 Remis se. id est, remis & ventis operam navant. 24 Dum sic prospere navigarent Trojani. 25 Deum maris. 26 Sollicita pro Trojanis. 27 Ex intima affectione. 28 Querelas. 29 Quod exsaturari nequit odiis. Supra, *necdum antiquum exsaturata dolorem*. 30 Junonem. 31 Longa tempestas, quæ adimit ægritudinem hominibus. Amplificatio odii a tempore & pietate Æneæ. 32 Ut illi ab Helene *jussos adolemus honores* l. 3. 33 Mitem facit ac placat. 34 Licet Jupiter imperaverit Æneam in Italiam proficisci. 35 Valde fracta: quia scit fata id velle, ut in Italia imperium constituat. 36 Quod exederit. 37 Trojam. 38 Junoni visum. 39 Nec satis est pœnam, &c. 40 Per omne genus pœnarum & afflictionum.

1 Qui

Reliquias Trojæ: 1 cineres atque 2 ossa 3 peremptæ
Insequitur. 4 Causas tanti sciat illa 5 furoris:
6 Ipsa mihi 7 nuper 8 Lybicis, tu testis, in undis,
9 Quam molem subito excierit. Maria omnia 10 cœlo
Miscuit, 11 Æoliis 12 nequidquam freta procellis,
In regnis 13 hoc ausa tuis.
Proh scelus! ecce etiam Trojanis 14 matribus 15 actis
16 Exussit 17 fœde puppes, & 18 classe subegit
Amissa socios 19 ignotæ 20 linquere terræ.
21 Quod superest, oro, 22 liceat dare tuta per undas
Vela 23 tibi; liceat 24 Laurentem 25 attingere Tybrim:
Si 26 concessa peto, si dant ea mœnia 27 Parcæ,
Tum 28 Saturnius hæc domitor maris addidit alti:
29 Fas omne est, 30 Cythera, meis te fidere regnis,
31 Unde 32 genus ducis: 33 merui quoque; sæpe 34 furores
Compressi, & rabiem tantam 35 cœlique marisque.



1 Qui post exusta corpora remanent, id est, quicquid adhuc superest post incendium Trojæ, Æneam sc. ejusque socios, indesinenter persequitur. 2 Quæ colligi consueverint, & sepulchro mandari. 3 Eversæ Trojæ. 4 Ego certe causas nescio, inquit Venus: enumerat tamen Juno l. 1. & 10. 5 Doloris, iracundiæ conceptæ in Trojanos. 6 Juno. 7 Cum ad Carthaginem repulsus est Æneas. 8 Carthaginiensibus. 9 Quantam molem aquarum & ventorum, id est, tempestatem in mari excitaverit. 10 Ad cœlum usque confundit & commovet. 11 Ab Æoli ventis excitatis. 12 Quia non consecuta est per hoc scopum suum; Æneas enim incolumis evasit, perlevi accepto damno. 13 Tantum facious. 14 Matronis. 15 In furorem impulsis, adactis. 16 Exurendas curavit per Iridem, Beroes habitum mentitam. 17 Turpi dolo. 18 Coegit nos, navibus quatuor incendio amissis, relinquere partem civium in terra peregrina: quorum auxilio nobis opus fuerat ad debellandas gentes duras in terra nobis fatis debita. 19 Ignobili: vel, ignote manentibus. 20 Relinquere. 21 Petitionis propositio. 22 Trojanis. 23 Per te. 24 Per agros Laurentum defluentem. 25 Pervenire ad Tibrim, id est, in Italiam, cujus Tibris fluvius est. 26 Permissa a Diis ac licita, & debita hæc Trojanis sit terra, A possibili. 27 Deæ fatales, quæ vitas hominum dispensare finguntur, per Antiphrasin sic dictæ, quod nemini parcant. 28 Neptunus Saturni filius. 29 Omnino licitum est. 30 O Venus, quæ in Cytheriis coleris. 31 Nata e spuma maris, orta ex testiculis Cœli a Saturno exsectis & in mare projectis: unde Ἀφροδίτη, ab ἀφρὸς, ob similitudinem seminis, vel, propter humoris salsi vim animalem & fœcundam. 32 Originem trahis. 33 Ut confideres mihi. 34 Fluctus ventorum atrocitate turbatos: vel, *furores*, id est, Junonis atrox nocendi studium. 35 Aeris.

Nec minor 1 in terris (2 Xanthum Simoentaque testor)
Æneæ mihi cura 3 tui. 4 Cum 5 Troja Achilles
6 Exanimata 7 sequens 8 impingeret agmina 9 muris,
10 Millia multa 11 daret letho, 12 gemerentque 13 repleti
14 Amnes, nec reperire viam 15 atque evolvere posset
In mare se Xanthus; 16 Pelidæ tunc ego forti
Congressum Æneam, 17 nec Diis, nec viribus 18 æquis,
19 Nube cava rapui: 20 cuperem cum 21 vertere ab imo
Structa meis manibus 22 perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoque 23 mens eadem perstat mihi, pelle timorem.
24 Tutus, 25 quos optas, portus accedet 26 Averni.
27 Unus erit tantum, amissum quem 28 gurgite quæret:
Unum 29 pro multis 30 dabitur caput.
His ubi 31 læta Deæ 32 permulsit pectora dictis.
Jungit 33 equos 34 curru 35 genitor, 36 spumantiaque addit
Fræna 37 feris, manibusque omnes affundit 38 habenas.
39 Cæruleo per summa 40 levis volat æquora curru:

1 Sub-

1 Quam in mari. 2 Trojæ fluvios. 3 Filii tui. 4 Deest *nam*. 5 Trojana. 6 Metu perculsa. 7 Insequens. 8 Ea. 9 Ad muros. 10 Trojanorum. 11 Et cum daret. 12 Sub mole cadaverum. Metaphora ab animali ad non animal. 13 Cadaveribus. 14 Xanthus & Simois. 15 Id est, cum impediretur cursus ejus multitudine cadaverum. 16 Cum Achille, Pelei filio. 17 Nec Diis æque faventibus, sed adversis, quia constituerant Dii Trojam evertere. 18 Non æque potentibus, sed imparibus. 19 Per nubem cavam, qua circumjecit. 20 Utcumque pœnas sumere cuperem de Troja, cujus rex Laomedon me pacta conditæ urbis mercede destituerat. 21 Funditus evertere. 22 Perjurii Laomedontis. 23 Liberandi Æneam. 24 Protectus auxilio meo. 25 Eum accedere. 26 Quod sic evenit. Nam circa Cumas, quæ vicinæ sunt Lucino & Averno lacubus, classis Æneæ apparuit. 27 Palinurus: quem præcipitem cum clavo a Somno dejectum, ut mox, desideravit Æneas, & in gurgite quæsivit. Alii de Miseno intelligunt, qui sospes in Italiam vectus in littore periit. 6. l. 28 In gurgite Averni. 29 Pro salute multorum. 30 Sacrificii loco. Nam submergetur in mari, antequam ad Avernum pervenit. 31 Veneris. 32 Dulcedine quadam affecit. 33 Vitulos marinos, & similia animalia, quibus Neptunus inequitare fingitur. 34 Ad currum. 35 Neptunus, sive, quod Oceanus omnia flumina gignat ac recipiat: sive, quod aqua, ut elementorum præstantissimum, omnia producat. 36 Spumis perfusa ex celeri impetu. 37 Equis marinis animosis ἱπποκάμποις. 38 Quibus equi haberi, id est, retineri possunt, id est, laxat habenas. 39 Marino. 40 Leviter.

1 Ad

1 Subsidunt undæ, 2 tumidumque sub 3 axe 4 tonanti
5 Sternitur æquor aquis: fugiunt 6 vasto æthere 7 nimbi.
Tum variæ 8 comitum 9 facies, 10 immania cete,
Et senior 11 Glauci chorus, 12 Inousque Palæmon,
13 Tritonesque 14 citi, 15 Phorcique exercitus omnis.
16 Læva tenent 17 Thetis, & Melite, Panopeaque virgo,
Nisæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
18 Hic patris Æneæ 19 suspensam 20 blanda 21 vicissim
Gaudia 22 pertentant mentem: jubet 23 ocyus omnes
24 Attolli malos, intendi 25 brachia velis.
Una 26 omnes fecere 27 pedem: pariterque sinistros,
28 Nunc dextros solvere 29 sinus; 30 una 31 ardua torquent
Cornua, 32 detorquentque. Ferunt 33 sua flamina classem.
34 Princeps ante omnes densum Palinurus 35 agebat
Agmen: ad 36 hunc alii cursum contendere 37 jussi.
38 Jamque fere 39 mediam cœli nox humida metam



1 Ad fundum descendunt, nec moventur. 2 Inflatum. 3 Currus Neptuni. 4 Stridenti in ipso curru ex celeri impetu: aut sub axe cœli tonantis. Al. *Sonanti*. 5 Æquatur, tranquillum redditur. Paulo supra: *Placidi straverunt æquora venti*. 6 Per totum aerem. 7 Nubes ventosæ. 8 Neptuni. 9 Figuræ. 10 Ingentia, maximæ staturæ. 11 E piscatore Dei marini facti, cum gustasset herbam qua pisces revocati erant ad vitam, & in mare prosiluisset. Ovid. Met. 13. fab. ult. 12 Filius Inus, Melicerta dictus & Portunus. 13 Monstra marina a vertice ad umbilicum humana effigie, infra pisces: Neptuni & Amphitrites proles. 14 Præcipites in natando, sc. *apparens a dextris*. 15 Cui Phorcus præest. 16 Sinistram tenent sequioris sexus numina marina, & Nymphæ. 17 Dea maris. 18 Hoc tempore, dum tantam maris tranquillitatem videt. 19 Anxiam antea & sollicitam, verbantem sc. *Siculis ne resideret arvis. Oblitus fatorum, Italas ne cœpisset oras*. 20 Permulcentia. 21 Per vices. 22 Titillant & voluptate afficiunt. Sic l. 1. *Latonæ tacitum* pertentant *gaudia pectus*. 23 Ne scil. oblatæ occasioni ipse desit. 24 Eligi vela malorum, aut etiam antennas. 25 Antennas, quibus expansa carbasorum cornua, brachiorum speciem habent. 26 Nautæ. 27 Funem, quo velum tenditur. 28 Præ auræ mutabilitate. 29 Velosum sc. quibus ventos capiunt. 30 Extremitates antennarum una cum pede veli torquent detorquentque. 31 In altum erecta. 32 Deorsum torquent. 33 Venti ferentes, prosperi. 34 Nautarum. 35 Gubernabat agmen velorum, id est, classem, præcurrens aliis sua nave, secundum quam alii nautæ cursum suum dirigere jubebantur. 36 Palinurum. 37 Sunt. 38 Et jam fere medium erat noctis. 39 Lineam meridionalem, quam cum Sol sub terra contigit, apud nos media nox est.

Contigerat: 1 placida laxarant membra quiete
Sub remis, 2 fusi per dura sedilia nautæ:
Cum 3 levis ætheriis delapsus Somnus ab astris
Aera dimovit tenebrosum, & 4 dispulit umbras,
Te, Palinure, 5 petens, tibi 6 somnia 7 tristia portans
8 Insonti; puppique Deus 9 consedit in alta,
10 Phorbanti similis, funditque has ore loquelas:
11 Jaside Palinure, ferunt 12 ipsa æquora classem
13 Æquatæ spirant auræ: datur hora quieti:
14 Pone caput, fessosque oculos 15 furare labori.
Ipse ego paulisper pro te tua munera 16 inibo.
17 Cui 18 vix attollens Palinurus 19 lumina 20 fatur:
21 Mene 22 salis placidi vultum fluctusque 23 quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere 24 monstro?
25 Ænean 26 credam quid enim fallacibus austris
Et cœli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta 27 dabat; clavumque affixus & 28 hærens
Nusquam amittebat, oculosque sub 29 astra tenebat.
Ecce 30 Deus ramum 31 Lethæo rore madentem,
Vique 32 soporatum 33 Stygia super utraque 34 quassat

1 Tem-

1 Placide dormiebant. 2 Prostrati. 3 Agilis. 4 Ut faceret serenitatem, atque ita Palinurus placide ad somnum se componeret. 5 Fallacias struens, astute aggrediens, adoriens. 6 Præsentem mortem allatura, in quibus submergatur. 7 Soporem. 8 Innocenti, citra suum aliquod meritum. 9 Sedem accepit. 10 Priami filio. 11 Jasii filius aut nepos; vel potius de gente Jasii, Dardani fratris. 12 Sine adminiculo tuo, id est, secundo mari & vento naves aguntur. A tuto. 13 Æqualiter flantes, prospere. 14 Repone caput tuum. Sic lib. 11. de Camilla: *Et captum letho posuit caput*. 15 Furtim, clanculum oculos fessos subtrahe labori & vigiliis. 16 Ingrediar, id est, gubernabo te. 17 Deo Somno. 18 A somni vicinia gravendo oculos invaserat, atque hinc abruptum responsum & somnolentum. 19 Oculos somno gravatos. 20 Respondet. 21 Toties deceptum. 22 Maris tranquilli. 23 Tranquillos: quia sæpe proxima est tempestas. 24 Mari infido, cujus monstruosa est mutabilitas; & ventis fallacibus? 25 Tantum virum. 26 Cur enim committam Æneam huic monstro, ventis mutabilibus & instabilibus, & quibus nihil incertius, nihil inconstantius, toties deceptus? 27 Palinurus Somno. 28 Inhærens & innitens. 29 Astra versus, quorum observatione cursum dirigeret. 30 Somnus. 31 Lethes, fluvii infernalis, oblivionem significantis, quod se. omnium obliviscantur mortui, id est, tristissimo liquore ac mortem allaturo. 32 Profunde imbutum. 33 Stygis, paludis infernalis, mortem inducentis ac tristitiam sempiternam. 34 Frequentes concutit.

1 Pa-

1 Tempora; 2 cunctantique 3 natantia lumina 4 solvit,
5 Vix primos 6 inopina quies laxaverat artus.
Et 7 super 8 incumbens, cum puppis 9 parte revulsa,
Cumque 10 gubernaclo liquidas 11 projecit in undas
Præcipitem, ac socios 12 nequidquam sæpe 13 vocantem.
14 Ipse 15 volans tenues 16 se sustulit 17 ales ad auras.
Currit iter 18 tutum 19 non secius æquore 20 classis,
21 Promissisque 22 patris Neptuni 23 interrita 24 fertur.
Jamque adeo 25 scopulos 26 Sirenem 27 advecta subibat,
28 Difficiles quondam, multorumque 29 ossibus albos.
Tum 30 rauca assiduo longe 31 sale saxa sonabant:
Cum 32 pater amisso fluitantem errare 33 magistro



1 Palinuri sc. in opibus est sedes quietis. 2 Reluctanti & moranti. 3 Inter somnum & vigiliam fluitantia: vel, per similitudinem, natantes seu errantes in speculandis stellis oculos. 4 Resolvit. 5 Vix primum dormierat Palinurus. 6 Præter opinionem inducta Palinurus Somno. 7 Desuper. 8 Somnus sc. 9 Cui affixus erat clavus. 10 Gubernaculo. 11 Porro aut procul jecit Palinurum. 12 Frustra: quia nemo ei subvenire poterat. 13 In auxilium. 14 Somnus. 15 Avolans, sc. post demersum Palinurum. 16 Evanuit. 17 In avum transformatus. 18 Neptuni præsidio. 19 Nihil aliter per mare tranquillum, quam si a Palinuro regeretur. 20 Æneæ. 21 Supra ?tur, quos optat, Portus accedet Averni. 22 Quæ Veneti fecerat Neptunus, Æneæ omnia tuta se præstitutum, dummodo unius morte omnium salus redimeretur. 23 Non territa, imperterrita. 24 Vento secundo, tutis itineribus agitur. 25 Saxosas insulas prope Capreas, Μεγρωϊσας dictas, a Sirenum fabula celebres: nec minus naufragis, qui perierint attracti scopulorum harmonia ex undarum haustu reciproco: an meretrices illæ fuerint, an adulatores, aut voluptates, ut alii. 26 Quos Sirenes olim habitare solebant: quæ tres fuerunt, Acheloi amnis & Calliopes Musæ filiæ, quarum natu maxima Parthenio, & postea Parthenope dicta fuit; unde postea urbe ea nomen sortita est, quæ nunc *Neapolis* dicitur. Una ex his voce, altera tibiis, tertia lyra canebat. 27 Classis. Ad eas pervenit Ulysses. 28 Aliquando periculosos quamdiu sc. Sirenes viverent, quæ prætereuntes nautes in scopulos dulcedine cantus illiciebant; sed ab Ulysse spretæ, ad mortem ab eodem compulsæ sunt ex dolore. 29 Naufragorum, qui ibi perierint: quorum ossa a mari in scopulos rejecta, absumpta carne, quæ frequenti aquarum alluvie verisimile est alba fuisse; unde & scopulos, quos operiebant, albos reddebant. 30 Rauce. 31 Impulsu maris, & illisione in scopulos. 32 Æneas. 33 Gubernatore, seu nauclero.

Sensit, & ipse ratem 1 nocturnis rexit in 2 undis
3 Multa gemens, 4 casuque animum concussus 5 amici.
6 O nimium cœlo & pelago 7 confise sereno,
8 Nudus in 9 ignota, Palinure, jacebis 10 arena.

1 Nocturno tempore, per noctem. 2 Mari. 3 Multum. Nomen pro Adverbio, per Enallagen partem orationis. 4 Ruina & præcipitio. 5 Palinuri, qui diu fideliter navem ejus gubernaverat. 6 Et ait: O *nimium*, &c. Ex persona Æneæ deflentis Palinuri jacturam. 7 Qui confisus es. 8 Inhumatus, insepultus. 9 Peregrina. 10 Pathos, a loco & habitu.

# P. VIRGILII MARONIS
# ÆNEIDOS.

## LIBER VI.

### ARGUMENTUM.

CUmas advectus Æneas, antrum Sibyllæ petit, peractoque de more sacrificio, Phœbi oraculum consulit. Ibi & instantia pericula, & futuri belli eventum discit. Miseni cadaver in littore inventum exurit, reliquiasque sub proximo monte sepelit, qui Miseni nomen ab illo obtinuit. Inde columbarum ductu ad aureum ramum pervenit; quo decerpto, mactatisque hostiis, Deos inferos veneratus, Sibylla duce, per Averni fauces ad inferos tendit. Palinurum, quod sepulchri honore careret, circa Stygiam paludem oberrantem invenit, eumque una in ulteriorem ripam trajicere cupientem Sibylla prohibet, cenotaphiisque, & exequiarum spe consolatur. Post hæc Stygem trajectus Æneas, Cerberoque medicatis offis sospito, per loca infantium, eorum, qui falso crimine damnati capite supplicium luerant, iter faciens, pervenit ad sedem eorum, qui amoris impatientia manus sibi consciverant. Ibi Elisam conspicatus, cum ei se purgare vellet, illâ indignabunda conspectum ejus effugit: inde progressus Delphobum in sedibus eorum, qui bello aliquando claruerant, multis vulneribus lacerum conspicit, necisque ejus indignum modum ab ipso edocetur. Relicto deinde ad lævam Tartaro, sceleratorumque pœnas a Sibylla edoctus, ad Ditis ipsius mœnia contendit, aureumque ramum in ipso regiæ limine defigit. Post hæc ad fortunatorum sedes iter instituit, & a Musæo ad patrem suum perducitur. Ibi Anchises Æneæ filio Albanorum Romanorumque regum catalogum recenset, nobiliumque aliquot Romanorum nomina percurrens, ad Julii Cæsaris, & Augusti laudes descendit, Marcellumque Octaviæ filium immatura morte præreptum, miris in cœlum laudibus effert. Inde per eburneam portam ad superos egressus, socios revisit, relictisque Cumis, Cajetam petit.

SIc 1 fatur 2 lacrymans, classique immittit 3 habenas;



1 Æneas. 2 Miseratus sc. casum insontis amici Polinuri libri præcedentis ult. v. 3 Funes nauticos, anchoris innexos, quibus naves littoribus aut ripis adhæreant, ne in altum aquarum vi abripiantur, id est, liberam facit navigationem navibus. Metaph. ab equis, ad naves: nam *habena* proprie equorum retinaculum est, quo equi constringuntur, & quodammodo habentur. Sunt qui de novo clavo substituto intelligant.

Et 1 tandem 2 Euboicis Cumarum allabitur oris:
3 Obvertunt pelago proras: tum 4 dente tenaci
5 Anchora 6 fundabat naves, & littora 7 curvæ
8 Prætexunt puppes. 9 Juvenum 10 manus emicat 11 ardens
Littus in 12 Hesperium: quærit 13 pars 14 semina flammæ
15 Abstrusa in 16 venis 17 silicis: pars densa ferarum
18 Tecta rapit 19 silvas, 20 inventaque flumina monstrat.
At pius Æneas 21 arces, quibus altus Apollo
Præsidet, 22 horrendæque procul 23 secreta 24 Sibyllæ,
Antrum 25 immane, 26 petit: magnam cui 27 mentem animumque

1 De-

1 Post longam expectationem, & tot annorum jactationem, venit Cumas. Ad Æneæ desiderium retulit, cupientis ad Italiam pervenire. 2 Pervenit ad regiones ab Euboicis excultas, qui illic Cumas extruxerunt, id est, ad eam regionem, ubi sunt Cumæ, a populis Euboicis extructæ, id est, pervenit in Italiam. 3 Contraverunt pelagus versus anteriores partes navium, quæ promunt aquas. 4 Morsu: ut, *unco non alligat anchora morso*. 1. Æn. 5 Instrumentum est navale ferreum, quo naves in littore, aut mari fundamus retinemusque, ne vento vel tempestate huc & illuc ferantur. 6 Ad fundum figebat aut retinebat. *Fundare* proprie de ædificiorum fundamentis, vel de iis rebus, quæ in terram immittuntur, & infiguntur, ut firmius solidiusque stent, dicitur. 7 Reflexæ, id est, curva littora. Hypallage. 8 Tegunt, & a conspectu movent. Sic Ecl. 7. *Hic virides tenera prætexit arundine ripas Mincius.* 9 Quia seniores ac debiliores relicti erant ferre in Sicilia. 10 Tota multitudo emittitur seu prosilit velociter. 11 Italiæ desiderio flagrans. 12 Italicum. Italia autem *Hesperia* ab *Hespero*, Atlantis fratre, qui patria pulsus, in Italiam trajecit, dicta putatur. 13 Juvenum. 14 Scintillans ignis. *Σπέρματα πυρὸς*. Odyss. 15 Occulta. 16 Mentibus. Metaphora ab animali ad non animal. 17 Lapidis durissimi, unde ignis excutitur. 18 Definitio silvæ. 19 Folia, ramos arborum. 20 Aquas inventas a se. 21 Templum Apollinis in editiore loco positum: vel respicit simulacri Appollinis altitudinem xv pedum: sed infra. *Teucros vocat alta in templa sacerdos.* 22 Ubi vates numine afflata *Horrendas canit ambages*: infra. Alveneranda, cum horrore quodam adiri solitæ. 23 Penetralia semota a vulgo. Memor ejus, quod jusserat Helenus l. 3. v. 441. ut se post primum statim in Italiam appulsum, ad Sibyllam properaret, ut, quæ fata Italica habiturus esset, ex ea posset cognoscere. 24 Vatis Cumanæ, divinam mentem & consilium scientis. 25 Valde magnum & horrendum. 26 Aggreditur. 27 Reminiscendi & disquirendi virtutem & rationem. Erudite *Mentem* ab *Animo* distinguit: cum *Mens* sit cogitationis consiliique subtilitas quædam certæ rationi consentanea (unde *Amentes & Dementes* dicimus, qui nullo consilio utuntur) *Animus* vero vitæ & voluntatis fundamentum. Ter. *Mala mens*, malus animus.

1 in

ius inspirat vates, 2 aperitque futura.
; subeunt 4 Triviæ lucos, atque aurea 5 tecta
lalus (ut fama est) fugiens 7 Minoja regna,
petibus pennis ausus se 9 credere cælo,
luetum per 11 iter 12 gelidas enavit ad Arctos,
halcidicaque levis tandem super astitit arce.
tus 14 his primum terris, tibi Phœbe, 15 sacravit
emigium alarum, posuitque 17 immania templa.
ribus, 18 letum 19 Androgeo: 20 tum 21 pen-
lere pœnas
ecropidæ 23 jussi (miserum) 24 septena 25 quo-
annis
ora 26 natorum; 27 stat 28 ductis sortibus urna;
ontra elata 30 mari respondet 31 Gnossia tellus:
1 Hic

Dælo insula natus. 2 Re-
3 Æneas & comites sui.
n locum, in quo templum
Phœbo commune:
Phœbi Triviæque sacerdos.
eatia Phœbi. 6 Faber ille
timus, Eupalami, vel Eu-
filius, atque a Minerva ar-
utam edoctus. 7 Cretensia,
Cretam, ubi regnavit Mi-
. Ovid. 8. Met. & 2. Art. 8
ter ferentibus, patulis &
is alis, cera conglutinatis.
nittere aeri. 10 Homini ne-
volatu sc. 11 Aerem. Hor.
l. 1. Expertus vacuum Dæ-
Pennis non homini da-
volavit ad polum Arcticum
gelidæ zonæ Septemtrio-
13 A Chalcidensibus extru-
, Cumarum urbe. 14 In
Boici Apollini arcem ex-
. 15 Dedicavit, quasi
mplius volaturus. Ex more
qui instrumenta artis,
, quæ iis usui fuissent,
licui suspendebant. 16 A
ibus volaverat, aut remi-
larum, id est, velorum &
arum, quibus quasi evola-
ut volucres alis. 17 Ingen-
Mortem in cælaturis &
posuit. 19 Androgei, filii
quem in certaminibus
victorem per invidiam interfece-
runt Athenienses hos itaque bello
attritos coegit Minos quotannis
(ut alii nono quovis anno) mit-
tere septem mares & totidem fe-
minas Minotauro devorandos, at-
que hos sorte ductos. Lege Ovid.
8. Met. 20 Deinde. 21 Persolve-
re. 22 Athenienses, a Cecrope eo-
rum rege. 23 Sunt a Minoe, qui
eum numerum illis imperaverat.
24 Septem paria, id est, utrius-
que sexus septem: nam pepigerat
Minos septem mares, & totidem
feminas sibi mitti. 25 Singulis
annis. 26 Liberorum, tam mascu-
lorum, quam femellarum. 27 Ef-
ficta est stare. 28 Postquam sortes
essent ductæ ab Atheniensibus:
ut scirent, quinam deberent ad
Minotaurum in Cretam mitti, ut
ab eo devorentur: unde & The-
seus missus est, quamvis regis fi-
lius. 29 In foribus, ab alia parte
opposite sculpta est Dædalo Creta
altius extans e mari, taurus a Pa-
siphae amatus: Minotaurus, La-
byrinthus, Theseo ab Ariadne da-
tum filum, cujus ductu e Labi-
rintho rediret, cæso Minotauro.
30 Super mare, quia altior vide-
tur. 31 Cretensis. Synecdoche.
Gnosus enim una celeberrimarum
urbium Cretæ erat.

1 In

1 Hic 2 crudelis amor Tauri, 3 suppostaque furto
4 Pasiphae, 5 mixumque genus, prolesque 6 biformis.
Minotaurus inest. 7 Veneris monumenta nefandæ:
8 Hic 9 labor 10 ille 11 domus, & 12 inextricabilis error.
Magnum 13 reginæ, sed 14 enim 15 miseratus amorem
16 Dædalus, ipse 17 dolos tecti ambagesque resolvit.
18 Cæca 19 regens 20 filo vestigia. Tu quoque magnam
Partem opere in 21 tanto, (22 sineret dolor,) 23 Icare, haberes.
24 Bis conatus 25 erat 26 casus effingere in 27 auro:
Bis 28 patriæ cecidere manus. Quin protinus 29 omnia
30 Perlegerent oculis, ni jam 31 præmissus Achates
32 Afforet, atque una Phœbi Triviæque sacerdos,
33 Deiphobe 34 Glauci, fatur quæ talia 35 regi:
36 Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.
Nunc 37 grege de intacto septem 38 mactare juvencos
Præ-

1 In hac civitate Cretensi, in *Gnoso*, regia Minois. 2 Crudeliter amantis. 3 Submissa, ut coiret, clanculum arte Dædali, qui eam in ligneam vaccam inclusit. 4 Filia Solis & uxor Minois. 5 Partim homo, & partim taurus, quia ex tauro conceptum. 6 Mistæ formæ, sc. humanæ cum taurina. 7 Testimonia coitus abominabilis: quia mulieris cum tauro. 8 Sc. *inest*. 9 Dedali artificis: vel, *labor*, id est, laboriosus exitus. 10 Emphasi declarat non vulgare opus fuisse. 11 Labyrinthi: de quo Plin. l. 36. c. 13. 12 Cujus tricæ, id est, implicitates explicari nequeunt. Erat enim *Labyrinthus* humani ingenii opus portentosum, itinerum ambages quamplurimas, occursus, recursusque inexplicabiles continens, crebris foribus ad fallendos exitus, ut subinde in eosdem errores redeundum esset. 13 Ariadnes filiæ regis Minois, Thesea misere amantis. 14 Certe. 15 Permotus Ariadnes in Theseum amore maximo, misericordiaque inductus, quod sc. illa hujus amore peritura videretur, nisi ipse accurreret. 16 Ipse extructor. 17 Dubios meatus Labyrinthi fili ductu explicavit, expedivit. 18 Incerta, dubia, errabunda. 19 Dirigens. 20 Glomere implicito. 21 Quantum fecit in foribus. 22 Si permisisset dolor patris Dædali. 23 Fili Dædali. 24 Anaphora. 25 Dædalus. 26 Ruinam Icari. 27 Cælatura aurea. 28 Patris Dædali. 29 Omnem picturam aut sculpturam. 30 Perlegissent Æneas, & qui cum illo erant. 31 Ad indagandam Sibyllam, sacerdotem templi. 32 Adfuisset. 33 Quod proprium huic Sibyllæ nomen: Glauci filia. Dei marini. 34 Sc. *filia*. ut l. 3. *Hectoris Andromache*, sc. *uxor*. 35 Æneæ regi Trojano. 36 Non est nunc tempus hujusmodi inania & rege indigna spectandi. 37 Ex armento eximios, injuges, qui nunquam jugum traxerunt, numeri item perfecti. Septenarii perfectionem docebit Macrob. 6. lib. 1. de Somnio Scipionis. 38 Sacrificare.

1 Se-

Præstiterit, totidem lectas 1 de more 2 bidentes.
Talibus 3 affata Æneam (nec 4 sacra morantur
5 Jussa viri) Teucros vocat alta in 6 templa 7 sacerdos
8 Excisum 9 Euboicæ latus ingens rupis 10 in antrum:
Quo lati 11 ducunt 12 aditus 13 centum, 14 ostia centum:
15 Unde ruunt 16 totidem voces, 17 responsa Sibyllæ.
18 Ventum erat ad 19 limen, cum 20 virgo, 21 poscere 22 fata
Tempus, ait. 23 Deus, ecce, Deus. 24 Cui talia fanti,
Ante fores subito non vultus, non color 25 unus,
Non 26 comptæ mansere comæ, sed pectus 27 anhelum,
Et 28 rabie 29 fera corda tument, majorque 30 videri,
31 Nec mortale sonans, afflata est numine 32 quando
Jam 33 propiore 34 Deo. 35 Cessas in vota precesque,
Tros, ait, Ænea? cessas? neque enim 36 ante 37 dehiscent
38 Attonitæ magna 39 ora domus: & talia 40 fata

1 Con-

1 Secundum morem sacrificantium. 2 Oves biennas, bimas. 3 Allocuta est Sibylla. 4 Differunt sacrificia. 5 Sc. offerri, id est, quæ jussi erant offerre, sc. septem juvencos intactos, & totidem bidentes lectas. 6 Appollinis sc. quæ erant illic in arce 7 Sibylla. 8 Describit antrum Sibyllæ a forma, situ, & credita divinitate. 9 Cumanæ, ut supra, ab Euboicis colonis habitatæ. 10 In formam antri. In enim hic similudinis vim habet. 11 Dirigunt adire volentes. 12 Accessus. 13 Multi. Numerus certus pro incerto. 14 Valvæ, quæ aditus intercludunt. 15 E quibus ostiis, ubi referata sunt, præcipitanter eduntur. 16 Etiam centum. 17 Oracula per Sibyllam pronuntiata. 18 Ab Ænea, & Teucris reliquis, & Sibylla. 19 Templi. 20 Sibylla. 21 Poscendi. Græcismus. 22 Responsa, oracula de fatis. 23 Apollo invadit me, adest mihi. Sibylla enim cum vellet vaticinari, numine replebatur, ideo sensit nunc Deum. 24 Sibyllæ. 25 Idem. 26 Ornatæ. 27 Frequenter anhelans, & ægre spiritum ducens. 28 Vaticinandi desidario. 29 Efferum cor Sibyllæ, numinis plenæ. 30 Videbatur major, quam erat, propter ingressum numinis. Enallage modi. 31 Nec sono indicans mortale quippiam aut mortalitatem. Sic l. 1. *nec vox hominem sonat*. 32 Quandoquidem. 33 Viciniore menti ejus. 34 Apolline. 35 Negligens ne es ad facienda vota & preces? Ter. *Cesso pulsare ostium vicini?* 36 Priusquam vota precesque feceris. 37 Aperientur, patefient sponte tibi. Sic 4. Æn. *Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat*, id est: apetiens me absorbeat. 38 Facientis attonitos, [illegible], quod sc. numinis sint plenæ. 39 Ostia antri, per quæ, ut primum patuerint, feruntur, *vatis responsa per auras*: infra. Metaphora est. 40 Effata, locuta.

1 Quia

1 Conticuit: 2 Gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor, fuditque preces rex 3 pectore ab imo:
Phœbe, graves Trojæ 4 semper miserate labores,
Dardana qui Paridis 5 direxti tela manusque
6 Corpus in 7 Æacidæ; magnas 8 obeuntia 9 terras
Tot maria, intravi 10 duce te, penitusque 11 repostas
12 Massylum gentes, 13 prætentaque Syrtibus arva.
14 Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
15 Hac Trojana tenus fuerit fortuna secuta.
Vos quoque 16 Pergameæ jam fas est parcere genti,
17 Diique 18 Deæque omnes, 19 quibus obstitit 20 Ilium, & ingens
Gloria 21 Dardaniæ. Tuque, o sanctissima 22 vates,
Præscia venturi, 23 da (non indebita posco)
Regna meis fatis: 24 Latio considere Teucros,
25 Errantesque Deos, 26 agitataque numina Trojæ.
Tum

1 Quia non permittebantur plura loqui, priusquam Teucri vota precesque fuderint. 2 Reddens corpus gelidum & tremulum: sanguis enim tunc ab omnibus partibus ad cor se confert. 3 Ex intimo corde. 4 Qui semper miseratus es. Captat benevolentiam ab officio & meritis Phœbi Trojanis & maxime recentibus beneficiis. 5 Direxisti. Syncope. 6 In eam partem corporis, quæ erat vulnerabilis, calcaneum sc. quem tenuit mater, eum in Stygia palude tingens. In templo autem Apollinis, quo invitatus ab Hecuba fuerat Achilles ad nuptias Polyxenæ, interfectus est sagitta a Paride post simulacrum latente. 7 Achillis, Æaci nepotis, Pelei filii. 8 Circumdantia. 9 Insulas & continentes. 10 Te ducente, ductu tuo. 11 Repositas & a ceteris seclusas, id est, extremos populos Massylorum. 12 Africam sc. cujus in mediterranea parte sunt Massyli. Species pro genere. 13 Circumfusa, opposita. Carthaginem innuit, cujus mari, ab Oriente, prætenditur Syrtis minor, exinde major. 14 Post multorum annorum jactationem Italiam, semper retro fugere visam, consecuti sumus. 15 Hactenus fortuna adversa, qualem Trojani experti sunt, fuerit persecuta nos, id est, hic sit finis calamitatis Trojanæ. 16 Trojanæ. 17 Dii Trojanis infensi erant, Apollo & Neptunus, quod a Laomedonte promissa mercede, postquam urbem Trojam mœnibus cinxissent, defraudati essent. Hos porro, ut sibi propitii sint, suppliciter rogat. 18 Juno & Pallas sc. quæ ob formæ palmam, sibi abjudicatam, diu Trojanis adversatæ erant. 19 Quæ voluistis Ilium deleri, & gloriam ejus. 20 Arx præcipua in Troja. 21 Trojæ, a *Dardano* rege. 22 Sibylla. 23 Concede & designa secundum cæteta oracula mihi data: vel, *da*, id est, dic: pronuntia, vaticinate. 24 In Italia, ubi Saturnus latuit, sedem capere. 25 Et penates nobiscum profugos. 26 Profugata considere Latio.

1 In

Tum 1 Phœbo & Triviæ 2 solido de marmore templum
3 Instituam, 4 festosque dies de nomine Phœbi.
5 Te quoque magna 6 manent 7 regnis 8 penetralia nostris.
Hic ego namque tuas 9 sortes, 10 arcanaque fata,
Dicta meæ genti, 11 ponam, 12 lectosque sacrabo
13 Alma 14 viros; 15 foliis 16 tantum ne carmina manda;
17 Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
Ipsa 18 canas, oro. Finem 19 dedit ore loquendi.
At, 20 Phœbi nondum patiens, 21 immanis in antro
22 Bacchatur vates, magnum 23 si pectore possit
24 Excussisse Deum: 25 tanto magis 26 ille fatigat

Os

1 In honorem Apollinis & Dianæ. 2 Non admisso alio lapide, aut non fracto. 3 Constituam. 4 Ludos Apollinares. 5 Apostrophe ad Sibyllam, cui vicissim pro beneficio promittit se in adytis scripta ejus repositurum, quorum inspiciendorum causa Decem viri creentur. 6 Expectant. 7 In regnis. 8 Locum secretum, in quem nonnisi certo alicui accessus patet, in quo libros Sibyllinos asservaret. Græci *adyta* dicunt. 9 Libros, in quibus continebantur *sortes*, id est, responsa Deorum. Horat. *Dictæ per carmina* sortes. 10 Oracula secreta retinenda vaticinata populo Romano meis posteris. 11 Reponam, reservabo in intimis penetralibus sacrorum. Constat autem Romæ postea Sibyllinos libros asservatos fuisse in sacrario, qui *Sibyllini* dicti sunt, quod anus illa, quæ Tarquinium Superbum adiisse fertur, Sibylla credita esset. Servati autem Romæ fuisse traduntur, donec sive casu aliquo, sive fraude humana incenso Capitolio igne consumerentur, quod post bellum Marsicum accidisse ferunt. Vide quæ nos ad Sal. p. 148. & Val. Max. p. 484. 12 Electos, qui sc. iis libris custodiendis & interpretandis præessent. 13 O altrix & nutrix imperii. 14 Viros quindecim, quorum munus erat libros Sibyllinos consulere. 15 Palmæ sc. in quibus scribebat hæc Sibylla: non enim oracula sua ore reddebat; sed palmarum foliis inscripta ad ostium antri ponebat, quæ si vento agitata conturbari contigisset, numquam postea induci poterat, ut de integro caneret: aut eadem in ordinem redigeret: atque ita incertiores abibant homines, quam venerant. Lucum hunc interpretatur Heleni admonitio: reperitur lib. 3. 16 Tantummodo rogo, ne scribas in foliis palmæ. 17 Ne folia & nomina iis inscripta volent per ventos rapidos commota, existentia ut res ludibrio habitæ. 18 Ore edas oracula. 19 Æneæ significavit ore suo se jam facere finem loquendi. 20 Quæ nondum tolerare poterat Phœbum, intrantem in eam. 21 Terribilis, & insana. 22 Bacchantium more fuit Sibylla. 23 Tentando an possit quasi equitem insidentem pectore suo excutere Phœbum, qui in oraculis magnus est. 24 Ut supra lib. 5. p. 354. *Excussaque pectore Juno est*. 25 Quanto magis illa reluctabatur. 26 Deus lassitudine affatim eam gravat.

1 Fu-

Os 1 rabidum, 2 fera corda domans, 3 fingitque premendo.
Ostia 4 jamque domus patuere ingentia 5 centum
6 Sponte sua, 7 vatisque 8 ferunt responsa per 9 auras.
O 10 tandem magnis pelagi 11 defuncte periclis:
Sed 12 terra 13 graviora 14 manent. In regna 15 Lavini
Dardanidæ venient; 16 mitte hanc de pectore curam:
Sed non & 17 venisse volent 18 Bella, horrida bella,
Et 19 Thybrim multo spumantem 20 sanguine 21 cerno:
Non 22 Simois tibi, nec Xanthus, nec 23 Dorica castra
24 Defuerint. Alius 25 Latio jam partus 26 Achilles,
Natus 27 & ipse 28 Dea. Nec Teucris 29 addita Juno
Usquam 30 aberit; cum tu supplex in rebus 31 egenis
Quas gentes 32 Italum, aut quas non 33 oraveris urbes?
Causa 34 mali tanti 35 conjux, iterum hospita Teucris,

Ex-

1 Furens. Metaphora ab animantibus, quorum proprie est *rabire*. 2 Indomita. 3 Pro arbitrio suo mentem ejus format imbuitque iis, quæ sit responsura. 4 Post vota precesque, cum Deus plene in eam descendisset. 5 Numerus certus pro incerto. 6 Propter preces & sacrificia. 7 Sibyllæ. 8 Efferunt. 9 Ubi consultores erant. 10 Post septennales errores. 11 O Ænea qui perfunctus es, & non amplius passurus pericula. 12 In terris, id est, cum perveneris ad terram: quia in mari non potuit submergi. 13 Scil. *pericula*. 14 Expectant te. 15 Al. *Latini*. 16 Omitte, depone curam, id est, ne sis sollicitus de hac re: quia venies in Italiam, ut cupis. 17 Quod in Italiam non venerit. 18 Æneæ cum Turno. 19 Italiæ fluvium. 20 Propter cædem Latinorum & Rutulorum. 21 Prævideo. 22 Pro Simoente & Xantho fluentibus sanguine, obstructis cæsorum cadaveribus erunt tibi de novo Tibris & Numicius, in quem cecidit Æneas. 23 Græca. Alii respici ad Turnum volunt origine Grajum, ut interpretatur Amata responsum l. 7. Alii ad Halesum, Agamemnonis ex Briseide filium: quem tradunt cum magnis copiis Turno adversus Æneam auxilio venisse. 24 Id est, Trojanorum cadaveribus opplebuntur Tyberis & Numicis, ut oppleti sunt Simois & Xanthus: & tam sævos inimicos offendet in Italia, quam experti sunt Græcos in Troja. 25 In Latio. 26 Turnus, Achilli similis, *cui diva Venilia mater* lib 10. Daunus pater. 27 Non solum Achilles. 28 Venilia. 29 Quæ semel quasi dedit nomen ad insequendum Trojanos, nunquam destitet. Aliis *addita* est infesta, affixa. 30 Abeis. 31 Tenuibus & modicis. 32 Italorum. Syncope. 33 Orabis, ut tibi auxilientur? Interrogatio hæc vim universalem habet: q. d. omnes populos externos. 34 Tam perniciosi belli. 35 Filia, hospitis Lavinia, Latini filia Turno, Rutulorum regi, a matre Laviniæ desponsata: quam tamen Latinus pater, diversis territus prodigiis, Æneæ extero genero dare coactus fuit. Quod ægre ferens Turnus, Æneam Latinumque bello petiit, in quo ipse singulari certamine ab Ænea occisus fuit.

1 Si-

Externique 1 iterum thalami.
2 Tu ne cede 3 malis: 4 sed contra audentior ito,
5 Quam tua te Fortuna sinet. 6 Via prima salutis,
Quod minime reris, 7 Graja 8 pandetur ab 9 urbe.
Talibus ex adyto dictis 10 Cumæa Sibylla
11 Horrendas canit 12 ambages, 13 antroque remugit,
14 Obscuris vera involvens. 15 Ea fræna furenti
Concutit, & 16 stimulos sub 17 pectore 18 vertit Apollo.
19 Ut primum cessit furor, & rabida ora quierunt;
20 Incipit Æneas heros: Non ulla laborum;
O virgo, nova 21 mi 22 facies 23 inopinave 24 surgit
25 Omnia 26 præcepi, atque animo mecum 27 ante
28 peregi.
29 Unum oro: 30 quando 31 hic 32 inferni janua 33 regis
Dicitur, & tenebrosa palus 34 Acheronte 35 refuso.
Ire ad conspectum chari 36 genitoris & ora
37 Contingat: 38 doceas iter, & 39 sacra ostia 40 pandas
41 Illum ego per flammas, & 42 mille sequentia tela,

1 Eri-

1 Sicut Helena causa belli Trojani fuit, sic Lavinia erit causa belli Rutuli & Latini. Helena hospitio excepit Paridem: Laviniæ pater Latinus excipiet te. 2 Sed tu. Epilogus oraculi Apollinis. 3 Adversitatibus. 4 Obvium. 5 Id est, magnanimitate supera fortunam tuam. 6 Primus modus acquirendæ salutis. 7 A Græcis habitata sc. Pallanteo, dum per Evandrum Arcadem illic habitantem, ubi nunc Roma est, ad Tarchontem in Thusciam mitteris. 8 Aperietur tibi, proficiscetur. 9 Loco secretiore templi, quem soli sacerdoti adire licebat. 10 Quæ apud Cumas oracula dabat. 11 Horrorem incutientes. 12 Ambiguos & obscuros sermones. 13 Et cum reflexione vocis quasi mugitum effert ex antro. 14 Dictis non sat intellectis, quæ futura erant velans, implicans. 15 Ejusmodi fræna, id est, sic mentem & organa vocis ejus regit, ut, quæ ipse volvit, non quæ ipsa præmeditata sit, loqueretur. 16 Vim illam divinam, quæ animum Sibyllæ, & imperium fatidici spiritus excitavit. Metaphora. 17 Sibyllæ. 18 Dirigit. 19 Postquam rabies Sibyllæ sedata est. 20 Incipit Sibylla alloqui in hunc modum. 21 Mihi. 22 Species. 23 Vel inopinata. Nam partim ab Heleno, partim a patre acceperat, quæ gerenda sibi forent. 24 Oritur, prædicitur. 25 Quæ ad bella pertineant, vel quæ ex te audio. 26 Prævidi, antecepi, cogitatione præveni. Al. Percepi. 27 Priusquam hæc diceres. 28 Præmeditatus sum, revolvi, perpendi, id est, jamdudum ad omnes casus præparatus sum. 29 Id solum. 30 Quandoquidem. 31 In Campania. 32 Inferis dominantis. 33 Plutonis. 34 Lacu illo infernali. 35 Refluente & restagnante. 36 Anchisæ. 37 Detur mihi. 38 Viam eundi mihi commonstres. 39 Diti sacra vel execranda. 40 Aperies. 41 Patrem. Dicit causam, quare eat ad genitorem. 42 Numerus certus pro incerto.

1 Ex

Eripui his humeris, 1 medioque ex hoste recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique 2 minas 3 cœlique ferebat
Invalidus, 4 vires ultra sortemque 5 senectæ.
6 Quin, 7 ut te supplex 8 peterem, & tua 9 limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Gnatique patrisque,
10 Alma, precor, miserere. 11 Potes namque omnia: nec te
Nequidquam 12 lucis 13 Hecate præfecit Avernis.
Si potuit 14 manes arcessere 15 conjugis 16 Orpheus,
Treicia fretus cithara fidibusque 17 canoris:
Si 18 fratrem Pollux 19 alterna morte redemit,
Itque 20 reditque viam toties: Quid 21 Thesea, 22 magnum
Quid memorem 23 Alciden? & 24 mi 25 genus ab Jove 26 summo.
Talibus 27 orabat dictis, 28 arasque tenebat.

Cum

1 Ex mediis hostibus in locum tutum perduxi, liberavi. Sic l. 1. *frugesque* receptas. 2 Tempestates, & procellas, quæ navigantibus toties extrema minatæ fuerant. 3 Aeris. 4 Ultra vires. Anastrophe. 5 Quæ quietem & otium efflagitat. 6 Quinetiam. 7 Lib. 5. *Ditis tamen ante infernas accede domos, &c. hæc casta Sibylla.* 8 Adirem. 9 Domum aut antrum. 10 O salutis nostræ altrix, sancta & veneranda virgo. 11 A facili. 12 Silvis, quæ sunt circa Avernum & Acherontem, aliaque loca, quæ ad inferos descensus esse existimatur. 13 Proserpina. Vide supra. 14 Umbras. A dispari causa. 15 Eurydices. Orpheus enim cantilena & pulsu lyræ descendit ad inferos, ut abduceret conjugem suam, & abduxisset, ni illam per imprudentiam respexisset. 16 De Orpheo abunde 4. lib. Georg. & Ovid. 10 Met. 17 Dulciter resonantibus. 18 Castora, gemellum e Leda matre & Tyndaro; communicata cum illo immortalitate ut alterni viverent. Adi Mythologos hoc de Geminorum sidere exponentes. 19 Quam alternatim pro illo obiit, ut ille vicissim pro Polluce. 20 Ab inferis ad superos. 21 Qui ad inferos descendit cum Pirithoo, rapturi Proserpinam. 22 Fortem, quippe qui nullis laboribus superari potuerit. Vide quæ nos ad Sall. p 327. &c. 23 Herculem filium Jovis & Alcimenene, qui descendit Cerberum ab inferis tracturus, ac Thesea liberaturus: ab *Alceo* avo sic dictum, vel ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, id est, *a fortitudine*. 24 Mihi applicatio narrationis ad suam personam, qua se illis dignitate generis parem facit, quare non minus id sibi licere arbitratur, quam iis licuerit. Q. d. Et mihi idem concedatur, cui perinde, ut Herculi & Polluci, est genus ab Jove summo. 25 Genus idem, causa mihi melior. 26 Deorum. 27 Æneas. 28 Pro more precantium, jurantium, vota concipientium.

1 Si-

Cum ſic orſa loqui 1 vates. 2 Sate ſanguine divum
3 Tros Anchiſiadæ, 4 facilis deſcenſus 5 Averni.
6 Noctes atque dies patet 7 atri janua Ditis.
Sed 8 revocare gradum, ſuperaſque 9 evadere ad auras
10 Hoc opus, hic labor eſt. 11 Pauci, quos 12 æquus amavit
Juppiter, aut 13 ardens 14 evexit ad 15 æthera virtus,
Dis geniti 16 potuere. 17 Tenent media omnia silvæ,
18 Cocytusque ſinu labens 19 circumfluit 20 atro.
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
21 Bis 22 Stygios innare lacus, bis 23 nigra videre
Tartara, & 24 inſano juvat indulgere labori,
25 Accipe, quæ 26 peragenda 27 prius. 28 Latet arbore 29 opaca
30 Aureus & foliis & 31 lento vimine ramus,

1 Ju-

1 Sibylla. 2 Progenie. 3 O Trojane Ænea, Anchiſæ fili. 4 Si Ethice hanc fab. interpretari velimus, immane vitiorum præcipitium, e quorum barathro non facile emergitur, intelligemus. Si miſtice & Platonice: plerisque gravari divinam animi particulam terrena ὕλης corporum mole, opprimi a ſenſu rationem, ita ut ad virtutem, rerum cogitationem, & veritatis indagationem aſpirent pauci: quibus vel benignitate Deorum, vel eximia virtute, vel divino ingenio, datum eſt aureum ſtudii ramum carpere, & prudentia duce ad ſumma contendere: mox *ramum hunc Lucus & obſcura claudunt convallibus umbra*. 5 Qui per avernum fit ad inferos. Eſt enim *Avernus* lacus apud inferos, in quem Acheron reſtagnare creditur. 6 Semper. 7 Obſcuri, qui apud atros regna, cui inferiorum imperium ſorte obvenit in Saturni patris poſſeſſionem diviſione. 8 Regredi ab inferis. 9 Penitus evadere. 10 Hoc eſt opus difficile. 11 Tria hominum genera tangit, dilectos a Jove, præditos virtute, Diis genitos. 12 Non rigoroſus judex. 13 Vehemens virtus, id eſt, juſtitia, cujus nomen omnes Ethicas virtutes complectitur. 14 Ex his ærumnis. 15 Cœlum. 16 Sc. *ſuperas evadere ad auras*. 17 Dehortatio a difficili. 18 Lacus infernalis. Quid Cocytus, Styx, Acheron, inferi ſint ſecundum veteres Theologos, docet Macrob. 1. l. de Somnio Scipionis cap. 10. 19 Circumdat exire volentes. Al. *circumvenit*. 20 Obſcuro: quia profundus. 21 In vita ſemel, ſecundo in morte gloriam in vivis conſequi, æternam poſt mortem. 22 Stygis, lacus infernalis, triſtitiam ſignificantis. 23 Tenebroſa, profunda. 24 Vehementi. 25 Intellige. Tranſit ad præcepta. 26 Sc. *ſint tibi*. 27 Quam ad inferos deſcendere poſſis. 28 Difficultatem innuit, cum latere ramum, & quidem in umbroſa arbore ſubjici. 29 Denſa foliis, & ramis aliis. 30 A materia & qualitate. Per quam prudentiam intellige, qua nihil non, quamtumvis arduum confici poteſt. 31 Flexibili.

1 Pro-

1 Junoni infernæ dictus sacer. 2 Hunc 3 tegit 4 omnis
Lucus, & obscuris 5 claudunt convallibus umbræ.
Sed non ante 6 datur telluris 7 operta subire,
8 Auricomos quam quis decerpserit 9 arbores fœtus,
Hoc 10 sibi 11 pulchra 12 suum ferri 13 Proserpina manus
Instituit. 14 Primo avulso 15 non deficit alter
16 Aureus; & simili frondescit 17 virga metallo.
Ergo 18 alte 19 vestiga oculis, & 20 rite repertum
Carpe manu. Namque ipse 21 volens, facilisque sequetur,
22 Si te fata vocant: 23 aliter, non viribus ullis
24 Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea 25 jacet 26 exanimum tibi corpus 27 amici:
(Heu nescis) totamque 28 incestat funere classem,
Dum 29 consulta petis, nostroque in 30 limine 31 pendes.
32 Sedibus 33 hunc refer 34 ante suis; & conde sepulchro.
35 Duc 36 nigras pecudes: ea prima 37 piacula sunto.

1 Sic

1 Proserpinæ, quæ apud inferos est, consecratus, dicatus. 2 Ramum. 3 Allusum ad bonæ Deæ, quæ eadem Tellus est, sacra; quæ nonnisi in operto fiebant. 4 Tota silva. 5 Circumdant eum. 6 Conceditur a Diis. 7 Occulta terræ, id est, subterranea loca. 8 Ramum habentem folia aurea pro comis. Metaphora ab animali sumpta. 9 Illa opaca. 10 Ad se, aut in honorem suum. 11 In conspectu Plutonis, qui eam rapuit. 12 Proprium, sibi charum. 13 Regina inferorum. 14 Postquam primus ramus avulsus est ab eo, qui inferos petere vult. 15 Non deest, imo statim subnascitur, & in locum sublati sufficitur. 16 Sc. *Ramus*. 17 Ramale. 18 Deum cœlumque suspice. 19 Inquire. 20 Ut decet carpe, &c. manu, non falce, non cultro. 21 Volenti & obsecundanti similis. 22 Si prædestinatum est te per eum ad inferos descendere atque redire. 23 Alloqui, repugnantibus Deorum dispositionibus. Atque sit gratia & auxilium divinum, incassum intercidunt humani conatus. 24 Contingere & abrumpere eum. 25 Insepultum. 26 Mortuum. 27 Miseni, ut infra, a Tritione intercepti, quem tamen nonnulli ab Ænea interfectum autumant, ut in hac necromantia suppeteret cadaver, & animum. 28 Polluit. 29 Oracula, 30 Antro. Synecdoche. 31 Moratis, vel sollicitus hæres. 32 Terræ & inhumationi. 33 Amicum extinctum. 34 Quam ad inferos descendant. 35 Ad sacrificium funere. 36 Fulvis hostiis placandi Dii inferi, ad quos tibi lustrato sternenda via? *huc casta Sibilla Nigrarum multa pecudum te sanguine ducet*, lib. 5. 37 Sacrificia expiatoria quibus animæ expurgari credebantur.

1 Post

Sic 1 demum lucos 2 Stygios, regna 3 invia 4 vivis
Aspicies: 5 dixit, 6 pressoque 7 obmutuit ore.
Æneas mæsto 8 defixus lumina vultu
9 Ingreditur, linquens 10 antrum; 11 cæcosque volutat
Eventus animo secum, 12 Cui fidus 13 Achates
It comes, & 14 paribus curis 15 vestigia figit.
Multa inter sese 16 vario sermone 17 serebant,
Quem socium 18 exanimem 19 vates, quod corpus 20 humandum
Diceret. Atque 21 illi Misenum in littore sicco,
Ut 22 venere, vident 23 indigna morte peremptum;
Misenum 24 Æoliden, quo 25 non 26 præstantior alter
27 Ære 28 ciere viros, 29 Martemque accendere 30 cantu.
31 Hectoris hic 32 magni fuerat comes, Hectora circum.
Et 33 lituo pugnas insignis 34 obibat & hasta:
Postquam 35 illum 36 victor vita spoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ sese fortissimus 37 heros
Addiderat socium, 38 non inferiora secutus.

Sed

1 Post longam expectationem tuam. 2 Infernales. 3 Quæ nullam præbent viam. 4 Nam mortuis duntaxat. 5 Sibylla. 6 Ab Apolline, qui non permisit eam ulterius loqui. 7 Dicendi finem fecit. 8 Habens oculos in terram defixos. 9 Ad classem & socios, Sibyllæ præcepta executurus. 10 Sibyllæ. 11 Incertos, ignotos. 12 Æneæ. 13 Ἀπὸ τῆς ἄχας; a sollicitudine, quæ summarum & principium comes. 14 Q. d. comes est, ut itineris, ita & curarum. 15 Sistit gressum ut cogitabundi solent. 16 Modo hoc, modo illud afferente. 17 Al. ferebant. Alludit ad Etymon vocis Sermo. 18 Mortuum. 19 Sibylla. 20 Sepeliendum. 21 Sic dubitantes. 22 Ad littus. 23 Viro forti, & non respondente meritis, arti, & virtuti ejus; aut quia exceptus insidiis a Tritone, Neptuni tibicine, quem æmulabatur: aut quia anima in aquis extinguebatur, quod genus mortis abominabantur veteres. 24 Æoli nepotem. 25 Sc. fuit. 26 Peritior. 27 Lituo, aut tuba ærea. Materia pro Materiato. 28 Excitare, id est, excitabat viros Fortes & generosos enallage modi. 29 Inflammare furorem bellicum seu prælium. 30 Tubæ, aut litui. 31 Digreditur in prosopographiam Miseni mortui. 32 Trojanorum fortissimi. 33 Tuba incurva: a cujus similitudine postea Baculus Ille augurialis, quo templa designabantur, Lituus dictus est. 34 Perficiebat pugnas, versabatur in pugnis. 35 Hectorem. 36 Hectoris. 37 Misenus, Æolides. 38 Virum nequaquam Hectori secundum neque virtute, neque laude: satis etiam superiorem.

Pau-

Sed 1 tum, forte cava dum 2 personat æquora 3 concha,
Demens, & cantu vocat in certamina 4 Divos,
5 Æmulus 6 exceptum 7 Triton (si credere dignum est)
Inter 8 saxa 9 virum spumosa immerserat unda.
10 Ergo 11 omnes magno 12 circum 13 clamore fremebant:
Præcipue pius 14 Æneas. Tum 15 jussa Sibyllæ
(Haud mora) 16 festinant flentes, 17 aramque sepulchri
18 Congerere 19 arboribus, 20 cæloque educere certant.
21 Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum:
22 Procumbunt 23 piceæ: sonat icta securibus ilex:
Fraxineæque trabes, cuneis & 24 fissile robur
Scinditur: advolvunt ingentes 25 montibus ornos.
Nec non Æneas, opera inter talia 26 primus
Hortatur socios, paribusque 27 accingitur armis.
Atque 28 hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
Aspectans silvam immensam, & sic ore precatur:
29 Si nunc se nobis ille aureus 30 arbore 31 ramus
Ostendat nemore in tanto: 32 quando omnia vere
Heu 33 nimium de te vates, Misene, locuta est.

Vix

1 Paulo ante. 2 Personare facit, vel sonat per æquora. 3 Tuba & bucina, quæ Tritoni concha. *Cæruleum Tritona vocat, conchæque sonanti Inspirare jubet*, deinde *cava bucina sumitur illi*. 4 Tritones. 5 Ὁμότεχνος, ejusdem artis cum invidia studiosus, vel, ex provocatione adversarius. 6 Insidiis oppressum: quasi virtute vinci non posset. 7 Oceani & Tethyos filius, Neptuni tibicen, unus Deorum marinorum. 8 Scopulos. 9 Misenum. 10 Docet, quomodo officium funebre persolutum sit Miseno juxta præceptum Sibyllæ. 11 Trojani. 12 Cadaver Miseni. 13 Quasi irascentes Diis marinis, quod tantum virum morte absumpserant. 14 Sc. *fremebas*. 15 Quibus jusserat: *Sedibus hunc refer ante suis*. 16 Festinanter exequuntur. *Festinate* ergo hic active sumitur; ut l. 4. *Deus æthere missus ab alto Festinare fugam, tortosque incidere funes Ecce iterum stimulat*. 17 Pyram in altum extructam, in aræ formam. 18 Congerendo extruere. 19 Ex arboribus. 20 Ad cœlum usque attollere aram sepulchri. Hyperbole. 21 A sociis Æneæ sc. ad excitandas arbores pro rogo 22 In humum. 23 Piceæ tedæque resina pingues arbores, fraxini ornique funeribus adhibitæ, quo clarius & luculentius arderent rogi. 24 Quod facile finditur. 25 A montibus. 26 Exemplo suo prælucens aliis. 27 Aptatur instrumentis, quibus alii ligna scindebant, sc. securi, cuneis, ligone, & similibus ad rogum erigendum necessariis. 28 Quæ sequuntur cogitat secum. 29 Utinam. 30 Opaca. 31 Quem Sibylla nobis habendum docuit. 32 Quandoquidem. 33 Quia utilius fuisset, si mentita esset dum dixit Misenum jacere in littore.

1 Eas

Vix 1 ea fatus 2 erat, 3 geminæ cum 4 forte 5 columbæ
Ipsa 6 sub ora viri cælo venere volantes,
Et 7 viridi sedere solo. Tum maximus 8 heros
9 Materna agnoscit aves, lætusque precatur:
Este duces, 10 o, si qua 11 via est, cursumque per auras
Dirigite in 12 lucos, ubi 13 pinguem 14 dives 15 opacat
Ramus humum. Tuque, o dubiis 16 ne defice rebus,
Diva parens. Sic effatus 17 vestigia pressit,
18 Observans quæ signa ferant, quo tendere 19 pergant.
20 Pascentes 21 illæ tantum 22 prodire volando,
Quantum 23 acie possent, oculi 24 servare 25 sequentum.
26 Inde ubi 27 venere ad fauces 28 graveolentis Averni,
29 Tollunt se celeres, 30 liquidumque per aera 31 lapsæ,
Sedibus 32 optatis 33 gemina super arbore 34 sidunt:
35 Discolor 36 unde auri per ramos 37 aura refulsit:
38 Quale solet 39 silvis 40 brumali frigore 41 viscum
Fronde virere 42 nova, 43 quod non 44 sua 45 seminat arbos,



1 Eas preces. 2 Æneas. 3 Duæ & pares. 4 Præter opinionem ejus. Oblativum ergo augurium. 5 Quæ & Veneris aves & felix regibus augurium; per geminas columbas mystice duas in animæ alas designari volunt. Contemplativam Moralemque virtutem, quæ ad aureum Sapientiæ ramum a divinarum rerum amore mittuntur. 6 Ante conspectu Æneæ. 7 Gramineo. 8 Æneas. 9 Quæ sunt in tutela Veneris, propter amorem, quem inter se servant. 10 O aves. 11 Quæ ducat ad aureum ramum. 12 Silvas sacras. 13 Opimam, quia talis rami felicem. 14 Quia aureus. 15 Inumbrat, quod proprium est arborum. 16 Ne mihi desis, ne me deseras. 17 Substitit. Captantes autem auguria & observantes statue immobiles aut sedere solebant. 18 Animadvertens. 19 Perseverent. 20 Allusum ad pullare augurium, quod felix habitum, si pulli pascerent. 21 Columbæ. 22 Prodibant, præcedebant. Enallage modi. 23 Acumine visus sui, id est, visu. 24 Observare. 25 Æneæ & Achatæ. 26 Deinde. 27 Columbæ. 28 Lacus illius in Campania, per quem dicitur descensus ad inferos, graviter olentis propter aquam sulphuream. 29 Erigunt. 30 Purum. 31 Postquam celeriter volaverant. 32 Ab Ænea. 33 Geminæ naturæ: quia aureum ramum habebat. Al. *geminæ*, sc. columbæ. 34 Locum sedendi capiunt, ad sedendum se demittunt. 35 Alio a viridi arbore colore, diversi coloris. 36 A qua arbore. 37 Splendor. Cic. pro Sexto. *Quem neque periculi tempestas, neque honoris aura potuit unquam de suo cursu demovere*, Αὖρος vetus vox Græca *auream* significat. 38 Qualiter. A simili narrationem dilatat. 39 In silvis. 40 Quia tunc maturum est. 41 Gluten. 42 Insolita. 43 Viscum. 44 Ipsi propria. 45 Quia ex stercore turdi, super arborum ramis delapso, nascitur.

Et 1 croceo fœtu 2 teretes circumdare truncos.
Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
3 Ilice: ſic leni 4 crepitabat 5 bractea vento.
6 Corripit Æneas 7 extemplo, avidusque refringit
8 Cunctantem, & 9 vatis 10 portat ſub tecta Sibyllæ.
11 Nec minus interea Miſenum in littore Teucri
Flebant, & 12 cineri 13 ingrato 14 ſuprema ferebant.
Principio pinguem 15 tædis, & robore 16 ſecto
Ingentem ſtruxere 17 pyram; cui 18 frondibus 19 atris
Intexunt latera, & 20 ferales 21 ante cupreſſos
Conſtituunt, 22 decorantque ſuper 23 fulgentibus armis.
Pars 24 calidos 25 latices & 26 ahena 27 undantia flammis
28 Expediunt, 29 corpuſque lavant 30 frigentis & 31 ungunt.
Fit gemitus. 32 Tum membra 33 toro 34 defleta reponunt.

1 Pur-

1 Virgulto & glutino crocei coloris. 2 Oblongos & rotundos Ecl. 8. *Incumbens tereti Damon, ſic cœpit, olivæ.* 3 Sc. in. 4 An non videris audite bracteati rami a ventis agitati crepitantem ſonum ex litterarum aſpera conflictatione? 5 Aurea ac tenuis lamina, id eſt, aureæ frondes. 6 Celeriter rapit. Vehementiam & ſedulitatem Æneæ in difringedo ramo ex voto, oſtendit hoc verbo Virgilius. 7 Illico. 8 Ramum viſum temorari pondere ſuo deſiderium avidi Æneæ, licet facilis ſequeretur. 9 Vaticinantis. 10 Ramum. 11 Nihilominus, quamvis Æneas abeſſet. Tranſit ad ſtudia Trojanorum circa juſſa Miſeni. 12 Cadaveri. 13 Minus grato amicis triſte hoc miniſterium exequentibus. 14 Ultima officia, quæ exequiæ dicuntur, exhibebant mortuo Miſeno. 15 Arboribus reſinæ plenis. 16 Fiſſo, ac in partes diſecto. 17 Struem lignorum ad rogum inſtruendum. Apparatus mortuorum, funus dicitur, extructio lignorum rogus: ſubjectio ignis, pyra: crematio cadaveris, buſtum: locus, uſtrina; operis conſtructio, ſepulchrum: inſcriptum nomen & memoria, monumentum. 18 Pyræ ſeu rogo. 19 Funereis, feralibus, viroris in atrum vergentis. 20 Triſtes & funebres. 21 In anteriori parte, ut videantur. 22 Et exornant ad decus deſuper. 23 In ſignum, quod iis egregie uſus fuerat. Cum viris magnis una cremabantur, arma, veſtes, equi, canes, & quæ in vita erant chariſſima. Apud Indos & uxor amantiſſima. Cic. 5. Tuſc. q. & 11. Æn. *galeas enſeſque decoros, &c.* 24 Calida ablui & per intervalla inclamari ſolebant pro mortuis compoſiti, ne forte lateret vitalis ſpiritus obſtructus, adeoque vivi cremarentur. 25 Aquas calefactas. Omnem autem humorem generali vocabulo *Laticem* appellari tradunt, ab eo, quod intra aliquid *latent*. 26 Ænea. 27 Ebullientis. 28 Expedite parent, proferunt. 29 Ex Ennii verſu: *Tarquinii corpus bona femina lavit & unxit.* 30 Mortui. Calore enim vitali pulſo, qui ſpiritus ſedes habetur, friget corpus. 31 Ut facilius crematur. 32 Deinde. 33 Funebri, qui una cum cadavere cremabatur, id eſt, feretro 34 Supremo fletu affecta.

1 Quas

1 Purpureasque 2 super vestes, velamina 3 nota,
Conjiciunt. Pars ingenti subjere 4 feretro,
Triste ministerium, & 5 subjectam more 6 parentum
7 Aversi tenuere 8 facem. Congesta 9 cremantur
10 Thurea dona, 11 dapes, 12 fuso crateres 13 olivo.
Postquam collapsi cineres, & flamma 14 quievit;
15 Reliquias vino & 16 bibulam lavere 17 favillam;
18 Ossaque 19 lecta 20 cado texit Corynæus aheno.
21 Idem ter socios 22 pura circumtulit unda,
23 Spargens rore levi & ramo 24 felicis olivæ:
25 Lustravitque viros, dixitque 26 novissima verba.
At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
27 Imponit, 28 suaque arma viro, remumque, 29 tubamque,
30 Monte sub 31 aerio: 32 qui nunc Misenus ab 33 illo
Dicitur, æternumque tenet per sæcula nomen.
His actis, propere 34 exequitur 35 præcepta Sibyllæ

 Spe-

1 Quas in vita in pretio habuerat. Viris illustribus vestes, quibus vivi utebantur, injectæ: purpureæ, prætextæ, paludamenta: vide Pallantis funus, l. 11. Æn. 2 Corpus exanime. 3 Quia ipse ferebat. 4 Capulo, quo effertur corpus. *Feretrum* enim id omne dicimus, quo aliquid in pompa portatur. 5 Cadaveri. 6 Qui liberos suos inurunt. 7 Testati dolorem & se invitos id facere. 8 Tædam. 9 Cum cadavere. 10 Thura data. 11 Epulæ, quibus mortuo parentatum erat. 12 Quia infundebant oleum cum crateribus. 13 Oleo ex oliva expresso. 14 Cum non esset amplius, quod urat. 15 Cineres, & si qua extabant ossa. Respicit ad ritum ossa componendi, qui talis erat: primo bustum vino extinguebant, manes vocabant, lotis deinde manibus ossa legebant, lecta vino perfundebant & lacte, mox vento siccanda exponebant, siccata aromatibus & odoribus mista in urnam reponebant, reliquiis lacrymas superfundebant. 16 Lambentem quod adhuc supererat, aut exsorbentem seu inbibentem vinum, quod infundebatur. Ignita enim ac calida humorem omnem imbibunt, absumuntque. 17 Modicam flammam. 18 Miseni. 19 Collecta. 20 Vasculo, aut urna ærea: quandoque aurea condebantur cineres. 21 Chorineus. 22 Purgavit pollutos funere aqua sacrata ab aspergillo felicis olivæ: namque oleaster infelix. 23 Conspergens eos. 24 Oleæ ad felicitatem facientis: quia pacem significat, & saucia consolidat. 25 Aspersit aut purgavit circumeundo Trojanos. 26 Ultima, id est, conclamavit. Scilicet & vale, vale, vale. Æn. 11. lib. 27 Extrui curat Miseno. 28 Propria instrumenta. 29 Insignia remigis & tubicinis: quia positus erat remex, & optimus tubicen. 30 Qui etiam ad hunc diem retinet nomen, & vulgo dicitur *Monte Miseno*, & *Capo Miseno*. 31 Alto: ut supra *aerias Alpes*. 32 Mons. 33 Miseno, qui illic sepultus est. 34 Æneas. 35 Quæ hæc erant: *Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto*.

1 Pro-

Spelunca 1 alta fuit, vastoque 2 immanis 3 hiatu.
4 Scrupea, 5 tuta lacu 6 nigro nemorumque tenebris,
7 Quam super haud ullæ poterant 8 impune 9 volantes
10 Tendere iter pennis: 11 talis sese 12 halitus atris
Faucibus effundens, supera ad 13 convexa ferebat.
(14 Unde locum 15 Graji dixerunt nomine 16 Aornon)
Quatuor 17 hic primum 18 nigrantes terga juvencos
Constituit; 19 frontique 20 invergit vina sacerdos;
Et summas carpens media inter cornua 21 sætas,
Ignibus imponit 22 sacris 23 libamina prima,
24 Voce vocans 25 Hecaten, 26 cæloque 27 Ereboque potentem.
28 Supponunt 29 alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt 30 pateris. Ipse 31 atri velleris agnam
32 Æneas 33 matri Eumenidum 34 magnæque sorori,
En-

1 Profunda. 2 Terribilis. 3 Apertura, quasi ad devorandum parata. 4 Scruposa, seu asperis lapillis plena. Sunt enim *scrupuli* lapilli minuti, qui ambulantibus in calceos insiliunt; qui, quod pedibus molesti sunt, pro cura & sollicitudine frequenter usurpantur. 5 Cincta lacu & silva. 6 Ex profunditate & umbris. 7 Super quam speluncam Anastrophe. 8 Citra noxam. Pectore enim & sulphureo halitu enecabantur. 9 Volucres aves. 10 Volare. 11 Tam vehemens Causa, cur aves ea loca adire non consueverint. 12 Odor & exhalatio. 13 Ad cœli curvitatem, ad aera. 14 De qua re, quia sine avibus esset. 15 Græci. 16 Ἄορνον, avium expertem: ex α priv. & ὄρνις, ὄρνιθος, avis Al. *Aornum*. 17 Ad introitum speluncæ seu averni. 18 Habentes terga nigra. Diti patri de nigra pecude sacrificabant, eidemque pocula mista mero & lacte libabant. Tibul. *Interea nigras pecudes promittite Diti, Et nivei lactis pocula mista mero*. 19 In frontem, media inter cornua fundit. 20 Inversa patera: contra in sacris supernis supina manu libatum, A. l: *media inter cornua fundit*; hoc autem ad probationem victimarum, si non stupissent, gratarum. 21 Duros pilos. *Setæ* proprie duriores, illi crassioresque qui in suum dorsis erecti stante, pili sunt; hic pro pili boum usurpat Poeta. 22 Qui ad sacrificium ibi parati, instructique erant. 23 Appositive. 24 Cum clamore valido invocant. 25 Deam. 26 Apud superos (sub *Luna* dicitur, & in terris, ubi *Diana*) potestatem habentem, quamdiu supra nostrum Horizontem conspicua est Luna. 27 Apud tenebras inferorum (ubi *Proserpina* appellatur) quando sub terra demersa Antipodibus nostris lumen præbet. *Erebus* proprie infernalis fluvius est. 28 Clanculum ponunt, ut ultro incant mortem. 29 Sacrificuli. 30 In vasa patentia. 31 Concolorem agnam. 32 Quia Sibylla cetera curaverat. 33 Matri Furiarum, id est, Nocti, quæ furias parit fovetque. Nocte autem Furias natas volunt quæ per Antiphrasin Græce Εὐμενίδες dicuntur, quod immites sint, & *implacabiles*, terreantque, & petant semper mortalium animos: ut supra diximus. 34 Terræ, quæ noctis soror fingitur, quia ex umbra ejus nox vicissim nata est.

1 Cræ-

Ense 1 ferit, 2 sterilemque tibi, 3 Proserpina, vaccam.
4 Tum 5 Stygio regi 6 nocturnas 7 inchoat aras,
Et 8 solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue 9 superque oleum infundens 10 ardentibus extis.
11 Ecce autem, 12 primi sub lumina solis & ortus,
Sub 13 pedibus 14 mugire solum, & 15 juga cœpta moveri
Silvarum; visæque 16 canes 17 ululare per umbram,
Adventante 18 Dea. 19 Procul o, procul este, 20 profani,
Conclamat 21 vates, totoque absistite 22 luco:
23 Tuque 24 invade viam, vaginaque eripe 25 ferrum.
Nunc 26 animis opus, Ænea, nunc pectore 27 firmo.
28 Tantum effata, furens antro se immisit aperto.
29 Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
30 Dii, quibus imperium est animarum, umbræque
31 silentes,



1 Cædit, mactatque. *Feriri* enim, cum occiduntur, animalia dicuntur. 2 Στεῖραν βοῦν, Odyss. κ. Junoni infernæ propriam: infœcundam infœcundæ, sterilem illi, quæ nunquam enixa est: taurum Proserpinæ, ut Plutoni taurum. 3 Quæ inferorum Dea es. 4 Deinde. 5 Regi infernali Plutoni, qui Stygi, Acheronti, & reliquis inferorum fluviis dominantur. 6 Quæ tota nocte arderent, in quibus noctu sacrificaretur: *vel*, nocturnas, id est, Inferis dicatas. 7 Instituit. 8 Holocaustum. 9 Superfundes: Tmesis. 10 Dum exta arderent. 11 Exactis sacris, horrenda signa, adventus Proserpinæ prænuntia, aptis translationibus narrat. 12 Paulo ante, priusquam Sol oriretur. 13 Sibyllæ & Æneæ. 14 Cœpit quasi sonitum taurinum edere: Remota Metaphora, a bobus sumpta ad terram; ut l. 4. Æn. p. 300. 15 Colles montium silvosorum. 16 Stygiæ canes, Furiæ. Lucan. *Stygiasque canes in luce superna Destituam.* 17 Lugubrem vocem emittere. 18 Proserpina. 19 Quod in sacris fieri solet, *profanos arcet*, heroa suum *hoc agere* monet. 20 Sacris non initiati. 21 Sibylla. 22 Dianæ sacro. 23 Sacris initiare. 24 Audacter ingredere. 25 Quo mactasti agnam. Dæmones an sentiant dolorem, lædantur, ensem horreant, disserit Cœl. Rhod. l. 2. c. 8. hæc noster ex opinione Platonicorum, infra sanior, *frustra ferro diverberat umbras.* 26 Audacia & animositate adversus terrores & mortuorum spectra obvia. 27 Egregie confirmato contra quævis pericula iis virtutibus, quibus animosum pectus fultum esse decet. 28 Et non pluribus Sibylla Æneam allocuta projicit se in Averni fauces, comite Ænea. 29 Æneas Sibyllam vatem, cujus ductu per singula inferorum loca penetrat, vadentem passibus audacibus æquis consequitur, id est, audacter ingredientem animose consequitur. 30 Pie, nec nisi veniam præfatus, accedit ad inferorum arcana retegenda. Plutonem & Proserpinam precatus, mox umbras, inde vastam voraginem & indigestam primæ materiæ molem, hinc loca ipsa & lacus. 31 Quoniam umbræ substantiæ sunt incorporeæ, quæ vocem emittere nequeunt, *Silentes* a Poetis vocantur.

1 Ori-

Et 1 Chaos, & 2 Phlegethon, loca 3 nocte tacentia late;
Sit mihi fas 4 audita loqui: 5 sit 6 numine vestro
7 Pandere res 8 alta terra & caligine mersas.
9 Ibant obscuri sola sub nocte per 10 umbram,
Perque domos Ditis 11 vacuas, & 12 inania regna.
Quale per 13 incertam lunam sub luce 14 maligna
Est iter in silvis, 15 ubi cælum 16 condidit 17 umbra
Juppiter, & rebus nox abstulit 18 atra 19 colorem.
20 Vestibulum ante ipsum primisque in 21 faucibus Orci,
Luctus & 22 ultrices 23 posuere cubilia Curæ:
24 Pallentesque 25 habitant Morbi, 26 tristisque Senectus,
Et Metus, & 27 malesuada Fames, & 28 turpis Egestas;
29 Terribiles visu formæ; Lethumque, Laborque:
30 Tum 31 consanguineus Lethi Sopor, & 32 mala mentis

Gau-

1 Origo rerum confusa. 2 Inferorum fluvius, qui flammis æstuantibus rapidus fingitur. 3 Nocte perpetua. 4 Quæ de inferis audiverim. 5 Sc. *fas*. 6 Vestro nutu & benevolentia. 7 Aperire & manifestare. 8 Profunda terræ caligine. Est autem inferorum periphrasis. Qd. non liceat inferorum res mortalibus aperire. 9 Æneas & Sibylla. 10 Silvarum & terræ, id est, per profundi specus caliginem. 11 Corporibus sc. ubi umbræ tantum & simulacra. 12 Simulacra enim illic sunt, quæ inania sunt. 13 Dubiam, & per subjectas nubes interceptam neque apparentem. 14 Exigua, obscura, non præbente sui copiam. Metaphora, cum proprie *Malignus* idem sit quod asper, difficilis & invidus. 15 Postquam. 16 Abscondit. 17 Sc. terræ, id est, nocte, quæ nihil aliud quam terræ umbra est. 18 Caliginosa, qua nihil per noctis tenebras in oculos incurrit, 19 Discretionem colorum. 20 Primum inferorum aditum. Quoniam autem mos fuit veteribus Romanis vestibula & atria signis & tabulis exornare, ut sc. essent, quæ expatientium oculos delectarent: ita Poeta monstrorum formis, quæ mortalibus pestes sunt, vestibulum tribuit. 21 Angustiis, vel ingressu inferni. 22 Quæ animum excarnificant & stimulis fodiunt. 23 Domicilium, sedem cœperunt. 24 Homines pallidos reddentes. 25 Sc. *hic*. 26 Morosa, querula, difficilis. 27 Per egestatem miseros mortales ad furta, cædes, rapinas, injurias aliasque malas artes impellens. 28 Per quam homines rebus turpibus sese dant, atque ita malis artibus victum quærunt. 29 *Non re terribiles, sed visu*, inquit Seneca 100. Epist. quem adi. 30 Præterea. 31 Germanus Mortis. Κασίγνητος θανάτοιο, Hesiodus. 32 Ex sceleribus provenientia, seu ex flagitiis perpetratis concepta: cum admissa scelera pœnitudo & luctus sequi debeat. Illud vero male perditorum hominum est, quos nulla pravi conscientia remordet, neque supplicia futura terrent.

1 Mor-

Gaudia, 1 mortiferumque 2 adverso in limine Bellum,
3 Ferreique Eumenidum thalami, & 4 Discordia 5 demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In 6 medio ramos 7 annosaque brachia 8 pandit
9 Ulmus 10 opaca 11 ingens: quam sedem Somnia vulgo
12 Vana 13 tenere ferunt, 14 foliisque sub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monstra ferarum
15 Centauri in 16 foribus 17 stabulant, 18 Scyllæque 19 biformes,
Et 20 centumgeminus Briareus, ac 21 bellua 22 Lernæ
23 Horrendum stridens, 24 flammisque armata 25 Chimæra:

1 Mortem afferens, seu exitiale, quod pacis & concordiæ artibus adversetur, illisque se medium opponat. 2 Contra enim stat, atque e regione pugnat. 3 Cubilia dura Furiarum, id est, in quibus Furiæ natæ esse, & habitare dicuntur. Virgines enim Furiæ non norunt thalamos. 4 *Et scissa gaudens vadit Discordia palla*, l. 8. Æn. 5 Reddens homines dementes. 6 Vestibulo. Namque illa ante vestibulum. 7 Ramos annis ac temporis diuturnitate mire augmentatos, & patulos brachiorum instar. Metaphora. 8 Extendit. 9 Hæc arbor sterilis est, quam proinde recte Somniorum fecit sedem, quod scil. sterilia sint somnia & vana, quæ per somnum videmus, nisi divinum habeant testimonium. 10 Frondibus sc. quia ramis patulis & effusis erat. 11 Valde magna. 12 Quibus fides adhibenda non est, eo quod dubiam nimis habebat interpretationem. 13 Occupare dicunt Poetæ. 14 Ulmi 15 Ixionis & Nubis filii, superne humana forma, inferne equina: ἀπὸ τοῦ κεντεῖν, id est, *stimulando*, quod primi equos ascendisse, eosque stimulis propulisse dicantur. 16 Orci. 17 Stabulum & sedem habent. Apte, quia inferna parte equi. 18 Una Nisi Megarensium regis, filia, quæ ob ademptos patri capillos aureos eosdemque fatales in alaudam conversa est. Ov. Met. 8. altera Phorci filia, quam cum Glaucus, Circe sprete, amaret, illa veneficiis, dum se in fonte lavaret, in monstrum canibus inguina succincta mutavit: estque in mari Siculo ad promontorium Pelorum humana figura saxum cavernosum, ad quod maris æstuosi fluctus refracti latratum canum repræsentat. Ov. Met. l. 14. & Virg. Æn. 5. 19 Geminam formam habentes: nam una in alaudam, altera in marinum monstrum mutata est. 20 Centimanus, & secundum quosdam etiam centipes. 21 Hydra multiceps. 22 Paludis sc. id est, quæ interempta fuit ab Hercule in Lerna palude. Hoc monstrum alii C. alii LXX. nonnulli VII. capitum fuisse tradunt, & inter ea unum immortale. Hoc amplius, uno ejus reciso capite, tria renascebantur. 23 Horrende. Enallage partis. 24 Πνείουσαν πῦρ. Hesiod. Et Hom. Iliad. 9. Lucret. l. 6. *Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra*. 25 Mons Lybiæ, qui flammas evomit instar Ætneæ Siculi. Poetæ finxere esse monstrum, cujus prima pars leo, media capra, postrema Draco.

1 Gorgones, 2 Harpiyæque, & forma 3 tricorporis umbræ,
Corripit 4 hic subita trepidus formidine 5 ferrum
Æneas, 6 strictamque aciem venientibus offert,
Et, ni 7 docta 8 comes 9 tenues sine corpore 10 vitas
11 Admoneat volitare 12 cava sub imagine formæ,
Irruat, & 13 frustra ferro diverberet umbras.
14 Hinc via, 15 Tartarei quæ 16 fert 17 Acherontis ad undas.
Turbidus hic 18 cœno 19 vastaque voragine gurges
20 Æstuat; atque omnem 21 Cocyto eructat arenam.
22 Portitor has horrendus aquas & flumina servat
Terribili 23 squalore Charon: 24 cui plurima 25 mento
26 Canities inculta jacet: 27 stant lumina, flammæ
Sordidus ex humeris 28 nodo dependet amictus.
29 Ipse 30 ratem conto subigit, 31 velisque ministrat,
Et 32 ferruginea subvectat 33 corpora cymba.
Jam senior: sed cruda 34 Deo 35 viridisque 36 senectus.

11 Huc

1 Medusa, Sthenyo, Euryalo, filiæ Phorci. 2 De his dictum 3. lib. 3 Gevonis & Herili. 4 Ubi nunc sunt monstra. 5 Gladium, quem vagina eripere jusserat supra Sibylla. 6 Acumen gladii evaginatum ad se properantibus objicit. 7 Perita rerum infernarum. 8 Sibylla. 9 Umbras, εἴδωλα, quippe quæ nec carnem, nec ossa habeant: unde prius *inania regna* dixit. 10 Animas. 11 Admonuisset, irruisset in ea monstra, & diverberasset. Enallage temporis. 12 Inani, non habente corpora, sed umbras tantum. 13 Cum substantiæ sint plane incorporeæ, quæ nec tangi, nec lædi possint: quare & a Græcis σκιαὶ dicuntur. 14 Sc. est. 15 Qui ex inferiore Tartaro emanat & profluit. 16 Inducit. 17 Fluminis infernalis. De fluviis infernis quid opinati veteres, lege Macrob. cap. 10. lib. 1. de Somnio Scipionis, qui Acheron, Lete, Phlegethon, Cocytus & Styx. 18 Luto. 19 Profunda ingurgitatione vertex aquarum absorbens & ingurgitans ea quæ incidunt in eum. 20 Æstum & fervorem suum exercet, id est, ebullit, agitatur. Metaphora a calore ad maris æstum. 21 In Cocytum. 22 Transvector umbrarum in ulteriorem fluminis ripam, & magister portus. Portitor proprie is dicitur, qui portorium, id est, fructus pecuniarios ex portu conducit: sic a portu dictus. 23 Immunditia. 24 Charonti. 25 Per mentum. 26 Incana barba. 27 Et cui oculi horrent & arrecti sunt igni emicanti. 28 Per nodum, quo connexus est. 29 Charon. 30 Scapam qua animas traducit, sude propellit, gubernat. 31 Per vela, aut ministerio fungitur circa vela. 32 Navicula fusci coloris, nigra, tristi. *Cymba* proprie, navis piscatoriæ genus est. Hic autem pro portitorum navicula accipitur, qua locus aut amnes trajiciuntur. 33 Simulacra corporum. 34 Charonti, Deorum ministro. 35 Perpetua, qui Deus est. 36 Sc. est.

1 Ad

1 Huc omnis turba ad 2 ripas 3 effusa ruebat.
4 Matres atque viri, 5 defunctaque corpora vita
6 Magnanimum heroum, pueri innuptæque puellæ,
7 Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
8 Quam multa in silvis autumni frigore primo
9 Lapsa cadunt folia, 10 aut ad terram 11 gurgite ab [illegible]
12 Quam multæ 13 glomerantur aves, ubi 14 frigidus annus
Trans 15 pontum 16 fugat, [illegible] 17 apricis,
[illegible] 19 transmittere cursum,
20 Tendebantque manus 21 ripæ ulterioris amore.
22 Navita sed 23 tristis nunc hos, nunc accipit illos:
Ast 24 alios longe 25 summotos 26 arcet arena.
Æneas (27 miratus enim, motusque 28 tumultu)
Dic, ait, o virgo, quid 29 vult 30 concursus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas
31 Hæ 32 linquunt; 33 illæ remis 34 vada 35 livida
36 verrunt?



1 Ad hunc. 2 Acherontis. 3 E corporibus. 4 Femellæ & masculi. A sexu. 5 Quæ jam expleverant officium vitæ, id est, simulacra eorum. 6 A generis splendore. 7 Filia a parentibus terra conditis. 8 Quantum duplici comparatione umbrarum ad amnem venientium vim proponit. 9 Labentia. 10 Altera collatio ab avibus, gregatim sub tempus vernum rapidius cœlum petentibus. 11 Mari. 12 Ὀρνίθες ἅς τ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον. Iliad. 3. 13 Confertim volant, in modum glomeris advolvuntur. *Glomerare* proprie est implicare, & in globi figuram inducere filum. 14 Hyems. Totum pro parte. 15 Mare, ad quærendum aerem temperatiorem. Species pro genere; cum proprie *Pontus* sit interior maris pars inter Chersonesum & Euxinum. 16 Aves, 17 Soli expositis, sine frigore in Africa. 18 Tam multi certatim orabant Charontem. 19 Ut prima trajicerentur. 20 Extendebant, supplicantium more. 21 Quia volebant transmitti ad locum ipsis debitum. 22 Portitor Charon. 23 Asper, acerbus. 24 Inhumatos & insepultos. 25 Submotos e cymba. 26 Tenet in littore arenoso. 27 Sc. *erat*. 28 Multitudide animatum tumultuose ad scapham properantium. 29 Prætendit. 30 Animarum. 31 Quædam ex illis. 32 Quia vident se non posse transmitti. 33 Aliæ. 34 Stygem & Cocytum, inferorum amnes. *Vadum* proprie est fluminis fundum solidum, quod in eo sine periculo *vadatur*. 35 Subnigra: fortassis a morte, quam nonnunquam *lividam* dicimus, quod ea vada nonnisi mortui trajiciant. Proprie enim *lividum* dicimus colorem carnis subnigrum ex ictu baculi aut fusti. A quo deinceps invidos solemus *lividos* appellare, quod in eorum vultibus illum colorem communiter videamus. 36 Transmittunt, navigant. Metaphora a purgantibus pavimenta scopis, quod proprie est *verrere*.

Olli sic breviter fata est 1 longæva 2 sacerdos:
3 Anchisa generate, Deum 4 certissima proles,
5 Cocyti stagna 6 alta vides, Stygiamque paludem,
Dii cujus jurare timent & 7 fallere numen.
8 Hæc 9 omnis, quam cernis, 10 inops 11 inhumataque turba est:
12 Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, 13 sepulti;
Nec ripas 14 datur horrendas nec 15 rauca fluenta
16 Transportare prius, quam 17 sedibus ossa quierunt:
Centum 18 errant 19 annos, 20 volitantque hæc littora circum.
21 Tum demum 22 admissi 23 stagna exoptata 24 revisunt.
25 Constitit Anchisa 26 satus, & vestigia pressit;
Multa 27 putans 28 sortemque animo miseratus 29 iniquam.
Cernit ibi mœstos, & 30 mortis honore carentes.
31 Leucaspim, & Lyciæ 32 ductorem 33 classis Orontem.

Quos,

1 Πολυχρόνιος ἢ πρεσβῦτις quæ sæcula septem seu 700 annos vixerat. Ovid 14. Met. 2 Sibylla. 3 Æneæ periphrasis. 4 Cui vivo inferos adire, datur. 5 Fluvii infernalis. 6 Profunda. 7 Pejerare. Qui autem pejerabat, annum unum & dies novem, nectare & ambrosia interdictus, Deorum epulis arcebatur. Hic vero honos Stygi habitus propter auxilium, quod Jovi adversus Titanas tulerunt Stygis filiæ Vis, Robur, Victoria. Apollo sive Sol, apud Ovid 2. Met. Phaetontem filium, cui quidvis daturum promiserat, quod ille petivisset (petivit autem adolescens temerarius ad unum diem moderamen currus ejus) sic alloquitur. *Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis? Ne dubites, dabitur (Stygias juravimus undas) Quodcunque optaris, sed tu sapientius opta.* 8 Respondet ad id, quod rogarat Æneas. *Quid vult concursus ad amnem?* 9 Tota. 10 Sine terra, aut sine ope & auxilio, id est, paupercula. 11 Insepulta. 12 Portus observator & transvector. 13 Sc. *sunt*. 14 Permittitur Charonti. 15 Rauce resonantia ob fluctus. 16 Sc. *alios*. 17 Sc. *suis*, id est, sepulcris. 18 Insepulti. 19 Continuos. 20 Præcipitanter volvuntur; quippe umbræ & substantiæ incorporeæ. 21 Deinde tandem, centum annis exactis. 22 In cymbam. 23 Lethes sc. per quam oblivionem malorum imbibunt. 24 Navigant. 25 Cogitabundus. 26 Progenitus. Æneæ periphrasis. Ut supra, *Anchisa generate*. 27 Reputans animo. Simplex pro composito. 28 Eorum sc. ob carentiam sepulcri illic vagabantur. 29 Ubi hæ admittuntur, illæ arcentur: *vel*, ubi mortui plectuntur ob peccatum vivorum, qui funera exequi neglexerunt. 30 Sepultura. 31 De his lib. 1. Æneid. 32 Gubernatorem, nauclerum. 33 Navis. Ut lib. 1. *Unam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem*, &c.

1 Cum

Quos, 1 simul a Troja ventosa per æquora vectos
Obruit 2 Auster, aqua involvens navemque virosque.
3 Ecce 4 gubernator sese Palinurus 5 agebat:
Qui 6 Libyco 7 nuper cursu, 8 dum sidera servat.
9 Exciderat puppi, 10 mediis effusus in undis.
11 Hunc ubi vix multa 12 mæstum cognovit in 13 umbra,
Sic 14 prior alloquitur: Quis te, Palinure, Deorum
Eripuit nobis, medioque 15 sub æquore mersit?
Dic age. Namque mihi 16 fallax haud ante repertus,
Hoc uno responso animum delusit Apollo;
Qui fore te 17 ponto incolumem, 18 finesque canebat
Venturum 19 Ausonios. En hæc promissa 20 fides est?
21 Ille autem: Neque te 22 Phœbi cortina fefellit,
Dux 23 Anchisiade, nec me Deus æquore mersit.
Namque gubernaculum multa vi forte revulsum,
Cui datus hærebam custos, 24 cursusque regebam,
25 Præcipitans traxi mecum. 26 Maria aspera juro,
Non ullum pro 27 me tantum 28 cepisse timorem,
29 Quam tua ne, spoliata 30 armis, 31 excussa magistro,
32 Deficeret 33 tantis navis surgentibus undis.
Tres 34 Notus 35 hibernas immensa per æquora noctes



1 Cum Ænea. 2 Ventus, Species pro genere. 3 Attentionis particula ad congressum Palinuri & Æneæ narrandum se accingit. 4 Olim, dum vita manebat. 5 Errabundus obibat, impellebat, ibat. Terent. Andr. *Quod hinc te ages?* 6 In trajectu e Sicilia in Italiam per mare Libycum seu Tyrrhenum. 7 Paulo ante. 8 Observat. Quia dictum est l. 5. *Oculosque sub astra tenebat.* 9 Ut 5. l. sub exitu. 10 Projectus in mare, dum esset in medio undarum. 11 Palinurum. 12 Quod honore sepulturæ defraudato, trajectus negatus esset. 13 Inferorum caligine. 14 Quam ille loqueretur. 15 Submersit. Tmesis. 16 Mendax, deceptorius. 17 Mari salvum & superstitem. 18 Sc. *ad*, vel in. 19 Italicos. 20 Al. *fidesque*. 21 Palinurus respondit. 22 Locus secretior, unde Phœbus responsa seu oracula dabat. Hic autem pro ipso oraculo ponitur. Vide l. 3. 23 Ab Anchisa genite. 24 Navium. 25 Præcipitans gubernaculum; aut me, id est, præcipitans, præceps cadens. 26 Per maria. 27 Salute mea. 28 Sc. *me*. 29 Quantum ceperim, ne navis tua, &c. 30 Claro, gubernaculo. 31 Cui excessus magister sive gubernator est. Hypallage. 32 Periret, periclitaretur. 33 Quantas Palinurus existimaverat orituras: unde nusquam amittebat oculos, quia noluit *confidere monstro*; ut dictum est in 5. sed serenitas inducta erat per Neptunum precibus Veneris, quod nescivit Palinurus. 34 Ventus, species pro genere. 35 Procellosas, asperas.

Vexit me violentus aqua: 1 vix 2 lumine quarto
Prospexi Italiam summa sublimis ab unda.
3 Paulatim adnabam 4 terræ, & jam 5 tuta tenebam;
Ni 6 gens crudelis madida cum veste 7 gravatum,
8 Prensantemque 9 uncis manibus capita aspera 10 montis
11 Ferro invasisset, 12 prædamque ignara putasset.
Nunc 13 me fluctus habet, versantque 14 in littore venti.
15 Quod te per cœli 16 jucundum lumen, & 17 auras,
Per genitorem oro, per spem 18 surgentis 19 Juli;
Eripe me his, 20 invicte, 21 malis: aut tu mihi 22 terram
Injice, namque potes; 23 portusque require 24 Velinos.
Aut tu, si qua 25 via est, si quam tibi Diva 26 creatrix
Ostendit (neque enim credo sine 27 numine Divum
Flumina tanta 28 paras, Stygiamque 29 innare paludem)
30 Da dextram misero, & tecum me tolle per undas;

1 Se-

1 Cum difficultate. 2 Die. Cic. pro Rab. *Si te secundo lumine hic offendero, morire*. 3 Quia fretus erat gubernaculo. 4 Ad terram. 5 Sc. *loca*, aut *littora*, ubi salvus esse poteram: & ita verus erat Apollo, nec sumersum erat: sed, ut dicetur, a Veliensibus occisus. 6 Veliensium in Lucania. 7 Sc. *me*. 8 Identidem apprehendere conantem. 9 Incurvis, quæ in modum humanarum manuum ferro fabricantur, aduncis velut digitis, & in undas mittuntur. 10 Saxosi sc. id est, saxum. 11 Ense. 12 Habere, corpus meum, quod prædaretur, vel, prædonem e navi dejectum. 13 Corpus meum insepultum: nam in umbra nunc loquebatur. 14 Ad quod cadaver appulsum erat. 15 Quocirca. Epilogus constans obtestatione, ut humo mandetur corpus, & justa funebria sibi præstentur. 16 Ad differentiam tristis illius & injucundæ auræ, quæ apud inferos esse dicitur, 17 Vitales sc. quas adhuc carpis. 18 Crescentis in annos & virtutes. 19 Ascanii. 20 Voti tui ubique compos, qui etiam ad inferos descenderis. 21 Quæ vides me pati & passurum. 22 Hinc dicebantur *humati*, quos humus seu terra injecta contegeret. Levissimum saltem sepulturæ genus postulat. Si quis enim in cadaver insepultum incidisset, nefas erat præterire, terræ gleba non injecta, aut pulvere, aut arena; quod præcidanea porca expiandum erat. 23 Invenies autem cadaver meum in portu Velino. Monstrat locum, ut demat laborem sciscitandi & quærendi cadaveris. 24 Qui postea Velini dicentur. *Velia* Lucaniæ oppidum est. 25 Ratio aut modus faciendi est. 26 Renum sc. id est, mater tua Venus. 27 Nutu & voluntate Deorum, ἄνευ θεῶν: dicitur de iis, qui circa humanam industriam magni aliquid consequuntur. 28 Tentat. 29 Navigare. 30 Præsta auxilium mihi misero. Est enim *dextra* virtuti, fidei, auxilio, & omnibus rebus auspicatis consecrata.

1 In

1 Sedibus ut saltem placidis 2 in morte quiescam.
Talia fatus 3 erat, 4 cœpit cum talia 5 vates;
6 Unde hæc, o Palinure, tibi tam 7 dira cupido?
8 Tu Stygias 9 inhumatus aquas, amnemque 10 severum
11 Eumenidum aspicies, 12 ripamve 13 injussus 14 abibis?
15 Desine fata Deum flecti sperare precando.
Sed cape dicta memor, 16 duri solatia casus.
Nam tua 17 finitimi, longe lateque per urbes
18. Prodigiis acti cælestibus, ossa 19 piabunt:
Et 20 statuent tumulum, & tumulo 21 solemnia mittent;
22 Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His 23 dictis 24 curæ 25 emotæ, pulsusque parumper
26 Corde dolor tristi, gaudet 27 cognomine terræ.
28 Ergo iter inceptum 29 peragunt, fluvioque propinquant.
30 Navita 31 quos jam inde ut Stygia prospexit ab unda
Per 32 tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ,
Sic prior aggreditur dictis, atque 33 increpat 34 ultro:

Quis-

1 In campis Elysiis. 2 Qui in vita nunquam quievi. 3 Palinurus. 4 Sc. *fari*. 5 Sibylla. 6 Orta est tibi? 7 Execrabilis cupiditas transmittendi Stygem. 8 Qui non es de genere Deorum. 9 Insepultus. 10 Tristem, Styga sc. aut Cocytum, unde Furiæ accendunt faces. 11 Circa quem habitant Eumenides, id est, Furiæ. 12 Ad ripam ulteriorem. 13 Sine jussu Deorum. 14 A loco tibi destinato per centum annos. 15 Concludit fatum immutabile esse, sc. ut insepulto trajectus concederetur: proinde non esse, cur precando fatiget. 16 Immutabilis. 17 Ejus loci sc. id est. Campani & Lucani, ubi corpus tuum insepultum jacet. 18 Ostentis de cœlo venientibus (unde pestis immitetur) territi, impulsi. Lucanis enim oraculum de sedanda gravi pestilentia, quæ apud eos grassabatur, consulentibus, respondit oraculum placandos esse manes Palinuri a Veliensibus interfecti; illi itaque lucus prope Veliam dicatus, & erectum cenotaphium. 19 Purgabant. 20 Constituent sepulchrum condito corpore, aut κενοτάφιον. 21 Sacra Funebria persolvent. 22 In æternum. Adverbium est. 23 Verbis Sibyllæ. 24 Palinuri. 25 Emotæ sunt a præcordiis. 26 De corde. 27 Quod habiturus sit terram sibi cognominem. 28 Quia utcumque placatus erat Palinurus. 29 Pergunt ire ad fluvium, qui ipsis trajiciendus erat. 30 Nauta seu portitor Charon. 31 Sibyllam & Æneam. 32 Ubi sunt alta silentia, ubi nullus neque garritus volucrum auditur: vel, ipsos tacitos & silentio accedere ad ripam Stygis. 33 Immani sono reprehendit & incusat. Metaphora. *Increpare* enim proprie est, crepitum quacumque ratione reddere. 34 Prior, non compellatus, aut offensus.

1 In-

Quisquis es, armatus qui 1 nostra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias; jam istinc & comprime gressum.
Umbrarum hic locus est, Somni Noctisque 2 soporæ.
Corpora 3 viva 4 nefas Stygia vectare 5 carina
Nec 6 vero 7 Alciden me sum 8 lætatus 9 euntem
Accepisse 10 lacu, nec Thesea 11 Pirithoumque:
12 Dis quamquam geniti, atque invicti viribus essent,
13 Tartareum ille manu custodem in vincla petivit;
Ipsius a folio 14 regis 15 traxitque 16 trementem:
17 Hi 18 dominam 19 Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata est 20 Amphrysia vates:
21 Nullæ 22 hic insidiæ tales, absiste 23 moveri:
Nec vim 24 tela ferunt: 25 licet ingens janitor antro
Æternum latrans 26 exangues terreat umbras.
27 Casta licet 28 patrui servet 29 Prosperina 30 limen.
Trojus Æneas, pietate insignis & armis,
Ad 31 genitorem 32 imas 33 Erebi descendit ad umbras.
Si te 34 nulla movet 35 tantæ pietatis imago,

1 At

1 Infernalia & mortuis duntaxat pervia. 2 Soporiferæ, quæ soporem affert. 3 Viventium. 4 Sc. est. Ab illicito. 5 Navi. 6 Certe. 7 Herculem. Vide supra p. 373. 8 Anno enim integro in compedibus fuit Charon, quod Herculem trajecisset. 9 Transeuntem vi sua ad inferos. 10 Stygio. 11 Socium. Thesei. 12 Hercules & Pirithous Jove sati, Theseus Ægeo, ut alii, Neptuno. 13 Cerberum Hercules petivit, ut vinciret manu sua. Hercules enim jussu Euristhei, perpurgato jam Augiæ stabulo, confectaque hydra, ad inferos descendisse fertur, Cerberumque, canem triplicem, ab inferis ad superos traxisse. 14 Plutonis. 15 Eum ad superos ab inferis. 16 Præ timore. 17 Theseus & Pirithous descendebant rapturi Proserpinam 18 Inferorum. 19 De thalamo Plutonis rapere per insidias conati sunt. Ab illicito. 20 Apollinea ab *Amphryso* fl. Thessaliæ, juxta quem Apollo pavit Admeti armenta, & Sibyllam de concubitu sollicitavit. Vide Ovid. 14. Met. 21 Respondet Sibylla ad impieratis exempla posterius enumerata, ut priusquam ad priora veniat, periculorum securum reddat Charontem. 22 In nobis. 23 Commoveri. 24 Arma nostra invasiva. Respondet ad id, quod Charon de armis objecerat. 25 Cerberus, per nos, antro tutus maneat. 26 Sine sanguine, id est, simolacra mortuorum. 27 Quia sterilis, ideo ei castra juvenca sacrificabatur. 28 Fratris patria sui Plutonis, qui eam rapuit Jovis ex Cerere filiam. 29 Jovis & Cereris filia, quæ in Sicilia a Plutone patruo suo rapta fuit. Vide Claud. & Ovid. Fast. 4. Cic. Ver. 4. 30 Domum, Synecdoche. 31 Patrem suum Anchisen visendum. 32 Ad intimas umbras inferni. 33 Pars est inferorum Erebus, ubi sedes eorum, qui bene vixerunt. 34 Nullo modo commiserat one afficir. 35 Quanta est in Ænea. Pietate enim motus ad inferos descendit Æneas.

1 Sal-

1 At 2 ramum hunc (3 aperit ramum qui veste latebat)
Agnoscas. 4 Tumida ex ira 5 tum 6 corda 7 residunt,
8 Nec plura his. 9 Ille admirans 10 venerabile donum
Fatalis 11 virgæ, 12 longo post tempore visum,
Cæruleam 13 advertit 14 puppim, 15 ripæque propinquat,
Inde alias 16 animas, quæ per 17 juga longa 18 sedebant,
19 Deturbat, 20 laxatque foros: simul accipit 21 alveo
22 Ingentem Æneam. 23 Gemuit sub 24 pondere cymba
25 Sutilis, & 26 multam accepit rimosa 27 paludem.
Tandem trans fluvium incolumes 28 vatemque virumque
29 Informi limo 30 glaucaque 31 exponit in 32 ulva.
33 Cerbereus 34 hæc ingens latratu regna 35 trifauci
Personat, 36 adverso recubans immanis in antro.
Cui vates, 37 horrere videns jam 38 colla 39 colubris,
Melle 40 soporatam & 41 medicatis frugibus 42 offam
Objicit. 43 Ille fame 44 rabida 45 tria guttura 46 pandens

Cor-

1 Saltem. 2 Aureum & fatalem: quem qui habent, libere ad inferos accedere possunt. 3 Et hoc dicens, profert, aut detegit ramum, qui sub veste Æneæ occultatus erat. 4 Rabida. 5 Viso ramo. 6 Charontis. 7 Sedantur. 8 Sc. dixit, aut fecit. 9 Charon. 10 Veneratione dignum, quod sibi Proserpina afferri volebat. 11 Rami. 12 Tandem post multos annos conspectum. 13 Ad Æneam & Sibyllam. 14 Navem. Synecdoche. 15 Ad ripam. 16 Defunctorum. 17 Remigum in navibus sedilia; transtra. 18 Ut transmitterentur. 19 Dejicit. 20 Evacuat navium tabulata, vel loca in navi apertoria, inter quæ perambulatur. Multitudine enim remota quasi laxantur spatia. 21 In cymbam, naviculam. Propert. *Ausi quid nam fractæ gaudet. Neptune, carina Portabat sanctos alveus ille viros.* 22 Gravem secundum modum alvei, quo nonnisi umbræ transferri solebant. 23 Sonitum dedit. Metaphora. 24 Æneæ insilientis. 25 Consuta, & parum compacta. 26 Rimas agens, sive rimis plena hausit multum aquæ paludis Stygiæ. 27 Partem palustris aquæ. Synecdoche. 28 Sibyllam, & Æneam. 29 In imo sine forma seu pulchritudine. 30 Marini coloris, sive ex albo & viridi mista. 31 Charon. 32 Herba palustri. 33 Ditis triceps canis: ut signet mortem genituræ, casus fati. Hor. 13. Od. l. 2. *belluam centicipem* appellat, propter varia mortis genera. Terram alii exponunt, alii sepulchrum. 34 In quæ pervenerunt. 35 Ex tribus ejus faucibus prodeunte sive edito. 36 Opposito, objecto, atque e regione sito. Cic. *Eodem equo adversam ripam conscendit.* 37 Hispida, aspera atque terribilia esse: Pilos enim serpentinos habebat Cerberus. 38 Ejus. 39 Serpentibus infernalibus, qui illi pro pilis. 40 Quo soporem inducat: ut 4. Æn. *humida mella soporiferumque papaver*, draconi pro cibo data. 41 Medica arte paratis. 42 Frustum edulii, cibariam ex frustis panis. Offa alloquin est massa ex porcinis carnibus confecta. 43 Cerberus. 44 Ad rabiem inducente. 45 Tot enim, cum triceps esset, habebat. 46 Aperiens.

rOf-

Corripit 1 objectam, atque 2 immania terga 3 resolvit,
4 Fusus humi, 5 totoque ingens extenditur antro.
6 Occupat Æneas 7 aditum, 8 custode sepulto,
9 Evaditque celer 10 ripam 11 irremeabilis undæ
12 Continuo auditæ 13 voces, 14 vagitus & ingens,
15 Infantumque animæ flentes 16 in limine primo:
Quos dulcis vitæ 17 exortes, & 18 ab ubere raptos,
19 Abstulit 20 atra dies, & funere 21 mersit 22 acerbo
23 Hos juxta 24 falso 25 damnati crimine mortis.
Nec 26 vero hæ sine sorte 27 datæ, sine 28 judice, sedes.
29 Quæsitor 30 Minos 31 urnam movet: 32 ille 33 silentum

1 Offam sc. 2 Terribilia. 3 Reclinando. 4 Prostratus super humum. 5 Per totum antrum. 6 Prior invadit. 7 Ingressum regni. 8 Cane profunde quiescente more sepultorum, sopito & dormiente sine pulsu, id est, motu. 9 Evadendo pertingit. 10 Fluvii, per quem nulli ad superos patet reditus. 11 In ripam. 12 Illico, ut illuc pervenerat. Distinguit umbrarum apud inferos loca, in quibus pro vitæ cujusque ratione & meritis diversa animarum genera discriminat. 13 Lacrymabiles sc. 14 Ploratus infantium. 15 Hos, qui interierant primo limine & ingressu vitæ, recte statuit in limine primo: qui etiam ante solis exortum efferebantur ad funus. 16 In introitu inferni. 17 Sine sorte & munere, expertes. 18 Cum adhuc lactarent. 19 E medio viventium. 20 Funesta dies, tristis mors. 21 Abscondit. 22 Immiti ac immaturo. Translatio a pomo immaturo. 23 Secundo loco statuit falso crimine damnatos; eo quod proxime ad infantium innocentiam accedant. 24 Ob crimen eis falso impositum & intentatum. 25 Sc. *sunt auditi*, vel *visi*. 26 Certe. 27 Assignatæ. 28 Judicio certo. 29 Inquisitor. Qui judiciis publicis apud veteres Romanos præerat, *Quæsitor* dicebatur, & per Syncopen *Quæstor*, a verbo *quærere*, quod erat, diligenter de crimine inquiri curare. Hic *Quæsitor* aliquando *Prætor*, aliquando quæstionis judex appellatur: a quo judicibus Romanis in subselliis sedentibus ternæ tabellæ dabantur: quarum unæ, A littera notatæ, absolutionem: alteræ, C, condemnationem: tertiæ, quibus, N, L, inscriptæ erant, id est, non liquere, ampliationem, id est, dilationem causæ, significabant. Quemadmodum apud Græcos, Θ condemnationis, T Absolutionis, Δ ampliationis, fuit nota. In gravibus causis hæ tabellæ, vel in cistam, vel in urnam mittebantur: a quarum numero vel salus rei, vel capitis periculum pendebat. Unde & hæ sententiæ, quod voce non ferebantur, sed tabellis in urnam conjectis, *Tabellariæ* dicebantur. 30 Jovis filius, rex Cretæ, dum in vivis erat, justissimus unus: ideoque eum umbrarum apud inferos judicem constituit Pluto, Rhadamantho quoque & Æaco additis, quod summa justitia in terris sua quisque regna gubernasset. 31 Vas, in quo sortes sunt. *Urna* propriæ est vas, quo aqua e puteis, fluminibusve hauritur. 32 Minos. 33 Umbrarum in silentio exeuntium, ad cognoscendum & testandum de vitiis & criminibus mortuorum

1 Cœ-

1 Conciliumque vocat, 2 vitasque & 3 crimina 4 discit.
5 Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum
6 Insontes peperere 7 manu, lucemque perosi
8 Projecere animas. Quàm vellent 9 æthere in alto
Nunc & pauperiem & duros perferre labores!
10 Fata obstant, 11 tristique 12 palus 13 innabilis unda
14 Alligat, & 15 novies 16 Styx interfusa 17 coercet.
18 Nec procul hinc partem fusi 19 monstrantur in omnem
20 Lugentes campi, 21 sic illos nomine dicunt.
22 Hic, quos 23 durus amor crudeli 24 tabe 25 peredit,
26 Secreti celant 27 calles, & 28 myrtea circum
Silva 29 tegit. 30 Curæ non ipsa in morte 31 reliquunt.
32 His 33 Phædram 34 Prochrinque locis, 35 mæstamque 36 Eriphylen

1 Cru-

1 Cœtum. 2 Omnis anteactæ vitæ delicta. 3 Quæ in vita commiserunt. 4 Examinando disquirit, cognoscit. 5 Tertium locum assignat iis, qui non scelere adacti, sed miseriis pressi, & vitam pertæsi mortem sibi consciverant. Adi Arist. l. 3. Ethic. c. 7. & Macr. de Somnia Scip. l. 1. c. 1. 6 Innocentes acquisiverunt. 7 Sc. *sua*. 8 Abjecere ceu vile quiddam. Oblique notat Catonem Uticensem, Brutum, *Lucretium*, & si qui alii vitam abjicere, quam ignominia deformati vivere maluerunt. 9 In vita, qua prius fruebantur, utcumque misera & ærumnosa. 10 Negat reditum. 11 Tristitiam afferente. 12 Styx. 13 Iremeabilis. Al *innabilis* ἄπυγυςρά id est, *non arranda*. 14 Obstringit, impedit, arcet. 15 Per novem circulos. Alii allusum autumant ad Novendialia mortuorum. Alii ad novem orbes cœlestes. Alii ad perfectionem numeri novenarii, qui constat ex trinitatibus. Alii ad novem inferorum regiones: I. *Infantium*. II. *Falso damnatorum*. III. Αὐτοχείρων. IV *Amantium*. V. *Bellatorum*. VI Nocentum. VII. *Animarum purgatarum*. VIII. *Rediturarum in vitam*. IX. *Elysii*. 16 Palus tristitiæ. 17 Ne exeant semel recepti. 18 Quarum locum assignat iis, qui amoris æstu & impatientia mortem sibi consciverunt. 19 Quia ex omni genere mortalium reperiuntur amoribus confecti. 20 Lugentium, quia miserorum amantium. 21 Lugentes. 22 Quarto loco. 23 Intolerabilis, immedicabilis, inexorabilis. Prop. *Durius in terris nihil est, quod vivat, amante*, sc. propter duritiem amoris. 24 Infectione sanguinem corrumpente. Metaphora a corpore ad animum. 25 Absumpsit. Al. *peremit*: 26 Semoti, seclusi & separati ab aliis. 27 Vias frequentatas, callo perduratas. 28. Ex Myrto, quæ Veneri est sacra: unde hic amantibus *myrteam silvam* tribuit, post quam lateant. 29 Eos. 30 Amores sive curæ, ex amoribus natæ. 31 Eos. 32 Sc. *locis*. 33 Minois filiam, Thesei uxorem, quæ Hippolytum privignum deperibat. Senecæ Hippolytus videndus, & Fab 47. Higini, & Ovidii ep. 4. 34 Uxorem Cedhali, & abreo ob zelotypiam interemptam, Hyginum vide fab. 180. & Ov. Met. 7. 35 Ob culpam sc. quia maritum, latentem bello Thebano, Polynici, vel, ut alii, Adrasto, prodidit, monili accepto, quod ante uxori dederat. Hor. Od. 16. l. 3. 36 Uxorem Amphairai.

1 A

1 Crudelis nati monstrantem vulnera cernit.
2 Evadnenque, & 3 Pasiphaen: 4 his 5 Laodamia
It comes, & 6 juvenis quondam, nunc femina, Cæneus,
Rursus & in veterem 7 fato revoluta 8 figuram.
Inter quas 9 Phœnissa 10 recens a vulnere Dido
11 Errabat silva in magna: quam 12 Trojus heros,
Ut primum juxta stetit, agnovitque per umbram
13 Obscuram, qualem 14 primo qui surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat per 15 nubila Lunam,
16 Demisit lacrymas, 17 dulcique affatus amore est:
18 Infelix Dido, 19 verus mihi 20 nuntius 21 ergo
Venerat 22 extinctam, 23 ferroque 24 extrema secutam?
25 Funeris heu tibi causa fui? per sidera juro,
Per superos, 26 &, si qua fides tellure sub ima est;
Invitus, regina, tuo de 27 littore cessi.
28 Sed me jussa Deum, quæ nunc has ire per 29 umbras,

Per

1 A crudeli filio Alomœone, ulciscente patrem, illata. 2 Filiam Martis ex Thebe, Capanei uxorem, quæ se in rogum, conjecit, audita morte conjugis. 3 Minois uxorem, & Solis filiam quæ tauri amore adeo flagravit, ut sine eo nusquam esse videretur. 4 Superioribus amatricibus. 5 Uxor Protesilai, quem ubi periisse in bello Trojano audisset optavit, ut umbram ejus videret, & voti compos in ejus amplexu animam efflavit. Ovid. Epist. 13. De hac femina ejusque parum felici conjugio, & amore in virum memorabili, lege Catul. el. ad Manlium. 6 Impetravit quippe a Neptuno corrupta in stupri prepretium, ut transformaretur in virum fortem & invulnerabilem. Ovid. Met. 12. & Palæphat. l. 1. 7 Volu'o tempore mutasse. 8 Sc. feminam: bis enim sexum mutasse dicitur. 9 Ex Phœnicia, & Phœnicum regis filia. 10 Propter vulnus paulo ante ad inferos demissa. 11 Vagabatur: quod injussu Proserpinæ (quæ flavum crinem nondum amputaverat. ut in fine l. 4. Æn.) e corporis custodia emigraverat. 12 Æneas. 13 Recenti morte. 14 In principio mensis, id est, in novilunio. 15 Nubium caliginem. 16 Deorsum misit. 17 Dulciter amantium. 18 Ultro se statim apud Didonem incusat Æneas, quasi causam mortis illi, propter subitum ex Africa discessum, præbuerit. 19 Veridicus & vera nuntians 20 Respicit forte ad illa Mercurii verba l. 4 v. 63. *Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat Certa mori*, &c. 21 Quia te hic offendo. 22 Nuntians te mortuam esse. 23 Gladio, in quem incubuerat. 24 Ultima rerum, id est, mortem: quia *mors ultima linea rerum est*. 25 Mortis Pathos causa. 26 Et si quod apud inferos numen sit, quod juratorum fidem obliget. Styx certe Deorum jusjurandum inviolabile. 27 Carthaginensi sc. id est, regno Carthaginis. 28 Purgat se, excusans discessum suum a necessitate. 29 Inferorum tenebras.

1 Hor-

Per loca 1 senta situ cogunt noctemque profundam,
Imperiis 2 egere suis, nec credere quivi,
3 Hunc tantum tibi me discessu 4 ferre dolorem.
5 Siste gradum, teque 6 aspectu ne subtrahe nostro.
Quem fugis? 7 extremum fato quod te alloquor, hoc est.
Talibus Æneas 8 ardentem & 9 torva tuentem
10 Lenibat dictis 11 animum, 12 lacrymasque ciebat.
13 Illa 14 solo fixos oculos 15 aversa tenebat:
Nec magis 16 incepto 17 vultum sermone movetur,
18 Quam si dura silex aut 19 stet 20 Marpesia cautes.
Tandem 21 corripuit sese, atque 22 inimica refugit
In nemus 23 umbriferum: 24 conjux ubi pristinus illi
25 Respondet, curis, 26 æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas, casu 27 perculsus 28 iniquo,
Prosequitur lacrymans 29 longe, & 30 miseratus euntem.

1 Horrida carie, lanugine immunda. 2 Impulerunt a Carthagine. 3 Ut ex eo necem tibi ipsa consciseres. 4 Me allaturum. 5 Firma gressum tuum, consiste: abibat enim ut irata, unde jubet consistere, invitans ad familiare colloquium. 6 Aspectui. 7 Neque enim mihi vivo dabitur te rursus convenire, neque mortuo: umbris enim negat vox, nisi quibus fato, id est, voluntate Deorum, sit concessa: ut hic Palinuro, Deiphobo, Musæo, Anchisæ. 8 Ita adhuc inflammatam: quia ob illius fugam vita se spoliarat. 9 Torve, Græcismus & Enallage partis. 10 Leniebat, id est, mitigabat: antique. 11 Didonis. 12 Sibi, non Didoni, edicuit lacrymas. 13 Dido, 14 In terram. 15 Ab Ænea sc. in signum indignationis. 16 Ænea sc. sed non completo. 17 Vultu. 18 Inexorabilem fuisse significat Nutrix in Hipoolyto apud Senecam, postea quam juvenem flectere non poterat ad quod volebat: *Ut dura cautes undique intractabilis Resistit undis, & lacessentes aquas Longe remittit: verba sic spernit mea?* 19 Ante Æneam, id est, statua ex silice. 20 Lapis durus Parius, id est marmor ex Paro insula durissimum. *Marpessus* enim mons est in insula Paro, unde Parium marmor effoditur, quod candidum & durum est. Hunc pro quovis saxeo monte Poeta usurpat, ut Didonis animum pertinacem ac inexorabilem fuisse demonstret: cujusmodi & *Adamantinum* & *Ferreum*, aut etiam *Corneum* dicimus. 21 A conspectu Æneæ fuit. 22 Infensa. 23 Umbrosum, id est, tenebras. 24 Maritus prior Sichæus, quem l. 1. Æn. Pygmalionis insidiis interceptum periisse audivimus. 25 Par est affectibus, amoribus, vel mortis similitudine, uterque enim ferro periit ante diem. 26 Æqualem facit, id est, pari eam affectione diligit. 27 Percussus, afflictus. 28 Quod Invitus & ignorans ad mortem eam compulisset. 29 Per longum spatium. 30 Misericordia prosecutus est aufugientem Didonem.

1 Inde 2 datum 3 molitur iter. Jamque 4 arva tenebant
Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
Hic 5 illi occurrit 6 Tydæus, hic 7 inclytus armis
8 Parthenopæus, & 9 Adrasti 10 pallentis imago.
11 Hic multum 12 fleti ad superos, belloque 13 caduci
14 Dardanidæ: quos 15 ille omnes longo ordine cernens
16 Ingemuit, 17 Glaucumque, 18 Medontaque, Thersilocumque,
Tres 19 Antenoridas, Cererique 20 sacrum Polybœten,
21 Idæumque, 22 etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumstant animæ 23 dextra lævaque 24 frequentes:
Nec 25 vidisse semel satis est: 26 juvat 27 usque 28 morari.
Et 29 conferre gradum, & 30 veniendi discere causas.
At Danaum proceres, 31 Agamemnoniæque phalanges,
Ut videre 32 virum, fulgentiaque 33 arma per umbras,
Ingenti 34 trepidare metu. Pars 35 vertere terga,
36 Ceu quondam 37 petiere rates: pars 38 tollere vocem

1 Exi-

1 Ab eo loco. Transitio ad ultimam inferorum regionem, quam claris ducibus virisque illustribus fortiter pugnando cæsis, attribuit. 2 Concessum sibi a fatis, aut fortuito oblatum. 3 Cum molimine pergit cæptum iter facere. 4 Ultimam inferorum regionem, separatam ab aliis locis, quam propter heroicas virtutes & fortitudinem, bello clari habitant. 5 Æneæ. 6 Gener Adrasti, pater Diomedis, Oenei filius: *Hic bello pugnax, corpore parvus erat.* 7 Clarus. 8 Filius Atlante. 9 Regis Argivorum. 10 Præ timore, quia aufugerat: vel, umbra pallida Adrasti. Hypallage. 11 Commemorat illustres aliquot Trojanos, qui fortiter pro patria pugnando in bello occubuerunt. 12 Apud superos defleti, sive quorum mors fletibus honorata est, ob virtutem ac fortitudinem. 13 Mortui, qui ceciderunt in bello. 14 Sc. *occurrunt illi.* 15 Æneas. 16 Multum gemuit. 17 Antenoris filium ab Agamemnone cæsum, vel alium, cujus meminit Hom. Il. 6. 18 Viros olim Trojanos. 19 Antenoris filios, qui sunt Polybus, Agenor, Acamas. 20 Sacratum. 21 Aurigiam Priami cujus vivi studium etiam mortuo manet, ut infra hoc libro. 22 Adhuc apud inferos. 23 Sc. *parte.* 24 Crebræ. 25 Æneam. 26 Sed delectat animas. 27 Continuo. 28 Immorari spectaculo vivi hominis, vel morari illius iter: quod si non possent ultra tendere, causam illius descensus exploraturæ. 29 Congredi. 30 Cur Æneas advenerit. 31 Græca agmina, quæ sub Agamemnone stipendia fecerant. 32 Æneam. 33 Ejus. 34 Trepidabant. 35 Metaphora a re militari sumpta. 36 Veluti. 37 Ad naves suas fugierunt. 38 Elevabat.

1 Quia

1 Exiguam. Inceptus clamor frustratur 2 hiantes:
Atque 3 hic 4 Priamiden, laniatum corpore toto
Deiphobum 5 vidit, 6 lacerum crudeliter 7 ora,
Ora, manusque ambas: 8 populataque tempora 9 raptis
Auribus, & 10 truncas 11 inhonesto vulnere 12 nares.
Vix 13 adeo 14 agnovit pavitantem, & 15 dira 16 tegentem
17 Supplicia; & 18 notis compellat vocibus ultro:
Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri,
19 Quis tam crudeles optavit sumere pœnas?
Cui 20 tantum de te licuit? 21 Mihi fama 22 suprema
Nocte 23 tulit, fessum vasta te 24 cæde Pelasgum
Procubuisse super 25 confusæ 26 stragis 27 acervum,
Tunc egomet tumulum 28 Rhœteo in littore 29 inanem
Constitui, & 30 magna 31 Manes ter voce vocavi.

1 No-

1 Quia veram vocem umbræ non habent. 2 Conantes loqui, sed voces organis destitutas Servius vocem faucibus hæsisse præ metu putat: cum aliæ umbrarum loquantur. 3 In hoc campo bellorum. 4 Primi filium ex Hecuba. Refert Idem Dicti Cret. l. 5. de Deiphobo, qui post Paradis mortem duxit Helenam. Auson. *Proditus ad pœnam scelerata fraude Lacenæ, Et deformato copore Deiphobus. Non habeo tumulum, nisi quem mihi voce vocantis, Et pius Æneas, & Mare composuit.* 5 Æneas. 6 Pathos ab habitu Macrob. Sat. l. 4. c. 3. 7 Faciem. Synecdoche & Anadiplosis. 8 Spoliata, deformata. Metaphora. 9 Abscissis, amputatis. 10 Truncatas, amputatas. 11 Turpi: quia honestum pulchrum vocamus. Ter. Eun. *Illum ne obsecro, in honestum hominem:* vel, indigno. 12 Nasi meatus. 13 Omnino. 14 Scœum. 15 Dire illata pro supplicio. 16 Tegere conantem: neque enim privatus manibus tegere poterat. 17 Vulnera, sc. mutilata; membra, nares, precisas, auresque, cujusmodi pœnas maritorum ira exigit inter alias ab alteris. Martial. l. 2. ep. 83. & l. 3. ep. 85. 18 Proprio nomine, priusquam se offerret, alloquitur. 19 Cui data est optio & voluntas? cui permissa tanta de te potestas? quis ausus fuit? 20 Pœnarum sumere. Ab indigno. 21 Ad me. 22 Ultima nocte cum Troja everteretur. 23 Detulit. Simplex pro composit. 24 Occisione Græcorum, quos occidisti. 25 Quæ omnis generis hominum multitudine constabat, nobilibus & ignobilibus, amicis inter se & inimicis. 26 Statorum congregationis. 27 Cumulum. 28 Rhœtei, promontorii Trojani, ubi erat asylum Ajacis. 29 Imaginarium cenotaphium, quod erigi solet iis, quorum corpora haberi non poterant. 30 Vide p. 160. Not. 23. & hoc l. *dixitque novissima verba* in funere Miseni, & l. 11. *Salve mihi maxima Palla, Æternumque vale.* Ausonius in parentalibus: *Cui defuit urna sepulchri, Nomine ter dicto pene sepultus eris;* & ejusdem Ausonii 33. epit. Deiphobi. 31 Spiritus tuos vagos.

1

1 Nomen & 2 arma 3 locum servant. 4 Te, amice, 5 nequivi
Conspicere, & patria decedens ponere terra.
Ad quæ hæc 6 Priamides: Nihil o 7 tibi, amice, relictum est:
8 Omnia 9 Deiphobo solvisti, & 10 funeris umbris,
Sed me 11 fata mea, & 12 scelus exitiale Lacænæ
His 13 mersere malis: illa hæc 14 monumenta reliquit.
Namque, 15 ut supremam 16 falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti, & nimium meminisse necesse est:
17 Cum 18 fatalis equus 19 saltu super 20 ardua venit
21 Pergama, & 22 armatum peditem 23 gravis attulit 24 alvo:
25 Illa 26 chorum simulans, 27 ovhantes 28 Orgia 29 circum

1 Du-

1 Ne alienentur, aut ab aliis occupentur, vel per Hypallagen nostro frequentem, *Locus servat nomen & arma*, lib. 7. *Et nunc servat honos sedem tuus*. 2 *Suaque arma viro remumque tubamque Imponit*: supra in funere Miseni, nec non Pallantis l. 11. 3 Sepulchri. 4 Tuum cadaver. 5 Nusquam potui in tanta cæsorum strage cadaver tuum invenire, ac patrio solo condere ob hostium importunitatem. 6 Priami filius Deiphobus respondit. 7 A te. 8 Omnia quæ persolvere amico poteras; quia constituto tumulo manes vocaverat. 9 Mihi amico tuo. Enallage personæ. 10 Funeri adumbrato, repræsentativo, honorario; non enim funus ibi potuit esse, ubi nec cadaver fuerat. 11 Mala ex fato provenientia. 12 Perfidia execrabilis Laconicæ seu spartanæ mulieris, id est, Helenæ. 13 Metaphora ab aquis, & in iis fluitantibus. 14 Vulnera, mutilata membra: *supplicia* supra: Δεικτικῶς monstrat enim truncata membra, quibus, ceu monumentis, perniciosæ conjugis debeat admoneri. 15 Quomodo. 16 Deceptoria: quia sperabant Græcos abiisse, & patriam omni obsidione liberatam, cum tamen paulo post hostium insidiis dolis occuparentur. 17 Reperte l. 2. Æn. pag. 227. 18 Nobis fatum, id est, exitium ferens. Sc. lib. 2. *Scandit fatalis machina muros, Fœta armis, mediæque minans illabitur urbi*. Exponit, quam dixerit supremam noctem. 19 Salivit quodammodo. Alludit ad vivi equi naturam. 20 Valde alta 21 Mœnia Trojana. 22 Quia dictum est, 2. Æn. *Uterumque armato milite complent*. 23 Equus gravidus, Metaphora a prægnantibus, quæ fœtu gravidæ uterum gestant. 24 In alvo sua. 25 Helena Lacæna. 26 Choream, quasi ipsa choraga esset. 27 Bacchi celebrantes Orgia 4. Georg. pag. 155. Not. 24. vociferantes *Evan* quod Bacchi nomen, & *evohe Bacche frementes* lib. 7. 28 Bacchi sacra, cum furore & impetu facta: ἀπὸ τῆς ὀργῆς, id est, *a furore*. 29 Circumducebat Trojanas mulieres, Tmesis.

1 Ipsa

1 Ducebat Phrygias: 2 flammam 3 media ipsa tenebat
4 Ingentem, & summa Danaos ex arce 5 vocabat.
Tum me, confectum 6 curis 7 somnoque gravatum,
8 Infelix habuit 9 thalamus, 10 pressitque jacentem
Dulcis & 11 alta quies, 12 placidæque simillima morti.
13 Egregia interea 14 conjux arma omnia 15 tectis
16 Emovet, & 17 fidum 18 capiti 19 subduxerat ensem:
Intra tecta vocat 20 Menelaum, & 21 limina pandit.
Scilicet id magnum sperans fore 22 munus 23 amanti
Et 24 famam 25 extingui veterum 26 sic posse 27 malorum,
Quid moror? 28 irrumpunt thalamo. Comes 29 additur una
30 Hortator scelerum 31 Æolides. 32 DIi, 33 talia Grajis
34 Instaurate, 35 pio si pœnas ore reposco.
Sed te qui vivum casus, age fare 36 vicissim,
37 Attulerint. 38 Pelagine venis erroribus actus,
An monitu Divum? an quæ te Fortuna fatigat,
Ut tristes 39 sine sole domos, loca turbida, 40 adires?

1 Hac

1 Ipsa choraga. 2 Facem, funale, quod signum daret Græcis solvendi a Tenedo. 3 Princeps Bacchantium. 4 Ut late lucem spargeret. 5 Dato indicio flammæ. 6 Longi belli præteriti. 7 Propter præteritas vigilias. 8 Qui me infelicem fecit: vel, in quo ego sc. ea nocte trucidandus conquiescebam miser ac infelix. 9 Torus conjugalis. 10 Id est profundissime obdormivi. 11 Profunda. 12 Tranquillæ. 13 Insignis malignitate; vel Ironia est. 14 Helena, quæ, occiso Paride, Deiphobo nupsit ejus fratri. 15 Meis. 16 Loco movet. 17 Custodem virorum fortium: vel, in quo habere potui ultionem fidam salutis meæ. 18 Meo. 19 Surripuerat, clam abstulerat. 20 Primum maritum suum. 21 Ostia, quæ sunt supra limina, aperit. 22 Beneficium. A causis finalibus. 23 Menelao. 24 Infamiam, labem. 25 Deleri. 26 Per tale munus. 27 Adulterii. 28 Græci innumeri vi irrumpunt in Thalamum. 29 Aliis. 30 Instigator ad scelera. 31 Ulysses, Æoli nepos, filius Anticleæ, quam ex Sisypho, Æoli filio, gravidam duxit Laertes: hinc *sanguine cretus Sisyphio* vocatur ab Ajace Ovid. Met. 13. 32 Concludit narratiunculam imprecatione debitæ pœnæ, pro injuria data. 33 Facinora. 34 Redditæ, rependite instar illius facti, id est, ad æqualitatem pœnæ. Alioqui *instaurare* proprie est, reficere, atque renovare. 35 Insonti, & quo Deos colui. Præmollit vindictam a pio & æquo. 36 Similiter, ex altera parte. 37 Ad inferos miserint. 38 Vi tempestatis huc delatus. 39 Ἀνηλίους δόμους seu μυχίους. Namque Elysii campi *solem suum, sua sydera norunt:* infra. 40 Adire compellaris.

1 Du-

1 Hac vice sermonum, roseis 2 Aurora 3 quadrigis
Jam 4 medium 5 ætherio cursu 6 trajecerat 7 axem:
Et 8 fors omne 9 datum 10 traherent per 11 talia
12 tempus:
Sed comes 13 admonuit, breviterque 14 affata Sibylla est:
Nox 15 ruit, Ænea; nos flendo 16 ducimus horas.
17 Hic locus est, partes ubi se via 18 findit in ambas:
19 Dextera, quæ 20 Ditis magni sub mœnia tendit:
21 Hac iter 22 Elysium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, & ad 23 impia Tartara mittit.

1 Dei-

1 Durante hac verborum vicissitudine: dum alterum alter vicissim interrogat. 2 Ad sacra hæc Magica peragenda concessum est spatium 24. horarum. Sacra incepta sunt nocturno tempore: sub ortum lucis mugiit solum, & inceptum est iter: impensum est ante meridianum tempus trajiciendæ Stygi, lustrandis quinque regionibus inferorum, Didoni & Deiphobo conveniendis. Jam Sol (quem per Auroram quadrigis vectam accipio cum illa proprie vehatur bigis, ut lib 7. Æn.) trajecerat meridiem apud superos mortales: ruit nox, inquit Sibylla, vergente in occasu die, properandum, ut tempore, quod superest, fruamur ad colloquium Anchisæ. 3 Quibus invecta erat. 4 Ex hoc loco colligit Macrob. lib. 4. Sat. cap. 3. noctem civilem a meridie incipere, quemadmodum civilis dies a media nocte interdum computatur. Civilis diei ratio apud Romanos ita semper habita fuit, ut media noctis hora eum inciperet, finiretque media nox proxima. Athenienses vero a Solis occasu ad Solem iterum occidentem, diem computarunt: Babylonii ita partiuntur, ut a Sole exorto, ad exortum ejusdem unum diem nominaunt. Umbri vero unum & eumdem diem esse dicunt, a meridie ad insequentem meridiem. Quod quidem, inquit Varro, nimis absurdum est. 5 Incursu quem facit in æthere. 6 Jam ultra medium noctis erat apud Mortales. 7 Cœlum. 8 Forte. 9 Concessum eis apud inferos. 10 Traxissent, id est, diem aut tempus colloquendo transegissent, Enallage temporis. 11 Colloquia sc. 12 Viginti & quatuor horas. 13 Urget Æneam ad abeundum. 14 Allocuta est Æneam. 15 Labitur, & aperit dies. Alioqui. Nox ruere dicitur, cum imminet: ut 2 Æn. *Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox*, &c. 16 Absumimus. 17 Δεικτικῶς bivium monstrat Æneæ, per quod iter sit ad Elysios campos, & Ditis profunda regna. 18 Dividit, id est, hic est bivium. 19 Sc. est. Viarum partitio. 20 Ad Plutonis regiam vergit. 21 Per dexteram. 22 In vel ad Elysios campos. *Elysium* enim est beatarum animarum, quo corpore exuti migrare dicuntur, domicilium. Servius ἀπὸ τῆς λύσεως, id est, a *solutione* seu *dissolutione* corporis & animi, dictum existimat. Veteres Elysium campum in medio inferorum esse existimarunt. Philosophi eumdem in insulis Fortunatis collocarunt. Reliqua de his campis vide apud Platonem in Gorgia. 23 In quibus puniuntur impii.

1 Sc.

1 Deiphobus contra: 2 Ne sævi, magna sacerdos:
3 Discedam, 4 explebo 5 numerum, reddarque tenebris.
6 I decus, i, nostrum; 7 melioribus utere fatis.
8 Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
9 Respicit Æneas subitò & sub rupe 10 sinistra
Mœnia lata videt, 11 triplici 12 circumdata muro
Quæ 13 rapidus 14 flammis 15 ambit torrentibus amnis
16 Tartareus 17 Phlegeton, 18 torquetque 19 sonantia saxa.
20 Porta adversa ingens, 21 solidoque adamante columnæ.
22 Vis ut nulla 23 virum, non ipsi 24 excindere ferro
25 Cælicolæ valeant. Stat ferrea turris 26 ad auras:

*Pars II.* G 1 Il-

1 Sc. *locutus est*. 2 Ne nimium excandescas, doctissima vates Sibylla, quod colloquio tam longo vos morer. Ter. *Ah, ne sævi tantopere*. 3 A vobis. 4 Minuam vestrum humerum: nam ex tribus remanebant duo. Se. Servus. Nonnulli sic exponunt, complebo umbrarum, a quibus discessi, numerum. Alii quod sanius mihi videtur, perficiam ac finiam tempus statutum purgationi animæ, & ad vitam revertar. Alii alias interpretationes afferunt, quæ a Servio peti possunt. Macrob. l. 1. in Som. Sc. doctissimæ de numerorum ratione disputans, hunc locum sic explicat: Constat (inquit) *numerorum certa constitutaque ratione animas sociare corporibus. Hi numeri cum supersunt, perseverat corpus animari; cum vero deficiunt, mox arcana illa vis solvitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est quod fatum & fatalia vitæ tempora vocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atque perpetua est, sed impletis numeris corpus fatiscit. Nec anima lassitur animando, sed officium suum deserit corpus, cum jam non possit animari.* Hinc illud est *doctissimi vatis:* explebo numerum reddarque tenebris. 5 Intellige hoc ergo de numeris denariis, centenariis, aut millenariis ex Platonica doctrina, quibus exactis, purgantur animæ, & ad vitam revertuntur. 6 Vale, & vive feliciter. Valedicendi formula. 7 Quam quibus ego usus sum. 8 Deiphobus locutus est solum hoc, & simul cum ultimo verbo avertit se ad discedendum a nobis. 9 Transit ad enarrationem pœnarum, quas impii apud inferos dant, pro sui quisque delicti ratione. 10 Quæ erat in sinistra parte. 11 Ne reis evadendi obesset occasio. 12 Cincta. 13 Velociter arripiens. 14 Torrente flammeo, flammis æstuantibus, ignoscentibus, concremantibus, Pyriphlegethonte. 15 Circumfluit. 16 In tartara tendens. 17 Fluvius. 18 Impellit. 19 Ex impetu. 20 Sc. *est*. 21 Sunt ex integro adamante, lapide pretiosissimo ac durissimo. A materia. 22 Robur. 23 Virorum fortium, id est, nulla vis humana. Non enim ad sexum, sed ad virtutem refert. 24 Eas. 25 Divi cœlum incolentes. Amplificatio. 26 In prodigiosam altitudinem erecta.

1 Fu-

1 Tisiphoneque sedens, 2 palla 3 succincta 4 cruenta
5 Vestibulum 6 exsomnis servat noctesque diesque.
7 Hinc exaudiri 8 gemitus, & 9 sæva sonare
Verbera, 10 tum 11 stridor ferri, tractæque catenæ.
Constitit Æneas, 12 strepitumque exterritus. 13 hæsit.
Quæ 14 scelerum 15 facies? o virgo, effare: quibusve
Urgentur pœnis? Quis tantus 16 plangor ad auras?
Tum 17 vates sic orsa loqui: Dux inclyte Teucrum,
18 Nulli fas casto 19 sceleratum insistere 20 limen:
Sed me, cum 21 lucis 22 Hecate præfecit Avernis
Ipsa 23 Deum pœnas docuit, 24 perque omnia duxit.
25 Gnossius hæc 26 Rhadamanthus habet 27 durissima regna,
Castigatque, auditque dolos 28, subigitque 29 fateri,
Quæ 30 quis apud superos, 31 furto lætatus 32 inani,

1 Di-

1 Furiarum infernalium maxima: a *cædibus plectendis*, sic dicta; ποινὴ enim *ultorem*, & φόνος *cædem* significat. 2 Veste longa ad terram usque defluente. 3 Quasi parata cum ad excubias, tum ad sumendum de sceleratis supplicia. Ab habitu & ornatu. 4 Sanguine excarnificatorum & sanie perfusa. Subindicat horrendam pœnarum attrocitatem. 5 Introitum; vel locum ante januam domus vacuum, per quem de via aditus accessusque ad fores ædium fit. Lege Macr. Sat. l. 7 c. 8. 6 Nihil dormiens, pervigil: numquam enim ita quieto sunt animo facinorosi, quin pœnarum metu ac scelerum conscientia angantur. 7 Ab hoc loco exaudiebantur. Enallage modi. 8 Damnatorum. 9 Flagella, quibus in facinorosos sæviunt furiæ, sonabant. 10 Insuper. 11 Strepitus, sonus, *Stridor* proprie insonus est, quem funes nautici inter se collisi efficiunt. Ut 1. Æn. *Exoritur clamorque virum stridorque rudentum.* Ad aliam rem inde transfertur, ut ad dentes, ferrum, & nervos, similiaque alia. 12 Qui flebat apud inferos. 13 Auribus accepit, id est, audivit. 14 Ob quæ illic puniuntur: *vel, scelerum,* id est, sceleratorum hominum. 15 Species. 16 Lamentatio, sc. *editur.* 17 Sibylla. 18 Nulli pio datum est intrare, sive ingredi, adeoque contueri, quæ in Tartaro gesta sunt. 19 Sceleratorum. Continens pro re contenta: non enim ipse abyssi locus sceleratus, sed flagitiosi, quibus refertus est. 20 Tartari portam. Synecdoche. 21 Silvis. 22 Proserpina, Dea inferorum. Vide supra. 23 Quas Dii exigunt sceleratis. 24 Perduxitque omnia ad me, relatione sc. neque duxit per omnia, cum nulli casto permittatur ingredi. 25 Cretensis, a *Gnosso*, Cretæ urbe, ubi imperavit. 26 Radamanthus Cretæ, ut alii, Liciæ rex justissimus, Jovis ex Europa filius, non tantum a Poetis, sed a Platone perhibetur quæstionem exercere apud inferos, crimina audire, cogere ad confessionem: lege Platonis Gorgiam, sub finem. 27 Quæ durissimas leges servant. 28 Cogit. 29 Torturam instituit, veritatis extorquendæ causa. 30 Aliquis. 31 Crimine furtim sive clam admisso, sed.. 32... Frustra celato: apud inferos enim nihil potest latere, ubi per tot conscios delatores, testes, quæstio a severissimis judicibus habetur.

1 Fa-

1 Distulit in 2 seram commissa 3 piacula mortem.
4 Continuo 5 sontes 6 ultrix, 7 accincta flagello
Tisiphone 8 quatit 9 insultans, 10 torvosque 11 sinistra
12 Intentans angues, vocat agmina sæva 13 sororum.
14 Tum 15 demum 16 horrisono stridentes 17 cardine 18 sacræ
19 Panduntur portæ. 20 Cernis, 21 custodia qualis
22 Vestibulo sedeat? 23 facies quæ 24 limina servet?
Quinquaginta atris 25 immanis 26 hiatibus 27 Hydra
28 Sævior intus habet sedem. 29 Tum Tartarus ipse
Bis 30 patet in præceps 31 tantum, tenditque sub 32 umbras,
Quantus ad 33 æthereum cœli 34 suspectus Olympum.
35 Hic 36 genus antiquum Terræ, 37 Titania pubes
Fulmine 38 dejecti, fundo volvuntur in imo.



1 Fateri, aut piate. 2 Ultimam, postquam expiationi scelerum nullus reliquus est locus aut tempus. 3 Scelera, fraudes, flagitia admissa, neque in vivis expiata, sed piaculo, id est, purgatione digna. 4 Illico, ut illuc pervenerint. 5 Nocentes. 6 Scel. 7 Præparata ad flagellandum. 8 Pulsat, ferit. 9 Eis. 10 Terribiles. 11 Nam dextra quatit flagellum. 12 Minitans anguibus se verberaturam. Sic 2. Æn. *Præsentemque viris* intentant *omnia mortem*. 13 Megeræ & Alectus, Senec. Herc. Furent. *agmen horrendum anguibus Megæra ducat*: quas ab impetu, sorore & assiduitate supplicii *agmina* vocat. 14 Aptæ, illis propius progressis, horrendi carceris faciem summatim describit. 15 Tunc tandem, post verbera, ait, mittuntur ad supplicium æternum, apertis abyssi portis. 16 Horribiliter sonante. 17 Ferro sustentante januam, quasi corde januæ. 18 Diræ atque execrandæ, per quas in abyssum barathri Tartarei ad pœnas æternas demerguntur damnati. 19 Aperiuntur. 20 Pergit Sibylla digito monstrare eum præsentem, ut attentior sit Æn. 21 Quam terribilis custos. Active. Alioqui pro ipso loco, in quo quis custoditur, id est pro ipso carcere accipitur. 22 In introitu. 23 Tisiphonem intelligit, quam paulo ante pag. 400. ante vestibulum palla cruenta succinctam sedere finxit. 24 Portas, Synecdoche. 25 Terribilis. 26 Aperturis faucium, capitibus. 27 Bellua Lernæa. Proprie *hydra* est serpens aquaticus. 28 Quam illa, quæ lumina servat, Tisiphone. 29 Insuper ipse locus profundissimus inferni. 30 Apparet in profundum tantum. 31 Τόσσον ἔνερθ' Ἀΐδεω ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης. Il. 8. 32 Infernales. 33 Ad summum aerem extensum. 34 Sursum aspectus est. 35 In imo Tartari barathro. 36 Τιτᾶνες. Terræ & Titanis filii, qui Saturnum regno pellere, ut patrem restituerent, primo conabantur, mox & Jovem, a quo victi ad Tartara detrusi sunt. 37 Gigantes & omnes monstruosæ magnitudinis homines antiqui Terræ progenitos dicebant: ut & eos, quorum obscura erat familia. 38 A Jove, contra quem bellum moverant.

Hic & 1 Aloidas 2 geminos, 3 immania 4 vidi
Corpora: 5 qui manibus magnum 6 rescindere cælum
7 Aggressi, 8 superisque Jovem detrudere regnis.
Vidi & 9 crudeles dantem 10 Salmonea pœnas,
Dum 11 flammas Jovis & 12 sonitus imitatur Olympi:
13 Quatuor hic invectus equis, & 14 lampada quassans,
Per 15 Grajum populos, mediæque per Elidis 16 urbem,
Ibat 17 ovans, Divumque sibi poscebat 18 honorem:
Demens! qui 19 nimbos, & 20 non imitabile fulmen,
21 Ære & 22 cornipedum pulsu 23 simularat equorum.
At 24 pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit (non 25 ille faces, nec 26 fumea tædis
Lumina) 27 præcipitemque immani turbine adegit.
Nec non & 28 Tityon, 29 Terræ 30 omniparentis alumnum,
Cernere 31 erat; per 32 tota novem 33 cui jugera corpus
34 Porrigitur: 35 rostroque immanis vultur 36 obunco

1 Im-

1 Othon & Ephialten putativos Aloei filios, vere Neptuni ex Iphimedia. 2 Gemellos fratres, uno partu editos. 3 Maxima: nam nono ætatis suæ anno ulnas novem longi, totidem cubitos læte fuisse traduntur. Ac tum Diis bellum se illaturos minari cœperunt. 4 Ego Sibylla. 5 Addit pœnarum causam. 6 Subvertere. 7 Sc. *sunt*. 8 Cælestibus. 9 Sævas, vel crudelitatis suæ. 10 Regem Elidis, qui per pontem ahencum quadrigis vectus & facem jaculatus, tonitru & fulmen imitaturus: ipse vero fulmine a Jove ad inferos deturbatus est. 11 Fulmen. 12 Tonitrua, quæ Jupiter demisit ab Olimpo sive cœlo, id est, dum in ea affectatione manet apud inferos. 13 Quadrigis aut curru quadrijugo. 14 Facem ardentem, loco fulminis, frequenter concutiens, torquens. 15 Grajorum cætus. 16 Pisam: in qua ipse Jupiter præcipue colebatur. 17 Exultans, jactabundus, ut in triumpho, seu ovatione & lætus quod Jovis fulmen mentiretur, Jovem se esse dicens. 18 Religionem & metum, id est, coli volebat ut Deus ob fulmen & tonitrua. 19 Nubes ventosa. 20 Quod imitari non licet. 21 Ponte æreo. 22 Habentium corneos, id est, duros & ferreos pedes. 23 Finxerat & imitatus erat. 24 Jupiter. 25 Jupiter non adegit in Salmonea, ut Salmoneas faces pro fulgure. 26 Fumosa, quæ fierent ex tædis. 27 Eum præcipitanter cadentem circumvolutione terribili & vehementi. *Turbo* proprie ventus est, qui cum fragore obvia quæque prosternit. 28 Jovis filium ex Elara, filia Orchomeni, quam a se compressam, abire & Zelotipia Junonis in terra occultavit: hinc terræ alumnum dictum. Hic cum Latonam de stupro appellasset, ab Apolline sagittis transfixus has apud inferos dat pœnas libidinis, cujus sedes jecur. 29 Quem terra, omnium parens nutrierat. 30 Al. *omnipotentis*. 31 Dabatur, licebat. 32 Integra. 33 Tityo. 34 Exporrigitur, extenditur. 35 Et cui vultus, &c. 36 Valde unco & incurvo.

1 In-

1 Immortale jecur 2 tundens, 3 fœcundaque pœnis
Viscera, 4 rimaturque epulis, habitatque sub 5 alto
Pectore: 6 nec 7 fibris 8 requies datur ulla renatis.
Quid memorem 9 Lapithas, 10 Ixiona, 11 Pirithoumque?
Quos supra atra silex 12 jam jam lapsura, cadentique
Imminet 13 assimilis; lucent 14 genialibus altis
15 Aurea fulcra 16 toris, epulæque ante 17 ora paratæ
18 Regifico luxu: 19 Furiarum maxima juxta
20 Accubat, & 21 manibus prohibet contingere 22 mensas:
23 Exurgitque 24 facem attollens, atque 25 intonat ore.

E 3 1 Hic,

1 Inconsumptibile & sempre durans, quod nunquam absumitur. Exesum enim continuo in pœnam renascitur. 2 Ita Homerus Odiss. 11. ἧπαρ ἔκειρον. Sunt quibus per placet *tundens*, id est, rostro impetens. 3 Ad penna in dies renascentis. 4 Et per rimas aperit ad habendas: *vel*, rimando depascitur: ut, Rimantur *prata Caystri*, Georg. 1. p. 69. 5 Profundo. 6 Omnia autem, quæ de inferis finguntur, esse in hac vita μυθολογοῦσι Lucretius l. 3. & Macrobius in l. 1. Somn. Scip. c. 10. quos legere erit operæ pretium. 7 Extremitatibus jecuris. *Fibræ* sunt omnium extremitates rerum. Unde jecuris pulmonis, cordis, & cujuscumque visceris extremæ partes *fibræ* vocantur. 8 Quia, ut primum renatæ sunt, absumuntur a vulture. 9 Thessaliæ populos barbaros & feroces, qui ob ebrietatem damnati sunt, quorum principes numerantur, Dryas, Pirithous, Cæneus, Exadius. Polyphemus, & alii aliquot Pindum & Othrya montes incolentes. 10 Filium Phlegiæ (alii tamen Jovis filium faciunt) luxuriosum & ambitiosum. Huic Junoni de stupro interpellanti, nubes a Jove subjecta fuit, ex qua Centauros genuisse dicitur. Ratus tamen cum Junone se consuesse, rei turpitudinem celare non potuit, sed apud quosvis jactabundus oblatravit: quod ægre ferens Jupiter eum ad inferos detrusit, rotæque perpetuo currenti alligatum improbitatis pœnas dare voluit. Unde Ov. *Volvitur Ixion, & se sequiturque fugitque*. 11 Ixionis & Diæ filium: qui cum arctissimo amicitiæ vinculo cum Theseo conjungeretur, eumdem ad inferos ad rapiendam Proserpinam comitatus fuisse dicitur: is vim facere aggressus primo impetu a Cerbero interfectus fuit. 12 De momento in momentum. 13 Valde similis. 14 In quibus genio indulgere seu læte vivere solebant. 15 Aurata mensarum sustentacula. 16 Discubitoriis. 17 Tantali. Ferunt nunc, cum forte quodam die Dii aliquot eum invisuri accessissent, nihilque apponere, Pelopem filium, adhuc puerum, in partes discerptum coxisse, Diisque comedendum apposuisse. Quam impietatem indignissime terentes Dii, Pelope in vitam revocato, restitutoque illi eburneo humero, Tantalum ad inferos detruserunt. 18 Superfluo & magnifico apparatu a rege facto. 19 Tisiphone. 20 Jacet, *Accubare*, & *accumbere*, proprie jacere est ad sumendum cibum. Solebant enim veteres in totis mensas sternere, quibus accumbebant. 21 Tantali. 22 Fercula apposita. 23 Quoties tentare conatur. 24 Quam illi incutere conatur. 25 Increpat horrenda voce, ut accumbentem ab epulis absterreat.

1 Sc.

1 Hic, quibus, 2 invisi 3 fratres, dum vita manebat,
4 Pulsatusve parens, & fraus innexa 5 clienti;
Aut qui 6 divitiis 7 soli incubuere repertis,
Nec partem posuere 8 suis, quæ maxima turba est;
Quique ob 9 adulterium 10 cæsi, quique arma secuti
11 Impia, 12 nec veriti dominorum fallere dextras,
Inclusi pœnam expectant. Ne quære doceri
13 Quam pœnam, aut quæ 14 forma viros, fortunave mersit.
Saxum ingens 15 volvunt alii, 16 radiisque rotarum
17 Districti pendent: 18 sedet, 19 æternumque 20 sedebit
Infelix Theseus: 21 Phlegyasque miserrimus 22 omnes
Admonet, & magna 23 testatur voce per umbras.
Discite justitiam moniti, & non 24 temnere Divos.

1 Ven-

1 Sc. *detinentur ac torquentur, prout meruere: vel inclusi expectant pœnas* ut mox sequitur. 2 Scil. *erant*. 3 Ab impietate fratrum contra fratres, *quorum gratia*, id est, concordia. Ovidio teste, *rara est*. Generatim loquitur de Eteocle & Polimico, Atreo, & Tryeste, Daneo, & Egypto. 4 Verberatus manibus. 5 Domestico se colenti. Notat patronorum in cliente perfidiam. 6 Avaros taxat, a quibus nulli bene fit, Hujusmodi erudite perstringit Horat. l. 2. Ep. 1. 7 Solis. Hypallage. Avari enim neque sibi, neque aliis benefacere possunt, adeo habendi amor eos torquet. 8 Necessariis. 9 Ut Ægysthus, qui commisit adulterium cum Clytemnestra, Agamemnonis uxore, Oresti matre. 10 Sc. *sunt*. 11 Civilia, vel contra patriam, vel impie deficientes a suis, hostium arma secuti sunt. 12 Servi, quid prodiderunt, aut fidem (cujus simbolum dextra) fefellerunt domini. 13 Sc. *expectent*. 14 Species malorum. 15 Ut Sisyphus, qui saxum maximum volvere cogitur in montis cujusdam verticem, quod cum ad summum pene extulerit, repente deorsum delabitur. 16 Lignis, inter circumferentiam & axem, ab axe in morem radiorum procedentibus. 17 Diversis partibus astricti, ut Ixion. 18 Theseus quidem Pirithoi comes descenderat rapturus Proserpinam, ubi comite cæso, ipse, manebat captivus: sed ab Hercule avulsus fuit a petra, unde assurgere non poterat, atque adeo ad inferis reversus est, ut supra hoc libr. Jam autem post fatum, damnatur, ut in æternum sedeat eidem affixus ignescenti petræ. 19 In æternum. 20 Apud inferos. 21 Est autem duplex sensus hujus particulæ; nam potest esse Nominativus Singularis & Accusativus Pluralis. Fuit enim *Phlegyas* rex Thessaliæ, pater Ixionis & Coronidis, ex qua Apollo Æsculapium genuit; unde iratus Phlegias Delphicum templum Apollinis incendit; quapropter damnatus dicitur. Item *Phlegyæ* sunt populi Thessaliæ. 22 Damnatos. 23 Testimonio suo inter damnatos affirmat, justitiam colendam esse, Divosque verendos. 24 Contemnere. Simplex pro Composito.

1 La-

1 Vendidit 2 hic 3 auro patriam, 4 dominumque potentem
Imposuit, 5 fixit leges pretio atque 6 refixit.
7 Hic thalamum invasit 8 natæ 9 vetitosque hymenæos;
10 Ausi omnes immane nefas, 11 ausoque potiti.
12 Non 13 mihi, 14 si linguæ centum sint, oraque centum,
15 Ferrea vox, omnes scelerum comprendere 16 formas;
Omnia pœnarum 17 percurrere nomina possem.
Hæc ubi dicta dedit 18 Phœbi longæva sacerdos:
Sed jam age, 19 carpe viam, & susceptum 20 perfice 21 munus:
22 Acceleremus, ait. 23 Cyclopum 24 educta 25 caminis



1 Lasthenem hic innui volunt, qui Olintham Philippo vendidit, nec non Curionem, qui Romam Julio Cæsari. 2 Quidam ex damnatis. 3 Perstringit patriæ proditores, qui accepta ab hoste pecunia, ab æquo & pio transverti aguntur. Notum est Jugurthæ responsum de inexpiabili Romanorum avaritia. *Urbem ipsam venalem esse, si emptorem inveneris.* 4 Tyrannum patriæ intulit. Cæsarem Dictatorem hic notari volunt, qui amicorum auxilio, quos multo auro corruperat, ad Monarchiam, eversa libertate, pervenit. 5 Hic sive alius sanxit, condidit. Metaphora. Alludit ad morem Romanorum: quia solebant leges incidi tabulis æreis, & figi in pariete, omnibusque ad legendum exponi. 6 Easdem bene conditas rursus per avaritiam abrogavit ac mutavit. Cic Phil. 12. *Nam fingentur exorsus hæ tabulæ, quas vos decretis vestris refixistis?* 7 A. lias, ut Thyenes, qui ex Pelopea filia Ægisthum, adulterum Clytemnestræ, genuit, & Cynitas, qui ex Myrrha filia Adonin procreavit. 8 Filiæ suæ. 9 Nuptias vetitas, Metonimia. Nuptiarum enim Deus est Hymenæus. 10 Scil. 11 Impio conatu ac libidine. 12 Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν, φωνὴ δ' ἄρ' ῥηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη. Iliad. 2. Vide Macr. Sat. l. 5. c. 7. & l. 6. c. 3. Sic Geor. 2. *Non ego cuncta meis amplecti versibus opto. Non mihi si linguæ centum*, &c. Hoc autem poetis solemne esse, & eos tot linguas optare solitas, affirmat Persius Sat. 5. *Vatibus hic mos est centum sibi poscere voces, Centum ora & linguas optare in carmina centum.* 13 Sibyllæ. 14 Tametsi. 15 Infrangibilis. 16 Species. 17 Celeriter pertractare genera & species. 18 Sibyllæ, quæ diu vixit. Enumeratis Tartari pœnis, hortatur Æn., ut Proserpinæ aurei rami donum reddat, antequam longius progrediatur. 19 Perge, progredere. 20 Aureum ramum redde Proserpinæ: mox, *perfecto munere Divæ.* 21 Officium. 22 Properamus ad patrem tuum 23 Ministrorum Vulcani, Jovi fulmina fabricantium. Inter eos præcipui Brontes, Steropes & Pyracmon. 24 Mœnia in altum ducta una cum caminis, veluti Ciclopum opera, inquiunt interpretes. Non placet. Dixerim potius Mœnia ferrea in Ciclopum fornacibus fabricata; quia supra. *Stat ferrea turris ad auras:* & quia omnia magnæ molis opera, mœnia præcipue Ciclopum credebantur, *Mœnia magna vides manibus fabricata Ciclopum.* 25 In fornacibus.

1 In

Mœnia conſpicio, atque 1 adverſo fornice portas.
Hæc ubi nos 2 præcepta jubent deponere 3 dona
4 Dixerat: & pariter greſſi per 5 opaca viarum,
Corripiunt ſpatium medium, 6 foribuſque propinquant.
7 Occupat Æneas aditum, corpuſque 8 recenti
9 Spargit aqua, ramumque adverſo in limine figit.
His demum 10 exactis, 11 perfecto munere 12 Divæ,
Devenere 13 locos 14 lætos, & amœna 15 vireta
16 Fortunatorum nemorum, ſedeſque 17 beatas.
18 Largior hic campos 19 æther & lumine 20 veſtit
21 Purpureo; ſolemque 22 ſuum, 23 ſua 24 ſidera norunt.
25 Pars in 26 gramineis exercent membra 27 palæſtris;
Contendunt ludo, & fulva luctantur arena:
Pars 28 pedibus plaudunt choreas, & 29 carmina dicunt.
Nec non 30 Threicius 31 longa cum veſte ſacerdos
32 Obloquitur numeris 33 ſeptem 34 diſcrimina vocum:

1 Jam-

1 In arcu ſeu circumferentia ex adverſo ſtante, id eſt, video regiam Plutonis. *Fornix* eſt arcus in ædificiis, & quodcumque opus concameratum. Ponitur & pro lupanari ſeu meretricia ſella. 2 Inſtitutione Deorum. 3 Ramum aureum. 4 Sibylla. 5 Opacitates. 6 Ad fores portarum. 7 Ingreditur viriliter, ne præveniatur. 8 Semper fluenti. 9 Ut religioſum ſe oſtendat, & religioni ſatisfaciat, non quod pollutus ullo vel aſpectu, vel tactu eſſet. 10 Peractis. 11 Perfectis reddendi rami cæremoniis. 12 Proſerpinæ. 13 Sc. ad, vel in. 14 Elyſium ſcil. beatarum animarum domicilium. 15 Virentium, ut arborum & herbarum, nativa loca. 16 In quibus ſunt fortunati ſeu beati. Alludit ad inſulas Fortunatas, in quibus Elyſium ſtatuunt nonnulli, ut & alii in Hiſpania Bætica. 17 In quibus beatorum animæ quieſcunt. 18 Et purior quam in orbe noſtro. Plu io apud Claudianum: *ſunt altera nobis Sidera, aut orbes alii, lumenque videbis Purius, Elyſioſque magis mirabere campos*, &c. lib. 2. de rapto Proſerp. Plutarcus & alii. 19 Splendor cœleſtis. 20 Circumfulget. 21 Pulchro, rutilo. 22 Tanquam in alio mundo, & a noſtro hoc diverſo. 23 Propria & convenientia. 24 Cum apud inferos atris tenebris omnia horreant. 25 Nonnulli beatorum ſpirituum. 26 Luctationibus in gramine. 27 In arena. 28 Plaudendo pedibus choreas ducunt. 29 Choreis apta. 30 Orpheus Thracius, Oeagri & Calliopes filius, a qua tum egregie citharam ſonare didicit, ut ſaxa & feras commoviſſe dicatur. 31 Apparens cum habitu citharœdi. 32 Pulſans pariter & cantans muſica proportione facit. Digiti *cum voce locuti*. Tib. 33 Lyra a Mercurio inventa habuit. Nervos addidit Pythagoras octavum, nomen Terpander, vel Apollo. 34 Septem chordarum.

1 Si-

1 Jamque 2 eadem digitis, jam pectine pulsat 3 eburno.
Hic genus 4 antiquum Teucri, pulcherrima 5 proles,
Magnanimi heroes, nati 6 melioribus 7 annis,
8 Ilusque, 9 Assaracusque, & Trojæ Dardanus auctor.
Arma 10 procul, currusque virum 11 mirantur inanes.
Stant 12 terra defixæ 13 hastæ; passimque 14 soluti
Per campos 15 pascuntur equi. 16 Quæ gratia 17 currum
Armorumque fuit 18 vivis, quæ cura 19 nitentes
20 Pascere equos, eadem sequitur 21 tellure repostos.
22 Conspicit ecce alios 23 dextra, lævaque per herbam,
24 Vescentes, lætumque 25 choro 26 Pæana 27 canentes,
Inter 28 odoratum lauri nemus: 29 unde 30 superne
31 Plurimus 32 Eridani per silvam volvitur amnis.
Hic 33 manus 34 ob patriam pugnando vulnera passi,
35 Quique sacerdotes casti, dum vita manebat,
Quique 36 pii vates; & 37 Phœbo digna locuti,
38 Inventas aut qui vitam 39 excoluere per artes,



1 Sinistra chordas pulsat digitis: dextra pectine vel plectro, intus canit & foris. 2 Discrimina. 3 Ex ebore facto. 4 Nobile a Teucro deductum. 5 Progenies. 6 Felicioribus, quam qui Laomedonti contigerant & Priamo. 7 Temporibus. 8 Æneæ proavus, qui regiam urbem de se illum vocavit. 9 Rex item Trojanus, filius Trois, pater Capyos, & Anchisæ avus. 10 Sc. objecta. 11 Cernit Æneas. 12 In terra. 13 *Inanes*. 14 Liberi & vagantes. 15 Pascentium similes erant. 16 Studia quippe & affectus etiam hinc cum mortuis transire credebat antiquitas. Supra, *curæ non ipsa in morte relinquunt*. Cœl. lib. 10. cap. 9 17 Currum. 18 Dum vigerent. 19 Pone curatos. 20 Pascendi. 21 Sub terra repositos & constitutos, id est, apud inferos. 22 Æneas. 23 Id est, utrinque. 24 Discumbentes. 25 In choro & cœtu læto. 26 Apollini sacrum hymnum, qui victorialis canitur a ducibus jam post bellum, & parta victoria. Namque & alter Pæan, quem Marti ante congressum canebant. 27 Carmine laudantes. 28 Odoriferum, quod ex se odorem late spirat. 29 De quo nemore. 30 Ad superos. 31 Ingens, quippe qui triginta amnibus augetur. 32 Padi fluvii. 33 Exercitus seu multi viri. 34 Pro salute patriæ. Respicit ad L. Junium Brutum, tyrannidis regiæ vindicatorem (de quo & aliis vide Liv. ab U.C.) 7 Curium, utrumque Decium, Coclitem, Scævolam, Horatios, Codrum Atheniensium regem, Philænos fratres, & innumerabiles alios magnanimos cives, qui fortiter pugnando pro patria ceciderunt. 35 Et hi qui fuerunt sacerdotes nullo incestu polluti, nullis adulteriis infames, sed puri tum animo, tum corpore, dum vivebant. 36 Deorum cultores: ut ab impiis, & qui mendaci spiritu afflantur, eos discriminet. 37 Vera, quæ Apollinem decebant, sive quæ Apollo inspirasse censebatur. 38 Rerum inventores. 39 Ornaverunt.

Quique 1 sui memores alios fecere 2 merendo:
Omnibus his 3 nivea cinguntur tempora vitta,
Quos 4 circumfusos sic est affata Sibylla:
5 Musæum 6 ante omnes: 7 medium nam plurima 8 turba
Hunc habet, atque humeris 9 extantem 10 suspicit altis;
Dicite, felices animæ, tuque optime 11 vates;
Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius 12 ergo
Venimus, & magnos 13 Erebi 14 trasnavimus amnes.
Atque 15 huic responsum paucis ita reddidit 16 heros.
17 Nulli certa 18 domus. Lucis habitamus 19 opacis,
20 Riparumque toros & prata 21 recentia rivis
Incolimus. 22 Sed vos, si fert ita corde voluntas,
23 Hoc superate jugum; & 24 facili jam tramite sistam.
25 Dixit: & ante 26 tulit gressum, camposque nitentes
Desuper ostentat: dein summa 27 cacumina linquunt
At pater Anchises, 28 penitus convalle virenti

1 In-

1 Grato in se animo, id est, quicumque de aliis bene meriti sunt, sic ut sui memoriam reliquerint post mortem. 2 Beneficia conferendo. Q. d. qui suis meritis sui memoriam reliquerunt. 3 Sertis candidissimis: Insignia castitatis, virtutis, & divinitatis. 4 Circa se collectos, scil. novitatis gratia: nam novum erat illic viva corpora conspicere. Metaphora ab inanimato ad animatum. 5 Theologum, Orphei discipulum. 6 Imprimit. 7 Ut principem. 8 Vatum & sacerdotum. 9 Eminentem. A corporis proceritate. 10 Admiratur. 11 Musæ. 12 Causa, gratia id est, propter illum. Vim nominis habet hæc particula, cum genitivo constructa, significatque quod Græcis ἕνεκα. 13 Inferni, inferorum. Exaggeras causam itineris a difficultate & periculis. 14 Trajecimus, transmisimus. 15 Sibyllæ. 16 Musæus heroica virtute præditus. 17. Sc. nostrum. Anima enim a corpore secreta non terminatur, nec includi aut coerceri potest, quippe substantia incorporea. Heroum tamen animæ in lucis coli solitæ. 18 Quam solam habitare debeamus. 19. Densis, propter arborum umbras. 20 Herbas intortas (a quibus lecti tori appellantur) quæ sunt in ripis. 21 Virentia propter irrigationem ex rivis, id est, quæ recentibus rivis perpetuam voluptatem amœnitatemque pariant. 22 Transit ad id quod interrogationis pars præcipua. sc. velle se Anchisen alloqui. Hunc igitur illis monstrat, ut edocti de habitationis ratione eo potiantur. 23 Ascendite hanc partem montis circa verticem ejus: Ad eumdem modum *Superare montes*, pro ascendere sive transcedere dicimus: *Superare amnes & flumina*, pro trajicere. 24 Constituam vos in via, qua transmearis aut transmittamini facili transitu, id est, mox apparere faciam Anchisen. 25 Musæus. 26 Præivit. 27 Montis. 28 Pene intus.

1 Se-

1 Inclusas animas, superumque 2 ad lumen ituras,
3 Lustrabat studio recolens, omnemque 4 suorum
Forte recensebat numerum, charosque 5 nepotes,
6 Fataque, 7 Fortunasque virum, 8 moresque, 9 manusque.
10 Isque ubi 11 tendentem adversum per gramina vidit
Ænean, 12 alacris 13 palmas utrasque 14 tetendit.
15 Effusæque 16 genis lacrymæ, & 17 vox excidit 18 ore:
Venisti 19 tandem; tuaque 20 spectata 21 parenti
Vicit 22 iter 23 durum pietas? 24 datur ora tueri,
Nate, tua, & notas audire & reddere voces?
Sic equidem 25 ducebam animo, rebarque 26 futurum,
27 Tempora dinumerans: nec me 28 mea cura fefellit.
Quas ego te 29 terras, & quanta per æquora vectum
Accipio! quantis jactatum, nate, periclis!
Quam metui, 30 ne quid 31 Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me, genitor, 32 tua 33 tristis imago
Sæpius 34 occurrens, 35 hæc limina tendere 36 adegit.



1 Separatas a multitudine cætera, ut possent distincte lustrari animæ in vitam hanc redituræ, & facilius agnosci. 2 Al. limen. 3 Inspiciebat studiose in memoriam revocans, mente tractans eas. 4 A se orituorum, id est, posterorum suorum. 5 Posteros. 6 Et fatalem posterorum suorum successum. 7 Opes, gloriam, triumphos, imperium virorum. 8 Virtutem, pacis studia & jura. 9 Res bello gestas aut gerendas. 10 Anchisen. 11 Ex adverso se patrem ejus petentem. 12 Lætus. 13 Manus. Synecdoche. A signis paterni affectus erga filium. 14 Extulit, expandit ad cœlum, Diis gratias agens, quod ad se filium venire permiserant. 15 Affectu & gaudio. 16 Palpebris Anchisæ. 17 Oratio sequens elapsa est, ut seni. 18 Anchisæ. 19 Post longos errores, & varia discrimina rerum. 20 Probata & cognita. Quæ translatio est a probationibus operum, vel ab auro. 21 Mihi, præcipue, dum eum humeris suis extulerat incendio Trojano. 22 Ad inferos. 23 Difficile. 24 Conceditur ne mihi. 25 Opinabar te sic facturum. 26 Ut me visus. 27 Disquirens, quanto tempore opus sit ad hanc profectionem. 28 Desiderium & spes, cujus cura semper est comes. 29 Regiones. 30 Propter odium dolosque Junonia & amore Didonis: unde fieri posset, ut Italiæ suæ oblivisceretur. 31 Carthaginis. Continens pro contento. 32 Lib. 4. *Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt, Admonet in somnis; & turbida terret imago*; & lib. 5. *Ditis tamen ante Inferno accede domos, & Averna per alta Congressus pete, nate, meos.* 33 Mæsta, propter timorem quem habuisti, ne quid Libyæ mihi regna nocerent. 34 In somnis. 35 Ad hæc limina regni beatorum. 36 Impulit.

Stant 1 ſale 2 Tyrrheno 3 claſſes: da jungere dextram
Da, genitor, teque 4 amplexu ne 5 ſubtrahe noſtro.
Sic 6 memorans 7 largo fletu ſimul ora rigabat.
8 Ter 9 conatus ibi collo 10 dare brachia circum,
Ter 11 fruſtra 12 comprenſa 13 manus effugit imago,
Par levibus ventis, 14 volucrique ſimillima ſomno.
15 Interea videt Æneas in valle 16 reducta
17 Secluſum nemus, & virgulta ſonantia ſilvis,
18 Lethæumque, 19 domos placidas qui 20 prænatat amnem.
21 Hunc circum 22 innumeræ gentes, populique volabant.
Ac 23 veluti in 24 pratis, ubi apes 25 æſtate ſerena
Floribus 26 inſidunt 27 variis, & candida 28 circum
29 Lilia funduntur: ſtrepit omnis 30 murmure campus.
Horreſcit 31 viſu ſubito, cauſaſque requirit
32 Inſcius Æneas: 33 quæ ſint ea flumina 34 porro,
Quive viri tanto complerint 35 agmine 36 ripas.

Tum

1 In mari, ἁλί. 2 A Tyrrheno denominato. 3 Noſtræ. 4 Ex amplexu, id eſt, dum tu ampleƈti conor. 5 Aufer. 6 Loquens Æneas. 7 Simul large flebat. 8 Τρὶς μὲν ἐφορμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει· Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ Ἔπτατο. Odyſſ. 11. 9 Æneas conatus eſt tempore. 10 Circumdare. Tmeſis. 11 Quia retineri non potuit. 12 Comprehenſo. 13 Æneæ comprehendentis. 14 Cito avolanti. 15 Dum talia moliretur. 16 Recedente, in receſſum remota, in qua quis a ventis & injuria cœli tutus eſſe queat. Sic Hor. Od. 2. Epod. *Aut in reducta valle mugientium Proſpectat errantes greges.* 17 Sejunctum a frequentia eorum, qui Elyſium incolebant. 18 Amnem oblivionis, ad quem properabant animæ rediture ad corpora, qui potus, animis rerum omnium, quæ in vita priore actæ ſunt, inducit oblivionem, λήθην: ut mox. 19 Elyſios campos, ſed beatas. 20 Præterfluit. 21 Amnem. 22 Innumerarum gentium & populorum animæ. 23 Quemadmodum omnis campus ſtrepit. 24 Agris, ex quibus fœnum percipitur, paſcuis. 25 Dum tempus æſtivum eſt ſerenum: 26 Inſident, vel exſugentes. 27 Variorum colorum. 28 Circumfunduntur. Tmeſis. 29 Flores omnis generis. Species pro genere. 30 Vel bombo ſeu ſuavi ſono apum: *vel*, murmure animarum circumvolantium. 31 Viſione ſubito oblata. 32 Neſcius talium rerum. 33 Et requirit, quæ, &c. 34 Procul apparentia. 35 Impetu, multitudine, aut frequentia. 36 Lethæi fluminis.

Tum pater Anchises: 1 Animæ, quibus 2 altera 3 fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
4 Securos 5 latices, & longa 6 oblivia potant.
7 Has equidem 8 memorare tibi, atque ostendere 9 coram,
10 Jampridem hanc prolem cupio enumerare 11 meorum:
12 Quo magis Italia tandem lætere reperta.
13 O pater, 14 anne aliquas ad cælum 15 hinc ire putandum est
16 Sublimes animas; iterumque ad 17 tarda reverti
Corpora? quæ 18 lucis miseris tam 19 dira cupido?
Dicam, equidem; nec te 20 suspensum nate, tenebo.
21 Suscipit Anchises, atque ordine 22 singula pandit.

1 Prin-

1 Philosophiam hanc Socraticam (vel Pythagoricam μετεμψύχωσιν & animarum παλιγγενεσίαν; & tamen eamdem somniavit Empedocles, a Platone sæpius inculcatam, in Phædone maxime & Philebo, exploserunt jamdudum saniores Philosophi, ὥσπερ ἐνδεχόμενον κατὰ τοὺς Πυθαγορικοὺς μύθους, τὴν τυχοῦσαν ψυχὴν εἰς τὸ τυχὸν ἐνδύεσθαι σῶμα. Arist. 1. de anima cap. 3. 2 Secunda. 3 Necessitate quadam, aut Deorum voluntate. 4 Qui potati curas & labores priori vitæ tollunt, adeoque eorum memoriam. Ut jam purgatam non pigeat in vitam redire. 5 Aquas oblivionem rerum gignentes. 6 Malorum & pœnarum, quæ & quas semel perpessi sunt, dum essent in hac vita. Alludit ad vocis etymon: ἀπὸ τῆς λήθης enim *Lethe* derivari volunt. 7 Animas sc. in corpora migraturas. 8 Enarrare. 9 Oculis tuis. 10 Jam a plusculo tempore. 11 A meis descensurorum. 12 Causa finalis, ab utili. Promiserat etiam id ipsum filio per somnum in Sicilia, ut dicitur lib. 5. *Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia disces.* 13 Sc. *Æneas ait*. 14 An credibile utique est animas, expertas jam prioris vitæ labores & ærumnas, velle ex beatissima hac quiete Elysia redire sublimes ad vitam, orasque superas relinquere, & denuo aliis corporibus uniri? 15 Ex his tam beatis locis. 16 Egregias. 17 Animæ comparatione, qua nihil velocius est: uno enim momento cuncta discurrit. 18 Vitæ. 19 Dira, ut sc. ex perpetua quiete cupiant in vitam miseriis refertissimam remeare, in corpore vinciri, & quasi in sepulchro condi. 20 Dubium. 21 Excipit orationem filii, & sic aggreditur relationem. 22 Expositurus, quomodo ex Elysio in corpora humana mittantur animæ, altius orditur mundi creationem, a Deo, & divina potentia, qua singula continentur.

a Ille

1 Principio I. cælum, II. ac III. terras, IV. campoſque liquentes,
2 Lucentemque globum Lunæ, 3 Titaniaque aſtra,
V. Spiritus intus alit, totamque infuſa per 4 artus
5 Mens 6 agitat molem, & magno 7 ſe 8 corpore miſcet.
9 Inde hominum, pecudumque genus, vitæque 10 volantum,
Et quæ 11 marmoreo fert 12 monſtra ſub æquore 13 pontus.
Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo
14 Seminibus 15 quantum non 16 noxia corpora 17 tardant,
Terrenique 18 hebetant artus 19 moribundaque membra.
20 Hinc 21 metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque, 22 neque auras

Re-

1 Ut a primordiis incipiam. Digreditur in locum Philoſophicum, Deum ſc. eſſe mundi animam ex Platonicorum opinione, Vide Macrob. de Som. Scip l. 1. c. 14. *I. Aerem. II. Ignem. III. Terram. IV. Aquam. V. Deus, νοῦς. Mens mundi, ſpiritu quaſi genitali fovet, animam informat, complet, movet qualitatibus & potentiis inſtruit propriis ad munia ſua obeunda. Ex elementis itaque & ſpiritu infuſo, prægnante, alenteque illa naſcitur τὸ πᾶν, Mundus & quæ in mundo omnia, Cœlum, Sol, Luna, Aſtra, Homines, Pecudes, Volucres, Piſces. Homini vero, ad ſumma nato, nobiliorem quam cæteris animalibus indulſit animam: quam Philoſophi eſſentiam ſe moventem. ἐντελέχειαν ideam, harmoniam, lucem ei Solis, aut ſtellæ alicujus ſcintillam, quintam eſſentiam, ignem, aerem, ſpiritum, alii aliud opinati ſtatuebant.* 2 Lumine a Sole recepto. 3 Solem & ſtellas Titan, inquit Pauſanias in Corinthiacis, Solis motum & anni rationem ſolertiſſime obſervavit, unde fratrem Solis eum commenti ſunt: inde Sol *Titan* dictus, ut 4. Æn. *Ubi primos craſtinus ortus Extulerit Titan*. Et aſtra dicta *Titania*: 4 Elementa ſingula, quæ mundi membra ſunt. 5 Divina ſc. 6 Movet mundi machinam, cum orbibus & circulis cœleſtibus. 7 Per præſentiam. 8 Mundi. 9 Ex hac infuſione ſpiritus illius divini. 10 Volucrum. 11 Marmorei coloris, ſc. *ortæ ſunt & vivunt*. 13 Mare. 14 Animis, quæ ſunt ſemina vitæ. 15 Intantum eſt illis cœleſtis natura, quantum, &c. 16 Nociva. 17 Deprimunt & offuſcant virtutem cœleſtem, 18 ſc. *feminant*. Id eſt, animas. 19 Seneſcentia & paulatim ſenio ad mortem properantia. 20 Ex his membris terrenis & moribundis, ſive ex hac conjunctione animi & corporis. 21 Animæ variis afficiunt paſſionibus circa bonum & malum de præterito & futuro, metu, ſpe, dolore & lætitia. 22 Obliviſcuntur cœleſtis ſuæ naturæ ac puritatis tenebroſe corporis carcere incluſæ.

1 Eas

Respiciunt clausæ tenebris & carcere 1 cæco.
2 Quin & supremo cum 3 lumine 4 vita 5 reliquit
Non tamen omne malum 6 miseris, nec 7 funditus omnes
Corporeæ excedunt 8 pestes, 9 penitusque necesse est
10 Multa diu 11 concreta 12 modis 13 inolescere miris.
14 Ergo 15 exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia 16 expendunt. 17 Aliæ panduntur 18 inanes
Suspensæ ad ventos: aliis sub 19 gurgite vasto
20 Infectum 21 eluitur scelus, aut exuritur igni.
22 Quisque suos patimur 23 Manes: 24 exinde per 25 amplum
Mittimur 26 Elysium, & pauci 27 læta arva tenemus:
Donec 28 longa dies, 29 perfecto 30 temporis orbe,
31 Concretam 32 exemit labem, 33 purumque relinquit
34 Ætherium sensum, atque 35 auræ simplicis ignem.
36 Has omnes, 37 ubi mille 38 rotam volvere per annos,
39 Lethæum ad fluvium 40 Deus evocat agmine magno:

Sci-

1 Eas excæcante. 2 Quin etiam exutæ corpore animæ, non tamen statim exuuntur sordibus & vitiis, quæ ex diutino corporis commercio contraxerint. verum necesse est, ut pœnis exercitæ, pro peccatorum natura varie lustrentur & expurgentur. 3 In ultimo vitæ. 4 Anima. 5 Corpus. 6 Animis & animabus. 7 A fundo & radicitus. 8 Sordes & vitia corporis, quibus anima inficitur. Occurrit ergo hic tacitæ quæstioni, qua objici poterat. Ergo animæ corporis custodia liberatæ, recta ad suæ originis principia pergunt. Non sic esse ait. 9 Omnino. 10 Mala sc. 11 Contracta, conglutinata cum corpore. 12 Purgandi. 13 Aboleri, 14 Quia purgatas esse oportet. 15 Afficiuntur pœnis, dant pœnas. 16 Persolvunt. 17 Animæ. 18 Forsan ad eas respicit, quæ inanem gloriam nimis secutæ sunt, ut simili delicto pœna afficiantur. 19 Mari. 20 Quo animæ sunt infectæ. 21 Aufertur, lavando purgatur, deletur. 22 Neque nostrorum quisquam tam impie vixit, ut impune concreta ex corporis commercio vitia ferat. Quisque pro suo merito patitur supplicia & tormenta. Ausonius *tormentaque fera gehennæ Anticipat, patiturque suos mens conscia manes*. 23 Inferos genitos, lemures, id est, quisque pro merito suo patitur supplicia & tormenta: 24 Deinde, postquam ad istum modum sumus purgati. 25 Capacem. 26 Scilicet *campum*. 27 Beata? 28 Longum tempus. 29 Peracto, exacto. 30 Purgationi debiti. 31 Contractam. 32 Dempsit & expulit. 33 Immaculatum, qualem eum corpus susceperat, 34 Animam, æthereæ substantiæ, quam de cœlo sumpserat: ut supra Horatius, *affigit humi divinæ particulam auræ*. Sat. 2. l. 3. 35 Auræ, id est, paucissimi sine purgatione prævia transimus ad læta arva. 36 Animas purgatas. 37 Postquam in campis Elysiis peregerunt spatium mille annorum. 38 Temporis. 39 Ad fluvium oblivionis, ut ibi animæ obliviscantur omnium quæ in corpore passæ sunt. 40 Quâ hic Mercurium signari volunt.

Obli-

Scilicet 1 immemores, 2 supera ut convexa revisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reverti;
Dixerat Anchises; natumque, unaque Sibyllam,
3 Conventus trahit in medios, 4 turbamque sonantem:
Et 5 tumulum capit, 6 unde 7 omnes longo ordine possit
8 Adversos 9 legere, & 10 venientum 11 discere vultus.
12 Nunc age, 13 Dardaniam prolem, quæ 14 deinde sequatur
15 Gloria, 16 qui maneant Itala de gente nepotes,
17 Illustres animas, nostrumque in 18 nomen ituras,
19 Expediam dictis, 20 & te tua fata docebo.
Ille (21 vides) 22 pura juvenis qui 23 nititur hasta,
Proxima sorte tenet 24 lucis loca: primus ad auras
25 Ætherias 26 Italo commistus sanguine surget,
27 Silvius, 28 Albanum nomen, 29 tua 30 posthuma proles;
Quem tibi 31 longævo 32 serum Lavinia conjux
33 Educet silvis 34 regem, 35 regumque parentem:

1 Un-

1 Obliti bonorum, quæ jam habebant, & malorum, quæ habuerunt in vita. 2 Convexitatem cælestem. 3 In medium eorum, qui convenerant, id est, in conventicula animarum in corpora transituram. 4 Multitudinem quæ sonitu convenerat. 5 Colliculum ascendit. 6 De quo. 7 Qui convenerant. 8 Ex adverso sitos, 9 Lustrare & discernere, ut supra, *Perlegerent oculis omnia*. 10 Dum per ordinem venirent transituri. 11 Ex inspectione. 12 Verba sunt Anchisæ. 13 Trojanam, ex Dardano per nos orituram, id est, Albanos reges, & Romanos. 14 Posthac. 15 Ex rebus præclare gestis. 16 Qui posteri futuri sint ex commistione gentis Italiæ. 17 Claras futuras. 18 Familiam, progeniem. 19 Paucis enarrabo. 20 Et explicabo tibi, quæ tibi fata promittant, id est, quæ tibi bella gerenda, eorumque quis futurus sit exitus. 21 Vides ne eum? 22 Non præpilata, sine ferro. Alii incruenta. 23 Incumbit, sustentatur. 24 Vitæ, id est, primus ex te nasciturus est. 25 Cœlestes. 26 Generatus ex commistione sanguinis Trojani cum Italo: quia ex te, & Lavinia, Latini regis filia, nascetur. 27 In silva natus, quo fugerat Lavinia metu Ascanii, post mortem Æneæ. 28 Quod nomen Albanis regibus permansurum est: Albani enim reges omnes ab eo dicti Silvii. 29 Apostrophe ad filium Æneam. 30 Post humationem & sepulturam tuam nascitura. 31 Longi ævi, ævum cum Diis agenti, id est, immortali. 32 Sero partu editum. 33 Edet e silvis, in quas fugiet. 34 In regem Albanum. 35 Quia XIII. fuerunt Albani reges ab eo orti, Silviisque nomen prætulerunt. Est autem hic Paronomasia perelegans.

1 A

1 Unde genus 2 longa nostrum 3 dominabitur 4 Alba.
5 Proximus ille 6 Procas, 7 Trojanæ gloria gentis.
Et 8 Capys, & Numitor, & qui te nomine 9 reddet
10 Silvius Æneas; pariter pietate vel armis
Egregius, 11 si unquam regnandam 12 acceperit Albam,
Qui juvenes quantas 13 ostentant, aspice, vires!
At qui 14 umbrata gerunt 15 civili 16 tempora quercu,
Hi tibi 17 Nomentum, & 18 Gabios, urbemque 19 Fidenam
Hi 20 Collatinas imponent montibus [illegible]
[illegible]
21 Pometios, 22 Castrumque Inui, [illegible] Bolamque 24 Coramque,
Hæc 25 tum 26 nomina erunt: nunc sunt 27 sine nomine terræ.

1 Quin

1. A quo. 2 A situ. 3 Trecentos fere annos Silvii posteritas Albæ regnasse dicitur. 4 In civitate illa Italiæ, quam Ascanius conditurus est, quæ *Alba* dicetur ab *alba* Sue illic inventa. 5 Non quod statim & immediate post Silvium in mundum sit venturus; sed quod proximus in ordine ibi fuerit collocatus, & post Silvium monstranti Anchisæ apparuerit. Erit enim decimus tertius rex Albanorum, pater Numitoris & Amulii. Neque justum observat ordinem noster, neque consentiunt historici, Dion. l. 1. Antiq. Liv. l. 1. Ov. 4. Faust. 6 Numitoris & Amulii pater; quorum ille Romuli & Remi avus, a fratre regno exutus, & in carcere detentus fuit. 7 Nam is origo & prima stirpe Romani populi censetur, utpote avus Rheæ Silviæ, matris conditorum urbis Romæ 8 Septimus ab Ascanio Capeti filius; ut & Numitor decimus quartus, vel quintus. Fuit & alter Capys Trojanus Anchisæ pater. 9 Repræsentabit. 10 Tertius. 11 Vix enim & sero, anno sc. quinquagesimo tertio recuperavit regnum, quod invaserat tutor ipsius. 12 A tutore. 13 Ad ostentationem monstrant. 14 Umbris cooperta, corollis virtute patris inumbrata. 15 Corona quernea, ob cives servatos, & urbes conditas. Agel l. 5. c. 6. 16 Caput, cui imponebatur civica corona. Synecdoche Claud. 3. de laud. Stiliconis. *Mos erat in veterum castris, ut tempora quercu Velaret, validis fuso qui viribus hoste, Casurum potuit morti subducere civem*. 17 Opp Sabinorum. 18 Antiqui Latii urbem, in via Prænestina, Sexti Tarquinii dolo interceptum. 19 Fidenas. Sabinorum opp. *Casteljubilæo* hodie, ad urbe 5. mil. 20 Collatiam, Sabinorum opp. in montibus, ab urbe 4. mill. in via Tiburtina. 21 Suessam Pometiam, Volscorum opp. 22 Castrum Inui, id est, Panos in Volscia: hodie *Connetto*. 23 Æquorum opp. in confinio Latorum: jamdudum sine vestigiis. 24 Volscorum opp. hodie retinens nomen, Cluver. 3. l. Italiæ antiquæ c. 8. qui exactissimus Italiæ pervestigator de his consulendus 25 Quando hi regnabunt. 26 Urbium & terrarum. 27 Quia incultæ & inhabitatæ.

1 Qui-

1 Quin & 2 avo comitem sese 3 Mavortius addet
Romulus; 4 Assaraci 5 quem 6 sanguinis Ilia 7 mater
8 Educet. Viden ut 9 geminæ stent 10 vertice 11 cristæ,
Et 12 Pater ipse 13 suo 14 superum jam signat honore?
En, 15 hujus, nate, 16 auspiciis illa 17 inclyta 18 Roma
19 Imperium terris, 20 animos æquabit Olympo,
21 Septemque 22 una sibi 23 muro circumdabit 24 arces,
Felix [redacted]
Inveh[redacted]
Læta [redacted]
Omnes cælicolas, omnes 33 supera alta tenentes.

1 Huc

1 Quinetiam. Missis Albanorum regibus & rebus ad res Romanas transit. 2 Romulus Martis ex Ilia filius. Numitori avo regnum restituet, cum eo aliquandiu regnabit, & Amulium expellet. 3 Vide quæ nos ad Florum p. 6. & 7. 4 A quo deductum stemma, hinc Capyos Anchisæ, Æneæ, illuc Priami. 5 Romulum. 6 De sanguine Assaraci. 7 Romuli sc. Numitoris filia Ov. *Ilia cum Lauso de Numitore sati* Hæc & *Rhea* dicebatur, De hac habes l. 1. Æn. p. 167. Hæc, a patruo Amulio per honoris speciem Vestalis facta, a Marte, cum forte aquam pro sacris haustura exisset, compressa fuit, ex quo Romulum & Remum concepisse dicitur: quos cum enixa esset, ad Tiberim exponi jussit Amulius, ipsamque apud eumdem amnem defodi vivam Pueri inventi in ripa a Faustolo pastore ablati, & uxori Laurentiæ educandi traditi sunt: ubi cum adolevissent a pastore de genere suo edocti, Amulium trucidant, & Numitori patruo regnum restituunt. 8 In lucem edet. 9 Dum & æquales. 10 In summitate galeæ. 11 Superemimentiæ sive coronæ galearum, in morem cristarum galorum gallinaceorum. 12 Mars Romulum, in Deorum numerum relatum, nomine suo Quirini & honor insignit, *Quirinus Martis equi. Acheronta fugit.* Horat. 3. lib. 3. Ode. Vide quæ nos ad Flor. p. 15. Alii ad Jovem referunt Romuli apotheosin, utpote cujus sit transcribere heroas in Deorum album. 13 Proprio & debito superis. 14 Superorum & vel, superum, id est, cœlestem, & ad superos transferendum. 15 Viri Romuli. 16 Inceptis & præsidiis. 17 Clara & gloriosa. 18 *Roma* urbs est Italiæ, regina urbium, & totius mundi caput. Vide quæ nos ad Sal. p. 12. 19 Tantum habebit imperium, quantæ erunt terræ. 20 Magnanimitatem Romanorum æquiparabit cœlo, ita ut cœlum mereantur Romani principes. 21 Hunc versum habes 2 Georg. sub finem: vide quæ nos ibi. 22 Cum nisi una sit Roma. 23 Sc. uno. 24 Colles, montes. Solent enim veteres montium summitates *Arces* vocare. 25 Fœcunditate. 26 Fortium & magnanimorum virorum. 27 Cybele, a *Berecyntho*, monte Phrygiæ. 28 Deorum. 29 Turribus pro corona insignita; *Quod primas turres urbibus illa dedit.* 30 Quia tot Deos peperit 31 Multos. 32 Posteros a se ortos. 33 Cælestia regna.

1 Ad

1 Huc 2 geminas nunc flecte acies; 3 hanc aspice gentem,
Romanosque 4 tuos. 5 Hic 6 Cæsar, & omnis 7 Juli
Progenies, 8 magnum cæli ventura sub axem[1]
Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
9 Augustus 10 Cæsar, Divum genus, 11 aurea 12 condet
Sæcula qui rursus 13 Latio, regnata per arva
14 Saturno quondam, 15 super & Garamantas, & Indos
Proferet imperium. Jacet 16 extra sidera 17 tellus,
Extra anni, 18 Solisque vias, 19 ubi 20 cælifer 21 Atlas

1 Axem

1 Ad hanc partem, quam tibi monstraturus sum. 2 Geminum acumen oculorum tuorum. 3 Præcipuam. Transit ad celebrationem Cæsaris Dictatoris & Augusti. 4 A te descensuros & tibi promissos. 5 In hoc cœto est. 6 Julius Cæsar, quem, cœteris regibus omissis, Romulo adjungit, ut secuudum conditorem. 7 A Julo descensura. 8 Assecutura divinum honorem. 9 Vide quæ nos ad Flor. pag. 258. 10 Al. *Divi*, id est, C. Julii Cæsaris. Fuit enim Augusti avunculus major. 11 Eccl. 4. Tanta enim tranquillitate, devictis primum hostibus, totos quadraginta annos temp. gubernavit, ut nova mundo facies inducta videretur: adeo ut ejus tempora *Aurea sæcula* dicta fuerint. Hoc tempore tam pacifico, Christus Dei filius, Princeps pacis, nasci voluit, ut pace nihil melius, nihil sibi gratius esse nobis ostenderet. Ceterum ex variis hominum moribus quatuor ætates Poetæ effecerunt, quibus pro morum qualitate a metallis nomina imposuerunt. Prima enim *Aurea* fuit appellata, quod optimis moribus illo tempore, quo Saturnus regnavit, homines steterint. Secunda *Argentea*, quod quo tempore cœpit regnare Jupiter, in vitia homines inclinare cœperint. Tertia *Ærea*, quam bella occuparunt. Quarta *Ferrea*, quod in ea a nullo crudelitatis genere homines abstinuerint. Lege Ovid. Met. 1. Fab. 1. & 4. 12 Perpoliet, in talem splendorem producet, ut pro novis haberi possint. Sic Flor. 343. 1. *Hic*, sc. Tullus Hostilius, *omnem militarem disciplinam, artemque bellandi* condidit. Sc. gentem Tyriorum *condidit*. Alexander. Justin. 18. 4. 1. Imperium Carthaginensium Mago, Justin. 19. 1. 13 In Italia. 14 A Saturno. 15 Ultra Garamantas, populos inter Libyam & Africam, Juxta Zonam torridam, & Orientales pupulos, ad quorum fines nullius adhuc gentis imperium pervenit, imperium extendet, prolatabit. 16 Ultra Cancri & Capricorni Tropicos, intra quos Zodiacum perambulat Sol. 17 Quædam regio. 18 Duodecim signorum Zodiaci, quibus annus deprehenditur, & per quas Sol decurrit. 19 In qua tellure. Æthiopiam significat, quæ Atlantem respicit. Hæc quoque regio a Romanis subjugata fuit, duce M. Petronio. 20 Cœlum ferens. 21 Mons Mauritaniæ.

1 Axem humero 2 torquet stellis 3 ardentibus 4 aptum.
5 Hujus in adventum jam nunc & 6 Caspia regna
7 Responsis horrent Divum, & 8 Meotica tellus,
Et 9 septem gemini 10 turbant 11 trepida ostia 12 Nili.
13 Nec vero 14 Alcides 15 tantum telluris obivit,
16 Fixerit 17 æripedem cervam licet, aut 18 Erymanthi
19 Pacarit nemora, & 20 Lærnam tremefecerit arcu.
Nec, 21 qui 22 pampineis 23 victor 24 juga flectit habenis,
Liber agens celso Nysæ de vertice tigres.
25 Et dubitamus adhuc virtutem 26 extendere factis,
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
27 Quis procul ille autem ramis insignis 28 olivæ,
29 Sacra ferens? 30 nosco crines, 31 incanaque menta

1 Re-

1 Cœlestem globum: cum proprie poli extremi, in quibus universa machina volvitur *Axes* dicantur: sumpta Metaphora a currus parte, cui rotæ inferunt. 2 Sustinet, regit. 3 Ardenter resplendentibus. 4 Vicinum sive conjunctum, vel coosperfum consertum. 5 Ad adventum Augusti. 6 Quæ tellus, & regna Caspia, id est, Phartica, Assyria, Persica, &c. 7 Suet. in Cæs. auctor est, oraculis Divorum responsum, toti orbi nasciturum invictum imperatorem; quod postea ad Augustum retulere. Quod sane non ad Augustum, sed ad Christum referri debuit. 8 Scythica, ubi est Mœotis palus, id est, Scythiæ & Sarmat. 9 In septem ostia divisi, septem hostiis mare intrantis. 10 Sc. *se*, vel turbantur. Enallage generis. 11 Quia Cæsar & Augustus Ægyptum subacturi sunt. 12 Ægypti fluvii, Mediterraneum mare intrantis, omnium maximi, Asiam ab Africa discriminantis. 13 Terris ab Hercule & Baccho devictis anteponit Augusti victorias. 14 Hercules. 15 Quantum Augustus. Celebrantur passim 22. labores Herculis de quibus vide, quæ nos breviter congessimus ad Sal. p. 317. & seqq. 16 Confixerit sagittis. 17 Habentem æreos pedes, id est, veloces χαλκόποδα. 18 Montis Arcadiæ. 19 Occidendo aprum ferocissimum. 20 Hydram in Lerna palude confecerit. 21 Bacchus ex India, in qua urbe Nysa, victor, vehebatur curru, quem traxerunt tigres junctæ; quas ille regebat pampineis habenis. 22 Ex frondibus vitium factis. 23 Voti compos. 24 Montium. 25 Et dubitamus tamen per virtutem arduam grassari ad tantam gloriam, tantum imperium, tantos nepotes. 26 Amphare. 27 Redit desultoria relatione ad reges Romanos: quoniam vero successio regiæ stirpis in Romulo defecit, fingit se ægre agnoscere Numam, a Curibus, Sabinorum urbe, accitum in regnum Rom. pacis, religionis, legum latorem. 28 Oleæ, quæ arbor Minervæ sacra, & pacis insigne est. Numa autem pacis amator erat. 29 Quia etiam valde erat religiosus. 30 Agnosco ex crine & valde cana barba Numam secundum regem Romanorum. *Sed de his regibus, & illustribus viris, qui seq. videndi Dionysius, Livius, Plutarchus, historicique alii.* 31 Valde cana. Nam 80. annos natus decessisse fertur.

1 Nu-

1 Regis Romani; primus qui 2 legibus 3 urbem
4 Fundabit, 5 Curibus parvis, & 6 paupere terra
Missus in imperium 7 magnum. 8 Cui deinde 9 subibit,
10 Otia qui rumpet patriæ, 11 residesque movebit
12 Tullus in arma viros, & 13 jam desueta 14 triumphis
15 Agmina. 16 Quem juxta sequitur 17 jactantior 18 Ancus.
Nunc quoque jam nimium 19 gaudens 20 popularibus auris.
Vis

1 Numæ Pompilii, secundi Romanorum regis, Pomponii filii. [illegible] scribunt Lib. 1. c. 18. & seqq. Eutrop. 1. 8. Val. Max. 1. 2. 1. Plin. 13. 1. Ovid. Met. 15. Fab. 44. Plut. in vita Numæ, Dionys. 2. 59. Flor. l. 1. cap. 2. 2 Religiosis. 3 Romam. *Urbem* cum dicimus. κατ' ἐξοχὴν intelligimus Romam. Nam proprie hæc *urbs* dicta, ceteræ, hac una excepta, *oppida* sunt vocitata: vel ab *ope*, quod *opis* causâ mœnibus cingantur: vel ab *opere*, quod *opus* sint ad vitam gerendam: vel ab *opponendo* se hostibus. vel ab *opibus*. Hujus enim rei gratia mœnia constituta sunt, ut homines *opes* suas eo conferrent, ubi nullum esset hostium periculum. Vide quæ nos ad Flor. p. 6. 4 Instruet, stabiliet. 5 De civitate illa parva Sabinorum. Declinatur autem, *hæ Cures, harum Curium*, *&c.* unde Quirites dicti putantur, ab hastis sc. quas Sabini *Cures* vocabant. 6 Respectu Romani Imperii. 7 Romanum sc. in quo propter vitæ integritatem confirmatus fuit. Lege Liv. l. 1. ab U. C. 8 Regi Numæ. 9 Succedet. 10 Pacem, quam in patria inveniet a Numa constitutam. Pacem enim sub Numa 43. annis integram habuerunt Romani. 11 Otio deditos, segnes excitabit. 12 Tullus Hostilius, tertius Romanorum rex, populi jussu, Patrum auctoritate creatus, militari iterum disciplina, armisque senescentem populi Romani virtutem acuet. Albanos trigeminorum Horatiorum pugna in potestatem redactus, Alba diruta, Romam traducit. Hunc Livius dicit nepotem fuisse illius Hostilii, qui fortiter pugnans adversus Sabinos, in lacum Curtium lapsus est, qui deinde *lacus hostilius* dictus est. Regnavit Hostilius annis 32. fulmine ictum cum regia uxore, filiis, omnique familia conflagrasse, ex Plinio & Dionysio liquet, Vitam Tulli Hostilii Regis scribunt Liv. 1. 22. Dionys. l. 1. Eutrop. 1. 9. Flor. 1. 3. Val. Max. 3. 4. 1. 7. 4. 1. 9. 12. 1. 13 A tempore, quo Numa regnare cœperat. 14 Quia ad eos non pervenitur sine pugna. 15 Milites agminatim incedere solitos. 16 Tullum Hostilium. 17 Arrogantior, quod sc. ex regia Numæ stirpe prognatus esset: quam nobilitatem præcedens Tullus jactare non poterat. 18 Ancus Martius, Numæ ex filia & Martio Pontifice nepos, populi jussu, Patrum auctoritate quartus Romanorum Rex declaratus est. Imperavit annis 24. relictis duobus filiis. Dictus autem *Ancus ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος*, id est, *a cubito*, quem incurvum habuit. De hoc lege Liv. 1. 1. Flor. l. 1. c. 2. & quæ nos ib. Dionys. l. 3. Claud. in Gild. 109. 19 Quippe cui, regia stirpe genito, omnium ordinum consensu & favore regnum deferretur. 20 Assentationibus ac favoribus populi. Metaphora. Horat. Od. 2. 1. 3. Nec *sumit* (virtus) *aut ponit secures Arbitrio* popularis auræ. *Aura* proprie est lenior ventorum flatus.

2 Tarq.

Viś & 1 Tarquinios 2 reges, 3 animamque superbam
4 Ultoris 5 Bruti, 6 fascesque videre 7 receptos?
8 Consulis imperium 9 hic primus, 10 sævasque secures
Accipiet: 11 natosque pater, 12 nova bella moventes,
13 Ad pœnam 14 pulchra pro libertate 15 vocabit,
Infelix! 16 Utcumque 17 ferent 18 ea facta minores;
19 Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.

1 Quin

1 Tarq. Priscum, quintum regem: & Tarq. Superbum septimum: omisso Servio Tullio, qui sextus: Forte quia a serva natus est, & a Tarquinio genero trucidatus: per cujus cadaver filia carpentum egit. 2 Romanos. De Servio Tullio scribunt L. lib. 5. Flor. lib. 1. cap. 6. Dionys. lib. 3. cap. 1. Valer. Max. 1. 6. 1. &c. 3 Animum nobilem, illustrem ac generosum: quippe qui populum R. Tarquinii Superbi Tyrannide oppressum in libertatem vindicare ausus fuerit, exactis urbe regibus Tarquiniis. 4 Superbiæ Tarquiniorum, & Sexti, Tarquinii filii, violatoris Lucretiæ. 5 Cognomen istud ille obtinuit a simulata stultitia, cum verum ei nomen L. Junio esset. Fuit autem M. Junii filius, ex Tarquinia, regis Superbi sorore natus. Cum enim ob opulentiam occiso patre & fratre, sibi quoque a Tarquinio metueret, sub hac persona latuit, donec capta occasione prorumperet. Ovid. 2. Faust. *Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.* 6 Imperium consulare. Nam 12. lictores (ferentes ante consules Romanos fasces virgarum in quibus securis inclusa erit, quibus significabant se jus habere in corpus) item corona aurea, sella eburnea in triumphis, quæ regum ad id tempus usque fuerant, consularia insignia deinceps facta sunt. De quibus vide quæ nos ad [illegible] & 74. a. ad Val. Max. pag. [illegible] 187. & ad Flor. pag. 27. *Fasces* proprie est lignorum aliarumque rerum congeries, quam ligando facimus. 7 De Etruscis, a Romanis principibus. 8 Consulare. Brutus enim cum Tarquinio Collatino primum consulatum gessit, sed cum plebi Tarquinium nomen, ob Tarquinii Superbi tyrannidem, invisum esset, collegæ auctor fuit, ut sponte se consulatu abdicaret, quod & fecisse eum scribit Livius, cujus in locum Brutus Valerium Publicolam suffecit. 9 Brutus. 10 Quibus in filios sæve usus est. 11 Filios suos duos inter alios nobiles juvenes de reducendis Tarquinis conjuratos, ipse Brutus primus cum Tarquin. Collatino Consul virgis cæsos securi feriri jubebit. 12 Bella intestina, sive proditionem contra consules Romanos. 13 Ad capitis supplicium. Utrique enim (ut jam diximus) magna populi miseratione caput amputatum. 14 Ad libertatem partam melius conservandam. 15 Deposcere, & produci curabit. 16 Utcumque judicabunt posteri de hoc Bruti facto, patriæ tamen amor & justitiæ laus præponderabunt naturalem affectum, 17 Accipient, & patientur, id est, sive laudabunt, sive vituperabunt. 18 Bruti sc. quibus ille sævit in liberos suos. 19 Rumores populi sc.

1 Qui-

1 Quin 2 Decios, 3 Drusosque. 4 procul, sævumque securi
Aspice 5 Torquatum, & 6 referentem 7 signa 8 Camillum.
Illæ autem, 9 paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes 10 animæ 11 nunc, & dum 12 nocte premuntur;
Heu quantum inter se bellum, si 13 lumina vitæ
Attigerint; quantas 14 acies, 15 stragemque ciebunt!
16 Aggeribus 17 socer Alpinis, atque arce 18 Monæci
Descendens, 19 gener 20 adversis instructus Eois.
21 Ne, 22 pueri, ne 23 tanta animis 24 assuescite bella.
Neu patriæ validas 25 in viscera vertite vires.

1 Tu-

1 Quinetiam. Transit obiter ad Consules, quorum virtus Remp. Romanam auxit 2 Patrem & filium, qui se pro salute legionum & patriæ devoverunt, pater bello Latino, filius Gallico. 3 Neronem, qui Hasdrubalem fratrem Hannibalis cum exercitu vicit, & Claudium, Augusti privignum, qui Germuit dumuit. 4 T. Manlium, qui Dictator filium suum securi cæpi jussit, quod provocatus ab hoste contra imperium paternum pugnasset, utrumque feliciter. 5 T. Manilium, Dictatorem intelligit, qui singulari certamine cum Gallo congressus, occiso, aureum torquem detraxit, ex quo *Torquati* nomen nactus est. 6 Quæ Galli, duce Brenno, abstulerant, victis hostibus, & urbe sibi restituta. Liv. 5. Plutarch. in Camillo. Polyb. 2. Flor. l. 1. cap. 13. 7 Vexilla. 8 Intelligit Furium Camillum, qui Gallos, Romam opprimentes, tota Italia expulit. 9 Æque potentibus. 10 Cæsaris & Pompeii: quorum ille superiorem, hic parem ferre non potuit. 11 Apud inferos. 12 Nondum ingressæ vitam: *vel*, quamdiu hic apud umbras sunt. 13 Plenam vitæ ætatem. 14 Quanta prœlia. 15 Cladem, occisionem, cadaverum interfectorum multitudinem concitabunt? 16 Per montes Alpinos, id est, Alpes, per quos Cæsar Germanorum, & Gallorum robore instructus adversus Pompejum generum in Italiam descendit. 17 Cæsar, cujus filia Julia Pompejo nupserat. 18 Ubi Hercules Monœcos, id est, solus colitur: ubi Hercules contra Ligures a Jove auxilium impetrasse dicitur: nam lapidibus pluit, & ita solus ibi mansit, *εἷς μόνος οἰκῶν*: unde videtur dictus a *μόνος solus*, & *οἰκέω habito*. 19 Pompejus, ciebit milite suo & auxiliis regum & prop. Orientalium instructus. 20 Ex adverso venientibus: quia Galli ad Occidentem vergunt. 21 Dehortatur, blande & cum affectu compellatur senex a bello civili. 22 Familiæ suæ filii. 23 Quanta gesturi eritis, si animum non represseritis. 24 Assuefacite Enallage generis. Sic. Flor. 4. 1. 43. *Armenos, victu rege Tigrane, in hoc unum servitutis genus Pompejus assueverat, ut rectores a nobis acciperent.* 25 In concives per bella intestina.

1 Cæ-

1 Tuque prior, tu 2 parce, 3 genus qui ducis 4 Olympo:
5 Projice 6 tela manu, 7 sanguis meus.
8 Ille 9 triumphata, 10 Capitolia ad alta, 11 Corintho
Victor aget 12 currum, 13 cæsis insignis 14 Achivis.
15 Eruet 16 ille 17 Argos, 18 Agamemnoniasque Mycenas,
19 Ipsumque Æacidem, 20 genus armipotentis 21 Achillis;
Ultus 22 avos Trojæ, templa & 23 temerata Minervæ.
Quis te, 24 magne Cato, 25 tacitum, aut te, 26 Cosse relinquat?
Quis 27 Gracchi genus, aut 28 geminos, duo 29 fulmina belli,

1 Sci-

1 Cæsar, victor, qui certe victoria clementer usus est. 2 Abstine a bello. 3 Propter Venerem, Æneam, Julum unde duxit Cæsar originem. 4 A Jove, rectore Olympi. 5 Jace procul. 6 Arma, belli instrumenta. 7 Qui de sanguine meo oriturus es. 8 L. Mummius, qui vicit Achæos. Corinthum delevit, triumphans egit currum ad Capitolium, pro more triumphantium. 9 Cum triumpho devicta. 10 Ad arcem Romanam, in qua Jupiter colebatur. Mos enim erat, triumphantes curru in urbem & Capitolium invehi. Dictum est autem *Capitolium a capite Toli* cujusdam hominis ibi reperto, dum foderent fundamenta. Antea enim de *Trapeja* aut *Tarpejus* hic mons dicebatur, a virgine Vestali *Tarpeja*, quæ ibi a Sabini necata & sepulta est. Div. lib. 1. 11 Urbe Achajæ, duobus inclyta portubus. 12 Triumphalem. 13 Occisis. 14 Populis in Peloponeso, id est, Achæis, Chalcidensibus & Beotis. 15 Fundatus averter & delebit. 16 Alius sc. Q. Metellus. 17 Oppidum illud Argivorum. 18 Et Mycenas: Peloponesi urbem, non procul ab Argis a Perseo, Danaes filio ædificatam, Agamemnonis patriam. 19 Et alius sc. Curius Denatus vincet ipsum Æaci nepotem Pyrrhum, Epirotharum regem: hunc enim Curius Dentatus Italia expulit & vicit. 20 Hostium millibus cæsis. 20 Qui est de genere. Apposito. 21 Achillis. Genitivus Græcus. 22 Majores suos Trojanos, unde Romani originem ducturi sunt. 23 Profanata, polluta a Græcis furto Palladii & stupro Cassandræ: quorum hoc ab Ajace, Ollei filio; illud ab Ulysse & Diomede perpetratum fuit. 24 Cato major, Censorie: qui maximus Orat. maximus Imperator, maximus Senator fuit. 25 Tacendo de te. 26 Cornelius Cossus, victo Larte Tolumnio, Vejentium rege, opima spolia Jovi Feretrio tulit. 27 Sempronium & filios Tiberium & Cajum, ex Cornelia, viros eloquentia claros, sed infelices. 28 Duos. Numerus distributivus pro cardinali. 29 Terrores.

1 Ma-

1 Scipiadas, 2 cladem Libyæ? 3 parvoque potentem
Fabricium vel te 4 sulco, 5 Serrane, serentem?
Quo fessum rapitis, 6 Fabii? 7 tu Maximus ille es,
8 Unus, qui 9 nobis 10 cunctando 11 restitues rem.
12 Excudent 13 alii 14 spirantia 15 mollius 16 æra,
Credo equidem, vivos 17 ducent de marmore 18 vultus;
19 Orabunt causas melius, 20 cælique meatus
21 Describent radio, & 22 surgentia sidera dicent.

*Pars II.* F Tu

1 Majorem Africanum. 2 Stragem Carthaginiensium. Scip. Major Carthaginem tributariam fecit, Minor delevit. 3 Continentem, in re tenui repudiantem a Samnitum legatis oblatum aurum, dicentemque, *Malle se aurum habentibus imperare, quam aurum habere*. 4 Al. *sulcos*. 5 Cincinnatum intelligit civem Romanum Atiliæ gentis: cui agrum colenti delata ob virtutem dictatura est, teste Livio. *Serranus* autem a *serendo* dictus est: quod ab iis, qui dictaturam ei delatam nunciabant, agellum *serere* inventus fuerit. Plin. lib. 18. cap. 3. De Fabiis, vide quæ nos ad Sal. p. 101. 1. & b. Val Max. pag. 71 & Flor. pag. 50. Hoc solummodo addam, quod cognomen hoc *Fabiorum* sortiti sint ex re rustica, nempe a *fabarum* satione, sicut alii veterum haud infimæ sortis. Ita Cicerones, Pisones, ac Lentuli ob ciceres, pisa, lentesque eximie satos, generosum familiæ nomen adinvenere. 6 Cujus familiæ 306. uno prælio contra Vejentes ad Cremoram fl. interierunt. 7 Q. Fabium Maximum innuit, qui cedendo sequendoque vicit Hannibalem. 8 Solus. De quo sic scripsit Ennius: *Unus homo nobis cunctando restituit rem*. 9 Generi nostro, id est, populo Romano. 10 Morando moram trahendo, & sic Hannibalem illudendo. Unde *Cunctator* appellatus est. Lege Flor. & quæ nos ibid. pag. 103. 11 Al. *restitues*: quod non displicet. 12 Excurrendo effingent. Ab enumeratione illustrium Imperatorum, transit ad partitionem rerum, in quibus diversæ gentes excelluerunt: q. d. Alii aliis artibus præstabunt, at Romani, belli studiis, & rei militaribus artibus omnes alios populos superabunt, toti orbi imperabunt, defendent afflictos, & injuriosos atque insolentes bellis compescent. 13 Corinthios innuere videtur. 14 Quasi spiritum habere apparentia. Eusotiam intelligit & conflaturam metallorum. 15 Dulcius & magis ad vivum. 16 Signa ærea. 17 Quod successu temporis fundent. 18 Statuariam innuit, quæ ars vivas personarum quarumlibet effigies imitatus. 19 Alii (ut Athenienses, qui eloquentia claruerunt) oratione causam alicujus melius defendent, agent. Sic Ter. Phor. 1. 5. *Servum hominem causam orare leges non sinunt*. 20 Astrorum motus & cursus. 21 Alii (ut Chaldæi & Ægyptii, qui Astronomia insignes fuere) describuntur virga, qua in pulvere Geometræ describunt mensuram atque situs rerum, locorumque earum. *Radius* proprie est splendor a Sole emicans. Item textoria instrumentum. *Radii* quoque in rotis dicuntur, qui hinc centro, illinc canthis inseruntur. Instrumentum etiam quo raduntur mensuræ: quod alio nomine *Hostorium* nominant. 22 Quæ signa & quando surgant, id est, peritiores erunt Geometriæ & Astronomiæ.

1 Per

Tu regere 1 imperio populos, Romane, memento;
(2 Hæ tibi erunt artes) pacisque imponere 3 morem;
4 Parcere subjectis, & 5 debellare superbos.
Sic 6 pater Anchises; atque 7 hæc 8 mirantibus addit:
Aspice, 9 ut insignis 10 spoliis 11 Marcellus 12 opimis
Ingreditur, victorque viros 13 supereminet omnes:
Hic rem Romanam, magno 14 turbante tumultu
15 Sistet 16 eques: 17 sternet 18 Pœnos, 19 Gallumque 20 rebellem,
21 Tertiaque 22 arma 23 patri suspendet capta 24 Quirino.
Atque 25 hic Æneas; 26 (una namque ire videbat
Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis,

Sed

1 Per imperium. 2 Sequentes sc. 3 Leges: id est. moderari pacem. 4 Ignoscere, veniam & impunitatem dare subditis, ac se dedentibus. 5 Imperium parere detrectantes, rebelles bello persequi. 6 Sc. *locutus est*. Verba sunt Virgilii, qui novam narrationem texentem induxit Anchisen. 7 Sequentia. 8 Deûm Æneas & Sibylla mirarentur. 9 Quomodo. 10 Interfecto Gallorum duce Viridomaro ad Clastidium oppidum, detractisque eidem opimis spoliis. 11 Cladius Marcellius, qui docuit Hannibalem posse vinci. 12 Magnificis, egregiis, amplis, principi exercitus hostium, sc. Viridomato, Gallorum duci, detractis. *Opima* enim *spolia* vocantur arma, quæ dux occiso a se hostium duci detrahit. Dicuntur autem ferre *Opima*, non addita voce *spoliorum*, intellecta tamen. Ita Sen. Herc. Furc. Opiam *victi regis ad superos refert*. 13 Excellit gloria rei militaris, prudentia & virtute. 14 Sc. *eam*, id est, dum magnus erit tumultus. *Tumultus* autem erat, cum ex subito & vicino plerumque bello summa oriebatur perturbatio. Ideo tunc, indicto Senatus decreto justitiæ, saga sumebantur. Nec enim juridicendo vacare se debere prudenter existimarunt, cum securos forte cives aut mitiora spernantes præsentis ac magni periculi suo ipsi exemplo admonere debebant, & leges frustra exerceri ostendit, ni imminens iis pernicies armis omnium averteretur. Nec id sufficiebat etiam delectus ista tempore & in Urbe & in Italia habebatur promiscue, nec ullum excusabat vacatio. 15 Tranquillam faciet. 16 De ordine equestri. 17 Quod fecit bis ad Nolam, devicto Hannibalis exercitu. 18 Punicos. 19 Viridomaro occiso, & reliquis Mediolanum fuga se recipientibus. 20 Quod sæpius victus, & in deditionem receptus, iterum bellum instaurat, & victoris Imperium detrectat, ut ex Cæsare constat. 21 Nam prima Romulus Jovi Feretrio, Acrone, Cœniensium duce, occiso: secunda Corn. Cossus, obtruncato Larte Tolumnio, Vejentium rege, suspenderant: de quibus Epist. Liv. 22 Opima spolia. 23 Patriæ Patri, ipsique urbis conditori. 24 Romulo, sed tamen Jovi Feretrio dedicata. 25 Hoc loco, vel hoc tempore senit. 26 Simul cum M. Claudio Marcello, qui ab Hannibale per insidias cæsus fuit.

1 Sc.

Sed 1 frons 2 læta parum, & 3 dejecto 4 lumina 5 vultu)
Quis, pater, ille, 6 virum qui sic comitatur 7 euntem?
Filius? anne aliquis 8 magna de stirpe 9 nepotum?
Quis 10 strepitus 11 circa comitum! 12 quantum instar in ipso est!
Sed 13 nox atra 14 caput tristi circumvolat umbra.
Tum 15 pater Anchises lacrymis 16 ingressus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære 17 tuorum:
18 Ostendent terris hunc tantum fata; neque 19 ultra
Esse sinent 20. Nimium vobis Romana 21 propago
Visa potens, Superi, 22 propria hæc 23 dona fuissent.
24 Quantos ille virum magnam 25 Mavortis ad urbem
26 Campus 27 aget gemitus! vel quæ 28 Tiberine videbis
29 Funera, cum tumulum præterlabere 30 recentem!
Nec puer 31 Iliaca quisquam de gente 32 Latinos

F 2 — 1 In

1 Sc. *ejus erat*. 2 Quia cito moriturus erat. 3 Ad terram inclinato, quod vicinæ mortis indicium est. 4 Oculi sc. *erant*. 5 In vultu. 6 Cl. Marcellum Cos. 7 Ingredientem cum victoria & opimis spoliis. 8 Egregia. 9 Posterorum nostrorum a nobis descensurorum. 10 Plausus & popularis favor, ac pompa frequens Romanorum funus ejus sequentium. 11 Eum. 12 Quanta indoles & spes ad summos honores & gloria? *vel*, quam refert superiorem illum Marcellum? unde sperandum est fore, ut illum virtute æquiparet. 13 Caligo densa, vel mors. Catul. Nox *est perpetuo una dormienda*. 14 Ejus. 15 Æneæ. 16 Sc. *est*, id est, loqui cœpit. 17 Minorum, ut Augusti & Octaviæ. 18 Introibit vitæ hoc theatrum, tantum ut exeat, natus enim annos 18. aut ut alii 20. interiit Ant. Misæ medici incuria. 19 Sc. *in terris*. 20 Invidistis sc. Romanis diuturnam vitæ ipsius usuram, & perpetuum tanti viri futuri domum. 21 Propagatio, progenies Romana, id est, Romani ab ipsa Æneæ posteritate propagati. Metaphora, a ditis ea parte, quæ paulatim dicitur, & latius atque latius extenditur. 22 Perpetua: ut l. 2. Propriamque dicaba. Sic Ter. Andr. 4. 3. Nihilne esse proprium *cuiquam*! 23 Si Romanis sua felicitas per Marcellum diuturna fuisset. 24 Quanto luctu, quanta pompa docetur funus illius in campo Martio, juxta Tiberim sexcentis sc. lectis ornatium. 25 Martis urbem, id est, a Romulo, Martis filio, conditam, Epenthesis. 26 Martius. Est autem Metonymia; neque enim campus ipse, sed frequens populi Roman. multitudo charissimum sibi principem lugebat. 27 Excitabit, ducet. 28 Deus Tiberis. 29 Quod fumus. 30 In quo recens aggesto ipsius Marcelli cineres conditi sint. 31 Trojana. 32 Italicos.

1 Us-

1 In tantum ſpe 2 tollet avos: nec 3 Romula quondam
Ullo ſe 4 tantum tellus jactabit 5 alumno.
Heu pietas, heu 6 priſca fides, invictaque bello
Dextera non, illi 7 ſe quiſquam impune tuliſſet
8 Obvius armato, ſeu cum pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu, 9 miſerande 10 puer! 11 ſi 12 qua fata 13 aſpera rumpas,
Tu 14 Marcellus eris. 15 Manibus date lilia plenis:
16 Purpureos ſpargam flores, 17 animamque 18 nepotis
His 19 ſaltem 20 accumulem donis, & fungar 21 inani
Munere. 22 Sic tota paſſim 23 regione 24 vagantur
25 Aeris in campis latis, atque omnia 26 luſtrant.
Quæ poſtquam Anchiſes 27 natum per ſingula duxit,
Incenditque animum 28 famæ venientis amore:
Exin bella 29 viro memorat, quæ deinde 30 gerenda,
31 Laurenteſque docet populos, urbemque 32 Latini:
Et 33 quo quemque modo fugiatque feratque laborem.

1 Sunt

1 Uſque adeo. 2 Eriget parentes & propinquos, quibus de ſe egregium virtutis ſpecimen polliceri viſus fuerit. 3 Romulea, Romana. 4 Quantum de hoc uno. 5 Quem aluerit & genuerit: q. d. nullo principe tam ſe efferet Roma, quam hoc Marcello. 6 Antiqua fidelitas, quæ ex hujus indole deprehendetur. 7 Sc. *obvius*. 8 Obviam. Enallage partis: *vel*, obvium. Enallage caſus. 9 Miſeratione digne. 10 Pathos ab ætate. 11 Quod ſi Deorum benignitate, aut qua ratione alia poteris fatalem moriendi neceſſitatem effugere, tu vere eris Marcellus. Fertur Poeta recitaſſe librum hunc ſextum coram Auguſto, præſente Octavia, quæ audito nomine filii ſui, quod ille hucuſque ſuſpenderat, ſpiritu defeciſſe dicitur: refocillata tandem fletu atque ejulatu omnia miſcuiſſe, ſed Poetæ pro ſingulis hujus argumenti verſibus dena ſeſtertia dari juſſiſſe. 12 Aliqua ratione. 13 Inimica vincas. 14 Octaviæ filius. 15 Hortatur poſteros Romanos ad perſolvenda puero magnifico apparatu juſta. 16 Ut inſpergam tumulo mortui roſas. 17 Pro more funerum ornandorum, maxime in juvenum funeribus, quorum immaturam mortem referebant flores illi decerpti ſparſique. 18 Marcelli. 19 Ut nimium floribus, quandoquidem alio munere eum cumulare non poſſum. 20 Augeam, coacervem. 21 Nihil profuturo defuncto, cujus nullus ſenſus ad eum ſit perventurus: quia pompa funebris ſolatio eſt vivis, non mortuis. 22 Talia dicendo redit ad narrationem, unde digreſſus fuerat. 23 Sc. *in*. 24 Anchiſes, Æneas, & Sibylla. 25 Aeris, ubi umbræ aeriæ. 26 Circumſpiciunt & diſquirunt. 27 Filium ſuum Æneam. 28 Futuræ laudis. 29 Æneæ. 30 In Italia, cum Turno & Mezentio. 31 Et indicat populos Laurentum, Latii oppidum incolentes, ad quos acceſſurus eſt, quidque cum iis ſit tractaturus. 32 Regiam Latini regis, oppidum Laurentum. 33 Quomodo, Tmeſis.

1 Apud

1 Sunt 2 geminæ 3 somni portæ; quarum altera 4 fertur
Cornea: qua veris facilis datur exitus 5 umbris:
6 Altera candenti perfecta nitens 7 elephanto.
Sed 8 falsa 9 ad cœlum 10 mittunt 11 insomnia 12 Manes.
13 His 14 ubi tum natum Anchises, unaque Sibyllam
Prosequitur dictis, portaque 15 emittit 16 eburna.
17 Ille viam 18 secat ad naves, 19 sociosque revisit.
Tum se ad 20 Cajetæ 21 recto fert 22 litore portum.
Anchora de 23 prora 24 jacitur: stant 25 littore 26 puppes.

1 Apud inferos. Totius libri Epilogus, constans descriptione portarum Somni, quas describit a materia, & ab usu. 2 Duæ. 3 Somni. Homil. Δοιαί πύλαι εἰσὶν ὀνείρων, &c. Cum duas somniorum portas faciat, Corneam unam, oculorum sc. a cornea tunica, Eburneam alteram, oris, cujus septum dentium eburneum; illam veram, hanc falsam, quia quæ videntur certiora sunt, quam quæ audiuntur ore prolata. Æneam porta eburnea emittit: obscure ac symbolice indicans totam hanc τερατολογίαν, descensum & relationem de inferi æque vera esse ac somnia ex eburnea porta emissa. Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 3. 4 Dicitur esse. 5 Phantasmatibus. 6 Sc. est. 7 Ebore, parte elephantibus. Synecdoche. 8 Quæ aliud repræsentant, quam sint. 9 Ad regionem mortalium, in mundum, qui Manibus superis, somnia autem ab inferis mitti credita. 10 Per eam. 11 Somnia & phantasmata. *Insomnium* proprie dicitur, quoties ea cura, idque studium dormienti occurrit, quo se vigilantem fatigavit. 12 Inferi. 13 His memoratis. 14 Quo loco. 15 Eos. 16 Per quem falsa emittuntur insomnia. 17 Æneas. 18 Proficiscitur, se recipit, tenet: unde *secta* dicitur, quia propositum tenet. 19 Quos illic in littore reliquerat. 20 Qui paulo post dictus est portus Cajetæ, a *Cajeta*, Æneæ nutrice, quæ ibi mortua est, denominatus. 21 Recta via progrediendo. 22 Per littus. 23 Priore parte navis. 24 A sociis. 25 Ad littus applicitæ. 26 Naves, Synecdoche.

# ÆNEIDOS.

## LIBER VII.

### ARGUMENTUM.

Cajetam, nutricem suam, Æneas sepelit, locumque ipsum ab ejus nomine Cajetam appellat. Inde Circes sedem prætervehitur, secundoque vento ad Tiberis ostia defertur: adversoque flumine subvectus, in Laurentem agrum egreditur. Ibi cum ex Ascanii verbis cognovisset, eam esse terram fatis sibi debitam, ad Latinum regem, qui ejus tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui & suo nomine illi munera offerrent, & urbis condendæ locum peterent. Latinus, legatione benigne audita, præter postulata, Laviniam filiam suam, quam & ex Fauni, patris sui, oraculis, & Augurum responsis externo viro tradere jubebatur, ultro Æneæ conjugem offert. Interim Juno prosperis Trojanorum rebus offensa, Alecto ad disturbandam pacem ab inferis evocat: quæ primum Amatam, Latini uxorem, deinde ipsum etiam Turnum furiis suis implet: atque inde ad Trojanorum juventutem conversa, quæ tum forte venationi operam dabat, mansuetum illis cervum objicit, Tyrrhi, armentarii regii, liberis imprimis charum; quem cum Ascanius sagitta vulnerasset, rustici, arreptis armis, in Trojanos impetum faciunt. Alecto ex superiore loco classicum canit; cadunt in eo tumultu Almon, Tyrrhi filius, natu maximus, & Galesus, agricola regionis totius locupletissimus: qui cum in urbem mortui essent relati, Turnus, & Amata regem Latinum ad bellum suscipiendum, injuriamque manu vindicandam extimulant. Verum cum ille & fatorum, & fœderis, nuper cum Trojanis initi, memor, adduci non posset, ut illis bellum indiceret, Juno ipsa belli portas aperuit. Turni auspicia ad bellum sequitur Mezentius, una cum Lauso filio: item Aventinus, Herculis ex Rhea filius, Catillus & Coras Tiburni fratres, Camilla e Volscorum gente, mulier fortissima, aliique complures, quorum catalogus ad finem libri recensetur.

TU 1 quoque littoribus 2 nostris 3 Æneia nutrix,
Æternum moriens 4 famam, Cajeta, dedisti.
Et nunc 5 servat honos 6 sedem tuus, 7 ossaque 8 nomen.

1 He-

1 Sicut Palinurus promontorio in Lucania, Misenus monti in Campania, lib. 5. & 6. sic & tu Cajeta, nutrix Æneæ, nomen dedisti portui. Quem tamen, alii a καίειν dictum volunt, quod ibi Trojanorum classis incensa fuerit. 2 Italicis. 3 Nutrix Æneæ. 4 Nomen. 5 Sedes servat tuum honorem, Hipallage. 6 Sepulchrum tuum, quod tuum nomen inscriptum habet. 7 Tua. 8 Tuum.

1 Ita-

1 Hesperia in magna (2 si qua est ea gloria) signant.
At pius 3 exequiis Æneas 4 rite solutis,
Aggere 5 composito 6 tumuli, postquam 7 alta 8 quierunt
Æquora, 9 tendit iter velis, 10 portumque relinquit.
11 Aspirant auræ 12 in noctem, 13 nec candida 14 cursum
Luna negat: splendet 15 tremulo sub lumine pontus.
Proxima 16 Circææ 17 raduntur littora terræ,
18 Dives 19 inaccessos 20 ubi Solis 21 filia lucos
Assiduo 22 resonat 23 cantu, 24 tectisque superbis
Urit 25 odoratam nocturna in lumina 26 cedrum,
27 Arguto 28 tenues percurrens pectine telas.
29 Hinc 30 exaudiri gemitus, iræque leonum,
31 Setigerique sues, atque in præsepibus ursi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
32 Quos hominum ex facie 33 dea sæva potentibus herbis
34 Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
35 Quæ ne monstra pii paterentur talia Troes
Delati in portus, neu littora 36 dira 37 subirent:
38 Neptunus ventis implevit vela 39 secundis:
Atque 40 fugam dedit, & 41 præter vada 42 fervida vexit.



1 Italia; dicta Græcis, quod ad Vesperum sita esset. Ut Italis Hispania, dicta Hesperia ultima: *magna* ab armis & gloria: est enim minor quam Hispania. Poetis dicitur ab Hespero fratre Atlantis. 2 Quia multi censent eam gloriam nihil ad defunctos pertinere. 3 Officiis funebribus. 4 Juxta ritum. 5 Accumulato. 6 Sepulchri. 7 Profunda. 8 Tranquilla facta sunt. 9 Navigat tensis velis 10 Cajetæ. 11 Increbescunt 12 Circa noctem. 13 Luna clare lucebat. 14 Suum. 15 Scintillante. 16 Quam Circe habitabat. 17 Leniter tanguntur navibus Æneæ, id est, pertransit Circæam terram. 18 Expressa hæc ex Hom 5. Odiss. de Calypso, & 10. de Circe: vide & hæc imitatum Ovid. 16. Met, 19 Inacessibiles, nulli impune adeundos ob periculum artium magicarum: *vel*, propter paludes & brevia. 20 In qua terra. 21 Circe. 22 Resonare facit. 23 Leniendo lanæ ac telæ studio. 24 Magnifico domicilio. 25 Odoriferam. 26 Faces: vel oleum e cedro, in usum lampadum, loco olei, quod tunc in Italia in usu non erat. 27 Subtili, stridulo. 28 Extenuatas. 29 Ex his locis Circeæ terræ. 30 Exaudiebantur. Enallage modi. 31 Porci magnas setas gerentes. *Multa boum circa mactantur corpora morti.* Setigerosque *sues*, &c. 32 Leones, sues, ursos & lupos. 33 Solis filia, Circe venefica. 34 Transformaverat in formas belluinas. 35 Ne contingeret piis Trojanis in hujusmodi monstra mutari. 36 Quæ a dira habitantur venefica. 37 Subintrarent. 38 Deus maris. 39 Prosperis, a tergo stantibus. 40 Facultatem fugiendi. 41 Prætervexit Trojanos. Tmesis. 42 Periculosa navigantibus.

Jamque rubescebat 1 radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in 1oseis fulgebat 2 lutea bigis:
Cum venti 3 posuere, omnisque repente 4 resedit
Flatus, & in 5 lento luctantur 6 marmore 7 tonsæ.
Atque hinc Æneas ingentem ex 8 æquora 9 lucum
Prospicit. 10 Hunc inter 11 fluvio 12 Tiberinus 13 amœno,
14 Vorticibus rapidis, & multa flavus 15 arena,
In mare 16 prorumpit. 17 Variæ 18 circumque supraque
Assuetæ ripis volucres & fluminis alveo
Æthera mulcebant cantu 19 lucoque volabant.
20 Flectere iter sociis, 21 terræque advertere 22 proras
23 Imperat, & lætus fluvio succedit 24 opaco.
25 Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio 26 antiquo fuerit status, 27 advena 28 classem
Cum primum 29 Ausoniis exercitus appulit oris,
30 Expediam, & primæ 31 revocabo 32 exordia pugnæ.
Tu 33 vatem, tu, diva 34 mone. Dicam 35 horrida bella;
Dicam 36 acies, 37 actosque animis in funera reges,
38 Tyrrhenamque manum, totamque 39 sub arma coactam

1 He-

1 Solaribus. Descriptio matutini temporis a signis antecedentibus. 2 Lutei coloris, qui est subrubeus. 3 Sc. se, id est, sedati sunt, cessavêre, quievere. 4 Quievit. 5 Tranquillo, quiete fluente, non commoto. 6 Mari marmorei coloris. 7 Sc. palmulæ, id est, remi, Tonsæ aut dictæ sunt vel a *tendendo*, h. e. radendo quod fluctus radant & decutiant: vel, a *tundendo*, quod fluctus *tundant* & verberent. 8 Æquato mari. 9 Silvam Jovis indigetis, quæ non cæditur. 10 Lucum. 11 Profluxu. 12 Fluvius ipse, vel Deus fluminis 13 Tranquillo. Sic l. 1. Æn. *Ubi Lidius arva inter opima virum, leni fluit agmine Tibris*. 14 Aquis rotalis. 15 Quem concitant vortices. 16 Vi exit. 17 Variarum specierum. 18 Per circuitum, id est, ante, retro, & utrinque & parte superiori. 19 Per locum. 20 Quia flectendo naves, facimus iter, qua volumus. 21 Ad terram. 22 Anteriores partes navium. 23 Mandat Æneas. 24 Umbroso, propter locum, quem medium interfluit. 25 Alteram operis partem, quæ est de bellis ab Ænea in Italia gestis aggressurus, invocat Musam, quæ *nomen amoris habet* (quia ἔρος ἔρωτε *amor* dicitur) ad bella illa dicenda, eo quod hæc bella ex amore & nuptiarum Laviniæ ambitu orta sint. 26 In quo multo ante longa series a priscis regibus, Jano Saturnoque, regnatum fuerat. 27 Externus. 28 Scil. *hanc*. 29 Italicus. 30 Expedite recitabo. 31 Ab oblivione ad memoriam. 32 Cervi interitum: cujus causa fuerat Ascanius, qui venando eum vulnerat. 33 Me Poetam. 34 Inspirando. 35 Quæ subsecuta sunt. 36 Exercitus ad pugnam instructos. 37 Impulsos animositate in mortem suam: quia reverta & Latinus, & Turnus, & Æneas interisse dicuntur. 38 Copias Tyrrheni populi, propter Tarcontem. 39 Ad arma compulsam & congregatam.

1 Hesperiam. Major 2 rerum mihi 3 nascitur ordo;
4 Majus opus 5 moveo. 6 Rex arva Latinus, & urbes,
Jam 7 senior, longa placidas in pace regebat
8 Hunc 9 Fauno & Nympha genitum 10 Laurente 11 Marica
12 Accipimus: Fauno 13 Picus pater; 14 isque 15 parentem
Te, Saturne, 16 refert: tu 17 sanguinis 18 ultimus auctor.
Filius 19 huic, 20 fato Divum, prolesque virilis
Nulla fuit, 21 primaque oriens 22 erepta juventa est.
23 Sola 24 domum, & 25 tantas 26 servabat 27 filia sedes,
Jam matura 28 viro, jam 29 plenis nubilis annis.
30 Multi 31 illam magno e Latio totaque 32 petebant
Ausonia: 33 petit ante alios pulcherrimus omnes
34 Turnus, 35 avis atavisque potens: quem 36 regia conjux
37 Adjungi generum miro properabat amore;
Sed variis 38 portenta deum 39 terroribus 40 obstant.
41 Laurus erat tecti 42 medio in 43 penetralibus altis,
44 Sacra comam, multosque 45 metu 46 servata per annos:



1 Sc. *magnam*, id est, Italiam propter Diomedem. 2 Gerendarum. 3 Oritur & oriendus est mihi. 4 Quam præcedens. 5 Aggredior. 6 Ab origine sc. Incipit jam narrare. 7 Provectioris ætatis. 8 Regem Latinum. 9 Deo agresti. 10 Ejus provinciæ, ubi Laurentum erat, & Laurentes populi. 11 Minturnensis littoris juxta Lirim fluvium Dea dicta. 12 Adhuc quotidie audimus & intelligimus. 13 Erat. 14 Picus. 15 Suum. 16 Repræsentat. 17 Generis Latini, & etiam Æneæ. 18 Remotissimus a fine, id est, primus, ultra quem non ascenditur. 19 Latino. 20 Voluntate & præordinatione Deorum, quia constituerant Dii, ut per filiam Æneas regnum obtineret, & genus suum Italico sanguini commisceret. 21 In flore juventæ. 22 Proles virilis. 23 Sine fratre. 24 Regiam. 25 Quis regales. 26 Paterni regni hæres conservabat, aut possidebat. 27 Lavinia. 28 Martiali copulæ. 29 Matrimonium. 30 Præpotentes viri. 31 Unicam filiam. 32 Matrimonio. 33 Eam. 34 Rutulorum rex. Danai filius. 35 Majoribus suis. 36 Latini regis uxor Amata. 37 Sc. *sibi*, id est, constituere maritum filiæ suæ. 38 Prodigia & monstra, quæ portendebant ac injiciebant Amatæ terrorem divinæ iræ, ne sc. auderet Turno filiam dare nuptum. 39 Terribilibus signis. 40 Matrimonio & conatibus Amatæ. 41 Primum prodigium, sc. Examen apum, considentium in apice lauri. 42 Sc. *in*. 43 Interioribus ædium locis, quæ plane, ut religiosa, ita inaccessa erant. 44 Habens frondem sacram. 45 Religione, quæ nascitur ob timorem. *Primus in orbe Deos fecit timor.* 46 Observata.

1 Quam 2 pater inventam, primas cum conderet 3 arces,
Ipse 4 ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
5 Laurentisque ab 6 ea nomen posuisse 7 colonis.
8 Hujus apes summum 9 densæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans æthera 10 vectæ,
Obsedere 11 apicem, & 12 pedibus 13 per mutua nexis,
14 Examen 15 subitum 16 ramo frondente pependit.
17 Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare 18 virum, & 19 partes petere 20 agmen easdem
21 Partibus ex isdem, & 22 summa dominarier 23 arce.
24 Præterea, 25 castis 26 adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem adstat Lavinia virgo,
27 Visa (28 nefas) longis comprendere 29 crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma 30 crepitante cremari;
31 Regalesque accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis: 32 tum 33 fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis 34 Vulcanum spargere 35 tectis.

Id

1 Laurum. 2 Laviniæ. 3 Regiæ. 4 Dicebatur. Apollini, ut vaticinorum præsidi, consecrasse. 5 Laurentis urbis, *vel*, Laurentes populos, id est, ut dicerentur Laurentes. 6 Lauro. 7 Incolis sive habitatoribus ejus loci. 8 Lauri. 9 In unum collectæ. 10 Quæ advolaverant. 11 Cacumen. 12 Earum. 13 Per mutuas intricationes complicatis. 14 Fœturæ, sive multitudo & collectio apum in morem uvæ condependentium, quæ ex alvearibus suis evolaverant. Nam alias transfertur ad quamlibet multitudinem. Sic apud Liv. *Examina avium*. Just. 25. 1. 8. *Quamquam Gallorum ea tempestate tantæ fœcunditatis juventus fuit, ut Asiam omnem velut* examine *aliquo implerent*. *Examen* quoque stylus est in lance, sive statera, qui quo pondus se vergit, exit. Unde Metaphorice ponitur pro exacto judicio. Vide quæ nos ad Flor. 1. 21. 15 Subito apparens. 16 Sc. de. 17 Statim viso illo portento. 18 Meritum. 19 Ubi laurus est. 20 Virorum. 21 Id est, ex eodem mari infero, unde venere apes, advenire. 22 Sc. in. 23 Sicut apes summum apicem obsederant. 24 Secundum prodigium, sc. Flamma lambens. Ductum videtur ex historia Servi Tullii: qua memoriæ proditum est, flammam, caput ejus lambentem, regnum ei portendisse: de qua lege Cic. de Div. lib. 1. Val. Max. 1. 6. 1. Liv. l. 39. Flor. 1. 6. 1. & quæ nos ibid. 25 Impollutis. 26 Latinus incendit. 27 Illa visa est: 28 Quod nefas videtur, & bellum portendere cruentum. 29 Quæ res claritatem ejus, ad quam perventura erat, indicabat. 30 Multum sonante. 31 Regaliter ornatas. 32 Deinde visa est. 33 Existens fumosa. Quæ res tristitiam portendebat, quia fumus lacrymas excitat. 34 Ignem lambentem. 35 Quod signum erat belli ab ea gerendi.

1 Fe-

Id vero horrendum, ac visu mirabile 1 ferri:
Namque fore 2 illustrem 3 fama fatisque canebant
Ipsam, sed populo magnum 4 portendere bellum.
At 5 rex sollicitus 6 monstris, 7 oracula Fauni
8 Fatidici genitoris adit, 9 lucosque 10 sub 11 alta
Consulit 12 Albunea; nemorum 13 quæ maxima 14 sacro
15 Fonte sonat 16 sævamque 17 exhalat opaca 18 Mephitim.
19 Hinc Italiæ gentes, omnisque 20 Oenotria tellus,
In 21 dubiis 22 responsa petunt. 23 Huc 24 dona 25 sacerdos
26 Cum tulit, & 27 cæsarum ovium 28 sub nocte silenti,
29 Pellibus 30 incubuit 31 stratis, 32 somnosque petivit,
Multa modis simulacra videt volitantia miris:
Et 33 varias audit voces 34 fruiturque deorum
Colloquio, atque imis 35 Acheronta 36 affatur Avernis.
Hic, & tum 37 pater ipse petens responsa Latinus,
38 Centum lanigeras mactabat 39 rite 40 bidentes:
Atque 41 harum 42 effultus tergo, stratisque jacebat
Velleribus. 43 subita ex 44 alto vox reddita luco est:
Ne 45 pete connubiis 46 natam 47 sociare 48 Latinis,

F 6 O mea

1 Ferebatur. Enallage modi. 2 Claram & nobilem. 3 Propter Romanos, qui inde habituri erant originem. 4 Porro, id est, prorsus tendere, prædicere, præmonstrare. 5 Latinus. 6 Prodigiis hisce. 7 Loca, ubi responsa dabantur. 8 Fata dicentis & annuntiantis. 9 Consilium petit ab iis, qui præerant lucis. 10 In. 11 Densissima. 12 Fonte & nemore agri Tiburtis, sacro Albuneæ Nymphæ. 13 Albunea silva. 14 Omnis enim fons alicui Deo dicatus. 15 Habet fontem cum sonitu defluentem. 16 Gravem. 17 Expirat condensa & umbris recta. 18 Sulphureum vaporem, assurgentem ex aquis Albulis, cujus gravi odore afflati futura canebant. 19 Ab hac silva & fonte. 20 Italia primum dicta est Hesperia, deinde Ausonia, mox Oenotria, ab Oenotro, Lycaonis filio, Arcade huc advecto Cluv. l. 1. c. 21 Casibus. 22 Oracula Deorum. 23 Ad hanc silvam. 24 Sacrificia. 25 Eorum sc. qui responsa petunt, & nunc ipsius Latini. 26 Al. contulit. 27 Mactatarum. 28 Tempore nocturno. 29 Velleribus. Oraculum autem consulturus purgabatur primum, deinde cæsi arietis pelli incubuit, hinc per somnium captabat responsum. 30 Ad captanda oracula. 31 Ad sacrificium instratis. 32 Ad suscipiendas visiones. 33 Ob multa simulacra. 34 Per averni specum colloquium habet cum Diis infernis. 35 Potestates quæ sunt in Acheronte. 36 Dormiendo. 37 Ab honore. 38 Numerus certus pro incerto. 39 Juxta morem. 40 Oves biennes. 41 Centum ovium. 42 Sustentatas. 43 Subito. 44 Altarum arborum. 45 Quære. 46 Filiam tuam Laviniam. 47 Conjungere. 48 Alicujus viri e Latio.

3 Con-

O mea Progenies, thalamis neu 1 crede 2 paratis.
Externi venient 3 generi, qui 4 sanguine nostrum
Nomen in astra 5 ferant, quorumque ab stirpe 6 nepotes
Omnia sub 7 pedibus, 8 qua sol 9 utrumque recurrens
Aspicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Hæc responsa 10 patris Fauni, 11 monitusque 12 silenti
Nocte datos, non ipse suo 13 premit ore Latinus:
Sed circum late volitans jam Fama per urbes
Ausonias tulerat, cum 14 Laomedontia 15 pubes
Gramineo ripæ 16 religavit ab aggere 17 classem.
Æneas, primique duces, & pulcher Julus
18 Corpora sub ramis deponunt arboris altæ:
Instituuntque dapes, & adorea 19 liba per herbas
20 Subjiciunt epulis (sic Juppiter ipse monebat)
Et 21 Cereale solum pomis agrestibus augent.
22 Consumptis hic forte 23 aliis, 24 ut vertere morsus
Exiguam in 25 Cererem 26 penuria adegit edendi,
Et 27 violare 28 manu, 29 malisque audacibus 30 orbem
31 Fatalis 32 crusti, 33 patulis nec parcere 34 quadris;
Heus! etiam mensas 35 consumimus! inquit Julus.
36 Nec plura 37 alludens. Ea vox audita laborum
Prima 38 tulit finem, primamque loquentis ab 39 ore

1 Eri-

1 Confide. 2 Turno. 3 Gener. Synecdoche numeri. 4 Propagatione sua. 5 Efferent. 6 Ut Augustus. 7 Imperio suo & potestate. 8 Ab ea parte, qua &c 9 Orientalem & Occidentalem. 10 Sui. 11 Admonitiones. 12 Cum nullus adesset arbiter. 13 Non tacet, nec celat; sed protinus divulgat, & aperit. 14 Trojana, a Laomedonte denominata. 15 Juventus: quia senes in Sicilia fere manserant. 16 Iterum firmius ligavit. 17 Suam 18 Recubant. 19 Ex farre, melle, oleo placentas factas. 20 Supponunt. 21 Onerant, accumulant mensas, id est, liba adorea vel quadras e pane, sustentantes cibum, fructibus aliisque eduliis. *Solum* enim id omne dicitur, quod aliquid sustinet. 22 Comesis. 23 Eduliis. 24 Postquam. 25 Mensas adoreas. 26 Inedia & defectu edulii. 27 Mensæ enim sacræ habitæ. 28 Frangendo. 29 Maxillis. *Mala* enim est pars faciei eminens inter oculum, nasum & buccam. 30 Placentam orbicularem in quatuor partes sectam. 31 A fatis, ut ita absumatur, provisi, erat enim in fatis, & ab Harpia Celæno prædictum supra lib. 3 p. 150. non prius habituros errorum & laborum finem, quam dira eos fames adegisset mensas absumere. 32 Partis durioris & exterioris ipsius panis. 33 Apertis. 34 Frustis panis in formam quadratum incisis. 35 Comedimus. 36 Sc. erat. 37 Ad oraculi conformitatem, id est, non plura dicebat, quæ oraculo responderent. 38 Attulit. 39 Ascanii.

2 Eam

1 Eripuit 2 pater, ac stupefactus 3 numine 4 pressit,
Continuo, Salve 5 fatis mihi debita Tellus,
Vosque, ait, o fidi Trojæ salvete 6 Penates.
7 Hic 8 domus, hæc patria est: 9 genitor mihi talia (namque
Nunc 10 repeto) Anchises fatorum 11 arcana reliquit:
12 Cum te, nate, fames ignota ad littora vectum
13 Accisis coget 14 dapibus consumere 15 mensas;
Tum sperare domos defessus, ibique memento
Prima locare manu, 16 molirique aggere tecta.
Hæc erat 17 illa fames: hæc nos 18 suprema 19 manebat,
20 Exitiis positura 21 modum.
22 Quare agite, & 23 primo læti cum lumine Solis,
24 Quæ loca, quive 25 habeant homines, ubi 26 mœnia 27 gentis,
28 Vestigemus, & à portu 29 diversa petamus.
Nunc 30 pateras 31 libate 32 Jovi, precibusque 33 vocate
34 Anchisen 35 genitorem, & vina 36 reponite mensis.
Sic deinde effatus, 37 frondenti 38 tempora ramo
39 Implicat, & 40 Geniumque loci, 41 primamque Deorum
42 Tellurem, Nymphasque, & adhuc ignota precatur
43 Flumina: 44 tum Noctem, noctisque orientia signa,

1 Idæum

1 Eam vocem sc. vix expectans, donec totam eloqueretur. 2 Æneas. 3 Oraculi fide & miraculo. 4 Suppressit eam vocem, ut posset ipse precari. 5 Ex fatorum permissione. 6 Dii domestici. 7 Quo nunc appulsi sumus. 8 Sc. *firma*. 9 Tribuit patri quod edixerat Harpya 8. vel forte idem prædixerat Anchises. 10 Memoria revolvo. 11 Secreta. 12 Verba sunt Anchisæ. 13 Circumcisis & corrosis, ita ut nihil reliquum sit. 14 Obsoniis. 15 Super quas cibum pones. 16 Cum molimine munire mœnibus primam urbem. 17 Quam pater prædixerat. 18 Ultima. 19 Expectabat. 20 Maris erroribus & periculis: *nam terra graviora manent*. 21 Finem. 22 Exhortatur socios ad explorandam reg onem. 23 Ut primum Sol crastinus ortus fuerit. 24 Sc. *hæc sunt*. 25 Incolant, habitent; ut Græce ἔχειν. 26 Sc. *sint*. 27 Hujus populi. 28 Exploremus. 29 Loca. 30 Vina e pateris. Continens pro re contenta. 31 Offerre degustantes. 32 Fatorum auctori. 33 Invocate. 34 Consecratum sc. ut lib. 5. 35 Patrem meum. 36 Iterum ponite; nam propter verba Ascanii turbata erant omnia. 37 Viridi. 38 Caput. 39 Cingit corona, ritu sacrificantium. 40 Deum Topicum, sc. Apollinem, ut volunt. Regionem aliquam ingressus religiosi moris erat Genios loci Deosque Topicos salutare. 41 Quia mater Deorum dicitur. 42 Deam terræ, id est, Opim. 43 Deos fluminum. 44 Deinde post Deos locorum.

1 Idæumque Jovem, 2 Phrygiamque 3 ex ordine Matrem,
Invocat, & 4 duplices Cæloque, Ereboque 5 parentes.
Hic 6 pater omniporens ter 7 cœlo 8 clarus ab alto
Intonuit, radiisque 9 ardentem lucis, & 10 auro,
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
11 Dicitur hic subito Trojana per agmina rumor,
Advenisse diem, quo 12 debita mœnia condant.
Certatim 13 instaurant epulas, atque 14 omine magno
15 Crateras læti statuunt, & 16 vina 17 coronant:
18 Postera cum prima 19 lustrabat 20 lampade terras
Orta dies, urbem, & fines, & littora gentis
21 Diversi explorant: 22 hæc fontis stagna 23 Numici,
Hunc Thybrim fluvium, hic fortes habitare 24 Latinos.
Tum 25 satus Anchisa delectos 26 ordine 27 ab omni
Centum 28 oratores 29 augusta ad mœnia 30 regis
Ire jubet, ramis 31 velatos 32 Palladis omnes:
Donaque ferre 33 viro, pacemque exposcere Teucris.
34 Haud mora: 35 festinant 36 jussi, rapidisque feruntur
Passibus: 37 Ipse humili designat mœnia fossa,
38 Moliturque locum; primasque in littore 39 sedes,

1 Ca-

1 Ab Ida monte Phrigiæ, vel Ida Cretæ, in qua natus, & educatus dicitur Jupiter. 2 Cibelen. 3 Quia prima reverentia debebatur Jovi. 4 Venerem apud Superos. Anchisen apud Inferos 4 Suos. 5 Jupiter sc. significans ejus se preces exaudisse. 6 Aere. 7 Claro sono & Sereno cœlo, quod fausti erat ominis. 8 Resplendentem. 9 Fulgore aureo. 10 Longe lateque spargitur Lucr. lib. 5. de fulmine: *inde omnis flammatum* dicitur *ardor*. 11 Patris promissa. 12 Ex novo instituunt. Dixerat jam. Et vina reponit mentus: 13 Tali augurio læti. 14 Magna pocula vinarii constituunt. 15 Pocula Mæonimia. 16 Non vino tantum ad summam coronam & marginem implent, sed & crateras floreis coronis ornant, convivalis hilaritatis causa & liberationis. 17 Matutini temporis descriptio. 18 Inspiciebat. 19 Luce Solis. 20 In diversa abeuntes, in diversas partes profecti. 21 Et explorando ab incolis discunt, & exploratum referunt, hæc esse stagna Numicii, &c. 22 In hoc fluvio bello Latino ultimo submersus creditur Æneas. 23 Sc. *populos*. 24 Procreatus. 25 Qualitate dignitatis. 26 Ex. 27 Legatus. Sic l. 11. *Centum oratores prima de gente Latinos Ire placet*. 28 Augurio consecrata: *vel*, majestatis plena. 29 Latini. 30 Coronatos. 31 Olivæ paciferæ, cujus inventrix dicitur Pallas: ut qui pacem peterent. 32 Latino. 33 Sc. *ste*, Ire. 34 Oratores sc. 35 Æneas sc. auctor legationis. 36 Vallis munit. 37 Habitationes, atque oppidum primum.

1 Ut

1 Castrorum in morem, 2 pinnis, atque 3 aggere cingit:
Jamque 4 iter emensi, turres ac tecta 5 Latinorum
Ardua cernebant 6 juvenes, 7 muroque subibant.
Ante urbem pueri, & 8 primævo flore juventus,
Exercentur equis, domitantque in pulvere 9 currus;
Aut 10 acres tendunt arcus, aut 11 lenta lacertis
12 Spicula contorquent, 13 cursuque; ictuque lacessunt.
Cum 14 prævectus equo, 15 longævi regis ad aures
Nuntius ingentes ignota in veste reportat
Advenisse viros. 16 Ille intra tecta vocari
Imperat, & 17 solio medius consedit avito.
Tectum 18 augustum, ingens, centum 19 sublime columnis,
20 Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
21 Horrendum silvis, & religione parentum.
22 Hic 23 sceptra accipere, & primos 24 attollere fasces
Regibus 25 omen erat; 26 hoc illis curia templum,
Hæ 27 sacris sedes epulis: hic ariete 28 cæso
29 Perpetuis 30 soliti 31 patres 32 considere mensis:
33 Quin etiam veterum 34 effigies ex ordine avorum
An-

1 Ut castrametari solent. 2 Vallis acutis. *Pinnæ* sunt summitates mœnium & vallorum. 3 Terra aggesta, & accumulata, vel muro, in quo sunt pinnæ. 4 Viam. Redit ad legatos seu oratores. 5 Al. *Latini:* ad carendum Hypermetrum. 6 Oratores sive legati. 7 Sub murum. Al. *muros*. 8 In primo flore ævi sui, id est, qui puberes erant. 9 Nam ætatis anno adhuc tyrones erant. 10 Equos sub curribus: *vel*, equos currentes in pulvere. Allusum autem ad exercitia pubis & juventutis Romanæ. 11 Fortes, & acriter expellentes sagittas. 12 Tenuia & flexibilia. 13 Jacula. 14 Et fatigant & impellunt illa simul ex impetu cursus & brachiorum tunc, *cum provectus*, &c. 15 Al. *provectus*. 16 Latini, qui senex erat & grandævus. 17 Rex. 18 In sede regali, in qua avus ejus Picus solebat jura dicere: *vel*, ab avis frequentata. *Avitum* enim dicitur, quod ab avo aut avia ad nos pervenit. 19 Augurio consecratum. 20 Erectum. Videtur alludere ad domum Augusti in Palatio conditum. 21 Ἐν πόλει ἀκροτάτῃ Acropoli: ad arcem orbis. 22 Arboribus consitum, quarum horror sacrum quemdam horrorem animis incuteret. 23 In hoc tecto. Allusum ad Rom. mores, Capitolii, Curiæ Hostiliæ, palatii: unde magistratus fasces desumebant, ubi sacra curabant, epulas dabant. 24 Insignia regalia. 25 Constituet lictores, qui fasces ferant. 26 Faustum initium. 27 Sc. *erat*. 28 Solemnibus. 29 Ad sacrificium. 30 Continuis & sine intermissione protensis. 31 Erant. 32 Proceres & Senatores. 33 Alludit ad priscorum Romanorum ritum, quo sedentes epulari solebant. 34 In super. 35 Statuæ, simulacra.

1 Quæ

Antiqua ex 1 cedro; 2 Italusque, paterque Sabinus,
3 Vitisator, curvam servans 4 sub imagine 5 falcem,
6 Saturnusque senex, 7 Janique 8 bifrontis imago,
9 Vestibulo adstabant: aliique 10 ab origine reges,
11 Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
Multaque præterea 12 sacris in 13 postibus 14 arma,
15 Captivi pendent currus, curvæque secures,
Et 16 cristæ capitum, & 17 portarum 18 ingentia claustra,
19 Spiculaque, clypeique, 20 ereptaque rostra carinis.
Ipse 21 Quirinali lituo 22 parvaque 23 sedebat
Succinctus 24 trabea, lævaque 25 ancile gerebat

Pi-

1 Quæ cariem non sentit. Atque ita perpetuarum statuarum monumenta, a materia ostendit. 2 Enumerat priscos Italiæ sive Aboriginum reges. 3 Qui primus apud Italos vitem sævit. 4 Sub simulacro suo. 5 Qua vitem putare docuit. 6 Hic cœli & Terræ filius fuit, ac a Jove filio fugatus, in Italiam ad Janum venit, a quo in regni societatem, propter virtutem & prudentiam, receptus fuit. Monstravit enim incolis rationem plantandi vites, & metendi segetes. 7 *Janus* dictus est a *januis*, quod januis præesset. Primus docuit Italos vinum & far ad sacrificia, & religionem magis, quam ad esum & potum. 8 Appellatur autem *bifrons*: ob singularem prudentiam, qua præviderit futura, & præterita sciverit. 9 In primo introitu. 10 Aboriginum reges: *vel*, perpetua serie a prima origine ad Latinum regem. 11 Qui in bellis pro patria pugnando ceciderunt. 12 Arma Diis consecrata sustinentibus. 13 Alludit ad Capitolium & Curiam Romanam, in quæ hostium spolia & rostra navium illata fuerant. 14 Spolia. 15 Quos captivis abstulerunt. 16 Galeæ, quæ sunt capitum munimenta: Synecdoche. *Crista* proprie dicitur conus ille in vertice galli. 17 Urbium captarum. 18 Ingentes feræ. 19 Jacula. 20 Mugimenta navium area proris illarum navalibus præliis detracta: cujusmodi postea Romæ Antiatibus adempta, ad Curiam Hostiliam suspensa fuere: a quibus ipse locus nomen etiam fuit sortitus. 21 Baculo angulari incurvo, quali postea Romulus usus fuisse dicitur: qui ab eius, quo canitur, litui similitudine nomen invenit. Hoc autem lituo utebantur augures ad designanda in aere spatia, quæ *templa* appellata sunt. Fuit autem hic *lituus* baculus ipsius Romuli, conservatus in Palatino colle, usque ad Gallorum tempora, a quibus capta incensaque Roma fuit, sed postea ejectis a Camillo hostibus, inter altissimos cinerum cumulos illæsus, cum omnia ignis consumpsisset, inventus est etiam *lituus* genus buccinæ incorvæ: qua qui cecinerit *Liticen* dicitur. Virg. *Et lituo pugnas insignis obibit & hasta* 22 Brevi. 23 In sculpturis. 24 Tunica, quam augures cocco & purpura trabeatim intertextam gerebant, aliam ab hac reges, aliam equites induebant. 25 Scutum breve & undique rotundum, sive angulis, & ἄγκυλον id est, incurvum. Dictum est *ancile* ab *ancisione*, quod sit ab omni parte veluti ancisum, id est, circumcisum & rotundum, regnante Numa cœlo delapsum. Ov. *Idque ancile vocant, quod ab omni parte recisum est. Quemque notes oculis, angulus omnis abest*; Vide quæ not. ad Valer. Max. p. 5. & Flor. pag. 18.

1 Qui

Picus, 1 equum domitor: quem 2 capta cupidine 3 conjux
4 Aurea percussum 5 virga, 6 versumque venenis,
Fecit avem Circe, sparsitque 7 coloribus 8 alas.
Tali intus templo divum, 9 patriaque Latinus
Sede sedens Teucros ad sese in tecta vocavit:
Atque hæc 10 ingressis 11 placido 12 prior 13 edidit ore;
Dicite, Dardanidæ (neque enim nescimus & 14 urbem,
Et genus, 15 auditique 16 advertitis 17 æquore cursum)
Quid petitis? quæ causa rates, aut 18 cujus egentes
Littus ad 19 Ausonium per tot 20 vada cærula vexit?
Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
(21 Qualia multa mari nautæ patiuntur in 22 alto)
23 Fluminis intrastis ripas, 23 portuque sedetis;
Ne fugite 25 hospitium; neve ignorate Latinos,
26 Saturni gentem, 27 haud vinclo, nec legibus 28 æquam,
29 Sponte sua, 30 veterisque dei se more tenentem.
Atque equidem memini (fama est obscurior 31 annis)
32 Auruncos ita ferre senes: his ortus ut agris
33 Dardanus Idæas 34 Phrygiæ penetravit ad urbes,
Threiciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur,

1 Hinc

1 Qui ad libitum equisuti sciebant in bellis. 2 Irretiti ob illius amorem. 3 Circe, quæ conjux non erat, sed esse volebat: uxorem enim Picus habuit Canentem. Jani ex Venilia filiam. Vide Ov. Met. 14. 4 Pulchres, Solis filia. Aliis placet, ut contractus sit Ablativus, & referatur ad virga. 5 Magica. 6 Et mutatum veneficiis ejus. 7 Variis sc. 8 Pici sc. in Picum avem mutati. 9 Quam paterna hæreditate possidebat. 10 Trojanis oratoribus seu legatis. 11 Benevolentiam indicantem. 12 Legatorum enim fuerat, ut ipsi ante loquerentur. 13 Locutus est. 14 Urbem vestram Trojam. 15 Et vos cogniti ex auditu & relatione; quia sæpe audivimus de vobis. 16 Adnas. 17 Per æquor. 18 Rei. 19 Italicum. 20 Maria periculosa. 21 Sc. *mala*, ut errorem & tempestatem. 22 Mari. 23 Sc. *hujus*, id est, Tybridis. 24 Ad portum. 25 Nostrum. 26 Cui Saturnus aliquando præfuit. 27 Non pœnis & legibus coercitam, & coactam. *Non vincla minacia collo Ære ligabantur.* Ov. 1. Met. *sed vindice nullo Sponte sua sine lege fidem rectumque colentem*, referentem scil. aurei sæculi mores. 28 Justam. 29 Sed suapte natura. 30 Saturni, proavi mei: quo regnante, aurea erant sæcula, & summa sine legibus æquitas. 31 Propter annositatem: quia multi interfuerunt anni. 32 Veteres Campaniæ populos, Rutilis vicinos. 33 Dardanus, Jovis ex Electra filius, propter fratrem Julium Interpretum ex Italia in Samothraciam fugit, inde Phrygiam: sacra, quæ ex Italia secum asportavit; & retulit multa post secula Æneas. 34 Quia est etiam Ida in Creta.

1 Ab

1 Hinc 2 illum 3 Cory hi Tyrrhena ab sede profectum,
4 Aurea nunc 5 solio 6 stellantis regia cæli
Accipit; & numero divorum 7 altaribus auget.
8 Dixerat. Et 9 dicta 10 Ilioneus sic 11 voce secutus:
12 Rex, genus egregium 13 Fauni, nec fluctibus actos
14 Atra subegit hiems vestris succedere terris,
Nec 15 sidus 16 regione viæ, littusve 17 fefellit.
Consilio 18 hanc omnes animisque 19 volentibus urbem
Afferimur pulsi regnis, quæ 20 maxima quondam
21 Extremo veniens Sol aspiciebat Olympo.
Ab Jove principium 22 generis: Jove 23 Dardana pubes
Gaudet 24 avo, 25 Rex ipse Jovis de gente 26 suprema
Trojus Æneas tua nos ad limina misit.
Quanta per 27 Idæos 28 sævis effusa 29 Mycenis
30 Tempestas 31 ierit campos; 32 quibus 33 actus uterque
Europæ atque Asiæ fatis concurrerit 34 orbis,
35 Audiit: & 36 si quem tellus 37 extrema 38 refuso
39 Submovet Oceano, 40 & si quem 41 extenta plagarum
Quatuor in medio 42 dirimit 43 plaga Solis iniqui,

1 Di-

1 Ab hac regione qua profectus est. 2 Dardanum. 3 Arcis Etruscæ. *Coriona*. Vid. l. 3. *Corytum terrasque require Ausonias*. 4 Pulcherrima. 5 Sede regali. 6 Stellati, aut stellas ferentis. 7 Sacrificiis sibi factis, id est, ipse nunc inter Deos superos versatur. 8 Latinus. 9 Latini. 10 Facundissimus inter oratores, qui & l. 1. Æn. apud Didonem Trojanorum causam egit. 11 Sermone. 12 Benevolentiam conciliat ab honore & genere. 13 Antiquissimum hic omnium regum in Latio, qui Aboriginibus imperavit, fuit, quos ab agresti incultaque vi a ad mansuetiorem vitæ cultum assuefecit 14 Tempestas caliginosa & nubilosa coegit nos intrare vestras terras. 15 Sideris observatio, ad quod solent nautæ navigationis suæ cursum dirigere. 16 Sc. *ignota*. 17 Nos. 18 Ad hanc urbem. 19 Deliberatis. 20 Potentissima, id est, pulsi e regno Trojano. 21 A prima parte cœli. 22 Nostri 23 Dardano orta. 24 Quia fuit pater Dardani. 25 Noster. Commendatio Æneæ a generis nobilitate. 26 Summa. 27 Trojanos. 28 Immanibus, propter principem. 29 Patria Agamemnonis. 30 Belli. 31 Debacchata sit. 32 *Gratia Barbariæ lento collisa duello* Hor. 1. ep lib 1. 33 Impulsus 34 Pars mundi. 35 Audierunt id, & qui extra Herculeas fauces, qua se refundit Oceanus, habitant. & si qui sub torrida Zona, quæ media quatuor aliarum, degant. 36 Si quis est, *quem* &c. Id est, si quis procul habitat 37 Remotissima. 38 Per Oceanum refluum. 39 Separat a nobis. 40 Et is audit, si quis est, *quem*, &c. 41 Id est, quinta quæ utrimque habet duas, unam temperatam, & unam frigore inhabitabilem. 42 Separat a nobis. 43 Regio solis nimium torrentis, id est, si quis est, quem Zona torrida separata nobis, is audivit commotionem Trojani belli.

1 Cla-

1 Diluvio ex illo tot 2 vasta per æquora vecti,
Diis sedem exiguam patriis, littusque rogamus
3 Innocuum & 4 cunctis undamque 5 auramque patentem.
Non erimus 6 regno indecores: nec vestra feretur
Fama 7 levis, cantive 8 abolescet gratia facti:
Nec 9 Trojam 10 Ausonios 11 gremio excepisse pigebit.
Fata per 12 Æneæ juro, dextramque potentem,
13 Sive fide, seu quis bello est 14 expertus & armis;
15 Multi nos populi, multæ (ne 16 temne, quod ultro
17 Præferimus manibus 18 vittas ac 19 verba precantium)
Et petiere sibi, & voluere adjungere 20 gentes.
Sed nos fata deum vestras exquirere terras
Imperiis 21 egere suis. 22 Hinc Dardanus ortus,
23 Huc repetit, jussisque ingentibus 24 urget Apollo
25 Tyrrhenum ad Thybrim, & fontis vada sacra Numici.
26 Dat tibi præterea 27 Fortunæ parva prioris
Munera, reliquias Troja ex ardente receptas.
28 Hoc 29 pater Anchises auro 30 libabat ad aras:
31 Hoc Priami 32 gestamen erat, cum 33 jura vocatis

1 Mo-

1 Clade universa, sive inundatione & incendio belli & excidii Trojani. 2 Amplissima. 3 In quo innocui habitemus, & unde vobis nihil sit detrimenti. 4 Jure naturæ & gentium aquæ & aeris usum liberum. 5 Aerem, qui omnibus patere debet. 6 Regno vestro ad dedecus, id est, ornabit vos societas nostra. *Hic & hæc indecor* dicitur. 7 Parvi momenti ac ponderis. 8 In oblivionem ibit. 9 Trojæ reliquias. Æneadas, qui novam Trojam extruant. Metonymia. 10 Italos. 11 Receptaculo terræ suæ. 12 Quæ impulerunt ipsum Italiam petere. 13 Sive quis periculum fecerit de fide ejus, seu bello & armis. 14 Eum aut eam. 15 Siculi, Poeni. 16 Contemne. 17 Prætendimus ante nos. 18 Serta alligata ramis olivæ. Suppliciter pacem aut veniam petentes præferebant oleæ ramos laneis vittis obvolutos, qui repræsentarent manus velamentis illigatas, vinctas & sese dedentes. 19 Humilem orationem more supplicantium, id est, ne ideo, quia humiles & paciferi ad te accessimus, nos contemnas; quia, quod a te petimus, multi ultro obtulerunt. 20 Carthaginienses, Epirotæ, Siculi. 21 Coegerunt, impulerunt. 22 Quia Dardanus, auctor generis nostri, ortus est ex his terris. 23 Et Dardanus Æneas repetit has terras, in quibus nunc sumus. 24 Constringit manere. 25 Qui influit in mare Tyrhenum. 26 Rex Æneas. 27 *sc. respectum*. 28 Hac patera aurea, hoc cratere aurato. 29 Æneæ. 30 Libare solebat. 31 Quod tibi nunc repræsento. 32 Capitis ornamentum, id est, diadema. 33 Edicta & leges.

1 Ex

1 More daret populis: sceptrumque, 2 sacerque tiaras,
3 Iliadumque labor, vestes.
4 Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
5 Obtutu tenet ora, soloque immobilis 6 hæret,
7 Intentos volvens oculos: Nec 8 purpura 9 regem
10 Picta 11 movet, nec sceptra movent Priameia 12 tantum,
Quantum in connubio natæ, thalamoque 13 moratur:
Et 14 veteris Fauni volvit sub pectore 15 sortem.
16 Hunc illum fatis 17 externa ab sede profectum
18 Portendi generum, 19 paribusque in regna vocari
Auspiciis: 20 hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem,
21 Tandem lætus ait: Dii nostra incepta 22 secundent,
23 Auguriumque suum. Dabitur, Trojane, 24 quod optas:
Munera 25 nec sperno. Non vobis, rege Latino,
Divitis 26 uber agri, Trojæve 27 opulentia deerit.
Ipse 28 modo Æneas (29 nostri si tanta cupido est,
Si jungi 30 hospitio properat, sociusve vocari)
Adveniat; vultus neve exhorrescat amicos.
Pars mihi 31 pacis erit 32 dextram tetigisse 33 tyranni.

Vos

1 Ex consuetudine. 2 Sacerdotis pileus mitra, infulis ornata, qua in sacris utebatur. Persis & Turcis hodie in usu: *Een Turkschen Tulbant*. 3 Aut Trojanorum mulierum acu pingentium, aut Phrygiorum, qui acu pingunt vestes regias & sacras. 4 Propter talem orationem. 5 Cum firmo conspectu continuo deorsum. 6 Inhæret. 7 Ipse intentus. 8 Vestis purpurea. 9 Latinum. 10 Acu laborata, quod phrygum inventum fuit: ita ut ad huc *acupistores Phrygiones* appellentur. 11 Delectat, affigit, sollicitat. 12 In tantum. 13 Animadvertens advenisse generum oraculo promissum. 14 Diu pro Deo habiti, & ita magis credendi. 15 Oraculum, responsum. 16 Volvit, hunc Æneam, &c. 17 Respicit ad verba illius paterni oraculi Externi *veniente generi*. 18 Significari. 19 Pari providentia & favore Deorum. 20 Et volvit, ex hoc viro, &c. 21 Post longam deliberationem 22 Prospera faciant. 23 Et quod suo augurio nobis significaverunt. 24 Unda aura, terra, pax, quæcumque optas. 25 Et libenter accipio, amo, grata habeo, ut firmior sit amicitia & hospitalitas. Sic Hor. *Od.* 1. l. 1. *Nec partem solido demere de die* Spernit, id est, frangere diem. 26 Ubertas, fæcunditas. 27 Plenitudo opum. 28 Tantummodo facire ut, &c. 29 Amicitiæ & fœderis nostri. 30 Iure hospitalitatis. 31 Fœderis: Consequens pro antecedente 32 Hæc enim amicitiæ atque pacis symbolum esse dicitur. 33 Regis vestri. Τυράννα nomen initio honestum erat, postea principum improbitate odio esse cœpit.

1 Re-

Vos contra 1 Regi mea nunc mandata referte.
Est mihi nata, viro gentis quam jungere 2 nostræ,
Non 3 patrio ex adyto sortes, non plurima 4 cælo
Monstra sinunt: 5 generos externis affore ab 6 oris,
Hoc Latio restare 7 canunt, qui 8 sanguine 9 nostrum
Nomen in astra 10 ferant. Hunc illum poscere fata,
Et reor, & (si quid veri mens 11 augurat) opto.
Hæc effatus, 12 equos numero 13 pater eligit omni.
Stabant 14 ter centum nitidi in præsepibus altis.
15 Omnibus extemplo Teucris 16 jubet 17 ordine duci
Instratos 18 ostro 19 alipedes, pictisque 20 tapetis,
Aurea 21 pectoribus demissa 22 monilia pendent:
23 Tecti 24 auro, fulvum 25 mandunt sub dentibus
26 aurum.
27 Absenti Æneæ currum 28 geminosque jugales
29 Semine ab ætherio, 30 spirantes 31 naribus ignem,
32 Illorum de 33 gente, 34 patri quos 35 Dædala Circe
36 Supposita de 37 matre 38 nothos 39 furata 40 creavit.
41 Talibus 42 Æneadæ donis dictisque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
43 Ecce autem 44 Inachiis sese referebat ab Argis
45 Sæva Jovis conjux, 46 aurasque invecta tenebat:
Et

1 Regi vestro Æneæ. 2 Latinæ aut Italicæ. 3 Oracula ex secreto luco patris mei Fauni. 4 Per cœlum significata, ut de flamma & apibus. 5 Generum. Synecdoche. Occurrit fatis ab Ilioneo memoratis oraculum Fauno redditum Latino de genero externo. 6 Regionibus. 7 Vates aut monstra indicant. 8 Propagatione sanguinis sui. 9 Latinum. 10 Extollant. 11 Auguratur, præsagit. 12 Quos illi donaret. 13 Latinus. 14 Trecenti equi. 15 Ad omnes illico Trojanos. 16 Rex. 17 Per ordinem meritorum. 18 Purpura. 19 Volucres pedes habentes. 20 Dicitur *Tapes tapetis: & Tapetum, tapeti*. 21 Per pectora. 22 Ornamenta colorum, phaleræ. 23 Equi. 24 Phaleris auratis. 25 Mordent. 26 Fræna aurea. 27 Et jubet duci ad Æneam absentem. 28 Equos jugo aptos & currivi assuefactos duos. 29 Qui referant patres. Solis equos *animosos ignibus illis, Quos in pectore habent quos ore & naribus efflant*. 30 Efflantes. 31 Per nares. 32 Equorum. 33 Genere. 34 Solis. 35 Ingeniosa artifex, ut Dædalus erat. Lucr. l. 1. de numine Veneris: *Tibi suavis Dædala tellus summittit flores; tibi rident æquora ponti*. 36 Equis patris, id est, Solis. 37 Mortali matre, equa. 38 Ignobiles. 39 Subripiens eos. 40 Procreari fecit. 41 Cum talibus. 42 Socii aut legati Æneæ. 43 Ab Inacho olim regnatis: ad differentiam. Nam & Argi erant in Italia, a Diomede conditi. 44 In Trojanos. 45 Juno. 46 Et dum invehebatur, tenebat, tamquam domina, aerem lenem.

1 De

Et 1 lætum Æneam, classemque ex æthere 2 longo.
3 Dardaniam Siculo prospexit ab usque 4 Pachyno;
5 Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ:
Deseruisse rates. 6 Stetit acri fixa 7 dolore.
8 Tum quassans caput, hæc effundit pectore dicta:
Heu stirpem invisam, & 9 satis 10 contraria nostris
Fata Phrygum! num 11 Sigæis 12 occumbere campis,
Num capti 13 potuere 14 capi? num incensa cremavit
Troja viros? 15 medias acies, mediosque per ignes
Invenere viam, 16 at 17 credo 18 mea numina tandem
Fessa jacent, odiis aut exsaturata quievi.
Quin etiam patria 19 excussos 20 infesta per undas
21 Ausa sequi & 22 profugis toto me opponere 23 ponto.
Absumptæ 24 in Teucros 25 vires cælique, marisque.
Quid 26 Syrtes, aut Scylla mihi, quid 27 vasta Charybdis
28 Profuit? 29 optato conduntur Thybridis alveo,
30 Securi pelagi atque mei. 31 Mars 32 perdere gentem
33 Immanem 34 Lapithum valuit: concessit 35 in iras
36 Ipse deum 37 antiquam genitor Calydona Dianæ

1 Quod

1 De prospera legatione. 2 Procul. 3 Trojanam, ad littus Italicum applicitam. 4 Promontorio Siciliæ. 5 Eos cum molimine extruere domos & oppida. 6 Impedita. 7 Invidia: qua *Siculi non invenere tyranni Majus tormentum*, teste Horatio. 8 Deinde frequenter concutiens, in signum vehementis iræ. 9 Voluntatibus: quia voluit imperium summum traducere in Carthaginem. 10 Imo victricis. 11 Trojanis a *Sigæo* promontorio. 12 Mori. 13 Phryges. 14 Sic capi, nullus elaberetur? 15 Quod propter Æneam dicit, qui de se dixit in 1. *Æn. Expedior, dant tela locum, flammæque recedunt.* 16 At me forte defessam aut odiis exaturatam cessare putant? Non ita. *Non sic abibant odia* apud Sen. Her. 8. 17 Q. d. scilicet. Ironice. 18 Potestates meæ divinæ. 19 Trojanos expulsos. 20 Irata. 21 Contra fata, atque extra meæ ditionis regna, Neptuni scil. Queritur conatus suos irritos fuisse. 22 Illis. 23 Per totum æquor, ubicumque fuerint. 24 Contra Trojanos. 25 Imbres, tempestates, &c. aeris vires, quæ tamen omnia incassum cesserunt. 26 Brevia, scopuli, maris monstra. 27 Valde ampla. 28 Mihi sc. Q. d. Nihil. 29 Quem diu optaverunt. 30 Sine cura & metu de periculis malis, atque de periculis & malis, quæ ego inferre possem. 31 Iratus Pirithoo, quod de nuptiali solemnitate ab ipso præteritus fuisset, cæteris Diis adeoque Centauris invitatis, immisit furorem ad disturbandas nuptias & excidium Lapitharum. 32 Interimere. 33 Ferocissimam. 34 Populorum Thessaliæ. 35 Suas iras in Calydona effundere, atque ita ulcisci, ut iræ suæ satisfaceret. 36 Jupiter permisit Dianæ ulcisci Oenea, regem Calydonis, immissos apro, quod de primitiis sacrificasset reliquis Diis, illa excepta. 37 Nobilem.

1 Quam

1 Quod scelus aut 2 Lapithis tantum, aut Calydone merente?
Ast ego magna Jovis conjux nil linquere 3 inausum
Quæ potui infelix, quæ memet 4 in omnia verti.
Vincor ab 5 Ænea. Quod si mea numina non sunt,
Magna satis, 6 dubitem haud equidem implorare quod usquam est.
Flectere si nequeo Superos, 7 Acheronta movebo.
8 Non dabitur regnis, 9 esto, 10 prohibere Latinis,
11 Atque 12 immota 13 manet fatis Lavinia conjux.
14 At 15 trahere, atque moras 16 tantis licet addere rebus:
At licet 17 amborum populos 18 exscindere regum.
Hac 19 gener atque socer 20 coeant mercede 21 suorum:
22 Sanguine Trojano & Rutulo dotabere, 23 virgo:
Et 24 Bellona 25 manet te pronuba; 26 nec face 27 tantum
Cisseis 28 prægnans 29 ignes enixa 30 jugales:
31 Quin idem 32 Veneri partus suus, & 33 Paris alter,
Funestæque iterum recidiva in Pergama 34 tædæ.

1 Hæc

1 Quam sceleris pœnam tantam? 2 Merentibus, 3 Quod non auderem. 4 In omnes conatus, tam dignos quam indignos 5 Uno viro. 6 Certe non verear in auxilium meum plorata illicere, quicquid numinis sit ubicumque. 7 Excitabo inferos Acheronta colentes. 8 Et si quis dicat, ne inferos quidem posse, cum fata obstent, concedam ita esse, quod non conceditur a fatis, &c. 9 Concessio. 10 Trojanos. 11 Atque quod. 12 Immutabilis. 13 Protrahere & differre. Fata enim differri tantum, non prorsus tolli possunt. 14 Tam lætis ac felicibus. 15 Latini & Æneæ. 16 Bello exterminare. 17 Æneas & Latinus. 18 In amicitiam & fœdus. 19 Subditorum, 20 Quia utriusque effusionem quasi loco dotis afferes. 21 Lavinia regis Latini filia. 22 Dea belli, haud ego. 23 Expediat te, ut sit perfecta nuptiis tuis. 24 Neque enim Hecuba, Cissei filia, Priami uxor, sola experta est vere somniasse se parituram facem, quæ Trojam incenderet. 25 In tantum, quantum tu, aut solummodo, quis etiam tu. 26 Gravida. 27 Illicitis conjugiis patriæ suæ incendium & exitium illaturos. 28 Conjugales, id est, matrimonio conceptos. Facem enim parere se somniatat Hecuba, cum Paridem paritura esset, ut diximus. 29 Æn. erit alter Paris. Venus Hecuba, Lavinia Helena. 30 Quia per Venerem Paris Helenam rapuit. 31 Similis Paridi, quia erit raptor Laviniæ, Turno desponsatæ, ut Paris Helenæ, quæ Menelao nupserat. 32 Nuptiæ exitiales, & quæ sint funeris causæ, non lætæ erunt in mœnia hæc Trojana, post ruinam restituta, vel iterum in interitum recisura. *Recidivum* enim dicitur, quod post casum restitutum denuo concidit. Inde *febres recidivæ* dicuntur, in quas secundo recidimus.

1 Po-

1 Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
2 Luctificam 3 Alecto, 4 Dirarum ab sede sororum
5 Infernisque 6 ciet tenebris: 7 cui tristia bella,
Iræque, insidiæque, & 8 crimina 9 noxia 10 cordi.
Odit & ipse 11 pater Pluton, odere 12 sorores
Tartareæ 13 monstrum: tot sese vertit in 14 ora,
Tam sævæ 15 facies, tot 16 pullulat atra colubris:
17 Quam Juno his 18 acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da 19 proprium, virgo, 20 sata Nocte, laborem,
21 Hanc operam, 22 ne noster honos, 23 infractave 24 cedar
Fama loco: neu 25 connubiis ambire Latinum
Æneadæ possint, Italosve obsidere fines.
Tu potes 26 unanimes armare in prælia 27 fratres,
Atque odiis 28 versare domos: 29 tu 30 verbera tectis,
Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes. 31 Fœcundum 32 concute pectus,
33 Disjce 34 compositam pacem, sere 35 crimina belli:
Arma 36 velit, 37 poscatque simul, 38 rapiatque 39 juventus.
40 Exin 41 Gorgoneis Alecto infecta venenis
Prin-

1 Postquam Juno locuta est hæc. 2 Luctus facientem. 3 Furiam infernalem. 4 Aliarum Furiarum. Megeræ & Tisiphones. 5 Infernalibus. 6 Excitat. 7 Furiæ Alectoi. 8 Ob quæ fiunt bella. 9 Nociva. 10 Voluptati & curæ sunt. 11 Inferorum. Venerationis autem hic nomen est, non naturæ. Nam *Furiæ* sunt Acherontis & Noctis filiæ: sequitur enim. *Virgo sata Nocte*. 12 Reliquæ Furiæ, Tisiphone & Megæra. 13 Alecto. 14 Vultus horrendos. 15 Sunt illi. 16 Germinat. 17 Furiam Alecto. 18 Ad iram. 19 Qui tuæ naturæ conveniens est, *vel*, quem mihi peculiarem opto, ita ut nulli alteri eum impertias. 20 Noctis filia Alecto. 21 Sc. *impendas mihi*. 22 Propositio Junonis. 23 Hucusque infracta, vel jam valde fracta, & in nihilum redacta. 24 Cadat, vincatur. 25 Ad connubia ambiendo alliceret. 26 Qui prius erant concordes. 27 Ut Eteoclem & Polynicem, Romulum & Remum, Amulium & Numitorem. 28 Evertere familias, ut parentes & liberos, maritum & uxorem. 29 Sc. potes. 30 Flagella in tecta & domos. 31 Plenum artibus nocendi. 32 Comprime, ut exeant artes tuæ in opus. 33 Disperge. 34 De qua jam convenit inter Trojanos & nos & Latinos. 35 Causas & semina. Ut, Crimen *amor vestrum* 36 Ut animo velit. 37 Voce. 38 Manibus, contra jus, omina, fata, regis imperium. 39 Italia & Trojana. 40 Ex eo momento, id est, statim. 41 Serpentibus quales Gorgones pro capillis habere dicuntur, præsertim Medusa.

1 La-

Principio Latium, & 1 Laurentis tecta 2 tyranni
Celsa petit, 3 tacitumque obsedit limen 4 Amatæ:
5 Quam 6 super adventu Teucrum Turnique 7 hymenæis
8 Femineæ 9 ardentem curæque iræque 10 coquebant.
11 Huic 12 Dea cæruleis unum de crinibus 13 anguem
Conjicit, inque sinum 14 præcordia ad intima subdit,
15 Quo furibunda 16 domum monstro permisceat omnem.
17 Ille, inter vestes & 18 levia pectora lapsus,
19 Volvitur attactu nullo, 20 fallitque 21 furentem,
Vipeream inspirans 22 animam. Fit 23 tortile 24 collo
Aurum ingens coluber; fit longæ 25 tænia vitæ,
26 Innectitque 27 comas, 28 & membris lubricus errat.
Ac dum prima 29 lues 30 udo sublapsa veneno
31 Pertentat 32 sensus, atque ossibus implicat 33 ignem;
Necdum animus toto 34 percepit pectore 35 flammam;
36 Mollius, & solito matrum de more, locuta est;
37 Multa 38 super natæ lacrymans, Phrygiisque hymænæis:
39 Exulibus ne 40 datur ducenda 41 Lavinia Teucris,
O genitor? 42 nec te miseret natæque tuique?

1 Latini. 2 Regis, ut supra: *Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni*. 3 Tacite & sine strepitu. 4 Reginæ, uxoris Latini. 5 Amatam. 6 De. 7 Legitimis nuntiis. 8 Quæ plurimum feminis dominari solent. 9 Inflammatam, 10 Vexabant, cruciabant. Cic. Coquit *me cura*. Apposite: nam & *cura* dicta est, quod *corurat*. 11 In hanc reginam Amatam. 12 Alecto. 13 Venenum mentis affectum, errorem, dissidum. 14 Affectuum sive passionum sedes. 15 Cujus monstri stimulo. 16 Totam perturbat familiam. 17 Anguis. 18 Plana & non aspera. 19 Volubilitate sua progreditur, quasi nihil attingens: *vel*, ut tactus ejus non sentiretur. 20 Sine sensu accipientis furorem injicit. 21 Per se infanientem mulierem. 22 Anhelitum. 23 Aurum tortum, ut torques. 24 Per collum: *vel*, dependens de collo. 25 Extrema pars fasciæ, ambientis caput muliebre, 26 In morem vittæ. 27 Amatæ. 28 Et facile elabens discurrit libere per membra ejus. 29 Infectio. 30 De udo corpore manante. 31 Apprehendit, corripit, Supra, *tremor* pertentat *equorum Corpora*: *Pertentare* Proprie est, sententiam alicujus callide expiscari Ter. *Sed ea gratia simulavi, vos ut pertentarem*. 32 Reginæ Amatæ. 33 Ardorem furoris. 34 Al. *concepit*. 35 Furorem. 36 Mitius. 37 Multum. Æn. 1. Multa *super Priamo rogitans super Hectore* multa. 38 Propter filiam suam, & nuptias cum Phrygio Ænea contrahendas. 39 Patriâ expulsis. Indignationis plenum exordium. 40 Visne ut detur nuptum? 41 Filia nostra unica. 42 Filiæ tuæ, id est, mei Amatæ.

Nec matris miseret, 1 quam 2 primo Aquilone relinquet
Perfidus, 3 alta petens, abducta 4 virgine, 5 prædo?
At non sic 6 Phrygius penetrat 7 Lacædemona pastor,
8 Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad arces.
9 Quid tua 10 sancta fides, quid cura antiqua 11 tuorum,
Et 12 consanguineo toties data 13 dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque 14 sedet, Faunique 15 premunt te 16 jussa parentis;
Omnem equidem sceptris terram 17 quæ libera nostris
Dissidet, externam reor, & sic 18 dicere divos,
19 Et Turno, si prima 20 domus repetatur origo,
21 Inachus 22 Acrisiusque patres, 23 mediæque Mycenæ.
His ubi nequicquam dictis 24 experta, Latinum
25 Contra stare videt, penitusque in 26 viscera lapsum
Serpentis 27 furiale malum, 28 totamque pererrat:
Tum 29 vero infelix, ingentibus 30 excita monstris,
Immensam 31 sine more furit 32 lymphata per urbem,
Ceu

1 Matrem. 2 Cum primo vento prospero, id est, prima oblata navigandi occasione. 3 Maria. 4 Filia nostra, quæ virgo est. 5 Prædator, sc. Æneas. 6 Paris a cujus exemplo dehortatur nuptias. Horat. Od. 15. lib. 1. Pastor *cum traheret per freta navibus Idæis Helenam perfidus hospitam*. *Pastorem* ergo vocat, quia fuerat in monte Ida expositus propter Hecubæ somnium, & a pastore quodam educatus. 7 Spartam. 8 Ledæ ex Jovæ filiam. 9 Quid prodest, vel reputabitur posthac? 10 Prius inviolata. 11 Quam habuisti de tuis. 12 Filio Veniliæ, quæ soror Amatæ. 13 Promissio fida. 14 Placet, ex sententia firma est. 15 Cogunt te ad hoc. 16 Monita. 17 Quæ divisim sita est, quæ non est sub nostra ditione. 18 Censere. 19 Insuper. 20 Familiæ. 21 Inachus primus fuit rex Argivorum, Acrisius ultimus, ab eo translatum regnum Mycenas. Acrisius filiam Danaen, arca inclusam, in mare projecit, quam littori Apulo appulsam Pilumnus duxit, ex iis natus, Daunus, Pater Turni ex Venilia Nympha. 22 Sc. *Inveniuntur*. 23 Quæ sunt in penitiore parte regionis sc. *sint Turno patria*. 24 Amata sc. quæ fecerat periculum, an possit mutare animum Latini. 25 Obstare. 26 Amatæ. 27 A furia immissi serpentis. 28 Sc. *mulierem*, id est, obsidet omnes vires rationis ejus. 29 Maxime. 30 Commota furiis. 31 Sine modo ac modestia. 32 Mente mota, furibunda, ὑδροφοβικῷ πάθει agitata.

1 Alia

Ceu 1 quondam torto 2 volitans sub verbere turbo,
3 Quem pueri magno in 4 gyro 5 vacua atria circum
Intenti ludo 6 exercent: 7 ille 8 actus habena
Curvatis fertur spatiis: stupet 9 inscia turba
10 Impubesque manus, mirata 11 volubile buxum:
12 Dant animos plagæ. Non cursu 13 segnior 14 illo
Per medias urbes 15 agitur populosque feroces.
Quin etiam in silvas 16 simulato numine Bacchi,
Majus 17 adorsa nefas, majoremque orsa furorem,
18. Evolat, & natam frondosis montibus 19 abdit;
Quo 20 thalamum eripiat 21 Teucris, 22 tædasque moretur:
23 Evoe, 24 Bacche, 25 fremens, solum te 26 virgine dignum,
Vociferans. Etenim 27 molles 28 tibi 29 sumere thyrsos,
30 Te lustrare choros, sacrum tibi 31 pascere crinem,
Fama volat: Furiisque accensas 32 pectora matres
33 Idem omnes simul ardor agit, nova 34 quærere tecta.
Deseruere 35 domos: ventis dant colla comasque.



1 Aliquando. 2 Lignum in formam pilæ (quod & *Throcus* dicitur) velociter a pueris actum sub scutica. Tibul. El. 5. lib. 1 *Namque agor, ut per plana citus sola verbere turbo. Quem celer assueta versat ab arte puer.* Turbo est etiam ventus validissimus & vorticosus, obvia quæque prosternens. 3 Turbinem. 4 Circuitu. 5 Spatiosa, ampla. Sic I. 1. Æn. *Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat Saucius.* 6 Agitant. 7 Turbo. 8 Impulsus scutica per circuitum procurrit. Al. *habentis.* 9 Ignara causæ, quomodo in gyrum agatur. 10 Multitudo impuberum. 11 Turbinem, ex buxo factum, volubilem. 12 Percussiones dant turbini talem velocitatem, ac si animos haberet: *vel*, pueri accommodant totam intensionem flagellationi. 13 Tardior. 14 Qui in turbine dictus est. 15 Amata regina. 16 Ita furens, ut Bacchi sacra celebrare videretur; non ergo quod ipsa simularet: id animi est sanorum. 17 Insidiose aggrediens. *Al. adorsa.* 18 Velociter currit. 19 Abdit. 20 Nuptias, vel jus connubii. Metaphora. *Thalamus* proprie est commune utriusque conjugis cubiculum. 21 Præcipue Æneæ. 22 Faces nuptiales differat. 23 Acclamatio Bacchica, *εὐοῖ*. 24 Apostrophe sive aversio ad Bacchum. 25 Cum fremitu clamans. 26 Sc. *tali.* 27 Massas pampineas (ut mox.) pampinis & hedera vestitas. 5. Ecl. 28 In tuam gratiam, tibi devotam, tuis nuptiis dignam atque e voto tibi nutrire comam. 29 Amata sumebat. 30 Et circumspiciebat per te & furore tuo percita, vel propter te, & tui honoris causa, chorus bacchantium. 31 Nutriebat. Post pueritiam, sive pueri, sive puellæ, crinem dedicabant aris. 32 Sc. *in.* 33 Eadem vehemens cupido. 34 Illæ quærebant. 35 Proprias.

Aſt aliæ 1 tremulis ululatibus æthera complent,
2 Pampineaſque gerunt incinctæ 3 pellibus haſtas.
4 Ipſa inter 5 medias 6 flagrantem 7 fervida 8 pinum
9 Suſtinet, ac natæ, Turnique canit 10 hymenæos,
11 Sanguineam 12 torquens aciem; 13 torvumque repente
Clamat: Io matres, audite 14 ubi quæque, Latinæ,
Si qua piis 15 animis manet infelicis 16 Amatæ
Gratia, si juris 17 materni cura 18 remordet:
19 Solvite 20 crinales vittas, capite Orgia mecum.
21 Talem inter ſilvas, inter 22 deſerta ferarum,
23 Reginam 24 Alecto ſtimulis 25 agit undique 26 Bacchi.
Poſtquam 27 viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque, omnemque domum vertiſſe Latini:
Protinus 28 hinc 29 fuſcis triſtis 30 dea tollitur alis
31 Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur 32 urbem
33 Acriſioneis Danae fundaſſe colonis,
34 Præcipiti delata noto. Locus Ardea quondam

Di-

1 Quia a trementibus factis. 2 Pampinis, quæ ſunt frondes vitium, involutas, id eſt, thyrſos, quos in Bacchi facris geſtabant. 3 Cervinis: quibus indutus rediit Bacchus ab expeditione Indica. 4 Regina Amata. 5 Latinas matronas. 6 Ardentem. 7 Vehemens ac concitata. 8 Pineam facem, ut pronuba, quæ nuptias filiæ cum Turno caneret. 9 Geſtat, ſeorſum tenet. 10 Carmen nuptiale filiæ & Turni. 11 Oculos, ira & furore inflammatos. l. 5. *Sanguineam volvens aciem*. Dementiam reginæ exponit. Nam modo filiam deſtinaverat Baccho: modo Turnum canit. 12 Revolvens. 13 Torve. 14 Ubicumque, aut quæcumque eſtis. 15 Veſtris. 16 Mei, quæ Amata dicor. 17 Quod matres habent in liberos. 18 Cruciat conſcientias veſtras. Sic 1. Æn. *Quando hæc te cura remordet*. 19 Soluta crinibus celebrare mecum Bacchanalia, ab εἴργω: arcentur enim a facris profani, & non initiati. 20 Faſciolas, quibus crines implicantur. 21 Tali modo, tali furore percitam. 22 Loca deſerta ab hominibus, ſed habitata a feris. 23 Amatam. 24 Furia illa infernalis. 25 Verſat & exagitat. 26 Qualibus Bacchantes in furorem inſtigari ſolent. 27 Alecto viſa eſt ſibi. 28 Ab hac domo. 29 Subnigris & obſcuris. 30 Furia: *Dea dira*. 12. Æn. *invisum numen* infra: Pœnarum Dea. 31 Animoſi Turni urbem. 32 Ardeam. 33 A patris *Acriſii* nomine dictis colonis: *vel*, qui e Græcia ad urbem, a Danae conditam, adventarint. Servius vult eſſe Nominativum Patronymicum fem. refertque ad *Danae*, id eſt, Acriſii filia. 34 Vento præcipitanter impellente e Græcia in Italiam devecta.

1 Ab

Dictus 1 avis: & nunc magnum 2 manet Ardea 3 nomen.
4 Sed fortuna fuit: Tectis hic Turnus in altis
Jam 5 mediam 6 nigrâ carpebat nocte quietem.
Alecto 7 torvam faciem & 8 furialia membra
Exuit: in vultus sese transformat 9 aniles,
Et frontem 10 obscænam 11 rugis arat: Induit 12 albos
Cum 13 vitta crines: 14 tum ramum innectit olivæ:
15 Fit Calybe, Junonis 16 anus 17 templique sacerdos,
Et 18 juveni ante oculos his se cum 19 vocibus 20 offert;
21 Turne, tot 22 incassum 23 fusos patiere labores?
24 Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?
25 Rex tibi 26 conjugium, & 27 quæsitas 28 sanguine dotes
Abnegat; 29 externusque in regnum quæritur hæres.
I nunc, 30 ingratis 31 offer te, irrise, periclis;
32 Tyrrhenas, i, sterne acies: tege 33 pace Latinos,
Hæc ideo tibi me, 34 placida cum nocte jaceres,
Ipsa palam fari 35 omnipotens 36 Saturnia jussit.



1 Ab ave. Ovid. 14. Met. 2 Al. *tenet*. 3 Urbis Ardeæ. 4 Quod nomen Arduæ civitatis imponeretur ab Ardea; *vel*, fortuna sic tulit, ut Turnus carperet quietem: ita ut ad sequentia referatur. 5 Quæ ad medium fere noctis solet esse media. 6 Obscura: quia *tum tenebris nigrescunt omnia circum*. 7 Torvam & sævam. 8 Furiæ apta. 9 Anui convenientes. 10 Fœdam. 11 Laxis pellibus extantibus corrugat. Ovid. 2. de Arte: *Jam venient rugæ quæ tibi corpus arent*. Et alibi. *Jamque meos vultus rugæ seniles arat*. 12 Canos. 13 Cum redimiculo sacerdotali, ut quæ sumeret sibi formam sacerdotis. 14 Insuper. 15 Transformatur in Chalymbis speciem. Sic lib. 5. fit Beroe. 16 Vetula sacerdos. 17 Junonis. 18 Turno. 19 Verbis. 20 Exhibet. Ter. *Opportune mihi te offers*. 21 Exordium a castigatione tolerantiæ, quam exasperat ab indigno, exhortans eum ad suscipienda arma contra Latinum. 22 Frustra. Tractum & *cassum*, id est, vanum, inane. 23 Sc. *esse*, id est, ut fundentur. 24 Et patieris regna tua tradi ac transferri ad colonos Dardanios. *Transcribere* enim sæpius, est rem nostram in alterius dominium transferre, & proprie de colonis dicitur; illi enim *transcribi* dicebantur. 25 Latinus. Narratio rei gestæ. 26 Laviniæ. 27 Partas. 28 Tuo tuorumque, fuso in præliis, dum Latino auxilium fers contra Thuscos. l. 8. Amplificatio ignominiæ. 29 Latinus enim, cum sine prole virili esset, quærebat filiæ maritum, & successorem regni. 30 Pro quibus nulla tibi gratia reddetur, quæque rem ingratam afferant, nisi obstiteris. 31 Objice. 32 Hetruscas apud Tyrrhenum mare. 33 Quam eis cum Hetruscis peperisti. 34 Cum requiesceres, 35 Omnipotentis conjux. 36 Saturni filia Juno.

Quare age, & armari pubem, portisque moveri
Lætus 1 in arma para, & Phrygios, qui 2 flumine pulchro
Consedere, 3 duces, 4 pictasque exure carinas.
5 Cælestum 6 vis magna 7 jubet: 8 Rex ipse Latinus,
Ni 9 dare conjugium, & 10 dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem 11 Turnum experiatur in armis:
12 His 13 juvenis, 14 vatem irridens, sic 15 orsa vicissim
Ore refert: 16 Classes invectas Thybridis alveo
Non (ut 17 rere) meas effugit 18 nuntius 19 aures,
20 Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Immemor est nostri.
21 Sed te 22 victa 23 situ 24 verique effœta senectus,
O 25 mater, curis nequicquam 26 exercet, & arma
27 Regum inter falsa 28 vatem formidine ludit.
29 Cura tibi divum effigies & templa 30 tueri:
Bella viri pacemque gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis 31 exarsit in iras.
32 At juveni oranti subitus tremor 33 occupat artus:
Diriguere 34 oculi: tot 35 Erinnys sibilat 36 hydris,
37 Tantaque se facies 38 aperit: tum 39 flammea torquens
Lumina 40 cunctantem & 41 quærentem dicere plura.

1 Rep-

1 In exercitium armorum. 2 Ad flumen pulchrum Tiberim. Supra; *fluvius Tiberinus amæno*. 3 Aggredere. 4 Ad pompam potius, quam pugnam, adornatas: *vel potius*, ob Deos tutelares & insigne navis in puppi pictos. 5 Cœlestium. 6 Juno. 7 Ut id facias. 8 Et ut ipse rex, &c. 9 Quod concedit. 10 Deorum; *aut* pacto inter vos. 11 Te Turnum. 12 Ad hæc ejus dicta. 13 Turnus. 14 Alecto, quam credidit esse Chalybem, Junonis sacerdotem. 15 Sermones orsos. 16 Externas. 17 Opinaris ipsum effugisse, id est, bene audivi, licet aliter putes. 18 Nuntius, nuntians. 19 Quia nuntiatum est mihi, venisse Phrygas. 20 Ne putes me propterea usque adeo formidare, ut cœpto desistam. 21 Sed te senectus gravis & delira a veris ad vana & curas, nihil ad te pertinentes, abducit. 22 A squalore consumpta, id est, quæ se a sordibus vindicare nescit. 23 Qui ex vetustate nascitur. 24 Nec Quidquam veri amplius in se habet. 25 Quod grandæva sit & anus. 26 Vexat. 27 Quæ reges tractare decet. 28 Tecum sis vates. 29 Sc. *sit*. 30 Contemplari. 31 Accensa est ira. 32 At Turno etiamnum loquenti. 33 Invadit. 34 Ejus, a signis iræ. 35 Furia. 36 Serpentibus. 37 Tam immanis, ut ille trepidaret. 38 Ostentat. 39 Illa revolvens oculos ignitos. 40 Hæsitantem Turnum præ timore. 41 Molientem.

2 Re-

1 Reppulit, & 2 geminos erexit crinibus angues,
3 Verberaque insonuit, 4 rabidoque hæc addidit ore:
5 En, 6 ego victa situ, quam 7 veri effœta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit:
Respice ad 8 hæc, adsum 9 dirarum ab sede sororum:
Bella 10 manu lethumque 11 gero.
Sic 12 effata 13 facem 14 juveni conjecit, & 15 atro
Lumine fumantes fixit 16 sub pectore tædas.
17 Olli somnum ingens 18 rumpit pavor, ossaque & 19 artus
Perfudit 20 toto proruptus corpore sudor.
Arma 21 amens 22 fremit, arma toro, 23 tectisque requirit.
24 Sævit amor 25 ferri, & 26 scelerata insania belli;
27 Ira super, 28 magno veluti cum flamma 29 sonore
30 Virgea 31 suggeritur costis undantis aheni,
32 Exultantque æstu latices; furit intus 33 aquæ vis
Fumidus atque 34 alte spumis 35 exuberat amnis.
Nec jam se 36 capit unda; volat 37 vapor ater ad auras.
38 Ergo iter ad regem 39 polluta pace Latinum
Indicit primis juvenum, & jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere 40 finibus hostem:



1 Rejecit a se. 2 Instar cornuum erexit. *Alii*, pares crinibus. *Alii*, expuit in Turnum duos angues. 3 Et insonare fecit flagella. 4 Furioso. 5 Verba Turni insultans Furia in ipsum retorquet. Sarcastice. 6 Vide, an ego, ut dicis, sim illa, quam, &c. 7 Quæ omne verum enixa est. 8 Angues: facem, flagellum, insignia belli ac lethi: & agnosce Furiam, & an ad me bella regum nihil pertineant. 9 Reliquarum Furiarum, id est, ab inferis adveni. 10 In potestate. 11 Habeo. 12 Alecto elocuta. 13 Incedentem desiderium belli ferro, ac face furentis. 14 In juvenem Turnum. 15 Furiali, nocivo. 16 In præcordiis ejus. 17 Turno. 18 Interrumpit. 19 Turni. 20 Porro erumpens sese per totum corpus. 21 Captus mente. 22 Cum fremitu & cum clamore poscit. 23 Per tecta. 24 Crudescit. 25 Habendi. 26 Quæ cum scelere sæpe fit. 27 Et ita sævit insuper. 28 Lege Macrob. lib. 5. c. 11. Sat. exponentem hanc comparationem, & cum Homeri loco Il. 21. conferentem. 29 Sono, strepitu. 30 De virgis facta. 31 Supponitur lateribus lebetis ebullientis. 32 Et aquæ extra frequenter saliunt propter fervorem. 33 Ebullientis. 34 In altum. 35 Superabundat cursus aut gurges aquæ. 36 Continere potest intra ahenum. 37 Exhalatio fumosa. 38 Mittit Turnus principes juvenum ad Latinum, qui maneant, bellum indicant, &c. 39 Turno, qui violavit pacem initam inter Latinum & Æneam: vel a Latino, qui violavit pacem cum Turno. 40 Limitibus Italiæ.

1 Se 2 satis ambobus Teucrisque 3 venire Latinisque.
Hæc ubi dicta 4 dedit, divosque 5 in vota vocavit;
6 Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
7 Hunc decus egregium formæ 8 movet atque 9 juventæ;
10 Hunc atavi reges, hunc 11 claris 12 dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto 13 in Teucros 14 Stygiis se concitat alis;
15 Arte nova speculata locum, 16 quo littore pulcher
17 Insidiis cursuque feras agitabat Julus.
Hic 18 subitam canibus rabiem 19 Cocytia virgo
Objicit, & 20 noto 21 nares contingit odore,
Ut cervum 22 ardentes 23 agerent: 24 quæ prima 25 malorum
Causa fuit, 26 belloque animos accendit 27 agrestes.
Cervus erat forma præstanti & cornibus ingens,
28 Tyrrhidæ pueri quem 29 matris ab ubere raptum
30 Nutribant, Tyrrhusque 31 pater cui 32 regia 33 parent
Armenta, & late custodia credita campi.
Assuetum imperiis soror omni 34 Silvia cura
35 Mollibus 36 intexens ornabat 37 cornua sertis,
Pectebatque 38 ferum, puroque in fonte lavabat.

Il-

1 Et dicit, *se*, &c. 2 Sufficientem. 3 Venturum esse, id est, se suffecturum utrique in bello. 4 Turnus. 5 Quia votis nuncupatis, bella sumebantur. 6 Cum certamine. 7 Quemvis ex Rutulis. Reddit autem tres causas impulsivas ad bellum: formam Turni, nobilitatem antiquam, & res gestas summa cum laude. 8 Ad bellum instigat. 9 Turni. 10 Quemvis alium majores ejus instigant. 11 Quæ clara facinora edidit. 12 Turni. 13 Volat in Teucros animo nocendi. 14 Infernalibus. 15 Inventione. 16 Ad quem. 17 Successoribus & alatis venatoribus. 18 Subito provenientem. 19 Infernalis, id est, Furia Alecto, a Cocyto, fluvio infernali, sic dicta. 20 Cervino, qualem sectari solent. 21 Canum. 22 Ferventes, rabiæ concitati. 23 Insequerentur. Horat. Epod. Od. 6. Agam *per altas aure sublata nives, Quæcumque præcedet feras.* 24 Sc. *res*, id est, interfectus cervus principium fuit belli in Rutulos, & Trojanos. 25 Subsecutorum. 26 Ad bellum. 27 Agrestium virorum. 28 Filii Tyrrhi, qui regii pecoris magister & custos erat. 29 Cum adhuc lacteret. 30 Nutriebant. 31 Eorum. 32 Ad regem pertinentia. 33 Custodiæ & gubernationi deputata sunt. 34 Soror Tyrrhidarum puerorum, Tyrrhi filia. 35 Ex herbis & floribus. 36 Ea. 37 Ejus cervi. 38 Cervum, qui natura ferus erat: ut 2. Æn. *In latus, inque feri*, &c. de equo ligneo. Al. *feram*.



1 Ma-

Ille, 1 manum patiens, mensæque assuetus 2 herili,
3 Errabat silvis; rursusque ad limina nota
Ipse domum sera 4 quamvis se nocte ferebat.
5 Hunc 6 procul 7 errantem 8 rabidæ venantis Juli
9 Commovere canes, fluvio cum forte 10 secundo
11 Deflueret, ripaque æstus 12 viridante levaret.
Ipse etiam, 13 eximiæ laudis succensus amore,
Ascanius curvo direxit spicula 14 cornu:
Nec 15 dextræ 16 erranti 17 deus 18 abfuit, 19 actaque multo
Perque uterum sonitu perque illa venit 20 arundo.
21 Saucius at 22 quadrupes nota intra tecta refugit,
Successitque 23 gemens stabulis, 24 questuque 25 cruentus,
Atque 26 imploranti similis 27 tectum omne replebat.
28 Silvia prima 29 soror, palmis 30 percussa lacerto,
Auxilium vocat, & 31 duros 32 conclamat agrestes.
Olli (33 pestis enim 34 tacitis latet 35 aspera silvis)
36 Improvisi adsunt: 37 hic torre armatus 38 obusto,
Stipitis 39 hic 40 gravidi nodis: 41 Quod cuique repertum
42 Rimanti telum ira facit. 43 Vocat agmina Tyrrhus,



1 Manum. 2 Heri, aut domini sui Tyrrhi. 3 Libere vagabatur & pascebatur. Sic Ecl. 2. *Mille meæ Siculi errant in montibus agnæ*. 4 Quantumvis. 5 Cervum. 6 A domo Tyrrhi. 7 Pascentem. 8 In animalibus observatum, ubi de feritate sermo, nominari feminas; ubi de generositate, mares. 9 Ad cursum excitaverunt. 10 Defluente. 11 Cervus deorsum flueret ob delectationem. 12 Virente, & virides herbas habente. 13 Qualem putavit tam præstantem cervum figere. 14 Arcu, habente in extremis cornu incurvatum. 15 Ascanii. 16 Nescientia qualem cervum feriret. 17 Alecto Deo, supra, Deos autem volunt esse ἀρσενοθήλεις: ut 2. Æn. *Descendo, ac ducente Dea*, id est, Venere. 18 Imo auxilio fuit. 19 Directa. 20 Sagitta arundinea. 21 Vulneratus. 22 Cervus. 23 Pathos. 24 Querela. 25 Cruore perfusus. 26 Auxilium. 27 Totam domum Tyrrhi. 28 Filia Tyrrhi, quæ cervum illum comere & ornare solebat. 29 Tyrrhidarum. 30 Percutiens. 31 Ex laborum consuetudine. 32 Clamore convocat. Alias (verbum castrense) ad bellum, vel convasare significans. 33 Furia pestifera Alecto. 34 Secretis, vel ipsa latens. 35 Perniciosa. 36 Subiti. 37 Adest. 38 Circumsto. 39 Arius armatus adest. 40 Ponderosi. 41 Quod quærens quisque reperit, ita jubet illi esse pro telo: ut 1. Æn. *furor arma ministrat*. 42 Disquirenti. 43 In agmen convocat dispersos.

1 Quadrifidam quercum 2 cuneis ut forte 3 coactis
Scindebat, 4 rapta 5 spirans immane securi.
At fæva e 6 fpeculis tempus 7 dea nacta nocendi
Ardua tecta petit ftabuli: & 8 de culmine fummo
9 Paftorale canit fignum, cornuque recurvo
10 Tartaream 11 intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit 12 nemus, & filvæ 13 infonuere 14 profundæ.
15 Audiit & 16 Triviæ 17 longe 18 lacus, audiit amnis
19 Sulphurea 20 Nar albus aqua, fontefque 21 Velini:
Et trepidæ matres 22 preffere ad pectora natos.
Tum vero ad 23 vocem celeres, qua buccina fignum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
24 Indomiti agricolæ: nec non & Troia 25 pubes
Afcanio auxilium caftris effundit 26 apertis.
Direxere acies. Non 27 jam 28 certamine agrefti,
Stipitibus duris agitur, 29 fudibufve præuftis;
Sed ferro 30 ancipiti 31 decernunt, atraque late
32 Horrefcit 33 ftrictis 34 feges enfibus, 35 æraque fulgent
36 Sola laceffita, & lucem fub nubila jactant:
37 Fluctus uti primo cœpit cum albefcere vento,

Pau-

1 In quatuor partes fiffilem, *vel*, magnam & horribilem. 2 Inftrumentis findendi. 3 Simul impreffis. 4 Vi recepta. 5 Anhelans immaniter & fupra modum. 6 Locis altioribus, unde illud fpeculabatur. 7 Alecto. 8 E fummo tecto ftabuli, quod ipfis fpeculæ vice erat. 9 Paftoribus notum claffic um, quo audito, ad arma concurrere folebant. 10 Infernalem. 11 Auget *Al. incendit*. 12 Aricinum. 13 *Al. infonuere*. 14 Denfæ arboribus. 15 Vocem Alectus. 16 Dianæ. 17 Sc. *pofitus*. 18 Aricinus fc. qui & *Dianæ fpeculum* dicitur. 19 Sulphuris odorem habente. 20 Fluvius, Sabinos ab Umbris difterminans, hodie *la Solphorata*, a fulphureis aquis. 21 Qui poftea Velini dicti funt. Velinus per lacum Velinum defluit in Narem, 22 Arcitius, ut in timore, complexæ funt liberos fuos. 23 Buccinæ. 24 Effræni. 25 Juventus. 26 Parentibus ad exitum. 27 Poftquam collecti erant hinc ruftici, illinc Trojani. 28 Ut in certamine agreftium folet fieri, fc. ftipitibus, &c. 29 Perticis ante uftis loco ferri. 30 Utrimque incidenti. 31 Pugnant, dimicant, contendunt. 32 Fit afpera. 33 Denudatis: unde vaginas in terram dejiciebant. 34 Terra Metaphora a denfitate culmorum in agris, id eft, horrefcunt votari enfes inftar fegetis fluctuantis. Sic 2. Georg. *denfifque virum feges horruit hoftis*. 35 Ænea arma Trojanorum. 36 Ex repercuffu Solis: *vel*, radiis folatibus percuffa. 37 Sc. *lucem jactat*. Comparationem hanc cum Homerica vide apud Macrob. l. 5. Sat. c. 13.

1 Exi-

Paulatim sese 1 tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
2 Hic juvenis primam ante aciem stridente 3 sagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon,
4 Sternitur. Hæsit enim sub gutture 5 vulnus, & 6 udæ
Vocis 7 iter, 8 tenuemque 9 inclusit sanguine vitam.
10 Corpora multa virum circa, seniorque 11 Galæsus,
12 Dum 13 paci medium se offert, justissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis:
Quinque greges 14 illi 15 balantum, quina 16 redibant
15 Armenta, & terram centum 16 vertebat aratris.
19 Atque 20 ea per campos 21 æquo dum Marte geruntur,
22 Promissi 23 dea facta potens, ubi 24 sanguine bellum
25 Imbuit, & primæ commisit funera pugnæ,
Deserit 26 Hesperiam, & cæli 27 convexa per auras,
28 Junonem 29 victrix affatur voce superba:
En, perfecta tibi bello 30 discordia 31 tristi.
32 Dic, in amicitiam coeant, & fœdera jungant:
Quandoquidem 33 Ausonio 34 respersi sanguine Teucros,
Hoc etiam his addam, tua si mihi 35 certa voluntas,
36 Finitimas in bella 37 feram 38 tumoribus urbes.

G 6 Ac-

1 Erigit. 2 In hoc congressu. 3 Qua vulneratus erat. 4 Prosternitur, humi dejicitur, occiditur. 5 Sagitta vulnerans, *vel*, vulnus infixum a sagitta. 6 Quæ aerem, qui udus est, desiderat. 7 Meatum. 8 Fragilem spiritum vitalem. 9 Interclusit, suffocavit. 10 Sc. *sternuntur* 10 Sc. *sternitur*. 12 Pathos a causa & fortuna: de quo videt Macrob. Sat. 4. c. 3. & 4. 13 Concordiæ faciendæ. 14 Ad illius commodum. 15 Ovium. 16 Ex pascuis domum. 17 Greges magnorum animalium. 18 Arabat, id est, bene pavit, & bene aravit. 19 Apugnæ narratione transit ad Furiam Alecto, ejusdemque exultationem, quod bellum concitarit. 20 Ejusmodi certamina. 21 Justo prælio & jam dissidio palam facto: neque enim æquo Morte pugnatum, cum Itali soli fuerint interempti. 22 Promissæ discordiæ. 23 Alecto. 24 Fuso. 25 De novo tinxit. 26 Italiam. 27 Convecta & delata per cœli auras: ut in 4. Georg. *amnis devexus ab Indis*: non ut l. 6. Æn. *cœli convexa tueri*. 28 Dominam suam. 29 Voti compos. 30 es. *est*. 31 Quia Almon & Calesus interfecti erant. 32 Ironica insultatio. Significat enim tantum inter eos odii se sævisse, ut facile in gratiam redire non possint. 33 Italico. 34 Contaminavi. 35 Explorata sit 36 Urbes in confinio sitas, id est, cives urbium finitimarum. 37 Inducam. 38 Inimicitiæ plenis.

1 Ei-

Accendamque 1 animos 2 insani Martis amore:
Undique ut auxilio veniant, 3 spargam arma per agros.
Tum contra Juno: 4 terrorum & 5 fraudis abunde est,
6 Stant belli causæ, pugnatur 7 cominus armis
Quæ 8 sors prima dedit, sanguis novus 9 imbuit arma.
Talia 10 connubia, & tales celebrent 11 hymenæos
12 Egregium Veneris genus & rex ipse Latinus:
Te super ætherias 13 errare licentius auras,
Haud 14 pater ille velit summi regnator Olympi.
Cede 15 locis. Ego, 16 si qua 17 super fortuna laborum est,
Ipsa regam. Tales dederat 18 Saturnia voces;
19 Illa autem 20 attollit stridentes anguibus alas,
21 Cocytique petit sedem, 22 superna 23 ardua linquens.
Est locus Italiæ in medio sub montibus altis
24 Nobilis, & fama multis memoratus in 25 oris,
26 Ampsancti valles. Densis 27 hunc frondibus 28 atrum
Urget utrinque latus nemoris, 29 medioque 30 fragosus
Dat sonitum 31 saxis & 32 torto vertice 33 torrens.
Hic specus horrendum, & sævi 34 spiracula Ditis,
Monstrantur, 35 ruptoque ingens 36 Acheronte vorago
37 Pestiferas 38 aperit fauces: 39 queis condit Erinnys,

In-

1 Finitimorum. 2 Detestandi belli. 3 Omnes undique agrestes concitabo ad arma. 4 Populorum sc. concitatorum. 5 Per te factæ, ex cervo sc. vulnerato. 6 Jacta sunt belli fundamenta, sparsa semina idonea. 7 De prope, quasi conserta & commissa manu. Quæ 8 Alea & fortuna. 9 Humescit. 10 Conjugia. 11 Nuptias. 12 Æneas, Ironice. 13 Vagari cum ampliori licentia. 14 Jupiter. 15 Tibi negatis. 16 Si in aliqua re laborandum erit, ut perficiatur inceptum bellum. 17 Superest fortuna laborum. Tmesis. 18 Saturni filia Juno. 19 Furia Alecto. 20 Erigit. 21 Fluvii infernalis, id est, inferos & Ditis profunda, unde fuerat a Junone e vocata, repetit. 22 Quæ sunt in regione superna, respectu inferni, 23 Sc. *loca*. 24 Famosus, & multum notus. Nobilis dicitur quasi *noscibilis*, id est, dignus, cujus nomen omnibus cognitum sit. Unde fit, ut sæpius pro digno, atque excellenti in quacumque re ponatur. Liv. Nobilis *ille erade Romana locus*. Aliquando idem est quod notus. Ter. *Mea est potens, procax, magnifica, sumptuosa*, nobilis. 25 Regionibus. 26 quasi id est, *circum*, id est, undique sacri. 27 Locum. 28 Umbrosum. 29 Existens in medio vallis. 30 Cum fragore decurrens. 31 Inter saxa. 32 Confracto. 33 Amnis rapidus. 34 Hiatus unde spirare possint. 35 Visu erumpente. 36 Fluvio illo infernali. 37 Gravi odore pestem afferentes. 38 Refert. 29 Quibus faucibus abscondita Furia infernalis Alecto. Per specum hunc, fauces pestiferas & spiracula Ditis ad inferos remeasse Furiam, dicit Poeta.

1 Re-

Invisum numen, terras, cælumque 1 levabat.
2 Nec minus 3 interea 4 extremam Saturnia bello
Imponit Regina manum. Ruit omnis in 5 urbem
Pastorum ex 6 acie numerus, cæsosque reportant,
Almonem 7 puerum, 8 fœdatique ora 9 Galæsi:
Implorantque 10 deos, 11 obtestanturque 12 Latinum.
Turnus adest, medioque in crimine * cædis & 13 ignis
Terrorem 14 ingeminat: 15 Teucros 16 in regna vocari,
Stirpem 17 admisceri Phrygiam, se 18 limine pelli.
19 Tum quorum 20 attonitæ Baccho 21 nemora avia matres
Insultant 22 thyasis (23 neque enim leve nomen Amatæ)
Undique collecti 24 coeunt, 25 Martemque fatigant.
26 Ilicet 27 infandum cuncti contra 28 omina bellum,
Contra 29 fata deum 30 perverso 31 numine poscunt.
Certatim regis circumstant tecta Latini,
32 Ille, velut pelagi 33 rupes immota, 34 resistit:
Ut pelagi 35 rupes, magno veniente 36 fragore,
Quæ sese, multis 37 circum latrantibus undis,
38 Mole tenet, scopuli nequicquam, & 39 spumea circum

Sa-

1 Recreabat, & a tristitia relevabat; quippe quod cœlo ac terræ sua præsentia fuisset onerosum & grave. 2 Nihilominus, quamquam Furia jam discesserat. 3 Dum Alecto abiret. 4 Saturni filia Juno finivit ac perfecit bellum. Metaphora ab ædificatoribus petita, qui absoluto edificio, fastigium aliquod solent imponere. 5 Latini sc. id est, Laurentum. 6 Conflictu, prælio. 7 Filium Tyrrhi. 8 Fœde interempti ac cruentati, dum se medium offerret paci. 9 Senioris. 10 Deorum auxilium. 11 Citant in testem acti. 12 Qui Trojanis pacem in Latio dederat * In calore cædis, id est, cum pugna & injuria recens facta esset. 13 Al. ignis. id est, furore & seditionis impetu. 14 Multiplicat. 15 Et afferens Trojanos, &c. 15 Quasi exules & perfidos. 17 Fortibus Latinis. 18 Suo. 19 Insuper illi juvenes. 20 Stupefactæ Bacchanalia celebrando cum Amata. 21 per nemora remota ab omni via. 22 Choreis, saltationibus. *Thyasus* enim saltatio dicitur, quæ Baccho exhibebatur. Eclog. 5. *thyases inducere Baccho*. 23 Quia nomen Amatæ non erat parvi momenti inter matronas. 24 Conveniunt. 25 Et prælium incendunt, stimulant, aut belli causas quærunt. 26 Statim. 27 Detestandum. 28 Prodigia apum, & flammæ in Lavinia visæ. 29 Oracula ac responsa Fauni. 30 Irato. 31 Junonis. 32 Latinus. 33 Scopulus qui aquis feritur, sed non movetur. 34 Petitionibus illorum. 35 Sc. est immota. 36 Collisione aquarum. 37 Sonitum latratui similem in circuitu facientibus. 38 Magnitudine & vi sua sustentat.

a Spu-

Saxa fremunt, 1 laterique 2 illiſa refunditur 3 alga.
Verùm ubi nulla 4 datur 5 cæcum 6 exſuperare poteſtas
Conſilium, & ſævæ 7 nutu Junonis 8 eunt res;
9 Multa deos auraſque 10 pater teſtatus 11 inanes,
12 Frangimur heu 13 fatis inquit, ferimurque 14 procella!
Ipſi has 15 ſacrilego 16 pendetis ſanguine pœnas,
O miſeri. Te, Turne, nefas, te triſte 17 manebit
18 Supplicium, votiſque deos 19 venerabere 20 ſeris.
Nam mihi 21 parta quies; 22 omniſque in limine portus:
23 Funere felici ſpolior. Nec plura locutus
24 Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
25 Mos erat 26 Heſperio in Latio, 27 quem 28 protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma 29 colit, 30 cum prima movent in prælia Martem,
Sive 31 Getis inferre 32 manu 33 lacrymabile bellum,
Hyrcaniſve, 34 Arabiſve parant, ſeu tendere ad Indos,
35 Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere 36 ſigna.
37 Sunt 38 geminæ Belli portæ (ſic 39 nomine dicunt)
Re-

1 Spumis perfuſa. 2 Ad latus. 3 Violentia aquarum avulſa. 4 Herba, quæ naſcitur in aquis marinis. 5 Latina. 6 Cæci populi, bella poſcentis. 7 Qua ſuperet, vincat. 8 Ex voluntate. 9 Procedunt. 10 Multum. 11 Latinus. 12 Quas fruſtra teſtatus erat. 13 Utcumque firmus, uti pelagi rupes, frangor tamen, & tanquam navis, vi tempeſtatis victa, auferor. 14 Quæ dixerat Laviniam fore claram, ſed exitialem populo. 15 Impetu populi furentis. 16 Vos ſacrilegi, quia ſacris Deorum prodigiis & oraculis adverſati bella parabant. 17 Perſolvetis. 18 Expectabit. Horat. *Omnes una manet nox.* 19 Nempe mors ignominioſa. 20 Precabere. 21 Nimium tarde ſuſceptis. 22 Vicinæ mortis beneficio, nam jam ſenex ſum. 23 Securitas omnis vitæ eſt mihi in promptu & proximo, id eſt, ego in portu navigo, atque extra omne periculum & in tuto ſum. Metaphora a navigantibus ſumpta. 24 Ego careo tantum pompa regali, quam more felicium in pace moriens habere poſſem. 25 Recepit ſe in tecta ſua, & abſolvit ſe a gubernaculo Reipublicæ, cum videret neminem ſere ſibi obtemperantem. 26 Vetus inſtitutum. 27 Quod eſt in Heſperia. Nam duo Latia fuerunt. 28 Morem. 29 Continuo, perpetuo. 30 Obſervat iſtum morem nunc, cum hæc ſcriberet Poetæ. 31 Cum prima prælia cum novis hoſtibus commiſſuri ſunt. 32 Scythiæ populis animoſis qui hodie *Tartari* dicuntur. 33 Exercitu. 34 Quod matres multis lacrymis deteſtentur. 35 Vel Arabiæ populis. 36 Populos ad orientem habitantes. 37 Vexilla, Craſo, & Antonio a Parthis adempta: quæ poſtea Parthi Auguſto ſponte remiſerunt. 38 Romæ. 39 Duæ. 40 Nominant eas.

1 Ob-

Religione 1 sacræ, & sævi formidine 2 Martis:
Centum ærei 3 claudunt, 4 vectes, 5 æternaque ferri
Robora: nec 6 custos 7 absistit limine 8 Janus.
9 Has, ubi 10 certa sedet patribus sententia 11 pugnæ,
Ipse 12 Quirinali trabea 13 cinctuque Gabino
14 Insignis 15 reserat stridentia limina Consul,
16 Ipse 17 vocat pugnas: sequitur tum cetera 18 pubes:
Æreaque 19 assensu 20 conspirant 21 cornua rauco.
22 Hoc & tum 23 Æneadis indicere bella Latinus
24 More jubebatur, tristesque 25 recludere portas.
26 Abstinuit tactu pater, 27 aversusque 28 refugit
29 Fœda ministeria, & 30 cæcis se condidit umbris.
Tum 31 regina deum cælo delapsa 32 morantes
Impulit ipsa manu portas, & 33 cardine verso
Belli 34 ferratos rupit 35 Saturnia postes.
36 Ardet 37 inexcita Ausonia, atque immobilis ante.
Pars 38 pedes ire parat 39 campis; 40 pars arduus altis
41 Pulverulentus equis 42 furit: 43 omnes arma requirunt.

1 Observandæ. 2 Belli aut Dei. 3 Eas. 4 Instrumenta, quibus portæ clausæ vel januæ adversus vim muniuntur. 5 Et repagula fortia ex ferro inconsumptibilia. Lucret. 2. l. *& duri robora ferri*. 6 Portarum belli. 7 Semper est. 8 Index pacis & belli, apertus, significabat in armis esse civitatem; clausus, pacatos esse omnes populos. Liv. 1. l. Hinc Janus. *Patulejus*, huic *Clusius* cognominabatur. Vide quæ nos ad Flor. p. 19. & Flor. l. 2. c. 3. & l. 4. c. 12. 9 Portas belli. 10 Confirmata est & placet Senatoribus. 11 Pugnandi. 12 Quali utebatur postea Quirinus, id est, Romulus, primus Rom. rex, regia sc. purpurea, cui admistum est aliquid albi: supra. 13 Vestitu, sc. toga sic in tergum rejecta, ut ejus lacinia revocata hominem cingeret. Gabiis mos is, quorum cives ad subitaneum bellum ita cincti exilierunt, redierunt victores. 14 Præter alios redimitus. 15 Retro feram trahit, aperit. 16 Consul. 17 Indicit bellum. 18 Multitudo juvenum. 19 Sono assensum significante. 20 Simul inflantur. 21 Tubæ. 22 Quem Roma observavit. 23 Trojanis sub Ænea militantibus. 24 Tristis belli indices. 25 Aperire. 26 Latinus noluit attingere portas ad eas aperiendas. 27 Indignatus. Al. *Adversus*, id est, repugnans votis populi. 28 Vitavit. 29 Impia, scelesta: quia contra fœdus Æneæ datum. 30 Locis tenebrosis in regia sua, ubi videri non poteat. 31 Juno. 32 Non apertas statim, sed quasi cunctantes & obstantes. 33 Ferramento, super quod volvitur janua, quod est quasi cor januæ, inverso. 34 Ferro munitos. 35 Saturni filia Juno portas e cardinibus evellit. 36 Ardore bellico. 37 Non excita, sed quieta Italia. 38 Pedestris. 39 Per campos. 40 Alii sublimes in equis. Ad sensum, non ad vocem, respexit. 41 Plenus pulvere. 42 Furenti similis per campos vehitur. 43 Tam pedites, quam equites.

Pars

1 Po-

Pars 1 leves clypeos, & 2 spicula lucida 3 tergunt
4 Arvina pingui, 5 subiguntque in 6 cote secures.
7 Signaque ferre 8 juvat, sonitusque audire tubarum.
Quinque 9 adeo magnæ 10 positis incudibus urbes
11 Tela novant, 12 Atina potens, 13 Tiburque 14 superbum,
15 Ardea, 16 Crustumerique & 17 turrigeræ 18 Antemnæ.
19 Tegmina tuta cavant capitum, 20 flectuntque 21 salignas
Umbonum crates: alii 22 thoracas ahenos,
Aut 23 leves ocreas 24 lento 25 ducunt argento.
26 Vomeris 27 huc, & 28 falcis honos, huc 29 omnis aratri
30 Cessit amor: 31 recoquunt patrios fornacibus enses,
32 Classica 33 jamque sonant: 34 it bello tessera signum.
Hic 35 galeam 36 tectis 37 trepidus rapit; ille 38 frementes

1 Au-

1 Politos, glabros. 2 Ferta spiculorum, quæ tergendo efficiunt lucida. 3 Absterhunt, 4 Pinguedine duriuscula, quæ est inter carnem & cutem. 5 Acuni. 6 Lapide durissimo ad acuendum apro. 7 Vexilla. 8 Delectat omnes. 9 Valde. Recenset urbes, quæ Turnum ad belli auspicia sunt secute. 10 Instrumentis ferreis, super quæ fabri ferrum cudunt, dispositis ad novanda rela. 11 Arma parant, ad bellum instruunt, quia diu arma reliquerant. 12 Urbs Campaniæ. 13 Vetustissimum in Sabini oppidum. 14 Prolepsis respiciens tempora Rom. Cum enim a Senatu auxilia poscerent Tiburtes commemoratis suis beneficiis, & quasi bene meritis debita, tulerunt responsum, *Superbi estis: vel*, quia in monte situm. Hor. *Tiburque supinum, & Tiburis arct*. 15 Latii oppidum, 16 Crustumerium: in Sabinis oppidum. 17 Turribus insignitæ. 18 Oppidum a Latinis conditum cis Anienem, unde nomen, *ante amnem posita*. 19 Galeas, capita tuentes cavas faciunt. 20 In usum scutorum, quæ teguntur corio. 21 E salice. 22 Munimine pectorum. 23 Polita tibarum munimina. 24 Flebili & tenui. 25 Obducunt & ornant. 26 Ferramenti aratri, quo sulci fiunt; ita dicti, quod terram *vomat*, id est, eruat. 27 Ad has urbes. 28 Ferramenti adunci, quo segetes & herbæ secantur, vites & arbores putantur. 29 Omnium agriculturæ instrumentorum. 30 Traductus est, ut fierent hæc arma. 31 Coquendo instrumenta rustica in fornacibus faciunt enses, quibus pro more patriæ in bello uti solent. 32 Tubæ quibus ad pugnam datur signum. 33 Parat's armis. 34 Symbolum seu signum bellicum, quod habent milites inter se, ut dignoscantur ab hostibus exploratoribus, vel nomine, vel aliquo signo procedi ad bellum gerendum. 35 Cassidem 36 *Scuis*, ad quæ pendebat. 37 Festinus, propere huc illuc discurrens. 38 Clangore bellico.

1 Sub

1 Ad juga cogit equos: clypeumque, 2 auroque trilicem
Loricam induitur, 3 fidoque accingitur ense.
4 Pandite nunc 5 Helicona, 6 deæ, 7 cantusque movete,
Qui 8 bello exciti reges, quæ 9 quemque secutæ
Complerint campos acies; quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris; quibus 10 arserit armis.
Et 11 meministis enim, divæ, & memorare potestis,
Ad nos vix 12 tenuis famæ perlabitur aura.
13 Primus init bellum 14 Tyrrhenis 15 asper ab oris
16 Contemptor divum Mezentius, 17 agminaque 18 armat,
19 Filius 20 huic juxta Lausus, quo pulchrior alter
Non fuit, 21 excepto Laurenti corpore Turni.
Lausus, equum 22 domitor, debellatorque ferarum,
Ducit 23 Agyllina 24 nequicquam ex urbe secutos
Mille viros, dignus, 25 patriis qui lætior esset
Imperiis, & cui pater haud Mezentius esset.
Post 26 hos insignem 27 palma per gramina currum,
28 Victoresque ostentat equos, 29 satus Hercule pulchro
Pulcher 30 Aventinus; 31 clypeoque 32 insigne paternum
Cen-

1 Sub juga impellit, id est, ut juga ferant. 2 Tria licia, id est, tres ordines annulorum habentem, quorum unus ordo erat ex aureis annulis. 3 Cui confidit, aut qui virum fortem non deserit. 4 Aperire. Catalogum ducum, qui Turni arma secuti fuere, contexturus iterat invocationem ad Musas. 5 Montem Bœotiæ, Musis sacrum. 6 O Musæ, Deæ Poetarum. 7 Et instigate me ut cantu manifestem 8 Ad bellum excitati sint. 9 Regum. 10 Resplenduerit: *vel*, quorum armorum amore flagraverit; *vel*, quibus armis ardente præliata sit Italia. 11 Estis enim filiæ Mnemosynes. 12 Modicus rumor labendo venit. 13 Præcipuas. 14 A regionibus Etruscis. 15 Ferox in Latinos hostes 16 Quia suis imperavit ut sibi offerrent primitias Diis debitas. 17 Quæ duxit. 18 Armis instruit. 19 Ejus. 20 juxta hunc Mezentium, patrem suum. 21 Excepto Turno. Hellen 22 Ad libitum gubernator. 23 Agyllo opp. Etruriæ, eadem cum Cære. 24 Frustra. Statim enim perierunt in bello, una cadente duce. 25 Qui pateretur imperia patris benigniora, qui non esset contemptor Divum. 26 Mezentium & Lausum. 27 Quo in graminibus victoriam obtinuerat. 28 Qui vicerant in curruli certamine. 29 Progenitus. De catalogi hujus artificio fabulisque vero miscendis, vide Macrob 5. 1. Sat. c. 16. In fab. enim Aventini, ex Hercule & Rhea nati, respicit ad historiam Romuli, qui Marte & Ilia geniti 30 Cui a silva collis *Aventini*, ubi natus est, nomen inditum vult, 31 in clypeo. 32 Ornamenta & arma patris sui Herculis.

1 In

Centum angues, cinctamque gerit serpentibus Hydram.
Collis Aventini 1 silva 2 quem 3 Rhea sacerdos
4 Furtivum partu sub luminis edidit auras,
5 Mista deo mulier, postquam Laurentia victor,
6 Geryone 7 extincto, 8 Tirynthius attigit arva,
9 Tyrrhenoque 10 boves in flumine lavit 11 Iberas,
12 Pila manu, 13 sævosque 14 gerunt in bella dolones:
Et 15 tereti pugnant mucrone 16 veruque Sabello.
17 Ipse 18 pedes 19 tegmen torquens immane leonis
20 Terribili impexum seta: cum dentibus albis
Indutus 21 capiti, 22 sic 23 regia tecta subibat,
24 Horridus, 25 Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum 26 gemini fratres 27 Tibertia mœnia linquunt,
28 Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque, 29 acerque Coras, 30 Argiva juventus,
Et primam ante aciem densa inter tela 31 feruntur.
32 Ceu duo 33 nubigenæ cum vertice montis ab alto
Descendunt Centuari, 34 Homolen Othrynque 35 nivalem
Linquentes cursu rapido: dat 36 euntibus ingens
Silva locum, & magno cedunt virgulta fragore.
37 Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,
Vulcano genitum pecora inter 38 agrestia regem,
Inventumque 39 focis omnis quem credidit ætas,

1 Cæ-

1 In silvæ. 2 Aventinum. 3 Ilia, Numitoris Albani regis filia. 4 Furtive conceptum peperit & eduxit in hunc mundum. 5 Quæ cum mulier esset, commissa erat, seu concuberat cum Hercule. Τῷ θεῷ μιγεῖσα λυνή. 6 Rege Hispaniæ, qui tria dicitur habuisse corpora. 7 Interfecto. 8 Hercules a *Tirynthia* oppido Argis vicino, ubi nutritus est. 9 Tibtide. 10 Vaccas, Geryoni ademptas. 11 Hispania. 12 Tela longa. 13 Flagella dolosa & formidanda, quia sunt baculi, in quibus mucrones inclusi sunt. 14 Subditi ejus. 15 Longo & rotundo. 16 Vero vel veruto, quo Sabini uti solebant, cui teres mucro. 17 Aventinus, dux eorum. 18 Pedibus, non equo, incidens: ut imitaretur Herculem patrem, qui pedibus lustravit orbem terrarum. Hercules enim semper pede incessit. 19 Pellem circum se sustinens. 20 Villosum duro pilo & terribili. 21 Ad caput usque. *vel*, pro munimento capitis. 22 In talibus armis. 23 Domum regis. 24 Tremendus. 25 Quali Hercules uti solebat. 26 Duo & æquales. 27 Tibur oppidum. 28 Sui. 29 Strenuus. 30 Quæ ex Græcia huc venerat, filii sc. Amphiarat, qui Ab Argis huc vecti Tibur condiderunt. 31 In equis. 32 Quemadmodum feruntur. 33 Ex nube geniti. 34 Thessaliæ montes. 35 Nive oppletum. 36 Istis celeriter descendentibus. 37 Affuit cum reliquis. 38 In agro pasci solita. 39 Locis, ubi ignis fovetur.

1 A

1 Cæculus. Hunc 2 legio late comitatur 3 agrestis:
Quique 4 altum 5 Præneste viri, quique arva 6 Gabinæ
Junonis, 7 gelidumque 8 Anienem, & 9 roscida rivis
10 Hernica saxa 11 colunt; quos 12 dives Anagnia pascit;
13 Quos, 14 Amasene 15 pater, non 16 illis omnibus arma,
Nec clypei, 17 currusve 18 sonant. 19 Pars maxima 20 glandes
21 Liventis plumbi 22 spargit: 23 pars 24 spicula gestat
Bina manu, fulvosque lupi de pelle 25 galeros
26 Tegmen habent 27 capiti: 28 vestigia nuda sinistri
29 Instituere pedes; 30 crudus tegit 31 altera pero.
At Messapus, equum domitor, 32 Neptunia proles,
Quem neque 33 fas 34 igni cuiquam, 36 nec sternere ferro,
36 Jam pridem 37 resides 38 populos, 39 desuetaque bello
Agmina, in arma vocat subito, 40 ferrumque retractat.
41 Hi 42 Fescemninas acies, 42 æquosque 43 Faliscos.

Hi 1

1 A parvis oculis sic dictus. 2 Certe multitudo. 3 Quia agrestium rex erat. 4 Editum, in monte situm. 5 Italiæ oppidum. 6 Quæ Gabiis colitur. 7 Frigidum quia per silvas defluentem. 8 Fluvium, e montibus Trebanorum labentem. 9 Fluviis preterfluentibus Irrigata. 10 loca montosa & saxa, quæ *Herne* a Sabinis dicuntur. 11 Incolunt. 12 Fertilis urbs. 13 Sc. *piscis irrigas*. 14 *Amasenus* campania fluvius eis. 15 Nympharum sc. id est, aquarum. 16 Hernicos describit ab amorum genere, & prodeundi ad bellum consuetudine. 17 Quibus commeatum aut arma ferant. 18 Id est, illi omnes non ferunt secum arma, ut ceteræ nationes. 19 Funditores sc. 20 Globulo. 21 Livorem inducentis. 22 E funda. 23 Eorum. 24 Jacula. 25 Pileos profundos. Dicitur etiam *hec Galerum*. 26 Ut sint vestimentum. 27 Sud. 28 Pede sinistro nudo pugnare instituerunt. Hernicos, ab Ætolis oriundos, ad ipsorum motem μονοκρήπιδας producit. Macrob. vide J. 5. Sat. c. 18. 29 Habent sinistros pedes nudos. 30 E crudo corio factum calceamentum rusticum dextrum pedem vestit. 31 Vestigia dextri pedis. 32 Neptuni filius: quia per mare in Italiam venit. Sic enim mari advectos aliunde appellabant. 33 Erat. 34 Quia Dei aquatum filium. 35 id est, qui neque ferro, neque igni extingui poterat. 36 Jam a plusculis temporibus. 37 Ab armorum exercitio. 38 Etruscos. 39 Alienā a consuetudine bellandi. 40 Et iterum sive denuo tractat arma ferrea, quæ tractare dissueverat. 41 Populi Messapo subditi. Enumetat populos, quos secum sub suis signis ad bellum traxit Messapus. 42 A Fescemia, Tusciæ opp. Epithalamio, ab ea invento, nobili. 43 Justus a quibus Romani acceperunt jura socialia & supplementa 12. tabularum: *vel* a sanctitate, qua tuti per ardentes prunas illæsi incedebant. Æn.

1 Fa-

Hi 1 Soractis 2 habent arces 3 Flaviniaque arva.
Et Cimini 4 cum monte lacum, lucosque 5 Capenos.
Ibant 6 æquati numero, 7 regemque canebant:
8 Ceu 9 quondam 10 nivei liquida inter nubila 11 cycni,
Cum sese e pastu referunt, & longa 12 canoros
Dant per colla modos, 13 sonat 14 amnis, & 15 Asia longe
16 Pulsa palus.
17 Nec quisquam 18 æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet: 19 aeriam, sed gurgite ab alto
20 Urgeri volucrum 21 raucarum ad littora nubem:
Ecce 22 Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen 23 agens Clausus, magnique ipse agminis instar
24 Claudia nunc a quo 25 diffunditur & 26 tribus & 27 gens
Per Latium, 28 postquam in partem 29 data Roma Sabinis.
30 Una ingens 31 Amiterna cohors, priscique 32 Quirites,
33 Ereti 34 manus omnis, 35 oliviferæque Mutuscæ.

Qui

1 Falisca Etruriæ urbe. 2 Montem Soracte in Faliscis Appollinis templo clarum. 3 Incolunt. 4 Flavina Etruriæ oppidum sub Soracte monte. 5 Qui est juxta montem. 6 Capæna, oppidum non longe a Faliscis & Soracte. 7 In pares ordines & numeros digesti. 8 Messapum Neptuni filium. 9 Plausum ac fremitum militum, regem Messapum canentium cycnorum a passu clangori comparat. 10 Aliquando. 11 Candore nivali. 12 Canunt. 13 Modulos bene sonantes more canentium. 14 Resonat. 15 Gayster Asiæ minoris fluvius, juxta quem canunt. 16 Ad differentiam regionis. 17 Repercussa a sono cycnorum. 18 Qui dictos viros audirent canentes regem, non putaret eos esse armatos, nec bellicos: sed putaret, &c. 19 Æteis armis tectus. 20 In aer volantem. 21 Depelli. 22 Cycnorum gregem quorum vox dulciter raucescit. 24 Populorum Italiæ non longe a Roma. 24 Conducens, 25 Claudiorum, qui Romæ nobiles erant. 26 Multiplicator diffundendo in diversas familias. 27 Quæ olim fuerunt divisæ a Romulo in tres partes. 28 Progenies. 29 Postquam Sabini donati sunt civitate Romana. Respicit tempora Romana, conciliatos a feminis Sabinis Romanos & Sabinos, inde initam pacem & fœdus, urbem datam. 30 Data est a Romulo. 31 Enumerat populos Lausum secutos. 32 Ex Amiterno oppido. 33 Sabini, a quibus & Romani dicti Quirites. 34 Oppidi Sabinorum, non procul a Tiberi in colle siti. 35 Multitudo. 36 Multum olearum ferenti.

1 Op-

Qui 1 Nomentum urbem, qui 2 rosea rura Velini,
Qui 3 Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum,
4 Casperiamque 5 colunt, 6 Forulosque, & 7 flumen 8 Himellæ:
Qui Tiberim 9 Fabarimque bibunt, quos frigida misit
10 Nursia, & 11 Hortinæ classes, populique Latini:
Quosque 12 secans 13 infaustum 14 interluit 15 Allia nomen:
16 Quam multi Libyco volvuntur 17 marmore fluctus,
Sævus ubi 18 Orion hibernis 19 conditus undis,
Vel cum sole 20 novo 21 densæ torrentur 22 aristæ
Aut 23 Hermi campo, aut Lyciæ 24 flaventibus arvis;
25 Scuta sonant, pulsuque pedum tremit excita tellus.
26 Hinc 27 Agamemnonius, Trojani nominis hostis,
28 Curru jungit Halesus equos, 29 Turnoque feroces
Mille 30 rapit 31 populos: vertunt 32 felicia Baccho
Massica qui 33 rastris, & quos de collibus altis
34 Aurunci 35 misere patres, 36 Sidicinaque juxta
Æquora, quique 37 Cales linquunt, amnisque 38 vadosi
Accola Volturni, pariterque 39 Saticulus 40 asper,

1 Oppidum in Latio. 2 Rosea, campus Reatini, ager fertilissimus prope Velinum fluvium. *roscida*, id est, multo rore perfusa. 3 Tetricum & Severum, montes in Sabinis ardui & asperi: a quibus homines tristes ac severi *Tetrici* dicuntur. 4 Oppidum Sabinorum. 5 Incolunt. 6 *Foruli* Sabinorum oppidum, ab eo *Forenses*. 7 Prope Casperiam. 8 Himellam. Sic supra, *Urbem Buthroti*. 9 Qui & *Farfarus* dictus, hodie *Farfa*. 10 Antiqua Sabinorum urbs. 11 Ex Horta, vel Hortano Etruriæ oppido milites, sive equites in classes divisi. 12 Dividens eos per medium. 13 Propter cladem Romanorum apud eum fluvium a Gallis Senonibus acceptam. 15. Kal. August. Brenno ducem: qui dies est & infaustus. 14 inter medios alluendo fluit. 15 Fluvius non longe ab urbe est. 16 Simul venerunt, *quam &c.* 17 Mari marmorei coloris: aut aliquoties supra, & præcipue p. 427 h. l. 18 Sidus Orionis, ortu & occasu nimborum. 19 Absconditur. 20 Recens orto, aut in principio æstatis. 21 Crebræ. 22 Spicæ. 23 In campo, quem Hermus: fluvius Lydiæ, irrigat. 24 Propter aristas. 25 Tam multa scuta eorum, qui in bellum congressuri sunt. 26 Post hos. 27 Agamemnonis dudum partes secutus: Agamemnonis comes vel nothus. 28 Ad currum. 29 In auxilium Turni. 30 Raptim colligit, adducit. 31 Campanos scil. Auruncos, Sidicinos, Calenos, Vulturni fl. accolas, Saticulos, Oscos. 32 Fertiles vino montes Massicos in Campania. 33 Instrumentis dentalis, glebis confrigendis idoneis. 34 Antiquissimi Italiæ populi. 35 In auxilium Turni. 36 ab oppido Sidicino dicta. 37 Campaniæ oppidum. 38 Vadis pleni. 39 Campaniæ populi. 40 Moribus,

1 Oscorumque 2 manus. 3 Teretes sunt aclides illis
Tela: sed 4 hæc 5 lento mos 6 est aptare flagello.
7 Lævas 8 cetra tegit, 9 falcati 10 cominus 11 enses.
12 Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
13 Oebale: quem generasse Telon 14 Sebethide nympha
Fertur, 15 Teleboum Capreas cum regna teneret
Jam senior: 16 patriis sed non & 17 filius arvis
Contentus, late jam tum 18 ditione premebat
19 Sarrastes 20 populos, & quæ rigat 21 æquore 22 Sarnus,
Quique 23 Rufas 24 Batulumque tenent, atque arva Celennæ,
Et quos 25 maliferæ 26 despectant mœnia 27 Abellæ:
28 Teutonico ritu soliti torquere 29 cateias:
30 Tegmina queis capitum raptus de subere cortex:
31 Æratæque micant peltæ, micat æreus ensis.
Et te 32 montosæ misere in prælia 33 Nursæ,
Ufens, insignem fama & 34 felicibus armis:
35 Horrida præcipue 36 cui gens, assuetaque 37 multo
Venatu nemorum, 38 duris 39 Æquicola glebis
Armati terram 40 exercent, semperque 41 recentes
Convectare 42 juvat prædas, & vivere 43 rapto.

Quin

1 Populorum Italiæ. 2 Multitudo. 3 Tela ansata, quæ fune religata post inflictum vulnus retrahuntur in longum, sunt Oscis pro telis. 4 Has Aclides. 5 Flexibilis. 6 Illis. 7 Sinistras partes corporum eorum. 8 Scutum breve loreum, quo tunc utebantur Hispani & Afri. 9 Incurvi. 10 De prope, quasi cum manibus. 11 Tegunt manus dextras. 12 Carmina nostra te quoque dicent. 13 Rex Laconum: a quo regio *Oebalia*. 14 Sc. ex. Sebethus fl. Campaniæ prope Neapolim. 15 Teleboarum. Syncope. *Teleboæ* Ætoliæ populi fuerunt. 16 Paternis. 17 Oebalus. 18 Imperio. 19 Sarni montis accolas. 20 Enumerat populos, quos sub suam ditionem redegerat Oebalus. 21 Agros planos. 22 Campaniæ fluvius, e monte Sarnio oriens. 23 Opp. in finibus Hirpinorum, ultra Apenninum. 24 Oppida in Samnio, prope Campaniam. 25 Multa mala afferentis. 26 Deorsum inspectando vident. 27 Oppidum supra fontes Literni fl. malis Punicis nobile. 28 More Teutorum, quod hi in bello hujusmodi telis uti soleant. 29 Tela Gallica & Germanica. 30 Quibus galeæ erant factæ e recenti subere, id est, de arbore illa, cujus cortex facile flectitur. 31 Et quibus scuta brevia æreis laminis recta resplendent. 32 In montibus positæ. 33 Cives urbis Nersæ. 34 Quibus feliciter uti solebas. 35 Aspera cultu. 36 Ufenti. 37 Frequenti venatione. 38 Ad colendas duras glebas. 39 Oppidum Æquorum, qui quotannis rebelles, semper raptores. 40 Colunt. 41 Recentes raptas. 42 Delectat eos. 43 Ex rapina.

1 Mar.

Quin & 1 Marrubia 2 venit de gente sacerdos,
3 Fronde super galeam & felici comptus oliva,
Archippi regis 4 missu, fortissimus Umbro:
5 Vipereo generi, & graviter spirantibus 6 hydris,
7 Spargere qui somnos 8 cantuque 9 manuque solebat,
10 Mulcebatque 11 iras, & 12 morsus 13 arte 14 levabat.
Sed non 15 Dardaniæ 16 medicari cuspidis ictum
17 Evaluit: neque eum juvere 18 in vulnera cantus
Somniferi, & 19 Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, 20 vitrea te 21 Faucinus unda,
Te liquidi flevere lacus
Ibat & 22 Hippolyti proles pulcherrima 23 bello
24 Viribus, 25 insignem quem mater Aricia misit,
Eductum 26 Egeriæ 27 lucis, 28 Hymetia circum
Littora, 29 pinguis ubi & 30 placabilis ara Dianæ.
Namque 31 ferunt 32 fama Hippolytum, postquam 33 arte 34 novercæ
35 Occiderit, 36 patriasque explerit 37 sanguine pœnas
38 Turbatis 39 distractus equis, ad sidera rursus
40 Ætheria & 41 superas cæli venisse sub auras,
42 Pæoniis 43 revocatum herbis & amore 44 Dianæ,

1 Tum

1 Marrubium urbs, caput Marsorum. 2 In prælia. 3 Oleagina fronde undique compta coronatus uri sacerdos. *Undique decerptæ frondem præponere olivæ.* Hor. 1. lib. Od. 7. Sed variatur lectio. 4 Ex missione. 5 Viperis, id est, terrenis serpentibus. 6 Serpentibus aquaticis. 7 Conficere, infundere. 8 In cantatione. 9 Herbis potentibus. 10 Sedebat. 11 Viperatum & hydrarum. 12 Serpentinos. 13 Medice. 14 Curabat & tollebat. 15 Teli Trojani, quo occisus est. 16 Medica curare. 17 Ad plenum nequivit. 18 Contra. 19 Quibus gens Marsorum multum potest. 20 Habens aquam vitrei coloris. 21 Opp. apud ipsum lacum tacinum in Marsis, id est, Luco. 22 Thesei ex Hippolita Amazone filii, qui novercæ injuria miserere interiit. 23 Ad bellum. 24 Primo, *Demophoon* dictus est: ab equis discerptus, *Hippolytus*: ab Æsculapio nescitutus vitæ, *Virbius*. 25 Clarum & nobilem. 26 Nymphæ, cum qua Numa nocturnos congressus simulavit. 27 Silvis. 28 Hymetti fluminis. 29 Sacrificio pecudum. 30 Miris, & non gaudentis sanguine humano. 31 Plurimi. Digreditur ad fabulam Hippolyti: quam vide apud Ovid. Met. 11. 32 Ex relatum aliorum. 33 Fraudolenta insimulatione. 34 Phœdræ, Minois filiæ. 35 Mortuus fuerit. 36 A patre Theseo illatas. 37 Vita sua. 38 Consternatis, attonitis. 39 In diversa tractus & dissolutus. 40 Cœlestia. 41 Revixisse. 42 Medicinalibus, a Pæone, Deorum medico. 43 In vitam. 44 Amitæ Æsculapii, qui eum in vitam revocavit.

1 Oc-

1 Tum pater omnipotens, aliquem 2 indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
Ipse 3 repertorem medicinæ talis & artis
Fulmine 4 Phœbigenam 5 Stygias detrusit ad undas.
At 6 Trivia Hippolytum 7 secreris 8 alma recondit
Sedibus, & nymphæ Egeriæ 9 nemorique 10 religat
Solus ubi in silvis Italis 11 ignobilis 12 ævum
Exigeret, 13 versoque ubi nomine 14 Virbius esset.
Unde etiam templo 15 Triviæ lucisque 16 sacratis
17 Cornipedes 18 arcentur equi; quod 19 littore 20 currum
Et 21 juvenem 22 monstris pavidi effudere marinis.
23 Filius 24 ardentes 25 haud secius 26 æquore campi
27 Exercebat equos, 28 curruque in bella ruebat.
29 Ipse inter 30 primos præstanti corpore Turnus
31 Vertitur arma tenens, & toto vertice 32 supra est.
33 Cui 34 triplici crinita juba galea alta 35 Chimæram
Sustinet, 36 Ætnæos efflantem faucibus ignes.
37 Tam magis 38 illa fremens, & 39 tristibus 40 effera flammis.
41 Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.
At 42 levem clypeum 43 sublatis cornibus 44 Io
Auro 45 insignibat, jam 46 sætis obsita, jam bos,

1 Ar-

1 Deinde. 2 Ægre ferens. 3 Æsculapium. 4 Æsculapium Phœbo genitum, Phœbi filium. Al. *Pœnigenam*, id est, Coronidis matris pœna natum. 5 Infernales. 6 Diana. 7 Ne a Jove prosterneretur. 8 Vitæ ejus ultrix. 9 Egeriæ sacro. 10 Segregatum, ab aliis commendat. 11 Ignotus, latens, incognoscibilis. 12 Reliquum vitæ suæ tempus transigeret. 13 Traducto ab eventu: sicut prius *Hippolytus*, quia equis solutus. 14 Quasi *viribus* effectus. 15 Dianæ. 16 Triviæ. 17 Corneos pedes habentes. 18 Depelluntur. 19 Per littus. 20 Hippolyti. 21 Hippolytum. Thesei filium. 22 Consternati phocis, id est, vitulis marinis. 23 Hujus Hippolyti Virbii, ab equis in littore distracti. 24 Animosos. 25 Nihilominus, non segnius, quamvis pater ab equis interemptus esset. 26 In planitie. 27 Agebat. 28 De quo pugnabat. 29 Dux & caput belli. 30 Principes viros. 31 Versatur, hinc inde se rotans. 32 Præminet supra reliquos. 33 Turno. 34 Habens quasi pro crinibus triplicem jubam Τριφαλεια, galea insignis tribus comis sed cristis. 35 Chimæræ effigiem, ad terrorem. 36 Instar Ætnæ, montis Siculis, efflantem ignes sulphureos. 37 Tanto. Sal. Quam *quisque pessime fecit, tam maxime tutus est*. 38 Chimæra est. 39 Tristitiam afferentibus. 40 Terribilis. 41 Quanto. 42 Oblitum, ob nitorem, velle nondum cornutam. 43 Depositis. 44 Inachi filia, olim in vaccam mutata. 45 Decorabat, ornabat. 46 Duris pilis tecta, obducta.

2 Ga-

1 Argumentum ingens, & 2 custos 3 virginis 4 Argus,
5 Cælataque 6 amnem fundens 7 pater Inachus 8 urna.
9 Insequitur 10 nimbus peditum, 11 clypeataque totis
Agmina densantur campis, 12 Argivaque pubes,
13 Auruncæque manus, Rutuli, veteresque 14 Sicani,
Et 15 Sacranæ acies, & 16 picti scuta 17 Labici:
Qui saltus, Tiberine, 18 tuos, sacrumque 19 Numici
Littus arant, Rutulosque 20 exercent vomere colles,
21 Circeumque jugum; queis Juppiter 22 Anxurus arvis
Præsidet, & viridi gaudens 23 Feronia luco;
24 Qua 25 Saturæ 26 jacet atra palus, 27 gelidusque per imas
Quærit iter valles, atque 28 in mare conditur 29 Ufens
30 Hos super advenit 31 Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & 32 florentes ære catervas,
33 Bellatrix. 34 Non illa colo, 35 calathisve Minervæ
Femineas assueta manus, 36 sed prælia 37 virgo
Dura 38 pati, cursuque pedum 39 prævertere ventos,



1 Gestatura hæc argumentum erat generis ducti ab Acrisio rege Argivorum, atque inde ab Inacho. 2 Additus a Junone, ne referri posset in formam priorem. 3 Jus. 4 Vir ille centum oculos habens. 5 Sculpta. 6 Aquam. 7 Puellæ. 8 Vase, quo aqua e puteis fluminibusve hauritur quo significabatur Deus fluminis. 9 Turnum. 10 Copiosus exercitus, pulverulentam nubem excitans. 11 Clypeis munita. 12 Ab Argis oriunda: Turnus enim e Græcis oriundus erat. 13 Et exercitus Auruncorum. 14 Siculi. 15 Saracenorum. 16 Habentes scuta depicta. 17 Latii populi a Clanco Libico oriundi, Minois filio, qui pictum rentis suæ scutum primus in Italia ostendit. 18 Flumini tuo vicinus. 19 Fluvii, in quem Æneas submersus dicitur. 20 Sulcant. 21 Circæum promontorium, a Circe denominatum. 22 Ανευ ξυρῆ, id est, *sine novacula*: quia adhuc imberbis. 23 Juno. 24 Parte regione. 25 Regionis. 26 Sita est, 27 Frigidus. 28 In mare Tyrrhenum incidit. 29 Fluvium juxta Terracinam, vulgo *Fanto*. 30 Ultra hos jam dictos. 31 Priverno, Volscorum oppido, profecta a gente Amazonum, quæ in Attica devicta in Italiam fugerunt. 32 Fulgentes æreis armis copias, Luc. 4. *florentia lumina flammis* 33 Existens bellicosa. 34 Illa non habuit manus feminas assuetas instrumenta nendi sive lanifico, cujus repertrix Minerva fuisse dicitur. 35 Vasculis vimineis, in quibus lanificæ pensa aut fila lanea revolvunt. 36 Describit Camillam a studio rei militaris, pedum velocitate, & ornatu, quo in prælium prodiit. 37 Cum esset virgo. 38 Sc. *assueta fuit*. 39 Anteveniendo impedire, id est, tam celeriter currebat, ut ventos præverteret. Hyperbole.

1 Illa vel 2 intactæ segetis per summa 3 volaret
Gramina, nec teneras 4 cursu læsisset 5 aristas:
Vel mare per medium, 6 fluctu suspensa 7 tumenti,
8 Ferret iter, 9 celeres nec 10 tingeret æquore plantas.
11 Illam omnis tectis agrisque 12 effusa 13 juventus
Turbaque miratur matrum, & prospectat 14 euntem,
Attonitis 15 inhians animis: 16 ut 17 regius 18 ostro
Velet honos 19 læves 20 humeros, ut fibula crinem
21 Auro internectat: 22 Lyciam ut gerat ipsa pharetram
Et 23 pastoralem 24 præfixa cuspide 25 myrtum.

1 Nobilissima bellatrix 2 A pedibus ejus. 3 Volare posset. 4 Currendo superent. 5 Cujus cursu ne tumor quidem fluctuum deprimeretur. 7 Per tumorem erecto. 8 Incedere posset. 9 Celerrime procurrentes. 10 Madefaceret aqua marina. 11 Camillam. 12 Sine ordine cum tumultu egressa. 13 Multitudo juvenum. 14 Procedentem gressu virili. 15 Avide intenta, ore ob stuporem patefacto. 16 Quomodo. 17 Regalis & debitus. 18 Purpura vestiat. 19 Non pilosos, nec asperos, sed succi plenos, 20 Camillæ 21 Reticulo aureo habente fibulam. 22 Apollinis & Dianæ gestamen, qui in Lycia colebantur. Lycii autem sagittandi arte claruerunt. 23 Quæ pastoribus usui esse potuisset umbra sua. 24 Habentem cuspidem ferream præfixam in morem hastæ. 25 Hastam myrteam.

P. VIR.

# P. VIRGILII MARONIS
# ÆNEIDOS.
## LIBER VIII.

### ARGUMENTUM.

BElli signum Turnus ex Laurenti arce proponit, Latiique totius, finitimarumque urbium sibi auxilia adjungit. Venulus quoque Argos ad Diomedem mittitur, ut eum periculi similitudine ad belli societatem impellat. Quibus rebus permotus Æneas, copiarumque suarum paucitati didens, Tiberini monitu, adverso flumine in ea loca subvehitur, in quibus postea Roma condita fuit: Evandrique regis, qui ex Arcadia profugus, in Palatino monte oppidum, nomine Pallantem, condiderat, auxilium implorat. Evander Æneam, adventus ejus causa cognita, benigne hospitio excipit: sacrisque Herculis, quibus tum intentus erat, adhibitum, causam, ritusque sacrificii edocet, locaque ejus tractus nobiliora obiter hospiti recenset. Postridie Æneas, equitum quadringentorum subsidio adjutus (quibus præerat Pallas, unicus Evandri filius) partem copiarum secundo flumine ad suos remittit: ipse cum reliquis Agyllam, florentissimam Tyrrhenorum civitatem, perit: cui cum Mezentio, quem ob intolerandam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vulcanus uxoris blanditiis adductus, privigno suo arma fabricatur, eademque a Venere ad Æneam deferuntur: qui armorum pulchritudine delectatus, cum cœtera omnia, tum clypeum imprimis, qui res a posteritate sua strenue gerendas habebat depictas, studiose admiratur.

1 UT belli 2 signum 3 Laurenti 4 Turnus ab arce
5 Extulit, & 6 rauco strepuerunt cornua cantu,
Utque 7 acres 8 concussit equos, utque 9 impulit arma:

1 Postquam. 2 Vexillum, ad comitia, & exercitum conscribendum. Alludit autem ad Romanorum consuetudinem, qui subitis tumultibus, cum justum conscribendi exercitus tempus non suppetebat, duo vexilla ex Capitolio proferebant, ad quæ, qui Remp. salvam vellent, sese reciperent. 3 Lauro Lavinii ex regia Latini. 4 Namque Latinus senserat *se tectis rerumque* reliquerat *habenas* supra l. 7. p. 454. 5 Expandit. 6 Bellicum cantatum est. 7 Animosos, vehementi spiritu fretos. 8 Commovit, excitavit strepitu cornuum, & clangore turbarum. 9 Animos, diu jam desides ad arma rettactanda, vibratione, ventilatione & concussione excuit. Allusum voluit ad Rom. morem, ubi qui curam belli susceperat, Martis sacrarium ingressus ancilia movit, ipsumque Martis simulacrum, cum hoc dicto, *Mars vigila*. Quidam exponunt de hasta in hostium fines impulsa.

1 Extemplo 2 turbati 3 animi: simul omne 4 tumultu
Conjurat trepido Latium, sævitque juventus
5 Effera. 6 Ductores primi 7 Messapus & Ufens,
8 Contemptorque Deum Mezentius, undique 9 cogunt
10 Auxilia, & latos 11 vastant cultoribus agros.
12 Mittitur & magni 13 Venulus 14 Diomedis ad urbem,
15 Qui 16 petat auxilium, & 17 Latio consistere Teucros,
Advectum 18 Æneam 19 classi, 20 victosque Penates
21 Inferre & 22 fatis 23 regem se dicere posci,
24 Edoceat, multasque viro se 25 adjungere gentes
Dardanio, & late 26 Latio 27 increbrescere 28 nomen.
29 Quid struat his cœptis, 30 quem, si Fortuna 31 sequatur,
Eventum pugnæ 32 cupiat, manifestius 33 ipsi,
Quam 34 Turno 35 regi, aut regi apparere Latino.
36 Talia per 37 Latium: quæ 38 Laomedontius heros
Cuncta 39 videns magno curarum 40 fluctuat 41 æstu:

At-

1 Illico, e vestigio. 2 Turbati sunt furore bellico. 3 Italorum sc. qui convenerant. 4 Sicut in bello tumultuario fieri solet. *Tumultus* enim erat, cum ex subito, & vicino plerumque bello summa oriebatur perturbatio, dictus quasi *timor multus*, quo tempore & in Urbe & in Italia delectus promiscue habebatur; nec ullum excusabat vacatio; cogebantur enim ad arma etiam emeriti. Vide quæ nos supra l. 6. Ejus rei videtur admonere Poeta, & hoc bellum Latinorum cum Trojanis in ipso Latio, vocare *tumultum*. Omnis igitur tumultus bellum est: sed non quodvis bellum, tumultus. 5 Existens indomita. 6 Duces. 7 De his supra 7. l. 8 Qui sibi divinos honores & primitias offerri imperavit. 9 Congregant, colligunt. 10 Auxiliares copias. 11 Pecore, frugibus, ipsis colonis spoliant: quia agricolas ad bella vocabant. 12 A Turno. 13 Orator Turni. 12 Argeripam, sive Argos opp. in Apulia, a Diomede, Ætolia pulso, conditum. 15 Ut is. 16 A Diomede. 17 In Italia. 18 Hostem Diomedis. 19 Classe multis navibus. 20 A Græcis semel. 21 Latio. 22 Per fata, quæ id jusserunt. 23 Ut sit rex Latinorum. 24 Significet Diomedi. 25 Ut magis invidiam concitaret. 26 Per Latium. 27 Divulgari, innotescere, favente Latino. 28 Æneæ, vel Trojanum. 29 Et edocent, quid prætendat: quod non aliud, quam occupato regno, reliquos omnes Italiæ habitatores expellere. 30 Qualem. 31 Æneæ faveat. 32 Æneas optet. 33 Diomedi, ut qui Trojano prius propiusque noverat; quia antiquus hostis. 34 Quibus fraus Trojanorum nondum satis perspecta, sed tamen audita erat. 35 Rutulorum duci, aut cujus ad regnum Laurenti. 36 Gerebantur, fiebant. 37 Italiam. 38 Æneas, a *Laomedonte*, Trojanorum rege, denominatus. 39 Considerans. 40 Jactatur, agitatur. 41 Fervore.

1 In

Atque animum nunc 1 huc celerem, nunc 2 dividit 3 illuc,
In partesque 4 rapit varias, perque omnia versat.
5 Sicut 6 aquæ 7 tremulum 8 labris ubi lumen ahenis
9 Sole repercussum, 10 aut 11 radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat late loca, jamque 12 sub auras
Erigitur, summique ferit 13 laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia 14 fessa per omnes
15 Alituum, 16 pecudumque genus sopor 17 altus 18 habebat:
Cum 19 pater in ripa 20 gelidique sub ætheris axe
Æneas tristi turbatus pectora bello
Procubuit, 21 seramque dedit per membra quietem.
22 Huic Deus ipse loci fluvio Tiberinus amœno
23 Populeas inter senior se attollere frondes
24 Visus. 25 Eum tenuis 26 glauco velabat amictu
27 Carbasus, & 28 crines umbrosa tegebat 29 arundo.
Tum sic 30 affari, & curas his demere dictis:
31 O sate gente Deum, 32 Trojanam ex 33 hostibus urbem



1 In hanc sententiam. 2 In diversa vertit. 3 In illam sententiam, l. 10. *animo, nunc huc, nunc fluctuat illuc.* Leguntur isdem duo versus. 4. Æn. 4 Animum. 5 Consilia, aut quæ agenda erant. 6 Comparatio est. Ita animus Æneæ fluctabat, ut cum aqua feritur radio solari, parvo momento lumen huc illuc properat. 7 In quibus est aqua. 8 Radius solaris subito motus. 9 In vasis majoribus. 10 Generatum ex repercussione radiorum Solis. 11 Sc. *repercussum*. 12 Resplendentis. 13 In altum. 14 Connexiones trabium aut tabulatorum. 15 Diurno labore defatigata. 16 Alituum, id est, degentium in aere. Epenthesis. 17 Degentium in terris. 18 Profundus. 19 Habebat. 20 Vir veneratione paterna dignus. 21 Sub dio. 22 Tarde concessam propter gravamen membrorum: aut dedit per membra, cum animum nondum quietum haberet. 23 Æneæ dormienti. 24 Populi arboris ad ripam crescentis. Propter Herculem, qui in illis locis versatus fuerat, illi Populus dicata, ut Myrrus Veneri, Laurus Apollini, Quercus Jovis. 25 Est. 26 Tiberinum. 27 Cæruleo, id est, vestitu coloris aquæ convenientis. Hoc enim vest tu Dii fluviorum & maris pingebantur & capite arundine tecto. 28 Vestis carbasina, id est, e genere lini aut vel facta. 29 Tiberibi. 30 Corona arundinea, qua prætexebantur ripæ. 31 Tiberinus cœpit alloqui Æn. 32 O Ænea, progenite genere Deorum. 33 Auspicia novæ Trojæ condendæ. 34 Græcis.

Qui 1 revehis 2 nobis, 3 æternaque Pergama 4 servas,
5 Expectate solo Laurenti, arvisque 6 Latinis;
Hic tibi 7 certa domus: certi (8 ne absiste) Penates:
Neu 9 belli 10 terrere minis. 11 Tumor omnis, & iræ
12 Concessere 13 Deum:
Jamque tibi, (ne vana putes hæc fingere somnum,)
14 Littoreis ingens 15 inventa sub 16 ilicibus 17 sus,
18 Triginta capitum fœtus enixa, jacebit
Alba, solo recubans, albi circum ubera 19 nati.
20 Hic locus 21 urbis erit, requies 22 ea certa laborum
23 Ex quo 24 ter denis urbem 25 redeuntibus annis
Ascanius 26 clari condet cognominis Albam.
27 Haud incerta cano. Nunc qua 28 ratione, quod 29 instat,
30 Expedias 31 victor, paucis (32 adverte) docebo.
33 Arcades 34 his oris, genus a 35 Pallante 36 profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui 37 signa secuti
Delegere locum, & 38 posuere in 39 montibus urbem,
Pallantis 40 proavi de nomine Pallanteum.

1 Hi

1 Ob Dardanum, Trojani generis auctorem, ex Italia profectum. Ita Lioneus lib. 7. supra: *Hinc Dardanus ortus Hic repetit*. 2 Ad nostram gloriam & utilitatem. 3 Indelebilia. 4 Ne intereant, reliquis advectis; servando facis ut sint æterna. 5 Optatæ & desideratæ regioni, ubi Laurentum est, & Laurentes habitant. 6 Latino subditis. 7 Quam mutare non debes. 8 Ne discedas: nec statuas te alio *vel*, ne deseras inceptum tuum. 9 Contra te moti. 10 Terrearis. 11 Inflatio animi, id est, iracundia. 12 Sedatæ sunt. Alii exponunt, indulserunt permiserunt: & tum hemistichium illud sic concluditur. *Concessere Deum profugis nova mœnia Teucris*. 13 Jovis, &c. namque Junonis etiamnum minabant. 14 Heleni idem vaticinium iisdem versibus prolatum habes l. 3. p. 257. 15 Arte. 16 Arboribus glandiferis. 17 Porca. 18 Porcelli. 30 Signant annos totidem, quibus exactis, Ascanius conditurus urbem a sue alba, dictam Albam. *Et stabit Alba potens alba suis omine dicta*. Propert. l. 4. El. 1 19 Fœtus jacebant. 20 In quo jacebit. 21 Olim condendæ; quæ & Alba vocabitur. 22 Urbs erit. 23 Post cujus inventionem. 24 Triginta. 25 Exactis. 26 Cognominandam ab alba sue inventa, & clara oraculorum manifestatione. 27 Certa, id est, certissimis oraculis tibi prius significata. 28 Via, modo. 29 Gerendum sc 30 Id bellum. 31 Cum victoria. 32 Animum. 33 Populi ex Arcadia. 34 In his regionibus. Annis sexaginta ante bellum Trojanum, Arcades in Latium navigavere, duce Evandro, filio Mercurii & Nicostratæ, quæ & Themis & Carmentis dicta est. 35 Arcadiæ rege. 36 Ortum. 37 Prodigia oraculorum. 38 Condiderunt. 39 Colliculis hisce. 40 Evandri...

1 Po-

1 Hi bellum assidue 2 ducunt cum gente 3 Latina:
Hos 4 castris adhibe socios, & fœdera junge.
5 Ipse ego te ripis, & 6 recto flumine ducam,
7 Adversum remis 8 superes subvectus ut amnem.
Surge, age, nate Dea 9 primisque cadentibus astris
10 Junoni 11 fer rite preces, iramque 12 minasque
13 Supplicibus 14 supera votis. Mihi victor 15 honorem
Persolves. Ego sum, pleno quem flumine cernis
16 Stringentem 17 ripas, & pinguia 18 culta 19 secantem,
20 Cæruleus Tybris, 21 cælo gratissimus amnis.
22 Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus exit.
23 Dixit, deinde 24 lacu fluvius se condidit alto,
25 Ima petens. 26 Nox Æneam, somnusque reliquit.
Surgit, &, 27 ætherei 28 spectans 29 orientia Solis
Lumina, 30 rite 31 cavis 32 undam de 33 flumine palmis
Sustulit, ac tales effundit ad æthera voces:
Nymphæ, 34 Laurentes Nymphæ, 35 genus amnibus unde est.
Tuque, o Tybre, tuo genitor cum flumine sancto,
Accipite 36 Æneam, & tandem arcete 37 periclis.
38 Quo te cumque 39 lacus miserantem incommoda nostra



1 Populi. 2 Gerunt. 3 Cum qua tibi gerendum est. 4 Exercitui tuo in castris degenti. 5 Deus fluminis. A tuto & commodo. 6 Nullo errore te circumventuro. 7 Contra fluxum ejus. 8 Ascendas. 9 Cum primum astra occiderint, id est, cum prima luce, albescente Aurora, quæ fugat astra. 10 Adversariæ tuæ. Idem suadet Helenus l. 3. pag. 260. 11 Offer ut decet. 12 Junonis. 13 Suppliciter factis. 14 Evince. 15 Sacrificium honorificum. 16 Minuentem, excavantem, radentem, subruentem, quæ Tibridis natura est. 17 Tiberinas. 18 Arva. 19 Interfluentem. 20 Marini coloris. 21 Cœlitibus, sive iis qui in cœlo sunt. Continens pro re contenta. 22 Ingens domicilium extenditur mihi in hoc fluvio, existens columen, aut decus præcipuum urbibus Etruscis, atque aliis ad Tiberim sitis. 23 Tiberinus. 24 Antro, regia, domo sua. 25 Profundum adiens. 26 Æneas, oriente die, expergiscitur. 27 Cœlestis. 28 Ad orientem Solem conversus, ter libato vivo flumine se lustravit. 29 Cum Sole. 30 Juxta morem sacrificandi. 31 In concavitatem contractis. 32 Aquam recentem. 33 Tiberino. 34 Quæ præestis fontibus & amnibus Laurentibus. 35 A quibus amnes ducunt originem: Lymphis sc. 36 Me. 37 Ingruentibus. 38 Quocumque loco effusus sit lacus, ubi habitas. 39 Antrum, regia.

Fonte tenet, 1 quocumque solo pulcherrimus exis:
Semper. 2 honore meo, semper 3 celebrabere donis,
4 Corniger 5 Hesperidum fluvius regnator aquarum,
6 Adsis 7 o 8 tandem, & 9 propius tua, 10 numina firmes.
Sic 11 memorat, geminasque 12 legit de classe 13 biremes,
14 Remigioque aptat, 15 socios simul instruit 16 armis.
Ecce autem subitum atque 17 oculis mirabile 18 monstrum,
Candida per sylvam cum 19 fœtu 20 concolor albo
Procubuit, viridique in littore conspicitur sus:
Quam pius Æneas: tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat, 21 sacra ferens, & cum 22 grege 23 sistit ad 24 aram.
25 Tybris ea fluvium, 26 quam longa est, nocte 27 tumentem
28 Leniit, & 29 tacita refluens ita substitit unda,
Mitis ut 30 in morem stagni, 31 placidæque paludis
32 Sterneret æquor aquis, remo ut 33 luctamen abesset.
34 Ergo iter inceptum celerant rumore secundo:

1 La-

1 Quacumque terra. 2 Sacris. 3 Cum celebritate honoraberis. 4 Cornua gerens, id est, similitudinem cornuum; vel, quod fluvii dividant se in bracchia, partes, vel ostia, quæ cornua vocantur: vel, quod mugitum boum imitetur murmur aquarum. 5 Italicarum. 6 Auxilio sis, igitur celeritatem petit. 7 Optantis est. 8 Post tanta marium pericula. 9 Familiarius. 10 Divina munera nobis oblata. 11 Loquitur Æneas. 12 Eligit. 13 Naves duorum ordinum remorum. 14 Ad remigium, id est, ut possint remis agi 15 Remiges, nautas, milites. 16 Remis, armamentis. tellis. 17 Æneæ. 18 Portentum, prædictum ab Heleno. 3. l. & a Tiberino, supra. 19 Triginta capitum. 20 Ejusdem coloris. 21 Sacrificans. Sic l. 3. Æneæ Junonis fer sacra libens. 22 Fœtu, suculis. 23 Stare facit eam. 24 Tibi extructam. 25 Deus fluvii. 26 In quantum. 27 Inflatum prius. 28 Tranquillum fecit. 29 Sine murmure rediens te mansit stans. 30 Ad similitudinem aquæ stantis. 31 Tranquillæ 32 Sternendo se faceret planitiem in ipsis aquis. 33 Labor & difficultas, id est, ut non esset luctandum remo cum aquis adversis & defluentibus, cum navis ascenderet. 34 Itaque, quia vident fluvium tam convenientem, profectionem ad Evandrum celeriter peragunt cum prospero æstu ac murmure Tiberis.

1 Ce-

1 Labitur 2 uncta 3 vadis 4 abies: 5 mirantur & undæ,
Miratur nemus 6 insuetum fulgentia longe
Scuta 7 virum 8 fluvio 9 pictasque innare carinas.
Olli 10 remigio noctemque diemque 11 fatigant,
Et 12 longos 13 superant flexus, variisque teguntur
14 Arboribus, viridesque 15 secant placido æquore 16 sylvas.
17 Sol medium cæli conscenderat igneus orbem,
Cum muros, arcemque 18 procul, ac rara domorum
Tecta 19 vident, quæ nunc Romana potentia cælo
20 Æquavit; tum res 21 inopes 22 Evandrus habebat.
23 Ocyus 24 advertunt proras, urbique 25 propinquant.
Forte 26 die solemnem illo 27 rex Arcas 28 honorem
29 Amphitryoniadæ magno, Divisque 30 ferebat
Ante 31 urbem in 32 luco. Pallas 33 huic 34 filius una,
Una omnes Juvenum 35 primi, 36 pauperque senatus,
Thura dabant; 37 tepidusque cruor fumabat 38 ad aras.
Ut celsas videre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & 39 tacitis incumbere remis;
Terrentur visu subito, cunctique relictis
40 Consurgunt 41 mensis. 42 Audax 43 quos 44 rumpere Pallas

1 Celeriter agitur. 2 Picata. 3 Per vada Tiberis. 4 Ex abiete facta, Metonymia materiæ. 5 Tam celerem navis ascensum. 6 Videre talia. 7 Virorum fortium. 8 Tiberi. 9 Rubrica, vel puppes pictas, vel Phrygias. Juno 7. Æn. supra, *pictasque exure carinas*. 10 Remigando. 11 Donec pervenissent ad Evandrum. 12 Quia Tibris semper flectitur. 13 Transcendunt. 14 In littore stantibus. 15 Intercidunt, id est, feruntur per medias arbores. 16 Impendentium silvarum imagines in placidis undis apparentes. *Reddit nautales vitreo sub gurgite formas.* Auson Mosel. 17 Jam meridies erat. 18 Cum adhuc longe essent. 19 Trojani. 20 Æquiparavit. 21 Tenues & modicas. 22 Arcas. 23 Celeriter. 24 Trojani. 25 Appropinquat. 26 Quo Trojani advenerant. 27 Evander. 28 Sacrificium. 29 Herculi. Amphitrionis filio putativo. 30 Offerebat, id est, sacrificabat. 31 Pallantem. 32 Silva Herculi consecrata. 33 Cum patre. 34 Evandri. 35 Principes. 36 Patres seniores, qui tunc pauperes erant. 37 Ex mactatis hostiis. 38 Juxta. 39 In amne placido, nullo aut leni remorum luctamine, remis nihil murmuris facientibus. 40 A sacrificio. 41 Deorum sc. ad quas solemnes epulas ponebant. 42 Propria virtute confisus. 43 Arcades. 44 Interrumpere sive intermittere sacrificia cœpta: id enim nefas putabatur infaustique ominis. Unde etiam l. 3. Helenus jubet. Æneam velata facie sacrum facere, ne quidquam videat, quod sacrificium cœptum possit obturbare.

Sacra vetat, raptoque volat telo 1 obvius ipse;
Et procul e 2 tumulo: 3 Juvenes, quæ causa 4 subegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui 5 genus? 6 undè domo? pacemne huc fertis, an 7 arma?
Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta,
8 Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
9 Trojugenas, ac 10 tela vides inimica 11 Latinis,
12 Quos 13 illi bello 14 profugos 15 egere superbo.
16 Evandrum petimus. Ferte 17 hæc; & dicite 18 lectos
19 Dardaniæ 20 venisse duces, 21 socia arma rogantes.
Obstupuit 22 tanto perculsus nomine 23 Pallas:
Egredere, o quicumque es, ait, 24 coramque parentem
Alloquere, ac nostris succede 25 penatibus 26 hospes.
27 Exceptique manu, 28 dextramque amplexus 29 inhæsit
Progressi 30 subeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum 31 regem Æneas dictis affatur 32 amicis:
Optime 33 Grajugenum, 34 cui me Fortuna 35 precari,
Et 36 vitta comptos voluit prætendere 37 ramos:
38 Non equidem extimui, Danaum quod ductor, & 39 Arcas,
40 Quodque 41 a stirpe fores geminis conjunctus 42 Atridis:

Sed

1 Aventantibus. 2 Colliculo. 3 Quia seniores manserant in Sicilia. 4 Coegit vos. 5 E quo genere, id est, gente, estis. 6 E qua domo, id est, patria? 7 Bellum. 8 Pacem afferentis. Pacem petentes præferebant oleæ ramos laneis vittis obvolutos! 7. Præferimus manibus vittas; vittas autem religionis, oliva pacis insigne, quod & columba a Noacho emissa significavit. 9 Viros in Troja genitos. 10 Arma. 11 Quibus & vos inimici estis. 12 Trojugenas. 13 Latini. 14 Uti & vos, advenas. 15 Expulerunt. 16 Hujus loci regem. 17 Pacis indicia, ramum olivæ. 18 Electos. 19 Trojanæ patriæ. 20 Advenisse. 21 Socialia in Latinis. 22 Tanti nominis commemoratione, sc. Dardanii; sciebat enim Dardanum ab Jove ortum. 23 Filius Evandri. 24 In præsentia ejus. 25 Laribus. 26 Jure hospitalitatis. 27 Excepit Æneam e navi. 28 Fidei pignus. 29 Moram traxit in amplexu. 30 Subintrat lucum, ubi sacrificia fiebant Herculi. 31 Evandrum. 32 Amabilibus. 33 Grajugenarum, id est, a Græcis, aut inter Græcos genitorum. 34 Ad cujus honorem. 35 Suppliciter pacem petere. 36 Innexos & ligatos vitta lanea. 37 Olivæ paciferæ ramum. 38 Occupatio, cur, cum Trojanus sit, non dubitet tamen supplex venire ad Græcum. 39 Ex Arcadis oriundus. 40 Ex Sterope, Atlantis filia, natus Oenomaus, ex illo Hippodamia; a qua Pelops Atreum genuit, patrem Agamemnonis & Menelai. Ex Maja, Steropes sorore, Mercurius; ab illo Evander. 41 Ab origine generis. 42 Atrei filiis, Agamemnoni & Menelao.

2 Ma-

Sed mea me virtus, & sancta oracula Divum,
1 Cognatique patres, tua terris 2 didita fama,
Conjunxere tibi, & 3 fatis 4 egere volentem.
Dardanus, Iliacæ 5 primus pater urbis & auctor,
Electra (ut 6 Graji perhibent) 7 Atlantide 8 cretus,
Advehitur 9 Teucros. Electram maximus Atlas
10 Edidit, ætherios humero qui 11 sustinet orbes.
12 Vobis Mercurius pater est, quem 13 candida Maja
14 Cyllenes gelido conceptum vertice 15 fudit.
At 16 Majam (auditis si quicquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat, cæli qui sidera 17 tollit.
18 Sic genus 19 amborum 20 scindit se sanguine ab uno.
21 His 22 fretus, 23 non legatos, neque prima per 24 artem
25 Tentamenta tui pepigi: me, me ipse, meumque
26 Objeci caput, & supplex ad 27 limina veni.
Gens eadem, quæ te, 28 crudeli 29 Daunia bello
Insequitur; nos si 30 pellant, nihil 31 abfore credunt,
Quin omnem 32 Hesperiam penitus sua sub juga mittant:



1 Majores nostri de eadem stirpe nati. Dardanus, Trojanæ gentis pater, filius Majæ, quæ soror Electræ: filia utraque Atlantis, ut seq. quamvis tres fuerint Atlantes, Rex Mauritaniæ, Rex Arcadiæ, & Rex Corinthi, qui pater Electræ. 2 Sparsa & divulgata per terras. 7 Æn. Dicitur *hic subito Trojana per agmina rumor*. 3 Sic jubentibus: quæ teste Seneca, *fata volentem ducunt, nolentem trahunt*. 4 Impulerunt me. 5 Præcipuus. Teucer enim prior erat. 6 Græci attestantur. 7 Atlantis filia. 8 Primogenitus. 9 Ad eos, qui tunc Teucri dicebantur. 10 Progenuit. 11 Sursum tenet, & portat cœlos. Montis altitudinem ad hominem transtulit. Alludit enim ad illam fabulam, qua Atlas, Mauritaniæ Rex, conspecto Medusæ capite, in montem conversus fingitur: cujus tanta est altitudo, ut cœlum attingere videatur. 12 Arcadibus. 13 Pulchra: vel cum respectu ad Plejades, quarum lucidissima est Maja. 14 Montis Arcadiæ. 15 Progenuit. 16 Mercurii matrem. 17 Gubernat. 18 Quia nos ab Atlante per Electram descendimus, & ab Jove per Dardanum: & vos ab eodem Atlante descendistis per Mercurium; & per eumdem ab Jove. 19 Nostrum. 20 Dividit se in diversos consanguinitatis ramos. 21 Virtute mea, Deorum oraculis, cognatione nostra. 22 Confisus. 23 Neque per federa aut legatos experiri, aut pacisci placuit; sed ipse coram & cum fiducia supplex adsum. 24 Artificiosam orationem. 25 Experimenta ad amicitiam conciliandam pactus sum. 26 Fidei tuæ commisi. 27 Tuæ. 28 Impie suscepto. 29 Rutuli, a Dauni, Turni patre. 30 A finibus suis. 31 Abfuturum, sive defuturum esse. 32 Italiam.

Et mare, quod 1 supra, teneant, quodque 2 alluit 3 infra:
4 Accipe, 5 daque 6 fidem. Sunt nobis fortia 7 bello
Pectora, sunt animi, & 8 rebus 9 spectata juventus.
Dixerat Æneas. 10 Ille os, oculosque 11 loquentis
12 Iam dudum, & totum lustrabat 13 lumine 14 corpus.
Tum sic 15 pauca refert: 16 Ut te, fortissime Teucrum,
17 Accipio, agnoscoque libens! ut 18 verba parentis,
Et 19 vocem Anchisæ magni, vultumque 20 recordor!
21 Nam memini Hesione visentem regna 22 sororis
23 Laomedontiadem Priamum, 24 Salamina petentem,
25 Protinus Arcadiæ gelidos 26 invisere fines.
Tum mihi prima genas 27 vestibat 28 flore juventa;
Mirabarque 29 duces Teucros, mirabar & ipsum
30 Laomedontiadem: sed 31 cunctis altior 32 ibat
33 Anchises. Mihi mens 34 juvenili ardebat amore
35 Compellare virum, & 36 dextræ conjungere 37 dextram.
38 Accessi, & 39 cupidus 40 Phenei sub mœnia 41 duxi.
Ille mihi insignem pharetram, 42 Lyciasque sagittas
43 Discedens, 44 chlamydemque 45 auro dedit intertextam;

Fre-

1 Ab Orientali plaga, id est, mare Adriaticum. 2 Italiam. 3 Ab inferiori parte, id est, mare Tyrrhenum. 4 A nobis. 5 Nobis 6 Sanctam promissionem. 7 Ad bellum gerendum. 8 Bellicis. 9 Perspecta & explorata; quia Trojano bello per decennium vexata fuit. 10 Evander. 11 Æneæ. 12 Ab eo tempore, quo loqui cœperat, aut cum primum vidisset. 13 Viso, id est, circumspiciebat. 14 Reliquum. 15 Evander paucis respondet. Loquax senectus rerum antiquarum commemoratione gaudet. Vide Macrob Sat. l. 5. cap 24. 16 ut, quam 17 Hospitio. 18 Formam dicendi. 19 Modum proferendi. 20 Admemoriam refero. 21 Refert, ubi Anchisem viderit, Evander, comitem sc. Priami, cum sororem Hesionem, Telamoni Salamine nuptam, viseret, unde Arcadiam venere, ubi excepti sunt ab Evandro in Pheneo, urbe Arcadiæ. 22 Suæ. 23 Laomedontis filium. 24 Patriam Telemonis. 25 Continuato itinere, eadem profectione. 26 Transire. 27 Vestiebat. 28 Lanugine, id est, barba tenui. 29 Qui cum Priamo venerant. 30 Laomedontis filium. 31 Omnibus reliquis. 32 Incedebat. 33 Pater tuus. 34 Quia juvenes gaudent proceritate, & elegantia corporum. 35 Alloqui cum veneratione. Plaut. *Sine me hanc compellare.* 36 Illius. 37 Meam. 38 Ad eum. 39 Ejus amicitiæ. 40 Oppidi Arcadiæ, cujus dux Agapenor. 41 Illum. 42 Apollinis. 43 Cum discedere vellet. Consuetudo enim veteribus fuit, ut discessuri invicem munera hospitalia relinquerent, sui monumenta, & amoris fideique mutua pignora. 44 Vestem militarem. 45 Filis aureis.

1 Duo.

Frenaque 1 bina, 2 meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
3 Ergó & quam petiris, 4 juncta est missi 5 fœdere 6 dextra:
Et, lux cum primum terris se crastina reddet,
7 Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.
Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
8 Annua, quæ 9 differre 10 nefas, celebrate 11 faventes
Nobiscum, & jam nunc 12 sociorum assuescite mensis.
Hæc ubi 13 dicta, dapes jubet, & 14 sublata 15 reponi
Pocula, 16 gramineoque viros locat ipse sedili:
17 Præcipuumque 18 toro, & 19 villosi pelle leonis
Accipit Æneam, 20 solioque 21 invitat 22 acerno.
Tum 23 lecti juvenes certatim, 24 aræque sacerdos
25 Viscera tosta ferunt taurorum, 26 onerantque canistris
27 Dona laboratæ Cereris, 28 Bacchumque ministrant.
Vescitur Æneas simul, & Trojana juventus,
29 Perpetui tergo bovis, & 30 lustralibus 31 extis.
Postquam 32 exempta fames, & amor compressus edendi,
Rex Evandrus ait: Non hæc solemnia nobis,
Has 33 ex more dapes, hanc 34 tanti numinis aram
35 Vana superstitio, veterumque ignara Deorum
Imposuit. Sævis, hospes Trojane, 36 periclis

Ser-

1 Duo. Improprie & Poetice: nam *bina*, secundum Ciceronem, non dicuntur, nisi de his, quæ sunt numeri tantum pluralis. 2 Filius 3 Clausula constat concessione petitionis. 4 Sancita. 5 Antiquis amicitiis per illud Anchisæ hospitium. 6 Fides. 7 Copiis militaribus. Eodem versu supra usus est l. 1. in oratione Did. ad Trojanos. 8 Quæ quotannis hoc die fiunt. 9 In aliud tempus. 10 Sit. 11 Animis linguisque, εὐφημοῦντες. 12 Sociali fœdere conjunctorum. 13 Sunt ab Evandro. 14 Timore hostilis adventus 15 Ad mensas. 16 Ex cespite facto. 17 Principem virum. 18 Herbis & frondibus exstructo, στιβάδι. 19 Hirsuti, villis pleni. Prisci hic mos fuit, ut proceres nobilium in pellibus ferarum sederent. 20 Sacra Herculis celebrantes sedere moris erat. Macrob. Sat. l. 3. c. 6. 21 Acceptum collocat eum super solio. 22 Ex acere arbore confecto. 23 Egregii. 24 Quæ *Maxima* appellata fuit. 25 Carnes taurinas assas afferunt. 26 Et onerando apponunt e corbibus l. 1. *Cereremque canistris Expediunt.* 27 Panem artificiose ex Cerere, id est, frumento confectum & elaboratum 28 Vinum propinant. 29 Integri, solidi, aut unde datur perpetuum epulum. 30 Purgativis, ad expurgationem oblata erant. 31 Quæ reliqua erant e sacrificio. 32 Sedata est epulis. 33 Quis ex more damus & edimus. 34 Herculis sc. quæ, Magno dicata numini, dicta est *Maxima*: infra, *quæ Maxima semper*, &c. 35 Stulta religio. 36 imminentibus a Caco.

Has

Servati 1 facimus, 2 meritosque 3 novamus honores.
4 Jam primum 5 saxis suspensam hanc aspice rupem:
6 Disjectæ procul 7 ut 8 moles, 9 desertaque montis
Stat domus, & scopuli 10 ingentem traxere ruinam.
Hic spelunca fuit 11 vasto submota recessu,
12 Semihominis 13 Caci: 14 facies 15 quam 16 dira 17 tenebat
Solis 18 inaccessam radiis; semperque recenti
19 Cæde tepebat 20 humus; foribusque affixa 21 superbis
Ora virum 22 tristi pendebant pallida 23 tabo.
24 Huic monstro Vulcanus erat pater: 25 illius 26 atros
Ore 27 vomens ignes magna se 28 mole ferebat:
Attulit & 29 nobis 30 aliquando optantibus 31 ætas
32 Auxilium, adventumque Dei. Nam maximus 33 ultor
34 Tergemini 35 nece 36 Geryonæ, 37 spoliisque 38 superbus
39 Alcides aderat, taurosque 40 hac victor agebat:
Ingentes: 41 vallemque boves, 42 amnemque tenebant:
At 43 furiis Caci mens 44 effera, ne quid 45 inausum

Aut

1 Hæc solemnia. 2 Quos Hercules meruit, servando nos. 3 Quotannis renovamus. 4 Pro exordio narrationis meæ. 5 Labentem & ruinam minitantem, lapsuiæ similem. 6 Devolutæ sint. 7 Quomodo. 8 Saxosum. 9 Et ut spelunca & habitatio, quam Cacus habuerat in monte Aventino, stat derelicta ab habitatore interfecto. 10 Ruendo ingentem partem secum traxerunt. 11 Seposita a frequentia hominum valde amplo secessu, sive loco secretiore. 12 Feritate corrupti, & habentis solum figuram humanam. Infra, *villosæque setis Pectora semiferi*, Fabulam hanc de furto & nece Caci etiam Ovid refert 1 Fast. A Iustin 1. 44 13 Infamis latronis, filii Vulcani. 14 Caci. 15 Speluncam 16 Execrandam. Unde Ovid. *Dira viro facies, vires pro corpore, corpus Grande, pater monstri Mulciber hujus erat*. 17 Al. *tegebat*. 18 Non aditam. 19 Sanguine effuso per cædem. 20 Fundi ejus. 21 Tyrannicis. 22 Aspectu. 23 Cruore & sanie. 24 Caco. 25 Patris sui Vulcani. 26 Fumosos. 27 Qui vomens. 28 Cum vasto corpore. 29 Sicut ante multis aliis. 30 Tandem. 31 Longa tempestas, aut ævum illud. 32 Herculis 33 Scelerum vindex, tyrannorum exactor, monstrorum domitor 34 Tricorporis, cui propter concordiam & mutuum auxilium 3. fratrum, tria affinguntur corpora. Just lib 4. Horat. Od. 14. lib. 1 *qui ter amplum Geryonem, Tityonque tristi Compescit unda*. Vid. Sil. lib. 1. 35 Cæde 36 Hispaniæ regis. 37 Bobus abductis ex Hispania in Italiam, occiso Geryone. 38 Magnificus. 39 Alcei nepos Hercules. 40 Ad nos, aut ad hanc regionem. 41 Sc. *hanc*, vicinam Tiberi 42 Hunc Tiberim. 43 Avaritiæ. 44 Eminenter fere. 45 Quod non auderet aut quod non attentaret.

1 At-

Aut intractatum scelerisve, dolive fuisset,
Quatuor a 1 stabulis præstanti corpore tauros
2 Avertit, totidem forma 3 superante juvencas:
4 Atque 5 hos, ne qua forent pedibus 6 vestigia 7 tectis,
Cauda in speluncam tractos, 8 versisque 9 viarum
10 Indiciis raptos, 11 saxo occultabat opaco.
12 Quærentem nulla ad speluncam 13 signa ferebant.
Interea, cum jam stabulis saturata moveret
14 Amphitryoniades armenta, 15 abitumque pararet,
Discessu 16 mugire boves, atque omne 17 querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
18 Reddidit una 19 boum vocem, vastoque sub antro
Mugiit, & 20 Caci spem custodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarserat 21 atro
Felle dolor; rapit 22 arma manu, 23 nodisque gravatum
24 Robur, & ætherei cursu petit 25 ardua 26 montis.
Tum primum 27 nostri Cacum videre timentem,
Turbatumque 28 oculis. Fugit ilicet ocyor Euro,
29 Speluncamque petit: pedibus timor addidit 30 alas.
Ut sese inclusit, ruptisque 31 immane catenis
32 Dejecit saxum, 33 ferro, quod & arte paterna

1 Pen-

1 Armentorum Herculis. 2 Avertendo abegit. 3 Præstanti. 4 Mart. l. 5. *Silvarumque tremor, tacita qui fraude solebat Ducere nec rectas Cacus in antra boves. Hic ne certa forent manifesta signa rapinæ, Aversos cauda traxit in antra boves*. Prop. 4. l. 10. Eleg. quem lege ad plenum fabulam Caci referentem; ut & Liv. 1. l. 5 Tauros & juvencas 6 Indicia, quibus investigari possent. 7 Naturali ordine introgressis. 8 Ita ut quæ intrarent, exivisse videantur, & aversi, non adversi putentur. 9 Quæ vestigiis signatæ furtum sæpe patefaciunt 10 Vestigiis. 11 Spelunca opaca, saxo obstructa. 12 Herculem. 13 Vestigia. 14 Hercules, Amphitryonis filius putatus. 15 Profectionem in aliam regionem. 16 Mugiebant, vel relicti pascui, vel abactorum boum desiderio, ut Livius. 17 Querulosis mugitibus. 18 Respondit mugiendo ad mugitum aliarum discedentium. 19 Inclusarum. 20 Custodientis & observantis ne mugirent. 21 Amara fellis commotione. Vel autem iracundiæ sedes est. 22 Arcum & sagittas. 23 Nodosam clavam robustam, sive nodis oneratam: ῥόπαλον. 24 Alti & in aera protensi. 25 Sublimitatem & verticem. 26 Aventini. 27 Subditi. 28 Qui mentis perturbationis indices. 29 Suam. 30 Quia timentes quasi avolant. 31 Tam magnum ut terrori esset. 32 Deorsum jecit. 33 Quod ferreis catenis libratum arte Vulcani, obstrueret aditum antri.

1 Su-

1 Pendebat, 2 fultosque emuniit 3 obice postes;
Ecce furens animis aderat 4 Tirynthius, omnemque
5 Accessum lustrans, huc ora ferebat & illuc,
Dentibus 6 infrendens. Ter totum fervidus ira
7 Lustrat 8 Aventini montem; ter saxea 9 tentat
Limina nequidquam; ter 10 fessus valle resedit.
11 Stabat acuta silex, præcisis undique 12 saxis,
13 Speluncæ 14 dorso insurgens, altissima visu,
15 Dirarum nidis domus 16 opportuna volucrum.
17 Hanc, 18 ut prona 19 jugo 20 lævum incumbebat ad 21 amnem.
22 Dexter in adversum nitens concussit, & imis
Avulsam 23 solvit radicibus, inde repente
24 Impulit impulsu, quo 25 maximus 26 insonat æther:
27 Dissultant ripæ, 28 refluitque 29 exterritus amnis.
At 30 specus, & Caci 31 detecta 32 apparuit ingens
33 Regia, & umbrosæ penitus patuere cavernæ:
Non secus, 34 ac si qua penitus vi terra 35 dehiscens
Infernas 36 reseret sedes, & regna recludat
Pallida, 37 Diis invisa, 38 superque immane 39 barathrum
Cernatur, trepidentque immisso lumine 40 Manes.

1 Er-

1 Supra speluncam. 2 Sustentatos. 3 Pessulo ferreo. 4 Hercules, a *Tirynthia*, civitate Argis vicina, in qua nutritus est, ut supra. 5 Aditum indagans. 6 Stridens. 7 Perambulat, circuмit. Fel. 30 *Interea mistis lastrabo Mœnia Nymphis* Cic. Pythagoras *Ægyptum* lustrasse dicitur. 8 Qui unus est ex septem Romæ montibus, ab *Aventino*, qui illic sepultus est, sic dictus Ovid. 14 Met. de successione regum Albanorum: *Fratre suo sceptrum moderatior. Acrota forti Tradit Aventino: qui, quo regnarat, eodem Monte jacet positus, tribuitque vocabula monti* Aventini montem dixit, ut fontem Timavi Barbroti urbem. 9 Frangere aut irrumpere. 10 Non corpore, sed animo, id est, egens consilii in valle sedendo requievit. 11 Eminebat in altum. 12 Reliquis. 13 In qua erat Cacus. 14 Super dorsum eminens. 15 Rapacium & mali ominis, ut buhonum, strigum & similium. 16 Idonea. 17 Silicem. 18 Prout, secundum quod. 19 In jugo montis. 20 A sinistra fluentem. 21 Tiberim. 22 Hercules stans a dextris, innitens ex adversa parte, in adversam partem. 23 Dissolvit radicitus, a fundo usque. 24 Silicem. 25 Summus. 26 Multum sonat. 27 Ex repercussione aeris. 28 Recurrit. 29 Quasi exterritus. 30 Spelunca. 31 Nudata, amoto silice. 32 Late patuit. 33 Secundum opinionem Caci, quia illic tyrannidem exercuerat. 34 Quam. 35 Hiatum faciens. 36 Aperiat. 37 Superis, id est, Stygia. 38 Desuper. 39 Immensa profunditas & vorago Inferorum proprie, puteus profundus Athenis, in quem nocentes dabantur præcipites. 40 Cum quibus confertur Cacus.

2 Ille

1 Ergo 2 insperata 3 deprensum in luce repente,
Inclusumque cavo 4 saxo, atque 5 insueta 6 rudentem,
Desuper 7 Alcides telis premit, omniaque arma
8 Advocat, & 9 ramis vastisque 10 molaribus instat.
11 Ille autem (neque enim 12 fuga jam super ulla pericli)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Evomit, involvitque 13 domum caligine 14 cæca,
15 Prospectum eripiens oculis, 16 glomeratque sub antro
17 Fumiferam noctem commistis igne tenebris.
Non 18 tulit Alcides 19 animis, seque ipse per ignem
Præcipiti injecit saltu, 20 qua plurimus undam
Fumus agit, 21 nebulaque ingens specus 22 æstuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia 23 vana vomentem
Corripit 24 in nodum 25 complexus, & 26 angit inhærens
27 Elisos 28 oculos, & 29 siccum sanguine guttur.
30 Panditur emplo 31 foribus domus atra 32 revulsis:
Abstractæque boves, 33 abjurátæque rapinæ
34 Cœlo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
Protrahitur. Nequeunt 35 expleri 36 corda 37 tuendo
Terribiles oculos, vultum, 38 villosaque setis
Pectora 39 semiferi, atque extinctos 40 faucibus ignes.
Ex 41 illo celebratus 42 honos, lætique 43 minores

1 Ser-

1 Itaque quia saxum dejecerat. 2 Quam non timuerat in speluncam ingressuram. 3 Deprehensum. 4 Spelunca saxea. 5 Insueto more. 6 Clamantem. De Caco semper, ut de fera, loquitur. 7 Hercules urget armis Cacum. 8 In auxilium vocat. 9 De arboribus detractis. 10 Lapidibus tam magnis, ut ex iis molares fieri possent. 11 Cacus. 12 Evitatio. 13 Speluncam suam. 14 Prohibente visum. 15 Inspectionem. 16 Circumagit. 17 Nebulam fumum afferentem. 18 Passus est. 19 Propter magnanimitatem suam. 20 Qua est plurimum vaporis, qui in morem undæ circumvolvebatur. Ducta Metaphora ab aquarum inundatione.

21 Fumo. 22 Effervet. 23 Nihil adversus Herculem proficientia, nihil Herculem lædentia. 24 Per medium in morem nodi. 25 Eum. 26 Stringit. 27 Elidendo eos. 28 Caci. 29 Sine sanguine, quia flammas evomebat. 30 Aperitur. 31 Valvis. 32 Abstractis a cardine suo. 33 Obstinate abnegatæ, quas jurejurando negaverat esse apud se: vel pejerando retinebat. 34 Revelantur, in lucem veniunt. 35 Satiari. 36 Arcadum astantium. 37 Aspiciendo. 38 Durissimos pilos habentia. 39 Caci ex dimidia parte feri. Antea *semihominem* vocavit. 40 Intra fauces ejus. 41 Sc. *tempore*, id est, post illud tempus. 42 Honorificum. 43 Posteri.

1 Ob-

1 Servavere 2 diem; primusque 3 Potitius auctor,
Et domus Herculei 4 custos Pinaria sacri,
Hanc aram 5 luco statuit, quæ maxima semper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima semper.
Quare agite, o 6 juvenes, tantarum in 7 munere laudum
Cingite 8 fronde comas, & 9 pocula porgite dextris,
10 Communemque vocate Deum, & 11 date vina volentes.
12 Dixerat: 13 Herculea 14 bicolor cum 15 populus umbra
Velavitque 16 comas, 17 foliisque innexa pependit:
Et 18 sacer implevit 19 dextram 20 scyphus. 21 Ocius 22 omnes
23 In mensam læti libant, Divosque precantur.
24 Devexo interea propior fit vesper 25 Olympo:
Jamque sacerdotes, 26 primusque Potitius ibant,
Pellibus in 27 morem cincti, flammasque ferebant.
28 Instaurant 29 epulas, & 30 mensæ grata secundæ
Dona ferunt, 31 cumulantque oneratis lancibus aras.
32 Tum 33 Salii ad cantus, incensa altaria circum,
34 Populeis adsunt evincti tempora ramis.

1 Hic

1 Observaverunt. 2 Illum. 3 Sc. erat. Potitium & Pinarium senes duos instituerat Hercules sacerdotes suos; mansitque cultus ratio & sacrorum Herculis munus diu in duabus illis familiis, primus honor Potitiis, secundus Pinariis datus; rationem vide apud Livium, 1. l. Festum. Macrob. 3. Sat. 6. 4 Ministra, observatrix. 5 Sc. in. 6 Trojani. 7 Officio. 8 Populea. 9 Vasa potoria porrigite & præbete. 10 Trojani & Arcadibus ex æquo & communiter colendum invocate. 11 Libate illi voluntarie sacrificium vini. 12 Evander. 13 Qua Hercules refocillatus erat, id est, populea. Populus alba ab Hercule ad inferos descendentes in coronam adoptata: cujus interior pars, qua capiti adæsit, alba permansit: exterior ab inferis nigredinem contraxit. 14 Duorum colorum. 15 Corona populea. 16 Ejus, & ceterorum. 17 Habens frondes insertas. 18 Herculi proprie dicatas, ut Baccho cantharus: capax sc. ut qui manum impleverit. 19 Evandri, libaturi vina. 20 Poculum magnum. 21 Celeriter. 22 Arcades, & Trojani, qui sacris intererant. 23 Secundum ordinem mensæ, cui astabant. 24 In noctem inclinante, id est, stella vespertina cœpit occidere. 25 Cælo. 26 Sacerdotum. 27 Sacerdotum sacrificantium. 28 Innovat, & in statum priorem reducunt. 29 Solemnes. 30 Bellaria intelligit. 31 Reddunt exta. 32 Deinde. 33 Sacerdotes, qui saltantes circuibant aras. *Salii* proprie sacerdotes Martis sunt; postea Romæ a Numa instituti, a *saltando* dicti, quod in portandis Ancillibus *saltarent*. 34 Populi arboris, Herculi sacræ.

1 Al-

1 Hic juvenum chorus, ille senum; qui 2 carmine laudes
Herculeas, & 3 facta ferunt: 4 ut 5 prima 6 novercæ
Monstra manu, geminosque premens 7 eliserit angues:
Ut bello egregias 8 idem 9 disjecerit urbes,
10 Trojamque, 11 Oechaliamque; ut duros 12 mille labores
Rege sub 13 Eurystheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. 14 Tu 15 nubigenas, invicte, 16 bimembres
Hylæumque, Pholumque manu, tu 17 Cressia 18 mactas
19 Prodigia, & 20 vastum 21 Nemeæ sub rupe leonem.
22 Te Stygii tremuere lacus, te 23 janitor Orci,
24 Ossa super recubans antro semesa 25 cruento:
Nec te ullæ 26 facies, non terruit ipse 27 Typhæ
Arduus, arma tenens; 28 non te rationis egentem
Lernæus 29 turba capitum circumstetit 30 anguis.
Salve, vera Jovis proles, 31 decus 32 addite Divis:
Et nos, & tua 33 dexter 34 adi pede sacra 35 secundo.
36 Talia carminibus 37 celebrant:, 38 super omnia Caci
39 Speluncam adjiciunt, 40 spirantemque ignibus 41 ipsum.

2 Con-

1 Alter erat cœtus juvenum canentium. 2 Hymno rhytmico. 3 Egregia Herculis facinora efferunt, extollunt. 4 Quomodo. Hymnus laudes Herculis comprehendens. 5 In cunis jacens. 6 Junonis. 7 Strangulaverit Hercules. 8 Hercules 9 Expugnatione. 10 A Laomedonte pacta mercede fraudatus. 11 Ab Euryto rege rejectus in nuptiis desponsatæ ei filiæ Joles. 12 Plurimos. 13 Rege Argivorum, ministro Junonis, Herculem ad difficilissima obeunda adigente. 14 O Hercules. 15 Centauros ex nube, in Junonis speciem informata, & Ixione genitos. 16 Duplicium membrorum: quia umbilico tenus equina habebant membra, & superne, humana. 17 Taurum Cretensem, Pasiphaes adulterum, sed de his videndi Mythologi. Ovid. 9. Met. &c. 18 Occidis. 19 Monstra. 20 Ingentem. 21 Silvæ. 22 Cum ad inferos descendisset, Pirithoum liberaturus. 23 Cerberus, custos januæ inferni quem Hercules vinctum ad superos attraxit. 24 Quia carnes devoraverat. 25 Cruore & sanie asperso. 26 Formæ monstrorum, species malorum. 27 Gigas, a Jove fulmine prostratus. 28 Non exanimatum, aut confusum te sensit Hydra multiplex. 29 Multitudine, utpote septem, vel, ut alii, centum. 30 Hydra, quam in Lerna palude excussit. 31 Ornamentum. 32 O Hercules. 33 Favens, propitius. 34 Aggredere. 35 Prospero. 36 Facinora Herculis 37 Celebria faciunt sacerdotes, ceterique juvenes, qui sacris intererant. 38 Post, ultra omnia, aut præcipue. 39 Ab Hercule expugnatam. 40 Emittentem anhelitum cum ignibus, id est, simul ignes. 41 Cacum.

1 Si-

1 Consonat omne nemus, 2 strepitu, collesque resultant.
3 Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. 4 Ibat 5 rex 6 obsitus ævo,
Et 7 comitem Ænean 8 juxta 9 natumque tenebat
Ingrediens, 10 varioque 11 viam sermone levabat.
12 Miratur, 13 facilesque oculos fert omnia circum
Æneas; 14 capiturque locis, & singula lætus
15 Exquiritque, 16 auditque virum 17 monimenta priorum,
Tum 18 rex Evandrus, Romanæ 19 conditor arcis:
Hæc nemora 20 indigenæ Fauni, Nymphæque 21 tenebant,
22 Gensque virum truncis & duro robore nata:
23 Queis neque 24 mos, neque 25 cultus erat, nec 26 jungere tauros,
Aut 27 componere opes norant, aut parcere parto:
Sed 28 rami, atque 29 asper victu venatus 30 alebat.
31 Primus ab 32 ætherio 33 venit Saturnus 34 Olympo,
Arma 35 Jovis fugiens, & regnis exul 37 ademptis.

1 Is

1 Simul sonat. 2 Saltantium & psallentium. 3 Ex eo loco & tempore. 4 In urbem. 5 Evander. 6 Annis confectus. Ter. Eun. *pannis annisque obsitus*. Metaphora ab agris, qui frugibus obsiti ac pleni sunt 7 Comitantem. 8 Incedentem. 9 Filium suum Pallanta. 10 De variis rebus. 11 Molestiam viæ. *Facundus comes in via pro vehiculo est*, ait Publius Syrus. Ecl. 9. duo pastores cantu viam levant: *Cantantes licet usque minus via lædet, camus* 12 Omnia. 13 Vagantes, mobiles, atque omnia lustrantes. 14 Et delectatur amœnitate locorum. 15 Variis percunctationibus præbet Evandro sequentis narratio iis occasionem, quæ senibus imprimis solet esse jucunda. Vide Macrob. 7. c. 2. 16 Ab Evandro. 17 Vestigia & indicia relicta ad memoriam virorum priscorum 18 Inquit. 19 Ædificator arcis Palanteæ, ubi postea Palatium fuit. 20 Inde geniti, & qui aliunde non advenerant. Primi autem homines, priusquam esset repertus usus ædificiorum, habitabant cavos truncos arborum & antra, indeque geniti putabantur. Hi vivebant brutorum animalium more, ut ait Lucr. lib. 5. 21 Dum illuc adveniret. 22 Et genus virorum. 23 Quibus vitis aut gentibus 24 Consuetudo convivendi ab antiquo instituta. 25 Sui, aut agrorum. 26 Ad aratrum, ut arent; aut currum trahant. 27 Nec congerere sive quærere, nec parta tueri, ut Ovid. loquitur: q. d. in diem vivebant, non cogitantes de crastino. 28 Fructibus sponte natis vescebantur, venatione victitabant. 29 Difficilis exercitationibus. 30 Eos. 31 Creta pulsus a Jove filio: propter artes ab indigenis de cœlo descendisse creditus. 32 Sublimi. 33 In Italiam. 34 Cœlo, aut ab Olympo, monte Cretæ. 35 Filii sui. 36 A filio ablatis.

1 Sa-

1 Is 2 genus 3 indocile, ac dispersum montibus altis
4 Composuit, legesque 5 dedit, 6 Latiumque vocari
Maluit, his quoniam 7 latuisset 8 tutus in 9 oris.
Aureaque, 10 ut perhibent, illo sub 11 rege fuerunt
Sæcula: sic placida populos in 12 pace regebat.
13 Deterior donec paullatim, ac 14 decolor ætas,
Et belli rabies, & amor 15 successit 16 habendi.
Tum manus 17 Ausoniæ, & gentes 18 venere 19 Sicanæ
Sæpius, & 20 nomen posuit 21 Saturnia tellus.
22 Tum reges, 23 asperque 24 immani corpore 25 Tybris;
A quo 26 post 27 Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus: amisit 28 verum 29 vetus Albula nomen.
Me pulsum 30 patria, 31 pelagique extrema sequentem
Fortuna 32 omnipotens, & 33 ineluctabile fatum
His posuere locis: 34 matrisque 35 egere 36 tremenda
Carmentis Nymphæ monita, & Deus 37 auctor Apollo.
Vix 38 ea dicta: dehinc 39 progressus monstrat & 40 aram,
Et 41 Carmentalem 42 Romano nomine portam,
Quam

1 Saturnus. 2 Hominum. 3 Rude & ferum., indoctum, aut difficulter docile. 4 Congregavit. 5 Illis populis, quos illic ostenderat. 6 Quam suo aut pristino nomine, quod illi erat. 7 Ovid. 1. Faust. *Inde diu genti mansit Saturnia nomen Dicta quoque est Latium terra, latente Deo*. 8 A filio Jove. 9 Regionibus. 10 Plerique omnes attestantur. 11 Saturno. 12 Ut aurea censerentur sæcula. 13 Minus bona. 14 Colore detrito ac viciato, ab auri splendore in argenti pallorem, mox in ferrugineum belli, avaritiæ, & omnium vitiorum degenerans 15 In locum placidæ pacis, & parsimoniæ, atque asperi victus. 16 Divitiæ ac regna. 17 Ab *Ausone*, Ulyssis filio denominatæ. 18 Italiam. 19 Siculæ. 20 Nomen vetus deposuit, mutavit in aliud, accipiendo nomen: unde Itali, Oenotrii, Ausonii, Latini, Hesperii, Aurunci, Sabini, Tyrrheni, Etrusci, Tusci, aliisque nominibus appellati sunt. 21 A Saturno primum denominata & recta. 22 Deinde reges venerunt. 23 Acer, quia rex prædonum. 24 Valde magno. 25 Tuscorum dux prædabundus Albula demersus, mutavit fluvio nomen. 26 Postea. 27 Nos Itali. 28 Et ex re conveniens. 29 Fluvius antiquus. 30 Mea. 31 Durissima, quæ in pelago pati solemus. 32 Secundum Epicureos. 33 Inevitabile, secundum Stoicos. 34 Meæ. 35 Compulerunt me ad hæc loca. 36 Reverenda. 37 Monitorium matris. 38 Sc. *erant*. 39 Evander. 40 Carmente matri dicatam. 41 A *Carmente*, Evandri matre, dictam, quæ postea *Scelerata* appellata est, quod hac porta emissi sint Fabii, qui ad Cremeram perierunt. 42 Sicut illam postea Romani nominarunt.

1 Sc.

Quam 1 memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem
Vatis 2 fatidicæ: cecinit quæ prima 3 futuros
4 Æneadas magnos, & 5 nobile 6 Pallanteum.
7 Hinc 8 lucum ingentem, 9 quem Romulus acer Asylum
Retulit, & gelida monstrat sub 10 rupe 11 Lupercal,
12 Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Nec non & 13 sacri monstrat nemus 14 Argileti,
15 Testaturque locum, & 16 lethum docet 17 hospitis Argi.
Hinc ad 18 Tarpejam sedem, & Capitolia ducit,
19 Aurea nunc, olim silvestribus horrida 20 dumis.
21 Jam tum religio 22 pavidos terrebat agrestes
23 Dira loci: jam tum silvam, 24 saxumque 25 tremebant.
Hoc nemus, 26 hunc, inquit, 27 frondoso vertice collem

(Quis

1 Sc. *retinuisse*. 2 Vaticinantis & fata enuntiantis. 3 In Italia. 4 Viros ab Ænea oriundos, ut sunt Julius, & Augustus, & Romulus. 5 Futurum nobile per accessionem Æneadarum. 6 Palatium Romani imperii sedem. 7 Sc. *monstrat*. 8 Locum arboribus consitum. 9 Quem Romulus strenuus postea in mortem Asyli Atheniensis effecit, quo quicumque confugerent, benigne accepti in societatem invitabantur. De hoc Romuli Asylo lege Liv. l. 1. Plut. in Rom. In sacris litteris *urbes perfugii* dicuntur *Asyla*, quæ Deus ipse constituit certis quibusdam casibus, atque iis, qui delicta non voluntaria comiserant: ut supra diximus. 10 Monte Palatino. 11 Locum sic dictum a *Lupa*, Romuli & Remi nutrice, ut docet Servius. 12 Appellatum sic Arcadio ritu Panos, Dei Arcadum, in monte Lycæo, qui in Arcadia est, versari soliti. 13 Execrandi: vel, ipsi hospiti interempto consecrari. 14 A *letho Argi* cujusdam, qui hosptio ab Evandro acceptus, conjurabat in Evandrum, a cujus comitibus interfectus est. 15 Et obtestatur loci consecratione se immunem a letho hospitis. 16 Causam, & formam necis. 17 Sui. 18 Arcem Tarpejam dictam a filia Sp. Tarpeji, quæ illam Sabinis prodidit: postea Capitolium, a *capite* Toliabi invento. Liv. Dionys. alii. 19 Adeo ornata fuerunt, ut numerentur quasi prima inter septem spectacula mundi. Ovid. 1. Pastor. & Proper. 4 lib. 1. el. 20 Spinis, id est, penitus inculta ab hominibus. 21 Sic lib. 7. de Latini tecto *Horrendum sylvis & religione parentum*. 22 Rerum divinarum. 23 Magna & terribilis. Ut, *an sua cuique Deus sit dira cupido?* 24 Rupem, ubi postea arx Tarpeja & Capitolium erant. 25 Religiose observabant. 26 Rupem Tarpejam. 27 Habentem verticem frondosum.

1 No-

(Quis Deus, incertum est) habitat Deus: 1 Arcades ipsum
Credunt se 2 vidisse 3 Jovem, cum sæpe 4 nigrantem
5 Ægida concuteret, dextra nimbosque cieret.
6 Hæc duo præterea 7 disjectis 8 oppida muris,
9 Relliquias, veterumque vides monumenta virorum,
10 Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit arcem;
Janiculum 11 huic, 12 illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta 13 subibant
Pauperis Evandri: 14 passimque 15 armenta videbant
16 Romanoque foro, & 17 lautis mugire 18 Carinis.
Ut ventum ad 19 sedes: 20 Hæc, inquit, limina victor
Alcides 21 subiit; 22 hæc illum regia 23 cepit.
Aude, 24 hospes, contemnere opes, & te 25 quoque dignum
Finge Deo; rebusque veni 26 non asper egenis.
Dixit, & 27 angusti subter fastigia 28 tecti
Ingentem Æneam duxit, 29 stratisque locavit
30 Effultum 31 foliis, & pelle 32 Libystidis ursæ.

Nox

1 Nostri, qui mecum ex Arcadia venerunt. 2 In hoc nemore. 3 Agnitum postea a Romanis, & Capitolini nominæ & honore cultum. 4 Nigram propter nubes & tonitrua, quæ illic concitabat 5 Scutum Jovis, Amaltheæ nutricis suæ pelle tectum. 6 Unam Jani, alterum Saturni 7 Dirutis nunc. 8 Quæ olim erant oppida. 9 Quæ antiquissimi viri reliquerant monumenta sui. 10 Quæ nunc diruta est. 11 Urbi a Jano conditæ 12 Urbi a Saturno conditæ. 13 Æneas, Evander & Pallas. 14 Fere per singulos passus, circa regiam Evandri. 15 Quasi tuta, Caco mortuo. 16 Illo; in quo postea erant Romanum forum & Carinæ. 17 Ædificiorum magnificentia, namque ibi Pompeii domus postea, Ciceronis & aliorum. 18 Vico Rom. extructo ædificiis in morem carinarum inversarum. 19 Sc. *regias*, id est, domicilia Evandri. 20 Hercules ille monstrorum domitor, victo Geryone & Caco, reversus non dedignatus est subire humilia hæc limina, hanc qualemcumque regiam. Tu quoque tantum Heros imitator, imo Deum ipsum, contemnendo opes luxuriosas, noli fastidire tennes, sed lætus succede angustis hisce tectis. Seneca laudato hoc versu, ep. 18. Nemo, inquit, *alius est Deo dignus, quem qui opes contempsit*. Et Juv. 21. Sat Persicum ad frugalem invitans cænam, *habebis Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo Hospes*, &c. 21 Intravit. 22 Tam modica. 23 Accepit, seu recepit. 24 Ænea. 25 Effice ac ostende factis etiam te dignum, qui pro Deo habearis. 26 Benignus in res modicas. 27 Pulchra Antithesis: Sic Martialis de Domitiano. 4. lib. 8. Epigr. *Ingentique tenet pocula parca manu*. 28 Domicilii. 29 Lectisterniis. 30 Sustentatum. 31 Arborum. 32 Ursæ ex Libya.

1 In-

Nox 1 ruit, & 2 fuscis tellurem amplectitur alis.
At Venus 3 haud animo ne quidquam exterrita 4 mater,
5 Laurentumque minis, & 6 duro 7 mota tumultu,
8 Vulcanum alloquitur, thalamoque 9 hæc 10 conjugis 11 aureo
Incipit, & 12 dictis divinum aspirat amorem.
Dum bello Argolici vastabant 13 Pergama reges
14 Debita, 15 casurasque 16 inimicis ignibus 17 arces;
Non ullum auxilium 18 miseris, non arma 19 rogavi
Artis, 20 opisque tuæ: nec te, charissime conjux,
21 Incassumve tuos volui exercere labores:
Quamvis & Priami deberem plurima 22 natis,
Et 23 durum Æneæ flevissem sæpe laborem.
Nunc, Jovis imperiis, 24 Rutulorum 25 constitit oris:
Ergo 26 eadem supplex 27 venio, & 28 sanctum mihi numen
Arma rogo, genitrix nato. Te 29 filia Nerei,
Te potuit lacrymis 30 Tithonia 31 flectere conjux.
Aspice, qui 32 coeant populi, 33 quæ mœnia clausis
Ferrum acuant 34 portis 35 in me, 36 excidiumque meorum:
37 Dixerat: & 38 niveis 39 hinc atque hinc Diva lacertis
40 Cunctantem amplexu molli fovet: 41 Ille repente

Ac-

1 Interea dum cœnarent. 2 Umbris telluris. 3 Non frustra, sed gravi de causa. 4 Æneæ. 5 Lennorum. 6 Difficili sedatu. 7 Commota. 8 Maritum suum. 9 Hunc sermonem. 10 Mariti sui. 11 Pulchro, ornatissimo. 12 Verbis suis. 13 Trojani. 14 Ruinæ & exitio destinata fatis. 15 Quæ cadere debebant. 16 Inimicorum. 17 Illi. 18 Trojanis. 19 Abate. 20 Facultatis. 21 Frustra. 22 Paridi præcipue, qui me judicavit forma superare Minervam & Junonem. & Creusæ, quæ Æneæ nupsit. 23 Vix tolerabilem, aut diu daturum. 24 Populorum Turno subditorum. 25 Constitutus est. 26 Quæ prius nihil contra fata molita sum. 27 Ad te. 28 O numen observandum mihi. 29 Thetia, Achillis genitrix. 30 Aurora Memnonis mater. Argumentatur Venus ab exemplis minoribus. Thetis pro Achille filio impetravit arma a te, item. Aurora pro Memnone: ego, quæ sum filia Jovis, & tua conjux: non impetrabo? 31 Ut Memnoni, filio ejus, arma fabricantes. 32 Congregentur. 33 Supra lib. 7. *Quinque adeo magnæ, positis incudibus, urbes Tela novant.* 34 Civitatum. 35 Contra. 36 Destructionem. 37 Venus. 38 Candidissimis. 39 Utrinque. 40 Vulcanum dubitantem, an pro filio ex adulterio concepto, obsequi deberet. 41 Vulcanus.

1 Con-

Accepit 1 solitam 2 flammam, notusque medullas
Intravit 3 calor, & 4 labefacta per ossa cucurrit.
5 Non secus, atque olim, tonitru cum rupta corusco
6 Ignea rima 7 micans percurrit lumine 8 nimbos.
9 Sensit læta 10 dolis, & formæ conscia conjux.
Tum 11 pater 12 æterno fatur 13 devinctus amore:
Quid caussas petis 14 ex alto? 15 fiducia 16 cessit
Quo 17 tibi, Diva, mei? 18 similis si cura fuisset;
19 Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset;
Nec 20 pater omnipotens Trojam, nec 21 fata vetabant
22 Stare, decemque alios Priamum 23 superesse per annos.
Et nunc, si 24 bellare paras, atque hæc tibi mens est;
Quidquid in arte mea possum promittere 25 curæ,
26 Quod fieri ferro, 27 liquidove potest 28 electro,
Quantum ignes, 29 animæque valent, absiste precando
Viribus 30 indubitare tuis. Ea verba 31 locutus
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infusus gremio per 32 membra soporem.
33 Inde, ubi prima quies medio jam noctis 34 abactæ
34 Curriculo 35 expulerat somnum, 36 ceu femina 37 primum

*Pars II.* I Cui

1 Consuetam illi. 2 Amoris, vel Veneris. 3 Ignis amoris. 4 Mollificata & labentia. 5 Comparatione ostendit, quo pacto calor amoris per ossa Vulcani serpserit. 6 Fissura, aut per fissuram exiliens fulmen, quod per rimas nubium exilit. 7 Resplendens. 8 Nubes ventosas. 9 Percepit Vulcanum amore captum. 10 Fraude sua, id est, artificiosa circumventione. 11 Vulcanus sc. Æneas patris loco futurus. 12 Magno & divino, qualem agnoscunt Dii æterni. 13 Al. *devictus*, id est, obligatus Veneri. 14 Ab ovo quasi Trojani belli, ab exemplis, longe petitas, & per circumlocutionem, ab excidio Trojæ. 15 Quam prius habuisti de me. 16 Recessit. 17 A te. 18 Si similis sollicitudo de armis habendis fuisset tibi prius. 19 *Dum bello Argolici vastabant Pergama reges.* 20 Jupiter. 21 Fata Trojæ mutare non potui, differre potui. 22 Diutius esse. 23 Exstare. 24 Bella gerere. 25 Solicitæ diligentiæ. 26 Et id, *quod*, &c. 27 Puto. 28 Metallo fortissimo. Quoties quinta portio argenti in auro est, Electrum vocatur. 29 Venti possunt efficere in fabrili arte. 30 Diffidere de viribus tuis, id est, desine, precando me, ostendere te incertam de auctoritate, qua valere possis apud me. 31 Vulcanus. 32 Sc. *singula*, id est, placide dormivit in gremio conjugis. 33 Deinde. 34 Transactæ. 35 Cursu. 36 Post mediam noctem. 37 Veluti. Al. *tuum*. 38 Cui præcipuum est.

1 Su-

Cui 1 tolerare 2 colo vitam, tenuique 3 Minerva,
4 Impositum cinerem, & 5 sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi, famulasque ad 6 lumina longo
7 Exercet penso; castum ut servare cubile
8 Conjugis, & possit parvos 9 educere natos:
Haud secus 10 ignipotens, nec 11 tempore 12 segnior illo
Mollibus e 13 stratis opera ad fabrilia surgit.
14 Insula 15 Sicanium juxta latus, 16 Æoliamque
17 Erigitur Liparem, 18 fumantibus ardua saxis:
19 Quam subter specus, & 20 Cyclopum exesa 21 caminis
Antra 22 Ætnæa 23 tonant, validique 24 incudibus ictus
Auditi 25 referunt 26 gemitum, 27 striduntque 28 cavernis
29 Stricturæ chalybum, & fornacibus ignis 30 anhelat;
31 Vulcani domus, & Vulcania 32 nomine tellus:
33 Huc tunc 34 ignipotens cælo descendit ab alto.
35 Ferrum exercebant 36 vasto 37 Cyclopes in antro,
38 Brontesque, 39 Steropesque, & 40 nudus membra 41 Pyracmon.
42 His 43 informatum 44 manibus jam parte polita
Ful-

1 Sustentare, alere. *Bene ac pudice vitam instituit, lana ac tela victum quæritans.* Terent. Andr. 2 Instrumento, quod pensa continent, id est, nendo. 3 Lanificio Minervæ invento ac opere. 4 Super ignem. 5 Cineribus coopertos 6 Lucernarum. 7 Fatigat stamine. 8 Sui. 9 Educare liberos. 10 Vulcanus, Deus ignis. 11 Quo fœmina surgit. 12 Quam fœmina dicta. 13 Ubi Venerem reliquit. 14 Hiera insula Vulcani officina, inter Siciliam & Liparen.... 15 Siciliense, id est, inter Æneam. 16... Unam ex Æoliis insulis. 17 Eminet. 18 Ex ardore intrinsecus proveniente. 19 Insulam arduam. 20 Qui fabricam ferariam invenisse feruntur. 21 Fornacibus. 22 Ignivoma, instar Ætnæ. 23 Vehementem sonitum edunt. 24 Qui super incudes fiunt. 25 Per echo. 26 Ingentem sonum. 27 Ictu sc. malleorum in incudibus. 28 Per cavernas. 29 Scintillæ etum pentes e candenti ferro, dum malleis cuditur. 30 Quasi respirat & anhelitum defessus emittit. 31 Qui locus est domus Vulcani. 32 Nominatur. 33 Huc, id est, ad hanc insulam. 34 Vulcanus. 35 Fabricabant. 36 Valle amplo. 37 Fabri, ejus famuli, unum cyclum, id est, oculum latum in fronte habentes. 38 Unus ex ministris Vulcani qui Jovi condunt fulmina a tonitru dictus. 39 *A fulgetro sive fulgure sic dictus.* 40 Habens membra nuda. 41 Ab igne, qui nunquam a cadenti igne discedit. 42 Fabris. 43 Adhuc informe, nondum perfectam habens formam. 44 In manibus.

1 Ju-

Fulmen erat; ( toto 1 genitor 2 quæ plurima cælo
Dejicit in terras) pars 3 imperfecta manebat.
4 Tres imbris 5 torti 6 radios, 7 tres nubis 8 aquosæ
9 Addiderant, 10 rutili 11 tres ignis, & 12 alitis 13 Austri.
Fulgores 14 nunc terrificos, 15 sonitumque, 16 metumque
Miscebant operi, flammisque 17 sequacibus iras.
Parte alia Marti currumque, rotasque volucres
18 Instabant, 19 quibus ille viros, quibus excitat urbes:
20 Ægidaque horriferam, 21 turbatæ Palladis arma,
Certatim 22 squamis serpentum, 23 auroque 24 polibant;
Connexosque angues, ipsamque in pectore 25 Divæ,
26 Gorgona 27 desecto vertentem 28 lumina collo.
Tollite 29 cuncta, 30 inquit, 31 cœptosque auferte labores
Ætnæi Cyclopes, & 32 huc advertite mentem.
33 Arma 34 acri facienda viro. Nunc viribus 35 usus,
Nunc manibus 36 rapidis, omni nunc arte 37 magistra,
38 Præcipitate moras. Nec plura 39 effatus: at 40 illi
Ocius 41 incubuere omnes, 42 pariterque laborem

I 2 Sor-

1 Jupiter, πατὴρ ἀνδρῶν τε-θεῶν τε, id est, *pater hominumque Deorumque*. 2 Fulmina. 3 Quia nondum absolverant. 4 Grandinis. 5 Constricti & coacti in grandinem. 6 Fulminis. 7 Pluviæ tres. 8 In aquam resolubilis. 9 Commiscuerant prius. 10 Rutilantis & resplendentis. 11 Ignis, seu æstuantis aëris tres. 12 Venti tres. 13 Intelligunt quidam per *Austrum*, Autumnum: per *rutilum ignem* Æstatem; per *nubem aquosam*, Ver; per *imbrem tortum*, Hyemem. 14 Cum Vulcanus advenit. 15 Tonitrua. 16 Fulgetraque. 17 Persecutricibus vim prosternendi, qualis est in ratis. 18 Omni cura ac studio fabricabant. 19 Quibus in bello utitur. 20 Scutum sive munimentum pectoris aureum. Jovis aut Palladis proprium, squamoso draconum corio contectum, sic ut extremum ipsius ambitum dracunculi ad limbi aut fimbriæ vicem circumcluderent: in medio habens Gorgonis caput. 21 Ad bellum concitatæ, turpidis oculis torvum intuitæ. 22 In modum squammatum, quas habent serpentes. 23 Squamulis aureis. 24 Poliebant, Antique. 25 Quæ penderet de pectore Palladis. 26 Medusam, cujus capilli in angues versi erant. 27 Ense amputato. 28 Oculos, sc. ex indignatione. 29 Omnia hæc. 30 Vulcanus. 31 Al. *certos*, qui quotidiana opera exercentur, qui vobis præcipue soliti. 32 Ad hoc quod dicam. 33 Sunt. 34 Strenuo. 35 Utilitas & opus est. 36 Raptim operantibus. 37 Ut utiliter, cito & scienter fiant. 38 Præcipitanter abjicite. 39 Elocutus est Vulcanus. 40 Cyclopes. 41 Operam dederunt. 42 Diviserunt inter se opera.

1 Li-

Sortiti. 1 Fluit æs rivis, 2 aurique metallum;
3 Vulnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum 4 informant, 5 unum omnia contra
Tela Latinorum: septenosque 6 orbibus orbes
7 Impediunt. 8 Alii ventosis follibus 9 auras
Accipiunt, 10 redduntque: alii 11 stridentia tingunt
Æra lacu. 12 Gemit impositis incudibus antrum.
13 Illi inter sese multa vi brachia tollunt
14 In numerum, versantque 15 tenaci forcipe massam.
Hæc 16 pater 17 Æoliis 18 properat dum 19 Lemnius oris,
20 Evandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini 21 volucrum 22 sub culmine cantus.
Consurgit senior, 23 tunicaque 24 inducitur artus,
Et 25 Tyrrhena pedum circumdat 26 vincula plantis:
27 Tum lateri, atque humeris 28 Tegæum subligat ensem,
29 Demissa ab læva pantheræ terga retorquens.
Nec non & 30 gemini custodes limine ab 31 alto
Procedunt, gressumque canes comitantur 32 herilem.
33 Hospitis Æneæ 34 sedem, & 35 secreta petebat,
Sermonum memor, & promissi 36 muneris 37 heros.

1 Nec

1 Liquescit ad modum fluentis aquæ. 2 Et ipsum metallum. 3 Vulnera facere solitus. 4 Artificiose faciunt. 5 Qui solus sit. 6 Singulis. 7 Implicant. 8 Quidam ex illis. 9 Ventos. 10 Acceptos ventos, id est, afflant. 11 Tingendo stridere faciunt ferrum aqua. 12 Tonat, resonat, quasi gemitum referens. 13 Fabri. 14 In ordinem, ita ut ex alternis ictibus numerus & concentus advertatur: Vide quæ ad hos versus sup. 4. Georg. p. 140. 15 Instrumento, quo ferrum candens capitur & fornace fortiter tenenti. 16 Fulminis & fabrorum, & Æneæ paterna affectione obsequens. 17 Quibus Æolus præsidet. 18 Properanter facit. 19 Vulcanus, a Lemno insula, in qua a Lemniis excipiebatur, cœlo a Jove dejectus ob deformitatem: nec non præcipitatus a Jove eodem cecidit. Il. α' 20 Redit ab excursu ad intermissam narrationem, id est, ad res Evandri. 21 Præcipue hirundinum. 22 Quæ sub culmine nidificant. 23 Interiore. 24 Habet artus indutos & vestitos. 25 Thusca. 26 Calceamenta, quæ ligabant & muniebant. 27 Deinde. 28 Arcadium: a Tegea, urbe Arcadiæ. 29 Pellem pantheræ ab humero lævo demissam revocans ad partem sinistram. 30 Ita Telemachum ἅμα δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο. 2. Odyss. Antiqui ad custodiam corporis canes habebant. 31 Respectu canum, sed respectu regum erant humilia limina. 32 Heri ac domini sui Evandri. 33 Quem hospitio exceperat. 34 Cubile. 35 Locum remotum a turba, ut illic quietius colloqueretur. 36 Auxilii. Promiserat enim auxilium Æneæ. 37 Evander.

1 Con-

1 Nec minus Ænea se 2 matutinus agebat.
Filius 3 huic Pallas, 4 illi comes ibat Achates,
Congressi jungunt dextras, mediisque 5 residunt
Ædibus, & 6 licito 7 tandem sermone fruuntur.
8 Rex prior hæc:
9 Maxime Teucrorum 10 ductor, quo 11 sospite numquam
12 Res equidem Trojæ victas, aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium 13 pro nomine tanto
Exiguæ 14 vires. 15 Hinc 16 Tusco claudimur amni,
17 Hinc 18 Rutulus 19 premit, & 20 murum circumsonat armis.
Sed tibi ego 21 ingentes populos, opulentaque 22 regnis
Jungere castra 23 paro: quam sors inopina salutem
24 Ostentat: 25 Fatis huc te poscentibus adfers.
Haud procul 26 hinc saxo incolitur fundata 27 vetusto
Urbis 28 Agyllinæ sedes: 29 ubi Lydia quondam
Gens, bello præclara, 30 jugis 31 insedit Etruscis.
32 Hanc multos florentem annos 33 rex deinde superbo
Imperio, & 34 sævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem 35 infandas cædes; quid facta tyranni
36 Effera? Di capiti ipsius, generique reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens 37 manibusque 38 manus, atque oribus ora,

1 Consimiliter. 2 Erigebat se mane surgens. 3 Evandro. 4 Æneæ. 5 Concident. 6 Quem nonnisi fidissimis communicare licebat, & quem illis tuto inter se conferre licebat. 7 Remotis arbitris. 8 Rex loci Evander dixit. 9 Suasorii generis oratio, qua consulit Æneæ Evander, ut a Tarchonte, Etruscorum duce auxilium petat. 10 Dux. 11 Incolumi. 12 Imperium, ut supra l. 3. v. 1. *Postquam res Asiæ &c.* 13 Pro tui nominis gloria. 14 Sunt. 15 Ex una parte. 16 Tiberi qui per Etruriam fluit. 17 Ex altera parte. 18 Populus ferox. 19 Nos. 20 Facit arma sua sonare circum muros nostros. 21 Etruriam, in qua 12. urbes a Tyrrheno conditæ sub præfectis totidem. 22 Per diversa regna. 23 Intendo, & meditor. 24 Tibi. 25 Venis ad has oras juxta oracula Etruscis facta. 26 Ab his locis. 27 Antiquo opere, ut, *Templa Dei saxo venerabar structa vetusto.* 28 Agylla, quæ & Cæro dicitur, urbs Etruriæ. 29 Lydi venerunt in Italiam, Tyrrheno duce, Atys filio, & sederunt in Etruria. 30 In montibus. 31 Sedem cœpit. 32 Gentem. 33 Etruscorum. 34 Tyrannicis. 35 Tam detestabiles, ut de iis fari nemo debeat. 36 Immania. 37 Defunctorum. 38 Viventium.

Tormenti 1 genus; & 2 sanie, 3 taboque fluentes
4 Complexu in misero longa sic morte necabat.
At 5 fessi tandem 6 cives. 7 infanda furentem
Armati circumsistunt ipsumque 8 domumque:
Obtruncant socios, ignem ad 9 fastigia jactant.
10 Ille 11 inter cædes Rutulorum elapsus in agros
12 Confugere, & 13 Turni 14 defendier 15 hospitis armis.
Ergo omnis 16 furiis 17 surrexit Etruria justis:
18 Regem ad supplicium 19 præsenti 20 Marte reposcunt.
His ego te, Ænea, ductorem millibus addam:
Toto namque fremunt condensæ littore puppes,
21 Signaque ferre jubent; 22 retinet longævus 23 haruspex
24 Fata canens: 25 O 26 Mæoniæ 27 delecta juventus,
Flos veterum, virtusque virum, quos justus in hostem
Fert dolor, & merita 28 accendit Mezentius ira;
Nulli fas Italo tantam 29 subjungere 30 gentem:
Externos 31 optate duces. Tum Etrusca 32 resedit
Hoc acies 33 campo, monitis exterrita Divum.
Ipse 34 oratores ad me, regnique 35 coronam
Cum 36 sceptro misit, mandatque 37 insignia 38 Tarchon:

1 Suc-

1 O genus cruciatus. 2 Corrupto sanguine mortuorum. 3 Putrido liquore viventium. 4 Tamdiu cogebat se complecti, dum virorum sanguis in tabum converteretur, & defunctorum corpus in saniem. 5 Sævitia Mezentii. 6 Ejus. 7 Infandam, infando more, scelere & suppliciis. Hellenismus. 8 Familiam ejus. 9 Culmina domus ejus. 10 Mezentius. Dum socii ejus occiderentur. 12 Confugiebat ad Turnum 13 Inversa a nostro historia: namque Turnus ad Mezentium confugit Liv. 1. lib. 14 Defendebatur. 15 Cui jure hospitalitatis erat devinctus. 16 Ira, tumultu juste suscepto. 17 Contra Mezentium. 18 Mezentium. 19 Ne mora intermissus tepescat calor. 20 Bello. 21 Bellica sc. id est, vexilla. 22 Immeratur eos, ne exeant in bella. 23 Tarchon sc. Tyrrenis efferens quærendum esse ducem externum. 24 Voluntates Deorum sibi revelatas. 25 Verba aruspicis, quæ refert Evander. 26 Hetrusci a Lydis & Mæoniis oriundi, qui sub Tyrreno, Lydi fratre, duce, hanc Italiæ partem appulsi occuparunt. 27 Ad expeditionem præsentem. 28 Contra sc. 29 Subjugare. 30 Rutulorum & Latinorum, quibuscum Mezentius nunc fœdus percussit. 31 Adoptate diligite. 32 Quievit. 33 Ubi erat. 34 Legatos. 35 Diadema. 36 Virga regali. 37 Cætera ornamenta regalia; ut fasces lictorum, &c 38 Qui ejectus erat eorum dux.

1 Ut

1 Succedam castis, Tyrrhenaque regna capessam.
2 Sed mihi tarda 3 gelu, 4 sæclisque effœta senectus
Invidet imperium, 5 seræque ad 6 fortia 7 vires.
Natum exhortarer, ni 8 mixtus matre Sabella
9 Hinc partem patriæ traheret. Tu, cujus & 10 annis
Et 11 generi fata 12 indulgent, quem 13 numina 14 poscunt,
15 Ingredere, o Teucrum, atque Italum fortissime 16 ductor.
Hunc tibi præterea, spes & solatia nostri,
17 Pallanta adjungam. Sub te tolerare magistro
Militiam, & grave 18 Martis opus, tua cernere 19 facta
20 Assuescat, primis & te 21 miretur ab annis.
Arcadas huic equites 22 bis centum, 23 robora pubis
24 Lecta dabo; 25 totidemque suo tibi nomine 26 Pallas.
Vix ea fatus 27 erat: 28 defixique 29 ora tenebant
Æneas, 30 Anchisiades & 31 fidus Achates,
Multaque 32 dura suo tristi cum corde 33 putabant;
Ni 34 signum cælo 35 Cytherea dedisset 36 aperto.
Namque improviso 37 vibratus ab æthere fulgor
Cum 38 sonitu venit, & ruere omnia 39 visa repente;



1 Ut veniam ad castra, & eam caprum Etruriam, in quam Tyrrhenus venit ex Mœnia. 2 Occurit tacitæ objectioni Evander, poterat enim quærere Æneas, quare, cum ipse exercitus esset, sese Tyrrhenis ducem non præstitisset, aut, si ætate prohiberetur, quare Pallantem ipsis non præfecisset. 3 Frigore, imminuto sanguine, gelida senecta novis imperiis inepta. 4 Annis & senio debilitata, exinanita. Sæculum hic 30. annos habere censetur. 5 Tarde. 6 Gerenda. 7 Invident mihi Imperium. 8 Mixtus ex Sabinis genere Italorum. Duxerat enim Evander filiam regis Sabinorum. 9 A materna parte esse Italus. 10 Cum respectu ad Evandrum, quia floridus es. 11 Cum respectu ad Pallantem: quia Phrygius. 12 Indulgenter concedit regnum Etruriæ. 13 Deorum oracula. 14 Ad Etruriæ ductum. 15 Procede in bellum. 16 Dux, id est, qui Trojanos atque Italos ducis. 17 Filium meum. 18 Bellum. 19 Facinora egregia. 20 Sc. ut. 21 Propter admirationem imitetur. 22 Ducentos. 23 Fortis corpora juventutis. 24 Electa. 25 Alteros ducentos. 26 Sc. dabit. 27 Evander. 28 In terram. 29 Vultus suos, ut anxii & cogitabundi facere solent. 30 Anchisæ filius. 31 Fidelis Æneæ comes. 32 Adversa. 33 Reputassent, voluissent. 34 Adventus sui. 35 Venus. ab. ins. Cytheris, ad quam orta mari appulit. 36 Disrupto & hiante fulguribus, & tonitribus. 37 Vibrando concussus. 38 Tonitru. 39 Propter concussionem sonitus.

1 Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.
2 Suspiciunt: 3 iterum, atque iterum fragor intonat ingens.
4 Arma inter 5 nubem cæli in regione serena
Per 6 sudum 7 rutilare vident, & 8 pulsa 9 tonare.
Obstupuere animis alii; sed 10 Trojus heros
11 Agnovit sonitum, & Divæ promissa 12 parentis.
13 Tum memorat: Ne vero, hospes, ne 14 quære profecto,
15 Quem casum portenta ferant: 16 ego poscor Olympo.
Hoc signum 17 cecinit missuram Diva 18 creatrix,
Si bellum ingrueret; 19 Vulcaniaque arma per auras
20 Laturam auxilio.
Heu, quantæ miseris cædes Laurentibus 21 instant!
Quas pænas mihi, Turne, dabis! quam multa sub undas
Scuta 22 virum, galeasque, & 23 fortia corpora 24 volves,
Tybri pater! 25 poscant acies, & fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta 26 dedit, solio se tollit ab alto;
Et primum Herculeis 27 sopitas ignibus aras
Excitat, 28 hesternumque larem, 29 parvosque Penates
Lætus adit: mactant 30 lectas de more 31 bibentes,
Evandrus 32 pariter, pariter Trojana juventus.
Post 33 hinc ad 34 naves 35 graditur, sociosque revisit:
Quorum de numero, qui 36 sese in bella sequantur,

Præ-

1 A Tyrrhenis & Lydis inventus. Cum respectu tamen ad Etruscos, ducem externum jam poscentes. 2 Æneas & Achates attoniti. 3 Frequenter sc. ad firmandum omen. 4 Cimbrico bello armorum sonitus auditus cœlo. 5 Quam Venus assumpserat. 6 Serenum, purum. 7 Micare 8 Arma. 9 Sonum tonitrui imitari. 10 Æn. 11 Prodigio hoc armorum conjicit sibi delata a matre arma contra arma inimica; nec non acies & prælia. 12 Veneris. 13 Deinde Æn. dicit. 14 Doceri. 15 Qualem rei exitum hæc portenta & bona omina adferant. 16 Ego exigor de cœlo ad hoc bellum. 17 Prædixit se missuram. 18 Mater Venus; quia omnia gignit 19 A Vulcano, marito suo fabricata. 20 Allaturam in auxilium meum 21 Imminente. 22 Virorum fortium interemptorum. 23 Robusta, dum viverent. 24 Tuas. 25 Permissio ironica. Eant jam Laurentes, vi ac bello rumpant fœdera, quæ cum Latino iniissem, nisi Turnus omnia turbasset, sed non diu impune. 26 Æneas 27 Sopitos ignes in aris Herculeis. Hypallage. 28 Ignem pridianum, quo pridie ejus diei in sacrificiis Herculis usi erant. 29 Domesticos, pro fortunæ tenuitate modicos. 30 E grege electas 31 Oves, duos annos habentes. 32 Cum Ænea. 33 Ex hoc loco sacrificii. 34 Ubi socii erant. 35 Æneas. 36 Eligentem Æneam.

1 Eli-

Præstantes virtute 1 legit: 2 pars cætera 3 prona
Fertur aqua, 4 segnisque 5 secundo defluit 6 amni,
7 Nuntia ventura Ascanio 8 retumque, patrisque.
9 Dantur equi 10 Teucris Tyrrhena petentibus arva;
11 Ducunt exsortem Æneæ, quem fulva leonis
Pellis 12 obit totum, præfulgens unguibus 13 aureis.
Fama volat parvam subito vulgata per 14 urbem,
Ocius ire equites 15 Tyrrheni ad limina regis.
Vota metu 16 duplicant 17 matres, 18 propiusque periclo
It timor, & 19 major 20 Martis 21 jam apparet imago.
Tum pater Evandrus 22 dextram complexus 23 euntis
24 Hæret, 25 inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
O mihi præteritos referat 26 si Juppiter 27 annos!
Qualis eram, 28 cum primam 29 aciem 30 Præneste sub ipsa
31 Stravi, 32 scutorumque incendi victor acervos,
Et 33 regem hac Erylum dextra 34 sub Tartara misi.
35 Nascenti cui 36 tres animas 37 Feronia 38 mater
(Horrendum dictu) dederat, terna arma 39 movenda:
Ter 40 letho sternendus erat: cui tunc 41 tamen 42 omnes

I 5 Ab-

1 Eligit. 2 Sociorum. 3 Defluа. 4 Existens tardior ad bella, aut quia sine remis erant. 5 Defluente. 6 Tibri. 7 Ut veniat annuntiatrix. 8 Gestarum a patre. 9 Ab Evandro. 10 Electis illis, qui cum Ænea ad Tarchontem in Etruriam profecturi. 11 Arcades, ministri regis Evandri, ducunt ad manum ad Æneam, & ad utilitatem ejus equum extra sortem dandum, id est, egregium, eximium supra alios leonis eximii pelle instratum. 12 Circumdat & operit. 13 Aurum inferentibus, *aut* aureis omnibus arte infertis; *aut* aureis laminis opertis. 14 Pallanteum. 15 Tarchontis, sc. in Etruriam. 16 Duplicia faciunt 17 Arcadum, qui cum Ænea profecturi erant. 18 Timent propinquum periculum. 19 Evidentior 20 Belli. 21 Cum abirent juvenes. 22 Æn. 23 Abire parantis. 24 Adhæret ei. 25 Inexplebiliter: quia non poterat se continere a lacrymis. 26 Utinam. 27 talis sim, *qualis eram*, &c. 28 Evandrum, ex Arcadia venientem in Italiam, repellere conatus est Herilus rex Prænestinus, sed ab Evandro victus, cæsusque. 29 Italorum, Evandrum repellere volentium. 30 Latii oppido. 31 Prostravi. 32 Prostratorum hostium. Victores arma, scuta præsertim, eorum, quos vicerant, incendebant ex more & voto, 33 Prænestinorum. 34 Ad inferos. 35 Cum nascerentur. 36 Tres vitas, tamque *ter letho sternendus erat*: seq. 37 Dea nemoris Tarracini, Jovis Auxuris uxor: supra 7. l. 38 Ejus. 39 A quo amovenda erant. 40 Morte. 41 Cum solidum robur haberem. 42 Tres.

I 5

Abſtulit hæc animas dextra, & 1 totidem 2 exuit armis.
3 Non ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam,
Nate, tuo: neque finitimo Mezentius uſquam,
Huic capiti inſultans, 4 tot ferro ſæva dediſſet
Funera, 5 tam multis 6 viduaſſet civibus 7 urbem.
At vos, o ſuperi, & Divum tu maxime rector
Juppiter, 8 Arcadii quæſo miſereſcite regis,
Et 9 patrias audite preces. 10 Si 11 numina veſtra
Incolumem 12 Pallanta mihi, ſi fata reſervant,
Si 13 viſurus eum vivo, & venturus in 14 unum,
15 Vitam 16 oro: patiar quemvis 17 durare laborem.
Sin aliquem infandum 18 caſum, Fortuna, minaris;
Nunc, o nunc liceat 19 crudelem abrumpere vitam,
Dum curæ 20 ambiguæ, dum ſpes incerta futuri,
Dum te, chare puer, mea 21 ſera & ſola voluptas,
Complexu teneo: 22 gravior ne nuncius aures
Vulneret. Hæc 23 genitor 24 digreſſu dicta ſupremo
25 Fundebat: famuli 26 collapſum in 27 tecta ferebant.
Jamque 28 adeo exierat portis 29 equitatus apertis:
Æneas inter primos, & fidus Achates:
30 Inde alii Trojæ 31 proceres. Ipſe agmine Pallas
In medio, 32 clamyde, & pictis 33 conſpectus in 34 armis.
35 Qualis, ubi Oceani 36 perfuſus Lucifer unda,

Quem

1 Priami tribus. 2 Corpora 3 Semper in complexu tuo eſſem, & tecum proficiſcerer, ſi juvenis eſſem. 4 Tot bonos cives occidiſſet. 5 Quam multis nunc viduavit. 6 Orbaſſet, privaſſet. Horat. Od. 9. l. 2. *aut Aquilonibus Querceta Gargani laborant: Et foliis viduantur orni.* 7 Suam. 8 Mei, qui rex ſum Arcadiæ. 9 Quas ego pater pro filio effundo. 10 Si reducem filium ſoſpitem recepturus ſum. 11 Veſtræ divinæ poteſtates. 12 Filium meum. 13 Qui adhuc videam eum. 14 Locum, cum filio meo. 15 Ad id tempus duraturam. 16 Peto a votis. 17 Duriter tolerare. 18 Mortem filii: ſed male ominato verbo abſtinet. 19 Quæ crudeli eſſet, ſi appetat durare uſque ad mortem filii. 20 Dubiæ ſunt inter ſpem & metum. 21 Mihi ſeni, natus, & unigena. 22 Triſtior, quam facile pati poſſem. 23 Evander. 24 In digreſſione. 25 Ex animo elocutos eſt. 26 Poſtquam præ dolore conciderat. 27 Regiam. 28 Præcipue, omnino. 29 Cœtus aut claſſis equitum. 30 Deinde. 31 Principes exierant. 32 In veſte militari. 33 Conſpicuus, ſpectabilis. 34 Quæ a patre obtinuerat. 35 Exieret talis, *qualis*, &c. 36 Lotus. Ex opinione veterum, qui humore alii ſidera credebant.

1 Ve-

Quem 1 Venus ante alios astrorum diligit 2 ignes,
Extulit 3 os sacrum cælo, 4 tenebrasque resolvit.
Stant pavidæ in muris matres, 5 oculisque sequuntur
6 Pulveream nubem, & fulgentes 7 ære catervas.
Olli per 8 dumos, 9 qua proxima meta viarum,
Armati tendunt: 10 it 11 clamor, & 12 agmine facto
13 Quadrupedante putrem sonitu quatit 14 ungula campum.
15 Est ingens 16 gelidum lucus prope 17 Ceritis 18 amnem,
Relligione 19 patrum late sacer: undique 20 colles
21 Inclusere 22 cavi, & 23 nigra nemus abjete cingunt.
Sylvano fama est veteres 24 sacrasse 25 Pelasgos,
Arvorum, pecorisque Deo, lucumque, 26 diemque,
27 Qui primi fines aliquando 28 habuere Latinos.
Haud procul 29 hinc Tarcho; & 30 Tyrrheni tuta tenebant
Castra 31 locis; celsoque omnis de colle 32 videri
Jam poterat 33 legio, & 34 latis 35 tendebat in arvis.
36 Huc pater Æneas, & 37 bello lecta juventus,
Succedunt, fessique & equos & corpora 38 curant.



1 Veneris enim stella dicitur. 2 Fulgores. 3 Conspectum tuum venerabilem. 4 Nocturnas: unde *Lucifer*, quod lucem *adferat*, dicitur. 5 Obtutu. 6 Pulverulentam, ex pulvere pedum equorum concitatam. 7 Armis æreis. 8 Loca invia. 9 Qua proximum compendium viarum erat. 10 Diffunditur per aera. 11 Se instigantium. 12 Ordine militariter procedentium instituto. *Agmen* enim proprie est multitudo ordinata & incedens. 13 A quadrupedantibus, id est, quaternis pedibus incedentibus facto. 14 Calceus corneus equorum. Quinque perpetui dactyli profectionis celeritatem exprimunt. 15 Luci religiosi descriptio. Totum autem hunc locum diligenter expendit Macrob. Sat. l. 3 c. 3. 16 Frigidum. 17 Urbis Agyllinæ sive Agyllæ. Declinatur *hoc Cære, Cæretis*. 18 Minionem fluvium. 19 Majorum. 20 Monticuli. 21 Lucum illum. 22 Habentes vallem interjacentem. 23 Umbrosa. 24 Consecrasse, dicasse. 25 Græcos, qui in Italiam venerant. 26 Festum annua celebritate. 27 Pelasgi. 28 Posse derunt, id est, qui primi e Græcia advenæ incoluere Italiam. 29 Ab hoc loco. 30 Populi. 31 Munitione locorum. 32 Ab Æn. 33 Exercitus Tyrrhenorum. 34 Late extendentibus. 35 Tentoria se habebat. Sic 2 Æn. *Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles*. 36 Ad hunc collem, ubi erat Tarchon. 37 Ad bellum electa. Supra: *qui sese in bella sequantur, Præstante virtute legit*. 38 Reficiunt, priusquam ad Tarchontem accederent. * Nubem lucidam.

At Venus * ætherios inter Dea 1 candida * nimbos
2 Dona ferens aderat: natumque in valle 3 reducta
Ut procul 4 e gelido 5 secretum flumine vidit,
Talibus affata est dictis, seque 6 obtulit 7 ultro:
En perfecta mei 8 promissa 9 conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes, nate, superbos,
Aut 10 acrem 11 dubites in prælia 12 poscere Turnum,
Dixit, & amplexus nati Cytherea petivit:
Arma sub 13 adversa posuit 24 radiantia quercu.
15 Ille 16 Deæ donis, & tanto lætus 17 honore,
18 Expleri nequit, atque oculos per 19 singula volvit;
20 Miraturque, interque manus & brachia versat
21 Terribilem cristis galeam, flammasque vomentem,
22 Fatiferumque ensem, 23 loricam ex 24 ære rigentem,
25 Sanguineam, ingentem: 26 qualis, cum cærula nubes
Solis 27 inardescit 28 radiis, longeque 29 refulget.
30 Tum 31 leves ocreas 32 electro, auroque 33 recocto,
Hastamque, & clypei 34 non enarrabile textum.
35 Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
36 Haud vatum ignarus, venturique inscius ævi,
Fecerat 37 ignipotens; illic genus omne futuræ
Stirpis 38 ab Ascanio, 39 pugnataque in ordine bella,

1 Fe-

1 Relucens: 2 Arma a Vulcano fabrefacta. 3 Inter duos colles inclusa. 4 Multoque & eminenter gelido. 5 Procul divisum ab exercitu aliorum. 6 Videndam conspectui ejus. 7 Non requisita. 8 Quam ipse mihi promiserat. 9 Vulcani. 10 Strenuum. 11 Verearis: is enim est elegans hujus verbi usus Plaut. *Quid istud dubitas dicere?* Sic Cic. *Non dubitat*, inquit, P. *Lentulum æternis vinculis mandare.* 12 Provocare. 13 E regione & ex adverso sita. 14 Resplendentia, & quasi radios emittentia. 15 Æneas. 16 Matris. 17 Quia mater ipsum suo complexu dignata erat, quia tam insignibus armis fulgebat. 18 Satiari videndo. 19 Arma. 20 Ea. 21 Cassidem habentem terribiles cristas. 22 Fatalem seu mortiferum Turno & aliis. 23 Thoracem. 24 Squammis æreis. 25 Sanguinei coloris. 26 Talem, qualis nubes cærulei coloris. 27 Resplendet. 28 Ex adverso incumbentibus. 29 Refulgere videtur. 30 Se *miratur & versat.* 31 Munimina crurum polita. 32 Facta ex metallo misto: ubi auro conflatur quinta argenti portio: supra. 33 Iterum suso. 34 Sculpturam clypei ennaratu difficilem. 35 In illo clypeo. Ab hoc loco ad finem usque libri, insigniora quædam Rom. gesta in clypeo cælata exequitur. 36 Peritus artis vaticinandi, & futura præsciens. 37 Vulcanus. 38 Scad Augustum Cæsarem usque. 39 Ut gesta erant.

2 Or-

1 Fecerat & viridi 2 fœtam 3 Mavortis in antro
Procubuisse 4 lupam: 5 geminos 6 huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere 7 matrem
Impavidos: 8 illam 9 tereti cervice reflexam
10 Mulcere alternos, & 11 corpora 12 fingere lingua.
Nec procul 13 hinc Romam, & 14 raptas sine 15 more 16 Sabinas
17 Consessu caveæ, 18 magnis 19 Circensibus 20 actis,
Addiderat, 21 subitoque novum consurgere 22 bellum
23 Romulidis, Tatioque seni, 24 Curibusque 25 severis.
Post 26 idem inter se 27 posito certamine reges
Armati, Jovis ante aram, 28 paterasque tenentes

Sta-

1 Orditur a conditorum orbis ortu & educatione. 2 Partu levatam, enixam. 3 Martis, id est, ubi erant Martis filii, Romulus & Remus, ab ea nutriendi. 4 Vera ne fuerit lupa, an Laurentia Faustuli uxor, quæ ob vulgari corporis vilitatem Lupa dicta fuit, non conveniunt auctores. Priorem sententiam confirmat. Plut. Cic. 2. de Divin. Ovid. 3. Faust. Justin. lib. 43. Posteriorem refert Liv. lib. 1. 5 Romulum & Remum. 6 In applausum hujus lupæ. 7 Lupam, quæ tamquam matrem se gerebat, lambere pueros imperterritos: aut, pueros impavidos dulciter sugere lupam pro matre. De expositione geminorum istorum, ac de materno in eos lupæ hujus officio lege Ovid Faust. 2. 8 Lupam. 9 Rotunda in longum. 10 Placare lambendo. 11 Infantum. 12 Solidare. Allusum ad ursos, qui informi fœtus lambendo formam inducere finguntur. 13 Ab hac sculptura jam dicta. 14 A Romulo & cohabitatoribus ejus, postquam a finitimis conjugia impetrare non poterant. Numeros raptarum apud Dionys. est 683. 15 Exemplo, honestate. 16 Virgines & matronas. 17 In loco concavo ubi consederant, in circuitu spectantes ludos. Cavea enim est, ubi populus spectat. 18 Magnis Diis institutis, magnisque impensis. Vide Plut. in Romulo. 19 Sc. ludis Circenses dicti sunt, quod exhibebantur & fiebant in Circo. Circus autem locus erat maris sepius, in quo equi pugilesque exercebantur. Vide quæ nos ad Sal. pag. 298. b. 20 Dum agerentur, Romulus Circenses ludos simulavit, quando rapuit Sabinas. 21 Et addiderat, &c. 22 Sabinum, quod secutum est ex raptu virginum. 23 Inter Romulidas, Tatiumque senem, Sabinorum regem: qui regnavit postea cum Romulo post bellum Sabinum. 24 Inter cives Curienses severos. Cures Sabinarum urbium opulentissima fuit: unde Quirites dicti putantur, ab hastis sc. quas Sabini Cures vocabant. Hac urbe natus fuit Numa Pompilius. 25 Qui ceteris quiescentibus, injuriam ulcisci voluerunt, & tria bella cum Romanis gesserunt, ac morum severitatem & disciplinam coluerunt. 26 Romulus & Tatius in acie conciliati interventu Sabinarum. 27 Sedato. 28 Quibus Jovi libabant.

1 Icta

Stabant, & 1 cæsa 2 jungebant fœdera 3 porca.
4 Haud procul 5 inde, 6 citæ 7 Metium 8 in diversa quadrigæ
9 Distulerant, (10 at tu dictis, Albane, maneres)
11 Raptabatque 12 viri mendacis viscera 13 Tullus
Per sylvam, & 14 sparsi 15 rorabant 16 sanguine 17 vepres.
Nec non 18 Tarquinium 19 ejectum 20 Porsenna 21 jubebat
Accipere, 22 ingentique 23 urbem obsidione premebat:
24 Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
25 Illum indignanti similem, similemque minanti
26 Aspiceres, 27 pontem auderet quod 28 vellere 29 Cocles,

Et

1 Icta & percussa silice. Nam qui fœdus, percutientes porcum, inibant, dicebant, antequam ferirent: *Audi, Jupiter, populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum ferio: tantoque magis ferito, quanto magis potes, si fœdus non servet.* Vide quæ nos ad Sal. pag. 355. 2 Inibant, firmabant & sanciebant conjunctiones, pactiones 3 In sacris potentiores victimæ feminæ. 4 Percurrit cetera Romanorum gesta. 5 A jam dicta pictura. 6 Equi quaterni trahentes currus, aut cursus ipsi concitati & instigati. 7 Metium Suffetium Albanorum regem, qui a Tullo Hostilio in auxilium contra Fidenates accitus, suos in collem subduxit Rom. victor eum binis quadrigis illigatum discerpsit. 8 In diversas partes. 9 Distraxerant, discerpserant. Unde Ovid. 1. Trist. El. 3. *Sic doluit Metius tunc, cum in contraria versus Ultores habuit proditionis equos.* Lege Val Max. 7. 4. 1. Claud. in Gildon. 254 10 Tametsi hoc crudele videtur tibi, o Meti, tu stare deberes promissis & fœd. e, ercutio cum Romanis. 11 Distrahere faciebat. 12 Metii. 13 Hostilius. 14 Respersit. 15 Guttatim distillabant. 16 Metii. 17 Sentes. 18 Superbum. 19 Romæ propter superbiam ejus, & Lucretiæ a filio constuprationem. 20 Rex Etruscorum Tarquinium regem, Roma ejectum, restituere conatus. 21 Jubere Romanis videbatur ut reciperent. 22 Arctissima. 23 Romam. Historiam hanc scribunt Liv. 2. 10. Dionys. 5. 21. Flor. 1. 12. Eutrop. 1. 11. Sil. 10. 482. 24 Romani, qui ab Ænea descenderant, & præcipue Brutus Collatinus & Tricipitinus, in arma ruebant ad tuendam libertatem partam exactis regibus. 25 Porsennam. 26 In clypeo. 27 Sublicium sc. id est, ligneum, Tiberi impositum, ad eam partem, qua Janiculum ab Urbe dirimitur, ea arte constructum, ut trabes sine sui ruina eximi possent. *Sublica* autem est palus seu pertica, quæ in aqua defigebatur ad pontis alicujus sustentatione. 28 Divellere & interrumpere securi, ingruentibus hostibus. 29 Horatius. *Cocles* dictus, ab uno oculo, amisso altero hostium telis in trajectu amnis.

1 Cu-

Et fluvium 1 vinclis innaret 2 Clœlia ruptis.
3 In summo custos 4 Tarpejæ Manlius arcis
Stabat 5 pro templo, & 6 Capitolia celsa tenebat,
7 Romuleoque 8 recens 9 horrebat 10 regia culmo.
Atque 11 hic auratis 12 volitans 13 argenteus 14 anser
Porticibus 15 Gallos in 16 limine adesse canebat:
17 Galli per dumos aderant, 18 arcemque 19 tenebant,
Defensi tenebris, & 20 dono noctis 21 opacæ.
22 Aurea cæsaries ollis, atque aurea 23 vestis:
24 Virgatis lucent 25 sagulis: tum 26 lactea colla
27 Auro innectuntur. Duo 28 quisque Alpina 29 coruscant
30 Gesa manu, scutis protecti corpora longis.
Hinc 31 exultantes 32 Salios, 33 nudosque Lupercos,
34 Lanigerosque 35 apices, & lapsa 36 ancilia 37 cælo
38 Extuderat: castæ ducebant sacra per 39 urbem

1 Pi-

1 Custodiis arctis. 2 Virginum Vestalium una, quæ obses Porsennæ data, deceptis custodibus, Tibrim suo tranavit equo. 3 In summa clypei parte 4 Capitolii, a Tarpeja virgine postea denominati. 5 Pro defensione templi Jovis Capitolini. 6 Unde *Capitolinus* dictus est. 7 Sicut Romulus coluerat, & culmis cooperuerat. 8 Paucis annis antea constructa. 9 Horrida & aspera erat. 10 Calabria domus. 11 In Capitolio. 12 Volitanti & alas clangenti similis. 13 Candidus, aut in clypeo argenteus, ut albedinem referret. 14 Galli, cum arcem Capitolinam noctu, admotis scalis, ascendissent, anser clangorem edidit. Quare Manlio primum excitato Romani opem tulerunt. Inde in templo Jovis Capitolini anseris imaginem fecere. 15 Senones. 16 Ingressu. 17 Se. 18 Quam Romulus texerat culmo. 19 Parum abfuit, quin tenerent. 20 Beneficio & opportunitate. 21 Valde tenebrose. 22 Coma aurei coloris, ut fulva, erat illis. 23 Barba. 24 Vario colore ad modum virgarum distinctis. 25 Indumentis militaribus. 26 Candidissima. 27 Torquibus aureis. 28 Singuli quatiunt. 29 Ex arboribus montanis Alpinis sc. 30 Jacula Gallorum, uti pili Romanorum. 31 Cum ancilibus. 32 Sacerdotes Martis, dum ancilia ferrent per urbem salientes. *Salii* (teste Livio 12.) in urbe fuere a Numa constituti, & Marti Gradivo consecrati, qui totidem ancilia per urbem cum saltibus gestabant atque tripudiis; unde & nomen habent. 33 Sacerdotes Panos Lycæi, qui nudi per compita in Lupercalibus discurrebant. 34 Lanam gerentes. 35 Pileos Flaminum & sacerdotum. 36 Clipeos incurvos, quorum unus e cælo delapsus, cum fato Imperii, ad cujus formam & undecim alii effecti, ne internosceretur verus. 37 E cœlo. 38 Studiose fecerat in clypeo Vulcanus. 39 Romam.

1 Ve-

1 Pilentis 2 matres in 3 mollibus. 4 Hinc procul 5 addit
6 Tartareas etiam sedes, 7 alta ostia 8 Ditis;
Et 9 scelerum pœnas, & te Catilina, 10 minaci
Pendentem scopulo, 11 Furiarumque ora trementem;
12 Secretosque 13 pios, 14 his dantem 15 jura 16 Catonem.
17 Hæc inter 18 tumidi late 19 maris 20 ibat imago
21 Aurea; sed fluctu spumabant 22 cærula 23 cano;
Et 24 circum 25 argento clari delphines in 26 orbem
Æquora verrebant caudis, 27 æstumque secabant.
In 28 medio classes 29 æratas, 30 Actia bella
Cernere 31 erat: totumque instructo Marte 32 videres
33 Fervere 34 Leucaten, 35 auroque effulgere 36 fluctus.
37 Hinc Augustus 38 agens Italos in prælia Cæsar
39 Cum patribus, populoque, Penatibus, & magnis 40 Dis,
Stans celsa in puppi; geminas 41 cui tempora 42 flammas

1 Læ-

1 Vehiculis, quibus matres sacrificaturæ Cereri, aut alii alicui Deæ, antiqua consuetudine vehebantur. 2 Matronæ. 3 Molliter incedentibus. 4 Ab horum sculptura. 5 Vulcanus 6 Infernales. 7 Profunda. 8 Plutonis. 9 Sceleratorum conjuratorum, Cethegi & Cornelii Lentuli. 10 Minanti tibi assidue præcipitium. 11 Infernalium. 12 Segregatos. 13 Manes Romanorum piorum dum viverent. Pii dicuntur, qui in Elysiis sunt. 14 Piis. 15 Justa moderamina vitæ. 16 Majorem scil. qui *Censorius* dictus est. 17 Summa & infima nam Capitolium in summo, & regna Ditis in imo erant. 18 Inflati. 19 Actiaci. 20 Ire videbatur. 21 Ex auro sculpta. 22 Maria. 23 Subalbo. 24 In circuitu. 25 Fulgentes ex splendore argenti. 26 Circuitum. 27 Et dividebant fervorem aquarum. 28 Maris. 29 Æræ munitas. 30 Quibus bella depugnata sub Actio, oppido Acarnaniæ maritimo, post modum inter Augustum & Antonium gesta sunt. 31 Dabatur. 32 Videre posset. 33 Agitari fulgoribus armatorum, aut classibus æratis. 34 Montem in promontorio Epiri. 35 Aureorum armorum & rostrorum reflexu. 36 Juxta Leucatem. 37 Ex una parte erat. 38 Impellent 39 A Cæsare stabant Senatus, & populus 40 Penates & Dii magni; Jupiter, Mercurius, Minerva supra lib. 3. Vid. Macrob. lib. 3. cap. 4. Sat. 4. Quos præsentes sculpserat Vulcanus tanquam Augusti partes tutantes. 41 Augusto. 42 Oculorum.

1 Quod

1 Læta vomunt, 2 patriumque 3 aperitur vertice 4 fidus.
5 Parte alia ventis, & Dis 6 Agrippa 7 secundis
8 Arduus, 9 agmen agens: 10 cui 11 belli insigne superbum
Tempora 12 navali fulgent 13 rostrata corona.
14 Hinc 15 ope 16 barbarica, 17 variisque 18 Antonius armis
19 Victor ab Auroræ 20 populis & 21 littore rubro
22 Ægyptum, viresque 23 Orientis, & 24 ultima secum
25 Bactra vehit; 26 sequiturque (27 nefas!) 28 Ægyptia conjux.
Una omnes 29 ruere, ac totum spumare 30 reductis
Convulsum remis, 31 rostrisque stridentibus æquor,
32 Alta 33 petunt: 34 pelago credas innare 35 revulsas
36 Cycladas, aut montes concurrere 37 montibus altos.
38 Tanta mole viri 39 turritis puppibus instant.
40 Stuppea flamma manu, 41 telisque 42 volatile ferrum
43 Spargitur. * Arva 44 nova * Neptunia 45 cæde rubescunt.

1 Re-

1 Quod boni evitus signum est. 2 Patris ejus adoptivi Julii Cæsaris. 3 Aperte videtur in summitate galeæ. 4 Cometa, qui Cæsaris mortui simulacro super verticem Romæ publice adjectus fuerat. 5 A latere. 6 Affinis & amicus Augusti. 7 Prosperis, & proxime Augusti auspicia secundis. Namque Augustus dextrum: M. Agrippa, gener ejus, sinistrum cornu classis tuebatur. 8 Erat sublimis. 9 Italorum. 10 Agrippæ. 11 Quæ erant ornamentum gloriosum & magnificum belli navalis. 12 Quæ fiebat ex rostris navium victarum, & dabatur ei, qui maritimo prælio primus in hostium naves vi armatus transilisset. Hæc aurea erat. 13 Quasi rostris navium ornata. 14 Ex adversa parte. 15 Africæ, Ciliciæ, Cappadociæ, Thraciæ, aliisque auxiliis. 16 A Barbaris contracta. 17 Variorum populorum. 18 Marcus Antonius Triumvir. 19 Parthos decem & octo præliis vicerunt. 20 Parthis. 21 Mari Erythræo, quod est inter Ægyptum & Indiam. 22 Populum & potentiam Ægypti. 23 Populi Orientalis. 24 Bactrianos populos ultimos in imperio Antoniano Orientem versus. 25 Exercitum. 26 Contra disciplinam Rom. militiæ & quia peregrina, & maxime repudiata uxore Octavia, sorore Imp. Rom. 27 Cleopatra. 28 Ruere videbantur. 29 Retrorsum dictis. 30 Navium. 31 Profunda maria. 32 Omnes. 33 Per pellagum. 34 A contioentibus. 35 Insulas. 36 Altis. 37 Tanto molimioe. 38 Turres sive propugnacula habentibus. 39 Radicata in stupa, id est vili lino. Cæsariani ignitis telis, & Antoniani missilibus pugnabant. 40 Cum telis. 41 Quod ad volatum affixum est. 42 In naves * Mare. 43 Magna & insolita. 44 Effusione sanguinis.

1 Cleo-

1 Regina in 2 mediis patrio vocat 3 agmina 4 ſiſtro:
Necdum etiam geminos 5 a tergo 6 reſpicit 7 angues.
8 Omnigenumque 9 Deum monſtra, & latrator 10 Anubis
11 Contra 12 Neptunum & Venerem, contraque Minervam
Tela tenent. Sævit medio in certamine 13 Mavors
14 Cælatus ferro, * triſteſque 15 ex æthere * Diræ;
Et 16 ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla:
Quam cum ſanguineo ſequitur 17 Bellona flagello.
18 Actius 19 hæc cernens arcum intendebat Apollo
20 Deſuper: omnis eo terrore 21 Egyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes 22 vertebant terga Sabæi.
Ipſa 23 videbatur ventis 24 regina 25 vocatis
Vela dare, & 26 laxos jam jamque 27 immittere funes,
Illam inter 28 cædes pallentem 29 morte futura
30 Fecerat ignipotens undis, & 31 Japyge 32 ferri;
33 Contra autem 34 magno 35 mœrentem 36 corpore 37 Nilum,

Pan-

1 Cleopatra Ægyptiorum regina. Juſſerat enim Antonius, ut legiones parerent Cleopatræ. 2 Bellantium. 3 Suorum. 4 Inſtrumento muſico ſive crepitaculo æneo Ægyptiorum, quo Ægyptii ſacerdotes in Iſidis ſacris uti ſolent: quod opponit Poeta buccinæ Rom. *Siſtrum* dici volunt ἀπὸ τοῦ σείειν, i. e. *quatiendo*, quia concuſſum, ſonorum ederet tinnitum. 5 Qui eam perſequebantur a tergo. 6 Nondum videbat mortem ſibi imminentem. 7 Aſpides, in clypeo a tergo Cleopatræ, cælatas: quarum morſu interiiſſe creditur. 8 Omnigenorum, id eſt, omnis generis. Ægyptus quippe colit canem, felem, lupum, cocodrilum, cepam, & alia monſtra. *Quis non ſcit qualia demens Ægyptus portenta colat?* Juven. 15 Sat. 9 Deorum Ægyptiorum. 10 Ægyptiaca lingua dicitur canis, ſub cujus forma Mercurius colebatur. 11 Pugnat Antonius, faventibus Diis Ægyptiorum. 12 Quia Auguſto favebant. 13 Mars Deus belli. 14 Inſcalptus in clypeo. * Deæ ultrices vadunt ad ulciſcendum Antonium, qui matrimoniale læſerat fœdus. 15 Scil. *demiſſæ*. 16 Diviſa per factionem. 17 Dea belli, id eſt, bellum ipſum. 18 Littoralis, id eſt, qui in Leucadico littore colebatur; vel, qui Auguſto in Actiaco bello auxiliatus eſt. 19 Hanc commotionem & aleam belli, quod Mars anceps eſſet in victoria. 20 Ex alto. 21 Ægyptii. 22 Fugiebant. Sic lib. 6. *Pars vertere terga*. 23 In clypei cælatura. 24 Cleopatra. 25 Optatis aut invocatis ad celerem fugam. 26 Ut plus venti ſuſcipiant, & fortius impellantur. 27 Magis & magis. 28 Cadavera ſuorum. 29 Omine mortis futuræ; quia tunc primum timere cœperat. 30 Cælarat Vulcanus. 31 Cauro, id eſt, vento ab Occaſu ſolſtitiali, & ex Apulia ſpirante. 32 Veni. 33 Vulcanus fecerat e contrario. 34 Septemfluo. 35 Dolentem. Proſopopæja. 36 Fluctus ſui. 37 Ægypti fluvium.

1 Al-

Pandentemque 1 sinus, & 2 tota veste vocantem
3 Cæruleum in gremium, 4 latebrosaque flumina 5 victos.
At 6 Cæsar, 7 triplici invectus Romana triumpho
8 Mœnia, Dis Italis 9 votum 10 immortale 11 sacrabat:
Maxima tercentum totam 12 delubra per Urbem.
Lætitia, ludisque 13 viæ, plausuque fremebant:
Omnibus in templis 14 matrum chorus, 15 omnibus aræ.
Ante aras terram 16 cæsi 17 stravere juvenci.
18 Ipse, sedens 19 niveo 20 candentis limine Phœbi,
21 Dona 22 recognoscit 23 populorum, 24 aptatque 25 superbis
Postibus: incedunt 26 victæ longo ordine gentes,
Quam 27 variæ 28 linguis, habitu 29 tam vestis & armis.
Hic 30 Nomadum genus, & 31 discinctos 32 Mulciber 33 Afros,
Hic 34 Lelegas, 35 Carasque, 36 sagittiferosque 37 Gelonos
38 Finxerat. 39 Euphrates ibat jam 40 mollior undis,
1 Extré-

1 Allusum ad septem Nili ostia. 2 Exterioribus indiciis suis. 3 In receptacula maris. 4 Occulta, aut de quorum origine dubitatur. 5 Ægyptios suos & reliquos Antonii socios. 6 Augustus. 7 De Dalmatis, de Antonio, & Alexandrinis. Hinc Sueton. cap. 22. *Curules triumphos tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes*. 8 Diruptis enim mœnibus intrabant triumphantes, non portis. 9 Vota in periculis extremis nuncupare solebant Imperatores, Augustus templum Apollini. 10 Quod semper duraturum est. 11 In sculpturis clipei. 12 Templa. 13 Compita & trivia. 14 Matronarum supplicantium. 15 In omnibus templis. 16 Mactari ad sacrificium. 17 Æquaverunt corpore suo. 18 Augustus. 19 Marmoreo (cujus meminit Suet. cap. 29.) templo Apollinis ab Augusto exstructo in Palatio, marmore advecto a porta Lunæ in Liguria. 20 Resplendentis. 21 In his coronas & aurum. 22 Recenset. 23 Quæ populus in nova templa conferebat. 24 Affigit ea. 25 Magnifice extructis. 26 Ab Augusto. 27 Incedunt gentes victæ. 28 Loquelis. 29 Scil. *varia*. 30 Numidarum, Africæ populorum. 31 Veste usque ad talos fluente: vel, minime accinctos & imparatos ad bellum. 32 Vulcanus quod omnia *mulceat* ignis. 33 Reliquos. 34 Mysiæ populum. 35 Minoris Asiæ populum. 36 Sagittas, quibus plurimum valent, in bella gerentes. 37 Scythiæ populum. 38 Sculpserat. 39 Mesopotamiæ fluvius. 40 Lentior, quasi sentiens etiam se victum a Cæsare.

1 Sc-

1 Extremique hominum 2 Morini, 3 Rhenusque 4 bicornis,
5 Indomitique 6 Dacæ, & 7 pontem indignatus 8 Araxes.
Talia, per clipeum Vulcani, dona 9 parentis
Miratur, * rerumque 10 ignarus * imagine gaudet;
11 Attollens humero 12 famamque, & fata nepotum.

1 Scil. ibant molliores. 2 Populi Galliæ Belgicæ. 3 Germaniæ fluvius, Galliam ab Alemannia disterminans. 4 Ostiis duobus, cognomine altero, Vahali in mare exiens. 5 Difficulter domabiles. 6 Scythiæ populus. 7 Quem Xerxes super eum extruxerat; quia disrupit eum rapiditate sua. 8 Armeniæ fluvius scil. ibat mollior, quia se quoque domandum sentiebat ab Augusto. 9 Matris suæ Veneris. * Sculpturis rerum. 10 Et nesciens quas res significarent. 11 Erigens. 12 Gloriam, & res futuras haud dubie posteris suis.

P. VIR.

# P. VIRGILII MARONIS
# ÆNEIDOS.
## LIBER IX.

### ARGUMENTUM.

ABsente Ænea, & in Tuscia conquirendis auxiliis occupato, Turnus a Junone per Iridem admonitus, ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, quam proxime ad hostes copias admovet. Qui cum suis se mœnibus continerent, neque æquo loco facerent dimicandi potestatem, ut illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat ejus classis materia ex Idææ matris luco cæsa: quapropter matris precibus adductus Juppiter, naves omnes instanti incendio eripuit, & in totidem Nymphas marinas convertit. Post hæc imminente jam nocte, Turnus adversus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit: iis Messapum præficit. Interim consultantibus Trojanorum ducibus, quemnam potissimum ad Æneam mitterent, qui de suorum periculo eum faceret certiorem: ultro eam provinciam suscipiunt Nisus & Euryalus, conjunctissimum amicorum par: qui cum urbe emissi, hostium excubias vino somnoque obruptas offendissent, Rhamnetem cum magno Rutulorum numero trucidant, eorumque se spoliis exornant. Verum cum, astanti jam luce, se recipere conantur, a Volscentis equitibus conspecti, ad sylvas confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, viæque errore impeditus, in hostes incidit, & a Volscente, frustra deprecante Niso, confoditur. Nisus quoque, cæso Volscente, & Euryali nece strenue vindicata multis vulneribus confossus super amici corpus concidit. Capita hastis affixa, in castra deferuntur: ubi a Trojanis e mœnibus agnita, ingentem in urbe luctum excitant. Interim Turnus totis viribus hostes oppugnat, magna utrinque strages editur. Ibi Ascanius humanum, insolentius se jactanteom, sagittæ ictu interficit. Pondarus &, Bitias successu elati portam recludunt, hostesque subeuntes ingenti cæde propellunt. Ejus rei nuntio accepto Turnus per portam patentem in oppidum irrumpit, Trojanosque in fugam convertit: tandem hostium multitudine circumventus, paulatim cedit ad eam oppidi partem, quæ fluvio alluitur, & ut erat armatus, flumen tranans incolumis ad suos revertitur.

1 ATque 2 ea 3 diversa 4 penitus dum parte 5 geruntur,
6 Irim de cœlo misit 7 Saturnia Juno.

1 Au-

1 Transitio, quæ hunc librum connectit cum superiori. 2 Quæ in 8. narrata sunt. 3 Remota, in Etruria; ubi jam Æneas... 4...: Longe a castris extremas Coryti penetravit ad urbes: mox. 5 Ab Ænea & Evandro, id est, dum Æneas in Etruria comparat auxilia. 6 Deam, arcus cœlestis pedissequam suam. 7 Saturni filia.

1 For-

1 Audacem ad Turnum: Luco tum forte 2 parentis
3 Pilumni Turnus 4 sacrata valla 5 sedebat.
Ad 6 quem sic 7 roseo 8 Thaumantias ore locuta est:
9 Turne, quod optanti Divum 10 promittere nemo
Auderet, 11 volvenda dies en attulit 12 ultro.
Æneas, 13 urbe, & sociis, & classe relicta,
Sceptra 14 Palatini, sedemque 15 petit Evandri:
Nec 16 satis: extremas 17 Corythi 18 penetravit ad urbes:
18 Lydorumque manum, & collectos armat agrestes.
Quid 19 dubitas? nunc tempus equos, nunc 20 poscere currus.
21 Rumpe moras omnes, & 22 turbata arripe castra.
23 Dixit, & in cælum 24 paribus se sustulit 25 alis;
Ingentemque 26 fuga 27 secuit sub nubibus arcum.
28 Agnovit 29 juvenis, 30 duplicesque ad sidera 31 palmas
Sustulit, & tali 32 fugientem est 33 voce secutus:
Iri, 34 decus cæli, quis te mihi 35 nubibus actam
36 Detulit in terras? 37 unde hæc tam clara repente
Tempestas? medium video 38 discedere cælum,

1 Pa-

1 Fortem sine felicitate. 2 Avi sui. Unde infra: *Cui Pilumnus avus*, &c. Fuit enim Turnus Dauni filius, cujus pater fuit Pilumnus. 3 A *pilo*, id est, instrumento, quo aliquid in mortario teritur, sic dictus fuit Saturnus, quod primus docuisse dicatur frumenta in pilo comminuere. 4 Illi. 5 Otiosus. 6 Turnum illic sedentem. 7 Subrubro. 8 Thaumantis filia Iris. 9 Exhortatoria oratio, ad invadenda castra hostium. 10 Quia contra fatum Trojani videntur, per oblatam occasionem. Italia posse depelli, & penitus deleri. 11 Se volvens, jam voluta, id est tempus ipsum. 12 Non requirente te, 13 Nova sc. in morem castrorum extructa. 14 Pallantium & Pallanteum oppidum tenentis. 15 Petiit: ne prima syllaba Evandri corripiatur: cum alias legatur, *petiv'it*. 16 Est petisse Evandrum. 17 Arcis Etruriæ, supra l. 5. & 7. 18 Insuper. 19 Etruscorum exercitum. Namque Lidi. Tyrrheno duce in hac Italiæ parte consederant. 20 Vereris invadere castra? 21 Poscendi Græcismus. 22 Sic Ovid. Rumpe moram: *nocuit semper differre paratis*. Et Virg. alibi. *Eja age, rumpe moras, teque*, &c. 23 Quæ facile turbare potes, aut absente Ænea, auxilio & consilio destituta. 24 Iris. 25 Pleno volatu. 26 Simul cum fugeret. 27 [illegible] arcu. 28 Irim. Sive arcum cœlestem & ejus naturam. 29 Turnus. [illegible] Complicatas. 31 Manus [illegible]. 32 Irim. 33 Oratione. 34 Ornamentum, propter specimen colorum. 35 Per nubes. 36 Demisit. 37 Sc. *orta est*. 38 Schismate & hiatu divisum aperiri.

1 Tem-

1 Palantesque polo stellas. Sequor 2 omina tanta,
3 Quisquis in arma vocas. Et sic effatus, ad 4 undam
Processit, summoque hausit de gurgite 5 lymphas,
6 Multa Deos orans; 7 oneravitque æthera 8 votis.
9 Jamque omnis campis 10 exercitus ibat apertis,
Dives 11 equum, dives 12 pictai vestis, & auri.
13 Messapus primas acies, 14 postrema coercent
Tyrrhidæ juvenes: 15 medio 16 dux agmine Turnus
17 Vertitur 18 arma tenens, & toto vertice 19 supra est.
Ceu 20 septem surgens 21 sedatis amnibus altus
22 Per tacitum 23 Ganges, aut 24 pingui flumine Nilus,
25 Cum refluit campis, & jam se condidit alveo.
26 Hic 27 subitam nigro 28 glomerari pulvere nubem
Prospiciunt Teucri, ac 29 tenebras insurgere campis.
Primus ab 30 adversa 31 conclamant 32 mole 28 Caicus:
34 Quis 35 globus, o cives, 36 caligine volvitur atra?
Ferre citi 37 ferrum, date tela, & 38 scandite muros.

Ho-

1 Tempore locoque non suo apparentes, *vel*, errantes per polum. 2 Prodigia tua. 3 Quicumque es, qui vocas in arma. 4 Fluentem. Hoc genus purgationis erat apud antiquos. 5 Purissimas aquas, quibus vitia purgaret, puriorque ad precandum accederet. 6 Multum, aut multas res. 7 Multiplicia vota indicat, quæ Diis diversis pro sua & exercitus salute vovit. 8 Promissis, pollicando, si victoriam consequatur. 9 Post vota & preces Turni. 10 Turni, in 7. descriptus. 11 Equorum. 12 Pictæ. Diæresis. 13 *Equum domitor, Neptunia proles*, supra l. 7. 14 Extrema agmina, ut extremas partes exercitus claudunt Tyrrini filii, magistri pecorum: de quibus supra l. 7. 15 Scil. in. 16 Totius. 17 Versatur; circumvolvitur. 18 Hostilia. 19 Eminet supra reliquos. 20 Cum respectu ad Nilum septemfluum, namque unicum Gangis ostium agnoscunt auctores probati, nisi intelligi placeat de fluminibus, quæ recipit Ganges profundus amnis. 21 Compressis. 22 Per profundam altitudinem, vel tacite, postquam sedati sunt amnes. 23 Indiæ fluvius maximus, secum aureas arenas trahens. 24 Fecundans & pinguem faciens Egyptum. 25 Cum ab inundatione recedit redditque de suo alveo. 26 In hoc Turni exercitu. 27 Repente ortam a signis advenientium hostium. 28 In globos colligi. 29 Caliginem e pulvere. 30 Ex adverso sita. 31 Non interrogans (ipse enim nunciat) sed cum admiratione. 32 Turri speculatoria. 33 Vir Trojanus, cujus item meminit in primo. 34 Quantus: admirantis est, non interrogantis. 35 Numerus incedentium in globum collectorum. 36 Cum molimine incendit cum nube pulverulenta & nigra. 37 Arma repulsiva. 38 Al. *&* *scandite*, *ascendite*.

1 Di-

Hostis adest, 1 eja. Ingenti clamore per omnes
2 Condunt se Teucri portas, & 3 mœnia complent.
Namque ita discedens 4 præceperat 5 optimus armis
Æneas: 6 si qua interea Fortuna fuisset,
Neu 7 struere auderent aciem, neu 8 credere 9 campo:
Castra 10 modo, & 11 tutos servarent 12 aggere muros.
Ergo, etsi 13 conferre manum pudor, iraque 14 monstrat,
15 Objiciunt portas tamen, & 16 præcepta 17 facessunt,
Armatique cavis expectant 18 turribus hostem.
Turnus, 19 ut antevolans 20 tardum præcesserat 21 agmen,
Viginti 22 lectis 23 equitum 24 comitatus, & urbi
Improvisus adest: 25 maculis 26 quem 27 Thracius albis
Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum, o juvenes, qui 28 primus in hostem?
En, ait. Et 29 jaculum attorquens emittit in auras,
Principium pugnæ, & campo sese 30 arduus infert.
31 Clamore excipiunt socii, fremituque 32 sequuntur
Horrisono. Teucrum mirantur 33 inertia corda;

1 Non

1 Dicentes eja, id est, se mutuo cohortando. 2 Includunt. 3 Muros, & propugnacula castrorum. 4 Mandaverat. Alludit ad disciplinam Romanæ militiæ, quia severissime animadvertebatur in eos, qui injussu Imperatoris in hostem pugnassent. 5 Rei militaris scientissimus ac peritissimus: id est, sicut decet optimum Ducem. 6 Si qui forte oppugnationis aliusve belli casus, se absente, daretur 7 Instruere, 8 Committere se. 9 Patenti. 10 Solummodo. 11 Tuto munitus 12 Accumulatis terris & valle. 13 Cum hostibus insultantibus 14 Suadet, urget, hortatur eos. 15 Hostibus. 16 Æneæ. 17 Faciunt. 18 In propugnaculis factis in extremitatibus castrorum, quæ in morem urbis extruxerant. 19 Prout, secundum quod. 20 Tarde incedens, respectu equitum: vel, Turno festinanti tardum visum. 21 Peditum. 22 Electis ex omnibus aliis. 23 Ex equitibus. 24 Stipatus. 25 Albas habens maculas. Sic lib. 5. *quem Thracius albis Portat equus bicolor maculis*. 26 Turnum. 27 E Thracia. 28 Irruat. 29 Respecit mores Romanorum, ubi dux, hasta in fine hostium missa, principium pugnæ dedisse putabatur. 30 Eminens. 31 Rutuli acclamant & plaudunt illi facto, scil. hastæ jactui. 32 Turnum. 33 Ignava, quod non venirent, instructa acie, in pugnam; idque secundum Rutulorum opinionem, quos latebat mandatum Æneæ.

1 Quod

1 Non æquo dare se campo, non obvia ferre
Arma 2 viros, sed castra fovere. * Huc 3 turbidus atque huc
* Lustrat 4 equo 5 muros, aditumque 6 per avia quærit.
7 Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
Cum fremit ad 8 caulas, ventos perpessus 9 & imbres,
10 Nocte super media, 11 tuti sub matribus agni
12 Balatum exercent; 13 ille asper, 14 & improbus 15 ira
16 Sævit in 17 absentes; collecta 18 fatigat edendi
19 Ex longo * rabies, & 20 siccæ 21 sanguine 22 fauces:
Haud aliter 23 Rutulo, muros & castra 24 tuenti,
25 Ignescunt iræ: duris dolor 26 ossibus ardet,
Qua 27 tentet ratione aditus, 28 & qua via clausos
Excutiat 29 Teucros vallo, atque 30 effundat in æquor.
31 Classem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
Aggeribus 32 septam circum, & fluvialibus 33 undis
34 Invadit, 35 sociosque incendia poscit ovantes:
Atque manum 36 pinu flagranti fervidus implet.
Tum vero 37 incumbunt, 38 urget præsentia Turni:

*Pars II.* K At-

1 Quod non darent & crederent se. 2 Cum viri sint. * Circumspicit vagando in diversos angulos. 3 Turnus commotus ira. 4 In equo. 5 Castrorum. 6 Per loca inaccessa. Insolentiam notat Turni, & furorem, qui per avia quærebat viam. 7 Comparatio, qua clarissime impotentes Turni affectus ob oculos ponuntur. 8 Stabula ovium, ovilia. 9 Dum expectat aditum. 10 Ultra mediam noctem. 11 Per munimenta caularum. 12 Quo lupum irritant. 13 Sc. *unde*. 14 Effectus. 15 Furore, quia repellitur, aut secluditur. 16 Sævitiam suam acuit. 17 Seclusos a se, & quos capere negatum. 18 Torquet & urget ipsum. * Fames rabiosa. 19 Sc. *tempore*. 20 Non imbutæ ex longo tempore. 21 Prædarum. 22 Sc. *fatigans ipsum*. 23 Turno, quem lupo comparat. 24 Inspicienti. 25 Ignitæ fiunt & incenduntur. 26 Medullas usque penetrant. 27 Cogitanti, quo modo moliatur. 28 Et qua ratione via aliqua eliciat aut excutiat Troas castrorum vallo: proinde init consilium incendendæ classis. 29 Quos ovibus, intra caulas conclusis, comparat. 30 Effusim venire cogat in aciem & campum planum ad pugnandum. 31 Cohortem Teucrorum. 32 Circumseptam, id est, circumcinctam. 33 Numici. 34 Hoc cogitans, Turnus invadit. 35 Et exposcit a sociis lætis ignem, id est, ut immittant faces incendia facturas. 36 Face pingui & resinosa, quam in naves torqueat. 37 Rutuli combustioni navium. 38 Instigat eos.

1 Ju-

Atque omnis facibus 1 pubes 2 accingitur 3 atris,
4 Diripuere 5 focos: 6 piceum fert fumida lumen
Tæda, & 7 commixtam 8 Vulcanus ad astra 9 favillam.
10 Quis Deus, o Musæ, tam 11 sæva incendia 12 Teucris
Avertit? tantos ratibus 13 quis 14 depulit ignes?
Dicite. 15 Prisca fides facto, 16 sed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia 17 formabat in Ida
Æneas classem, & pelagi petere alta parabat;
Ipsa Deum fertur genitrix 18 Berecynthia magnum
Vocibus his adfata Jovem: Da, nate, petenti,
Quod tua cara 19 parens * domito te poscit * Olympo.
20 Pinea sylva 21 mihi, multos 22 dilecta per annos,
23 Lucus in 24 arce fuit 25 summa, quo sacra 26 ferebant,
27 Nigranti 28 picea, trabibusque obscurus 29 acernis:
30 Has ego 31 Dardanio juveni, cum classis egeret,
32 Læta dedi: nunc 33 sollicitam timor 34 anxius angit.
35 Solve metus, atque hoc precibus sine posse parentem,
36 Neu cursu quassatæ ullo, neu turbine venti
37 Vincantur. 38 Prosit nostris in montibus 39 ortas.
40 Filius huic contra, 41 torquet qui sidera mundi:

O ge-

1 Juventus Rutulorum. 2 Expedite instruitur, armatur. 3 Fumosis ex pice. 4 Rutuli sc. quia Turnus proposcerat ignem. 5 Ignes. Continens pro contento 6 Quale ex pice fit. 7 Fuligine picea. 8 Incendium, vel ignis. 9 Flammulam. 10 Rem incredibilem narraturus, invocat Musas Poeta. 11 Magna & violenta. 12 A navibus Trojanorum. 13 Sc. Deus. 14 Cybele depulit ignes e ratibus. 15 Factum hoc est valde antiquum, & ita obscurum. 16 Sed tamen fama est per annos durans & constans. 17 Formare parabat: non enim in Ida, sed in Antandro facta. 18 Cybele. quæ in *Berecyntho*, Phrygiæ monte, colitur. 19 Ego. * Postquam cœli dominus effectus est. 20 In qua plurimæ pinus nascuntur. 21 A me. 22 Pinus Magnæ matri sacra. 23 Ut sit mihi lucus consecratus. 24 Summo cacumine Idæ montis, quæ Gargatæ dicuntur. 25 Ad quem lucum. 26 Phrygii. 27 Ad nigredinem tendenti. 28 Arbore. 29 Ex acere arbore. 30 Arbores. 31 Æneæ. 32 Lubens & volens. 33 Quia scivit classem Æn. appetendam ignibus. 34 Anxietatem adferre solitus. 35 Exime mihi timorem, libera me hoc metu. Petitio. 36 Ne intereat classis pinea. 37 Trabes, quæ sacræ mihi sunt. 38 Ipsis. 39 Ortas esse in luco meo. 40 Jupiter respondet. 41 Sustinet, regit, id est, cui est rerum omnium potestas.

1 In

O genitrix, 1 quo fata 2 vocas? aut quid petis 3 illis?
4 Mortaline manu factæ 5 immortale carinæ
Fas habeant? 6 certusque incerta pericula lustret
Æneas? cui * tanta Deo permissa * potestas?
7 Infimo, ubi 8 defunctæ 9 finem, portusque tenebunt
Ausonios, 10 olim quæcumque evaserit 11 undis,
12 Dardaniumque ducem Laurentia vexerit 13 arva,
Mortalem 14 eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris esse Deas; quales 15 Nereja Doto,
Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
16 Dixerat: idque 17 ratum 18 Stygii per flumina fratris
Per pice 19 torrentes, atraque voragine 20 ripas
21 Annuit, & totum nutu tremefecit 22 Olympum.
Ergo aderat 23 promissa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant, cum Turni 24 injûria 25 matrem
Admonuit 26 ratibus sacris depellere 27 tædas.
28 Hic primum 29 nova lux oculis effulsit, & ingens
Visus 30 ab aurora 31 cælum transcurrere 32 nimbus,
33 Idæique 34 chori: 35 tum vox 36 horrenda per auras
37 Excidit, & Troum, 38 Rutulorumque agmina complet:
39 Ne trepidate 40 meas, Teucri, defendere naves,

K 2 Ne-

1 In quam conditionem. 2 Trabis, ut contra fatorum ordinationem, corruptibiles arbores non corrumpantur. 3 Pro illis vilibus rebus, aut, istis precibus. 4 Ab hominibus, qui mortales sunt 5 Jus immortalitatis, id est, petis ne ut immortales sint? 6 Securus eventuum & periculorum: quia potius qui navigat, incertus certa adit pericula *Ex mortali facere immortalem. 7 Quino id potius faciem. 8 Liberatæ munere navigandi vehendique Æneam 9 Navigationum. 10 Aliquando, tempore futuro, post septennales errores. 11 Ab undis, a procellis. 12 Æneam 13 Sc. ad. 14 Ei. 15 Nerei filia 16 Jupiter. 17 Firmum esse. 18 Stygia Plutonis, per quam non poterant Dii pejerare, 1 6. Dii *cujus jurare timent & fallere numen*. 19 Ardentes. 20 Per Stygias paludes. Confirmat autem promissum juramento peculiari. 21 Nutu significat. 22 Cœlum. 23 Tempus solvendi promissum sive quo naves, munere suo defunctæ, salvum Æneam in Italiam perduxissent. 24 Violentia injusta. 25 Deorum sc. id est, Cybelen. 26 Sacratis arboribus factis. 27 Faces ex tædis factas. 28 In hac exustione navium, aut hoc loco dicto. 29 Magnus & insolitus nimbus Deorum. 30 Incipiens ab Oriente: 31 Aerem. 32 Nubes splendore insignis, in qua Cybele, & Phrygiæ Deæ comites. 33 Qui sunt in tutela matris Deorum. 34 Sc. visi *sunt*. 35 Insuper. 36 Metuenda. 37 Ex nimbo. 38 Populorum Turni. 39 Ne festinate cum timore. Loquitur Cybele. 40 Mihi propter pinus sacratas.

Neve 1 armate manus: maria 2 ante exurere Turno,
Quam 3 sacras dabitur 4 pinus. Vos ite solutæ,
Ite, 5 Deæ pelagi; 6 Genitrix jubet. Et 7 sua quæque
Continuo 8 puppes abrumpunt 9 vincula ripis,
Delphinumque 10 modo demersis æquora rostris
Ima petunt. 11 Hinc virgineæ (mirabile monstrum)
Quot prius 12 æratæ steterant ad littora 13 proræ,
14 Reddunt se totidem facies, 15 pontoque feruntur
Obstupuere animis Rutuli: conterritus 16 ipse
Turbatis Messapus equis; 17 cunctatur & amnis
Rauca sonans, 18 revocatque pedem 19 Tyberinus ab alto.
At 20 non audaci cessit fiducia Turno:
Ultro 21 animos 22 tollit dictis, atque 23 increpat. ultro:
24 Trojanos hæc monstra petunt: his 25 Juppiter ipse
26 Auxilium solitum eripuit, 27 non tela, neque ignes
Exspectant 28 Rutulos. 29 Ergo maria 30 invia Teucris,
Nec 31 spes ulla fugæ: 32 rerum pars altera 33 adempta est.
Terra autem 34 in nostris manibus: 35 tot millia gentes
36 Arma ferunt Italæ, 37 Nil me fatalia terrent,

Si

1 Ad defensionem. 2 Citius, facilius. 3 Naves e pinibus sacris mihi ædificatas. 4 Adhuc naves. 5 Transformatæ in Deas pelagi. lege Ovid. 14. Met. 6 Deorum. Verba hæc sunt vel Cybeles, vel Poetæ. 7 Vincula. 8 Naves, incipientes a puppibus Nymphæ fieri. 9 Retinacula. 10 More. 11 Emergentes ex aquis. 12 Rostris æreis armatæ. 13 Naves. 14 Exhibent. 15 In mare. 16 Etsi Neptuni esset filius. 17 Fixus manet. 18 Non autem influere altum mare, id est, Tyrrhenum mare, in quod se Nymphæ, ex navibus factæ, receperant. Sic 8. lib. *refluitque exterritus amnis*: de eodem Tibri. 19 Deus, id est, Tiberis. 20 Animositas non amota est a Turno audace. 21 Suorum obstupescentium. 22 Erigit verbis consolatoriis. 23 Redarguit eos. 24 Portenta hæc Trojanos spectant, eorum perniciem prædicunt, malum Trojanis portendunt. 25 Quem dicunt profectionis suæ auctorem. 26 Quia non poterant amplius navibus aufugere, ut hactenus aufugerant. 27 Non expectant Trojani, ut Rutulorum telis, aut ignibus pereant, qui jam navium amissione perierunt, id est, debent jam non expectare, sed vereri. 28 Rutulorum manibus immissos. 29 Quia naves ablatæ sunt. 30 Sunt inaccessibilia. 31 Est eis relicta, id est, fugere non potuerunt. 32 Auxiliorum, sc. beneficium navigationis, facultas navigandi. 33 Amissis navibus. 34 In nostra est potestate, nobis paret. 35 Copiæ & auxilia recensita supra lib. 7. Al. *gentis*. 36 Contra tam paucos. 37 Nihil moveor, quod fatale ei fuerit in Italiam pervenire.

1 Qua-

Si qua Phryges præ se 1 jactant 2 responsa Deorum.
Sat 3 fatis, 4 Venerique 5 datum: tetigere quod arva
Fertilis 6 Ausoniæ Troes. Sunt & mea contra
Fata 7 mihi, 8 ferro 9 sceleratam exscindere gentem,
10 Conjuge prærepta; nec 11 solos 12 tangit 13 Atridas
Iste dolor, solisque licet 14 capere arma 15 Mycenis.
16 Sed periisse semel satis est. Peccare fuisset
Ante satis, penitus modo non genus omne perosos
Fæmineum: quibus hæc 17 medii fiducia valli,
18 Fossarumque moræ, 19 lethi discrimina parva
Dant 20 animos. An non viderunt 21 mœnia Trojæ
Neptuni fabricata manu 22 considere in ignes?
23 Sed vos, o 24 lecti, ferro 25 quis scindere 26 vallum
Apparat, & mecum invadit 27 trepidantia castra?
28 Non armis mihi Vulcani, 29 non mille carinis
Est opus 30 in Teucros: 31 Addant se 32 protinus omnes
Etrusci socios: 33 tenebras, & 34 inertia furta
35 Palladii, 36 cæsis summæ custodibus 37 arcis,



1 Quasi confingant ista. 2 Oracula. 3 Trojanorum. 4 Petitioni Veneris. 5 Concessum est. 6 Italiæ. 7 Faventia mihi Trojanorum fatis vicissim sua opponit, sc. ut gentem Trojanam in hac ipsa terra deleat, quæ aliena præripit conjugia. 8 Gladio. 9 Impiam, conjugii violatricem. 10 Sponsa Lavinia. 11 Etiam me tangit 12 Lædit. Ter. *Quo pacto Rhodum tetigerim in convivio*. 13 Menelaum, cui ablata fuit Helena uxor. 14 Contra raptorem conjugis. 15 Populis Menelai. Mycenæ patria Agamemnonis. 16 Verum dicent Trojani, se satis punitos propter Helenæ raptum a Paride factum. Resp. desiissent ergo peccare: didicissent odisse potius fœminas omnes, quam vel unam rapere: quod quia in Lavinia faciunt: iterum pereant. 17 Quia vallum habent intermedium, quo a nobis eripiuntur. 18 Dilationes, quas fossæ faciunt. 19 Parvæ distantiæ a morte. 20 Fiduciam. 21 A Majori ad Minus. 22 Æn. 1. *Tum vero omne mihi visum considere in ignes Ilium*. 23 Exhortatur ad oppugnandum. 24 Viri delecti ad militiam. 25 Vestrum. 26 Castrorum Trojanorum munitionem. 27 Infirma, aut Trojanorum trepidantium metu. 28 Non mihi, ut Achilli, opus est, πανοπλία: Vulcaniisque armis: satis ensis erit. 12. Æn. 29 Ut Græcis, Trojam expugnaturis. 30 Ad excidium Trojanorum. 31 Hoc propter Evandri, Tarchontis, Thuscorumque auxilia. 32 Porro tenus, id est, circumquaque, aut statim. 33 Non est, quod timeant, ne per tenebras & noctu capiantur, quod tempus maxime est opportunum insidiis. 34 Quæ inertibus, non strenuis viris, conveniant. 35 Quibus Ulysses cum sociis Palladium ex arce Trojana sustulit. 36 Per insidias interemptis. 37 Illi.

Ne timeant, nec 1 equi 2 cæca condemur in alvo.
3 Luce 4 palam, certum est igni 5 circumdare muros.
Haud sibi cum Danais 6 rem faxo & 7 pube Pelasga
Esse putent, decimum 8 quos 9 distulit Hector in annum.
Nunc adeo, 10 melior quoniam pars 11 acta diei,
Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
12 Procurate, viri, & 13 pugnam 14 sperate parati.
15 Interea vigilum excubiis 16 obsidere 17 portas
Cura datur Messapo, & 18 mœnia cingere 19 flammis.
Bis septem Rutuli, 20 muros qui 21 milite servent,
Delecti; ast illos centeni 22 quemque sequuntur
23 Purpurei cristis juvenes, auroque 24 corusci
Discurrunt, 25 variantque vices, 26 fusique per herbam
Indulgent vino, & 27 vertunt crateras 28 ahenos.
29 Collucent ignes: noctem 30 custodia ducit
Insomnem ludo.
Hæc 31 super e vallo prospectant Troes, & armis
32 Alta 33 tenent: nec non 34 trepidi formidine 35 portas
Explorant, 36 pontesque & 37 propugnacula 38 jungunt:
Tela 39 gerunt. 40 Instant Mnestheus, 41 acerque Serestus:
42 Quos pater Æneas, si quando 43 adversa 44 vocarent,
Re-

1 Lignei. 2 Tenebrosæ, id est, non insidiis, ut Græci, rem agemus. Victoria non dolo, sed virtute paranda est. 3 Ergo non per tenebras. 4 Ergo non per inertia furta. 5 Obsidere. 6 Militarem, id est, bellum. 7 Q. d. ignava respectu nostri. 8 Danaos & Pelagos. 9 Dimovit a patria & victoria, aut extendit in castris versantes. 10 Major, aut magis opportuna. 11 Transacta. 12 Reficite. 13 Contra Trojanos. 14 Refecti affectate, aut cum spe expectate invasionem Teucrorum. 15 Dum se reficiunt. 16 Obsidendi. Enallage conjugationis. 17 Novæ Trojæ aut castrorum Trojanorum. 18 Vallum castrorum cingendi. 19 Accensis ab excubitoribus. 20 Castrorum. 21 Multitudine militum. 22 Quemlibet centurionum. 23 Habentes in galeis cristas purpureas. 24 Fulgentes. 25 Per vices succedunt vigiliis, primæ, secundæ, tertiæ. 26 Dispersi. 27 Funditus ebibunt. 28 Æreos. 29 In castris & custodia. 30 Milites, qui excubabant, traducunt ludendo noctem sine somno. 31 Desuper. 32 Propugnacula. 33 Descendunt. 34 Trepidantes & festinantes. An satis firmiter clausæ atque munitæ sint. 35 Ligneos, quos sint. 36 Ligneos, quos sursum trahunt. 37 Pinnas ferro munitas, quibus hostem arceant. 38 Portis. 39 Ad muros. 40 Operi. 41 Vir strenuus. 42 Duos. 43 Sicut hostium oppugnationes & obsidiones. 44 Exigerent eorum præsidium.

1 At

Rectores 1 juvenum, & 2 rerum dedit esse magistros.
Omnis 3 per muros 4 legio 5 sortita periclum
Excubat, 6 exercetque vices, quod cuique 7 tuendum est.
Nisus erat portæ custos, 8 acerrimus armis,
9 Hyrtacides; comitem Æneæ quem miserat 10 Ida
Venatrix, 11 jaculo celerem 12 levibusque sagittis;
Et 13 juxta comes 14 Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit 15 Æneadum. 16 Trojana neque induit arma,
Ora puer 17 prima signans intonsa 18 juventa.
19 His amor 20 unus erat, pariterque in bella ruebant.
Tum quoque 21 communi portam statione tenebant.
Nisus 22 ait: Dii ne hanc 23 ardorem 24 mentibus addunt,
Euryale? 25 an sua cuique Deus fit 26 dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jam dudum invadere magnum
Mens 27 agitat mihi; 28 nec placida contenta quiete est,
Cernis, quæ Rutulos 29 habeat fiducia rerum:
30 Lumina rara micant: somno vinoque 31 sepulti
Procubuere: silent late loca. Percipe 32 porro,
33 Quid dubitem, & quæ nunc animo sententia surgat,
Æneam 34 acciri omnes, 35 populusque, patresque
Exposcunt; mittique 36 viros, qui 37 certa reportent.



1 Al. *juveni*, id est, Ascanio, prospectores, consultores, institutores, præsides. 2 Gerendarum. 3 In circuitu murorum. 4 Exercitus. 5 Sorte divisa ad pericula depellenda. 6 Per vices excubat. 7 Defendendum est. 8 Maxime strenuus in rebus bellicis. 9 Hyrtaci filius. Describit Nisum a parente, studioque jaculandi. Nisus & Euryalus numerantur inter amicorum paria, ut *Pylades* & *Orestes* & alii. 10 Mons Phrygiæ, patria & parens venatorum opt. inter alios Nisus: aut *Ida*, mater ejus. 11 Quia solum jaculum portare solebat. 12 Non ponderosis. 13 Nisum. 14 Erat. 15 Æneadarum, id est, inter Æneadas 16 Neque omnium, qui Trojana induerunt arma, alius quispiam pulchrior fuit. 17 Imberbia & lævia. 18 Lanugine & erumpente barba insigni. 19 Duobus. 20 Uniformis 21 Deputati ad standum pro portis in eodem loco. 22 Ad Euryalum. 23 Vehementem affectum ad aliquid novi perficiendum. 24 Nostris. 25 An suam quisque cupiditatem magnam pro Dei instinctu habet? 26 Vehemens & magna. 27 Meditatur. 28 Nec mens potest quiescere, etiamsi quiescere conetur. 29 Teneat. 30 Nocturnorum ignium. 31 Sepulti, obruti. 32 Profundius. 33 Quid mihi, varia in animo versanti, deliberetur tandem fixumque sedeat. 34 Advocari ad nos. 35 Alludit ad Romanorum consuetudinem apud quos primum populus jubebat, deinde patres fiebant auctores. 36 Aliquos. 37 Renuncient, quid certi de hac desit.

1 Si tibi, quæ posco, promittunt, (nam mihi facti
Fama sat est) 2 tumulo 3 videor reperire sub illo
Posse viam ad muros, & 4 mœnia Pallantea.
Obstupuit magno 5 laudum perculsus amore
Euryalus; 6 simul his 7 ardentem affatur 8 amicum:
Mene igitur socium summis adjungere 9 rebus,
Nise, 10 fugis? Solum te in tanta pericula 11 mittam?
Non 12 ita me genitor 13 bellis adsuetus Opheltes
14 Argolicum terrorem inter, Trojæque labores
Sublatum erudiit: nec tecum 15 talia gessi,
Magnanimum Ænean & 16 fata extrema secutus.
Est hic, est 17 animus 18 lucis contemptor, & 19 istum
Qui 20 vita bene credat emi 21 quo tendis, honorem,
22 Nisus ad 23 hæc: equidem de te nil 24 tale verebar.
Nec 25 fas: 26 non: 27 Ita me 28 referat tibi magnus 29 ovantem
Juppiter, aut 30 quicumque oculis hæc aspicit 31 æquis.
Sed si quis (32 quæ multa vides 33 discrimine tali)
Si quis in 34 adversum rapiat casusve, Deusve,
Te 35 superesse velim: 36 tua vita dignior 37 ætas.

1 Sit,

1 Propositio consilii. Si proceres Trojani tibi se soluturos promiserint, quasi poscam expeditionis hujus præmia: nam mihi facti fama sat est. Rationes enim postea reddit tres, cur Euryalum non admissurus comitem, sibi superesse velit. 2 Colliculo. 3 Mihi. 4 Ad Evandrum, ubi Æneam esse putabat. 5 Quia laus erat, per medios hostes iisse ad Æneam. 6 Cum obstupesceret. 7 Cupidine gloriæ. 8 Nisum. 9 Quas paras. 10 Renuis? 11 Mitti unum? 12 Ut me socium fugere debeas? 13 Commendat patrem a virtute militari. 14 Inter bella, quæ Græci Trojanis inferebant, natum educatumque. Ter. *Quidquid peperisset, decreverunt tollere*. Nati enim infantes & ab obstetrice sublati protinus nudi in terra statuebantur: Deorumque auxilium nascenti invocabatur. Inde a patribus tollebantur. Qui autem non tollebatur, pro abdicato & projectitia habebatur. 15 Ut me comitem fugias. 16 Usque ad fatalem terram. 17 Meus est. 18 Vitæ, præ gloria, id est, non curo mori. 19 Tuum, & a te modo contemptum. 20 Vitæ pretio. 21 Ad quem properat. 22 Respondit. 23 Euryali verba. 24 Quale tu suspicaris in præsentia, id est, satis confidebam virtuti & animositati tuæ. 25 Æquum erat de te quidquam dubitare. 26 Non fas est. 27 Quod sentio, dico. 28 Reducat. 29 Mediocri victoria lætantem. 30 Deus. 31 Favorabilibus. 32 Quia pericula. 33 In periculo tali, quale est, per medios hostes viam capiare. Solet enim rebus, præclare cæptis, raro fortuna respondere. 34 Rem adversam, id est, mortem. 35 Superviver, post mortem meam. 36 Quam mea. 37 Est.

1 Ut

1 Sit, qui me 2 raptum 3 pugna, 4 pretiove redemptum
5 Mandet humo 6 solita: aut, si qua 7 id Fortuna vetabit,
8 Absenti 9 ferat 10 inferias, 11 decoretque 12 sepulchro.
Neu 13 matri miseræ tanti sim causa doloris:
Quæ te sola, puer, multis e 14 matribus 15 ausa
Persequitur, 16 magni nec mœnia curat Acestæ.
17 Ille autem: Causas nequidquam 18 nectis inanes,
Nec mea jam mutata loco sententia 19 cedit.
20 Acceleremus, ait. 21 Vigiles simul excitat. Illi
22 Succedunt, servantque 23 vices: 24 statione 25 relicta
26 Ipse comes Niso graditur, 27 regemque requirunt,
Cætera per terras omnes animalia 28 somno
Laxabant curas, & corda 29 oblita laborum:
30 Ductores Teucrum 31 primi, delecta juventus,
Consilium 32 summis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quisve Æneæ 33 jam 34 nuntius esset,
35 Stant longis 36 adnixi 37 hastis, & scuta tenentes,
Castrorum & 38 campi 39 medio. Tum Nisus, & una
Euryalus 40 confestim 41 alacres 42 admitti orant:



1 Ut sit. 2 Morte. 3 Inter pugnandum. 4 Sicut Achilles Hectoris corpus reddebat. 5 Sepeliat. 6 Ubi cæteri sepeliuntur: vel, more solito debitoque exequiarum munere. 7 Me habere legitimam sepulturam. 8 Mihi, id est, ut sit aliquis, qui, &c. 9 Inferebantur autem sacris hisce mortuorum, mel, lac, oleum, vinum, sanguis, comæ. 10 Sacrificium inferis placandis fieri solitum. 11 Et qui ornet me. 12 Sc. inani, id est, cenotaphio. 13 Tuæ. 14 Trojanis, quæ in Sicilia manserant. 15 Mare iterum ingredi. 16 Nec cum reliquis matribus remansit in urbe, ab Acesta, rege Siciliæ, condita donataque Trojanis: ut lib. 5. 17 Euryalus respondit. 18 Ingeris nihil in me profuturas. 19 Mutabitur, neque cedet a statione sua. 20 Properemus ad conceptum facinus. 21 Qui officio vigilandi addicti erant. 22 Quia Euryalus & Nisus vigiles erant, ideo illi successere. 23 Officium vigilandi. 24 Loco, vigilibus ad excubias agendas assignato. 25 Ab Euryalo. 26 Euryalus. 27 Ascanium principem, regis filium, cui jus ad regnum. Ita lib 6. Ariadna, Minois regis filia, dicitur regina: & Laviniæ datur corona 7. l. 28 Dormiendo. 29 Erant. 30 Duces, gubernatores. 31 Præcipui. 32 Et jam quasi extremis, & in summo periculo sitis. 33 In tam arcta obsidione. 34 Qui talia nuntiaret. 35 Ductores Trojanorum. 36 Suffulti: 37 Quas in manibus habebant. 38 Areæ, quæ erat in nova urbe nondum ædificata. 39 Sc. in. 40 Pariter. 41 Læti, & præ se ferentes fiduciam. 42 Admitti ad consilium.

1 Rem magnam, pretiumque 2 moræ 3 fore. Primus Julus
Accepit 4 trepidos, ac Nisum 5 dicere jussit.
Tum 6 sic Hyrtacides: 7 Audite o mentibus æquis,
Æneadæ; neve hæc nostris 8 spectentur ab annis,
Quæ 9 ferimus: 10 Rutuli somno vinoque 11 soluti
12 Procubuere. 13 Locum 14 insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in bivio 15 portæ, quæ proxima ponto.
16 Interrupti 17 ignes, aterque ad sidera 18 fumus
Erigitur. 19 Si fortuna permittitis uti,
20 Quæsitum Ænean ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum spoliis, ingenti cæde 21 peracta,
22 Affore cernetis; 23 nec nos via fallit euntes.
24 Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
25 Venatu assiduo, & totum cognovimus 26 amnem.
27 Hic 28 annis gravis, atque 29 animi maturus 30 Alethes:
Dii patrii, quorum semper sub 31 numine Troja est,
32 Non tamen omnino Teucros delere paratis,

1 Cum

1 Sc. *&* *promittunt*. 2 Differendi consilii. Q. d. fieri quidem potest, ut importunus videatur interventus hic noster qui consultationes vestras remoretur: fore tamen speramus, ut rei oblatæ pondus moram officio compenset. 3 Ex ipsorum admissione. 4 Gestientes. 5 Quod vellet. 6 Filius Hyrtaci Nisus sic orsus est. 7 Quæ dicam. 8 Considerentur, id est, non judicentur pro juvenili ætate nostra: quia sumus pene pueri. 9 Adferimus. 10 Qui urbem hanc obsident. 11 Immersi. 12 Id est, prostraverunt se. 13 Aptum. 14 Rutulis faciendis. 15 Quod tendit ad portam castrorum, quæ proxima est Tyrrheno mari. 16 Aliis sc. extinctis, aut certe deficientibus, quod ex fumo apparet: quod signum est ignium sopitorum, atque eos dormire. 17 Rutulorum. 18 Sine flamma. 19 Si occasione fortuito nobis oblata per vos vestrumque imperium uti liceat: neque enim ex rei militaris disciplina atque sacramento licet a castris discedere inconsulto duce. 20 Investigatum a nobis. 21 Ad futurum. 22 Ab ipso nobiscum. 23 Multos in via occiderunt. 24 Dat casum Frontem ædificiorum urbis Pallantei existentem sub vallibus obscuris; sic enim e longinquo spectantibus visa nemus & luci: l. 8. *solemnem rex Arcas honorem Herculi ferebat Ante urbem in luco*. 25 Priusquam obsidio esset. 26 Tiberim qui Pallantis urbem prætetlabitur. 27 inquit ad hæc verba. 28 Senio fessus, confectus. Horat. Sat. 1. l. 1. *O fortunati mercatores*, gravis annis, *Miles ait*. 29 Consilio cæteros antelbas. Nam in senibus viget prudentia. Unde Ovid. *Seris venit usus ab annis*. Sic Æn. 5. *Hoc Helymus facit*, hoc ævi maturus: *Acestes*. 30 Vir Trojanus, cujus consilio in 5. usus est Æneas. 31 Divino nutu & potestate. 32 Tametsi hactenus in summo periculo versamur.

1 Quan-

1 Cum tales animos juvenum, & tam certa 2 tulistis
Pectora. Sic 3 memorans, humeros dextrasque tenebat
4 Amborum, & vultum lacrymis atque ora rigabat.
Quæ vobis, quæ digna, 5 viri, pro laudibus istis
Præmia posse rear solvi? 6 pulcherrima primum
Dii, moresque dabunt vestri: 7 tum cætera reddet
8 Actutum pius Æneas, atque integer ævi
Ascanius, meriti tanti non 9 immemor unquam.
Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
10 Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penates,
11 Assaracique Larem, & 12 canæ penetralia Vestæ,
13 Obtestor. 14 Quæcumque mihi fortuna 15 fidesque est,
In vestris 16 pono 17 gremiis. Revocate parentem
18 Reddite 19 conspectum. 20 Nihil illo triste 21 recepto.
Bina 22 dabo 23 argento perfecta, atque aspera 24 signis
Pocula, 25 devicta genitor quæ 26 cepit 27 Arisba:
Et 28 tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem 29 dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, 30 sceptrisque potiri
31 Contigerit victori, & prædæ 32 ducere sortem:
Vidisti, quo Turnus equo, quibus 33 ibat in armis
34 Aureus? 35 ipsum illum 36 clypeum 37 cristasque 38 rubentes
39 Excipiam sorti, 40 jam nunc tua præmia, Nise.

K 6 Præ-

1 Quando quidem. 2 Protulistis, produxistis. 3 Alethes. 4 Euryali & Nisi. 5 O viriles animi. 6 Præmia. 7 Insuper. 8 Statim & in præsentia Æneas, in posterum & æternum Ascanius, ubi ad ætatis maturitatem & imperium summum pervenerit. 9 Futurus. 10 Sermonem ex ore loquentes capit Ascanius, ut ad quem ista propius spectant. 11 Et per Deum familiarem domus Anchisæ. 12 Antiquissimæ Deorum terræ, & parentis Deorum. 13 Adjuro. 14 Quidquid casu aut consilio agendum est. 15 Quæ in principe debet esse maxima. 16 Colloco eam fortunam & fidem. 17 Potestate vestra, id est, me commendo vestræ virtuti. 18 Nobis. 19 Ejus. 20 Erit nobis. 21 In castra sua. 22 Vobis. 23 Sc. ex. 24 Insculptis. 25 A Trojanis prius, postea iterum a Græcis expugnata. 26 Ab Heleno. 27 Phrygiæ oppido. 28 Sedes, quales sunt tripodes Apollinis. 29 Vobis: quia mihi ab ea datum est. 30 Regalibus in ignibus. 31 Mihi, a patri. 32 Constituere, ita ut dux sibi quodvis munus extra sortem recipiat. 33 Equitabat heri, cum nos provocaret in campum. 34 Aureis armis insignitus. 35 Equum. Sc. Il. 10. Hector Doloni promittit equos Achillis. 36 Quem Turnus habebat. 37 Galeæ ejus. 38 Purpureas. 39 Extra sortem divisæ prædæ, exsortes recipiam, & tibi dabo. 40 Ex hoc tempore.

1 An-

Præterea bis sex genitor lectissima 1 matrum
Corpora captivosque dabit, suaque omnibus arma:
2 Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
Te vero, mea 3 quem spatiis propioribus ætas
Insequitur, 4 venerande 5 puer, jam 6 pectore toto
Accipio, & 7 comitem casus complector in omnes.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, seu bella geram; tibi maxima rerum,
Verborumque 8 fides. Contra quam talia fatur.
Euryalus: Me 9 nulla dies tam fortibus ausis
10 Dissimilem arguerit: 11 tantum, Fortuna secunda,
Aut adversa cadat. Sed te 12 super omnia dona
Unum oro: genitrix Priami de 13 gente vetusta
Est mihi, quam miseram 14 tenuit non 15 Ilia tellus,
Mecum excedentem, non 16 mœnia regis Acestæ.
Hanc ego nunc ignaram hujus quodcumque pericli est,
17 Inque salutatam 18 linquo (nox, & tua testis
19 Dextera) quod nequeam lacrymas perferre parentis,
At tu, oro, solare 20 inopem, & succurre 21 relictæ,
Hanc sine me spem ferre 22 tui: 23 audentior ibo
In casus omnes: 24 Perculsa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas: ante omnes pulcher 25 Julus,
Atque 26 animum 27 patriæ 28 strinxit pietatis 29 imago.
Tum sic 30 effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.

1 Nam-

1 Ancillarum fertilium. 2 Scilicet dabit. 3 Qui mihi ætate viciniores, & minus anteis, quam Nisus. 4 Forma & forti pectore. 5 Euryale. 6 Perfecto amore. 7 Te socium. 8 Commissio & creditio erit. 9 Nullum tempus. 10 Imparem aut indignum probaverit. 11 Hoc tantum de me promitto; fortuna, quod volet, faciat, qualitercumque evenerit, sive prospere, sive adverse. Al. *tantum fortuna secunda, Haud adversa cadat*. 12 Plus quam. 13 Genere nobili & antiquo ipsius Priami. 14 Ut me sequeretur. 15 Trojana. 16 Terruerunt in Sicilia. 17 Tmesis, Insalutatam, non valedicto. 18 Relinquo. 19 Virtus. 20 Miseram & consolationis atque auxilii indigentem. 21 A me. 22 De te, id est, fac me posse sperare, te non defuturum precibus meis. 23 Audacior. 24 Commiseratione pueri. 25 Dedit lacrymas. 26 Ejus. 27 Qualis est in Ænea patre. Pathos a similitudine passionis, quam Oratores ὁμοιοπάθειαν vocant: de quo vide Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 28 Coarctavit. 29 Repræsentavit Euryalus charitatem erga parentes. 30 Julus, id est, Ascanius.

1 Nam

1 Namque erit ista mihi genitrix, nomenque 2 Creusæ
Solum 3 defuerit, nec 4 partum gratia talem
Parva manet, casus factum quicumque sequetur.
Per 5 caput 6 hoc juro, per quod 7 pater 8 ante solebat,
Quæ tibi polliceor 9 reduci, rebusque 10 secundis,
Hæc eadem matrique tuæ generique 11 manebunt.
Sic 12 ait illacrymans: humero simul 13 exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
14 Gnosius, atque 15 habilem vagina aptarat 16 eburna,
Dat Niso Mnestheus 17 pellem, horrentisque leonis
Exuvias; galeam fidus 18 permutat 19 Alethes.
Protinus armati incedunt; quos omnis euntes
20 Primorum 21 manus ad portas juvenumque senumque
22 Prosequitur votis. Nec non & pulcher Julus,
Ante 23 annos animumque gerens curamque virilem,
Multa 24 patri portanda 25 dabat mandata; sed auræ
Omnia 26 discerpunt, & nubibus 27 irrita donant.
28 Egressi 29 superant 30 fossas, 31 noctisque per umbram
Castra 32 inimica petunt: multis tamen 33 ante futuri

1 Exi-

1 Nam habeo eam matris loco. 2 Matris meæ. 3 Deerit. 4 Nam quæ te talem peperit, ingentem meretur gratiam, sive incolumis redieris, sive non. Præmia enim non eventis, sed virtuti, debentur. 5 More sumpto a *Græcis jurare putatis per caput alterius*. Juven. 6. Sat. 6 Meum. 7 Æneas. 8 Prius. 9 Reducto & redeunti. 10 Bene gestis. Silentio mittit adversa omnia. 11 Firma & conservata erunt, si quid adversi acciderit. Mos erat, ut decreta dona alicui, si cecidisset, cui debebantur, darentur domui suæ. 12 Ascanius. 13 Ut daret Euryalo. 14 Cretensis, ad distinctionem Lycaonis, quem in lupum fabulæ mutatum tradunt. 15 Portatilem. 16 Ex ebore facta. 17 Qua exuerat leonem horribilem. 18 Quia sunt aliæ galeæ explorantium. 19 Senior ille. 20 Procerum, a nominativo, *primores*. 21 Multitudo. 22 Porro & longo ordine sequitur. 23 Maturos. 24 Ad patrem suum deferenda. 25 His. 26 Distrahunt omnia mandata: quia non pertulerunt illa Æneæ. Promissa & mandata, quæ exitum non habent, Poetæ dicunt a ventis discerpi. Catul. *Quæ cuncta aeris discerpunt irrita venti*. 27 Ad Æneam non perventura propter eorum necem. 28 Castris, aut castra. 29 Transgrediuntur. 30 Ante castra factas, 31 Quia non erat, & non videbantur. 32 Hostilia & ipsis nocitura, mortemque allatura: quia illi diu commorati in hostes incident, 33 Priusquam castra illa inimica eis sint perniciosa.

1 Ad

1 Exitio. Passim somno vinoque per herbam
2 Corpora 3 fusa vident, 4 arrectos littore 5 currus,
Inter 6 lora 7 rotasque viros, simul arma jacere.
8 Vina simul. Prior Hyrtacides sic 9 ore locutus:
Euryale, 10 audendum dextra. Nunc ipsa 11 vocat res;
12 Hac 13 iter est. Tu, ne qua 14 manus se 15 attollere nobis
A 16 tergo possit, 17 custodi; & 18 consule longe.
Hæc ego 19 vasta dabo, & 20 lato te limite ducam.
Sic 21 memorat, 22 vocemque premit, simul ense 23 superbum
24 Rhamnetem aggreditur, 25 qui forte tapetibus altis
26 Extructus toto proflabat pectore 27 somnum;
Rex 28 idem, & regi Turno gratissimus augur:
29 Sed non 30 augurio potuit depellere 31 pestem.
Tres 32 juxta famulos 33 temere inter tela jacentes,
Armigerumque Rhemi 34 premit, aurigamque 35 sub ipsis
36 Nactus equis, 37 ferroque secat 38 pendentia 39 colla.
Tum caput ipsi aufert 40 domino, 41 truncumque relinquit

San-

1 Ad exitium, id est, necem. 2 Rutulorum. 3 Prostrata. 4 Habentes temones arectos ad litus. 5 Quibus depugnabant. 6 Habenas. 7 Currum. 8 Dolia, scyphos, vasa vinaria. Continens pro contento: vel, vina quæ pota evomuerant. 9 Non solo nutu, sed expressa voce. 10 Audacter operandum est. 11 Suadet occasio, opportunitas. 12 Per hostium nostra virtute cæsorum cædem, & nostram audaciam. 13 Ad Æn. 14 Multitudo bellantium. 15 Erigere, assurgere contra nos. 16 Nostro. 17 Observa. 18 Provide late. 19 Fusa humo corpora. Al. ego dabo hæc loca sine obstaculo pervia. 20 Aperiam tibi viam, qua sequaris, latam. 21 Nisus. 22 Submisse loquitur, aut supprimit & tacet. 23 Superbe ornatum. 24 Rutulum illum. 25 Rhamnes. 26 Fultus toro alto, tapetibus ornato, stertebat. Ab Extruo. 27 Vapores, unde somnus producitur. 28 Idem Rhamnes erat rex. 29 Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσσατο κῆρα μέλαιναν. Il. 3. 30 Arte augurandi, qua debebat mala sua prævisa cavere. 31 Mortem, perniciem, cædem a Niso illatam. 32 Junctam simul, ut sint famuli Rhemi. Enumerat eos Poeta, quos Nisus, castra hostium ingressus, interfecit. 33 Negligenter, secure, mixtim & sine ordine. 34 Opprimit, id est, interficit. 35 Inter aut circa equos. 36 Eum. 37 Gladio aut securi amputat. 38 Quia caput vino somnoque gravatum erat. 39 Aurigæ, vel equorum. 40 Rhemo. 41 Corpus truncatum, & sine capite lib. 2. *jacet ingens littore truncus.*

1 Qui-

Sanguine 1 ſingultantem: 2 atro tepefacta cruore
Terra, torique 3 madent. 4 Nec non Lamyrumque, Lamumque,
Et juvenem Serranum, illa qui 5 plurima nocte
Luſerat, inſignis facie, multoque jacebat
Membra 6 Deo victus: felix, ſi 7 protinus illum
Æquaſſet nocti ludum, 8 in lucemque 9 tuliſſet.
10 Impaſtus ceu 11 plena leo per ovilia 12 turbans
(13 Suadet enim 14 veſana fames) manditque, trahitque
15 Molle pecus, 16 mutumque metu: 17 fremit ore 18 cruento.
Nec 19 minor Euryali 20 cædes. 21 Incenſus 22 & ipſe
23 Perfurit, ac multam 24 in medio 25 ſine nomine plebem,
Fadumque, Hebeſumque 26 ſubit, Rhœtumque, Abarimque,
27 Ignaros; 28 Rhœtum vigilantem, & 29 cuncta videntem;
30 Sed magnum metuens ſe poſt 31 cratera 32 tegebat:
Pectore in adverſo 33 totum 34 cui 35 comminus enſem
36 Condidit adſurgenti, & 37 multa morte recepit.
38 Purpuream vomit 39 ille animam, & cum ſanguine mixta

Vi-

1 Quaſi ſingultando fluentem. 2 Quia potu vitiato. 3 Humectantur. 4 Inſuper premit, id eſt, opprimit. 5 Plurimum, id eſt, in plurimam uſque noctem, ſive ad maximam noctis partem. 6 Vino, vel ſomno. 7 Porro tenus, ulterius pergendo, vel non intermittendo, id eſt, ſi luſiſſet noctem totam. 8 Uſque. 9 Illum ludum. 10 Famelicus, & qui pabulum non invenit. 11 Ovium. 12 Graſſatus. Alii agnoſcunt Tmeſin, perturbant ovilia. 13 Lupo ovilia perturbare. *Quos improba ventris Exegit cæcos rabies*, dixit 2. Æn. de lupis eſurientibus. 14 Male aut parum ſana. 15 Teneros agnos. 16 Et quibus ablatus eſt præ timore. 17 Leo. 18 Sanguine perſuſo, aut ſanguinis ſitiente. 19 Quam cædes. Niſi, id eſt, quam Niſus fecerat. 20 Erat. 21 Inflammatus ardore vindictæ. 22 Etiam. 23 Perfecte furit. 24 Exiſtens in medio eorum. 25 Ignobilem. 26 Aggreditur. 27 Dormientes, ſomno vinoque ſepultos. 28 Sc. *ſed*. 29 Quæ fecerant Niſus & Euryalus. 30 Sc. *ille*. 31 Vas vinarium, tamquam clypeum, qui alias pro telo. 32 Abſcondere volebat. 33 Capulo tenus. 34 Rhœto. 35 De propinquo. 36 Abdidit Euryalus. 37 Multo cruore gladium iterum ad ſe traxit atque eduxit. 38 Sanguine, qui eſt ſedes animæ. 39 Rhœtus.

1 Evo-

Vina 1 refert moriens. 2 Hic furto 3 fervidus instat,
Jamque ad Messapi socios tendebat, ubi ignem
4 Deficere extremum, & 5 religatos 6 rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Nisus,
(Sensit enim nimia cæde, atque 7 cupidine 8 ferri)
9 Absistamus, ait: nam lux 10 inimica propinquat.
Pœnarum exhaustum satis est: 11 via facta per hostes.
12 Multa virum 13 solido argento perfecta relinquunt,
Armaque, craterasque simul, pulchrosque tapetas.
Euryalus 14 phaleras Rhamnetis, & 15 aurea bullis
Cingula, 16 Tiburti Remulo ditissimus olim
Quæ 17 mittit dona, 18 hospitio cum 19 jungeret absens
Cædicus: 20 ille suo moriens 21 dat habere 22 nepoti:
Post mortem bello 23 Rutuli, pugnaque 24 potiti:
Hæc rapit, atque humeris 25 nequidquam fortibus 26 aptat.
Tum galeam 27 Messapi 28 habilem, cristisque 29 decoram
Induit. 30 Excedunt 31 castris, & 32 tuta capessunt.
Interea 33 præmissi equites ex 34 urbe Latina,
Cætera dum 35 legio 36 campis instructa moratur.

1 Ibant,

1 Evomit. 2 Euryalus furtivas ac nocturnas cædes prosequitur. 3 Ex successu. 4 Extingui. 5 Ad stipitem, circum quem pascebant. 6 Ex more militari. 7 Affectione cædendi. 8 Euryalum efferri. 9 Desinamus. 10 Nobis, qui pauci sumus. 11 Est. 12 Et hoc dicto, *relinquunt*, &c. 13 Integro & impermixto. 14 Ornamenta equorum. 15 Aureas bullas habentia. 16 Tiburtino. 17 Mittebat pro donis. 18 Jure hospitalitatis. 19 Scil. illi. Fuit mos hospitalitatis apud majores, ut hospites invicem sibi munera darent. 20 Remulus Tiburtinus. 21 Dat ea habenda, Hellenismus. 22 Rhamneti. 23 Alicujus viri fortis. 24 his cingulis, id est, Cædicus, postquam a Rutulo quovis divite, a se superato bello publico, & singulari pugna cingula illa abstulisset, legavit ea Remulo Tiburtino, qui moriens testamento legavit Rhamneti, nunc interfecto, unde abstulit Euryalus. 25 Frustra & sine utilitate. Neque enim diu fruiturus erat: periturus sc. Volscentis manu. 26 Accomodat ea. 27 Dormientis, Messapus enim non erat cæsus. 28 Portabilem, aptam & convenientem. 29 Splendentem, pulchram. 30 Nisus & Euryalus. 31 Rutulorum. 32 Captum eunt loca, quæ putabant esse sine hostibus; sed adventante novo equitatu, minime tuta invenerunt. 33 Ut una cum Turno obsidionem firmarent: nam totum Latium conjuraverat in Trojanos. 34 Laurolavinio, regis Latini urbe. 35 Peditum, id est, peditatus, cui tardior incessus, quam equitibus. 36 In locis amplis.

1 Pro-

1 Ibant, & Turno regi 2 responsa ferebant,
3 Tercentum, 4 scutati omnes, Volscente 5 magistro,
Jamque 6 propinquabant 7 castris, muroque subibant.
Cum procul 8 hos 9 lævo 10 flectentes limite cernunt
Et 11 galea Euryalum 12 sublustri noctis in umbra
13 Prodidit 14 immemorem, 15 radiisque 16 adversa refulsit.
Haud temere est 17 visum, conclamat ab agmine Volscens:
18 State, viri. Quæ causa viæ? quive estis in armis?
Quove 19 tenetis iter? 20 Nihil illi tendere contra:
Sed 21 celerare fugam in sylvas, & fidere 22 nocti.
Objiciunt equites sese ad 23 divortia 24 nota
25 Hinc atque hinc, omnemque 26 aditum custode 27 coronant.
28 Sylva 29 fuit, late dumis atque ilice 30 nigra
31 Horrida, quam 32 densi complerant undique 33 sentes:
34 Rara per 35 occultos lucebat semita calles.
Euryalum tenebræ ramorum, onerosaque 36 præda
Impediunt, 37 fallitque timor regione viarum.
Nisus 38 abit: jamque 39 imprudens evaserat hostes,
Atque locos, qui post 40 Albæ de nomine 41 dicti
Al-

1 Prodibant. 2 Super ea re, an sc. venturi essent Latini auxilio contra Trojanos. 3 Trecenti equites. Respicit militiam Rom. ubi equitum hic numerus in quaque legione. 4 Armati: ubi Servius ait, scuta fuisse equitum, clypeos peditum. 5 Equitum sc. quæ dignitas secunda erat a dictatura. 6 Hi treecenti equites appropinquabant. 7 Suorum, aut Trojanorum. 8 Vallum seu mœnia Trojanorum, mero designata. 9 Nisum & Euryalum. 10 Per viam transversam a sinistra parte. 11 Iter. 12 Messapi, cristis decore. 13 Parum lucis habente, non penitus illustri, quod lib. 6. dicit. *Lunæ sub luce maligna*. 14 Manifestavit hostibus. 15 Galeæ levis & nitidæ, quæ ipsum proditura esset, nam potius galeam abjecisset fulgentem. 16 Lunaribus, aut diei appetentis: supra, *nam lux inimica propinquat*. 17 Objecta. 18 A Volscente illos fugere. 19 Sistite cursum. 20 Tenditis? 21 Nisus & Euryalus nihil ei respondebant, neque contra adversos tendebant. 22 Celeriter arripiebant. 23 Tenebris, per quas elabi sperabant. 24 Diverticula viarum, semitas transversas. 25 Sibi, qui Latini erant. 26 Utrinque. 27 Locum, per quem abire possent. 28 In morem coronæ cingunt. 29 Descriptio sylvæ ab arborum generibus. 30 Illic. 31 Densa & obscura. 32 Aspera. 33 Spinæ densæ condite. 34 Angusta. 35 A spinis & vepribus. 36 Spoliorum. 37 Facit eum errare, quia ignoravit regionem viarum. 38 Aufugit. 39 Ignarus relicti Euryali. 40 Urbis. 41 Sunt.

3 Cum

Albani; 1 tum rex 2 stabula alta Latinus habebat.
3 Ut stetit, & frustra absentem respexit 4 amicum:
5 Euryale infelix, qua te regione reliqui?
Quave sequar? rursus 6 perplexum iter omne revolvens
7 Fallacis sylvæ, simul & vestigia 8 retro
9 Observata legit, 10 dumisque silentibus errat.
Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum.
Nec longum 11 in medio 12 tempus; cum 13 clamor ad 14 aures
Pervenit, ac videt Euryalum, quem jam 15 manus omnis
16 Fraude loci & noctis, subito 17 turbante tumultu,
Oppressum rapit, & conantem 18 plurima 19 frustra.
20 Quid 21 faciat? 22 qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese medios 23 moriturus in hostes
Inferat, & pulchram 24 properet per 25 vulnera mortem?
26 Ocius 27 adducto torquens 28 hastile lacerto,
Suspiciens altam Lunam, & sic 29 voce precatur:
Tu, 30 Dea, tu 31 præsens nostro succurre 32 labori,
Astrorum 33 decus, & nemorum 34 Latonia custos.
Si qua 35 tuis unquam 36 pro me pater Hyrtacus 37 aris
Dona tulit, si 38 qua ipse meis venatibus auxi,
Suspendive 39 tholo, aut 40 sacra ad fastigia fixi;

1 Hunc

1 Cum hoc fieret. 2 Equorum. 3 Postquam Nisus stetit ad illos lacus. 4 Euryalum. 5 Hæc secum. 6 Implicitum variis circuitibus. 7 Ambagibus semitarum. 8 Repetit. 9 Memoriæ mandata. Idem dictum est in 2. de Ænea, Creusam repetente. 10 Inter dumos, ubi alta erant silentia. 11 Inter auditum sonum, sive clamorem, & visum Euryalum. 12 Erat. 13 Eorum sc. qui Euryalum comprehenderant. 14 Nisi. 15 Multitudo. 16 Quia non invenerat per sylvas aditum. Sic modo dixit, *Fallacem sylvam*. 17 Perturbante eum. 18 Sc. eluctari, aut hostem ferire. 18 Quia circumventus a multis, nihil potuit. 19 Pathos ab addubitatione, quam Græci ἀπορησιν vocant. Vide Macrob. Sat. lib. 4. cap. 6. 20 Nisus. 21 Quibus viribus, copiis aut auxiliis? 22 Certus mori. 23 Celeriter provocet. 24 Et ab hostibus illata, & ab iis suscepta. 25 Cito. 26 Ad se, ut fortius emittet. 27 Jaculum. 28 Verbis expressis, cum & mente precati posset. 29 Quia Dea es. 30 Favorabilis, aut cito. 31 Laborioso periculo. 32 Ornamentum. 33 Latonæ filia Diana, aut Luna. 34 Ad tuas aras. 35 Pro salute mea. 36 Aliqua dona. 37 Ad trabum in æde tua connexione 11. *Tholus* enim est pars illa sub tecto, in qua trabes coeunt, fixo insuper scuto, a quo dona & spolia suspendebantur, quæ sacrabantur Diis. 38 Sublimitatem delubri aut vestibuli sacri.

1 Mul-

1 Hunc sine me turbare globum, & 2 rege tela per
auras.
3 Dixerat: & toto connixus corpore, 4 ferrum
Conjicit. Hasta volans noctis diverberat 5 umbras,
Et venit 6 aversi in 7 tergum 8 Sulmonis, ibique
9 Frangitur, ac 10 fisso transit 11 præcordia 12 ligno.
13 Volvitur 14 ille vomens calidum de pectore 15 flumen
Frigidus, & longis singultibus ilia 16 pulsat.
17 Diversi 18 circumspiciunt. 19 Hoc acrior idem
Ecce aliud 20 summa telum 21 librabat ab aure,
Dum 22 trepidant, 23 iit hasta Tago per tempus
utrumque
24 Stridens, trajectoque 25 hæsit tepefacta cerebro.
26 Sævit atrox 27 Volscens, nec teli conspicit usquam
Auctorem, nec 28 quo se ardens 29 immittere possit.
Tu 30 tamen 31 interea calido mihi sanguine pœnas
Persolves 32 amborum, inquit: 33 simul ense 34 recluso
Ibat 35 in Euryalum. Tum 36 vero exterritus, 37 amens
Conclamat Nisus, nec se celare tenebris
Amplius, aut 38 tantum potuit perferre dolorem:
39 Me, me, (adsum qui 40 feci) in me convertite
ferrum,
O Rutuli, mea fraus omnis; nihil 41 iste nec ausus,
Nec

1. Multitudinem hanc trecentorum militum confusam distrahere ac dissipare, quo amicum eripiam. 2 Nam & ipsa Diana venatrix jaculatoriæ arti præest cum fratre. 3 Nisus. 4 Hastile ferreum. 5 Tenebras dubias. 6 E regione stantis. Al. aversi, id est, averse stantis, aut aversi a Niso, conversi ad Euryalum. 7 Scutum tergere tectum. 8 Interemit Sulmonem. 9 Hasta. 10 Al. fixo, id est, injecto. 11 Intima cordis. 12 Scuti. 13 Retrorsum. 14 Sulmo. 15 Sanguinem. 16 Trahit. 17 Ad diversa loca. 18 Rutuli admirati, unde telum in Sulmonem per tenebras proficisceretur. 19 Per hunc talem eventum Nisus vehementior factus. 20 Desuper, & longe educto brachio. Gestus jaculantis exprimitur. Nam manualia tela, aut ab aure, aut a latere jaciuntur. 21 Circum natando emittebat. 22 Metu & festinatione. 23 Al. it, id est, transit. 24 Cum impetu magno volans. 25 In eo. 26 Ferocior fit. 27 Equitum magister. 28 In quem. 29 Inferre. 30 Tametsi non conspiciam auctorem, nec quem punire merito debeam. Ad Euryalum loquitur. 31 Dum auctor teli latebit. 32 Solmonis & Tahi cæsorum. 33 Cum id diceret. 34 Evaginato. 35 Contra. 36 Maxime. 37 Existens sine mente, quia Euryalum salvare non poterat. 38 Quantus erat, amicum ante oculos interfici. 39 Me occidite, me ferro petite. 40 Facinus, quo illi perierunt. 41 Quem occiditis.

1 Sub

Nec potuit: 1 cælum hoc, & 2 conscia sidera 3 testor;
4 Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta 5 dabat. sed viribus ensis 6 adactus
7 Transadigit costas, & candida pectora rumpit.
8 Volvitur Euryalus letho, pulchrosque per artus
9 It cruor, inque humeros cervix collapsa recumbit:
10 Purpureus veluti cum flos 11 succisus aratro
12 Languescit 13 moriens; 14 lassove 15 papavera collo
Demisere caput, pluvia cum forte gravantur.
At Nisus ruit in 16 medios, 17 solumque per omnes
Volscentem petit, 18 in solo Volscente moratur.
Quem circum glomerati hostes, hinc cominus, atque hinc
19 Proturbant. 20 Instat 21 non secius, 22 ac rotat ensem
23 Fulmineum: donec 24 Rutuli clamantis in ore
25 Condidit adverso, & 26 moriens animam abstulit 27 hosti.
Tum super 28 exanimem sese projecit 29 amicum
30 Confossus, 31 placidaque ibi demum morte quievit,
Fortunati 32 ambo! si quid mea carmina 33 possunt,
Nulla dies unquam 34 memori vos eximet ævo,
35 Dum domus Æneæ Capitoli 36 immobile saxum

Ac-

1 Sub quo sumus. 2 Facti & testes rerum in nocte gestarum. 3 In testimonium veritatis cito. 4 Me, cui se comitem junxit. Potest & esse Epiphonematis loco, in tantum Nisus dilexit infelicem Euryalum. 5 Nisus. 6 A Volscente. 7 Transit. 8 Prosternitur. 9 Fluit. 10 Hyacinthus. 11 Recisus vomere aut falce. 12 Flaccescit. 13 More animæ vegetativæ, id est, desiccari incipit. 14 Defatigato pondere. 15 Herbæ somniferæ. 16 Hostes. 17 Alios omnes prætereiens Volscentem aggreditur. 18 Cum illo solo congreditur, eumque unum sternere conatur. 19 Protelant, cum turba & impetu irruunt, ut Volscentem protegant. 20 Nisus instat in persequendo Volscente. 21 Ac si proturbatus non esset. 22 Circumagit. 23 In motem fulminis vibratum. 24 Volscentis. 25 Abscondidit eum. 26 Lethaliter vulneratus. 27 Volscenti. 28 Motum, in quo non erat anima. 29 Euryalum. 30 Ipse a se, vel ab hostibus. 31 Placente, quia ibi erat corpus amici: vel, contentus perempto hoste. 32 Estis. 33 Ad felicitatem facere possunt. 34 Vestri. 35 Quamdiu familia Æneæ habitabit Romam. 36 Tarpejam rupem, vel Terminum Deum. Cum Tarquinius vovisset Jovi templum in rupe Tarpeja, ceterique Dii a Numa ibi dicati cessissent, Terminus solus, qui sub forma saxi colebatur, cedere noluit: quod omen arripuerunt Romani, imperium sibi fore æternum.

1 Re-

Accolet, 1 imperiumque 2 pater Romanus habebit.
3 Victores 4 præda Rutuli 5 spoliisque potiti,
Volscentem 6 exanimem flentes in 7 castra ferebant,
Nec minor in castris 8 luctus, Rhamnete reperto
9 Exsangui, & 10 primis 11 una tot 12 cæde peremptis,
Serranoque, Numaque. 13 Ingens concursus ad ipsa
Corpora, 13 seminecesque viros, tepidumque 14 recenti
Cæde locum, & plenos spumanti sanguine rivos.
15 Agnoscunt spolia inter se, galeamque 16 nitentem
Messapi, & multo phaleras sudore 17 receptas.
18 Et jam prima novo spargebat lumine terras
19 Tithoni 20 croceum linquens 21 Aurora cubile:
Jam sole 22 infuso, jam 23 rebus luce 23 retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
Suscitat, 25 æratasque acies in prælia cogit:
26 Quisque 27 suos, variisque 28 acuunt 29 rumoribus 30 iras.
31 Quin ipsa arrectis (visu miserabile) in hastis
Præfigunt capita, & multo clamore sequuntur,
Euryali, & Nisi.
Æneadæ 32 duri murorum in parte sinistra
Opposuere aciem, (nam 33 dextera cingitur 34 amni)
Ingentesque 35 tenent fossas, & 36 turribus altis
Stant 37 mœsti; 38 simul ora virum 39 præfixa videbant,

No-

1 Rerum omnium. 2 Princeps, Imperator. 3 Qui se victores jactabant, cum potius victi censendi essent. 4 Rerum, quas exportarant. 5 Quæ e castris Turni extulesant. 6 Mortuum. 7 Turni. 8 Erat. 9 Sine sanguine, id est, occiso. 10 De prioribus. 11 Unius noctis occisione. 12 Fit. 13 Semimortuos. 14 Sanguine recenter per cædem effuso. 15 Quorum fuerant, quæ Niso & Euryalo abstulerant. 16 Qua cognitus erat Euryalus. 17 Iterum atque iterum captas, & prius ab Euryalo aliis ablatas, & nunc rursus a Rutulis Euryalo. 18 Descriptio diei. 19 Regis Orientalis. 20 Crocei coloris. 21 Pars auroræ. 22 In aerem. 23 Quæ occultæ fuerant tenebris. 24 Denudatis & apertis. 25 Æratis armis munitas. 26 Quilibet ducum. 27 Subditos. 28 Incendunt. 29 Duos Romanos Euryalum & Nisum, per eorum castra transire ausos, tantam cædem stragemque in castris nocte ea edidisse. 30 Ex Euryali & Nisi audacia susceptas. 31 Quin etiam. 32 Laboribus assueti, & adversa fortiter tolerante. 33 Pars. 34 Tiberi. 35 Defendunt. 36 Seil. in, aut pro. 37 Propter amicorum necem. 38 Simulac. 39 Hastis.

s San-

Nota nimis miseris, atroque fluentia 1 tabo.
Interea pavidam 2 volitans pennata per urbem
3 Nuncia Fama ruit, matrisque 4 adlabitur aures
Euryali. At 5 subitus 6 miseræ calor ossa reliquit,
Excussi manibus 7 radii, 8 revolutaque 9 pensa.
10 Evolat infelix, & fœmineo ululatu,
Scissa comam, muros amens atque 11 agmina cursu
12 Prima petit. Non illa 13 virum, non illa pericli,
Telorumve memor: cælum 14 dehinc 15 questibus implet:
16 Hunc ego te, Euryale, aspicio? tune ille 17 senectæ
Sera meæ 18 requies, potuisti linquere solam
Crudelis? nec te, sub tanta pericula missum,
Adfari 19 extremum miseræ 20 data copia 21 matri?
Heu, 22 terra ignota, canibus data præda Latinis,
23 Alitibusque jaces! nec te tua 24 funera mater
Produxi, 25 pressive oculos, aut vulnera lavi.
26 Veste tegens; tibi 27 quam noctes festina diesque
28 Urgebam, & 29 tela curas 30 solabar 31 aniles.
Quo 32 sequar? aut quæ nunc artus avulsaque membra,
Et 33 funus lacerum tellus habet? 34 hoc 35 mihi de te.

Na-

1 Sanguine corrupto. 2 I. 11. *Et jam fama volans, tanti prænuntia luctus, Evandrum, Evandrique domos & mœnia complet.* I. 12. *Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.* 3 Malorum 4 Lapsu pervenit. 5 Subito aufugiens. 6 Matri. 7 Rotæ, quæ nebat, aut fila ad textoriam artem volvebat. 8 Retrorsum voluta sunt. 9 Fila nendo. 10 E domo. 11 Virorum. 12 Mulierum. 13 Quod non deceret inter viros sic divagari. 14 Postquam nati ora conspexit. 15 Querelis. 16 Talem sc. detruncatum, & atro tabo fluentem? Lamentatio matris Euryali. 17 Spe mea futura requies senectæ meæ. 18 Quem sperabam fore requiem; 19 Supremo loco. 20 Facultas est facta. 21 Mihi. 22 Sc. in: 23 Avibus. 24 Sic. in vel, *ad*: vel, *futura*, id est, nec ego funerea quæ debebam est. funera tua, id est, præfecta funeri tuo. extuli ad vestibulum domus, cum efferreris. 25 In morte clausi. Oculos mortuorum claudere solebant proximi, filii, mater, aut pater. Penelope apud Ov. in Hiero. ep. *Dii, precor, hoc jubeant, ut, euntibus ordine fatis, Ille* (Telemachus) *meos oculos* comprimat, *ille tuos*. Ariadne ad Theseum: *Ergo ego nec lacrymas matris moritura videbo, Nec, mea qui digitis lumina condat, erit*. 26 Funebri. 27 Ex more veterum, qui sibi aut suis in vita funebrem parabant vestem, qua mortui efferrentur. 28 Urgenter contexebam, aut nebam. 29 Texendo telam. 30 Leniebam. 31 Senectutis. 32 Te. 33 Cadaver. 34 Hoc caput, funus, vel etiam solatium, aut beneficium. 35 Matri tuæ.

1 In

Nate, refers? hoc sum terraque mariuque secuta?
1 Figite me, si qua 2 est pietas; in me 3 omnia tela
Conjicite, o Rutuli. Me primam absumite 4 ferro.
Aut tu, magne 5 pater Divum, 6 miserere, tuoque
7 Invisum 8 hoc detrude caput sub Tartara 9 telo.
10 Quando 11 aliter nequeo 12 crudelem abrumpere vitam.
13 Hoc fletu 14 concussi 15 animi, 16 mœstusque per 17 omnes
It gemitus: 18 torpent 19 infractæ ad prælia vires.
20 Illam 21 incendentem luctus 22 Idæus, & Actor,
Ilionei monitu, & multum lacrymantis Juli,
23 Corripiunt, 24 interque manus sub tecta reponunt.
At 25 tuba 26 terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit. 27 Sequitur 28 clamor, cælumque 29 remugit.
30 Accelerant acta pariter 31 testudine 32 Volsci,
Et 33 fossas implere 34 parant, ac 35 vellere vallum.
Quærunt pars aditum, & scalis adscendere muros,
36 Qua rara est 37 acies; 38 interlucetque corona
39 Non tam spissa viris. Telorum effundere contra
Omne genus 40 Teucri, ac duris 41 detrudere 42 contis,
Adsueti 43 longo muros defendere bello.
Saxa quoque 44 infesto volvebant pondere, si 45 qua
Pos-

1 In vobis. 2 Transfigite jaculis. 3 Omne genus telorum. 4 Gladio ferreo. 5 O Jupiter. 6 Mei. 7 Superis. 8 Me. 9 Fulmine. 10 Quandoquidem. 11 Alia via. 12 Miserabilem, me crudeliter torquentem. 13 Matris Euryali. 14 Perculsi sunt. 15 Trojanorum. 16 Mæroris index. 17 Trojanos. 18 Pigrescunt, labescunt. 19 Prius infractæ, nunc torpent: vel infractæ, id est, valde fractæ. 20 Matrem Euryali. 21 Excitantem. 22 Trojani illi. 23 Simul rapiunt, & abducunt. 24 Adductum. 26 Bellica. Præparatio ad oppugnationem. 26 Bellicum sc. signum. 27 Tubæ clangorem. 28 Virorum. 29 Resonat. 30 Celeriter insultum faciunt. 31 Coopertura ex clypeis, sicut testudo testa sua integitur. 32 Italiæ populi, qui Volscente magistro advenerant. 33 Vallorum. 34 Nituntur. 35 Diruere seu dejicere munitionem castrorum ex palis seu Ripitibus factam. 36 Qua rari stant propugnatores, neque corona & pinnæ murorum frequenti defensore stipatæ. 37 Trojanorum. 38 Per medium, ac parum lucet circumstantium manus. 39 Habens intervalla per quæ lux quædam apparebat. 40 Parant. 41 Ascendentes. 42 Sudibus. 39 Bello decennali in Troja antiqua. 44 Molestante. 45 Sc. vi, aut ratione, id est, ut quacumque ratione.

1 Cly-

Possent 1 rectam aciem perrumpere: cum tamen 2 omnes
3 Ferre 4 libet subter densa testudine casus.
Nec jam 5 sufficiunt. Nam, qua 6 globus imminet ingens,
7 Immanem Teucri 8 molem 9 volvuntque 10 ruuntque,
Quæ 11 stravit Rutulos late, armorumque resolvit
12 Tegmina. Nec curant 13 cæco contendere Marte
Amplius 14 audaces Rutuli, sed pellere vallo
15 Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat 16 Etruscam
17 Pinum, & 18 fumiferos infert Mezentius ignes.
At Messapus equum domitor, 19 Neptunia proles,
20 Rescindit vallum, & scalas 21 in mœnia 22 poscit.
23 Vos, o 24 Calliope, precor 25 adspirate canenti,
Quas ibi 26 tunc 27 ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit; quem quisque virum demiserit 28 Orco:
Et mecum ingentes 29 oras evolvite belli.
Et 30 meministis enim, Divæ, & memorare potestis.
31 Turris erat 32 vasto suspectu, & 33 pontibus altis,
Opportuna 34 loco: summis quam viribus omnes
1 Expu-

1 Clypeis, id est, sub testudine incedentem. 2 Omnia adversa. 3 Tolerare. 4 Hostibus eorum, id est, Volscis & Rutulis. 5 Rutuli non ferre seu sustinere valent vim Teucrorum. 6 Cuneus hostium. 7 Maximi ponderis. 8 Fragmentum muri aut rupis. 9 Devolvunt. 10 Cum impetu prosternunt. Sic Ter. *Cæterox ruerem, agerem, raperem, tunderem, prosternerem.* 11 Prostravit. 12 Ex clypeis facta. id est, ipsam testudinem, quæ armorum erat connexio. 13 Non visi, nec plane videntes, id est, subter testudine. 14 Licet audaces. 15 Sagittis. 16 Quia ipse Etruscus erat. 17 Hastam ex solida, *vel*, facem plenam. 18 Pice & resina, aut sulphure illitos. 19 Neptuni filius, quia equi originem habuerunt a Neptuno. 20 Rescicat. 21 Ad mœnia expugnanda, disecto prius vallo. 22 Exigit a suis. 23 Musas omnes. 24 Unam nominat, reginam sc. & principem, reliquas Musas implicite invocat. 25 Favorem date, & inspirate mihi. 26 Cum assilirent castra Troianorum. 27 Ense ferreo. 28 Ad Infernum. 29 Extremitates, id est, etiam extremas partes, spatia magna. Metaphora est petita ab annalibus, qui evolvuntur ab iis, qui res gestas disquirunt. 30 Memoria tenetis hæc omnia, utpote Mnemosynes filiæ: vide eumdem hunc versum lib. 7. pag. 456. 31 Quædam. 32 Habens vastum suspectum, id est, turris erat alta & ampla. 33 Tabulatis quibus ascendebatur turris ab intra, *vel* pontibus inter propugnacula: ut supra. 34 Circa portas.

1 Evin-

1 Expugnare Itali, summaque 2 evertere 3 opum vi
Certabant: 4 Troes contra defendere saxis,
Perque 5 cavas 6 densi tela 7 intorquere fenestras.
8 Princeps ardentem conjecit 9 lampada Turnus,
Et 10 flammam adfixit 11 lateri; quæ 12 plurima vento
13 Corripuit tabulas, & postibus hæsit 14 adesis.
Turbati 15 trepidare 16 intus, frustraque 17 malorum
Velle fugam. Dum se 18 glomerant, retroque 19 residunt
In partem, quæ 20 peste caret, tum 21 pondere turris
22 Procubuit subito, & cælum tonat omne 23 fragore.
24 Semineces ad terram, immani mole 25 secuta,
Confixique suis 26 telis, & pectora duro
27 Transfossi ligno veniunt. Vix unus Helenor,
28 Et Lycus 29 elapsi: quorum 30 primævus Helenor,
Mæonio regi 31 quem serva 32 Licymnia 33 furtim
34 Sustulerat, 35 vetitisque ad Trojam miserat armis,
Ense 36 levis 37 nudo, 38 parmaque inglorius alba.
39 Isque, ubi se Turni media inter 40 millia vidit,
41 Hinc acies, atque hinc acies adstare Latinas:
Ut 42 fera, quæ densa 43 venantum 44 septa corona



1 Evincere. 2 Funditus dejicere. 3 Auxiliorum & facultatum suarum: 4 Certant. 5 Patulas. 6 Frequentes, sc. *certabant*. 7 In Italos. 8 Exercitus & ejus oppugnationis. 9 Facem. 10 Facem, in qua erat flammas. 11 Turris. 12 Plurimum aucta. 13 Simul invasit & incendit. 14 Quos adegit. 15 Trepidabant. 16 Qui intus erant. 17 Periculorum imminentium, id est, eversionis cum turri. 18 In morem glomeris volvuntur. 19 Se recipiunt. 20 Incendio, igne. Sic lib. 5. *Est vapor, & toto descendit corpore pestis*, id est, flamma. 21 Mole sua. 22 Prostrata est. 23 Ruinæ. 24 Ipsi Trojani corruunt semimortui, priusquam terram contingerent. 25 Sequente eos, id est, cadente, postquam ipsi cum altera parte ceciderant. 26 Quæ in manibus habebant. 27 Transfixit. 28 Sc. *alter*. 29 Elapsi sunt e ruina. 30 Adhuc in primo ævo florens. Ætate major forte cum respectu ad Lycum tanquam fratrem. 31 Heleoorem. 32 Nomine. 33 Illegitimo concubitu. 34 Natum educaverat. Sic supra p. 510. *Argolicum terrorem inter, Trojaque labores* Sublatum erudiit. 35 Lege militari, quæ servis olim capitis pœna interdicebat militiam; vel *vetitis*, propterea quod tyro esset & nondum bella tractare sciret. 36 Celer & expeditus. 37 Stricto, id est, levis armaturæ miles, haberis solummodo ensem. 38 Brevi scuto, & nullo insigni adhuc ornato, ignobilis, nullamque gloriam consecutus. Tironibus Rom. ad quos allusum, dabatur palma alba & pura, insigni prorsus nuda; quod argumento facinoris alicujus, a se editi, insignire in sua manu & virtute erat. 39 Helenor. 40 Armatorum. 41 Ab utraque parte. 42 Leo, aut sus Sylvester. 43 Venatorum. 44 Circumdata.

Contrà tela furit, seseque 1 haud nescia morti
Injicit, & saltu supra 2 venabula fertur:
Haud aliter 3 juvenis medios 4 moriturus in hostes
Irruit, &, qua tela videt densissima, tendit.
At 5 pedibus longe 6 melior Lycus 7 inter & hostes,
Inter & arma 8 fuga 9 muros 10 tenet, altaque 11 certat
Prendere 12 tecta 13 manu, sociumque attingere dextras.
Quem Turnus, pariter cursu, teloque secutus,
Increpat 14 his 15 victor: Nostrasne 16 evadere, demens,
Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, & magna muri cum parte 17 revellit:
* Qualis, ubi aut leporem, aut 18 candenti corpore cycnum
Sustulit 19 alta petens pedibus 20 Jovis armiger 21 uncis:
22 Quæsitum 23 aut 24 matri multis balatibus agnum
25 Martius a stabulis rapuit lupus. Undique 26 clamor
27 Tollitur. 28 Invadunt, & fossas 29 aggere complent,
Ardentes tædas alii ad 30 fastigia jactant.
Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine 31 montis
Lucetium 32 portæ subeuntem, ignesque 33 ferentem;
Emathiona Liger, Corinæum sternit Asylas:

1 Hic

1 Certa mori, & desperata; *si subeant venabula pectus. Per ferrum tanti securus vulneris, exit*, Lucr. 1. 2 Venatorum. 3 Helenor. 4 Certus mori. 5 Cursu & velocitate pedum. 6 Præstantior, quam Helenor. 7 Per. 8 Fugiendo. 9 Novæ Trojæ. 10 Apprehendit. 11 Contendit accipere. 12 Al. *saxa*. 13 Quia tunc alti non erant muri, sed ad impetum tantum repellendum. 14 Verbis. 15 Cum esset voti compos, & eum teneret. 16 Effugere. 17 Abstrahit illum. * Existens talis, *qualis*, &c. Macrob. Sat. lib. 5. cap. 12. & 13. ex Hom. 11. 12. & 22. 18 Candido. 19 Erigens se e terra. 20 Aquila, Jovis dicta armigera, quod sublime volet, nec umquam fulmine tangatur aut examinetur. Plin. 10. lib. 3. 6. 21 Incurvis. 22 Qui tunc quæritur. 23 Aut qualis est lupus, ubi rapuit, &c. 24 Ovid. 25 Martis fera, in tutela Martis habitus. 26 Rutulorum. 27 Erigitur. 28 Rutuli. 29 Terra, quæ aggesta erat. 30 Culmina turrium sæpe jaciunt. Æn. 2. *flamma ad culmina jactant*. 31 Rupis saxose. Italos. Trojanos. 32 Ab inferiori imminentem ad portam. 33 Inferentem.

1 Gho-

1 Hic jaculo 2 bonus, 3 hic 4 longe fallente sagitta
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus:
5 Turnus Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promulumque,
Et Sagarim, & summis 6 stantem pro turribus Idam:
Privernum Capys. 7 Hunc primo 8 levis hasta Themillæ
9 Strinxerat: 10 ille manum projecto 11 tegmine 12 demens
Ad 13 vulnus tulit. 14 Ergo 15 alis adlapsa 16 sagitta,
Et 17 lævo adfixa est lateri 18 manus, abditaque intus
19 Spiramenta animæ 20 lethali vulnere 21 rupit.
Stabat in egregiis 22 Arcentis filius armis,
23 Pictus acu chlamydem, & 24 ferrugine 25 clarus 26 Hibera,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
27 Eductum 28 Martis luco, 29 Symæthia circum
Flumina: 30 pinguis ubi & placabilis ara 31 Palici,
32 Stridentem fundam, 33 positis Mezentius hastis,
Ipse ter adducta circum caput egit 34 habena;



1 Chorinæus erat. 2 Peritus & utilis. 3 Asylas erat bonus. 4 Eminus enim missa non animadvertitur, neque ita facile declinatur. 5 Anadiplosis. 6 Pro defensione turrium, id est, propugnantem defendentemque turres. 7 Privernum, quem Capys stravit. 8 Læviter veniens. 9 Læviter vulneraverat. 10 Privernus. 11 Corporis, id est; clypeo. 12 Immemor salutis suæ, quia clypeum projecit. 13 Factum a Sita Themillæ. 14 Quia inermis videbatur. 15 Pennata, pennis illapsa est. 16 A Capy immissa. 17 Simul cum lævo latere transfixa est. 18 Quam ad vulnus tulerat. 19 Pulmonem, instrumentum respirationis, aut cor, domicilium spirationis. 20 Mortifero. 21 Fregit. 22 Siculi, Personæ descriptio a genere armorum, habitu, forma & loco, in quo educatus fuerat. 23 Phrygio opere intertextam, quia ipse Phryx. 24 Purpura subnigra. Ferrugineus color ferro candenti, aut certe ferrugini, i. e. rubigini ferri similis est. 25 Relucens. 26 Hispana aut Bætica. 27 Educatum. 28 Marti sacro. 29 Simethum Siciliæ fl. prope Catanam h. *la Iaretta*. 30 Frequenti sacrificio. 31 Palicorum. Erant *Palici* duo filii Jovis & Thaliæ Nymphæ, Siculis Dii habiti, culti ad lacus duos, *Crateras* dictos: insignes juramenti religione, in perjurum sc. implacabiles, in veracem placabiles, quorum aræ uberibus fertilis Siciliæ donis annuis coronantur. Vide Macrob. Sat. 5. lib. 19. cap. 32 Cum stridore emittentem glandem aut lapides. 33 Depositis. 34 Fundæ, qua tenebatur.

Et 1 media 2 adversi 3 liquefacto 4 tempora 5 plumbo
6 Diffidit, ac 7 multa 8 porrectum extendit arena,
Tum primum 9 bello 10 celerem intendisse sagittam
Dicitur, 11 ante feras solitus terrere fugaces
Ascanius, fortemque 12 manu 13 fudisse Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turnique 14 minorem
Germanam nuper 15 thalamo sociatus habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna 16 relatu
Vociferans, tumidusque novo præcordia 17 regno
18 Ibat, & ingenti sese clamore ferebat:
Non 19 pudet obsidione iterum valloque teneri,
20 Bis capti Phryges, & 21 morti 22 prætendere muros?
En 23 qui 24 nostra sibi bello connubia poscunt!
Quis Deus 25 Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic 26 Atridæ, nec 27 fandi fictor Ulysses.
28 Durum ab stirpe genus, natos ad flumina primum
Deferimus, sævoque gelu duramus, & undis:
29 Venatu invigilant 30 pueri, 31 sylvasque fatigant:
Flectere 32 ludus equos, & spicula tendere 33 cornu.
At patiens operum, 34 parvoque assueta juventus

Aut

1 Per medium. 2 Ex adverso stantis. 3 Ex attritione aeris, & celeri motu, quo aer attenuatus accenditur. 4 Arcentis. 5 Glande plumbea. 6 Diffcuit. 7 In media. 8 Arcentem extensum, cum morte gravaretur. 9 More bellico, aut animo bellandi & hostili. 10 Celeriter emissam. 11 Illa tempora. 12 Sagitta e manu missa. 13 Prostrasse. 14 Quia major soror Turni dicebatur Juturna. 15 Matrimoniali. 16 Quæ referantur. 17 Regis Turni affinitate: namque Regum fratres & affines olim nomine Regum insigniebantur. 18 Conspicuus. 19 Vox. 20 Imo ter, ab Hercule primum; secundo ab Amazonibus; postremo a Græcis, duce Agamemnone. Deridet Trojanos. 21 Bello mortifero: quia omnino moriemini in hoc bello. 22 Objicere. 23 Quales: q. d. muliebris animi, qui se intra muros claudant. 24 Nobis pacta & debita. 25 Bello claram petere vos imbelles adegit? 26 Sunt. 27 Exornatos loquendi, id est, non confidimus calliditati sermonum, sed virtuti nostræ. 28 Nos enim *durum*, &c. ut primum nati sont infantes, gelidis undis fluviorum indoramus. Allusum ad Celtas, qui recens natos ad fl. Rhenum clypeo impositos deferebant, exploraturi, si fluitantis scutum, sobolem genuinam: si mergeretur spuriam, nec non ad indurandum eos bello & rebus asperis: *vel*, Natationi a prima pueritia natos nostros assuefacimus. 29 Venatui. 30 Cum adhuc sunt pueri. 31 Feras silvarum. 32 Qui viris alibi labor, nostris pueris ludus est. 33 Ex arcu cornu munito, saltem in extremis angulis. 34 Parsimoniæ.

1 Co-

Aut rastris terram 1 domat, aut 2 quatit oppida bello
Omne ævum ferro teritur, versaque 3 juvencum
Terga fatigamus 4 hasta; nec 5 tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
6 Canitiem galea premimus, semperque 7 recentes
8 Convectare juvat prædas, & vivere 9 rapto.
Vobis 10 picta croco, & fulgenti 11 murice vestis.
Desidiæ 12 cordi; juvat 13 indulgere choreis:
Et 14 tunicæ 15 manicas, & habent 16 redimicula 17 mitræ.
18 O veræ 19 Phrygiæ, (neque enim 20 Phryges,) ite per 21 alta
Dindyma, ubi 22 assuetis 23 biforem dat tibia cantum.
Tympana vos, 24 buxusque 25 vocat 26 Berecynthia 27 matris,
28 Idææ. Sinite arma 29 viris, & 30 cedite ferro.
31 Talia 32 jactantem 33 dictis, ac 34 dira canentem
35 Non tulit Ascanius; 36 nervoque obversus equino
37 Intendit telum, 38 diversaque brachia ducens,



1 Colit. 2 Concutit, ut eruat. 3 Boum aratoriorum. 4 Stimuli loco. 5 Tardificans corpus. 6 Canos capillos, id est, etiam canescentes induimur galea. 7 Recenter raptas. 8 Qui primis hominibus, rudibus & ferarum more viventibus, honor erat. 9 Ex his, quæ ab hoste, aut in silvis, rapuimus. 10 Crocotium innuit, vestem muliebrem, acu pictam, croco & purpura intertinctam. 11 Purpura. 12 Sunt ad placitum vestrum, id est, placent vobis. 13 Animum laxate tripudiis & saltationibus. 14 Vestræ. Tunicas χειροδύτους. Innuit, prolixas sc. intra brachia, & usque in primores manus gestare viris Rom. indecorum fuit. Agell. 7. l. 12. c. 15 Tegmina ad manus usque protensa. 16 Religaturas ad ornamentum spectantes. 17 Mitræ quidem Lydis ac Phrygibus tegmina erant capitis: aliis verra gestare turpe habebatur, magis, si redemiculis mento subligarentur. 18 Ἀχαιΐδες οὐκέτ' Ἀχαιοί. Il. 7. 19 Mulieres ex Phrygia. 20 Viri ex Phrygia. 21 Altos montes Phrygios, Cybeli sacros. 22 Vobis assuetis ad sonum tibiarum. 23 Gravem & acutum, binis foraminibus emissum, tibiis sc. dextris & sinistris, quæ Phrygiæ. 24 Fistula ex buxo. 25 Vos ad choreas. 26 Quæ crescit in monte Phrygiæ Berecyntho. 27 Deorum. 28 Phrygiæ. 29 Vos, qui mulieres estis, relinquite nobis, qui viri sumus, arma. 30 Discedite, aut date locum armis ferreis, quæ tractare nescitis. 31 Facinora sua & suorum. 32 Numanum. 33 Verbis laudatoriis. 34 Execrabilis in Trojanos. 35 Æn. 2. Non tulit *hanc speciem furiata mente Chorœbus.* 8. Non tulit *Alcides animis.* 36 Contra versus (ut fortius jaceret) arcu corroborato nervo ex equinis setis. 37 Toto conatu tendit in hostem. 38 In diversas partes, ita ut arcus, lignum aut chordà multum distraherentur.

Constitit 1 ante Jovem supplex 2 per vota precatus:
Jupiter omnipotens, 3 audacibus annue cœptis:
Ipse tibi ad tua templa 4 feram solemnia dona,
Et statuam ante aras 5 aurata fronte juvencum
6 Candentem, 7 pariterque caput cum matre ferentem,
Jam cornu 8 petat, & pedibus qui spargat arenam.
9 Audiit, & cœli 10 Genitor de parte 11 serena
Intonuit 12 lævum; sonat una 13 lethifer 14 arcus,
15 Effugit 16 horrendum stridens adducta sagitta,
Perque caput 17 Remuli venit, & 18 cava tempora 19 ferro
Trajicit. 20 I, verbis virtutem 21 illude superbis,
22 Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.
Hoc tantum 23 Ascanius. Teucri 24 clamore sequuntur,
Lætitiaque fremunt, animosque ad sidera 25 tollunt.
26 Ætheria tum forte plaga 27 crinitus Apollo
28 Desuper 29 Ausonias acies, 30 urbemque videbat,
31 Nube sedens, atque 32 his 33 victorem affatur Julum:
34 Macte 35 nova virtute puer, 36 sic itur 37 ad astra,
1 Dis.

1 In conspectu Jovis. 2 Simul vovens. 3 Quæ audacia erant 10 ephebo talem virum appetere. 4 Offeram taurum solemnem, aut spolia Numani Remuli. 5 Taurorum cornua deaurare; vitulorum frontes aureis laminis & coronis ornare in sacris, ad magnificentiam victimæ faciebat. 6 Candidum, nitidum, ac præpinguem. 7 Statura matri æqualem. 8 Provocet. 9 Exaudit Ascanium. 10 Deorum ac hominum Jupiter. 11 Prodigiosum, ut quod extra nationis aleam. 12 Tonare fecit sinistram partem cœli: quod boni ominis. Nam læva tonitrua felicia putantur, quod, quæ nobis sinistra sunt, ea superis dextra esse credantur. Sic 2 Æn. *Subitoque fragore* Intonuit lævum. 13 Mortem allaturus Numano. 14 Ascanii. 15 Fugienti similis pervolat. 16 Horribiliter. 17 Numani, 18 Cerebri expertis. 19 Quod ei affixum erat. 20 Vade modo. Loquitur Ascanius. 21 Deridere superba loquendo. Versus leoninus. 22 Sic respondet temeritati Rutulorum, fortiter, agendo, & parum dicendo, Sarcastice in Numanum sua dicta, cum lethifera sagitta repensa. 23 Et dixit, & fecit. 24 Applausu. 25 Extollunt. 26 A regione cœlesti. 27 Propter radios Solis dicitur Apollo crinitus, qui quamdam capillorum speciem videntur referre: ut & sagittis instructus. 28 A superiore loco. 29 Italorum. 30 Trojanorum obsessam. 31 Super nubem. 32 Verbis. 33 Numanum. 34 Amplificato honore. Rituale a sacris, in quibus hostia immolata & cæsa, boni ominis gratia, dicebatur, mactus esto taurus, id est, magis auctus. *Mactus* enim idem est, quod magis auctus. Solus autem vocativus utriusque numeri est in usu, *macte*, & iopl. *macti*, quibus proprie aliquem ob rem bene cœptam laudamus, & ad perficiendum adhortatur. Liv. *Macti virtutes milites Romani est*. 35 Insolita. 36 Per talia facinora. 37 In numerum Deorum.

2 Ve-

1 Dis genite, & geniture 2 Deos. Jure omnia bella
Gente sub 3 Assaraci 4 fato ventura 5 resident:
6 Nec te 7 Troja capit. Simul hæc 8 effatus, ab alto
Æthere se mittit, 9 spirantes dimovet auras,
Ascaniumque petit. Forma tum vertitur 10 oris
11 Antiquum in Buten. 12 Hic 13 Dardanio Anchisæ
Armiger ante fuit, fidusque 14 ad limina custos.
Tum 15 comitem Ascanio 16 pater 17 addidit. Ibat
Apollo
18 Omnia 19 longævo similis, vocemque, coloremque
Et crines 20 albos, & 21 sæva sonoribus 22 arma;
Atque 23 his 24 ardentem dictis affatur Julum:
25 Sit satis, 26 Æneide, telis 27 impune Numanum
28 Oppetiisse tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & 29 paribus non invidet armis.
30 Cætera 31 parce, puer, bello. Sic orsus Apollo
Mortales 32 medio aspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex 33 oculis evanuit auram.
Agnovere 34 Deum 35 proceres, 36 divinaque tela
37 Dardanidæ, pharetramque fuga sensere sonantem.
Ergo 38 avidum pugnæ 39 dictis, ac numine Phœbi,
Ascanium 40 prohibent: ipsi in certamina rursus
Succedunt, 41 animasque in aperta pericula mittunt.

 1 Ic-

1 Venere & Jove. 2 Julium Cæs. & Augustum, pro Diis habendos. 3 Auspiciis gentis Trojanæ Assaracus pater Capyos fuit patris Anchisæ. 4 Per fatalem præordinationem. 5 Sedabuntur, quiescent in te: quia solus Ascanius superstes mansurus est, inter euntibus Latino & Ænea. 6 Major es quam quem caperet Troja. 7 Hæc parva. 8 Apollo. 9 Suaves a Deo solo spirantes. 10 Vultus. 11 In similitudinem Butis senis. 12 Butes. 13 A Dardano orto. 14 Ædituus, seu atriensis: ut, *ad pocula, ad mensam*, &c. 15 Custodem & pædagogum. 16 Æneas. 17 Buten. 18 Per omnia; *κατὰ*. 19 Buti. 20 Canos. 21 Terribilia strepitu, quem faciebat, cum armatus incederet. 22 Arcum & pharetram. 23 Hæc coram & clare: nam prius illud elogium ad Ascanii aures non pervenit. 24 Desiderio dimicandi. 25 Tibi, 26 O Æneade, id est, fili Æneæ. 27 Sine vindicta, ac citra noxam tuam. 28 Interfectum esse. 29 Et gloriam tibi concedit in suis armis, id est, arcu & sagittis. 30 Ceterum in præsens supersede, cessaque ab ulteriore pugna. 31 Abstine. 32 Ad medium tantum producto: quia responsum non expectabat, sine quo sermo non est completus. 33 Mortalium. 34 Apollinem. 35 Principes Trojani. 36 Pharetram Apollinis. 37 Quia Apollinem agnoverant. 38 Cupidum pugnandi. 39 Monitis ac auctoritate Apollinis; dixerat enim *Cætera parce puer bello*. 40 A pugna. 41 Vitam.

2 Dis-

1 It clamor 2 totis per propugnacula muris;
Intendunt 3 acres arcus, 4 amentaque torquent.
5 Sternitur omne solum telis: tum 6 scuta, cavæque
Dant sonitum 7 flictu galeæ: pugna aspera 8 surgit.
Quantus ab occasu veniens pluvialibus 9 Hædis
10 Verberat imber humum: quam multa grandine nimbi
In vada 11 præcipitant, cum 12 Jupiter horridus Austris
13 Torquet aquosam 14 hiemem, & 15 cælo cava nubila 16 rumpit.
17 Pandarus, & Bitias, 18 Idæo, Alcanore 19 creti,
Quos 20 Jovis 21 eduxit luco 22 sylvestris 23 Hiera,
Abietibus juvenes 24 patriis, & montibus 25 æquos,
Portam, quæ 26 ducis imperio 27 commissa, 28 recludunt
Freti 29 armis, 30 ultroque invitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra, ac læva 31 pro turribus adstant
Armati ferro, & 32 cristis capita alta corusci.
Quales 33 aeriæ 34 liquentia flumina circum,
Sive Padi 35 ripis, 36 Athesim seu 37 propter 38 amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, 39 intonsaque 40 cælo
Attollunt capita, & sublimi vertice 41 nutant.
42 Irrumpunt, 43 aditus 44 Rutuli ut videre patentes,
Continuo 45 Quercens, & pulcher Equicolus armis,

Et

1 Diffunditur. 2 Quæ erant in totis muris. 3 Robustos, *vel* ipsi acres. 4 Amentata, id est, tela amentis, id est, loris, quibus alligantur & jaciuntur tela. 5 Cooperitur. 6 Quibus repulsa erant tela. 7 Afflictu, ictu. 8 Instauratur. 9 Stellis duabus in Aurigæ brachio, quarum ortu & occasu concitantur pluviæ, tempestates; quæ in Octobri oriuntur. 10 Impetu aquarum. 11 Præcipites cadunt. 12 Aer. Sic Hor. *Manet sub Jove frigido Venator*. 13 In grandinem rotat, *vel*, deorsum impellit. 14 Tempestatem. 15 Per cœlum. 16 Tonitru. 17 Maximi illi Trojani. 18 Trojano. 19 Procreatis. 20 Jovi sacro. 21 Extulit. 22 In silvis versari solita. 23 Mater Idea. 24 In patria illorum nascentibus. 25 Pares, similes. 26 Æneæ abeuntis. 27 Conjuncta & obstrusa erat. 28 Aperiunt. 29 Quibus hostem propellere sperabant. 30 Sine instantia ejus. 31 Propugnantes: ut supra, *stantem pro turribus Idam*. Al. ipsi Pandarus & Bitias instar ac vice turrium, quia *abietibus Idæis & montibus æqui*. 32 Galearum. 33 Valde altæ. 34 Venetiæ. 35 In. 36 Celebrem & maximum, post Padum, Italiæ fl. 37 Juxta. 38 Placidum aspectu. 39 Ramosa & frondosa. 40 Ad cœlum usque erigunt. 41 Casum minari videntur. 42 Irruptionem faciunt. 43 Portarum. 44 Populi Turni. 45 Itali duces.

1 In-

Et 1 præceps animi Tmarus, & 2 Mavortius Hæmon,
3 Agminibus totis aut versi terga 4 dedere,
5 Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis 6 increscunt animis 7 discordibus iræ:
Et jam collecti Troes glomerantur 8 eodem,
Et conferre manum, & procurrere 9 longius audent.
10 Ductori Turno, 11 diversa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuncius, hostem
12 Fervere cæde nova, & portas præbere patentes.
13 Deserit inceptum, atque 14 immani concitus ira
15 Dardaniam 16 ruit ad portam, 17 fratresque superbos,
Et primum Antiphaten, (is enim se primus 18 agebat)
Thebana de matre 19 nothum 20 Sarpedonis 21 alti,
Conjecto sternit jaculo. Volat 22 Itala cornus
Aera per tenuem, stomachoque infixa sub 23 altum
Pectus abit: reddit 24 specus atri vulneris undam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone 25 tepescit.
Tum Meropem, atque Erimantha, 26 manu tum sternit Aphdinum:
Tum Bitiam ardentem oculis, animisque frementem.
27 Non jaculo: (28 neque enim jaculo vitam ille dedisset:)
Sed magnum stridens 29 contorta 30 phalarica venit,
Fulminis acta modo: quam 31 nec duo taurea terga,
32 Nec duplici squama lorica fidelis, & auro

L 5 Su-

1 Instabilis. 2 Bellicosus & Marti similis. 3 Sc. *ab*. 4 Fugæ. 5 Significat, eos primo fugatos esse, & inde cæsos. 6 Augmentantur iræ Trojanorum. 7 Differentibus: alii enim expugnare, alii propugnare prætendebant. 8 Ad eumdem locum, quo hostes. 9 Extra portas. 10 Ad ducem Turnum. 11 Ab hac, ubi porta erat aperta. 12 Enallage conjugationis. 13 Turnus. 14 Sævissima. 15 Castrorum portam, cognitionem illi veteris Trojæ, quam Trojani aperuerant. 16 Præcipitanter currit. 17 Pandarum & Bitiam. 18 Obviam. 19 Filium illegitimum. 20 Viri Trojani. 21 Nobilis, utpote nepotis Jovis. 22 Telum factum ex Italica cornu, a Turno emissum. 23 Profundum. 24 Hiatus, cavitas seu foramen vulneris. 25 Ibidem. 26 Hos tres comminus; Antiphaten eminus interfecerat. 27 Sc. *sternit*. 28 Nam ille non potuisset lethaliter vulnerari jaculo. 29 Brachiis Turni. 30 Hasta præfixa ferro, sulphure, resina, bitumine, stupisque convoluta, infuso oleo incendiario; quæ balistæ impetu destinata, ardens figitur palis & turribus incendendis. 31 Non clypeus ex duplici taurino tergore sustinere valuit, ita ut omnia penetraret. 32 Nec lorica ex laminis aureis squammarum in morem conserta.

1 Si-

Sustinuit. 1 Collapsa ruunt immania membra,
Dat tellus gemitum, & 2 clypeum superintonat ingens:
3 Qualis in 4 Euboico Bajarum littore 5 quondam
6 Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Constructam 7 ponto jaciunt, 8 sic 9 illa ruinam
10 Prona trahit, penitusque 11 vadis illisa 12 recumbit.
13 Miscent se maria, & 14 nigræ 15 attolluntur arenæ.
Tum sonitu 16 Prochyta alta tremit, 17 durumque cubile
18 Inarime Jovis imperiis imposta Typhæo.
19 Hic Mars 20 armipotens animum, viresque 21 Latinis
Addidit, & stimulos 22 acres sub pectore 23 vertit;
Immisitque 24 fugam Teucris, 25 atrumque timorem.
Undique 26 conveniunt; quoniam data 27 copia pugnæ,
Bellatorque 28 animo 29 Deus incidit:
Pandarus, ut fuso 30 germanum corpore cernit,
Et 31 quo sit Fortuna loco, qui casus agat 32 res,
Portam vi 33 multa 34 converso cardine 35 torquet,

1 Obni-

1 Simul labentia corruunt. 2 Super quem ceciderit: vel sic, ingens clypeum super eum infonat. 3 Qualites. 4 Ab Euboicis Calcidensibus in Italia juxta Bajas habitato. 5 Aliquando. 6 Moles ex saxo, latere, cemento, ligneisque pilis jacta eductaque ad arcendum mare & tutandos portus: vel, columna lapidea. 7 Fluctus aut procellæ dejiciunt per mare. 8 Ut Bitias cedit. 9 Saxa pila. 10 Ad terram inclinata. 11 Ad vada. 12 Prosternitus. 13 Intra molem & extra. 14 Quia profundæ, aut quia paludosæ. 15 Eriguntur. 16 Insula littoris Campani inter Misenum promontorium & insulam Pithecusam quæ . . . . 17 Ut sit illi mortiferum cubile. 18 Ænaria & Inarime, quam, quod flammis quandoque vomit, Typhœo giganti contra Deos pugnare auso, super jactam fabulantur. 19 Transitio ad pulcherrimum facinus Turni, qui intra muros conclusus, fortissime cum hostibus dimicavit. 20 Armorum & bellorum Deus. 21 Turni populis. 22 Vehementis furoris & iræ. 23 Vertendo pungit: tractum a virga, quæ dum vertitur, boves stimulantur. 24 Animum fugiendi. 25 Funestum, turpem: ut Horat. atra cura: quod antea inauspicata & funesta erant. 26 Itali, quibus Mars animos addidit. 27 Copiosa pugnandi facultas. 28 In animum eorum, id est, omnem acceperunt animum seu cupiditatem bellandi. 29 Mars. 30 Bitian. 31 In quo statu: quia videt eam ad Latinos, relictis Teucris, defecisse. 32 Bellicas. 33 Magnas. 34 Quam convertebat ad postes suos, ne claudatur. 35 Torquendo claudit.

1 Co-

1 Obnixus latis humeris, multósque 2 suorum
3 Mœnibus exclusos 4 duro in certamine 5 linquit:
Ast 6 alios secum includit, recipitque 7 ruentes.
Demens! 8 qui Rutulum in medio non 9 agmine 10 regem
Viderit 11 irrumpentem, 12 ultroque incluserit urbi,
13 Immanem 14 veluti pecora inter 15 inertia 16 tigrim.
17 Continuo nova lux 18 oculis effulsit, & 19 arma
20 Horrendum sonuere: tremunt in 21 vertice cristæ
22 Sanguineæ, 23 clypeoque 24 micantia fulmina mittunt.
Agnoscunt faciem invisam, atque 25 immania membra
Turbati subito 26 Æneadæ. Tum Pandarus ingens
27 Emicat, & 28 mortis fraternæ 29 fervidus ira
Effatur: 30 Non hæc dotalis regia Amatæ,
Nec muris 31 cohibet 32 patriis 33 media 34 Ardea Turnum.
Castra 35 inimica 36 vides: nulla hinc 37 exire 38 potestas.
Olli 39 subridens sedato pectore Turnus:
40 Incipe, si qua animo virtus, & consere dextram:
41 Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
42 Dixerat. 43 Ille rudem nodis, & cortice 44 crudo



1 Conatus. 2 Ex suis commilitionibus. 3 Novæ Trojæ. 4 Quia invito Marte, qui, quos Latinis addidit, Teucris, abstulerat animos. 5 Sine spe evadendi. 6 Suos, Trojanos: nam Turnus solus ex hostibus receptus. 7 Præcipitantur accurrentes. 8 Utpote, qui, quod. 9 Trojanorum ruentium ad portas. 10 Turnum. 11 Vi intrantem. 12 Ultra id, quod debebat facere. 13 Ferocissimam. 14 Sc. *includeret*. 15 Arte se defendendi carentia, ut sunt oves & capræ. 16 Turnum, Martis stimulis concitatum, Tigri, Trojanos, timore perculsos, pecori comparat. 17 Statim, postquam inclusus est Turnus. 18 Turni. 19 Ejus. 20 Horribiliter. 21 Capitis ejus: 22 Sanguinei coloris. 23 In clypeum. 24 Radios in morem fulminis resplendentes. 25 *Præstanti corpore* Turnum. *45 toto vertice supra*. 26 Trojani Æneæ subditi. 27 Eminet. 28 Propter necem fratris Bitiæ conceptа. 29 Incensus. 30 Hæc non est regia Latini, quam tibi filiæ doris nomine spopondit Amata Latini conjux. 31 Continet. 32 Intra quos natus est. 33 Medio sui. 34 Civitas, patria Turni. 35 Hostilia. 36 O Turne. 37 Exeundi. 38 Est tibi. 39 Sui fiducia, neglectu & contemptu hostis. 40 Mecum certamen. 41 Manu mea cæsus, nuncius ibis Priamo apud inferos, narrans te incidisse in alterum Achillem, id est, Turnum, id est, morieris. 42 Turnus. 43 Pandarus. 44 Viridi, impolito.

1 Intorquet summis adnixus viribus hastam.
2 Excepere auræ vulnus: (Saturnia Juno
3 Detorsit 4 veniens) portæque infigitur hasta.
5 At non hoc 6 telum, mea quod vi dextera 7 versat,
Effugies: 8 neque enim 9 is teli, nec vulneris 10 auctor.
Sic ait, & sublatum alte 11 consurgit in ensem,
Et mediam 12 ferro gemina inter tempora 13 frontem
Dividit, 14 impubesque 15 immani vulnere malas.
16 Fit sonus: ingenti concussa est 17 pondere tellus.
Collapsos artus, atque arma cruenta 18 cerebro
19 Sternit humi moriens; atque illi 20 partibus æquis
21 Huc caput atque illac humero ex utroque pependit.
22 Diffugiunt 23 versi 24 trepida formidine Troes;
Et, 25 si 26 continuo victorem ea cura subisset,
Rumpere claustra manu, 27 sociosque immittere 28 portis,
Ultimus ille dies 29 bello, 30 gentique fuisset.
Sed 31 furor ardentem, 32 cædisque insana cupido
33 Egit in 34 adversos.
35 Principio Phalarim, & 36 succiso poplite Gygen
37 Excipit; 38 hinc 39 raptas fugientibus ingerit hastas
40 In tergum. Juno vires, animumque ministrat.
41 Addit Halym 42 comitem, 43 & confixa Phegea parma;

1 Igna-

1 In Turnum, licet in eum non pervenerit. 2 Aer & ventus vulnerata sunt. 3 De Turno. 4 Hastam venientem in Turnum. 5 Loquitur Turnus Pandaro. 6 Ense. 7 Vibrat & tractat. 8 Neque enim ego sic, ut tu modo ertavero. 9 Est talis, qualis tu es. 10 Ductor. 11 Eriges se. 12 Ense ferreo. 13 Pandari. 14 Imberbes. 15 Sævissimo. 16 Ex ictu. 27 Corporis cadentis. 18 Effuso. 19 Nam Pandarus sternit super humum. 20 In partibus æqualibus. Divisum enim fuit æquali parte caput Pandari. 21 In utramque partem, tam dextram, quam sinistram. 22 In diversa fugiunt. 23 In fugam. 24 Mentes Trojanorum trepidas facientes. 25 Si Turno victori in animum subiisset portas reserare. Si tam uti victoria, quam vincere novisset. 26 Ut diffugerunt. 27 Rutulos commilitones. 28 In portas. 29 Cum Trojanis gerendo. 30 Trojanæ, quam morte Ascanii delevisset. 31 Martius. 32 Occidendi. 33 Impulit eum. 34 Eos, qui ante eum ex adverso ei erant. Al. *aversos*, id est, fugientes, quos insequi ardebat. 35 Enumerat aliquot, qui in pugna Turni manu cecidérunt. 36 Cui poples prius ab eo succisus erat. 37 E medio tollit. 38 Deinde, aut ex hac nece. 39 Quas in fuga trepidi hostes Trojani abjecerant. 40 Quia terga dederunt. 41 Prostratis. 42 Socium mortis. 43 Simul cum parma.

1 Igno-

1 Ignaros deinde 2 in muris, 3 Martemque cientes
Alcandrumque, Haliumque, Nœmonaque, Prytanimque,
Lyncea 4 tendentem contra, 5 sociosque vocantem,
6 Vibranti gladio connixus ab aggere 7 dexter
Occupat: huic uno dejectum 8 cominus ictu
Cum galea 9 longe jacuit caput. Inde ferarum
10 Vastatorem 11 Amycum, quo non 12 felicior alter
Ungere tela manu, ferrumque armare 13 veneno:
Et Clytium 14 Æoliden, & 15 amicum Cretea Musis;
Cretea Musarum comitem, cui carmina semper
Et citharæ 16 cordi, 17 numerosque intendere nervis:
Semper equos, atque arma vitum pugnasque canebat,
Tandem ductores, audita cæde suorum,
Conveniunt Teucri, Mnestheus, 18 acerque Serestus;
19 Palantesque vident socios, 20 hostemque 21 receptum.
Et Mnestheus: Quo 22 deinde fugam, quo tenditis? inquit.
Quos alios muros, quæ jam 23 ultra mœnia habetis?
24 Unus homo, & vestris, o cives, undique 25 septus
Aggeribus, tantas strages 26 impune per 27 urbem
28 Ediderit? juvenum 29 primos tot miserit 30 Orco?
Non 31 infelicis patriæ, veterumque 32 Deorum,
Et 33 magni Æneæ 34 segnes 35 miseretque pudetque?
36 Talibus 37 accensi 38 firmantur, & agmine denso
39 Consistunt. Turnus paulatim excedere pugna,

Et

1 Ignorantes, quod Turnus intra mœnia esset. 2 Intra muros. 3 Bellum. 4 Impetum facientem. 5 Exclusos. 6 Evaginato & micanti. 7 A parte dextra, aut expeditus bellator. 8 Sc. *facto*, id est, conjuncta manu. 9 A trunco. 10 Interfectorum. 11 Occupat. 12 Peritior, magis idoneus. 13 Toξικῳ lethali & immedicabilis. 14 Ex Æoli familia, aut ex Æolis in Trojam, inde cum Ænea in Italiam, profectum. 15 Vatem Lyricum, philomusum. 16 Voluptati erant. 17 Rhytmos facere intentione aut crepitu nervorum, id est, qui secundum chorda: verba componebat. 18 Strenuus. 19 Passim vagantes, oberrantes. 20 Turnum. 21 Intra mœnia. 22 Deinceps dirigitis vos fugientes? 23 Ista. 24 A turpi, quod multi ab uno in fugam verterentur. 25 Circumvallatus. 26 Sine vindicta. 27 Vestram. 28 Permitte Turne edere? 29 Principes. 30 Ad infernum? 31 Quæ penitus exterminarut. 32 Penates intelligit. 33 Tanti viri. 34 O ignavi. 35 *Miseret* respicit ad *patriam pudet* ad *Æneam*. 36 Verbis Mnesthei. 37 Trojani. 38 Firmi & constantes efficiuntur. 39 Circumstant Turnum.

Et 1 fluvium petere, ac 2 partem, 3 quæ cingitur amni.
4 Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et 5 glomerare manum: 6 ceu sævum 7 turba leonem
Cum telis premit 8 infensis: ac territus 9 ille,
Asper, 10 acerba tuens, retro redit: & neque 11 terga
Ira dare aut virtus patitur, 12 nec tendere contra.
Ille quidem 13 hoc cupiens, potis est per 14 tela virosque.
Haud aliter retro 15 dubius vestigia Turnus
16 Improperata refert, & 17 mens 18 exæstuat ira,
19 Quin etiam bis tum medios invaserat hostes;
Bis conversa fuga per muros 20 agmina vertit.
Sed 21 manus e castris propere coit omnis in unum:
Nec 22 contra vires audet Saturnia Juno
23 Sufficere: 24 aeriam cælo nam Jupiter Irim
Demisit, 25 Germanæ 26 haud mollia jussa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
27 Ergo nec clypeo 28 juvenis 29 subsistere tantum,
Nec dextra valet: injectis sic undique telis
Obruitur. Strepit assiduo cava tempora circum
30 Tinnitu 31 galea, & 32 saxis 33 solida æra fatiscunt;
Discussæque 34 jubæ 35 capiti; nec sufficit 36 umbo
Ictibus: 37 ingeminant hastis & Troes, & ipse

1 Ful-

1 Tiberim. 2 Urbis. 3 Id est, dextram. 4 Tanto vehementius. 5 Circumducere, globum facere Æn. 2. *Sed glomerare manum bello & concurrere in arcem. Cum sociis ardens animi.* 6 Aptissima comparatio, qua Turnum leoni confert, qui neque omnium tela solus sustinere, neque præ animi generositate fugam potest arripere. 7 Multitudo venantium. 8 Vim inferentibus. 9 Leo. 10 Videns acerbe. 11 In fugam verti. 12 Nec impetum facere in tantam multitudinem venantium. 13 Licet cupiat tendere contra. 14 Quibus impeditur. 15 Quid faceret. 16 Non properata, id est, lente & paulatim decedit. 17 Ejus. 18 Excandescit. 19 Insuper. 20 Trojanorum. 21 Tota armatorum multitudo. 22 In contrarium, id est, contra Trojanorum impetum. 23 Subministrare. Sic Æn. 2. *Ipse pater Danais animos, viresque secundas Sufficit.* 24 In aere versari solitam ad arcum cœlestem. 25 Sorori Jovis, id est, Junoni. 26 Minacia, aspera, superba, sc. interitum Turni. 27 Quia Juno retraxit manum, & ita auxilio Deorum destitutus erat. 28 Turnus. 29 Sustinere tantam vim. 30 Crepitu, qualem æs reddere solet. 31 Turni. 32 Injectis in ea. 33 Arma ærea firma & fortia hiscunt. 34 Cristæ galeæ. 35 A capite. 36 Curvatura sive media pars clypei. 37 Ictus.

2 In

1 Fulmineus Mnestheus. Tum toto 2 corpore sudor
3 Liquitur, & 4 piceum (nec 5 respirare potestas)
Flumen 6 agit: fessos 7 quatit 8 æger anhelitus artus.
Tum demum præceps 9 saltu sese omnibus armis
In fluvium dedit. 10 Ille suo cum gurgite 11 flavo
12 Accepit venientem, ac 13 mollibus 14 extulit undis;
Et lætum 15 sociis 16 abluta cæde remisit.

1 In morem fulminis impetum faciens. 2 Turni. 3 Defluit. 4 Pulvere misto sordidum, vel lentum & viscosum. 5 Respirandi. 6 Impellit. 7 Trahit. 8 Saucius & defatigatus. 9 Sese armatum in fluvium Tiberim projecit. Allusum ad historiam Romanam Horatii Coclitis. 10 Fluvius. 11 Eo colore aqua Tiberis est. 12 Eum. 13 Mollites & lente defluentibus. 14 Extra tulit. 15 Ad socios. 16 Aquis Tiberinis sanguine, ex cæde superfuso, abluto: nam cæde contaminati, aqua se abluere solebant.

P. VIR.

# P. VIRGILII MARONIS
# ÆNEIDOS.
## LIBER X.
### ARGUMENTUM.

JUpiter, convocato Deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur: ibi Venus de Trojanorum periculo, insatiabilique Junonis odio conqueritur, aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit; Juno contra malorum omnium causam in Trojanos, veluti primos belli auctores, atque adeo in Venerem ipsam rejicit. Frustra itaque tentata reconciliatione, Jupiter, ubi nullum videt esse contentionum finem, ne aut uxorem, aut filiam læderet, se neutrarum partium studia securum pronunciat, sed, pro sua æquitate, omnia fatis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt: non minore animo obsessi se ad defensionem parant. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex anirei sententia confectis, multorumque sibi populorum auxiliis adjunctis, triginta navium classe ad suos revehitur. Ibi Nymphas, paulo ante in eam formam ex navibus suis transformatas, obvias habet: ex his, & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium usque conspectum profectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurrentesque ad litus, terra hostem prohibere conantur. Magno utrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magna prius edita hostium strage tandem a Turno occiditur. Cujus rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum acervos amico inferias mittit: Ascanius quoque, eruptione facta, suas cum patre copias conjungit. Quibus rebus permota Juno, & pro Turno solicita, impetrata a Jove venia, præsenti eum periculo eripit, objecta illi falsa Æneas imagine, quam dum in navim quamdam fugientem insequitur, vinculis a Junone ruptis, vi tempestatis ad littora Ardeæ proxima devehitur. Interim Mezentius, Jovis monitu pugnæ succedens, magnum tam Trojanorum, quam Etruscorum numerum prosternit: donec ab Ænea hastæ ictu vulneratus, & a Lauso filio protectus, ægre se ad obligandum vulnus ex acie recipit. Ibi Lausus quoque, dum patrem ulcisci conatur, ab Ænea interficitur: ejus rei nuntio accepto Mezentius conscenso equo in prælium reddit: ubi dum filii mortem vindicare parat, eadem, qua filius dextra concidit.

1 PAnditur 2 interea 3 domus omnipotentis 4 Olympi

1 Aperitur, id est, factus est dies. Nam, oriente Sole, cœlum videtur aperiri, sicut occidente, claudi, unde est illud 1. Æn. *Ante diem clauso componet vesper* Olympo. 2 Dum talia geruntur a Turno & Trojanis. 3 Cœlum. 4 Omnia complectentis, omnibusque potentis. Al. *omnipatentis*, id est, omni ex parte patentis.

1 Con-
1 De-

1 Conciliumque 2 vocat Divum Pater atque hominum Rex
3 Sideream in sedem; terras unde arduus omnes,
Castraque 4 Dardanidum aspectat, populosque 5 Latinos.
6 Considunt tectis 7 bipatentibus. 8 Incipit ipse:
9 Cælicolæ magni, 10 quianam 11 sententia vobis
12 Versa retro? tantumque animis certatis 13 iniquis?
14 Abnueram bello Italiam concurrere 15 Teucris:
16 Quæ contra 17 vetitum discordia? 18 quis metus aut 19 hos;
Aut 20 hos arma sequi, 21 ferrumque lacessere suasit?
Adveniet 22 justum pugnæ (23 ne arcessite) 24 tempus,
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
25 Exitium magnum, atque 26 Alpes immittet 27 apertas.
Tum certare odiis, tum res 28 rapuisse licebit.
Nunc 29 sinite: & 30 placitum 31 læti componite fœdus.
32 Juppiter hæc 33 paucis: at 34 non Venus 35 aurea contra
Pauca 36 refert;

O 1

1 Deorum. 2 Convocat Jupiter Ov. 1. Met. *Ingentes animos, dignas Jove concipit iras, Conciliumque vocat: tenuit mora nulla vocatos.* 3 In Cœli summam arcem & palatium Jovis allusum ad circulum Lacteum ἀστερόεντα. *Qua super. est ad magni tecta Tonantis, Regalemque domum.* Ovid. Met. 1. 4 Dardanidarum, id est, Trojanorum, a Dardano, Jovis filio ortorum. 5 Italicos, Turno faventes. 6 Dii simul sedem capiunt. 7 Utrinque patentibus superne & inferne, aut ab ortu & occasu. 8 Concionem. 9 Cœlum colentes. 10 Al. *quianam*. 11 Decretum fatale. 12 Non sortitur effectum, sc. ut Æneas in Italiæ possessionem veniat? 13 Contra decretum molientibus? 14 Nolueram, & contra nutum, id est, voluntatem meam erat: ut vicissim *annuere* dicitur, cum nutu, quo totum Olympum tremefacit, sibi aliquid placere testatur. 15 Cum Trojanis. 16 Qualis est ista. 17 Prohibitionem meam. 18 Quæ religio? 19 Trojanos. 20 Rutulos. 21 Ferro se facessere. 22 Legitimum. 23 Nolite advocare, adducere, Tibul. l. 1. El. 10. *Quis furor est atram bellis arcessere mortem? imminet, & tacito clam venit illa pede.* 24 Bellum inquit Punicum secundum, quo Hannibal Italiam perpetuos o8odecim annos crudelissime vexavit. 25 Magnam cladem multorum civium: 26 Alpinos populos, aut eos, quos per Alpes traduxit Hannibal. 27 Ab Annibale igne & aceto: Unde Juv. *montem qui fregit aceto*. 28 Res per injuriam abreptas repetere: bellum per feciales indigere, inde qua vi, qua armis rapere. 29 Definite. 30 Sc. *mihi*, qui nolo Italiam concurrere Teucris. Al. *placidum*, 31 Concordes ac faventes. 32 Elocutus est. 33 Verbis. 34 Multa 35 Formosissima. 36 Respondet.

1 Om-

O 1 pater, o hominum, Divumque 2 æterna potestas;
(Namque 3 aliud quid sit, quod jam 4 implorare queamus?)
Cernis 5 ut 6 insultent Rutuli, Turnusque feratur
Per 7 medios insignis equos, 8 tumidusque secundo
Marte ruat? Non 9 clausa 10 tegunt jam 11 mœnia Teucros:
12 Quin intra portas, atque ipsis prælia 13 miscent
Aggeribus 14 murorum, & 15 inundant 16 sanguine 17 fossæ.
18 Æneas 19 ignarus abest. Nunquamne 20 levari
Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
21 Nascentis Trojæ, nec non 22 exercitus 23 alter:
Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab 24 Arpis
25 Tydides: Equidem (credo) mea vulnera 26 restant:
Et 27 tua progenies mortalia demoror arma.
Si sine 28 pace tua, atque invito 29 Numine Troës
Italiam petiere, 30 luant peccata; neque illos
Juveris auxilio. Sin tot responsa secuti,
Quæ 31 Superi, 32 Manesque dabant; cur nunc tua
33 quisquam

1 Fle-

1 Omnium, 2 Qui æternam potestatem seu imperium habes in homines & Deos. 3 Quod aliud numen aut auxilium sit alibi, quam in te? 4 Cum misericordia poscere. 5 Quomodo. 6 Ob victoriam partam insolentiores effecti. 7 Rutulos. 8 Et ut inflatus bello, prospere favore Martis peracto, præceps vehatur. 9 Tametsi clausa. 10 Protegunt. 11 Phatisos a loco, ad concitandum hostibus invidiam. 12 Quinetiam. 13 Rutuli. 14 Mœnium. 15 Exundant, diffluunt. 16 Cædæ meorum Trojanorum. 17 Sub aggeribus factæ. 18 Princeps eorum & protector. 19 Tantæ eladis. 20 Eos liberari. 21 Reædificari cœptæ. 22 Sicut exercitus Grecorum imminuit muris veteris Trojæ. 23 Latinorum. 24 A Diomede, ex Ætolia adveniente, in Appulia ædificata. 25 Diomedes Tydei filius, Diomedes non erat venturus, sed timebat: nam Rutuli Venulum legatum ad Diomedem miserant pro auxilio. 26 Quod iterum vulnerabor a Diomede, sicut ante Trojam vulnus, quod acceperat a Diomede, cum filio suppetias ferre vellet. Il. 5. 27 Ego a te genita, id est, Jovis filia & Dea expecto arma a mortali, mihi inferenda. 28 Suffragio, venia. 29 Divina tua voluntate. 30 Dent pœnas pro peccatis suis. 31 Jupiter lib. 1. *Cernes u bem, & promissa Lavini Mœnia.* Et Apollo lib. 3. *Antiquam exquirere matrem.* 32 Inferi; Creura lib. 2. *At terram Hesperiam venies.* Et Anchisæ, *gens dura atque aspera cultu, Debellando tibi Latio est.* l. 5. & 5. 33 Intelligit de Junone.

1 In-

1 Flectere jussa potest? aut cur nova condere 2 fata?
3 Quid repetam exustas 4 Erycino in littore classes?
Quid tempestatum 5 regem, ventosque furentes
6 Æolia excitos? aut actam nubibus 7 Irim?
Nunc etiam * Manes (hæc 8 intentata manebat
9 Sors rerum*) 10 movet, & 11 superis immissa repente
12 Alecto, medias Italum 13 bacchata per 14 urbes.
15 Nil super imperio moveor; 16 speravimus ista,
Dum Fortuna 17 fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla est regio, Teucris quam det tua 18 conjux
Dura: per eversæ, genitor, 19 fumantia Trojæ
Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse 20 nepotem.
Æneas sane ignotis jactetur in 21 undis,
Et quamcumque viam dederit Fortuna, sequatur:
22 Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ.
Est 23 Amathus, est celsa mihi Paphos, atque Cythera,
Idaliæque domus. 24 Positis 25 inglorius armis
26 Exigat hic ævum. Magna ditione jubeto
Carthago premat Ausoniam. Nibil urbibus 27 inde
Obsta-

1 Invertere & in perniciem mutare. id est, cur cedit Trojanis in perniciem, tuis paruisse mandatis? 2 Ut vadant, qui non sunt casuri. 3 Ad quid, q. d. frustra Eryc 4 ubi Venus templum habet, & præcipue colitur, lib 5. Æn. 5 Æolum, supra lib. 1. pag. 192. 6 Excitatos & evocatos ex Æolia regia ad nocendum Trojanis. 7 Quæ Turno dedit obsidendæ novæ urbis consilia, l 5. & q. supra. * Inferos. Unde ait ipsa Juno l. 7. *Flectere si nequeo superos, Acheronte movebo.* 8 Antea non sollicitata. 9 Obiter tangit eam fabulam, qui rerum universitas inter Jovem, Neptunum & Plutonem sorte dicitur esse divisa. Unde est illud Neptuni l. 1. *Non illi impertum pelagi, sævumque tridentem. Sed mihi sorte datum.* 10 Juno. 11 Ad superos. 12 Furia illa infernalis. 13 Est. 14 Laurentum & Ardeam. 15 Nullo modo afficior super promissione facta de imperio. 16 Inania ista pollicita speravimus olim felices: nunc sufficiet, si salvi evadere possimus. 17 Talis, ut spetare possimus. 18 Juno. 19 Adhuc pene fumantia, nec dum extincta. Ad movendam misericordiam. 20 Meum; id est, servetur Ascanius, a quo est futura gens Juliarum. 21 Tiberi vivus. Numicio mortuus. 22 Ascanium protegere. L. 12. *nec Dii texere Cupentum, Ænea venientis sui.* 23 Cypri ins. urbs, Enumerat tuta aliquot Cypri loca, in quæ Ascanium ex hostium manibus submoveat. 24 Depositis. 25 Non gloriosus nec inclytus. 26 Ascanius. 27 Ab Italia,
1 Car-

Obstabit 1 Tyriis. Quid 2 pestem evadere 3 belli
4 Juvit, & 5 Argolicos medium fugisse per ignes?
Totque maris, vastæque exhausta pericula terræ,
Dum Latium Teucri, 6 recidivaque Pergama quærunt?
7 Non satius cineres 8 patriæ 9 insedisse supremos,
Atque solum, quo Troja fuit? 10 Xanthum & Simoenta
Redde, oro, 11 miseris: iterumque revolvere casus
Da, pater, Iliacos Teucris. 12 Tum 13 regia 14 Juno
15 Acta furore gravi: Quid me 16 alta silentia cogis
17 Rumpere, & 18 obductum verbis 19 vulgare dolorem?
Ænean hominum quisquam, Divumque 20 subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam 21 fatis petiit auctoribus: 22 esto.
23 Cassandræ impulsus 24 furiis. Num linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere 25 ventis?
Num 26 puero 27 summam belli, num credere muros?
28 Tyrrhenamve fidem, aut gentes 29 agitare 30 quietas?
Quis Deus in 31 fraudem, quæ dura potentia nostri
32 Egit? 33 Ubi hic Juno, demissave nubibus Iris?
Indignum est, Italos 34 Trojam circumdare flammis
Nascentem, & patria Turnum consistere terra:

Cui

1 Carthagini præcipue. 2 Incendium evasisse. 3 Trojani, quo victores fuerunt Græci. 4 Profuit. 5 Per medios ignes ab Argolicis, id est, Græcis Trojæ immissos. 6 Renascentia in Italia ex reliquiis Trojæ, regna rediviva; *vel*, quæ bis ceciderunt, semel ab Hercule, atque iterum ab Agamenone eversa. 7 Nonne melius fuit. 8 Trojæ. 9 Inhabitasse. 10 Fluvios Trojanos. 11 Trojanis. 12 Deinde, postquam conticuit Venus, 13 Conjux. 14 Inquit. 15 Stimulata. 16 Alto seu imo pectore recondita. 17 Interrumpere, id est, quid me cogis eloqui, quæ silere malim, quam in te quidquam dicere? 18 Celatum. 19 Vulgo manifestare.

20 Coegit. 21 Fatorum auctoritate. 22 Concedatur, & ita sit. 23 Filiæ Priami, Anchises 3. lib. *Sola mihi tales casus Cassandra canebat, Et sæpe Hesperiam, sæpe Italia regna vocare*, &c. 24 Insano vaticinio. 25 Incertis & inanibus rebus. 26 Ascanio, cui tamen Æneas non crediderat: sed Mnesteo & Sergesto. 27 Præcipuam administrationem. 28 Etruscorum auxilium. Ter. *Dei vestram fidem!* 29 Lacessere. 30 Ante adventum Æneæ. 31 Damnum faciendum Turno. 32 Impulit eum. 33 Ubi fuit ad has res faciendas Juno? 34 Castra Trojana flamma & ferro oppugnare: ut lib. 9. Ironica.

1 Deus

Qui 1 Pilumnus avus, cui 2 Diva Venilia mater.
3 Quid? 4 face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena 5 jugo premere, atque 6 avertere prædas?
Quid 7 soceros 8 legere, & gremiis abducere pactas?
Pacem orare 9 manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus 10 subducere 11 Grajum,
12 Proque viro 13 nebulam, & ventos 14 obtendere inanes:
Et 15 potes in totidem 16 classem convertere Nymphas.
Nos 17 aliquid Rutulos contra juvisse, 18 nefandum est?
19 Æneas ignarus abest: ignarus & 20 absit.
21 Est Paphus, Idaliumque tibi, sunt alta Cythera.
22 Quid 23 gravidam bellis urbem, & 24 corda aspera 25 tentas?
Nosne tibi 26 fluxas Phrygiæ res 27 vertere fundo
Conamur? 28 nos? 29 an miseros qui Troas Achivis
Objecit? quæ causa fuit consurgere in arma

1 Bu-

1 Deus. 2 Ut malo iram Venerem, & Turni natales natalibus Æneæ adæquare videatur, Veniliam appellat Divam, quæ Nympha marina. 3 Quid censeres, justum ne an injustum sit? 4 Bello sævo ac pernicioso. 5 Servitute. 6 Deprædari agros, avertendo, pecora & armenta. Hæc propter cervum Tyrrhidasque l. 7. 7 Latinum. Ad invidiam plurali utitur: ut & gremio Turni intercipere desponsatam Laviniam. 8 Susurrari. 9 Indiciis manuum, præferendo ramum olivæ, pacem prætendere, & bellum minari, ac statim inferre: idque propter *Centum oratores augusta ad*, &c. *Et geminosque legit de classe biremes, Remigiisque aptat, socios simul instruit armis*: & *Scuto virum fluvio*, &c. l. 7. 10 Clam abducere. 11 Diomedis. Il. 5. & Achillis Il. 20. quibuscum Æneas congressus, ultimo discrimini ereptus est a Venere & Neptuno. 12 Quem virum esse jactas. 13 Nubem, id est, rem inanem. 14 Contra tendere & presentare. 15 Licet hoc Cybele fecerit, tamen hoc Veneri imputatur, quia in ejus gratiam factum est. 16 Supra l. 9. 17 In aliquo. 18 Secundum iniquum tuum judicium. Ironice; vel interrogatorie. 19 Sc. *inquis*. Eadem verba repetit, quibus supra usa est Venus, irrisoris & contemptim. 20 Q. d. quid tum postea, si abest a terra aliena. 21 Q. d. abduc Æneam tuum illuc. 22 Omnium bellorum causam in Venerem rejicit, ut quæ Paridi rapiendæ Helenæ fuerit auctor. 23 Arduam, quæ olim multa bella gessit, & Rutulos acres *Durum a stirpe genus*, &c. ut Numanus supra 9. l. 24 Victorum. 25 Lacessis? 26 Fragiles se aut etiam sine inimicis perituras. 27 Evertere funditus. 28 Nosne id conamur? 29 An is. sc. Paris, qui rapta Helena prædaque abacta Troas obnoxios fecit Græcis? Omnem culpam Trojæ dirutæ in adulterium Paridem confert. Sic apud Horat. Od. l. 3. *Ilion, Ilion, Fatalis, incestusque judex, Et mulier peregrina vertit in pulverem.*

1 Pro-

1 Europamque, 2 Asiamque, & 3 fœdera solvere 4 furto?
5 Me duce Dardanius 6 Spartam expugnavit 7 adulter?
Aut ego tela dedi, fovive cupidine bella?
8 Tunc decuit metuisse tuis: nunc 9 sera querelis
Haud justis 10 assurgis, & 11 irrita jurgia jactas.
Talibus 12 orabat Juno: cunctique 13 fremebant
Cælicolæ 14 assensu vario. Ceu 15 flamina 16 prima,
Cum 17 deprensa fremunt sylvis, & 18 cæca volutant
Murmura, venturos nautis 19 prodentia ventos.
Tum 20 Pater omnipotens, rerum cui prima potestas,
21 Infit. Eo dicente 22 Deum domus alta silescit.
Et 23 tremefacta solo tellus; silet 24 arduus æther:
Tum 25 Zephyri 26 posuere, 27 premit placida æquora pontus.
28 Accipite 29 ergo animis, atque hæc mea 30 figite dicta.
Quandoquidem 31 Ausonios conjungi fœdere Teucris
32 Haud licitum; nec vestra capit discordia finem;
33 Quæ 34 cuique est Fortuna hodie, 35 quam quisque 36 secat spem,
Tros Rutulusve 37 fuat, nullo discrimine habebo,
Seu 38 fatis Italum 39 castra obsidione tenentur,
Si-

1 Propter Græcos. 2 Propter Trojanos. 3 Hospitia. 4 Furtivo raptu Helenæ. 5 Q. d. non, sed te. 6 Amyclas, nomine. 7 Paris. 8 Cum ille raperet Helenam. 9 Nimis sero. 10 Contra nos. 11 Inania ac nihil profutura: quia ipsi Trojani peccaverunt. 12 Causam suam defendebant. 13 Indignabatur, propter certamen inter Deas. 14 Quia alii Veneri, alii Junoni assentiebantur. 15 Flatus ventorum. 16 Primum. 17 Percepta silvis. 18 Ignota, quorum ratio non apparet. Fit enim quodam arcano naturæ ut sit murmur in silvis ante ventorum flatum. 19 Significanti procellas ventorum. 20 Jupiter. 21 Loqui incipit. 22 Cœlum, id est, cælicolæ, Continens pro contento. 23 Est. 24 Sublimis. 25 Venti, Species pro genere, 26 Sc. *flatus*, id est quievere, sedati sunt. Æn. 7. *Cum venti posuere omnisque repente resedit Flatus*. 27 Cohibet, ne assurgant, aquas maris æquas & tranquillas. 28 Auribus, id est, audite. 29 Quia nulla est in vobis concordiæ via. 30 Animis vestris, id est, memores estote. 31 Italos. 32 Propter odia vestra. 33 Quæcumque, sive prospera, sive adversa. 34 Pugnatorum, id est, cuilibet permittam sua fortuna uti, & neutrarum partium studia sequar. 35 Quam quisque spei suæ & sectæ viam aperit. 36 Tenet, habet. 37 Antique, pro *fuerit*: ab antiquo verbo *Fuo*. 38 Fatali pernicia & malo exitu: sc. *Non absolvos Trojanos*. 39 Ipsa nova Troja.

1 Ma-

Sive 1 errore malo 2 Trojæ, 3 monitisque 4 sinistris.
Nec Rutulos 5 solvo. 6 Sua cuique exorsa laborem,
Fortunamque ferent, Rex Juppiter omnibus 7 idem.
Fata 8 viam invenient. 9 Stygii per flumina 10 fratris,
Per pice 11 torrentes; 12 atraque voragine ripas,
13 Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
14 Hic 15 finis fandi. Solio tum Juppiter aureo
Surgit, 16 cælicolæ 17 medium quem ad 18 limina ducunt.
19 Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde 20 viros, & 21 mœnia cingere 22 flammis.
At legio 23 Æneadum 24 vallis 25 obsessa tenetur:
Nec spes ulla fugæ. Miseri stant turribus altis
Nequidquam, & 26 rara muros cinxere 27 corona.
Asius 28 Imbrasides, 29 Hicetaoniusque Thymœtes,
Assaracique 30 duo, & senior cum Castore 31 Tybris,
Prima acies. Hos germani 32 Sarpedonis ambo,
Et Clarus, & Hæmon, Lycia comitantur ab 33 alta.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, 34 Lyrnesius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mnestheo.
35 Hi jaculis, 36 illi certant defendere saxis,
37 Molirique ignem, 38 nervoque aptare sagittas.
Ipse inter 39 medios, 40 Veneris justissima cura,

1 Dar-

1 Male & sinistre interpretati responsa, ut Italiam peterent. 2 Trojanorum. 3 Deorum. 4 Sinistre datis, ac male intellectis. 5 Absolvo libero, inde omnes facio. 6 Sua cuique, Rutulo, aut Trojano, opere afferent aut cladem aut victoriam. 7 Æquus erit, & in neutrarum partium studia inclinans. 8 Perveniendi ad id, quod in fatis est, sc. ne Æneas imperet in Italia. 9 Solemne & inviolatum Deorum juramentum, l. 6. 10 Plutonis. 11 Abundantes. 12 Nigra aut obscura. 13 Jupiter nutu se approbare, quod dixit, significavit. 14 Hoc juramentum Jovis. 15 Fuit. 16 Allusum ad morem Senatorum deducentium e curia domum Coss. 17 Qui est principum locus. 18 Cœlestis throni. 19 Dum sic Rutuli consultant. 20 Trojanos, 21 Novæ Trojæ seu castrorum. 22 Facibus ardentibus. 23 Trojanorum. 24 Rutulorum. 25 Obsidetur. 26 Minime densa. 27 Propugnantium multitudine, in coronæ formam stante. 28 Imbrasi filius. 29 Hicetaonis filius. 30 Major & minor. 31 Sc. *stabant*. 32 Regis Liciæ, qui Trojanis venerat auxilio. 33 Nobili ac sublimi. 34 Ex Litneso, urbe Phrygiæ, oriundus. 35 Trojani. 36 Itali. 37 Cum mole ejicere ignem ephalaricis. 38 Arcui nervis obducto. 39 Trojanos. 40 Quia scivit illi regnum deberi.

1 Asca-

1 Dardanius 2 caput ecce puer detectus 3 honestum:
Qualis gemma micat, fulvum quæ 4 dividit aurum,
Aut 5 collo decus, aut capiti: vel quale 6 per artem
Inclusum buxo, aut 7 Orycia 8 terebinto
Lucet ebur: 9 fusos cervix 10 cui 11 lactea crines
Accipit, & molli 12 subnectit 13 circulus auro.
Te quoque 14 magnanimæ viderunt, Ismare, gentes
15 Vulnera dirigere, & 16 calamos armare veneno,
17 Mæonia 18 generose domo: ubi pinguia 19 culta
Exercentque viri, 20 Pactolusque irrigat 21 auro.
Affuit & Mnestheus, 22 quem pulsi 23 pristina Turni
Aggere murorum sublimem gloria 24 tollit:
Et 25 Capys: 26 hinc nomen 27 Campanæ ducitur urbi.
28 Illi inter sese duri certamina belli
29 Contulerant; media 30 Æneas freta nocte secabat:
Namque ut ab Evandro 31 castris 32 ingressus Etruscis,
33 Regem adit, & regi memorat 34 nomenque, 35 genusque.
Quidve petat, quidve ipse 36 ferat: 37 Mezentius arma
38 Quæ sibi conciliet, violentaque pectora Turni,
Edo-

1 Ascanius. 2 Sinegalea. Respicit autem ad Julium Cæsarem, qui nudo capite sæpe cum hoste conflixit. 3 Pulcrum, & præ se ferens honestatem. 4 Auro sc. inclusa, circumdata, *vel* 5 quæ est in medio annuli aurei: ut 1. Æn. *aut ubi flavo Argentum Pariusve lapis circumdatur auro*. 5 Monile, aut corona. 6 Artificiose. 7 In Orico, Epiri urbe maritima. nascente. 8 Arbore nigra, ex qua distillat laudatissimum resinæ genus, quam *Terebinthinam* Latini vocant. 9 Diffusos. 10 Ascanio, id est, ad cujus decorem. 11 Lactei coloris. 12 Capillos. 13 Redimiculum capitis. 14 Lalæ. 15 Tela, quibus directis vulnerasti multos. 16 Mittentem arundines, id est, leves sagittas veneno illitas: ut vel levi ictu interimant. 17 Lidia: unde Tyrrheni originem traxerunt. 18 O Ismare, alti & magni generis. 19 Arva colunt. 20 Liciæ fluvius. 21 Aureis fluctibus. 22 Cujus hortatu & virtute pulsus castris Turnus lib. 9. 23 Pridie ejus diei parta. 24 Extollit. 25 Adfuit. 26 Ab hoc 27 Capuæ. 28 Rutuli & Itali. 29 Commiscuerant. 30 Redit ad Æneam, quem ad finem l. 8. dixit in Etruriam ad Tarchontem esse profectum. 31 In castra Etruscorum. Græca constructio. 32 Ingressus est Æneas. 33 Tarchonta. l. 8. 34 Suum. 35 Significans se nobilem. 36 Afferat. 37 Sævissimus Etruscorum rex, & ab eis propter sævam tyrannidem expulsus. 38 Qualia, nempe potentissima Latini & Turni regum auxilia.

1 Fra-

Edocet: 1 humanis quæ sit fiducia rebus
Admonet, 2 immiſcetque preces. Haud fit mora; 3 Tarchon
Jungit opes, fœduſque ferit: tum 4 libera fatis
Claſſem conſcendit juſſis 5 gens Lydia Divum,
Externo commiſſa 6 duci. 7 Æneia puppis
8 Prima tenet, 9 roſtro 10 Phrygios ſubjuncta leones:
11 Imminet Ida ſuper, 12 profugis gratiſſima Teucris.
13 Hic magnus ſedet Æneas, ſecumque volutat
Eventus belli varios: 14 Pallanſque ſiniſtro
Affixus lateri jam quærit 15 ſidera, opacæ
Noctis iter, 16 jam 17 quæ 18 paſſus terraque, marique.
19 Pandite nunc Helicona 20 Deæ, 21 cantuſque movete;
Quæ manus interea 22 Tuſcis comitetur ab oris
Æneam, armetque rates, pelagoque vehatur.
23 Maſſicus 24 ærata 25 princeps ſecat æquora 26 Tigri:
Sub 27 quo mille 28 manus juvenum, qui 29 mœnia Cluſi,
Quique 30 urbem liquere Coſas: queis 31 tela, ſagittæ,
32 Gorytique leves 33 humeris, & 34 lethifer arcus.
35 Una 36 torvus Abas. Huic totum inſignibus armis
37 Agmen, & aurato fulgebat 38 Apolline puppis,

*Pars II.* M Sex-

1 Fragilem eſſe humanam conditionem; cum etiam juſti ab impiis opprimi ſoleant, niſi viriliter reſiſtant. 2 Et ſimul precantur, ut in commune conſulant. 3 Etruſcorum Rex. 4 Abſoluta religione interdicti aruſpicis Etruſci, ne militarent ſub Etruſcis auſpiciis, ſed *externos adoptarent duces*, lib. 8. 5 Hetruſci ex Lidia orti: ſupra lib. 8. & 9. 6 Æneæ. 7 In qua Æneas vehebatur. 8 Prætoria ſc. & regia, quæ flammas noctu ceteris præfert: vel tenet prima loca, ſeu primas partes in navigando. 9 In roſtro. 10 Qui erant inſignia Phrygum. 11 In puppi effigiata erat Ida, ſilva Phrygiæ, ut imminere videatur deſuper, quæ ſuppeditaverat materiam claſſi Æneæ. 12 Quia illuc convenerant. 13 In hac puppi. 14 Filius Evandri. 15 Nomina & naturam ſiderum, quæ apparebant in nocte opaca. 16 Et quærit aliquando. 17 Mala & adverſa. 18 Æneas paſſus ſit. 19 Aperite nobis; novum catalogum eorum, qui Æneam ex Etruria ad bellum ſunt ſecuti, contexturus, iterat invocationem ad Muſas. 20 O Muſæ. 21 Et excitate carmina rerum occultarum. 22 Ab Etruria. 23 Rex Cluſinorum. 24 Ære roſtrata. 25 Suorum. 26 Navi, cui nomen ab inſigni Tigridis. 27 Maſſico. 28 Multitudo erat. 29 Urbem Etruriæ Cluſium, Porſenæ poſtea regiam. 30 Etruriæ; cui ſubjacet. Herculis portus. 31 Erant. 32 Pharetræ, ſive ſagittarum thecæ. 33 Ab humeris dependentes. 34 Mortem afferre inimicis ſolitus. 35 Incedebat. 36 Torvus vultu in hoſtem. 37 Erat. 38 Simulacro Apollinis.

Ci-

Sexcentos illi dederat 1 Populonia 2 mater
3 Expertos belli juvenes: ast Ilva trecentos
4 Insula: 5 inexhaustis chalybum 6 generosa metallis,
Tertius ille hominum, 7 Divumque interpres Asylas,
8 Cui 9 pecudum fibræ, cæli cui sidera 10 parent,
Et linguæ volucrum, & 11 præsagi fulminis ignes:
12 Mille 13 rapit 14 densos acie, atque 15 horrentibus hastis,
16 Hos 17 parere jubent Alphæ ab origine 18 Pisæ:
Urbs Etrusca 19 solo. Sequitur pulcherrimus Astur,
Astur 20 equo fidens, & 21 versicoloribus armis.
22 Tercentum adjiciunt (23 mens omnibus una sequendi)
Qui 24 Cærete domo, qui sunt 25 Minionis in arvis,
Et 26 Pyrgi veteres, 27 intempestæque 28 Graviscæ.
Non ego te, 29 Ligurum ductor fortissime 30 bello,
31 Transierim, Cinyra, & 32 paucis comitate Cupavo,
33 Cujus olorinæ surgunt de vertice pennæ:
34 Crimen 35 amor 36 vestrum, 37 formæque insigne paternæ.
Namque ferunt, luctu Cycnum Phaethontis amati,
Po-

1 Civitas Thusciæ. 2 Patria: ut, *quem mater Aricia misit*. 7. l. 3 Peritos. 4 Adjacens Thusciæ. 5 Nunquam exhausta e fodinis suis, quin supersit semper quod exhaurias. 6 Nobilitata & clara. 7 Quorum oracula interpretatus est. 8 Asilæ. De Heleno lib. 3. *qui numina Phœbi, Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis, Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ*. 9 Venæ jecuris ovium. 10 Peritissime agnoscuntur, id est, qui peritissimus est aruspex, & astrologus, & augur. 11 Sagacis, portendentis futura, id est, portentorum optimus interpres. 12 Juvenes aut viros. 13 Raptim ducit. 14 Agminatim incedentes. 15 Asperis, & horrorem incutientibus. 16 Mille. 17 Duci quo Asilæ. 18 Urb. Etruriæ, quæ traxit originem & denominationem a Pisis opp. juxta Alpheum Arcadiæ fl. 19 Situ & loco. 20 Equitandi peritissimus, ἱππόδαμος. 21 Varie depictis. 22 Trecenti viri adjungunt se Asturi. 23 Voluntas, erat. 24 Ex urbe Thusca Cere seu Cærete, Agilla, lib. 8. 25 Etruriæ fl. 26 Patvum oppidum in Thuscia ab antiquis temporibus Etruscorum piratica nobile. 27 Pestifera, quasi sine temperie. 28 Sic dictæ, quod gravem aerem sustinerent. 29 Populorum Italiæ. 30 In bello. 31 Nolim præteriisse. 32 *Qui paucis numero, sed bello vivida virtus*. 5. Æn. 33 Cycni filius: qui cristas ex olorinis plumis in galea gestabat. 34 Est. Dicit causam, quare ferret pennas oloris. 35 Quia nimium inter vos amastis. 36 O Cicne & Phaeton. 37 Ex forma paterna sumptum, seu patris in cycnum mutari. Ovid. 2. Met. Erat autem Cicnus rex Ligurum, in Musicis eximius.

1 Ar-

Populeas inter frondes, umbramque 1 sororum,
Dum canit, & 2 mœstum 3 Musa solatur amorem,
4 Canentem 5 molli pluma 6 duxisse senectam,
7 Linquentem terras, & sidera voce sequentem.
8 Filius, 9 æquales 10 comitatus classe catervas,
Ingentem remis 11 Centaurum promovet: ille
12 Instat aquæ, saxumque undis immane minatur
Arduus, & longa sulcat maria alta carina.
Ille etiam 13 patriis agmen 14 ciet Ocnus ab oris,
15 Fatidicæ 16 Mantus, & 17 Tusci filius amnis:
18 Qui muros, matrisque dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives 19 avis. sed 20 non genus omnibus unum.
21 Gens illi triplex, populi sub gente quaterni;
22 Ipsa caput 23 populis: 24 Tusco de sanguine 25 vires,
26 Hinc quoque quingentos 27 in se Mezentius armat,
Quos 28 patre Benaco velatus arundine glauca
29 Mincius 30 infesta ducebat in æquora 31 pinu.
32 It 33 gravis Auletes, 34 centenaque arbore fluctus
Verberat 35 assurgens: 36 spumant vada 37 marmore verso.
38 Hunc vehit immanis 39 Triton, & cærula 40 concha

 Exter-

1 Arborum in quas sorores Phaeconiii mutatæ dicuntur. 2 Qui causa mœstitiæ erat. 3 Cantu suo. 4 Canescentem. 5 Qualem cycni aut olores habent. 6 Traduxisse. 7 Subvolantem, & cum cantu sonoro cœlum petentem, *vel*, in sidera relatum; ut videmus in Sphæra. 8 Cycni, sc. Cupavo. 9 Socias, virtute & cultu æquales, *vel*, distributas per proportionem navium. 10 Habens in comitatu. 11 Navem cui nomen ab insigni Centauro; qui in prora effigiatus, saxum ingens projecturus in mare videbatur. 12 Instanter incumbit. 13 Patriæ suæ, id est, Etruscis. 14 Excitat. 15 Vaticinantis. 16 *Manto* filia fuit Tiresiæ vatis, & mater Ocni. 17 Tibris. 18 Ocnus. 19 Majoribus, ædificatoribus. 20 Fuit. 21 Mantua, urbs Thusciæ, tres habuit tribus, & in singulis tribubus fuerunt quatuor curiæ. 22 Mantua fuit. 23 Illis ter quaternis, id est, omnes illi populi in Mantua progeniti sunt. 24 Ex eo illi duodecim populi robur & auctoritatem traxerunt. 25 Erant. 26 Ex his populis Mantuanis. 27 In odium & vindictam sua in arma compellit Mezentius, sub Ocno duce. 28 Habens originem sive profluens ex lacu Benaco. 29 Fluvius juxta Mantuam fluens. Erat & puppis hujus insigne. 30 Vim hostibus inferente. 31 Navi ex pinu facta. 32 Progreditur. 33 Infestus Mezentio, fortis & militaris. 34 Centum remis. 35 Desuper incumbens. 36 Propter ictus violentos. 37 Mari inverso palmulis femorum. 38 Aulețen, 39 Navis, cui insigne Triton. 40 Vehit hunc.

1 Na-

Exterrens freta: 1 cui laterum tenus 2 hispida nanti
Frons 3 hominem præfert, in 4 Pristim desinit alvus;
Spumea 5 semifero sub pectore murmurat unda.
Tot lecti 6 proceres 7 ter denis navibus ibant
8 Subsidio 9 Trojæ, & campos 10 salis 11 ære secabant.
Jamque 12 dies 13 cælo concesserat, 14 almaque curru
15 Noctivago 16 Phœbe medium pulsabat Olympum:
Æneas (17 neque enim membris dat cura quietem)
18 Ipse 19 sedens 20 clavumque regit, 21 velisque ministrat.
Atque 22 illi medio in 23 spatio 24 chorus ecce suarum
Occurrit comitum: 25 Nymphæ (quas alma 26 Cybele
27 Numen habere maris, Nymphasque 28 e navibus esse
Jusserat) 29 innabant pariter, fluctusque 30 secabant,
Quot prius æratæ steterant ad 31 littora proræ.
Agnoscunt longe 32 regem, 33 lustrautque choreis.
34 Quarum quæ 35 fandi doctissima 36 Cymodocea
37 Pone sequens dextra 38 puppim tenet, ipsaque dorso
Eminet, ac læva 39 tacitis 40 subremigrat undis.
Tum sic 41 ignarum alloquitur. Vigilasne, Deum 42 gens,
Enea? vigila, & 43 velis immitte rudentes.

Nos

1 Navi aut conchæ. 2 Pilosa. 3 Formam humanam. 4 Piscem marinum longissimum, atque angusti corporis. 5 Cujus facies præcipue humana erat, sed cœtera in piscem desinebant. 6 Primores. 7 Triginta. 8 Ad auxilium. 9 Novæ, id est, Æneæ & Trojanorum. 10 Maris, id est, aquas Marinas. 11 Navibus, rostris navium præmunitis. 12 Dies prior, qui Romanis absolvebatur meridie, id est, nocte media. 13 Ab hemispherio nostro discesserat. 14 Rerum altrix, quæ cum ejus incremento crescunt. 15 Per noctem vagari solito: erat ergo medium noctis. 16 Luna ascenderat ad medium usque cœli. 17 Quia præ cura dormire non potest. 18 Sic & lib. 5. Amisso Palinuro *ipse ratem nocturnis rexit in undis*. 19 Ad gubernaculum. 20 Gubernaculum dirigit.

21 Ministrum se præbet velis. 22 Æneæ. 23 Cursus sui. 24 Multitudo concedentium suarum Nympharum, ex navibus, quas a Troja eduxerat, in totidem Nymphas maris mutatarum: supra lib. 9. 25 Quæ erant Nymphæ. 26 Mater Deorum. 27 Divinam potestatem. 28 Versas e navibus, id est, quæ prius fuerant naves. 29 Illæ occurrentes. 30 Pectore suo. 31 Ripas Tiberis. 32 Regem suum Æneam. 33 Circumeunt natatu. 34 Ea. 35 Erat eloquentissima. 36 A *fluctuum receptu* dicta. 37 A tergo. 38 Æneæ. 39 Nulla vi agitatis. 40 More remigantis natat. 41 Rerum, quæ in castris, & navium ab incendio liberatarum, atque in Nymphas transformatarum. 42 Progenies. 43 Pande totos sinus velorum & propera.

I Quæ

Nos 1 sumus Idææ 2 sacro de 3 vertice pinus,
4 Nunc pelagi Nymphæ, 5 classis tua. 6 Perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulus, flammaque premebat;
Rupimus 7 invitæ tua 8 vincula, teque per æquor
Quærimus. Hanc 9 genitrix * faciem 10 miserata * refecit,
Et dedit esse Deas, 11 ævumque agitare sub undis.
At puer Ascanius muro, fossisque 12 tenetur
13 Tela inter media, atque horrentes 14 Marte Latinos,
Jam loca 15 jussa tenet forti permistus 16 Etrusco
17 Arcas eques. Medias 18 illis opponere turmas,
Ne castris jungant, 19 certa est sententia Turno.
20 Surge age, & Aurora socios veniente vocari
Primus in arma jube, & clypeum cape, quem dedit ipse
21 Invictum 22 Ignipotens, atque 23 oras ambiit auro.
24 Crastina lux, mea si non 25 irrita dicta putaris.
Ingentes 26 Rutulæ spectabis cædis acervos.
27 Dixerat: & dextra discedens impulit altam,
28 Haud ignara modi puppim. Fugit 29 illa per undas
30 Ocior & jaculo, & ventos 31 æquante sagitta.
Inde 32 aliæ 33 celerant 34 cursus. Stupet 35 inscius ipse
Tros 36 Anchisiades: animos tamen 37 omine 38 tollit.
Tum breviter, 39 supera aspectans convexa, precatur:
Alma parens 40 Idæa Deum, cui 41 Dindyma cordi,

M 3 1 Tur-

1 Quæ fuimus olim. 2 Matri Deorum. 3 Idæ. 4 Sumus. 5 Quæ fuimus. 6 Turnus, qui post fœdus Latini cum Ænea, pacem rupit, & bellum excitavit. 7 Q. d. Maluissemus tibi servire, quam in Nymphas mutari, si per vim Rutulorum licuisset. 8 Retinacula. 9 Mater Deorum Cibele * Transformavit nos. 10 Conditionem nostram. 11 Longissimum tempus. 12 Protegitur. 13 Hostium. 14 Bello. 15 Quæ jussisti ut caperentur ab iis. 16 Militi. 17 Auxilia equitum ex Arcadia profectorum, aut Evandri. 18 Equitibus venientibus. 19 Decrevit Turnus. 20 Exhortatio ad arma suscipienda. 21 Invincibilem. 22 Vulcanus 8. Æn. 23 Extremitates clypei. 24 Dies crastinus. 25 Frivola & inania. 26 Cadaverum Rutulorum occisorum. 27 Cymodocea Nympha. 28 Perita modi impellendi, ut quæ ipsa fuerat navis. 29 Navis. 30 Velocior Hyperbole. 31 Velocitate volatus. 32 Nymphæ. 33 Celeriter peragunt. 34 Navium 35 Ignarus unde tanta esset celeritas. 36 Anchisæ filius Æneas. 37 Tali cursu prospero viso & audito. 38 Extollit. 39 Cœlestia. 40 Quæ in Ida, monte Phrygiæ, præcipue coleris. 41 Mons Phrygiæ sacer Cibelæ.

1 Tur-

1 Turrigeræque urbes, 2 bijugique 3 ad fræna leones;
4 Tu mihi nunc pugnæ 5 princeps, tu rite 6 propinques
Augurium, 7 Phrygibusque adsis pede, Diva, 8 secundo.
9 Tantum 10 effatus. & interea 11 revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
Principio sociis 12 edicit, 13 signa sequantur,
Atque animos 14 aptent armis, pugnæque parent se.
Jamque 15 in conspectu Teucros habet, & sua castra,
Stans celsa in puppi: 16 clypeum tum deinde sinistra
Extulit 17 ardentem. Clamorem ad sidera 18 tollunt
Dardanidæ e muris: 19 Spes 20 addita suscitat 21 iras.
Tela manu jaciunt: 22 quales sub nubibus atris
23 Strymoniæ dant 24 signa 25 grues, atque æthera tranant
Cum sonitu, 26 fugiuntque Notos clamore 27 secundo.
At 28 Rutulo Regi, ducibusque 29 ea mira 30 videri
Ausoniis, donec versas ad littora 31 puppes
Respiciunt, totumque 32 allabi 33 classibus æquora.
34 Ardet 35 apex capiti, 36 cristisque 37 a vertice flamma
Funditur; & 38 vastos 39 umbo vomit aureus ignes:
Non secus, 40 ac liquida si quando nocte 41 cometæ

1 San-

1 Turritæ. Cibelæ, quæ eadem cum Vesta & Terra *turrita* incedere dicitur, propter turritas urbes quas gerit, vel, *Quod primis turres urbibus illa dedit*. 2 Bini ad jugum currus tui nexi. Alludit ad fabulam, qua dicitur Cibele Hippomenem & Atalantam, in leones commutatos, currui suo subjugasse. Vide Ovid. 10. Met. 3 Domiti. Nam, quæ animalia frænos recipiunt, domita sunt. 4 Sis. 5 Præses. 6 Propius advenire facias portentum hoc. 7 Tui cultoribus. 8 Favorabili. 9 Id solum. 10 Æneas. 11 Rediens per revolutionem. 12 Æneas manifeste præcipit 13 Vexilla. 14 Irritent ad arma. 15 Ut possit castra sua conspicere, & a suis conspici. 16 A Vulcano factum. 17 Radiantem. 18 Cognito Ænea. 19 Victoriæ, viso rege. 20 Quæ accesserat. 21 Animositatem, qualis est in iratis. 22 Vide Macrob. Sat. l. 5. c. 10. 23 Thraciæ. *Strimon* enim Thraciæ fluvius est. Species pro genere. 24 Avolatus, id est, cum quali clamore avolant. 25 Nam gruum in aere clangor prognosticum est ingruentis tempestatis. 26 Redeuntes sc. a Nilo ad suum Strymon Thraciæ fl. 27 Læto, & ominis boni. 28 Turno. 29 Signa, lætitiæ. 30 Videbantur. 31 Æneæ & sociorum ejus. 32 Ad littora 33 Cum navibus ipsis. 34 Resplendet in capite ejus. 35 Summitas galeæ Æneæ. 36 Sc. a. 37 Desuper. 38 Valde amplos. 39 Curvatura clypei. 40 Humida & sublucida. 41 Ignes vomunt.

1 San-

1 Sanguinei 2 lugubre rubent, aut 3 Sirius ardor:
Ille sitim, morbosque 4 ferens mortalibus 5 ægris
Nascitur, & 6 lævo contristat lumine 7 cælum.
Haud 8 tamen audaci Turno fiducia 9 cessit
Littora 10 præripere, & 11 venientes pellere terra.
12 Ultro animos 13 tollit dictis, atque 14 increpat ultro.
Quod votis optastis, 15 adest perfringere dextra:
16 In manibus Mars ipse, viri. Nunc conjugis esto
17 Quisque suæ, 18 tectique memor: nunc magna 19 referto
Facta 20 patrum, laudesque: 21 Ultro occurramus ad 22 undam,
Dum 23 trepidi, 24 egressisque 25 labant vestigia prima:
26 Audentes Fortuna juvat.
Hæc ait, & secum 27 versat, quos ducere 28 contra,
Vel quibus obsessos possit concredere 29 muros.
30 Interea Æneas socios de puppibus altis
31 Pontibus exponit: multi 32 servare recursus
Languentis pelagi, & 33 brevibus se credere 34 saltu;
Per 35 remos 36 alii. Speculatus littora 37 Tarchon,
38 Qua vada non 39 spirant, nec 40 fracta 41 remurmurat unda,



1 Sanguinis effusionem portendentes. 2 Lugubriter. 3 Illius stellæ ardentis. Sirius est stella in ore Canis majoris: pestifer, & morbos afferens *Jam rapidus torrens sitientes Sirius agros Ardebat cælo*. Georg. 4. 4 Afferens. 5 Miseri. 6 infelici & tristi. 7 Aerem. 8 Licet sic animos videret in castris & accedentes e navibus. 9 Discessit, amota est. 10 Ante capiendi. 11 Ad eam Etruscos. 12 Insuper. 13 Erigit, essent. 14 Cum increpatione cohortatur. 15 Hostem conterere. 16 Potestas pugnandi est in promptu: nam præsentes jam sunt hostes. 17 Vestrum. 18 Domus. 19 Quisque facito ut repræsentet. 20 Majorum suorum. 21 Priusquam nos invadant. 22 Tiberis. 23 Sunt. 24 E navi egredientibus. 25 Titubant & vacillant. 26 Sic Ennius: *Fortibus est Fortuna viris data*. Vide Macrob. Sat lib. 6. c. 1. 27 Cogitat. 28 Adventantes hostes. 29 Castrorum id est, quos relinquat in obsidione. 30 Dum hæc ageret Turnus. 31 Per scalas navium. 32 Observabant tranquilli maris refluxum. 33 Vadis pelagi. 34 Saliendo in ea. 35 Auxilio remorum projectorum e navi ad modum ponticulorum *vel*, scapharum. 36 Credebant se brevibus. 37 Etruscorum rex. 38 Qua sperabat profundum esse mare, *spirant*, id est, qua vada non movent aquas. 39 Timet. 40 Nimio impetu. 41 Vehementem sonum edit, id est, ubi neque defectus, neque nimia vis est aquarum. 1 Non

Sed mare 1 inoffensum crescenti 2 allabitur æstu,
3 Advertit subito proras, sociosque precatur:
Nunc, o 4 lecta manus, validis incumbite remis;
5 Tollite, 6 ferte rates; 7 inimicam findite 8 rostris
Hanc terram, sulcumque sibi 9 premat ipsa 10 carina.
Frangere nec tali 11 puppim 12 statione recuso,
Arrepta tellure semel. Quæ talia postquam
Effatus Tarchon, socii consurgere 13 tonsis,
14 Spumantesque rates arvis inferre Latinis:
Donec 15 rostra tenent 16 siccum, & 17 sedere carinæ
Omnes 18 innocuæ. Sed 19 non puppis tua, Tarchon.
Namque inflicta vadis, 20 dorso dum pendet 21 iniquo,
22 Anceps, sustentata diu, 23 fluctusque fatigat,
24 Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum quos & 25 fluitantia 26 transtra
Impediunt, retrahitque 27 pedem simul unda relabens.
Nec Turnum 28 segnis retinet mora: sed 29 rapit acer
Totam aciem in Teucros, & 30 contra in littore 31 sistit.
32 Signa 33 canunt. Primus turmas invasit 34 agrestes
Æneas, 35 omen pugnæ; stravitque Latinos,
36 Occiso Therone, virum qui maximus 37 ultro
Æneam 38 petit. 39 Huic gladio perque ærea scuta,
Per tunicam 40 squalentem auro, 41 latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, 42 exsectum jam matre perempta,
Et

1 Non impeditum, *vel* non offendens. 2 Ad littus. 3 Applicat. 4 Multitudo armatorum electa. 5 Erigite. 6 Transferte ad littus. 7 Indignatione & odio in Mezentium & Italos. 8 Navium. 9 Premendo faciat. 10 Venter navis. 11 Al. *puppes*. 12 Portu 13 Remis. Al. *transtris*. 14 Spumis aquarum respersas. 15 Anteriores partes proram. 16 Sc. *littus*. 17 Super fundum. 18 Sine noxa sive nocumento. 19 Sedit innocua. 20 Scopuli. 21 Nimis alto. 22 Vacillans. 23 Dum eorum impetus sustinet. 24 Frangitur. 25 Per aquas. 26 Summa tabulata navium. 27 Lapsantes. 28 Quæ segnes facere ac segnibus esse solet. 29 Celeriter adducit. 30 Ex adverso. 31 Exercitum statuit. 32 Ineundi prælii. 33 Cornicines & tubicines canendo faciunt. 34 Agricolarum. 35 Portendens indigenas superandos, cum agrestes superentur. 36 Enumerat eos, qui manibus Æneæ in primo conflictu concidere. 37 Non lacessitus. 38 Aggreditur. 39 Theroni. 40 Auro contextam in speciem squammarum. 41 Sanguinem & spiritum a latere confosso elicit. 42 Per sectionem exemptum.

1 Qui

Et 1 tibi, Phœbe, 2 facrum; 3 casus evadere ferri
Quod licuit 4 parvo. Nec 5 longe Cisseа 6 durum,
7 Immanemque Gyam sternentes 8 agmina 9 clava,
Dejecit letho: nihil illos 10 Herculis arma,
Nil validæ juvere manus, 11 genitorque Melampus,
Alcidæ comes, 12 usque graves cum terra 13 labores
14 Præbuit. Ecce Pharo, voces dum 15 jactat 16 inertes,
17 Intorquens jaculum 18 clamantis 19 sistit 20 in ore.
Tu quoque, flaventem prima lanugine malas
Dum sequeris 21 Clytium 22 infelix, nova 23 gaudia, Cydon,
24 Dardania stratus dextra, 25 securus amorum,
26 Qui juvenum tibi semper erant, miserande jaceres:
Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies, septem numero, septenaque tela
27 Conjiciunt. Partim 28 galea, clypeoque 29 resultant
30 Irrita, deflexit partim 31 stringentia 32 corpus
Alma Venus. 33 Fidum Æneas affatur Achatem:
34 Suggere tela mihi (non 35 ullum dextera frustra
Torserit 36 in Rutulos) 36 steterunt quæ in corpore Grajum
37 Iliacis campis. Tum magnam corripit hastam,
Et 38 jacit. Illa volans clypei transverberat æra
Mæonis, & 39 thoraca simul cum pectore rumpit.

M 5     1 Huic

1 Qui prodeunt exsecti ex matris utero, Phœbo, ut medicorum præsidi, sacri sunt. Hinc Æsculapius Phœbi filius. 2 Consecratarum. 3 Necem per ferrum, quam nunc incurrit sanior. 4 Cum adhuc in utero matris esset. 5 Ab iis jam dictis. 6 Fortem. 7 Ingentem & ferocem. 8 Trojanorum & Etruscorum. 9 Baculo nodato, qualis usus est Hercules. 10 Quibus Hercules ubique victor usus erat, ut clava. 11 Eorum. 12 Semper. 13 Monstra, virtutis exercendæ segetem & materiam. 14 Herculi. 15 Jactanter effutit. 16 Frivolas & sine sale. 17 Æneas. 18 Pharoni. 19 Statuit ipsum. 20 Cum jam effert in ore: alioqui dicendum esset inor 21 Puerum, quem turpiter amabat. 22 Amore perdito. 23 Novas amorum voluptates. 24 Æneæ Trojani. 25 Privatas, secretusque ab amorum cura? 26 Amores. 27 Uno impetu: quia singuli singula. 28 Æneæ. 29 Tela retro saliunt. 30 Sc. effecta. 31 Leviter contingentia. 32 Æneæ. 33 Arcigerum. 34 Subministra. 35 Telum eorum. 36 Idomeneus. Il. 13. ἃ κταμένων ἀποαίνυμαι. 37 Sc. in. 38 Eam. 39 Munimentum pectoris.

1 Mæ-

1 Huic 2 frater 3 subit Alcanor, fratremque ruentem
Sustentat dextra: trajecto 4 missa lacerto
5 Protinus hasta 6 fugit, servatque cruenta 7 tenorem,
Dexteraque ex humero 8 nervis 9 moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit; sed non & 10 figere contra
Est licitum, magnique 11 femur perstrinxit Achatæ,
Hic 12 Curibus, fidens 13 primævo corpore, Clausus
Advenit, & 14 rigida 15 Dryopen ferit eminus hasta
Sub 16 mentum 17 graviter pressa, pariterque 18 loquentis
Vocem, animamque 19 rapit 20 trajecto gutture: at 21 ille
22 Fronte 23 ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.
Tres quoque 24 Treicios, 25 Boreæ de gente suprema,
Et tres, quos Idas pater, & 26 patria 27 Ismara 28 mittit,
29 Per varios 30 sternit casus. Accurrit Halæsus,
31 Auruncæque manus: 32 subit & Neptunia proles,
33 Insignis 34 Messapus equis: 35 expellere 36 tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur 37 limine in ipso
Ausoniæ. 38 Magno discordes æthere venti
Prælia ceu 39 tollunt, animis & viribus 40 æquis:
41 Non ipsi inter se, non nubila, non 42 mare cedit;

1 An-

1 Mœoni. 2 Ejus. 3 Succurrit. 4 Ab Ænea. 5 Continuo. 6 Propellitur. 7 Currendi modum. 8 Per nervos. 9 Jam jam moritura. 10 In corpus Æneæ. 11 Coxam leviter vulneravit. 12 Sabinis, quos e Curibus, oppido Sabinorum, eduxerat. Al. *viribus*. 13 Existens in primo flore ætatis. 14 Dura & difficulter flexibili. 15 Rutulum. 16 Dryopis. 17 Violenter impressa. 18 Dryopis. 19 Aufert. 20 Transfixo. 21 Dryopis. 22 Ὁ δ' ἐπὶ χθόνα τύπτε μετώπῳ. Od. 11 23 Concutit. 24 Thracios viros. 25 Thraciam peragrantis, id est, ab extremo Septentrione. 26 Illorum. 27 Thracum & urbs. 28 In auxilium. 29 Vario eventu & vario genere mortis. 30 Clausus. 31 Auruncorum, qui sunt antiquissimi Italiæ populi. 32 Subsequitur in auxilium veniens. 33 Insigniter instructus. 34 *At Messapus equum domitor, Neptunia proles Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro* lib. 7. 35 Adversarios suos. 36 Contendunt aliquando unius partis, aliquando alterius partis. 37 Littore & ingressu Italiæ. 38 Spatioso aere. Ὡς δ' Εὖρός τε, Νότος τ' ἐριδαίνετον, & Il. 16. 39 Erigunt. 40 Æqualibus. 41 Ipsi venti non cedunt alter alteri. 42 Aqua maris.

1 In-

1 Anceps 2 pugna diu: stant 3 obnixa 4 omnia 5 contra:
Haud aliter Trojanæ acies, aciesque Latinæ
6 Concurrunt: 7 hæret pede pes, densusque viro vir.
8 At parte ex alia, qua saxa 9 rotantia late
Impulerat 10 torrens, 11 arbustaque diruta 12 ripis,
Arcadas 13 insuetos acies inferre pedestres,
Ut vidit 14 Pallas 15 Latio dare terga sequaci,
16 Aspera 17 queis natura loci dimittere quando
Suasit equos, 18 unum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
Quo fugitis, socii? 19 per vos, & fortia 20 facta,
Per 21 ducis Evandri 22 nomen, 23 devictaque bella,
Spemque 24 meam 25 patriæ 26 quæ nunc subit 27 æmula laudis,
28 Fidite ne pedibus. Ferro 29 rumpenda per 30 hostes
Est via, qua 31 globus ille virum 32 densissimus urget:
Hac vos, & 33 Pallanta 34 ducem patria 35 alta reposcit.
Numina nulla 36 premunt: 37 mortali urgemur ab hoste
Mortales; totidem nobis animæque, 38 manusque.



1 Incertæ victoriæ. 2 Comititur. 3 Ventis obnitentis. 4 Elementa. 5 Ex adversa parte. 6 Contra stant. φράξαντες δόρυ δουρὶ, σακὸς σακεῖ προθελύμνῳ, Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ. Il. 16. 7 Pes unius adversarj conjungitur pedi. 8 Omisso Ænea, narrat ea, quæ ab Arcadibus in diversa campi parte sint fortiter gesta. 9 Obvoluta. 10 Amnis impetuosus. 11 Erant. 12 In alveum. 13 Non solitos pedestri prælio certare 14 Filius Evandri. 15 Latinis insequentibus. 16 Quia inaccessibilis videbatur, id est, cum non possent per loca, saxis & arbutis impedita, equos agere, ac proinde deberent descendere ab equis, & pedestres certare. 17 Quibus Arcadibus. 18 Fuga sc. quæ in rebus extremis sola salus, ultimum perfugium: vel sic: accendit animositatem eorum aliquando precibus, & aliquando increpationibus, quæ una & sola res reliqua est rebus consilio & ope egentibus. 19 Obsecro. 20 Vestra in aliis præliis. 21 Qui vos duxit. 22 Famam & gloriam. 23 Finita, cum victoria gesta. 24 Quæ est de me, *vel*, quam habeo de vobis. 25 Paternæ, id est, patris mei Evandri. 26 Spes mea. 27 Imitatrix. 28 Nolite spem in fuga collocare. 29 Aperienda. 30 Medios. 31 Cœtus. 32 Frequentissimus. 33 Me, id est, patria hoc petit a nobis, ut victis ac cæsis hostibus revertamur. 34 Vestrum. 35 Nobilis. 36 Opprimunt nos. 37 Qui potest mori, uti nos. 38 Sunt.

1 Semianimesque micant digiti, 2 ferrumque retractant.
3 Arcadas accensos monitu, & præclara tuentes
Facta 4 viri, mistus dolor & pudor armat in hostes.
5 Tum Pallans 6 bijugis 7 fugientem Rhœtea præter
8 Trajicit. Hoc spatium, tantumque 9 moræ fuit 10 Ilo:
11 Ilo namque procul validam 12 direxerat hastam;
Quam 13 medius Rhœteus 14 intercipit, 15 optime Teuthra;
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque 16 volutus
17 Cædit semianimis Rutulorum 18 calcibus arva.
Ac velut 19 optato, ventis æstate coortis,
Dispersa immittit 20 sylvis incendia pastor:
Correptis subito 21 mediis, extenditur una
Horrida per latos 22 acies Vulcania campos;
23 Ille sedens 24 victor flammas 25 despectat 26 ovantes:
Non aliter 27 socium virtus 28 coit omnis in unum,
Teque juvat, Palla. Sed 29 bellis acer 30 Halesus
Tendit in 31 adversos: seque in sua 32 colligit arma,
33 Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque;
Strymonio dextram fulgenti diripit ense
34 Elatam in 35 jugulum: saxo ferit ora Thoantis,
36 Ossaque dispergit cerebro permista cruento.
Fata 37 canens sylvis 38 genitor celarat Halesum

Ut

1 Semivivi, adhuc palpitantes se movent. 2 Arma. 3 Commemorat stragem, quam cum suis edidit Pallas. 4 Viriliter agentis Pallantis. 5 Deinde cum videret suos animatos. 6 Binis equis. 7 Præterfugientem Rhœtea: qui Rutulus, ut & Ilus. 8 Transfigit hasta. 9 Dilationis a morte. 10 Cujus mortem aliquantulum morata est mors interposita Rhœti. 11 In Ilum. 12 Pallas. 13 In medium occurrens. 14 Intercurrens in se capit. 15 Peritissime. 16 Dejectus. 17 Ferit. 18 Pedibus. 19 Ex voto, in tempore; ut, *Optato adventus*. 20 In silvas. 21 Obstantibus. 22 Ignis, copia flammarum. 23 Pastor, qui optato incendia immisit. 24 Voti compos. 25 Desuper aspicit. 26 More ovantium salientes & crepitantes. 27 Sociorum Pallantis. 28 Convenit in unum consensum & locum. 29 Strenuus bellator. 30 Rutulus. 31 Arcadas. 32 Circumvolvit & communit se scuto suo, propter vim plurimorum. 33 Halesus occidit. Arcadas. 34 Extensam. 35 Jugulo Halesi vulnus minantem. 36 Capitis Thoantis. 37 Prædicens ei. Al. *cavens*, id est, evitans fatalem necessitatem; quæ Halesio necem minabatur. 38 Pater Halesi. Ad delectandum inseruit Poeta fabulam Halesi, fato in bellum, mortuo patre, protracti,

1 Pa-

Ut 1 senior letho 2 canentia lumina solvit,
3 Injecere manum Parcæ, 4 telisque 5 sacrarunt
Evandri. Quem sic Pallans 6 petit ante precatus:
Da nunc, Tybri 7 pater, ferro, 8 quod missile libro,
9 Fortunam atque viam duri per pectus Halesi:
Hæc arma, exuviasque viri 10 tua quercus habebit.
Audiit 11 illa Deus: dum 12 texit Imaona Halesus,
13 Arcadio infelix telo dat pectus 14 inermum.
15 At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina: 16 primus 17 Abantem
18 Oppositum interimit, pugnæ 19 nodumque, 20 moramque.
Sternitur 21 Arcadiæ proles, 22 sternuntur Etrusci,
Et 23 vos, o Grais 24 imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibusque & viribus 25 æquis.
Extremi 26 addensant acies: 27 nec turba moveri
Tela, manusque sinit. 28 Hinc Pallans instat, & urget.

1 Hinc

1 Pater. 2 Pupillo albicantes dissolvit, id est, post obitum vero patris. 3 Deæ, fatorum dispensatrices, vindicarunt sibi & traxerunt sibi debitum. Locum hunc interpretatur Macrob. Sat. lib. 1. cap. 7. ubi Virgilium hoc in versu *proprietatem & humani, & divini juris executum esse dicit. Nam ex manus injectione, mancipium designavit, & sacrationis vocabulo, observantiam divini juris implevit.* 4 Ut illis mactetur. 5 Addixerunt. 6 Aggreditur. 7 Numen vicinum & præsens invocat; nam circa ripas ejus pugnabant. 8 Quod, ut emittatur districtum teneo. 9 Prosperum contactum. 10 Tibi sacra. 11 Vota & verba Pallantis. 12 Dum scuto suo protegit Imaona. Al. Dum detexit, id est, spoliat 13 Ab Arcade, id est, Pallante, misso. 14 Sine armis. 15 At Lausus, filius Mezentii, non patitur agmina Rutulorum esse perterrita sive perterreri tam vehementi cæde Halesi: quin ipse restaurat prælium. 16 Sc. irrumpens. 17 Trojanum. 18 Obstantem, fortiter pugnantem. 19 Robur & firmamentum, id est, qui sustentaret onus ingruentium pugnatorum. Elegans Metaphora ab arboribus ducta, quæ, quia ex parte sunt nodosæ, difficulter cuneis perrumpi possunt. Nodus proprie est densa peditum multitudo. 20 Obstaculum moram facturum ingruere volentium. 21 Juventus ex Arcadia profecta, quæ duce Pallante venerat. 22 Qui cum Tarchonte venerat auxilio Æneæ occiduntur a Lauso. 23 Sternimini a Rutulis & Latinis. 24 Quos non perdiderant Græci, reliquiæ Danaum. 25 Æqualibus. 26 Condensant. 27 Turba densa & conferta non dat spatium moventis telis manibusque ad feriendum. 28 Ex una parte.

1 Ex

1 Hic contra 2 Lausus (nec multum 3 discrepat 4 ætas)
Egregii forma, sed queis fortuna negarat
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator 5 Olympi:
Mox 6 illos 7 sua fata manent majore sub hoste.
Interea 8 soror alma monet succurrere Lauso
9 Turnum, qui 10 volucri curru medium secat agmen.
Ut 11 vidit 12 socios: 13 Tempus 14 desistere pugnæ.
Solus ego in Pallanta feror; soli mihi 15 Pallans
Debetur: cuperem, ipse 16 parens spectator adesset.
Hæc ait, & socii 17 cesserunt æquore 18 jussi.
At 19 Rutulum abscessu 20 Juvenis, tum 21 jussa superba
Miratus, stupet in Turno, 22 corpusque per ingens
23 Lumina volvit, 24 obitque truci procul 25 omnia visu.
Talibus & dictis it contra dicta 26 tyranni:
Aut spoliis ego jam raptis laudabor 27 opimis,
Aut 28 letho insigni. 29 Sorti pater æquus utrique est:
Tolle minas. Fatus medium procedit in 30 æquor.
31 Frigidus Arcadibus 32 coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus 33 bijugis; pedes apparat ire
Cominus. Utque leo, 34 specula cum vidit ab alta
Stare procul campis 35 meditantem in prælia taurum,

1 Avo-

1 Ex alia parte ex adverso. 2 Filius Mezentii. 3 Distat. 4 Amborum. 5 Cœli, id est, Jupiter. 6 Pallantem interimendum a Turno. Lausum ab Ænea. 7 Propria moriendi genera expectant. 8 Juturna soror Turni quæ Diva & Nympha, adeoque præsens. 9 Fratrem suum. 10 Velociter acto. 11 Turnos. 12 Contra Pallanta certantes. 13 Loquitur Turnus. 14 Desistendi a pugna. 15 Victoria de Pallante. 16 Evander. 17 Discesserunt a campo plano & a quo 18 Al. *jusso*, id est, quod nos jusserat derelinquere. 19 Quia Rutuli tam cito parebant. 20 Pallas. 21 Turni. 22 Ejus. 23 Oculos. 24 Circumagit. 25 Quæ Turnum contingebant. 26 Superbi regis. 27 De principe hostilis exercitus detractis. 28 Morte gloriosa. 29 Æquo, certo scio, animo feret pater meus Evander, quem cupis spectatorem adesse, utramque sortem aut victoriæ, aut pulchræ mortis: resp. ad id, *cuperem ipse parens spectator adesset*. 30 Planitiem. 31 Præ timore 32 Congelatur. 33 Bigis. 34 Montis, aut rupis. 35 Animo agitantem, id est, se exercentem ad prælia.

1 Ad

1 Advolat; haud alia est Turni 2 venientis imago.
Hunc 3 ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
4 Ire prior Pallans, si qua fors adjuvet 5 ausum
Viribus 6 imparibus; magnumque ita 7 ad æthera fatur:
Per 8 patris hospitium, & mensas, quas 9 advena adisti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus 10 adsis:
11 Cernat 12 seminecі sibi me rapere arma 13 cruenta,
14 Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides 15 juvenem, magnumque sub imo
Corde premit 16 gemitum, lacrymasque effudit 17 inanes.
Tum 18 genitor natum dictis affatur amicis:
19 Stat sua cuique dies: breve, & 20 irreparabile tempus
Omnibus est 21 vitæ: sed 22 famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. 23 Trojæ sub mœnibus altis
24 Tot gnati 25 cecidere Deum: 26 quin occidit una
Sarpedon, 27 mea progenies. Et jam 28 sua Turnum
Fata vocant, 29 metasque dati 30 pervenit ad ævi.
Sic

1 Ad taurum. 2 Contra Pallanta. Turnum enim leoni, Pallantem tauro comparat. 3 Ubi credis Turnum esse intra jactum hastæ, & posse ex feriri. 4 Voluit aut cœpit. 5 Audentem contendere. Alludit ad sententiam illam, *Audentes fortuna juvat* 6 Longe inferioribus. 7 Cœlum suspiciens, ubi Hercules. 8 Evandri, qui te hospitio, interempto Caco, accepit. 9 Cum ex Hispania externus & ignotus primum advenires. 10 Ut auxilio sis. 11 Videat Turnus. 12 Semisecato 13 Cruore suo perfusa. 14 Me victorem patiantur, id est, cogantur in vita hoc spectaculum ferre. 15 Pallanta. 16 Quia exaudire non potuit. 17 Non profuturas, nihil impetraturas, ut cui contra fata auxilio venire non liceret. 18 Jupiter Herculem. 19 Unicuique constitutum est proprium tempus vitæ. 20 Postquam semel elapsum est 21 Etiam longissime. Horat. Od 3 lib. 1. *Omnes eodem cogimur, omnium Versatur urna, serius, ocius, Sors exitura & nos in æternum Exilium impositura cymba.* Ov 10 Met. *Serius aut citius sedem properamus ad unam: Tendimus huc omnes: hæc est domus ultima, vosque Humani generis longissima regna tenetis.* 22 Æternum nomen præclaris facinoribus propagare aut promereri, hoc est opus ad virtutem pertinens. 23 A majori ad minus. 24 Achilles Thetidis. Memnon Auroræ, Ascalaphus Martis filius 25 Occubuerunt. 26 Quin etiam cecidit pariter cum aliis. 27 Filius meus, qui a Patroclo fuit interfectus. 28 Debita; quia & ipse occidetur, sed ab Ænea. 29 Periodum vitæ concessæ. 30 Fere.

r Ju-

Sic 1 ait, atque dati 2 oculos Rutulorum rejicit arvis.
At 3 Pallans magnis emittit viribus hastam,
Vaginaque 4 cava fulgentem diripit ensem.
5 Illa volans, humeri surgunt qua 6 tegmina summa,
Incidit, atque viam clypei 7 molita 8 per oras,
9 Tandem etiam magno 10 strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum 11 robur acuto
In Pallanta diu 12 librans jacit, atque ita fatur:
Aspice, num mage sit nostrum 13 penetrabile telum.
Dixerat; at clypeum, tot ferri 14 terga, tot æris,
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
15 Vibranti medium cuspis transverberat ictu,
Loricæque 16 moras, & 17 pectus perforat ingens.
18 Ille rapit 19 calidum frustra de vulnere telum;
20 Una, eademque via sanguisque, 21 animusque 22 sequuntur.
23 Corruit 24 in 25 vulnus; sonitum 26 super arma dedere,
Et 27 terram 28 hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus 29 super assistens sic ore profatur:
Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
30 Evandro. Qualem 31 meruit, Pallanta 32 remitto.
Quisquis honos tumuli, quidquid solamen 33 humandi est,
34 Largior. 35 Haud illi stabunt Æneïa parvo
Hos-

1 Jupiter ad Herculem. 2 Avertit oculos a Rutulorum campis, neutrius exercitus res curaturus, permittens omnia fatis. 3 Pugna Pallantis cum Turno 4 Quam cavam reliquit. 5 Hasta. 6 Munimenta. 7 Sc. est, quasi cum difficultate. 8 Per extremas circumferentias clypei. 9 Post varios conatus. 10 Levi scil vulnere non nihil abstulit. 11 Hastam ex robore. 12 Cum diu librasset & direxisset. 13 Penetrativum. 14 Laminas, quibus armabatur clypeus é taurina pelle. 15 Per hastam vibrantem illam. 16 Impedimenta; id est, munimentum pectoris 17 Pallantis. 18 Pallas extrahit. 19 Hastam calefactam. 20 Per vulnus. 21 Anima. 22 Telum. 23 Pallas. 24 Super. 25 Quos in pectore habuit 26 Desuper. 27 Τοὶ αὐδ' δὲ ξεῖλε. Il. 3. *Procubuit moriens, & humum simul ore momordit* Æn 11 28 Quam bestia occupavit. 29 Pede premens, & insultabundus. 30 Ad Evandrum. 31 Remitti á me, id est, mortuum, qui ad me occidendum missus erat. Aliis visum est potius elogium, quam Sarcasmus. 32 Et talem 33 Sepeliendi. 34 De largitate mea, & non ex merito ipsius dono totum honorem. 35 Non modico, sed magno constabunt ei jura hospitalitatis cum Ænea contracta.

1 Ob-

Hospitia. Et lævo 1 pressit pede, talia fatus,
2 Exanimen, rapiens immania pondera 3 baltei,
Impressumque 4 nefas: una sub nocte 5 jugali
6 Cæsa manus juvenum 7 fœde, 8 thalamique 9 cruenti:
Quæ 10 clonus Eurytides 11 multo 12 celaverat auro,
13 Quo nunc Turnus 14 ovat spolio, gaudetque 15 potitus.
16 Nescia 17 mens hominum 18 fati, sortisque futuræ,
19 Nec servare 20 modum rebus 21 sublata secundis.
Turno tempus 22 erit, 23 magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta, & cum 24 spolia ista, 25 diemque
Oderit. At socii multo gemitu, lacrymisque
26 Impositum 27 scuto, referunt Pallanta frequentes.
28 O dolor, atque decus magnum rediture 29 parenti!
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem 30 aufert:
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis 31 acervos!
Nec jam 32 fama mali tanti, sed 33 certior auctor
Advolat 34 Æneæ: 35 tenui discrimine lethi

Ef-

1 Obvolvit. 2 Mortuum Pallanta. 3 Quo ornatus erat Pallas. 4 In quo insculptum erat nefandum facinus Danai filiarum sc. *manus juvenum*, &c 5 Nuptiali, quamprimum juncti erant cum novis nuptiis. 6 Multitudo juvenum, id est, quinquaginta filiorum Ægypti, occisa a Danai filiabus, uxoribus suis, excepta Hypermnestra, quæ sola Lynceum servavit. 7 Turpiter & inhoneste: quia contra jura consanguinitatis. 8 Erant insculpti in balteo. 9 Cruore aspersi. 10 Al. *bonus Eurytion* Sculptor bonus & peritus. 12 Denso. 12 Insculpserat. 13 Cujus baltei spolio. 14 Exultat. 15 Eo. 16 Exclamatio in Turni temerariam exultationem ob Pallantis necem: qui cum in secunda fortuna sibi imperare nequiret, haud multo post similem sortem experturus erat. 17 Est. 18 Prædinationis divinæ: quia sæpe læta principia infelicem sortiuntur exitum. 19 Sc. *nescia*, 20 Mensuram eis. 21 Elata. 22 Adveniet. 23 Pretio, id est, care emisse, quod non tetigisset Pallanta. 24 Namque Æneam, dubium utrum parceret Turno supplici, admonuit vindictæ balteus iste in humero Turni conspectus, ut ad finem lib. 12. videre est. 25 Quo ea abstulit. 26 Ex more & honore militari. 27 Suo. 28 O Palla. Exclamatio Poetæ, aut sociorum, cadaver reportantium, lamentatio in luctum & dolorem senis Evandri ubi casum filii acceperit. 29 Parenti Evandro jam orbo & seni. 30 Te bello per mortem. 31 Edita a te tanta Rutulorum strage, quorum acervos liquisti. 32 Rumor incertus. 33 Nuncius super ea remissus. 34 Ad Æneam. 35 In modica distantia.

1 Æneæ

Esse 1 suos, tempus 2 versis 3 succurrere Teucris.
Proxima quæque 4 metit gladio, 5 latumque per 6 agmen
7 Ardens limitem agit ferro; te, Turne, superbum
8 Cæde 9 nova 10 quærens, Pallans, Evander, in ipsis
11 Omnia sunt 12 oculis, mensæ, quas 13 advena primus
Tunc adiit, 14 dextræque 15 datæ. 16 Sulmone 17 creatos
Quatuor 18 hic juvenes, totidem quos educat 19 Ufens.
Viventes 20 rapit, 21 inferiis 22 quos immolet 23 umbris,
24 Captivoque 25 rogi perfundat sanguine flammas.
Inde 26 Mago procul 27 infensam contenderat hastam:
28 Ille astu subit, at 29 tremebunda 30 supervolat hasta;
Et 31 genua 32 amplectens effatur talia supplex:
Per 33 patrios manes, per spes 34 surgentis Juli,
Te precor, hanc 35 animam serves 36 natoque, patrique.
37 Est domus alta: jacent 38 penitus defossa 39 talenta
Cælati argenti; sunt auri pondera 40 facti,

1 In-

1 Æneæ socios. 2 In fugam. 3 Opem ferendi. 4 Amputat 5 Latam per cæsos hostes sibi sternit viam. 6 Hostium. 7 Furore excandescens. 8 Pallantis. 9 Insolita & magna. 10 Ut te interimat. 11 Hæc. 12 Æneæ, id est, Æneas hæc omnia considerat. 13 Cum adveniret. 14 Amicitiæ & fidei. 15 Evandro. 16 Urbe Latii. 17 Procreatos. 18 In hujusmodi ardore. 19 Etiam quatuor filios Ufentis. 20 Capit. 21 Ut sint mortuorum quæ inferis solvuntur. Moris erat in funere virorum fortium, captivos necari, seu inferias placandis eorum manibus. Quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulchra dimicare: qui a *bustis Bustiarii* dicti sunt. Il. 23. Achilles 12. Trojanos Patrocolo mittit inferias. 22 Ideo ut eos. 23 Manibus Pallantis. 24 Captivorum: ut, Captivi *pendent currus*. 25 Pyræ incensæ, in qua Pallas concremabitur. 26 In Magnum, virum magnum. Sic supra: ilo *namque procul*, &c. 27 Vim inferentem. 28 Magnum, videns hastam venientem, fraude & astutia infert se sub hastam. 29 Et forti impulsu. 30 Volat supra ipsum, nec contingit. 31 Pro more supplicum. Verecundiæ veteres frontem assignabant, impudentiæ os, sagacitati vel irrisioni nasum, judicio aurem, fasto supercilium, virtuti & fidei dextram, misericordiæ genus, quæ illius, cui se supplices ingererent, contingebant. 32 Magno. 33 Patris tui Anchisæ. 34 Ad gloriam & imperium. 35 Meam, qua ablata, etiam præ dolore moriturus est. 36 Unico filio meo & patri mihi. 37 Mihi. 38 Alte infossa in hac alta domo. 39 Pondera. 40 In vasis & signis sculpti.

1 Non-

1 Inectique mihi. 2 Non hic victoria Teucrum
Vertitur; aut 3 anima una dabit 4 discrimina tanta.
5 Dixerat. Æneas contra cui talia 6 reddit:
Argenti, atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis 7 parce tuis. Belli 8 commercia Turnus
Sustulit ista prior, jam tum 9 Pallante perempto.
10 Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Julus.
Sic 11 fatus galeam læva tenet, atque 12 reflexa
13 Cervice 14 orantis 15 capulo tenus applicat ensem.
16 Nec procul Hæmonides, Phœbi, 17 Triviæque sacerdos,
18 Infula cui 19 sacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veste, atque insignibus 20 armis.
Quem 21 congressus agit campo, lapsumque superstans
Immolat, ingentique umbra 22 tegit. 23 Arma 24 Serestus
25 Lecta refert humeris, tibi, rex 26 Gradive, 27 trophæum.
Instaurant 28 acies, Vulcani stirpe creatus
29 Cæculus, & veniens 30 Marsorum montibus Umbro.
31 Dardanides contra furit: Anxuris ense sinistram,
Et totum clypei ferro dejecerat orbem;
Dixerat 32 ille aliquid 33 magnum, 34 vimque affore verbo
Crediderat, 35 cœloque animum fortasse 36 ferebat,

1 Ca-

1 Nondum signari. 2 Non mutatur nec transfertur in hac re, id est, si me servas. 3 Unius hominis vita. 4 Ut ea salva, ict jcenserentur Trojani. 5 Magnus. 6 Respondet. 7 Conserva. 8 Ignoscendi facultatem, sive ut caput auro redimis. 9 Simul ac Pallanta peremit. 10 Ut similiter faciam Resp. ad illud *Per patrios manes & spes surgentis Juli*. 11 Æneas. 12 Incurvata. 13 In. 14 Magi. 15 Usque ad manubrium, quo capitur. Fathos a modo: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 4 16 Abest. 17 Dianæ. 18 Velamentum capitis sacerdotalis vittis ornatum laneis, albis, & coccineis, iisque utrinque dependentibus. 19 Sacerdoti consecrata. 20 Al. *albis*. 21 Æneas congrediens persequitur. 22 Cadaver ejus. 23 Sc. *illa insignia*. 24 Trojanus. 25 Collecta. 26 O Mars. 27 In victoriæ monumentum. 28 Fusus ab Ænea & sociis ejus. 29 De Cæculo & Umbrone l. 7. sub finem. 30 Populorum Italiæ. 31 Dardani nepos Æneas. 32 Anxur. 33 Elatum, superbificum, τί μέγα. 34 Efficaciam. 35 Ad cœlum usque. 36 Efferebat, extollebat.

1 Se-

1 Canitiemque sibi, & longos 2 promiserat annos.
Tarquitus exultans 3 contra fulgentibus armis,
4 Silvicolæ Fauno, Dryope quem Nympha 5 crearat,
Obvius 6 ardenti sese obtulit. 7 Ille 8 reducta
9 Loricam, clypeique ingens onus impedit hasta.
Tum caput 10 orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat 11 terræ; truncumque 12 tepentem
Provolvens, 13 super hæc inimico pectore fatur:
Istic nunc, 14 metuende, jace. Non te optima mater
15 Condet humi, 16 patriove 17 onerabit membra 18 sepulchro.
Alitibus linquere feris, aut gurgite mersum
Unda feret, piscesque 19 impasti vulnera 20 lambent.
21 Protinus Anthæum, & Lycam, 22 prima agmina Turni,
23 Persequitur, fortemque Numam, fulvumque Camertem
Magnanimo Volscente 24 satum: ditissimus agri
Qui fuit 25 Ausonidum, & 26 tacitis regnavit Amyclis,
27 Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenasque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribusque 28 arsisse, 29 Jovis cum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot 30 stringeret enses;
Sic toto Æneas 37 desævit in æquore victor,

1 Ut

1 Senectutem. Seneca. *Nemo tam Divos habuit faventes, Crastinum ut possit sibi polliceri*, nedum canitiem. *Et certæ præsens vix habet hora fidem*, dixit Ovid. Cic. *Quis est enim, quamvis adolescens, cui exploratum sit, se ad vesperam esse victurum?* 2 Cum inter dicendum & cogitandum trajiceretur. 3 Ex adverso contra Æneam. 4 Silvas colenti. 5 Procreaverat. 6 Æneæ ferro sævienti in hostes. 7 Ardens Æneas. 8 Retroacta ad majorem vibrandi impetum. 9 Æneas confixit hasta loricam & clypeum Tarquiti, adeoque impedivit. 10 Tarquiti. 11 Ad terram. 12 Id est, semicalidum. 13 Insuper. 14 Qui te metuendum putabas. 15 Sepeliet. 16 Patris. 17 Accumulabit. 18 In 19 Famelici 20 Vorabunt. 21 Post cædem Tarquiti. 22 Qui sustentabant prima agmina. 23 Æneas, 24 Progenitum. 25 Ausonidarum. 26 Latii oppido prope Terracinam, quod silentio periisse fertur, captum sc. ab hoste, cujus adventum nemo nuntiare auderet, postquam interdicto cautum esset, ne quis imperturbaret Remp. multoties rumoribus hostilibus territam. 27 Sicut gigas Briareus desævit, qui centum brachia totidem manus, quinquaginta capita, totidem ventres habuisse fingitur. 28 Spirasse, evomuisse. 29 In bello giganteo. 30 Evaginaret. 31 Multum sævit.

1 Post-

1 Semianimesque micant digiti, 2 ferrumque retractant.
3 Arcadas accensos monitu, & præclata tuentes
Facta 4 viri, mistus dolor & pudor armat in hostes.
5 Tum Pallans 6 bijugis 7 fugientem Rhœtea præter
8 Trajicit. Hoc spatium, tantumque 9 moræ fuit 10 Ilo:
11 Ilo namque procul validam 12 direxerat hastam;
Quam 13 medius Rhœteus 14 intercipit, 15 optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curtuque 16 volutus
17 Cædit semianimis Rutulorum 18 calcibus arva.
Ac velut 19 optato, ventis æstate coortis,
Dispersa immittit 20 sylvis incendia pastor:
Correptis subito 21 mediis, extenditur una
Horrida per latos 22 acies Vulcania campos;
23 Ille sedens 24 victor flammas 25 despectat 26 ovantes:
Non aliter 27 socium virtus 28 coit omnis in unum,
Teque juvat, Palla. Sed 29 bellis acer 30 Halesus
Tendit in 31 adversos: seque in sua 32 colligit arma.
33 Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque;
Strymonio dextram fulgenti diripit ense
34 Elatam in 35 jugulum: saxo ferit ora Thoantis,
36 Ossaque dispergit cerebro permista cruento.
Fata 37 canens sylvis 38 genitor celarat Halesum

1 Semivivi, adhuc palpitantes se movent. 2 Arma. 3 Commemorat stragem, quam eum suis edidit Pallas. 4 Viriliter agentis Pallantis. 5 Deinde cum videret suos animatos. 6 Binis equis. 7 Præterfugientem Rhœtea: qui Rutulus, ut & Ilus. 8 Transfigit hasta. 9 Dilationis a morte. 10 Cujus mortem aliquantulum morata est mors interposita Rhœti. 11 In Ilum. 12 Pallas. 13 In medium occurrens. 14 Intercurrens in se capit. 15 Peritissime. 16 Dejectus. 17 Ferit. 18 Pedibus. 19 Ex voto, in tempore; ut, *Optato advenit*. 20 In silvas. 21 Obstantibus. 22 Ignis, copia flammarum. 23 Pastor, qui optato incendia immisit. 24 Voti compos. 25 Desuper aspicit. 26 More ovantium salientes & crepitantes. 27 Sociorum Pallantis. 28 Convenit in unum consensum & locum. 29 Strenuus bellator. 30 Rutulus. 31 Arcadas. 32 Circumvolvit & communiit se scuto suo, propter vim plurimorum. 33 Halesus occidit. Arcadas. 34 Extensam. 35 Jugulo Halesi vulnus minantem. 36 Capitis Thoantis. 37 Prædicens ei. Al. *cavens*, id est, evitans fatalem necessitatem; quæ Halesto necem minabatur. 38 Pater Halesi. Ad delectandum inserit Poeta fabulam Helesi, fato in bellum, mortuo patre, protracti,

Ut 1 senior letho 2 canentia lumina solvit,
3 Injecere manum Parcæ, 4 telisque 5 sacrarunt
Evandri. Quem sic Pallans 6 petit ante precatus:
Da nunc, Tybri 7 pater, ferro, 8 quod missile libro,
9 Fortunam atque viam duri per pectus Halesi:
Hæc arma, exuviasque viri 10 tua quercus habebit.
Audiit 11 illa Deus: dum 12 texit Imaona Halesus,
13 Arcadio infelix telo dat pectus 14 inermum.
15 At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli, finit agmina: 16 primus 17 Abantem
18 Oppositum interimit, pugnæ 19 nodumque, 20 moramque.
Sternitur 21 Arcadiæ proles, 22 sternuntur Etrusci,
Et 23 vos, o Grais 24 imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibusque & viribus 25 æquis.
Extremi 26 addensant acies: 27 nec turba moveri
Tela, manusque sinit. 28 Hinc Pallans instat, & urget.

1 Hinc

1 Pater. 2 Pupillo albicantes dissolvit, id est, post obitum vero patris. 3 Deæ, fatorum dispensatrices, vindicarunt sibi & traxerunt sibi debitum. Locum hunc interpretatur Macrob. Sat. lib. 1. cap. 7. ubi Virgilium hoc in versu *proprietatem & humani, & divini juris executum esse dicit. Nam ex manus injectione, mancipium designavit, & sacrationis vocabulo, observantiam divini juris implevit.* 4 Ut illis tractetur. 5 Addixerunt. 6 Aggreditur. 7 Numen vicinum & præsens invocat; nam circa ripas ejus pugnabant. 8 Quod, ut emittatur districtum teneo. 9 Prosperum contactum. 10 Tibi sacra. 11 Vota & verba Pallantis. 12 Dum scuto suo protegit Imaona. Al. Dum detexit, id est, spoliat. 13 Ab Arcade, id est, Pallante, misso. 14 Sine armis. 15 At Lausus, filius Mezentii, non patitur agmina Rutulorum esse perterrita sive perterreri tam vehementi cæde Halesi: quin ipse restaurat prælium. 16 Sc. *irrumpens.* 17 Trojanum. 18 Obstantem, fortiter pugnantem. 19 Robur & firmamentum, id est, qui sustentaret onus ingruentium pugnatorum. Elegans Metaphora ab arboribus ducta, quæ, quia ex parte sunt nodosæ, difficulter cuneis perrumpi possunt. *Nodus* proprie est densa peditum multitudo. 20 Obstaculum moram facturum ingruere volentium. 21 Juventus ex Arcadia profecta, quæ duce Pallante venerat. 22 Qui cum Tarchonte venerat auxilio Æneæ occiduntur a Lauso. 23 Sternimini a Rutulis & Latinis. 24 Quos non perdiderant Græci, reliquiæ Danaum. 25 Æqualibus. 26 Condensant. 27 Turba densa & conferta non dat spatium moventis telis manibusque ad feriendum. 28 Ex una parte.

1 Ex

1 Hic contra 2 Lausus (nec multum 3 discrepat 4 ætas)
Egregii forma, sed queis fortuna negarat
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator 5 Olympi:
Mox 6 illos 7 sua fata manent majore sub hoste.
Interea 8 soror alma monet succurrere Lauso
9 Turnum, qui 10 volucri curru medium secat agmen.
Ut 11 vidit 12 socios: 13 Tempus 14 desistere pugnæ.
Solus ego in Pallanta feror; soli mihi 15 Pallans
Debetur: cuperem, ipse 16 parens spectator adesset.
Hæc ait, & socii 17 cesserunt æquore 18 jussi.
At 19 Rutulum abscessu 20 juvenis, tum 21 jussa superba
Miratus, stupet in Turno, 22 corpusque per ingens
23 Lumina volvit, 24 obitque truci procul 25 omnia visu.
Talibus & dictis it contra dicta 26 tyranni:
Aut spoliis ego jam raptis laudabor 27 opimis,
Aut 28 letho insigni. 29 Sorti pater æquus utrique est:
Tolle minas. Fatus medium procedit in 30 æquor.
31 Frigidus Arcadibus 32 coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus 33 bijugis; pedes apparat ire
Cominus. Utque leo, 34 specula cum vidit ab alta
Stare procul campis 35 meditantem in prælia taurum,



1 Ex alia parte ex adverso. 2 Filius Mezentii. 3 Distat. 4 Amborum. 5 Cœli, id est, Jupiter. 6 Pallantem interimendum a Turno. Lausum ab Ænea. 7 Propria moriendi genera expectant. 8 Juturna soror Turni quæ Diva & Nympha, adeoque præsens. 9 Fratrem suum. 10 Velociter acto. 11 Turnos. 12 Contra Pallanta certantes. 13 Loquitur Turnus. 14 Desistendi a pugna. 15 Victoria de Pallante. 16 Evander. 17 Discesserunt a campo plano & a quo 18 Al. jusso, id est, quod nos jusserat derelinquere. 19 Quia Rutuli tam cito parebant. 20 Pallas. 21 Turni. 22 Ejus. 23 Oculos. 24 Circumagit. 25 Quæ Turnum contingebant. 26 Superbi regis. 27 De principe hostilis exercitus detractis. 28 Morte gloriosa. 29 Æquo, certo scio, animo feret pater meus Evander, quem cupis spectatorem adesse, utramque sortem aut victoriæ, aut pulchræ mortis: resp. ad id, *cuperem ipse parens spectator adesset*. 30 Planitiem. 31 Præ timore 32 Congelatur. 33 Bigis. 34 Montis, aut rupis. 35 Animo agitantem, id est, se exercentem ad prælia.

1 Advolat; haud alia est Turni 2 venientis imago.
Hunc 3 ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
4 Ire prior Pallans, si qua fors adjuvet 5 ausum
Viribus 6 imparibus; magnumque ita 7 ad æthera fatur:
Per 8 patris hospitium, & mensas, quas 9 advena adisti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus 10 adsis:
11 Cernat 12 semineci sibi me rapere arma 13 cruenta,
14 Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides 15 juvenem, magnumque sub imo
Corde premit 16 gemitum, lacrymasque effudit 17 inanes.
Tum 18 genitor natum dictis affatur amicis:
19 Stat sua cuique dies: breve, & 20 irreparabile tempus
Omnibus est 21 vitæ: sed 22 famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. 23 Trojæ sub mœnibus altis
24 Tot gnati 25 cecidere Deum: 26 quin occidit una
Sarpedon, 27 mea progenies. Et jam 28 sua Turnum
Fata vocant, 29 metasque dati 30 pervenit ad ævi.
Sic

1 Ad taurum. 2 Contra Pallanta. Turnum enim leoni, Pal. autem tauro comparat. 3 Ubi credis Turnum esse intra jactum hastæ, & posse ex feriri. 4 Voluit aut cœpit. 5 Audentem contendere. Alludit ad sententiam illam, *Audentes fortuna juvat.* 6 Longe inferioribus. 7 Cœlum suspiciens, ubi Hercules. 8 Evandri, qui te hospitio, interempto Caco, accepit. 9 Cum ex Hispania externus & ignotus primum advenires. 10 Ut auxilio sis. 11 Videat Turnus. 12 Semineci. 13 Cruore suo perfusa. 14 Me victorem patiantur, id est, cogantur in vita hoc spectaculum ferre. 15 Pallanta. 16 Quia exaudire non potuit. 17 Non profuturas, nihil impetraturas, ut cui contra fata auxilio venire non liceret. 18 Jupiter Herculem. 19 Unicuique constitutum est proprium tempus vitæ. 20 Postquam semel elapsum est. 21 Etiam longissime. Horat. Od. 3 lib. 2. *Omnes eodem cogimur, omnium Versatur urna, serius, ocius, Sors exitura & nos in æternum Exilium impositura cymba.* Ov. 10 Met. *Serius aut citius sedem properamus ad unam: Tendimus huc omnes: hæc est domus ultima, vosque Humani generis longissima regna tenetis.* 22 Æternum nomen præclaris facinoribus propagare aut promereri, hoc est opus ad virtutem pertinens. 23 A majori ad minus. 24 Achilles Thetidis. Memnon Auroræ, Ascalaphus Martis filius. 25 Occubuerunt. 26 Quin etiam cecidit pariter cum aliis. 27 Filius meus, qui a Patroclo fuit interfectus. 28 Debita; quia & ipse occidetur, sed ab Ænea. 29 Periodum vitæ concessæ. 30 Fere.

1 Ju-

Sic 1 ait, atque dati 2 oculos Rutulorum rejicit arvis.
At 3 Pallans magnis emittit viribus hastam,
Vaginaque 4 cava fulgentem diripit ensem:
5 Illa volans, humeri surgunt qua 6 tegmina summa,
Incidit, atque viam clypei 7 molita 8 per oras,
9 Tandem etiam magno 10 strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum 11 robur acuto
In Pallanta diu 12 librans jacit, atque ita fatur:
Aspice, num mage sit nostrum 13 penetrabile telum.
Dixerat; at clypeum, tot ferri 14 terga, tot æris,
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
15 Vibranti medium cuspis transverberat ictu,
Loricæque 16 moras, & 17 pectus perforat ingens.
18 Ille rapit 19 calidum frustra de vulnere telum;
20 Una, eademque via sanguisque, 21 animusque 22 sequuntur.
23 Corruit 24 in 25 vulnus; sonitum 26 super arma dedere,
Et 27 terram 28 hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus 29 super assistens sic ore profatur:
Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
30 Evandro. Qualem 31 meruit, Pallanta 32 remitto.
Quisquis honos tumuli, quidquid solamen 33 humandi est,
34 Largior. 35 Haud illi stabunt Æneïa parvo
Hos-

1 Jupiter ad Herculem. 2 Avertit oculos a Rutulorum campis, neutrius exercitus res curaturus, permittens omnia fatis. 3 Pugna Pallantis cum Turno. 4 Quam cavam reliquit. 5 Hasta. 6 Munimenta. 7 Sc. est, quasi cum difficultate. 8 Per extremas circumferentias clypei. 9 Post varios conatus. 10 Levi scil. vulnere non nihil abstulit. 11 Hastam ex robore. 12 Cum diu librasset & direxisset. 13 Penetrativum. 14 Laminas, quibus armabatur clypeus e taurina pelle. 15 Per hastam vibrantem illam. 16 Impedimenta, id est, munimentum pectoris. 17 Pallantis. 18 Pallas extrahit. 19 Hastam calefactam. 20 Per vulnus. 21 Anima. 22 Telum. 23 Pallas. 24 Super. 25 Quos in pectore habuit. 26 Desuper. 27 *Τεῖ ανό δὲ ξεϊλι*. Il. 3. *Procubuit moriens, & humum simul ore momordit* Æn. 11. 28 Quam bestia occupavit. 29 Pede premens, & insultabundus. 30 Ad Evandrum. 31 Remitti a me, id est, mortuum, qui ad me occidendum missus erat. Aliis visum est potius elogium, quam Sarcasmus. 32 Ei talem. 33 Sepeliendi. 34 De largitate mea, & non ex merito ipsius dono totum honorem. 35 Non modico, sed magno constabunt ei jura hospitalitatis cum Ænea contracta.

1 Ob-

Hospitia. Et lævo 1 pressit pede, talia fatus,
2 Exanimen, rapiens immania pondera 3 baltei,
Impressumque 4 nefas: una sub nocte 5 jugali
6 Cæsa manus juvenum 7 fœde, 8 thalamique 9 cruenti:
Quæ 10 clonus Eurytides 11 multo 12 celaverat auro,
13 Quo nunc Turnus 14 ovat spolio, gaudetque 15 potitus.
16 Nescia 17 mens hominum 18 fati, sortisque futuræ,
19 Nec servare 20 modum rebus 21 sublata secundis.
Turno tempus 22 erit, 23 magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta, & cum 24 spolia ista, 25 diemque
Oderit. At socii multo gemitu, lacrymisque
26 Impositum 27 scuto referunt Pallanta frequentes.
28 O dolor, atque decus magnum rediture 29 parenti!
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem 30 aufert:
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis 31 acervos!
Nec jam 32 fama mali tanti, sed 33 certior auctor
Advolat 34 Æneæ: 35 tenui discrimine lethi

Es-

1 Obvolvit. 2 Mortuum Pallanta. 3 Quo ornatus erat Pallas 4 In quo insculptum erat nefandum facinus Danai filiarum, sc. *manus juvenum*, &c 5 Nuptiali, quamprimum juncti erant cum novis nuptiis. 6 Multitudo juvenum, id est, quinquaginta filiorum Ægypti, occisa a Danai filiabus, uxoribus suis, excepta Hypermnestra, quæ sola Lynceum servavit. 7 Turpiter & inhoneste: quia contra jura consanguinitatis. 8 Erant insculpti in balteo. 9 Cruore aspersi. 10 Al. *bonus Eurytion* Sculptor bonus & peritus. 11 Denso. 12 Inscripserat. 13 Cujus baltei spolio. 14 Exultat. 15 Eo 16 Exclamatio in Turni temerariam exultationem ob Pallantis necem: qui cum in secunda fortuna sibi imperare nequiret, haud multo post similem sortem expertus erat. 17 Est. 18 Præordinationis divinæ: quia sæpe læta principia infelicem sortiuntur exitum. 19 Sc. *nescia*. 20 Mensuram eis. 21 Elata. 22 Adveniet. 23 Pretio, id est, care emisse, quod non tetigisset Pallanta. 24 Namque Æneam, dubium utrum parceret Turno supplici, admonuit vindictæ balteus iste in humero Turni conspectus, ut ad finem lib. 12. videre est. 25 Quo ea abstulit. 26 Ex more & honore militari. 27 Suo. 28 O Palla. Exclamatio Poetæ, aut sociorum, cadaver reportantium, lamentatio in luctum & dolorem senis Evandri ubi casum filii acceperit. 29 Parenti Evandro jam orbo & seni. 30 Te bello per mortem. 31 Edita a te tanta Rutulorum strage, quorum acervos liquisti. 32 Rumor incertus. 33 Nuncius super ea remissus. 34 Ad Æneam. 35 In modica distantia.

1 Æneæ

Esse 1 suos, tempus 2 versis 3 succurrere Teucris.
Proxima quæque 4 metit gladio, 5 latumque per 6 agmen
7 Ardens limitem agit ferro; re, Turne, superbum
8 Cæde 9 nova 10 quærens, Pallans, Evander, in ipsis
11 Omnia sunt 12 oculis, mensæ, quas 13 advena primus
Tunc adiit, 14 dextræque 15 datæ. 16 Sulmone 17 creatos
Quatuor 18 hic juvenes, totidem quos educat 19 Ufens.
Viventes 20 rapit, 21 inferiis 22 quos immolet 23 umbris,
24 Captivoque 25 rogi perfundat sanguine flammas.
Inde 26 Mago procul 27 infensam contenderat hastam:
28 Ille astu subit, at 29 tremebunda 30 supervolat hasta;
Et 31 genua 32 amplectens effatur talia supplex:
Per 33 patrios manes, per spes 34 surgentis Juli,
Te precor, hanc 35 animam serves 36 natoque, patrique.
37 Est domus alta: jacent 38 penitus defossa 39 talenta
Cælati argenti; sunt auri pondera 40 facti,

1 In-

1 Æneæ socios. 2 In fugam. 3 Opem ferendi. 4 Amputat 5 Latam per cæsoshostes sibi sternit viam. 6 Hostium 7 Furore excandescens. 8 Pallantis. 9 Insolita & magna. 10 Ut te interimat. 11 Hæc. 12 Æneæ, id est, Æneas hæc omnia considerat. 13 Cum advenitet. 14 Amicitiæ & fidei. 15 Evandro. 16 Urbe Latii. 17 Procreatos. 18 In hujusmodi ardore. 19 Etiam quatuor filios Ufentis. 20 Capit. 21 Ut sint mortuorum quæ inferis solvuntur. Moris erat in funere virorum fortium, captivos necari, seu inferias placandis eorum manibus. Quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulchra dimicare; qui a *bustis Bustiarii* dicti sunt. Il. 23. Achilles 12. Trojanos Patrocolo mittit inferias 22 Ideo ut eos. 23 Manibus Pallantis. 24 Captivorum: ut, Captivi *pendent currus*. 25 Pyræ incensæ, in qua Pallas concremabitur. 26 In Magnum, virum magnum. Sic supra: *ilo namque procul*, &c. 27 Vim inferentem. 28 Magnum, videns hastam venientem, fraude & astutia infert se sub hastam. 29 Et forti impulsu. 30 Volat supra ipsum, nec contingit. 31 Pro more supplicum. Verecundiæ veteres frontem assignabant, impudentiæ os, sagacitati vel irrisioni nasum, judicio aurem, fasto supercilium, virtuti & fidei dextram, misericordiæ genus, quæ illius, cui se supplices ingererent, contingebant. 32 Magno. 33 Patris tui Anchisæ. 34 Ad gloriam & imperium. 35 Meam, qua ablata, etiam præ dolore moriturus est. 36 Unico filio meo & patri mihi. 37 Mihi. 38 Alte infossa in hac alta domo. 39 Pondera. 40 In vasis & signis sculpti.

1 Non-

1 Canitiemque sibi, & longos 2 promiserat annos.
Tarquitus exultans 3 contra fulgentibus armis,
4 Silvicolæ Fauno, Dryope quem Nympha 5 crearat,
Obvius 6 ardenti sese obtulit. 7 Ille 8 reducta
9 Loricam, clypeique ingens onus impedit hasta.
Tum caput 10 orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat 11 terræ; truncumque 12 tepentem
Provolvens, 13 super hæc inimico pectore fatur:
Istic nunc, 14 metuende, jace. Non te optima mater
15 Condet humi, 16 patriove 17 onerabit membra 18 sepulchro.
Alitibus linquere feris, aut gurgite mersum
Unda feret, piscesque 19 impasti vulnera 20 lambent.
21 Protinus Anthæum, & Lycam, 22 prima agmina Turni,
23 Persequitur, fortemque Numam, fulvumque Camertem
Magnanimo Volscente 24 satum: ditissimus agri
Qui fuit 25 Ausonidum, & 26 tacitis regnavit Amyclis,
27 Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenasque manus, quinquaginta oribus ignem,
Pectoribusque 28 arsisse, 29 Jovis cum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot 30 stringeret enses;
Sic toto Æneas 37 desævit in æquore victor,

1 Ut

1 Senectutem. Seneca. *Nemo tam Divos habuit faventes, Crastinum ut possit sibi polliceri*, nedum canitiem. *Et certa: præsens vix habet hora fidem*, dixit Ovid. Cic. *Quis est enim, quamvis adolescens, cui exploratum sit, se ad vesperam esse victurum?* 2 Cum inter dicendum & cogitandum trajiceretur. 3 Ex adverso contra Æneam. 4 Silvas colenti. 5 Procreaverat. 6 Æneæ ferro sævienti in hostes. 7 Ardens Æneas. 8 Retroacta ad majorem vibrandi impetum. 9 Æneas confixit hasta loricam & clypeum Tarquiti, adeoque impedivit. 10 Tarquiti. 11 Ad terram. 12 Id est, semicalidum. 13 Insuper. 14 Qui te metuendum putabas. 15 Sepeliet. 16 Patris. 17 Accumulabit. 18 In 19 Famelici 20 Vorabunt. 21 Post cædem Tarquiti. 22 Qui sustentabant prima agmina. 23 Æneas, 24 Progenitum. 25 Ausonidarum. 26 Latii oppido prope Terracinam, quod silentio periisse fertur, captum sc. ab hoste, cujus adventum nemo nuntiare auderet, postquam interdicto cautum esset, ne quis imperturbaret. Rempmultoties rumoribus hostilibus territam. 27 Sicut gigas Briareus desævit, qui centum brachia totidem manus, quinquaginta capita, totidem ventres habuisse fingitur. 28 Spirasse, evomuisse. 29 In bello giganteo. 30 Evaginaret. 31 Multum sævit.

1 Post-

1 Ut ſemel intepuit mucro. 2 Quin ecce Nyphei
Quadrijuges in equos, adverſaque pectora 3 tendit:
Atque 4 illi 5 longe gradientem, & 6 dira frementem
Ut videre, metu verſi, retroque ruentes,
Effunduntque 7 ducem, rapiuntque ad 8 littora curtus.
Interea 9 bijugis infert ſe Lucagus albis
In 10 medios, fraterque Liger; ſed 11 frater habenis
Flectit equos, ſtrictum 12 rotat 13 acer Lucagus enſem.
Haud 14 tulit Æneas tanto fervore furentes:
15 Irruit, 16 adverſaque 17 ingens apparuit haſta.
Cui 18 Liger:
19 Non 20 Diomedis equos, nec curtus cernis 21 Achillis,
Aut Phrygiæ 22 campos: 23 nunc belli finis, & 24 ævi
His dabitur terris. 25 Veſano talia 26 late
Dicta 27 volant Ligeri; ſed non & 28 Trojus heros
Dicta parat contra: jaculum nam torquet in 29 hoſtem.
Lucagus, ut 30 pronus pendens in verbera 31 telo
Admovit 32 bijugos, 33 projecto dum pede lævo
Aptat ſe pugnæ; ſubit 34 oras 35 haſta per imas
Fulgentis clypei, tum lævum 36 perforat 37 inguen,
38 Excuſſus curru moribundus volvitur 39 arvis.
Quem 40 pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, 41 nulla 42 tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hoſtibus 43 umbræ;
Ipſe

1 Poſtquam ſemel incaluit ſanguine mucro ejus, id eſt, poſtquam ſemel concitatus eſt ad iram. 2 Quinimo. 3 Æneas. 4 Equi. 5 Longis gradibus ſpirantem Æn. 6 Dire. 7 Nypheum. 8 Tiberina. 9 Equis. 10 Pugnantium. 11 Liger aurigandi fungitur officio. 12 Circumagite. 13 Strenuus bellator. 14 Ænea. 15 In eos, 16 Ex adverſo inferenda. 17 Uti Heroas inducunt Poetæ. 18 Ait. 19 Sic Turnus l. 9. *Haud ſibi cum Danais rem faxo. & pubæ Pelaſga Eſſe putent*, mollitiem ſc. exprobans. 20 Quamvis a Diomede fere ſuperatus fueris. 21 A quo etiam, licet non omnino victus fuit. Oblique fugacitatem Æneæ exprobrat Liger. 22 E quibus evaſiſti. 23 Sed vides equos & currum eorum, qui te in hoſtili terra nunc interficient: nam *belli finis*, &c. 24 Vitæ tuæ. 25 Vaniloquo. 26 Diffuſe. 27 Effluunt. 28 Æneas non reſpondet illi verbis vanis. 29 Lucagum. 30 Habitum hunc aurigatum memoravit ſub finem 3. Georg. *pronique in verbera pendent*. 31 Flagello aut telo inſtigavit. 32 Equos. 33 Extento. 34 Extremitate. 35 Ab Ænea miſſa. 36 Haſta. 37 Femur. 38 Lucagus, 39 Per arva. 40 Quamvis pius. 41 Nec te equi tarde fugientes, nec territi prodiderunt, ſed te ipſe. 42 Ut meos. 43 Apparitiones.

1 Cur

Ipse 1 rotis saliens 2 juga deseris. Hæc ita fatus
Arripuit 3 bijugos. 4 Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus 5 eodem.
6 Per te, per qui te 7 talem genuere parentes,
Vir Trojane, 8 sine hanc animam; & 9 miserere precantis.
10 Pluribus oranti 11 Æneas: 12 Haud talia dudum
Dicta dabas, morere, & 13 fratrem ne desere frater.
Tum latebras animæ 14 pectus mucrone 15 recludit.
Talia per campos 16 edebat funera 17 ductor
Dardanius, torrentis aquæ, vel turbinis 18 atri
More furens. Tandem erumpunt, & 19 castra relinquunt
Ascanius puer, & nequidquam obsessa juventus.
20 Junonem interea compellat Jupiter ultro:
21 O germana mihi, atque eadem gratissima conjux,
22 Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Trojanas sustentat 23 opes: non 24 vivida bello
25 Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli.
Cui 26 Juno 27 submissa: Quid, o pulcherrime conjux,
28 Sollicitas 29 ægram, & tua 30 tristia dicta timentem?
Si mihi quæ quondam fuerat, quamque esse 31 decebat,
32 Vis in amore foret, 33 non hoc mihi namque negares,
34 Omnipotens: 35 quin & pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem servare 36 parenti.

Nunc

1 Curru. 2 Equorum. 3 Equos albos 4 Liger. 5 Quo frater deciderat. 6 Oro. 7 Tam inclytum & victoriosum. 8 In corpore. 9 Mei. 10 Verbis. 11 Respondit. 12 Paulo ante. 13 Lucagum. 14 Sc. pectus. 15 Aperit. 16 Exhibebat. 17 Æneas. 18 Caliginosi. 19 Sua. 20 Interserit Poeticum, figmentum. 21 Juno quatenus soror & conjux Jovis fingatur, vide supra lib. I. p. 161. & apud Macrob. in Som. l. 1. c. 17. 22 Ironice; q. d. vides, quod non auxilio Veneris, sed proprie virtute freti superent Trojani. 23 Facultates. 24 Fortis in bello vel ad bellum. 25 Est. 26 Respondit. 27 Humilis. 28 Afficis novo cruciatu. 29 Animos quia video, quod mihi maxime displicet, sc. virtute Trojanos superiores esse. 30 Severa. Ἐπει κατεσβέμεα. 4 Il. 31 Sc. tum. 32 Ea vehementia. 33 Quod peto. 34 Cum sis omnipotens. 35 Quo minus possem clam subtrahere. 36 Patri, Turni.

1 Tur-

Nunc 1 pereat, Teucrisque 2 pio det sanguine pœnas.
Ille tamen 3 nostra deducit origine nomen.
Pilumnusque illi 4 quartus pater; & tua larga
Sæpe manu, multisque oneravit 5 limina donis.
Cui Rex 6 ætherei breviter sic fatur Olympi:
Si 7 mora 8 præsentis lethi, tempusque 9 caduco
Oratur 10 juveni, 11 meque hoc ita ponere sentis;
12 Tolle fuga Turnum, atque instantibus 13 eripe fatis.
Hactenus indulsisse vacat. Sin 14 altior istis
Sub precibus 15 venia ulla latet, totumque 16 moveri
Mutarive putas bellum, spes 17 pascis inanes.
Et 18 Juno illacrymans: 19 Quid si, quod 20 voce 21 gravaris,
22 Mente dares, atque hæc Turno 23 rata vita maneret?
24 Nunc 25 manet 26 insontem 27 gravis exitus: aut ego veri
28 Vana feror. 29 Quod ut o potius formidine falsa
Ludar, & in melius tua, qui potes, 30 orsa reflectas!
Hæc ubi dicta dedit, cælo se protinus alto
31 Misit, 32 agens hyemem 33 nimbo succincta per auras;
Iliacamque aciem, & 34 Laurentia castra petivit.

1 Tum

1 Turnus: Concedit Ironice: quod ne fiat, tacite optat. 2 Te pie colentis. 3 A stirpe Deorum. 4 Supra lib. 6 *parens*: hoc libro *avus*; hic, *quartus pater*. A primo generis auctore Pirumno posteri quoque dicti Pilumni: ut Arsaces, Pharaones, Ptolemæi, Cæsares. 5 Templi tui. 6 Cælestis: quia sunt Olympi montes in terris. 7 Dilatio. 8 Imminentis. 9 Mortali, & in bello hoc casuro, sive morituro. 10 Turno. 11 Statuere me talem modum posse putat cupitque. 12 Amove ab oculis Æneæ. 13 Libera. 14 Majoris momenti, scil. ut aliud indulgeam. 15 Indulgentia. 16 Scil. *putas*. 17 Foves. 18 Ast. 19 Quid mali esses? 20 Fato: namque *Jovis vocem fata sequuntur*. 21 Negas dare. 22 Nutu ac voluntate. 23 Firma & constans. 24 Quia fata mutare non vis. 25 Expectat. 26 Turnum. 27 Molesta & ignominiosa mors. 28 Ducor impetita veritatis, id est, a vero aberro & falsa sum. 29 Utinam illudar & decipiar potius. 30 Statuta fatalia exorsa. 31 Demisit. 32 Impellens ante se tempestatem ventosam, qualis in hyæme esse solet. 33 In cyclena collecta condensa nube. 34 Laurentium populorum.

1 Do-

1 Tum 2 Dea 3 nube cava tenuem fine viribus 4 umbram
5 In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
Dardaniis 6 ornat telis, clypeumque 7 jubasque
8 Divini assimulat 9 capitis, dat 10 inania verba;
Dat sine 11 mente sonum, 12 gressusque effingit 13 euntis:
Morte 14 obita, 15 quales famâ est 16 volitare figuras,
Aut quæ 17 sopitos deludunt 18 somnia sensus.
At primas læta ante acies exultat 19 imago,
Irritatque 20 virum telis, & 21 voce lacessit.
22 Instat cui Turnus, stridentemque eminus hastam
Conjicit: 23 illa 24 dato 25 vertit vestigia tergo.
Tum vero Æneam aversum ut 26 cedere Turnus
Credidit, atque animo spem 27 turbidus hausit inanem;
28 Quo fugis, Ænea? thalamos ne desere 29 pactos;
30 Hac dabitur 31 dextra 32 tellus quæsita per 33 undas.
Talia 34 vociferans 35 sequitur, 36 strictumque 37 coruscat
Mucronem, 38 nec ferre videt sua gaudia ventos.
39 Forte 40 ratis celsi 41 conjuncta 42 crepidine saxi
Expositis stabat 43 scalis, & ponte parato,



1 Docet, quomodo abductus erit Turnus astutia Junonis. ἀυτὰρ ὁ εἴδωλον τεῦξ' ἀργυρότοξος Απόλλων, Αὐτῷ τ' Αἰνείᾳ ἔικελον καὶ τεύχεσι τοῖον. Hom. 5. Il. 2 Juno. 3 Ex aere 4 Simulachrum corporis. 5 In similitudinem. 6 Effingit. 7 *Terribilem cristis galeam.* Æneæ. lib. 8. Galeas autem ornare solebant avium pennis plumisque, leonum & equorum jubis, vel etiam setis caudæ equinæ. 8 Qui in Deum esset assumendus. 9 Ejus. 10 Fictitia, venientia ab umbra. 11 Mentis concepta. 12 Modum incedendi. 13 Æneæ. 14 Suscepta & completa. 15 Qualia simulacra. 16 Per umbras infernas. 17 Sopore oppressos. 18 Insomnia & phantasmata. 19 Juno versa in umbram Æneæ. 20 Turnum. 21 Verbis contumeliosis provocat. 22 Instanter imminet. 23 Imago. 24 Insequenti. 25 Obvertit per fugam. 26 Locum dare. 27 Arrogantia tumens, atque adeo vana spe elatus. 28 Vociferabatur, *quo*, &c. 29 Cum Latino de Lavinia. 30 Ironice: ut illud *Ea agros, & quem bello, Trojane, petisti Hesperiam metire jacens.* 31 Quia interfectum sepeliendum dabo. 32 Italia. 33 Maris. 34 Turnus. 35 Simulachrum Æneæ. 36 Evaginatum. 37 Vibrat. 38 Nec animadvertit vanum esse suum gaudium, ut quod venti dissipent. 39 Præter spem Turni. 40 Navis. 41 Fune alligata eminentiæ abruptæ rupis. 42 Crepidini. 43 Quibus in navem conscenderetur.

Ut 1 senior letho 2 canentia lumina solvit,
3 Injecere manum Parcæ, 4 telisque 5 sacrarunt
Evandri. Quem sic Pallans 6 petit ante precatus:
Da nunc, Tybri 7 pater, ferro, 8 quod missile libro,
9 Fortunam atque viam duri per pectus Halesi:
Hæc arma, exuviasque viri 10 tua quercus habebit.
Audiit 11 illa Deus: dum 12 texit Imaona Halesus,
13 Arcadio infelix telo dat pectus 14 inermum.
15 At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina: 16 primus 17 Abantem
18 Oppositum interimit, pugnæ 19 nodumque, 20 moramque.
Sternitur 21 Arcadiæ proles, 22 sternuntur Etrusci,
Et 23 vos, o Grais 24 imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibusque & viribus 25 æquis.
Extremi 26 addensant acies: 27 nec turba moveri
Tela, manusque sinit. 28 Hinc Pallans instat, & urget.

1 Hinc

1 Pater. 2 Pupillo albicantes dissolvit, id est, post obitum vero patris. 3 Deæ, fatorum dispensatrices, vindicarunt sibi & traxerunt sibi debitum. Locum hunc interpretatur Macrob. Sat. lib. 1. cap. 7. ubi Virgilium hoc in versu *proprietatem & humani, & divini juris executum esse dicit. Nam ex manus injectione, mancipium designavit, & sacrationis vocabulo, observantiam divini juris implevit.* 4 Ut illis tractetur. 5 Addixerunt. 6 Aggreditur. 7 Numen vicinum & præsens invocat; nam circa ripas ejus pugnabant. 8 Quod, ut emittatur districtum teneo. 9 Prosperum contactum. 10 Tibi sacra. 11 Vota & verba Pallantis. 12 Dum scuto suo protegit Imaona. Al. Dum detexit, id est, spoliat. 13 Ab Arcade, id est, Pallante, misso. 14 Sine armis. 15 At Lausus, filius Mezentii, non patitur agmina Rutulorum esse perterrita sive perterreri tam vehementi cæde Halesi: quin ipse restaurat prælium. 16 Sc. irrumpens. 17 Trojanum. 18 Obstantem, fortiter pugnantem. 19 Robur & firmamentum, id est, qui sustentaret onus ingruentium pugnatorum. Elegans Metaphora ab arboribus ducta, quæ, quia ex parte sunt nodosæ, difficulter cuneis perrumpi possunt. *Nodus* proprie est densa peditum multitudo. 20 Obstaculum moram facturum ingruere volentium. 21 Juventus ex Arcadia profecta, quæ duce Pallante venerat. 22 Qui cum Tarchonte venerat auxilio Æneæ occiduntur a Lauso. 23 Sternimini a Rutulis & Latinis. 24 Quos non perdiderant Græci, reliquiæ Danaum. 25 Æqualibus. 26 Condensant. 27 Turba densa & conferta non dat spatium moventis telis manibusque ad feriendum. 28 Ex una parte.

1 Ex

1 Hic contra 2 Lausus (nec multum 3 discrepat 4 ætas)
Egregii forma, sed queis fortuna negarat
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator 5 Olympi;
Mox 6 illos 7 sua fata manent majore sub hoste.
Interea 8 soror alma monet succurrere Lauso
9 Turnum, qui 10 volucri curru medium secat agmen.
Ut 11 vidit 12 socios: 13 Tempus 14 desistere pugnæ.
Solus ego in Pallanta feror; soli mihi 15 Pallans
Debetur: cuperem, ipse 16 parens spectator adesset.
Hæc ait, & socii 17 cesserunt æquore 18 jussi.
At 19 Rutulum abscessu 20 juvenis, tum 21 jussa superba
Miratus, stupet in Turno, 22 corpusque per ingens
23 Lumina volvit, 24 obitque truci procul 25 omnia visu.
Talibus & dictis it contra dicta 26 tyranni:
Aut spoliis ego jam raptis laudabor 27 opimis,
Aut 28 letho insigni. 29 Sorti pater æquus utrique est:
Tolle minas. Fatus medium procedit in 30 æquor.
31 Frigidus Arcadibus 32 coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus 33 bijugis; pedes apparat ire
Cominus. Utque leo, 34 specula cum vidit ab alta
Stare procul campis 35 meditantem in prælia taurum,

1 Avo-

1 Ex alia parte ex adverso. 2 Filius Mezentii. 3 Distat. 4 Amborum. 5 Cœli, id est, Jupiter. 6 Pallantem interimendum a Turno. Lausum ab Ænea. 7 Propria moriendi genera expectant. 8 Juturna soror Turni quæ Diva & Nympha, adeoque præsens. 9 Fratrem suum. 10 Velociter acto. 11 Turnos. 12 Contra Pallanta certantes. 13 Loquitur Turnus. 14 Desistendi a pugna. 15 Victoria de Pallante. 16 Evander. 17 Discesserunt a campo plano & a quo 18 Al. *jusso*, id est, quod nos jusserat derelinquere. 15 Quia Rutuli tam cito parebant. 20 Pallas. 21 Turni. 22 Ejus. 23 Oculos. 24 Circumagit. 25 Quæ Turnum contingebant. 26 Superbi regis. 27 De principe hostilis exercitus detractis. 28 Morte gloriosa. 29 Æquo, certo scio, animo feret pater meus Evander, quem cupis spectatorem adesse, utramque sortem aut victoriæ, aut pulchræ mortis: resp. ad id, *cuperem ipse parens spectator adesset*. 30 Planitiem. 31 Præ timore. 32 Congelatur. 33 Bigis. 34 Montis, aut rupis. 35 Animo agitantem, id est, se exercentem ad prælia.

5 Ad

Sic 1 ait, atque dati 2 oculos Rutulorum rejicit arvis.
At 3 Pallans magnis emittit viribus hastam,
Vaginaque 4 cava fulgentem diripit ensem:
5 Illa volans, humeri surgunt qua 6 tegmina summa,
Incidit, atque viam clypei 7 molita 8 per oras,
9 Tandem etiam magno 10 strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum 11 robur acuto
In Pallanta diu 12 librans jacit, atque ita fatur:
Aspice, num mage sit nostrum 13 penetrabile telum.
Dixerat; at clypeum, tot ferri 14 terga, tot æris,
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
15 Vibranti medium cuspis transverberat ictu,
Loricæque 16 moras, & 17 pectus perforat ingens.
18 Ille rapit 19 calidum frustra de vulnere telum;
20 Una, eademque via sanguisque, 21 animusque 22 sequuntur.
23 Corruit 24 in 25 vulnus; sonitum 26 super arma dedere,
Et 27 terram 28 hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus 29 super assistens sic ore profatur:
Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
30 Evandro. Qualem 31 meruit, Pallanta 32 remitto.
Quisquis honos tumuli, quidquid solamen 33 humandi est,
34 Largior. 35 Haud illi stabunt Æneïa parvo

Hos-

1 Jupiter ad Herculem. 2 Avertit oculos a Rutulorum campis, neutrius exercitus res curaturus, permittens omnia fatis. 3 Pugna Pallantis cum Turno 4 Quam cavam reliquit. 5 Hasta. 6 Munimenta. 7 Sc. est, quasi cum difficultate. 8 Per extremas circumferentias clypei. 9 Post variós conatus. 10 Levi scil vulnere non nihil abstulit. 11 Hastam ex robore. 12 Cum diu librasset & direxisset. 13 Penetrativum. 14 Laminas, quibus armabatur clypeus e taurina pelle. 15 Per hastam vibrantem illam. 16 Impedimenta, id est, munimentum pectoris. 17 Pallantis. 18 Pallas extrahit. 19 Hastam calefactam. 20 Per vulnus. 21 Anima. 22 Telum. 23 Pallas. 24 Super. 25 Quos in pectore habuit 26 Desuper. 27 *Τεῖ αγὼ δὲ ξεῖλε*. Il. 3. *Procubuit moriens, & humum simul ore momordit* Æn 11 28 Quam bestia occupavit. 29 Pede premens, & insultabundus. 30 Ad Evandrum. 31 Remitti a me, id est, mortuum, qui ad me occidendum missus erat. Aliis visum est potius elogium, quam Sarcasmus 32 Ei talem 33 Sepeliendi. 34 De largitate mea, & non ex merito ipsius dono totum honorem. 35 Non modico, sed magno constabunt ei jura hospitalitatis cum Ænea contracta.

Hospitia. Et lævo 1 pressit pede, talia fatus,
2 Exanimem, rapiens immania pondera 3 baltei,
Impressumque 4 nefas: una sub nocte 5 jugali
6 Cæsa manus juvenum 7 fœde, 8 thalamique 9 cruenti:
Quæ 10 clonus Eurytides 11 multo 12 celaverat auro,
13 Quo nunc Turnus 14 ovat spolio, gaudetque 15 potitus.
16 Nescia 17 mens hominum 18 fati, sortisque futuræ,
19 Nec servare 20 modum rebus 21 sublata secundis.
Turno tempus 22 erit, 23 magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta, & cum 24 spolia ista, 25 diemque
Oderit. At socii multo gemitu, lacrymisque
26 Impositum 27 scuto, referunt Pallanta frequentes.
28 O dolor, atque decus magnum rediture 29 parenti!
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem 30 aufert:
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis 31 acervos!
Nec jam 32 fama mali tanti, sed 33 certior auctor
Advolat 34 Æneæ; 35 tenui discrimine lethi

Es-

1 Obvolvit. 2 Mortuum Pallanta. 3 Quo ornatus erat Pallas. 4 In quo insculptum erat nefandum facinus Danaí filiarum. sc. *manus juvenum*, &c 5 Nuptiali, quamprimum juncti erant cum novis nuptiis. 6 Multitudo juvenum, id est, quinquaginta filiorum Ægypti, occisa a Danai filiabus, uxoribus suis, excepta Hypermnestra, quæ sola Lynceum servavit. 7 Turpiter & inhoneste: quia contra jura consanguinitatis. 8 Erant insculpti in balteo. 9 Cruore aspersi. 10 Al. *bonus Eurytion* Sculptor bonus & peritus. 11 Denso. 12 Inscripserat. 13 Cujus baltei spolio. 14 Exultat. 15 Eo. 16 Exclamatio in Turni temerariam exultationem ob Pallantis necem: qui cum in secunda fortuna sibi imperare nequiret, haud multo post similem sortem experturus erat. 17 Est. 18 Præordinationis divinæ: quia sæpe læta principia infelicem sortiuntur exitum. 19 Sc. *nescia*. 20 Mensuram eis. 21 Elata. 22 Adveniet. 23 Pretio, id est, care emisse, quod non tetigisset Pallanta. 24 Namque Æneam, dubium utrum parceret Turno supplici, admonuit vindictæ balteus iste in humero Turni conspectus; ut ad finem lib. 12. videre est. 25 Quo ea abstulit. 26 Ex more & honore militari. 27 Suo. 28 O Palla. Exclamatio Poetæ, aut sociorum, cadaver reportantium, lamentatio in luctum & dolorem senis Evandri ubi casum filii acceperit. 29 Parenti Evandro jam orbo & seni. 30 Te bello per mortem. 31 Edita a te tanta Rutulorum strage, quorum acervos liquisti. 32 Rumor incertus. 33 Nuncius super ea remissus. 34 Ad Æneam. 35 In modica distantia.

1 Æneæ

Esse 1 suos, tempus 2 versis 3 succurrere Teucris.
Proxima quæque 4 metit gladio, 5 latumque per 6 agmen
7 Ardens limitem agit ferro; re, Turne, superbum
8 Cæde 9 nova 10 quærens, Pallans, Evander, in ipsis
11 Omnia sunt 12 oculis, mensæ, quas 13 advena primus
Tunc adiit, 14 dextræque 15 datæ. 16 Sulmone 17 creatos
Quatuor 18 hic juvenes, totidem quos educat 19 Ufens.
Viventes 20 rapit, 21 inferiis 22 quos immolet 23 umbris,
24 Captivoque 25 rogi perfundat sanguine flammas.
Inde 26 Mago procul 27 infensam contenderat hastam:
28 Ille astu subit, at 29 tremebunda 30 supervolat hasta;
Et 31 genua 32 amplectens effatur talia supplex:
Per 33 patrios manes, per spes 34 surgentis Juli,
Te precor, hanc 35 animam serves 36 natoque, patrique.
37 Est domus alta: jacent 38 penitus defossa 39 talenta
Cælati argenti; sunt auri pondera 40 facti,

1 In-

1 Æneæ socios. 2 In fugam. 3 Opem ferendi. 4 Amputat 5 Latam per cæsos hostes sibi sternit viam. 6 Hostium. 7 Furore excandescens. 8 Pallantis. 9 Insolita & magna. 10 Ut te interimat. 11 Hæc. 12 Æneæ, id est, Æneas hæc omnia considerat. 13 Cum adveniret. 14 Amicitiæ & fidei. 15 Evandro. 16 Urbe Latii. 17 Procreatos. 18 In hujusmodi ardore. 19 Etiam quatuor filios Ufentis. 20 Capit. 21 Ut sint mortuorum quæ inferis solvuntur. Moris erat in funere virorum fortium, captivos necari, seu inferias placandis eorum manibus. Quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulchra dimicare: qui a bustis Bustiarii dicti sunt. Il. 23. Achilles 12. Trojanos Patrocolo mittit inferias. 22 Ideo ut eos. 23 Manibus Pallantis. 24 Captivorum: ut, Captivi *pendent currus*. 25 Pyræ incensæ, in qua Pallas concremabitur. 26 In Magnum, virum magnum. Sic supra: *ilo namque procul*, &c. 27 Vim inferentem. 28 Magnum, videns hastam venientem, fraude & astutia infert se sub hastam. 29 Et forti impulsu. 30 Volat supra ipsum, nec contingit. 31 Pro more supplicum. Verecundiæ veteres frontem assignabant, impudentiæ os, sagacitati vel irrisioni nasum, judicio aurem, fasto supercilium, virtuti & fidei dextram, misericordiæ genus, quæ illius, cui se supplices ingererent, contingebant. 32 Magno. 33 Patris tui Anchisæ. 34 Ad gloriam & imperium. 35 Meam, qua ablata, etiam præ dolore moriturus est. 36 Unico filio meo & patri mihi. 37 Mibi. 38 Alte infossa in hac alta domo. 39 Pondera. 40 In vasis & signis sculpti.

1 Non-

1 Canitiemque sibi, & longos 2 promiserat annos.
Tarquitus exultans 3 contra fulgentibus armis,
4 Silvicolæ Fauno, Dryope quem Nympha 5 crearat,
Obvius 6 ardenti sese obtulit. 7 Ille 8 reducta
9 Loricam, clypeique ingens onus impedit hasta.
Tum caput 10 orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat 11 terræ; truncumque 12 tepentem
Provolvens, 13 super hæc inimico pectore fatur:
Istic nunc, 14 metuende, jace. Non te optima mater
15 Condet humi, 16 patriove 17 onerabit membra 18 sepulchro.
Alitibus linquere feris, aut gurgite mersum
Unda feret, piscesque 19 impasti vulnera 20 lambent.
21 Protinus Anthæum, & Lycam, 22 prima agmina Turni,
23 Persequitur, fortemque Numam, fulvumque Camertem
Magnanimo Volscente 24 satum: ditissimus agri
Qui fuit 25 Ausonidum, & 26 tacitis regnavit Amyclis,
27 Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenasque manus, quinquaginta oribus ignem,
Pectoribusque 28 arsisse, 29 Jovis cum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot 30 stringeret enses;
Sic toto Æneas 37 desævit in æquore victor,

1 Ut

1 Senectutem. Seneca. *Nemo tam Divos habuit faventes, Crastinum ut possit sibi polliceri*, nedum canitiem. *Et certa: præsens vix habet hora fidem*, dixit Ovid. Cic. *Quis est enim, quamvis adolescens, cui exploratum sit, se ad vesperam esse victurum?* 2 Cum inter dicendum & cogitandum trajiceretur. 3 Ex adverso contra Æneam. 4 Silvas colenti. 5 Procreaverat. 6 Æneæ ferro sævienti in hostes. 7 Ardens Æneas. 8 Retroacta ad majorem vibrandi impetum. 9 Æneas confixit hasta loricam & clypeum Tarquiti, adeoque impedivit. 10 Tarquiti. 11 Ad terram. 12 Id est, semicalidum. 13 Insuper. 14 Qui te metuendum putabas. 15 Sepeliet. 16 Patris. 17 Accumulabit. 18 In 19 Famelici 20 Vorabunt. 21 Post cædem Tarquiti. 22 Qui sustentabant prima agmina. 23 Æneas, 24 Progenitum. 25 Ausonidarum. 26 Latii oppido prope Terracinam, quod silentio periisse fertur, captum sc. ab hoste, cuius adventum nemo nuntiare auderet, postquam interdicto cautum esset, ne quis imperturbaret Remp. multoties rumoribus hostilibus territam. 27 Sicut gigas Briareus desævit, qui centum brachia totidem manus, quinquaginta capita, totidem ventres habuisse fingitur. 28 Spirasse, evomuisse. 29 In bello giganteo. 30 Evaginaret. 31 Multum sævit.

1 Post-

1 Ut ſemel intepuit mucro. 2 Quin ecce Nyphei
Quadrijuges in equos, adverſaque pectora 3 tendit:
Atque 4 illi 5 longe gradientem, & 6 dira frementem
Ut videre, metu verſi, retroque ruentes,
Effunduntque 7 ducem, rapiuntque ad 8 littora currus.
Interea 9 bijugis infert ſe Lucagus albis
In 10 medios, fraterque Liger: ſed 11 frater habenis
Flectit equos, ſtrictum 12 rotat 13 acer Lucagus enſem.
Haud 14 tulit Æneas tanto fervore furentes:
15 Irruit, 16 adverſaque 17 ingens apparuit haſta.
Cui 18 Liger:
19 Non 20 Diomedis equos, nec currus cernis 21 Achillis,
Aut Phrygiæ 22 campos: 23 nunc belli finis, & 24 ævi
His dabitur terris. 25 Veſano talia 26 late
Dicta 27 volant Ligeri; ſed non & 28 Trojus heros
Dicta parat contra: jaculum nam torquet in 29 hoſtem.
Lucagus, ut 30 pronus pendens in verbera 31 telo
Admovit 32 bijugos, 33 projecto dum pede lævo
Aptat ſe pugnæ; ſubit 34 oras 35 haſta per imas
Fulgentis clypei, tum lævum 36 perforat 37 inguen,
38 Excuſſus curru moribundus volvitur 39 arvis.
Quem 40 pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, 41 nulla 42 tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hoſtibus 43 umbræ;
Ipſe

1 Poſtquam ſemel incaluit ſanguine mucro ejus, id eſt, poſtquam ſemel concitatus eſt ad iram. 2 Quinimo. 3 Æneas. 4 Equi. 5 Longis gradibus ſpirantem Æn. 6 Dire. 7 Nypheum. 8 Tiberina. 9 Equis. 10 Pugnantium. 11 Liger aurigandi fungitur officio. 12 Circumagite. 13 Strenuus bellator. 14 Ænea. 15 In eos, 16 Ex adverſo inferenda. 17 Uti Heroas inducunt Poetæ. 18 Ait. 19 Sic Turnus l. 9. *Haud ſibi cum Danais rem faxo. & pubæ Pelaſga Eſſe putent,* mollitiem ſc. exprobans. 20 Quamvis a Diomede fere ſuperatus fueris. 21 A quo etiam, licet non omnino victus fuit. Oblique fugacitatem Æneæ exprobrat Liger. 22 E quibus evaſiſti. 23 Sed vides equos & currum eorum, qui te in hoſtili terra nunc interficient: nam *belli finis*, &c. 24 Vitæ tuæ. 25 Vaniloquo. 26 Diffuſe. 27 Effluunt. 28 Æneas non reſpondet illi verbis vanis. 29 Lucagum. 30 Habitum hunc aurigatum memoravit ſub finem 3. Georg. *pronique in verbera pendent*. 31 Flagello aut telo inſtigavit. 32 Equos. 33 Extento. 34 Extremitates. 35 Ab Ænea miſſa. 36 Haſta. 37 Femur. 38 Lucagus, 39 Per arva. 40 Quamvis pius. 41 Nec te equi tarde fugientes, nec territi prodiderunt, ſed te ipſe. 42 Ut meos. 43 Apparitiones.

1 Cur-

Ipse 1 rotis saliens 2 juga deseris. Hæc ita fatus
Arripuit 3 bijugos. 4 Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus 5 eodem.
6 Per te, per qui te 7 talem genuere parentes,
Vir Trojane, 8 sine hanc animam; & 9 miserere precantis.
10 Pluribus oranti 11 Æneas: 12 Haud talia dudum
Dicta dabas, morere, & 13 fratrem ne desere frater.
Tum latebras animæ 14 pectus mucrone 15 recludit.
Talia per campos 16 edebat funera 17 ductor
Dardanius, torrentis aquæ, vel turbinis 18 atri
More furens. Tandem erumpunt, & 19 castra relinquunt
Ascanius puer, & nequidquam obsessa juventus.
20 Junonem interea compellat Jupiter ultro:
21 O germana mihi, atque eadem gratissima conjux,
22 Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Trojanas sustentat 23 opes: non 24 vivida bello
25 Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli.
Cui 26 Juno 27 submissa: Quid, o pulcherrime conjux,
28 Sollicitas 29 ægram, & tua 30 tristia dicta timentem?
Si mihi quæ quondam fuerat, quamque esse 31 decebat,
32 Vis in amore foret, 33 non hoc mihi namque negares,
34 Omnipotens: 35 quin & pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem servare 36 parenti.

Nunc

1 Curru. 2 Equorum. 3 Equos albos 4 Liger. 5 Quo frater deciderat. 6 Oro. 7 Tam inclytum & victoriosum. 8 In corpore. 9 Mei. 10 Verbis. 11 Respondit. 12 Paulo ante. 13 Lucagum. 14 Sc. pectus. 15 Aperit. 16 Exhibebat. 17 Æneas. 18 Caliginosi. 19 Sua. 20 Interserit Poeticum, figmentum. 21 Juno quare soror & conjux Jovis fingatur, vide supra lib. 1. p. 161. & apud Macrob. in Som. l. 1. c. 17. 22 Ironice: q. d. vides, quod non auxilio Veneris, sed proprie virtute freti superent Trojani. 23 Facultates. 24 Fortis in bello vel ad bellum. 25 Est. 26 Respondit. 27 Humilis. 28 Afficis novo cruciatu. 29 Animos quia video, quod mihi maxime displicet, sc. virtute Trojanos superiores esse. 30 Severa. Ἔπεα κερτόμια. 4 Il. 31 Sc. tum. 32 Ea vehementia. 33 Quod peto. 34 Cum sis omnipotens. 35 Quo minus possem clam subtrahere. 36 Patri, Turni.

1 Tur-

1 Tum 2 Dea 3 nube cava tenuem sine viribus 4 umbram
5 In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
Dardaniis 6 ornat telis, clypeumque 7 jubasque
8 Divini assimulat 9 capitis, dat 10 inania verba;
Dat sine 11 mente sonum, 12 gressusque effingit 13 euntis:
Morte 14 obita, 15 quales fama est 16 volitare figuras,
Aut quæ 17 sopitos deludunt 18 somnia sensus.
At primas læta ante acies exultat 19 imago,
Irritatque 20 virum telis, & 21 voce lacessit.
22 Instat cui Turnus, stridentemque eminus hastam
Conjicit: 23 illa 24 dato 25 vertit vestigia tergo.
Tum vero Æneam aversum ut 26 cedere Turnus
Credidit, atque animo spem 27 turbidus hausit inanem;
28 Quo fugis, Ænea? thalamos ne desere 29 pactos;
30 Hac dabitur 31 dextra 32 tellus quæsita per 33 undas.
Talia 34 vociferans 35 sequitur, 36 strictumque 37 coruscat
Mucronem, 38 nec ferre videt sua gaudia ventos.
39 Forte 40 ratis celsi 41 conjuncta 42 crepidine saxi
Expositis stabat 43 scalis, & ponte parato,



Docet, quomodo abductus sit Turnus astutia Junonis. Αὐτὰρ ὁ εἴδωλον τεῦξ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων, Αὐτῷ τ' Αἰνείᾳ ἴκελον καὶ τεύχεσι τοῖον. Hom. 5. Il. 2 Juno. 3 Ex aere 4 Simulachrum corporis. 5 In similitudinem. 6 Effingit. 7 *Terribilem tristis galeam*. Æneæ. lib. 8. Galeas autem ornare solebant avium pennis plumisque, leonum & equorum jubis, vel etiam setis caudæ equinæ. 8 Qui in Deum esset assumendus. 9 Ejus. 10 Fictitia, venientia ab umbra. 11 Mentis concepta. 12 Modum incedendi. 13 Æneæ. 14 Suscepta & completa. 15 Qualia simulacra. 16 Per umbras infernas. 17 Sopore oppressos. 18 Insomnia & phantasmata. 19 Juno versa in umbram Æneæ. 20 Turnum. 21 Verbis contumeliosis provocat. 22 Instanter imminet. 23 Imago. 24 Insequenti. 25 Obvertit per fugam. 26 Locum dare. 27 Arrogantia tumens, atque adeo vana spe elatus. 28 Vociferabatur, *quo*, &c. 29 Cum Latino de Lavinia. 30 Ironice: ut illud *En agros, & quem bello, Trojane, petisti Hesperiam metire jacens*. 31 Quia interfectum sepeliendum dabo. 32 Italia. 33 Maris. 34 Turnus. 35 Simulachrum Æneæ. 36 Evaginatum. 37 Vibrat. 38 Nec animadvertit vanum esse suum gaudium, ut quod venti dissipent. 39 Præter spem Turni. 40 Navis. 41 Fune alligata eminentiæ abruptæ rupis. 42 Crepidini. 43 Quibus in navem conscenderetur.

1 Qua rex 2 Clusinis 3 advectus 4 Osinius oris.
5 Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras; nec Turnus 6 segnior instat,
Exuperatque 7 moras, & pontes transilit altos.
Vix proram 8 attigerat, rumpit 9 Saturnia 10 funem,
11 Avulsamque rapit 12 revoluta per æquora navem.
13 Illum autem Æneas absentem in prælia poscit:
14 Obvia multa 15 virum demittit corpora 16 morti.
Tum 17 levis haud 18 ultra latebras jam quærit imago,
Sed 19 sublime volans 20 nubi se immiscuit atræ:
Cum Turnum 21 medio interea fert æquore 22 turbo.
Respicit 23 ignarus rerum, 24 ingratusque salutis,
Et 25 duplices 26 cum voce manus ad sidera 27 tendit:
28 Omnipotens genitor, tanto me 29 crimine dignum
30 Duxisti, & 31 tales voluisti 32 expendere pœnas?
Quo 33 feror? unde abii? quæ me 34 fuga, 35 quemve 36 reducet?
37 Laurentesne iterum muros, aut castra videbo?
38 Quid 39 manus illa virum, qui me, meaque arma secuti;
Quosque (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
40 Et nunc 41 palantes 42 video, gemitumque 43 cadentum
44 Accipio. Quid agam: aut quæ jam satis ima 45 dehiscat

Ter-

1 Rate aut nave. 2 Clusio, Thusciæ civitate. 3 Erat. 4 Osinius Massicus. 5 Ad hanc ratem. 6 Tardior. 7 Impedimenta, quæ moras facere possent. 8 Turnus. 9 Juno. 10 Retinacula, ne redire posset in prælium, deprehenso dolo. 11 A littore. 12 Navem revolutam, Hypallage. 13 Turnum. 14 Occurrentia. 15 Rutulorum. 16 Ad mortem. 17 Inane & sine corpore. 18 Ulterius, id est, Juno evenuit. 19 In altum. 20 Resoluta est in atram nubem. 21 Sc. in. 22 Impetus ventum. 23 Turnus, nesciens propter suam salutem id Junonem egisse. 24 Accepta salute ingratus, nullamque gratiam habens pro illis, quæ in ejus salutem facta erent: utpote qui ea nesciret. 25 Complicatus. 26 Simul precans ac dicens. 27 Tollit. 28 Jupiter. 29 Dedecore, aut tam nefando facinore inhonestæ fugæ. 30 Censuisti. 31 Tam contumeliosas. Credebat se in aqua perire. 32 Persolvere. 33 Impellor? 34 Aufert. 35 Qualem? fugæ sc. crimini obnoxium, meorumque desertorem. 36 Fuga. 37 Laurentis civitatis, id est, Laurolavini. 38 Faciet, aut de me dicet? 39 Ille exercitus. 40 Sc. *quor*. 41 Oberrantes, quasi oves sine pastore, amisso duce. 42 Videre mihi videor. 43 Occumbentium. 44 Auribus sc. id est, audio, 45 Hiatum faciat.

1 Quia

Terra mihi? vos o potius miserescite, 1 venti:
In rupes, in 2 saxa (volens vos Turnus adoro)
3 Ferte ratem, 4 sævisque vadis immittite Syrtes,
5 Quo neque me Rutuli, neque 6 conscia fama sequatur.
Hæc 7 memorans, animo 8 nunc huc, nunc fluctuat illuc;
An sese 9 mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & 10 crudum per costas exigat ensem:
11 Fluctibus an 12 jaciat mediis, & littora nando
Curva petat, Teucrumque iterum se reddat 13 in arma.
Ter 14 conatus 15 utramque viam, ter maxima Juno
Continuit, 16 juvenemque animo miserata 17 repressit.
18 Labitur 19 alta secans, fluctuque æstuque secundo;
Et 20 patris 21 antiquam Dauni defertur ad 22 urbem.
At Jovis interea monitis Mezentius 23 ardens
Succedit pugnæ, Teucrosque invadit 24 ovantes.
Concurrunt 25 Tyrrhenæ acies, atque omnibus 26 uni,
Uni odiisque viro, telisque frequentibus instant.
27 Ille (velut rupes, vastum quæ 28 prodit in æquor
Obvia ventorum 29 furiis, 30 expostaque ponto
Vim cunctam, atque minas 31 perfert cælique, marisque,
Ipsa immota 32 manet) 33 prolem Dolichaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque 34 fugacem:
Sed 35 Latagum saxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat os, 36 faciemque adversam: poplite Palmum



1 Quia terra deest. 2 Scopulos. 3 Impellite navem, id est, rumpite navem, & submergite me. 4 Per vada sæva Syrtis, id est, in Syrtes & ad extrema maris loca, ut obruar & peream. 5 Ad quas Syrtes. 6 Talis dedecoris. 7 Turnus. Docet, quo Turnus de latus sit, & in ejus locum suffectus Mezentius. 8 Nunc in hanc, nunc in illam sententiam per modum fluctus agitur. 9 Sic 7. Bell. Gall. Cæs. *Se ipsi acutissimis vallis induebant, vel*, an se gladio suo transfigat. 10 Crudelem. 11 In medio fluctus. 12 Sese. 13 Armis. 14 Turnus. 15 Et te interficere, & in fluctus dare, & sic natare ad littus. 16 Turnum. 17 Eum. 18 Turnus celeriter navigat. 19 Maria. 20 Ejus. 21 Nobilem. 22 Ardeam. 23 Accensus furore bellico. 24 De victoria. 25 Etruscæ. 26 Mezentio 8. lib. 27 Mezentius. 28 Protenditur. 29 Vehementi impetu. 30 Exposita mari. 31 Ad finem sustinet. 32 Al. *manens*. 33 Filium. 34 Fugere solitum. 35 Mezentius sternit. 36 Ejus, id est, Latagis.

Succiso 1 volvi 2 segnem sinit; 3 armaque 4 Lauso
Donat habere 5 humeris, & 6 vertice figere 7 cristas.
8 Necnon Evanthen 9 Phrygium, Paridisque Mimanta
10 Æqualem, comitemque, 11 una quem nocte 12 Theano
13 In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
Cisseïs regina Parin creat: 14 urbe paterna
Occubat, 15 ignarum 16 Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille 17 canum morsu de montibus altis
18 Actus aper, multos 19 Vesulus quem 20 pinifer annos
Defendit, multosque palus 21 Laurentia, sylva
Pastus arundinea, postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitque ferox, & inhorruit 22 armos;
Nec 23 cuiquam 24 irasci, 25 propiusve accedere 26 virtus,
Sed jaculi, 27 tutisque procul clamoribus instant:
Haud aliter, justæ quibus est Mezentius 28 iræ,
29 Non ulli est 30 animus stricto concurrere ferro;
31 Missilibus longe, & 32 vasto clamore 33 lacessunt;
34 Ille autem impavidus partes 35 cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & 36 tergo decutit hastas.
37 Venerat antiquis 38 Corythi de finibus Acron,
Grajus homo, 39 infectos linquens 40 profugus hymenæos.

Hunc

1 Occumbere. 2 Non ambulantem ob succisum poplitem ejus, id est, nervum post genu. 3 Palmi & Latagi. 4 Filio suo. 5 Ad ornatum humerorum. 6 Super caput suum. 7 Palmi. 8 Sternis. 9 Trojanum. 10 Coævum. 11 Eadem nocte, qua Hecuba, Cissei regis Thraciæ filia, peperit Paridem Priami filium, quem utero gestans se facem parturire somniavit. 12 Mater. 13 Peperit. 14 Qui Paris in Troja sepultus jacet. 15 Ignoratum, advenam, peregrinum. 16 Provincia, quæ est juxta Laurolavinium in agro Laurenti. 17 Quem canes minati erant. 18 Pullus. 19 Mons Liguriæ. 20 Ferens pinos in vertice. 21 Latina. 22 Anteriores humeros. 23 Venatorum. 24 More iratorum irruere. 25 *Licet eminus esse Fortibus.* Ovid. 26 Fortitudo est: 27 Quibus se tutabantur, aut quibus nihil imminet periculi. 28 Ad iram. 29 Eorum. 30 Audientia. 31 Jaculis. 32 Valde ample diffuso. 33 Provocant Mezentium. 34 Mezentius. 35 Versat, disponit se. 36 Scuto suo tergore bubulo munito. 37 Docet jam, quam stragem Mezentius ediderit, & primum mortem Acronis, deinde Orodis. 38 Thusciæ oppidi, patriæ Dardani. 39 Sponsam, nuptias imperfectas. 40 Patriam fugiens.

1 Tur-

Hunc ubi 1 miscentem longe media agmina 2 vidit,
3 Purpureum pennis, & 4 pactæ conjugis ostro:
5 Impastus stabula alta leo ceu sæpe 6 peragrans,
7 Suadet enim 8 vesana fames, si forte fugacem
9 Conspexit capream, aut 10 surgentem in cornua cervum,
Gaudet hians 11 immane, comasque 12 arrexit, & hæret
Visceribus 13 super incumbens; 14 lavit 15 improba 16 teter
Ora cruor:
Sic 17 ruit in 18 densos alacer Mezentius hostes.
Sternitur 19 infelix Acron, & 20 calcibus 21 atram
Tundit humum 22 expirans, 23 infractaque tela cruentat.
Atque 24 idem fugientem haud est dignatus Oroden
Sternere, nec 25 jacta 26 cæcum dare cuspide vulnus:
27 Obvius, 28 adversoque occurrit, seque viro 29 vir
Contulit, haud 30 furto melior, sed 31 fortibus armis.
Tum super 32 abjectum posito pede nixus & hasta,
Pars belli 33 haud temnenda, 34 viri, 35 jacet 36 altus Orodes.
Conclamant socii lætum 37 Pæana 38 secuti.
39 Ille autem expirans: 40 Non me, quicumque es, 41 inulto,
Victor, nec 42 longum lætabere; te quoque 43 fata

N 3 Pro-

1 Turbantem. 2 Mezentius. 3 Purpurea eminentem crista, & purpura sponsæ suæ insigni. 4 Desponsatæ. 5 Famelicus. 6 Circumiens. 7 Lupo, id est, incitat lupum. 8 Vesaniam patiens 9 Talis leo. 10 Cui cornua incipiunt surgere, *vel* cornibus eminentem. 11 Immaniter. 12 Erexit prius. 13 Quasi desuper. 14 Polluit. 15 Famelica 16 Immundus. 17 Irruit. 18 Confertos. 19 Quod cum tali congredi debebat. 20 Præ dolore. Pathos a modo; de quo Macrob. Sat. lib. 4. cap. 4. 21 Perniciosam. 22 Spiritum emittent. 23 Quæ nunquam fregerat. 24 Mezentius. 25 A tergo. 26 Improvisum. 27 Mezentius. 28 Ex adverso occurrenti. 29 Mezentius. 30 Non insidiis aut dolis peritus, quam Orodes. 31 Multa virtute agendis. 32 Prostratum Oroden. 33 Sed magni facienda. 34 Mezentius ait, o viri, &c. 35 Prostratus. 36 Magnus. 37 Acclamationem exultantium super hoste Orode strato. Proprie Pæan est hymnus in laudem Apollinis, ἀπὸ τοῦ παίειν, id est, a *feriendo*, quod sagittis suis Pythonem serpentem confecisset. 38 Subsequentes & approbantes dictum ejus. 39 Orodes inquit. 40 Sc. *es*. 41 Ultro fiet de morte mea in te. 42 Per longum tempus. 43 Similes exitus.

1 Pro-

Prospectant parla, atque eadem mox 1 arva tenebis,
Ad quem 2 subridens mista Mezentius ira:
3 Nunc morere. Ast 4 de me 5 Divum pater atque hominum rex
Viderit. Hoc 6 dicens 7 eduxit corpore telum.
Olli 8 dura quies oculos, & 9 ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
10 Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspen,
Partheniumque Rapo, & 11 prædurum viribus Orseu;
Messapus Cloniumque, Lycaoniumque Erichaten:
12 Illum 13 infrenis equi lapsu tellure jacentem;
14 Hunc peditem 15 pedes. Et Lycius 16 processerat Argis:
17 Quem tamen 18 haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit: Athronium Salius, Saliumque Nealces
19 Insignis jaculo, & 20 longe fallente sagitta.
Jam 21 gravis æquabat luctus, & 22 mutua Mavors
Funera: cædebant pariter, pariterque 23 ruebant
24 Victores, victique: neque 25 his fuga nota, neque 26 illis.
Dii 27 Jovis in tectis 28 iram 29 miserantur 30 inanem
31 Amborum, & tantos mortalibus esse labores:
32 Hinc Venus, 33 hinc contra spectat 34 Saturnia Juno:
35 Pallida Tisiphone media inter 36 millia 37 sævit.
At 38 vero ingentem quatiens Mezentius hastam,
Tur-

1 Prosterneris etiam in his arvis. 2 Dixit. 3 Mors tua tibi certa & inevitabilis est. 4 An mihi nocere possit. 5 Quem vos talem putatis. 6 Mezentius. 7 Extraxit. 8 Mors. 9 Sopor mortis. 10 Rutuli, reliqui sunt Trojani. 11 Valde durum. 12 Priorem, id est, Clonium. 13 Efferati, non parentis, nec audientis habenas. 14 Lycaonium. 15 Pedester obtruncat. 16 Dimicaturus contra Messapum. 17 Lyceium. 18 Particeps, id est, non degenerans a virtute avi & majorum suorum. 19 Valde expeditus. 20 Ex improviso invadente, & quæ missa eminus non advertitur, nec cavetur. 21 Durus. 22 Mutuo illata. 23 Cadebant. 24 Prius. 25 Unius partis viris. 26 Alterius partis viris. 27 In cœlo. 28 Mortalium. 29 Cum miseratione aspiciunt. 30 Nihil proficientem ad hujus aut illius partis victoriam. 31 Populorum, Rutulorum sc. & Trojanorum. 32 Ex una parte Trojanos versus. 33 E contrario, ex opposita parte. 34 Saturni filia. 35 Furor bellicus pallorem inducens. 36 Pugnantium. 37 Grassatur. 38 Præcipue.

1 In-

Turbidus 1 ingreditur campum, 2 quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima 3 Nerei
Stagna, viam 4 scindens, humero supereminet 5 undas;
6 Aut summis referens 7 annosam montibus ornum,
Ingrediturque 8 solo, & caput inter nubila 9 condit:
Talis se 10 vastis infert Mezentius armis.
11 Huic contra Æneas, 12 speculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet imperterritus 13 ille,
14 Hostem magnanimum opperiens, & mole sua 15
Dat,
Atque oculis 16 spatium emensus, 17 quantum satis
hastæ:
18 Dextra mihi Deus, & telum quod missile 19 libro,
Nunc adsit: 20 voveo 21 prædonis corpore raptis
Indutum spoliis ipsum te, 22 Lause, 23 trophæum
Æneæ. 24 Dixit, 25 stridentemque eminus hastam
Jecit: at illa volans 26 clypeo est excussa, 27 procul-
que
Egregium 28 Antorem latus inter & ilia figit:
Herculis Antorem comitem, qui missus ab 29 Argis
30 Hæserat Evandro, atque 31 Itala consederat urbe.
Sternitur 32 infelix 33 alieno vulnere, cælumque
Aspicit, & dulces moriens reminiscitur 34 Argos.
Tum pius Æneas hastam jacit: illa per 35 orbem
36 Ære cavum triplici, per 37 linea terga, 38 tribusque

N 4 Tran-

1 Incedit per campos. 2 Quasi Orion, qui ab Oenopione obcæcatus consuluit oraculum qua ratione posset visum recipere: responsum tulit, si per mare, ortum versus incederet, ut solis radii oculis illucescerent, quod fecit. 3 Maris. 4 Intersecans. 5 Maris. 6 Aut quam magnus incedit. 7 Vetustam, annis plenam. 8 Super terram. 9 Abscondit. 10 Valde amplis. 11 Mezentio. 12 Ipsum. 13 Mezentius. 14 Æneam. 15 In vestigio consistit virtute sua confisus. 16 Tantum. 17 Sit. 18 Sint mihi loco numinis. Hinc supra; *Contemptor Divum Mezentius.* 19 Concutio. 20 Consecro, dedico. 21 Alienam terram intrantis. 22 Qui filius erat. 23 Conversi & victi hostis insigne. 24 Mezentius. 25 Ex celeri motu. 26 Æneæ, a Vulcano fabrefacto. 27 Stantem. 28 Al. *Antonem:* unde Antonicorum familiam duci volunt. 29 Civitate Peloponensi 30 Adhæreat. 31 Pallantea simul sedem & habitationem acceperat. 32 Auctor. 33 Telo in alium, sc. Æneam, non in illum, directo. Pathos a causa. Vide Macrob. l. 4. c. 4. 34 Patriam suam. In sing. dicitur *hoc argos:* in pl. *hi Argi.* 35 Clypeum. 36 Confectum. 37 Tergora trium taurorum in scuto, tecta lino, cui posset appingi insigne. 38 Trium taurorum tergoribus.

Transiit intextum tauris opus, 1 imaque sedit
Inguine, sed 2 vires haud 3 pertulit. Ocyus ensem
Æneas, viso 4 Tyrrheni sanguine, læus
Eripit 5 a femore, & 6 trepidanti fervidus instat.
Ingemuit chari graviter genitoris amore,
Ut 7 vidit 8 Lausus, lacrymæque per 9 ora volutæ
Hic mortis 10 duræ casum, tuaque optime facta,
(Si qua 11 fidem tanto est 12 operi 13 latura vetustas)
Non equidem nec te, juvenis memorande, silebo.
14 Ille pedem referens, & inutilis, 15 inque ligatus,
Cedebat, 16 clypeoque 17 inimicum hastile trahebat.
18 Proripuit 19 juvenis, seseque immiscuit armis:
Jamque 20 assurgentis 21 dextræ, plagamque ferentis
Æneæ subiit mucronem, 22 ipsumque morando
Sustinuit. 23 Socii magno clamore sequuntur,
24 Dum genitor nati, 25 parma protectus abiret:
Telaque conjiciunt, proturbantque eminus 26 hostem
Missilibus. 27 Furit Æneas, 28 tectusque tenet se.
29 Ac velut, effusa si 30 quando grandine 31 nimbi
32 Præcipitant, omnis campis diffugit arator;
Omnis & agricola, & tuta latet 33 arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti 34 fornice saxi,
35 Dum pluit in terris, ut possit, sole reducto,
36 Exercere diem: 37 sic obrutus undique 38 telis
Æneas

1 Et ad imum deducta mansit hærens ad inguen Mezentii. 2 Armorum & corporis. 3 Superavit. 4 Mezentii. 5 Qui ad femur pendebat. 6 Mezentio. 7 Talia. 8 Filius Mezentii. 9 Lausi. 10 Acerbæ & prematuræ. 11 Credulitatem. 12 Pietati & virtuti tuæ. Nam ex scelerato patre Lausus generatus, pius ac mitis erat. 13 Allatura. 14 Mezantius. Pater Lausi. 15 Illigatus & impeditus hasta Æneæ. 16 Simul cum clypeo. 17 Quo ab inimico vulneratus erat. 18 Al. proruptis. 19 Lausus. 20 Erigentis se; ut desuper feriat. 21 Al. dextram. 22 Æneam facientem impetum in patrem, impediendo impeditum tenuit. 23 Lausi, id est, Rutuli. 24 Donec. 25 Scuto. 26 Æneam. 27 Quod plenam de tanto hoste victoriam reportare non possit. 28 Tectus clypeo se tuetur continetque, donec detonet telorum imber. 29 Comparatione Hyperbolica vim telorum, quæ in Æneam undique conjiciuntur, amplificat. 30 Quandoque. 31 Nubes ventosæ. 32 Se. 33 Arboris. ripæ, aut saxi, quæ vim & injuriam tempestatis arceat. 34 Circumferentia. 35 Quamdiu. 36 Redire ad opus diurnum, aut exerceri per diem. 37 Eodem modo, ut agricola serenitatem expectans, grandine obruitur, oppressus est. 38 Inimicorum.

1 Bel-

Æneas 1 nubem belli, 2 dum detonet, omnem
Sustinet, & Lausum 3 increpitat, Lausoque minatur,
Quo moriture ruis, majoraque 4 viribus audes?
5 Fallit te incautum 6 pietas tua. Nec minus 7 ille
8 Exultat demens, 9 sævæ jamque 10 altius iræ
Dardanio surgunt 11 ductori, 12 extremaque Lauso
Parcæ fila legunt: validum namque 13 exigit ensem
Per medium Æneas juvenem, 14 totumque 15 recondit.
Transiit & parmam mucro levia 16 arma 17 minacis,
Et tunicam, 18 molli 19 mater quam neverat auro,
Implevitque 20 sinum 21 sanguis: tum 22 vita per auras
23 Concessit mœsta ad 24 manes, corpusque reliquit.
At vero ut vultum vidit 25 morientis, & ora,
26 Ora modis 27 Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miserans graviter, dextramque 28 tetendit:
29 Et mentem patriæ strinxit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miserande puer, pro 30 laudibus istis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus 31 lætatus, habe tua; teque parentum
Manibus, & 32 cineri, 33 si qua est ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;
34 Æneæ magni dextra cadis. Increpat ultro
35 Cunctantes socios, & terra 36 sublevat ipsum,

 San-

1 Bellantium impetum. 2 Donec deferveat. 3 Redarguit. 4 Quam sint vires tuæ. 5 Quia conaris, quod perficere non poteris. 6 In patrem. 7 Lausus. 8 Insultat in Æneam. 9 Magnæ & diræ. 10 Profundius. Intensius. 11 Æneæ. 12 Extremum contextum vitæ, id est, mortem, jam impendentem Lauso, colligunt. 13 Educit. 14 Ensem. 15 Abscondit in corpore juvenis. 16 Juvenis. 17 Æneæ. 18 Nobili & subtili. A materia. 19 Lausi. 20 Lausi. 21 Effusus. Pathos ab attestatione: de quo Macrob. Sat. lib. 4. cap. 6. 22 Anima Lausi. 23 Commigravit. 24 Inferos. 25 Lausi. 26 Anadiplosis. 27 Anchisæ filius Æneas. 28 Extendit & porrexit Lauso, *vel*, extensam & suspensam tenuit, ne amplius percuteret. 29 Et commovit animum Æneæ, quonam ipse afficeretur dolore, si quid simile suo contigisset Ascanio: *vel*, imago pietatis, quam erga patrem habuerat. 30 Laudabilibus tuis ausis. 31 Es in vita. 32 Antiquæ sepulturæ majorum tuorum. 33 Si qua te fato functum muneris hujus tangat cura aut gratia. 34 Morienti solatium est, magni potius alicujus manibus perire, quam gregarii militis. 35 Immorantes levate Lausum. 36 Sursum levat.

1 Fœ-

Sanguine 1 turpantem comptos 2 de more capillos.
Interea 3 genitor Tyberini ad fluminis undam
4 Vulnera 5 siccabat lymphis, corpusque 6 levabat
Arboris 7 acclinis trunco. Procul ærea 8 ramis
Dependet galea, & prato gravia 9 arma quiescunt.
Stant 10 lecti circum juvenes: ipse 11 æger, 12 anhelans
Colla fovet, fusus 13 propexam 14 in pectore barbam;
Multa 15 super 16 Lauso rogitat, multosque remittit,
Qui 17 revocent, 18 mæstique 19 ferant mandata parentis.
At Lausum socii 20 exanimem super 21 arma ferebant
22 Flentes 23 ingentem, atque 24 ingenti vulnere victum.
Agnovit longe 25 gemitum 26 præsaga mali 27 mens:
28 Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas
29 Ad cœlum tendit palmas, & 30 corpore inhæret.
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
Ut pro me hostili 31 paterer succedere dextræ,
32 Quem genui? Tuane hæc genitor per 33 vulnera 34 servor,
Morte tua vivens? Heu, nunc misero mihi 35 demum
36 Exilium infelix! nunc 37 alte 38 vulnus 39 adactum!

1 Idem.

1 Fœdantem. 2 Tunc enim viri, ut mulieres, componebant capillos. 3 Mezentius. Aut ad fabulam alludit, qua dicuntur defuncti, ubi semel lethes aquas gustaverint, rerum omnium terrenarum curam deponere. 4 Sua, ab Ænea illata. 5 Sistebat, sanguinem lavabat, purgabatque aquis. 6 Al. *lavabat*. 7 Accumbens. 8 Arboris illius. 9 Clypeus jacet, positus est. Ab animali ad non animal. 10 Ad corporis tutelam. 11 Saucius. 12 Crebro respirans reficit colla lassa, sustinens se arboris trunco. 13 Multum & per omnia pexam. 14 Per pectus. 15 De. 16 Filio suo. 17 Ipsum a pugna. 18 Quod filium in tali discrimine reliquerit. 19 Afferant. 20 Mortuum. 21 Clypeum ejus. 22 Deflentes. 23 Juvenum. 24 *Validum namque exigit ensem Per medium Æneas juvenem, totumque recondit*. 25 Sociorum, id est, causam gemitus, quæ mors Lausi erat. 26 Præsagiens malum. 27 Mezentii. 28 Quod in gravi luctu fieri solet, caput canum spargit fœdatque pulvere. Pathos ab ætate: ut est apud Macrob. Sat. lib. 4. cap. 3. 29 Non precaturus, sed execraturus Deos. 30 Hæret in corpore Lausi. 31 Te. 32 Pathos a relatione. 33 Vulnus, quod aspicio ab Ænea tibi illatum. Invidiose & pathetice. 34 Salvor. 35 Cum tui carendum est. 36 Expulsio e patria mea est mihi dura & intolerabilis. 37 Profunde. 38 Doloris. 39 Per filii mei pectus, vel meum pectus.

1 Qui

1 Idem ego, nate, tuum maculavi 2 crimine 3 nomen.
Pulsus 4 ob invidiam 5 solio sceptrisque paternis.
6 Debueram patriæ pœnas, odiisque 7 meorum:
8 Omnes per mortes animam 9 sontem ipse 10 dedissem;
11 Nunc vivo, neque adhuc 12 homines, 13 lucemque relinquo:
Sed 14 linquam. Simul hoc dicens 15 attollit in 16 ægrum
Se femur: &, quamquam 17 vis alto vulnere 18 tardat,
19 Haud dejectus 20 equum 21 duci jubet. 22 Hoc 23 decus illi,
Hoc solamen erat: bellis 24 hoc victor 25 abibat
Omnibus. 26 Alloquitur mœrentem, & talibus infit:
Rhœbe, diu (res si qua diu mortalibus ulla est)
Viximus. Aut hodie 27 Victor spolia illa 28 cruenta,
Et caput Æneæ referes, 29 Lausique dolorum
Ultro eris mecum: aut, 30 aperit si nulla 31 viam vis,
Occumbes pariter. Neque enim, fortissime, credo
Jussa aliena pati, & 32 dominos dignabere Teucros.
33 Dixit, & exceptus 34 tergo 35 consueta locavit
Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis,
36 Ære caput fulgens, 37 cristaque hirsutus equina.



1 Qui causa mortis fui. 2 Tyrannide mea. 3 Tuam gloriam: qui fuisses regis filius habitus. 4 Quia nihil mihi mei invidebant. 5 Regno meo. 6 Morte tua luis crimen, invidiam, pœnas meas: quas ipse lubens obiissem. 7 Quæ de me, patre tuo, erant. 8 Per omnia mortis genera. 9 Culpabilem & noxiam 10 Dare debuissem, id est, debueram me cuilibet periculo sine ullius mortis metu objicere. Est autem pathos per hyperbolen, id est, nimietatem. Vide Macrob. lib. 4. cap. 6. 11 Qui mori debui. 12 Societatem hominum. 13 Vitam, aut lumen cœli. 14 Statim vitam. 15 Erigit. 16 Saucium, vulneratum. 17 Violentia profundi vulneris prius suscepti. 18 Ipsum. 19 Tamen non dejectus animo. 20 Suum. 21 Adduci. 22 Equum tristem, quia dominum suum tristem sentiebat. Sic Achilles Xanthum equum alloquitur. 19. Il. 23 Equi. 24 Per hunc equum. 25 Evadebat. 26 Mezentius. 27 Mecum. 28 Arma Æneæ Lausi sanguine perfusa. Namque arma Lauso jussit habere sua. 29 Quos pro Lauso patior. 30 Si virtuti adversus sit eventus. 31 Ad tantam victoriam. 32 Tuos effectos. 33 Mezentius. 34 Equi se præbentis. 35 Equo. 36 Galea Æneæ. 37 In galea posita. Κόρυς ἱππόδασεια.

Sic cursum in 1 medios 2 rapidus dedit. 3 Æstuat ingens
Imo in corde 4 pudor, mixtoque insania 5 luctu,
Et furiis agitatus 6 amor, & 7 conscia virtus;
Atque hic Ænean magna 8 ter voce vocavit.
Æneas agnovit 9 eum, lætusque precatur:
10 Sic pater ille Deum faciat, sic altus Apollo.
11 Incipias 12 conferre manum.
13 Tantum effatus, & 14 infesta 15 subit 16 obvius hasta.
17 Ille autem: Quid me erepto, sævissime, nato
Terres? 18 hæc via sola fuit, qua perdere posses.
Nec mortem 19 horremus, 20 nec Divum parcimus ulli.
21 Desine. Jam venio moriturus, & hæc tibi porto
22 Dona prius. Dixit, telumque intorsit in 23 hostem;
Inde 24 aliud 25 super, atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro: sed 26 sustinet aureus umbo.
Ter circum 27 adstantem 28 lævos equitavit in 29 orbes,
Tela manu jaciens: ter secum Trojus heros
Immanem ærato circumfert 30 tegmine 31 sylvam.
Inde ubi 32 tot traxisse moras, tot 33 spicula 34 tædet
35 Vellere, & urgetur pugna congressus 36 iniqua;
Multa 37 movens animo, jam tandem 38 erumpit, & inter

3 Bel-

1 Hostes. 2 Celer. 3 Ebullit. 4 Quod filium occidi permisisset, & vulneratus discessisset. 5 Quod filium amisisset. 6 In filium. 7 Cujus sibi conscius erat. 8 Sæpe. 9 Vocem ejus. 10 Al. *Sit precantis* optantisque adverbium. 11 Sc. *ut*. 12 Concertare mecum. 13 Id solum. 14 Ad vulnus infligendum parata, protensa. 15 Accedit. 16 Mezentio. 17 Mezentius ait. 18 Extincto nato: quia si vivere voluissem, nunquam me interficere potuisses: nunc autem, quia invitus vivo, forte me perdere poteris. 19 Expavescimus. 20 Neque enim Deorum quempiam veneror supplex, uti tu, neque ulli Deum vitam debere volo, cujus me usque tædet, amisso filio. Impie, ex persona contemptoris Deum. 21 Terrere, aut mortem minari. 22 Infesta jacula. 23 Æneam. 24 Telum. 25 Insuper. 26 Vim telorum Mezentii. 27 Æneam. 28 Sibi lævos, ut sc. dextram Æneæ partem circumveniret, quæ nuda erat, neque scuto tecta. 29 Gyros. 30 Clypei. 31 Clypeum prefert impeditum, tot exceptis jaculis horrentem instar sylvæ. 32 Tantum distulisse mortem Mezentii. 33 A Mezentio missa. 34 Æneam. 35 Avellere. 36 Inæquali; cum ipse pedes contra Mezentium equitem ingressus esset. 37 Considerans, quomodo sc. se contra hostem munitum teneret, & tamen illum vinceret. 38 In pugnam.

3 Bel-

1 Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
Tollit se arrectum 2 quadrupes, & calcibus auras
Verberat, 3 effusumque equitem super ipse secutus
4 Implicat, 5 ejectoque incumbit 6 cernuus armo.
Clamore incendunt cælum Troesque, Latinique.
7 Advolat Æneas, vaginaque eripit ensem,
Et 8 super hæc: Ubi 9 nunc Mezentius 10 acer, & illa
11 Effera vis animi? contra 12 Tyrrhenus, ut auras
Suspiciens 13 hausit cœlum, mentemque recepit:
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
14 Nullum in cæde nefas; nec sic ad prælia veni;
Nec tecum 15 meus hæc pepigit mihi 16 fœdera Lausus.
17 Unum hoc, 18 per si qua est victis venia hostibus, oro;
Corpus 19 humo patiare tegi. Scio 20 acerba meorum
Circumstare odia: hunc (oro) defende 21 furorem;
Et me 22 consortem nati concede sepulchro.
Hæc 23 loquitur, 24 juguloque 25 haud inscius accipit 26 ensem,
27 Undantique animam diffundit in arma cruore.

1 Belligeri. 2 Equus. 3 Excussum. 4 Ipsum. 5 Mezentio. 6 Pronus ac in faciem cadens ruit supra dominum. 7 Celeriter accurrit ad lapsum. 8 Insuper ait. 9 Est ille. 10 Strenuus. 11 Immanis. 12 Mezentius, ut ad se rediit, recepitque animum ruina equi & sua consternatum. 13 Oculis. 14 Neque duxi nefas mori: neque vivendi animo huc veni. 15 Filius. 16 Ut mihi parcas. 17 Solum. 18 Eam veniam, quæ est hostibus. 19 Sepeliri. 20 Immitia in me. 21 Sc. *meorum*: ne propter hunc furorem insepultum me dilanient, & projiciant devorandum feris & alitibus. 22 Ejusdem fortis cum filio Lauso. 23 Mezentius. 24 Suo, id est, gutture. 25 Sciens & videns. 26 Æneæ. Ostendit illum præbuisse jugulum. 27 Ordo est: *Et diffundit animum in arma cum cruore undanti*, id est, undatim effluenti.

# ÆNEIDOS.

## LIBER XI.

### ARGUMENTUM.

Occiso Mezentio, victor Æneas Marti ttopheum erigit, Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu ad Evandri urbem remittit: ubi summo & patris & suorum omnium luctu excipitur. Interim oratores a Latinis missi, dierum 12. inducias impetrant: quo temporis spatio utrique suorum cadavera perquirunt, supremoque sepulturæ honore prosequuntur. Eodem quoque tempore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Diomedem miserant Latini, ad suos rediens, auxilia sibi denegata renunciat. Ea spe destitutus Latinus, consilio convocato, de summa belli consultat, legatosque de pacis condirionibus ad Æneam mittendos censet. Ibi Drances & Turnus, pro inveterato inter ipsos odio, se mutuis conviciis proscindunt. Interim Æneas bipartito divisis copiis, levis armaturæ equites planis itineribus ad urbem præmittit: ipse cum reliquo exercitu per loca sylvis, montibusque impedita, ad abditiorem oppidi partem contendit. Cujus rei nuncio Laurentum perlato, concilium dimittitur: paranturque ea, quæ ad urbis defensionem putantur pertinere. Turnus, cognito per exploratores Æneæ consilio, bifariam & ipse suas copias partitur. Equitibus Messapum & Camillam præficit, eosque hostium equitibus opponit: ipse cum peditibus angustias, qua nessario Æneæ ad urbem iter erat, breviori itinere occupat, atque ibi in insidiis subsistit. Neiim equestre prælium committitur, diuque dubio utrinque eventu pugnatur. Ibi Camilla, magna prius edita hostium strage, dum Chloreum Cybeles sacerdotem, armorum ejus pulchritudine capta incautius sequitur, ex insidiis ab Arunte hasta trajicitur. Quam tamen sacræ virginis cædem Aruns non diu tulit inultam: nam & ipse paulo post ab Opi Dianæ ministra, sagitta trajectus, offensi numinis pœnas persolvit. Camillæ nece consternati Rutuli, fugam arripiunt. Trojani urbis oppugnationem parant. Ejus calamitatis nuncio ab Acca, Camillæ comite, ad Turnum perlato, relictis, quas obsederat, angustiis suis, auxilio accurrit. Eodem subsequitur & Æneas, & quoniam imminente jam nocte prælium committi non poterat, utrique positis ante urbem castris consident.

1 Oceanum 2 interea surgens aurora reliquit.
Æneas, quamquam & 3 sociis dare tempus 4 humandis

1 Præ-

1 Mare, quod totum circuit terrarum orbem. Exordium a temporis matutini descriptione. 2 Dum gererentur, quæ dicta sunt. 3 Interfectis. 4 Sepeliendis.

2 Fe-

1 Præcipitant curæ, 2 turbataque 3 funere 4 mens est,
Vota 5 Deum 6 primo 7 victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit 8 tumulo, fulgentiaque 9 induit arma,
Mezenti ducis 10 exuvias (tibi, magne, 11 trophæum
12 Bellipotens) aptat 13 rorantes 14 sanguine 15 cristas,
Telaque 16 trunca viri, & 17 bis sex thoraca petitum
Perfossumque locis; clypeumque ex ære 18 sinistræ
Subligat, atque ensem 19 collo suspendit 20 eburnum.
Tum socios, namque omnis eum 21 stipata tegebat
Turba ducum, sic 22 incipiens hortatur 23 ovantes:
24 Maxima res effecta, viri. Timor omnis abesto.
25 Quod 26 superest: hæc sunt spolia, & 27 de rege superbo
Primitiæ; manibusque 28 meis 29 Mezentius 30 hic est.
Nunc 31 iter ad 32 regem nobis, murosque Latinos.
33 Arma parate animis, & spe 34 præsumite bellum:

Ne

1 Festinate urgent, præmuntque. 2 Percussa. 3 Pallantis imprimis. 4 Ejus. 5 Quæ Diis pro victoria habenda voverat. 6 Primo mane, cum primo ortu Solis. 7 Sc. *tamen*. 8 In colliculo: quia trophæa non figebantur, nisi in eminentioribus locis. 9 Quercum. 10 Quæ fuerant spolia, quibus exutus erat Mezentius. 11 Spolia detracta duci, & ad tuam gloriam suspensa: solebant enim victores trophæum, in victoriæ signum, in colle aliquando constituere, & arma hostibus victis erepta, & alias exuvias ad trophæum affixas suspendere. *Trophæum* proprie est signum & monumentum victoriæ ereptum, & quidem eo loco, in quo hostes in fugam versi ac victi sunt: a Τρέπω, id est, *verto*. 12 Mars. 13 Distillantes. 14 Mezentii. 15 Galeæ Mezentii. Ut trophæum referat hominis formam, ecce primum cristas galeæ, deinde tela in manu, clypeum ad sinistram, thoraca in media arbore, ensem dimissum ad latus ex baltheo, qui collo appensus. 16 Perfecta: ita enim trophæa poni consuevere. 17 Duodecim vulneribus ab Æn. perfossum thoraca intelligo potius, quam a 12. Etruriæ principibus, ut volunt quidam. 18 Ad sinistram partem. 19 Ad Collum Mezentii. 20 Habentem eburneam vaginam aut capulum. 21 Dense circumstans. 22 Æn. 23 Exultantes præ gaudio. 24 Quia primam victoriam, eamque insignem consecutus erat. 25 Sc. *ejus*. 26 Sc. de reliqua belli parte. 27 Primæ exuviæ Mezentio detractæ. 28 Cum respectu ad spolia opima, ubi dux sua manu hostium ducem confecit. 29 Refero ad titulum trophæi. *Mezentius hic est*, &c. 30 Talis, sc. victus & occisus. Ut, hunc ego te, Euryale, aspicio. 31 Est, aut restat Propositio consilii. 32 Latinum. 33 Parate animos armis. Hypallage. 34 Mente præoccupate.

1 Vos

Ne qua mora 1 ignaros, ubi primum 2 vellere signa
3 Adnuerint Superi, 4 pubemque educere castris,
Impediat, segnesque metu sententia tardet.
Interea socios, 5 inhumataque corpora terræ
Mandemus: 6 qui solus 7 honos 8 Acheronte sub imo est.
Ite, 9 ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc 10 patriam peperere suo, decorate 11 supremis
Muneribus, 12 mœstamque Evandri primus ad urbem
Mittatur Pallans, quem 13 non virtutis egentem
Abstulit 14 atra dies, & 15 funere 16 mersit acerbo.
Sic ait 17 illacrymans, recipitque ad 18 limina gressum,
Corpus ubi exanimi 19 positum Pallantis Acœtes
Servabat senior, qui 20 Parrhasio Evandro
21 Armiger 22 ante fuit, sed 23 non felicibus 24 æque
Tum comes auspiciis charo datus 25 ibat 26 alumno.
Circum omnes 27 famulumque manus, Trojanaque turba;
Et mœstum 28 Iliades crinem de more 29 solutæ.
Ut vero Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum 30 tunsis ad sidera 31 tollunt
Pe-

1 Vos improvisos & imprudentes. 2 A loco suo, ubi fixa erant. Bonum omen erat, si evulsa sequerentur. 3 Nutu concesserint. Neque enim nisi captato augurio, aut sine Deum numine evellebantur signa. 4 Tyrones, id est, novos milites. 5 Inhumatorum sociorum. Cæsorum in bello funebres pompæ a suis honestabantur elogiis, orationibus, epitaphiis 6 Τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων. 16 Il. 7 Humandi. 8 Est apud inferos: quia sine sepultura non traducuntur ad inferos, sed *centum era annos*, ut in 6. vidimus 9 Æneas ad socios suos. 10 Regionem acquisiverunt. 11 Ultimis officiis. 12 Propter mortem futuri regis. 13 Abunde magna virtute præditum, Liptores, id est, unitas vel simplicitas sermonis. 14 Funesta & inimica. 15 Fato immaturo, & *miser ante diem*. Translatio a pomis. 16 Oppressit. 17 Æneas. 18 Castrorum. 19 Repositum. Rite omnia conclamatorum corpora in limine ædium collocabantur efferenda: pedibus ad viam extentis: quasi non reversuris, aut quia homines capite nascuntur, pedibus efferuntur. In funere vero familia, amici, fœminæ imprimis κτίσον γένος, crinibus solutis, luctu, planctu, ejulatu omnia replebant. 20 Arcadio. 21 Ab officio. 22 Quam Pallanti. 23 Propter mortem Pallantis. 24 Ut patri armiger fuerat. 25 Iverat. 26 Filio Pallanti. 27 Arcadum multitudo. 28 Trojanæ ancillæ erant aut stabant in circuitu. 29 In signum tristitiæ. 30 Percussis. 31 Erigunt.

Pectoribus 1 mœstoque 2 immugit 3 regia luctu.
4 Ipse caput 5 nivei 6 fultum Pallantis, & ora
Ut 7 vidit, 8 lævique 9 patens in 10 pectore vulnus
11 Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande 12 puer, cum 13 læta veniret,
Invidit Fortuna mihi, ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Evandro de 14 te promissa parenti
Discedens dederam, cum me 15 complexus 16 euntem
17 Mitteret in magnum imperium, 18 metuensque moneret
Acres esse 19 viros, cum 20 dura 21 prœlia gente.
Et nunc 22 ille 23 quidem 24 spe multum captus inani
25 Fors & 26 vota facit, 27 cumulatque altaria donis.
Nos juvenem exanimem, & 28 nil jam cœlestibus ullis
Debentem, 29 vano mœsti comitamur honore.
30 Infelix, nati funus 31 crudele videbis.
32 Hi nostri reditus, 33 expectatique triumphi?
Hæc mea magna 34 fides? At 35 non, Evandre, pudendis
Vulneribus 36 pulsum aspicies; 37 nec 38 sospite dirum
Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum
Præsidium, Ausonia, & qantum tu perdis, Jule?

Hæc

1 Mœstitiæ indice. 2 Intrinsecus mugit & resonat. 3 Æneæ in castris. 4 Æneas. 5 Albissimi. 6 Sustentatum pulvinari, & toro funereo. 7 Pathos ab attestatione rei visæ; ut annotavit Macrob. Sat. l. 6. c. 6. 8 Pulchro, nondum piloso. 9 Amplum & late apertum. 10 Ejus. 11 Ab hasta Turni illatum. 12 Pathos ab ætate. 13 Injecta jam spe potiundæ Italiæ. 14 Incolumitate tua. 15 Evander. 16 Abire volentem. 17 Me. 18 Tibi. 19 Quibuscum bellandum esset. 20 Aspera, & laboris patiente, ut Latina, Rutala, Volscat l. 9. 21 Esse. 22 Pater tuus Evander. 23 Certe. 24 Pathos præter spem: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 6.

25 Pro te etiam. 26 Pro salute, & læto reditu tuo. 27 Cumulatum onerat. 28 Non ultra obnoxium Diis cœlestibus pro salute & vita conservanda. 29 Nihil defuncto profuturo. 30 Evandre. 31 Crudeliter affectum. 32 Sunt ne hujusmodi? 33 Multum optati. 34 Qua promiseram te incolumen reducendum? 35 Non aversis & tergo acceptis, sed pulchris, loco honestis, adverso pectore: id quod fortiter pugnando morientis est, non autem vertentis tergum. 36 Pallante filium tuum. 37 Neque imprecaberis tibi aut filio mortem, tædio, aut pudore, quod filius in honesta fuga saluti suæ consulerit. 38 Incolumi.

1 Pal-

Hæc ubi deflevit, tolli miserabile 1 corpus
Imperat; & toto 2 lectos ex agmine mittit
Mille 3 viros, qui supremum comitentur 4 honorem,
Intersintque 5 patris lacrymis, solatia luctus
Exigua ingentis, misero 6 sed debita patri.
Haud segnes alii crates, & 7 molle feretrum,
Arbuteis texunt virgis, & vimine 8 querno,
Extructosque 9 toros 10 obtentu frondis 11 inumbrant.
Hic 12 juvenem 13 agresti sublimem stramine ponunt:
14 Qualem 15 virgineo demissum pollice florem,
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, necdum 16 sua forma recessit,
Non jam 17 mater alit tellus, viresque ministrat.
18 Tum geminas vestes, auroque 19 ostroque rigentes
Extulit Æneas, quas 20 illi 21 læta laborum
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas 22 discreverat auro.
23 Harum unam 24 juveni 25 supremum mœstus honorem
Induit, arsurasque 26 comas obnubit amictu.
Multaque præterea Laurentis 27 præmia pugnæ
28 Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos, & tela, quibus spoliaverat hostem.
Vinxerat & post terga 29 manus, quos mitteret umbris
30 Inferias, 31 cæso sparsuros sanguine flammam:
Indutosque jubet 32 truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, 33 inimicaque nomina 34 figi.
35 Ducitur 36 infelix 37 ævo confectus Acœtes.

Pe-

1 Pallantis. 2 Electos. 3 Trojanos, Thuscos, Arcades. 4 Funeris. 5 Evandri. 6 Sc. *tamen*. 7 Mollem capulum, quo mortui efferri solent. 8 Quod ex quercu est. 9 Lectulos. 10 Obtentis frondibus. 11 Umbra tegunt. 12 Pallanta. 13 Super frondes. 14 Scil. *ponunt*. Vide Catul. 63. Ep. Est autem pathos a parabola, ut annotavit Macrob. Sat. l. 4. cap. 5. 15 Virginis. 16 Propria pulchritudo. 17 Procreans eum. 18 Funebris pompæ descriptio. 19 Purpura. 20 Æneæ. 21 Quia in gratiam Æneæ, quem amabat, minus hoc fecerat. 22 Depinxerat. 23 Harum geminarum vestium. 24 Corporis Pallantis. 25 Sc. *in*. 26 Capillos ejus velat altera veste. 27 Spolia. 28 Accumulat. Al. *Aggregat*. 29 Eorum. 30 *Inferiæ* sunt sacra mortuorum. 31 Quem cæsi spargerent. 32 Arborum. 33 Inimicorum, quibus arma illa fuerant adempta. 34 Affigi truncis. 35 Quasi præ dolore non posset ire. 36 *Qui non felicibus æque Tum comes auspiciis*, &c. modo. 37 Senio confectus. Pathos ætate & gestu.

1 Fa-

Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus 1 ora:
Sternitur & toto projectus corpore 2 terræ.
Ducunt & 3 Rutulo perfusos sanguine 4 currus.
Post bellator 5 equus 6 positis insignibus Æthon
It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora.
Hastam alii 7 galeamque ferunt: nam 8 cætera Turnus
Victor habet. Tum mœsta 9 phalanx, Teucrique sequuntur,
10 Tyrrhenique duces, & 11 versis Arcades armis.
Postquam omnis longe comitum præcesserat ordo,
Substitit Æneas, gemituque 12 hæc addidit alto:
Nos alias hinc 13 ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant. 14 Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. Nec plura 15 effatus ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.
16 Jamque 17 oratores aderant ex 18 urbe Latina,
19 Velati ramis 20 oleæ, 21 veniamque rogantes:
Corpora, per 22 campos 23 ferro quæ 24 fusa jacebant,
Redderet, ac tumulo sineret 25 succedere terræ:
26 Nullum cum victis 27 certamen & 28 æthere cassis;
Parceret 29 hospitibus 30 quondam, 31 socerisque vocatis,
32 Quos bonus Æneas, 33 haud aspernanda precantes,
34 Prosequitur venia, & verbis hæc insuper addit:
35 Quænam vos tanto Fortuna 36 indigna, Latini,

1 Faciem. 2 In terram. 3 Rutulorum. 4 Hostibus ereptos. 5 Pallantis. 6 Exutus phaleris. 7 Pallantis. 8 Arma com balteo. 9 Peditum multitudo. 10 Etrusci. 11 Inversis hastis mucrone inclinato & per terram tracto, pro usitato more ac recepto in exequiis militaribus. 12 Verba, 13 Ad alia funera sequentis belli. 14 Mortuis *Salve & vale* dicitur, quod ab eis dividimur, non ultra visuri eos. 15 Æneas. 16 Describit adventum legatorum a Latino missorum, petentium veniam sepeliendi corpora defuncta, quam eis lubens concessit Æneas. 17 Caduceatores, legati. 18 Laurolavinio: urbe Lavini. 19 In signum pacifici adventus. 20 Arboris olivæ. 21 Beneficium, concessionem petitionis cujusdam. 22 Qui jam penes Trojanos victores. 23 Armis ferreis. 24 Prostrata. 25 Terram subire, terra condi. 26 Sc. *dicentes*. 27 Esse debere. 28 Mortuis, vita privatis. 29 Latinis. 30 Antequam Turnus fœdus inter Latinum & Æneam disturbaret. 31 Al. *soceriique*. 32 Oratores. 33 Licita & honesta: quia sepeliendi beneficium universis debetur. 34 Quibus concedit veniam. 35 Qualis. Admirantis est, non dubitantis. 36 Aspernanda.

1 In-

2 Il-

1 Implicuit bello, 2 qui nos fugiaris amicos?
Pacem ne exanimis, & 3 Martis forte peremtis
Oratis? 4 equidem & vivis concedere vellem.
Nec 5 veni, nisi fata locum, sedemque 6 dedissent:
Nec bellum cum 7 gente 8 gero: 9 rex 10 nostra reliquit
Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
Æquius 11 huic Turnum fuerat se 12 opponere morti.
Si bellum finire manu, si 13 pellere Teucros
14 Apparat, his mecum 15 decuit concurrere telis:
16 Vixet, cui vitam Deus, aut sua dextra dedisset.
Nunc ite, & 17 miseris supponite civibus 18 ignem.
Dixerat Æneas. Olli obstupuere silentes,
Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
Tum senior, semperque odiis & 19 crimine Drances
Infensus juveni Turno, sic ore vicissim
20 Orsa refert: O fama ingens, ingentior 21 armis,
Vir Trojane, quibus 22 cœlo te laudibus æquem?
23 Justitiæne 24 prius 25 mirer, belline laborum?
Nos verò 26 hæc patriam grati referemus ad 27 urbem;
Et te, 28 si qua 29 viam dederit Fortuna, Latino
30 Jungemus regi. Quærat sibi fœdera Turnus.
Quin & 31 fatales murorum 32 attollere moles,
Saxaque 33 subvectare humeris 34 Trojana 35 juvabit.

1 Di-

1 Illaqueavit. 2 Utpote qui. 3 Bellica, quam Mars sibi vindicat. 4 Sepulturam mortuis, & pacem vivis concedere vellem. 5 Venissem in Italiam. Enallage modi. 6 Mihi. 7 Vestra Latina, sed cum Turno. 8 Volens ac lubens. 9 Latinus. 10 Jura hospitalitatis inter nos contracta. 11 Huic periculo mortis. Q. d. decuisset Turnum, violatorem pacis, singulari potius certamine mecum decertasse, quam hunc suorum fodisse sanguinem, Δεικτικῶς, quasi jacentes ostendit. 12 Objicere. 13 Ab Italia. 14 prætendit. 15 Eum. 16 Is nostrum vixisset. Syncope. 17 Qui aliena culpa pereunt. 18 Quo crementur. 19 Turni qui pacem ruperat, aut invidiæ. 20 Exordia sermonis sui. 21 Cœlitibus ob pietatem & virtutem æquiparem & æqualem censeam: *vel*, quibus laudibus ad cœlum te tollam? 22 Constructio Græca; τῆς δικαιοσύνης σε θαυμάσω μᾶλλον & subintelligendum ἕνεκα, id est, *causa*; vel *laudem*. 23 Principalius. 24 Principalius. 25 In te. 26 Humanitatis tuæ indicia. 27 Laurolavinium. 28 Si voluntatem nostram fortuita occasio comitetur. 29 Modum. 30 Conciliabimus. 31 Fato tibi promissa novæ urbis mœnia. 32 Erigere. 33 Ad constructionem murorum. 34 Ad Trojæ novæ constructionem. 35 Delectabit nos.

1 Dran-

1 Dixerat hæc, 2 unoque 3 omnes eadem ore fremebant.
Bis senos 4 pepigere dies, & 5 pace sequestra
Per sylvas Teucri, mixtique impune Latini,
6 Erravere jugis. 7 Ferro sonat 8 icta 9 bipenni
Fraxinus; evertunt actas ad sidera pinus:
10 Robora nec cuneis, & 11 olentem scindere 12 cedrum,
Nec 13 plaustris cessant 14 vectare 15 gementibus ornos.
16 Et jam Fama volans, 17 tanti prænuncia luctus,
Evandrum, Evandrique domos, & mœnia 18 complet,
19 Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades 20 ad portas ruere, & de 21 more vetusto
22 Funereas rapuere faces. Lucet via longo
Ordine flammarum, & late 23 discriminat agros.
24 Contra turba 25 Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina. Quæ postquam 26 matres succedere 27 tectis
Viderunt, mœstam 28 incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis est vis ulla tenere,
Sed venit in 29 medios. 30 Pallanta 31 reposto
Procumbit super, atque 32 hæret lacrymansque, gemensque,

Et

1 Drances. 2 Pari consensu. 3 Reliqui legati. 4 Pacti sunt. 5 Ad tempus media & quasi deposita, quæ non terminet, sed differat bellum, id est, induciis. 6 Libere divagati sunt in summitatibus sub vertice montium. 7 Securi ancipiti, aut duas pinnas habente. 8 Al. *alta*. 9 Extensas. 10 Ligna querna. 11 Ut cadaverum fœtorem expellat. 12 Funeream arborem, quæ & odorem in funeret ipso, & famam fortiter cadentibus æternam referat. 13 Curribus. 14 Ad pyram construendam. 15 Præ magnitudine ponderis. 16 Prosequitur lamentationem & affectus paternos Evandri in Pallanta filium unigenitum. 17 Qualis esse solet in nece unigeniti regis. 18 Luctu, aut sermone de morte Pallantis. 19 Eadem fama, quæ adferebat paulo ante Pallanta victorem esse in agro Latino: quia multos, priusquam occumberet, stravit. 20 Ex urbe ad portas effusim currebant. 21 Instituto. 22 Rapim & festinanter tulerunt faces funeribus aptas, *vel* quas noctu ante funera gestare solebant. 23 Illustrat ita agros, ut in latum discerni ac discriminari possent. 24 Ex adverso. 25 Trojanorum ab Ænea cum funere missorum. 26 Arcadum. 27 Ad tectum regium. 28 Quasi in publico incendio ululatibus omnia complent, miscentque. Ducta Metaphora a re militari, qua igne ac flammis urbes incenduntur. 29 Pompam ducentium. 30 Capulo, quo ferebatur, reposito. 31 Al. *Pallante*. 32 In eo.

1 Mea-

Et 1 via 2 vix tandem 3 voci laxata 4 dolore est:
Non 5 hæc, o Palla, dederas promissa 6 parenti,
7 Cautius ut sævo velles te 8 credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in 9 armis
Et 10 prædulce decus primo certamine posset.
11 Primitiæ juvenis miseræ, bellique propinqui
12 Dura rudimenta, & 13 nulli exaudita Deorum
Vota precesque meæ! tuque, o 14 sanctissima 15 conjux,
16 Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem!
Contra ego vivendo 17 vici mea fata, superstes
Restarem ut genitor. Troum 18 socia arma 19 secutum
20 Obruerent Rutuli 21 telis: 22 animam ipse dedissem.
Atque 23 hæc pompa domum me, non Pallanta, 24 referret.
25 Nec vos 26 arguerim, Teucri, nec fœdera, 27 nec quas
Junximus hospitio dextras: 28 sors ista senectæ
Debita erat nostræ. Quod si 29 immatura manebat
Mors natum, 30 cæsis Volscorum millibus 31 ante,
32 Ducentem in Latinum Teucros 33 cecidisse juvabit.
34 Quin ego 35 non alio digner te funere, Palla,
Quam

1 Meatus & arteria. 2 Cum difficultate. 3 Sermoni. 4 Propter dolorem nimium constricta. 5 Hujusmodi Pathos contrarium illi, quod sumitur a loco præter spem, id est, ex eo quod jam speravit. Vide Macrob. sat. lib. 4. cap. 6. 6 Mihi. 7 Prudentius. 8 Committere bello. 9 Apud armatum; cujus consilium cupiditas victoriæ plerumque conturbat. 10 Belli gloria inexpertis nimium dulcis. 11 Principia tua, o Palla, sunt infelicia. 12 Eruditiones & tyrocinia ad bellum propinquum gerendum sunt difficilia atque infelicia. 13 A nullo. 14 Casta, pia, purissima, non alicujus religionis, sed solius castitatis respectu. Consule Macrob. Sat. lib. 3. cap. 3. 15 Mater Pallantis. 16 Felix es, quod mortua sis. 17 Inverso & præpostero fatorum ordine, filio meo superstes. Q. d. Superavi naturalem ordinem vita longiore, qui est, ut sint parentibus superstites filii. 18 Æquius fuerat me secutum Trojana arma mortem oppetiisse, quam te. 19 Sc. *quem*. 20 Obruere debebant. 21 Suis. 22 Ego dare debuissem vitam. 23 Hic magnificus apparatus funebris. 24 Referre debebet. 25 Quin & absolvo Teucros: misero meo fato magis imputo. 26 Reprehensos velim. 27 Neque fidem jure hospitalitatis mutuo datam & acceptam. 28 Hoc infortunium & misera conditio. 29 Præcox, & ante debitos annos veniens expectabat. 30 Occisis ab eo. 31 Priusquam caderet. 32 Ipsum. 33 Oppetiisse delectabit me, solatio mihi erit. 34 Quin etiam, aliud argumentum solatii. 35 Alia pompa funebri te non dignum censeam aut faciam.

Quam pius 1 Æneas, & quam 2 magni Phygres, & quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
Magna 3 trophæa ferunt, 4 quos 5 dat tua dextera letho.
6 Tu quoque nunc stares immanis 7 truncus in 8 armis,
9 Esset par ætas, & idem si robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid 10 demoror armis?
11 Vadite, & hæc memores 12 regi mandata referte:
Quod vitam 13 moror 14 invisam, 15 Pallante perempto,
Dextera causa tua est, 16 Turnum gnatoque patrique
17 Quam debere vides. 18 Meritis vacat hic tibi solus,
Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæro,
Nec fas; 19 sed guato 20 manes 21 perferre sub imos.
22 Aurora 23 interea 24 miseris mortalibus 25 almam
Extulerat lucem, referens opera, atque labores.
Jam pater Æneas, jam curvo in littore 26 Tarchon
Constituere 27 pyras. 28 Huc corpora 29 quisque 30 suorum

1 Mo-

1 Dignatur. 2 Magnifici. 3 Nam ferunt secum magna spolia, ab hostibus superatis aut in fugam versis detracta, eorum, &c. 4 Hi fuere, Lagus, Stheneus, Rhœtus, Anchemolus, Larides, Tiber, Rhœteus, Hilus Halesus. 5 Dedit. 6 Sicut reliqui duces, a Pallante cæsi, de quibus hæc sunt trophæa. 7 Detruncatus capite aut aliis membris. 8 Tuis, sicut in Mezentii trophæo visum est. 9 Si Pallas fuisset æqualis tibi ætate, id est, si Pallas non fuisset junior, quam ut tecum contenderet. 10 Detineo ab armis, id est, cur eos non remitto, ut Turnum cædant? 11 Ite, o Teucri. 12 Vestro Æneæ. 13 Sustineo. 14 Molestam & odiosam mihi. 15 Id est, non amplius vellem vivere, nisi dextera tua esset in causa. 16 Necem Turni. 17 Quam dextram ultricem necis filii mei futuram & spero, & ob hoc solum in vita maneo, ut interfecti Turni nuncium ad natum ipse moriens deferam. 18 Bene merendi de Evandro, id est, dicite, nihil est aliud, quod possit vel virtus tua, vel fortuna præstare: (nam his rebus victoria contingit) nisi ut, occiso Turno, & vindices filium, & patrem consoletis orbatum. Id quod etiam paulo post ab Æn. præstitum est. 19 Desiderio. 20 Ad inferos, ubi sunt manes Pallantis. 21 Nuntium necis Turni. 22 Refert, quomodo per inducias & pacem sequutam mandata sint sepulturæ interfectorum utrique corpora. 23 Dum hæc apud Evandrum fierent. 24 Quia luce egentibus. 25 Altricem vitæ. 26 Etruscorum rex. 27 Strues lignorum, ut incendantur. 28 Ad has pyras. 29 Æneas Trojanos, Thatcon Etruscos suos: uterque Arcadas. 30 Amicorum.

1 Ex

1 More tulere patrum, 2 subjectisque ignibus 3 atris
Conditur in tenebras 4 altum 5 caligine cœlum.
Ter circum accensos 6 cincti fulgentibus * armis
Decurrere 7 rogos: ter 8 mœstum funeris ignem
9 Lustravere in equis, 10 ululatusque ore dedere.
11 Spargitur & tellus lacrymis, sparguntur & 12 arma,
13 It cœlo clamorque virum, clangorque tubarum.
14 Hinc alii spolia occisis direpta Latinis
Conjiciunt 15 igni, galeas, ensesque decoros,
Frenaque, 16 ferventesque 17 rotas: 18 pars 19 munera nota,
Ipsorum clypeos, & 20 non felicia tela.
Multa boum 21 circa mactantur corpora morti;
22 Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
23 In flammam jugulant pecudes: tum 24 littore toto
Ardentes spectant socios, semustaque servant
Busta; neque avelli possunt, 25 nox humida donec
Invertit cœlum stellis fulgentibus 26 aptum.
Nec minus & miseri diversa in parte Latini
27 Innumeras struxere pyras, & corpora partim
Multa virum 28 terræ infodiunt, 29 avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, 30 urbique remittunt
31 Cætera, 32 confusæque ingentem cædis acervum
33 Nec numero, 34 nec honore cremant; tunc undique vasti

Cer-

1 Ex vetere patrum institutione. 2 Sub pyras. 3 Funebribus aut fumosis futuris. 4 Alte & profunde. 5 Fumi. 6 Teucri & Hetrusci. * Gladiis 7 Congeries lignorum. 8 Mœstitiam adferentem. 9 Circumierunt more lustrantium. 10 Ejulatus lamentabiles. 11 Conspergitur. 12 Eorum. 13 Diffunditur ad cœlum. 14 Deinde. 15 In ignem. 16 Quondam fervide actas, ferventes continuo motu. 17 Currumm. 18 Alii conjiciunt in ignem. 19 Arma ipsis occisis nota. 20 Quibus infeliciter usi erant, cum prostrati sint. 21 Corpora urenda. 22 Apros. 23 Projiciendos. 24 Per totum littus. 25 Donec nox ingruit. Namque ossi legium de nocte erat, si plane essent combusti: alias exstinguebatur flamma vino, & die sequente rursus accensa. 26 Ἀπτόμενον, ἄρμενον, stellis quasi clavis fixum & distinctum. 27 Utpote longe majori clade affecti. 28 In terram, super quam jacebant. 29 Amicorum cadavera nota cremanda mittunt. 30 Ad urbem eorum, qui illic oriundi erant. 31 Corpora. 32 Stragis cæsorum commixtæ, quia ignobilium & plebejorum. 33 Et sine numero, id est, non numerando eorum corpora. 34 Et sine honore, id est, sine insignibus comburunt.

1 So-

Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia 1 lux gelidam cœlo dimoverat 2 umbram:
Mœrentes 3 altum cinerem, & confusa ruebant
Ossa focis, tepidoque 4 onerabant aggere terræ.
5 Jam vero in tectis 6 prædivitis urbe Latini
Præcipuus 7 fragor, & longi pars maxima luctus.
Hic 8 matres, miseræque 9 nurus, hic chara sororum
Pectora 10 mœrentum, 11 puerique parentibus orbi,
12 Dirum execrantur bellum, 13 Turnique hymenæos:
14 Ipsum armis, ipsumque 15 jubent decernere ferro;
Qui regnum Italiæ, & 16 primos sibi poscat honores.
17 Ingravat hæc 18 sævus Drances, solumque 19 vocari
Testatur, solum 20 posci in certamina Turnum.
Multa simul contra variis sententia dictis
21 Pro Turno, & magnum 22 reginæ nomen obumbrat:
Multa 23 virum 24 meritis 25 sustentat fama tropheis.
26 Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,
Ecce 27 super mœsti magna Diomedis ab 28 urbe
29 Legati responsa 30 ferunt; nihil omnibus 31 actum

 1 Tan-

1 Solis. 2 Terræ, id est, noctem humidam & frigidam. 3 Eruebant ossa & cineres e focis, quæ terræ mandabant, extructo aggere. 4 Ea. 5 Describit statum domus Latini, in qua variæ de bello habitæ sunt sententiæ, aliis Turnum accusantibus, aliis propter Amatam reginam defendentibus. 6 Præter cæteros, divitis, habentis latam familiam, multosque cives. 7 Concrepitus murmurantium erat. 8 Quæ liberos lugebant. 9 Quæ maritos ac sponsos lugebant. 10 Propter necem fratrum. 11 Filii cæsorum. 12 Cum Deorum ira acceptum. 13 Turnum Laviniæ nuptias, quasi sponsalium jure sibi debitas poscentem. 14 Turnum. 15 Volunt. 16 Regales. 17 In malum Turni auget, & graviora, id est, majoris momenti facit: ut qui eadem audierat ex ore Æneæ, supra: *Æquius huic Turno fuerat se opponere morti, Si bellum finire manu, si pellere Teucros Apparat, his decuit mecum concurrere telis.* 18 Inimicus Turni. 19 Provocari ab Ænea in singulare certamen ex legatione affirmat. 20 Ab Ænea. 21 Contra Drancem facit. 22 Amatæ magna auctoritas quasi umbra sua protegit Turnum: Met. ab arbore. 23 Turnum. 24 Præclaris facinoribus, per quæ trophæa erigere meruerat, nam multos obtruncaverat. 25 Defendit. 26 In urbe concitatos. 27 Insuper. 28 Arpis sive Argyripa. 29 Venulus, aliique, Missi a Latino, Turno, Mezentio ad Argyripam petitum auxilium a Diomede lib. 8. *Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem, Qui petat auxilium.* 30 Adferunt. 31 Esse, id est, frustra petitum esse auxilium.

1 Tam

1 Tantorum impensis operum: nil dona, neque aurum,
Nec magna 2 valuisse preces; alia arma Latinis
Quærenda, aut 3 pacem 4 Trojano ab rege petendum.
5 Deficit ingenti 6 luctu rex ipse Latinus.
7 Fatalem Æneam manifesto numine 8 ferri,
Admonet 9 ira Deum, 10 tumulique 11 ante ora recentes.
Ergo 12 concilium magnum, 13 primosque suorum
14 Imperio accitos, alta intra 15 limina 16 cogit.
17 Olli convenere, 18 fluuntque ad regia 19 plenis
Tecta viis. Sedet in 20 mediis 21 & 22 maximus ævo,
23 Et primus sceptris, 24 haud læta fronte, Latinus,
Atque hic legatos 25 Ætola ex urbe 26 remissos.
Quæ 27 referant, fari jubet, & 28 responsa 29 reposcit
Ordine cuncta suo. Tum 30 facta silentia linguis,
Et 31 Venulus 32 dicto parens ita farier 33 infit.
Vidimus, o cives, Diomedem, 34 Argivaque castra,
Atque iter emensi 35 casus superavimus omnes;
Contigimusque 36 manum, qua concidit 37 Ilia tellus.
38 Ille urbem 39 Argyripam, 40 patriæ cognomine gentis,
41 Victor, 42 Gargani condebat Japygis 43 arvis,

Po-

1 Tam sumptuosæ legationis. 2 Apud Diomedem contra Æn. 3 Αὐτὰ εἰρήνην. Græcismus Lucretio familiaris. *Pœnas in morte timendum*: &, *motu privandum est corpora*. 4 Æneas. 5 Viribus. 6 Dolore, quod spe auxiliorum a Diomede destitutus esset, in quo anchoram salutis suæ posuerat. 7 Fatis advectum. 8 Duci ad regnum Italiæ. 9 Pugna infelix, quæ Diis iratis videtur commissa. 10 Occisorum. 11 Admonent id. 12 Convocatorum cœtum. 13 Primores. 14 Mandato regio advocatos. 15 Regiæ domus. 16 Congregat Latinus. 17 Omnes illi, qui convocati erant. 18 Confluunt, celeriter accurrunt. 19 Opplendo vias. 20 Ut omnes audire posset. 21 Alii, Rex. 22 Annosissimus. 23 Ut ætate, ita imperio primus: vel, primus inter scepta tenentes duces, Turnum, Mezentium, &c. ut qui sceptris innixi curiam intrarint 8. Æn. *Quam Turne regi*, &c. 24 Tristi, ob responsum inexpectatum. 25 Quas Ætoli, id est, ex Ætolia profecti construxerant in Apulia. 26 A Diomede. 27 Reportent a Diomede. 28 Diomedis. 29 Exigit. 30 Sunt. 31 Princeps legationis. 32 Mandato regio obediens. 33 Incipit. 34 Castella ab Argivis in Italia constituta. 35 Itineri, ut flumina, latrones, id est, perfecimus legationem nostram. 36 Diomedis. 37 Urbs Ilii: nam Ulisses cum Diomede Palladium sustulit. 38 Diomedes, ad quem legati sumus. 39 Argyripam, Arpos, hodie, *monte S. Angelo*. 40 Argi. 41 Voti compos. 42 Gargani Japygii: est autem *Lapygia* pars Apuliæ, in qua mens Garganus. 43 In.

1 Su-

Postquam 1 introgressi, & 2 coram data 3 copia fandi,
4 Munera præferimus, 5 nomen, patriamque docemus;
6 Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos.
7 Auditis ille hæc 8 placido sic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, 9 Saturnia regna,
10 Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna 11 quietos
Sollicitat, 12 suaderque 13 ignora lacessere bella?
Quicumque Iliacos ferro 14 violavimus agros,
(15 Mitto ea, quæ 16 muris bellando 17 exhausta sub altis,
18 Quos Simois 19 premit ille viros) 20 infanda per orbem
Supplicia, & 21 scelerum pœnas expendimus omnes,
Vel Priamo miseranda 22 manus: 23 scit triste Minervæ
24 Sidus, & 25 Euboicæ cautes, 26 ultorque 27 Caphareus,
28 Militia ex illa diversum ad littus 29 adacti;
30 Atrides 31 Prothei Menelaus ad usque columnas



1 Sumus. 2 In præsentia ejus. 3 Facultas loquendi. 4 Pro more gentium, ut legati semper munera ferant. 5 Nobilitatem & genus nostrum. 6 Nos. 7 Nobis. 8 Benigno. 9 In quibus Saturnus olim regnavit cum Jano, & aurea condidit sæcula. 10 Qui primi Italiam tenuistis. 11 Quietos alioqui & amantes pacis. 12 Vobis. 13 Quæ si noveritis, longe fugeritis. 14 Devastavimus tanquam sacros, seq. inde, scelesti *supplicia expendimus*. 15 Prætermitto & dicere nolo. 16 Trojæ, id est, quos strages de nobis illic editæ sint, quamvis victores fuerimus. 17 Transacta sint. 18 Qui pro sepulcro habuerunt Simoenta notissimum fluvium Trojæ. 19 Obrutos aquis, id est, immersus continet. Unde in 1. *Ubi tot Simois correpta sub undis Scuta virum, galeasque, & fortia corpora volvit.* 20 Quæ effari nequeo. 21 De sceleribus in Trojanos commissis. 22 Existens multitudo armata miseranda etiam hosti nostro. 23 Testis & infensæ Minervæ ira tempestas concitata, qua naufragi allisi sumus ad rupes Erboicas & promontorium Capharea. 24 Arcturus, aliis Aries; aliis ipsa Minerva tempestatem ex sideris ortu concitans, aliis fax, quam Nauplius, Palamedis filii mortem ulturus, Minervæ suasu extulit noctu Græcis tempestate laborantibus, quasi signum portus; unde illi ad Capharea & cautes Euboicas naufragi interierunt. 25 Quæ sunt in Eubæa insula. 26 Injuriæ, Minervæ illatæ: (nam Ajax Oileus vim Cassandræ in Palladis templo obtulerat) vel Napulio, propter mortem Palamedis. 27 Promontorium Græcorum naufragio infame. 28 Infausta sc. quam apud Trojam gessimus. 29 Sumus. 30 Atrei filius. 31 Ad fines Ægypti, ubi regnavit Proteus.

1. Ulys-

Exulat, 1 Ætnæos vidit Cyclopas Ulyſſes.
Regna 2 Neoptolemi 3 referam, 4 verſoſque penates
5 Idomenei? Libycove habitantes 6 littore 7 Locros?
8 Ipſe Mycenæus, magnorum ductor Achivum,
9 Conjugis infandæ 10 prima intra limina dextra
11 Oppetiit; 12 devicta Aſia ſubſedit adulter.
13 Invidiſſe Deos, patriis ut redditus oris,
Conjugium 14 optatum, & 15 pulchram 16 Calydona viderem?
Nunc etiam horribili viſu portenta 17 ſequuntur:
Et ſocii amiſſi 18 petierunt æthera pennis,
19 Fluminibuſque vagantur 20 aves (heu dira 21 meorum
Supplicia!) & ſcopulos lacrymoſis vocibus implent.
22 Hæc 23 adeo ex illo mihi jam 24 ſperanda fuerunt
Tempore, cum ferro 25 cœleſtia corpora demens
Appetii, & 26 Veneris 27 violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad 28 tales impellite pugnas.
Ne mihi cum Teucris ullum poſt 29 eruta 30 bellum
Pergama, nec veterum memini, 31 lætorve 32 malorum.
Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad Æneam: ſtetimus 33 tela aſpera contra,

1 Con-

1 Ulyſſes longis erroribus per Siciliam, Cyclopas, in Ætna, Siciliæ monte, habitantes, vectus eſt. 2 Ab Oreſte occiſi in templo Apollinis, cum vellet ducere Hermionem, Oreſti deſponſatam. 3 Vultis ut. 4 Everſos, dirutos, & ad alium translatos, ipſo a civibus pulſo. 5 Regis Centeſium. 6 In. 7 Ajacis ſocios, a Trojano bello redeuntes. 8 Agamemnon, 9 Uxoris Clytemneſtræ. 10 Cum primum domum ſuam ingrederetur. 11 Terram, id eſt, occiſus eſt. 12 Cum Agamemnon Trojam deviciſſet, Ægiſthus remanſit inhabitans, id eſt, Trojam potuit vincere, ſed non adulterum pellere. 13 Vultis ut referam & mihi invidiſſe Deos, id eſt, noluiſſe quaſi per invidiam. 14 Caſtum. 15 Impollutam. 16 Civitatem meam. 17 Perſequuntur me. 18 Avolaverunt, in aves, quæ *Diomedeæ* dicuntur, mutati: de quibus Ovid. Met. 14. 19 Per flumina. 20 In aves converſi. 21 Sociorum. 22 Dicta mala. 23 Omnino. 24 Expectanda, timenda. Sic lib. 1. *At ſperare Deos memores fandi atque nefandi.* 25 Martis & Veneris. Il. 5. 26 Æneæ filio ſuccurrentis. 27 Vulneravi. 28 Quantum etiam victoria pernicioſa eſt: quia contra Deorum gentem, & Veneris filium Æneam. 29 Everſa. 30 Eſt, aut erit. 31 Supra hoc l. *quæ illi læta laborum. Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido Fecerat.* Cui non diſſimilis & illa coſtructio. *Juſtitiæ ne prius mirer, belli ne laborum?* ſupra hoc lib. 32 Quæ Teucris intulimus. 33 Æneæ.

1 Cum

1 Contulimusque manus; 2 experto credite, 3 quantus
In clypeum adsurgat, quo 4 turbine torqueat 5 hastam.
Si 6 duo 7 præterea 8 tales 9 Idæa 10 tulisset
Terra viros, ultro 11 Inachias venisset ad urbes
Dardanus, & 12 versis lugeret Græcia fatis.
Quidquid apud 13 duræ 14 cessatum est mœnia Trojæ,
Hectoris, Æneæque manu victoria Grajum
15 Hæsit, & in decimum vestigia 16 rettulit annum.
17 Ambo 18 animis, ambo insignes præstantibus armis.
19 Hic pietate 20 prior. 21 Coeant in fœdera dextræ,
22 Qua datur; ast, 23 armis concurrant 24 arma, cavete.
25 Et responsa simul quæ 26 sint, 27 rex optime, regis
Audisti; & quæ 28 sit magno 29 sententia 30 bello.
31 Vix ea legati, variusque per ora cucurrit
32 Ausonidum 33 turbata fremor: ceu saxa morantur
Cum 34 rapidos amnes, fit 35 clauso 36 gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ 37 crepitantibus undis.
Ut primum 38 placati animi, & 39 trepida ora quierunt;
40 Præfatus Divos solio 41 rex 42 infit ab alto:

O 3 1 An-

1 Cum eo, id est, & cominus & eminus inter nos bella tractavimus. Describit hanc pugnam Hom. Il. 5. 2 Mihi, qui periculum feci. 3 Quantum valeat impulsu clypei in congressu. 4 Impetum cum gyro. 5 Quam impellit. 6 Duos. 7 Præter hos. 8 Qualis est Æneas. 9 Phrygia. 10 Produxisset. 11 Argolicas, quas Inachus olim possederat. est et populus Dardanius, seu Trojani in Græciam venissent. 12 Mutatis, ita ut, quæ nunc victoria gaudet, ingeret, quod victa esset. 13 Difficulter expugnabilis. 14 Ab expugnatione. 15 Immorata est, dubia fuit 16 Extendit, id est, dilata est 17 Tam Æneas, quam Hector. Ἕκτωρ, Αἰνείας τ᾽, οἳ Τρώων εἰσὶν ἄριστοι. Il. 17. 18 Magnanimitate. 19 Æn. 20 Præstantior est. 21 Feriant fœdus cum Ænea, & ineant pacem. 22 Quacumque ratione aut conditione licet, & permittitur. 23 Cum armis illius. 24 Vestra. 25 Hæc erant verba Diomedis, quæ nunc refert Venulus concludens. 26 Nobis data, aut qualis sint responsa Diomedis. 27 Latine. 28 Diomedi. 29 Quia suadet, ut pacem ineamus. 30 De. 31 Retulerant. 32 Ausonidarum. 33 De conditione belli. 34 Impetuosus. 35 Saxorum objectione præcluso. 36 Impetu aquarum. 37 Ex confractione. 38 Fuerunt. 39 Timore & ira. 40 Præmissa precatione & invocatione Deorum. Nam apud antiquos, antequam verba in senatu, vel concione facerent, Deos precabantur. 41 Latinus. 42 Incipit loqui.

1 Pri-

1 Ante equidem 2 summa de re statuisse, Latini,
Et vellem, & fuerat 3 melius; non tempore tali
4 Cogere concilium, 5 cum muros obsidet hostis.
Bellum 6 importunum, cives, cum 7 gente Deorum
Invictisque viris gerimus, 8 quos nulla 9 fatigant
Prælia; 10 nec victi possunt absistere ferro.
Spem, si quam accitis 11 Ætolum habuistis in armis,
12 Ponite; spes sibi 13 quisque; sed hæc, 14 quam angusta, videtis.
15 Cætera 16 qua rerum jaceant perculsa ruina,
17 Ante oculos, 18 interque manus sunt omnia vestras.
Nec quemquam 19 incuso. 20 Potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit. Toto certatum est 21 corpore regni.
Nunc adeo, 22 quæ sit dubiæ sententia menti,
23 Expediam, & paucis (animos adhibete) 24 docebo.
25 Est 26 antiquus ager Tusco, mihi proximus 27 amni,
28 Longus in occasum, fines super usque 29 Sicanos:
30 Aurunci, Rutulique serunt, & vomere duros

Exer-

1 Priusquam ad hunc statum & acceptam cladem pervenisset. 2 De salute Reipublicæ consuluisse. 3 Utilis. 4 Congregare: 5 Q. d. cum serum est. 6 Contra id quod oportebat, & non suo tempore susceptum. 7 Originem ducente a Diis, propter Æneam, nec non Trojanos. 8 Hinc Annibali suo dat orationem illam Livius *Cum eo hoste res est, qui nec bonam nec malam ferre fortunam potest, seu vincit, ferociter instat victis; seu victus est, instaurat cum victoribus certamen*. 9 Locus ab impossibili. 10 Etiam quando vincuntur, & inferiores sunt viribus, adhuc rebellant. 11 Ætolorum, qui cum Diomede in Apuliam venerant. 12 Deponite eam. 13 Sit, id est, quisque speret in virtute sua & non in auxilio alieno. 14 Sit hæc spes, quam in se quisque locat. 15 Præter spem, sc. vires, auxilia. 16 Aut quam minam minentur, aut quomodo jam labefactata sint. 17 Vestros. 18 Videtis, & tractatis res bellicas, & ita nosse potestis, in quam fragili sint statu. 19 Damno. Occupatione tacitæ suspicioni occurrit, ne sc. videatur infelicem belli eventum aut Turni, aut alterius cujuspiam ignaviæ imputare. 20 Quia quid virtutis erat, impertitum est. 21 Totis imperii viribus. 22 Quid sentiam in hac re dubia faciendum. 23 Expedite & paucis dicam. 24 Quid sentiam. 25 Describit agrum, qui est inter Laurentum & Tiberim, quem ajunt a Latinis accepisse Ænea. 26 Diu a meis non innovatus, id est, inutilis mihi. 27 Tiberi. 28 Longe protensus occidentem versus. 29 Sicilienses, id est, ad Siciliam. 30 Quem agrum Aunci, antiquissimi Italiæ populi, &c.

1 Col-

Exercent colles, atque 1 horum 2 asperrima pascunt.
Hæc omnis regio, & celsi plaga 3 pinea montis
4 Cedat amicitiæ Teucrorum; & fœderis æquas
5 Dicamus 6 leges, sociosque 7 in regna vocemus:
Considant, si 8 tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines, aliamque capessere gentem
Est animus; 9 possuntque solo decedere nostro:
10 Bis denas 11 Italo 12 texamus robore naves,
Seu 13 plures complere valent: 14 jacet omnis ad 15 undam
Materies: ipsi numerumque, modumque 16 carinis
Præcipiant: nos 17 æra, 18 manus, 19 navalia demus.
Præterea, qui dicta 20 ferant, & fœdera 21 firment,
Centum oratores 22 prima de gente Latinos
23 Ire placet, 24 pacisque manu 25 prætendere ramos;
26 Munera portantes aurique, eborisque talenta,
27 Et sellam regni, 28 trabeamque, insignia nostri.
Consulite 29 in medium, & rebus succurrite 30 fessis:
31 Tum 32 Drances idem 33 infensus, quem gloria Turni



1 Collum, id est, loca montosa & silvis aspera in pascuorum usum vertunt. 2 Incultissima depascunt per greges suos. 3 Pinis consita. 4 Concedatur, aut convertatur ad amicitiam Trojanorum obtinendam. 5 Adferamus. 6 Ut neque victi plane, neque victores censeantur. 7 In partem regni. 8 Confidendum in Italia est ipsis. 9 Al. *poscuntque*. 10 Quo numero instructi Trojani a Troja exierant, mare conscenderant. lib. 9. 11 In Italia nato. 12 Ædificemus. 13 Naves, texamus eas. 14 Parata. 15 Tiberinam. 16 Ædificandis. 17 Ad rostra facienda. 18 Operarios. 19 Trabes & loca, atque cætera ad constructionem navium necessaria. 20 Adferant & dicant. 21 Cum eo. 22 Nobilissima ac principali progenie. 23 Proficisci ad Æneam. 24 Oleam, pacis insigne. 25 Præferre. 26 Ex consilio Diomedis, qui censuerat, regia munera ad Æneam justius vertenda, quam ad se. 27 Currulem. Cum respectu ad Romanos, qui regibus bene meritis & sociis summo pro munere mittebant sellam eburneam curulem, quali vehebantur magistratus sui præcipui, Ædiles, Prætores, Consules. 28 Vestem auguralem, segmentis varii coloris, instar trabium. pictam. 29 Εἰς κοινὸν, in rem communem, & non ad suum quisque commodum. 30 Debilibus, belloque depressis. 31 Deinde postquam conticuit Latinus. Post concionem Latini addit sententiam Drancis, qui admonuit Lavinam quoque cum cæteris donis Æneæ concedendam, aut Turno, si eam vindicare velit, cum Ænea singulari certamine congrediendum esse. 32 De quo prius meminuit. 33 Multum offensus & molestus Turno.

1 Obliqua invidia, ſtimuliſque agitabat amaris,
2 Largus opum, & 3 lingua melior, ſed 4 frigida bello
5 Dextera, 6 conſiliis habitus 7 non futilis auctor,
8 Seditione potens (genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, 9 incertum de patre 10 ferebat)
Surgit, & his 11 onerat dictis, atque 12 aggerat iras:
Rem 13 nulli obſcuram, noſtræ nec 14 vocis egentem,
Conſulis, o bone rex. Cuncti ſe ſcire fatentur,
15 Quid Fortuna ferat populi: ſed dicere 16 muſſant.
Det 17 libertatem fandi, 18 flatuſque remittat:
Cujus ob 19 auſpicium infauſtum, moreſque 20 ſiniſtros
(21 Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
22 Conſediſſe urbem luctu; dum Troja 23 tentat
Caſtra, 24 fugæ fidens, & 25 cælum territat armis,
26 Unum etiam donis iſtis, quæ plurima 27 mitti
Dardanidis 28 ducique jubes, unum, optime regum,
Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
29 Quin 30 gnatam egregio generi dignisque 31 hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno 32 fœdere jungas.

1 Quod

1 Occulta, non aperta. 2 Largiter dives. 3 Abundantior ſermone facundo. Contra, Hercules apud Ovid. Met. 9. *Melior mihi dextera lingua.* 4 Tarda ad bellum. 5 Ejus erat. 6 In conſiliis dandis. 7 Non inanis nec profuſus verborum. 8 Per ſeditionem, aut ad ſeditionem concitandam valens. 9 Ignotum. 10 Efferebat: quia neſciebatur, quis ejus eſſet pater. 11 Turnum. 12 Accumulat. 13 Omnibus manifeſtam. 14 Declarationis. 15 Id eſt, pacem petendam eſſe 16 Contra Turnum clare eloqui non audent, ne mutire quidem: muſſant ergo, & intra ſe murmurant: *μύζουσι*. 17 Ut det παῤῥησίαν. 18 φρόνημα, ſpiritus altos, ſuperbiam, ventoſas minas. 19 Inauſpicatos ductus. 20 Pravos. 21 Quod verum eſt, & quod Reipublicæ conducere ſentio. 22 Clade afflictam in luctu jacere, in luctu eſſe demerſam. 23 Quaſi congredi non audens. 24 Fugam Turno objicit, quod falſam Æneæ imaginem, a Junone objectam, quo Turnum eriperet, inſecutus e prœlio fuerit ſubductus, lib. 10. 25 Multum minatur. 26 Donum. 27 Sc. aurum, ebur, & ſellam. 28 Sc. de navibus, vel agro, quæ verbis offerenda ſunt. Al. *ducique*, ſcil. Æneæ. 29 Quo minus, ut non. 30 Filiam tuam Laviniam. 31 Æneæ, externo generi. 32 Affinitatis matrimonialis.

a Quod

1 Quod si tantus habet mentes & pectora 2 terror,
3 Ipsum obtestemur, 4 veniamque oremus ab ipso:
5 Cedat jus proprium regi, 6 patriæque remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula cives
Projicis, o 7 Latio caput horum & causa malorum?
Nulla 8 salus bello: 9 pacem 10 a te poscimus omnes,
Turne; simul pacis solum inviolabile 11 pignus.
Primus ego (invisum quem tu tibi fingis, & 12 esse
13 Nil moror) en 14 supplex venio. Miserere tuorum;
15 Pone animos, & 16 pulsus 17 abi. 18 Sat funera 19 fusi
Vidimus, ingentes & 20 desolavimus agros.
Aut, si 21 fama 22 movet, si tantum pectore 23 robur
Concipis, & si adeo 24 dotalis regia 25 cordi est,
Aude, atque 26 adversum fidens fer pectus in 27 hostem,
28 Scilicet, ut Turno 29 contingat regia conjux,
Nos 30 animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur 31 campis. Et jam tu, si qua tibi 32 vis,
Si patrii quid 33 Martis habes, 34 illum aspice 35 contra,
Qui 36 vocat.
37 Talibus 38 exarsit 39 dictis 40 violentia Turni:

O 5 Dat

1 Quod si per Turnum facere non audes, oremus ipsum tandem, ut patiatur te Regem ac patrem uti jure tuo Invidiose & Ironice. 2 Metus de Turno. 3 Turnum obsecremus. 4 Hanc gratiam. 5 Ut concedat. 6 Et concedat hoc propter salutem patriæ. 7 Italiæ, id est, o Turne. 8 Est. 9 De pacis commodi. lege Tibul. lib. 1. El. 10. 10 O Turne, a te exigimus pacem, qui solus das bellum. 11 Laviniam, quæ sola est inviolabile pignus pacis. 12 Invicto iri. 13 Non recuso, dum Reip. consulam. 14 Ironia. 15 Depone ferociam. 16 A fortiori. Respicit commentum illud Junonis, quo subtrahebatur Turnus l. 10. 17 Ab instituto. 18 Satis funerum. 19 Fugati & Prostrati. 20 Inaratos ac vastos reliquimus, ut, quibus desunt manus agricolarum, abductis ad bella colonis.

21 Nominis tui. 22 Incitat te ad audendum. 23 Fortitudinem. Metaphora a ligno ad animum. 24 Regnum Latini, quod tu tibi dotale ex nuptiis Laviniæ tibi deberi credis & spe devorasti. 25 Tantum tibi placet. 26 Tu singulari certamine cum Ænea congredere. 27 Æneam. 28 Nos interea, ut tu potiaris Lavinia & regno, mactemur tamquam viles more pecudum honore funeris & luctus destituti. 29 Cæso Ænea. 30 Tanquam animæ viles. 31 Per campos. 32 Virtus est. 33 Animi virilis & bellicosi, qualis in patria tua esse solet. 34 Æneam. 35 Ex adverso. Iterat exhortationem ad monomachiam. 36 Provocat te ad singulare certamen. 37 Subinfert responsum Turni, multum in Drancem commoti, &c. 38 Exarsit. 39 Verbis Drancis. 40 Turnus ipse.

Dat gemitum, 1 rumpitque has 2 imo pectore voces:
3 Larga quidem, Drance, semper tibi 4 copia fandi;
Tum, cum bella 5 manus poscunt, patribusque vocatis
Primus 6 ades: sed non replenda est curia verbis,
7 Quæ tuto tibi magna volant, dum 8 detinet hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde 9 tona eloquio, 10 solitum tibi: meque timoris
Argue 11 tu, Drance; 12 quando tot 13 stragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, passimque 14 trophæis
15 Insignis agros. Possit quid vivida 16 virtus,
Experiare licet: nec longe scilicet hostes
Quærendi nobis: circumstant undique 17 muros.
18 Imus in adversos? quid 19 cessas? an tibi 20 Mavors
21 Ventosa in lingua, pedibusque 22 fugacibus istis
Semper erit?
23 Pulsus ego? aut quisquam merito, fœdissime 24 pulsum
Arguet, Iliaco 25 tumidum qui crescere Tybrim
Sanguine, & 26 Evandri totam cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
27 Haud ita me experti Bitias & Pandarus 28 ingens,
Et quos 29 mille 30 die victor sub Tartara misi,
31 Inclusus muris, hostilique aggere 32 septus.
33 Nulla salus bello. 34 Capiti 35 cane talia demens
Dar-

1 Violenter exprimit. 2 Summa indignatione. 3 Abundans. Super est quidem tibi eloquentia, sed importuna & impotens: poscunt hæc tempora non in Curia orationem, sed urbis propugnatione. 4 Fuit. 5 Operationes, non verba. 6 In consultando. 7 Quæ tibi extra periculum posito & in pacis tempore excutiuntur inflata. 8 Arcet, depellet, a te tenet. 9 Alte tona. 10 Pro more tuo, quod facere soles. 11 Qui timidissimus es. 12 Amarissima Ironia. 13 Stratorum hostium. 14 A te in fugam versorum. 15 Id est, nobilitas, & clarificas: ab insignio. Al. insignior, id est, Insignitos. 16 Tua. 17 Civitatis nostræ. 18 Quin age, progrediamur in hostem jam in proximo experturi uter nostrum fortior, quid, an cessas ire? *Tutius est igitur vana contendere lingua, Quam pugnare manu.* 19 Differs exire in hostem? 20 Animositas bellica. 21 Vaniloqua. 22 Assidue fugere solitis. 23 Respondet ad illa, quæ dixerat Drances, *fuge fidens*, & *pulsus abi*. 24 In fugam versum. 25 Inflatum & crassum. 26 Cæso Pallante filio ejus unico. 27 Non talem, ut me pulsum dicas. 28 Giganteæ molis uterque l. 9. 29 Viri. 30 Uno, id est, spatio unius diei. 31 Intra ipsa hostium castra, sub finem l. 9. 32 Circumdatus. 33 Repetit cum indignatione & Ironice verba hæc Drancis. 34 Æneæ. 35 Predica.

1 Qui-

Dardanio, 1 rebusque tuis. Proinde omnia magne
Ne cessa turbare metu, atque 2 extollere vires
Gentis 3 bis victæ, contra 4 premere arma Latini.
5 Nunc & 6 Myrmidonum 7 proceres Phrygia arma 8 tremiscunt,
Nunc & 9 Tydides, & 10 Larissæus Achilles:
Amnis & 11 Adriacas retro fugit 12 Aufidus undas,
Vel cum se 13 pavidum contra mea jurgia fingit
14 Artificis scelus, & 15 formidine crimen acerbat.
16 Nunquam animam 17 talem dextra hac (18 absiste moveri)
Amittes: 19 habitet tecum, & sit pectore in 20 isto.
21 Nunc ad te, & tua, magne 22 pater, 23 consulta revertor.
24 Si nullam nostris ultra spem ponis in armis;
Si tam deserti sumus, & semel 25 agmine 26 verso
27 Funditus occidimus, neque habet Fortuna 28 regressum,
29 Oremus pacem, & dextras 30 tendamus 31 inertes.
32 Quamquam, o! si 33 solitæ quidquam virtutis 34 adesset,



1 Quibus nulla salus est per bellum, qui eas defendere non audes. 2 Efferre. 3 Sub Laomedonte, & sub Priamo. 4 Deprimere & vilipendere. 5 Secundum judicium tuum. 6 Populorum Thessaliæ. 7 Ductores, sc. Achilles & Patroclus. 8 Ironia, cum minimè tremant. 9 Diomedes Tydei filius. 10 Thessalus, ex Larissa, Thessaliæ oppido 11 Mare Adriaticum. 12 Apuliæ fl. se in mare Adriaticum exonerans. 13 Non audere verum dicere. 14 Artifex sceleftus, id est, Drances, qui dixerat, *licet arma mihi mortemque minetur*. Est enim sceleratorum, simulare formidinem. 15 Innuit crimen meum multo majus esse, si auderet. 16 Per me fruere anima ignava, & indigna, qua inquinetur manus mea. *Nos haud a scabie tenemus ungues*. 17 Tam vilem & meticulosam. 18 O Drance, desine conturbari: nolo enim in te irruere. 19 Anima tua. 20 Tuo tam vili pectore. 21 Postquam acerbè respondit dictis Drancis, transit ad dicta Latini. 22 Latine. 23 Consultationes, aut res, de quibus consultum est. Latinus hortatus fuerat, *consulite in medium*. 24 Objectiones IV. diluit diserte, rationibus contra allatis totidem. I. II. III. IV. 25 Exercitu nostro. 26 In fugam. 27 Ad fundum usque penitus occubuimus. 28 Reditum cum favore ad eum, unde discesserit. 29 Ab hoste nostro. 30 Protendamus. 31 Imbelles, victas. 32 Utinam sit mihi iterum cum hoste congrediendi potestas. Ἀποσιώπησις, quasi abhorrentis illud *Oremus pacem*. Vide Macrob. Sat. l. 4. cap. 6. 33 Antique. 34 Inesset nobis.

1 Ille mihi ante alios, 2 fortunatusque laborum,
Egregiusque 3 animi, qui, ne 4 quid tale videret,
Procubuit moriens, & humum 5 semel ore momordit.
Sin & opes nobis, & adhuc 6 intacta juventus;
7 Auxilioque urbes Italæ, 8 populique supersunt;
Sin & Trojanis cum multo 9 gloria venit
10 Sanguine; sunt illis sua funera, parque per omnes
Tempestas: cur 11 indecores in 12 limine primo
Deficimus? 13 cur ante tubam tremor occupat artus?
14 Multa dies, variusque 15 labor mutabilis ævi
Rettulit in 16 melius: multos 17 alterna revisens
18 Lusit, & in 19 solido 20 rursus Fortuna locavit.
21 Non erit auxilio nobis Ætolus, & 22 Arpi:
At Messapus erit, 23 felixque Tolumnius, & quos
Tot populi misere duces. 24 Nec parva sequetur
Gloria 25 delectos Latio, & Laurentibus agris.
Est 26 & 27 Volscorum egregia 28 de gente Camilla,
29 Agmen agens equitum, & 30 florentes ære catervas.

1 Quod

1 Haberetur a me præstans. 2 Feliciter fructus laboribus vitæ. Hellen. ut *Egregius animi*. 3 Egregium habens animum. 4 Deditionem hosti factam. 5 Uno impetu, id est, morsu terram petens ex indignatione, ne vocem emitteret viso forti indigno, id est, utinam potius, quam deditius fiam, ego occubuerim fortiter sicut Mezentius & Lausus occubuerunt. 6 De qua adhuc delectus habendus est. 7 Ad auxilium, id est, qui nobis auxilio sint. 8 Italiæ. 9 Victoriæ. 10 Suorum sc. effuso. 11 Contra decus agentes. 12 Principio belli. 13 Cur ante classicum, & antequam appareat periculum, trepidi male ominamur belli exitum? 14 Ecphonesis in ludibrium fortunæ inconstantis & variæ, quæ cum in omnibus rebus, tum maxime in bello dominatur. 15 Conatus & casus. 16 Meliorem exitum, quam incepta sint. 17 Alternatim, modo hos, modo illos: ἀλλοπρόσαλλος. 18 Illusit & depressit. Ovid. 3. Trist. *Nempe dat, & quodcumque libet fortuna, rapitque, Irus & est subito, qui modo Crœsus erat*. Idem lib. 4. de Ponto: *Ludit in humanis divina potentia rebus. Et certam præsens vix habet hora fidem*. 19 Statu. Al. *folio*. 20 Jam illusos. 21 Quid si Græculus ille, Diomedem innuit, iners & infelix, quod accepistis ex oratione Legatorum, neget auxilia: at certe aderit nobis Messapus fortis, utpote invulnerabilis lib. 7. & Tolumnius augur. lib. 8. 22 Populi Arpenses. 23 In bello. 24 Imo magna. 25 Id est, sine externo milite superabunt. 26 Etiam auxilio nobis. 27 Populorum Italiæ. 28 Virgo bellatrix. De Camilla vide quæ ad l. 7. sub finem; ubi & hoc hemistichium cum seq. versu habetur. 29 Dux equitum. 30 Copias armatas a rmis æreis.

1 Ad

1 Quod si me solum Teucri in 2 certamina poscunt,
Idque 3 placet, 4 tantumque 5 bonis communibus obsto:
6 Non adeo has exosa manus victoria fugit,
Ut tanta quidquam pro spe tentare recusem.
Ibo animis 7 contra; 8 vel magnum 9 præstet 10 Achillem,
11 Factaque Vulcani manibus 12 paria induat arma
Ille licet. 13 Vobis animam hanc, socerоque Latino
Turnus ego, haud 14 ulli veterum virtute secundus,
15 Devoveo. 16 Solum Æneas vocat. 17 Et vocet, oro,
Nec Drances 18 potius, 19 sive est hæc ira Deorum,
20 Morte luat: 21 sive est virtus & gloria, 22 tollat.
23 Illi hæc inter se dubiis de rebus 24 agebant
Certantes: castra 25 Æneas, 26 aciemque movebat.
Nuntius ingenti per 27 regia tecta tumultu
Ecce 28 ruit, magnisque urbem terroribus implet:
Instructos acie 29 Tiberino a flumine 30 Teucros,
31 Tyrrhenamque manum totis descendere campis.
32 Extemplo turbati 33 animi, 34 concussaque vulgi
Pe-

1 Ad id respondet, quod in fine orationis adjecerat Drances, provocatum Turnum ab Ænea, ut singulari certamine rem decernerent. 2 Singularia. 3 Tibi, o Rex. 4 Quantum Drances dicit. 5 Paci, concordiæ ac saluti Reipublicæ obsam, ut, nisi dimicavero, concidant Latini. 6 Non tam infelix hactenus in bello fui, ut recusem conari quantumlibet difficile pro rebus communibus, vel pro spe tantæ laudis, quam consequar, si solus cæteris omnibus salutem peperisse dicat. 7 Æneam, vel obvius Æneæ. 8 Etiamsi. 9 Superet viribus. 10 Qui Hectora vicit. 11 Qualis Æneas revera habuit, licet id ignoraret Turnus. 12 Armis Achillis. 13 Pro salute vestra, o Latini. 14 Ullo inferior. 15 Morti addico. Allusum ad mortem & formulam Rom. ducum se pro legionibus & patria devoventium. De devotionis formula vide Liv. 9. & quæ nos ad Flor. p. 56. Videndus præter alios Casaubonus ad Suet. Calig. cap. 14. 16 Si verum est, quod Æneas vocat me solum. 17 Sine eum vocare, paratus sum. 18 Quam ego. 19 Sive Diis iratis & nobis adversis bellare cœpimus. 20 Oro aut volo ut persolvat morte hoc discrimen belli. 21 Sive ex hoc bello maneat. 22 Fa, id est, nolo Drancе, aut succumbat, aut vincat, ubi solus Turnus vocetur. 23 Turnus & Drances aut Latini omnes. 24 Consultabant & dissertabant. 25 Sc. dum. 26 Instructam multitudinem populorum. 27 Regiam Latini. 28 Præcipitanter currit. 29 Ubi prima castra locaverant. 30 Nuncians. 31 Exercitum Etruscorum, quorum dux erat Tarchon. 32 E vestigio, statim. 33 Populi. 34 Attonita sunt.

1 Ac-

Pectora, & 1 arrectæ stimulis haud mollibus iræ,
Arma manu trepidi poscunt; 2 fremit arma juventus.
Flent mæsti, 3 mussantque patres. Hic undique clamor
4 Dissensu vario magnus se tollit in auras.
5 Haud secus, atque alto in luco cum forte catervæ
6 Consedere avium, 7 piscosove amne 8 Padusæ
Dant sonitum 9 rauci per stagna 10 loquacia cycni.
Imo, ait, o cives 11 arrepto tempore, Turnus,
12 Cogite concilium, & pacem 13 laudate 14 sedentes.
Illi armis in 15 regna ruunt. Nec plura locutus
16 Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.
Tu, Voluse, 17 armari Volscorum 18 edice 19 maniplis:
Duc, ait, & Rutulos equites 20 Messapus 21 in armis,
Et cum 22 fratre Coras latis 23 diffundite campis.
24 Pars 25 aditus urbis 26 firment, 27 turresque 28 capessant:

Cæ-

1 Accensæ sunt puncturis duris. 2 Cum fremitu efflagitat arma, conclamant ad arma. 3 Intrá se murmurant & queruntur seniores supra, *sed dicere mussant*. 4 Quia alii a Turno, alii a Drance dissentiebant. 5 Scil. voces in auras tollunt. Comparatio ducta ab avium diversarum concentu. 6 Simul sedem cœperunt. 7 Piscibus abundanti. 8 Fluvii, qui in Padum influit. 9 Cum raucedine quadam canori. *Raucus* enim, teste Servio, dictio media est, *Volucrum raucarum ad littora nubem*. Æn. 7. 10 Sonora: Cygnorum voces referentia; *vel* loquaces cygni. Hypallage. 11 Sumpta hac occasione, id est, postquam ex subito assultu Æneæ opportunitatem habuit concilii dissolvendi. 12 Consultate. Ironica exhortatio in eos, qui pacem suaserant. 13 Est autem hic modus imperandi, qui vim prohibendi habet: vult enim dicere, non esse tempus consultandi, sed bellandi. 14 In concilio, *vel* desides, pigri. 15 Nostra. 16 Raptim se retraxit & egressus est e concilio. 17 Ut armentur. Sic lib. 1. *Tu das epulis accumbere Divum*. 18 Edic, impera. 19 Manipularibus, id est, signiferis militibus, qui triginta fuerunt in legione. *Manipulus* a *manu* fit, & proprie significat manualem herbarum fasciculum, quem manu quis apprehendit metendo. Ponitur tamen pro exigua militum manu, quæ unum signum sequebatur. Erat autem pars Centuriæ ita dicta, quod sub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus, *manipulos* fœni ac herbarum hastis alligatos pro signis sive vexillis gerebat in bello. Hinc *Manipulares milites* dicti. Ovid. 3. Fast. *Pertica suspensos portabat longa maniplos. Unde maniplaris nomina miles habet*. 20 Messape. 21 Armatos. 22 Catillo, lib. 7. 23 Diffuse reducite. 24 Civium aut militum. 25 Accessus. 26 Muniant, obstruant. 27 Murorum. 28 Teneant & defendant.

1 In

Cætera, 1 qua 2 jusso, mecum 3 manus inferat arma.
4 Ilicet in muros tota discurritur urbe.
5 Concilium ipse pater & magna 6 incepta Latinus
Deserit, ac tristi turbatus tempore 7 differt:
8 Multaque se incusat, 9 qui non 10 acceperit ultro
11 Dardanium Æneam, 12 generumque adsciverit 13 urbi.
14 Præfodiunt alii portas, aut 15 saxa, 16 sudesque
Subvectant: 17 bello dat signum 18 rauca 19 cruentum
Buccina, Tum muros 20 varia cinxere corona
Matronæ, puerique; vocat 21 labor 22 ultimus omnes.
Nec non ad templum, summasque ad Palladis arces
23 Subvehitur magna 24 matrum 25 regina caterva,
26 Dona ferens: 27 juxtaque 28 comes Lavinia virgo,
Causa mali 29 tanti, atque oculos 30 dejecta 31 decoros.
32 Succedunt matres, & templum thure vaporant;
Et mœstas alto fundunt de 33 limine voces:
34 Armipotens præses belli, 35 Tritonia virgo,
36 Frange manu telum 37 Phrygii 38 prædonis, & 39 ipsum
40 Pronum sterne solo, 41 portisque 42 effunde sub altis.
43 Cingitur ipse 44 furens certatim in prælia Turnus:
Jam-

1 In omnem occasionem & eventum. 2 Jussero ut *faxo*, pro fecero. 3 Armata multitudo. 4 Confestim. 5 Cœtum procerum, 6 De pace tractanda. 7 Pacem in aliud tempus. 8 *πολλὰ* multum, sæpe. 9 Quod, quia. 10 In generum & regnum. 11 A Dardano ortum. 12 Maritum filiæ. 13 Ad aut in urbem suam. 14 Ducunt fossas ante portas: ut ex præcepto Turni *aditus urbis firment*. 15 Ad feriendum & repellendum hostem. 16 Stipites. 17 Ineundo. 18 Rauce sonans. 19 Cruoris effundendi indicium. 20 Vario cœtu, in modum coronæ circumstante. 21 Extrema necessitas, quasi ille dies vitæ aut mortis, libertatis aut servitutis futurus sit arbiter. 22 Summus & maximus. 23 Sursum vehitur pilento: ut lib. 8. *castæ ducebant sacra per urbem Pilentis matres in mollibus*. 24 Matronarum. 25 Amata. 26 Palladi apta, ut peplum, afferens aut offerens. 27 Prope ipsam. 28 Matri. 29 Quantum bellum afferebat. 30 Propter virginalem verecundiam. 31 Pulchros. 32 Templum intrant. 33 Templi. 34 Habens potestatem super arma & bella. 35 Pallas. 36 Irritum fac. 37 Æneæ. 38 Prædatoris, qui Turno conjugem prædari conatur. 39 Prædonem. 40 Inclinatum ad terram. 41 Nostris. 42 Evacua vires ejus. 43 Armis suis. 44 Amore Laviniæ.

1 Qua-

Jamque adeo 1 Rutulum 2 thoraca indutus, ahenis
Horrebat 3 squamis, 4 surasque incluserat 5 auro.
6 Tempora 7 nudus adhuc, laterique accinxerat ensem,
Fulgebatque alta decurrens 8 aureus 9 arce,
Exultatque animis, & spe jam 10 præcipit 11 hostem.
12 Qualis, ubi abruptis fugit 13 præsepia vinclis,
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
Aut 14 ille in 15 pastus 16 armentaque 17 tendit equarum,
Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectisque fremit cervicibus alte
18 Luxurians, luduntque 19 jubæ per colla, per armos.
Obvia 20 cui, Volscorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portisque ab equo 21 regina 22 sub ipsis
Desiluit, quam tota 23 cohors imitata relictis
Ad terram 24 defluxit equis. Tum talia 25 fatur:
Turne, 26 sui merito si qua est fiducia 27 forti,
Audeo, & 28 Æneadum promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me 29 sine prima manu tentare 30 pericula belli:
Tu 31 pedes ad 32 muros 33 subsiste, & mœnia 34 serva.
Turnus ad hæc, oculos 35 horrenda in virgine fixus:
O 36 decus Italiæ, virgo, quas 37 dicere grates,
Quave 38 referre parem? sed nunc, est omnia quando
1 Iste

1 Quali Rutuli utuntur. 2 Munimentum pectoris sive loricam. 3 Integumentis in modum squamarum piscium factis. 4 Crura sua. 5 Aureis. 6 Quo obequitans agnosceretur a suis, dum oratione eos cohortaretur. 7 Nondum habens galeam, id est, sine galea. 8 Aureis armis instructus. 9 Regiæ, qua Laviniam videre sperabat. 10 Preoccupat 11 Præcipuum Æneam. 12 Existens talis, *qualis*, &c. Vide Macrob. Sat. lib. 6. cap. 3. 13 Stabulorum. 14 Equus. 15 Gregem. 16 Pascua. 17 Petit. 18 Petulanter decurrens. 19 Ejus. 20 Turno sic decurrens. 21 Volscorum. 22 Ante ipsas portas, salutatura Turnum, ut exercitus ducem. 23 Turma Volscorum; nam *cohors* proprie est equitum. 24 Expedite & cum arte quadam descendit ex equis. 25 Camilla. 26 Bene sperandi de se. 27 Cuicumque, sive viro, sive mulieri, id est, si unusquisque fortis fidit viribus suis. 28 Æneadarum, ad urbem ingruentium. 29 Permitte. 30 Experimenta seu preludia belli. 31 Pedester sine equo. 32 Civitatis hujus. 33 In insidiis remorare. 34 Custodi. 35 Armis terribili ac metuenda, aut veneratione colenda. 36 Ornamentum. 37 Coner dicere tibi verbis gratias. 38 Reipsa exhibere, & reddere.

1 Tuos.

1 Iste animus 2 supra, mecum 3 partire laborem.
Æneas, ut fama 4 fidem, missique reportant
Exploratores, 5 equitum levia 6 improbus arma
Præmisit, 7 quaterent campos: ipse 8 ardua montis
Per deserta jugo properans adventat ad urbem.
9 Furta paro belli convexo in tramite sylvæ,
10 Ut bivias armato obsidam milite fauces.
Tu 11 Tyrrhenum equitem collatis excipe signis:
Tecum 12 acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
13 Tiburnique manus: ducis & tu 14 concipe curam.
Sic 15 ait, & 16 paribus Messapum in 17 prælia dictis
18 Hortatur, 19 sociosque duces, & pergit in hostem.
Est curvo 20 anfractu valles, 21 accommoda fraudi,
22 Armorumque dolis, 23 quam densis frondibus 24 atrum
25 Urget utrinque latus; tenuis 26 quo semita ducit,
Angustæque ferunt 27 fauces, 28 aditusque maligni.
29 Hanc super in 30 speculis, summoque in vertice montis
Planities 31 ignota jacet, 32 tutique receptus:
Seu 33 dextra, lævaque velis occurrere 34 pugnæ.
Sive 35 instare jugis, & grandia 36 volvere saxa.
37 Huc 38 juvenis nota fertur regione viarum;

1 Ar-

1 Tuos. 2 Vincis omne genus beneficii, aut quia sine pari magna es. 3 Divide. 4 Credulitatem & certificationem. 5 Velites, idest, levis armaturæ equites. 6 Improbandus & detestabilis prædo. 7 Ut perturbaret eos, qui in campis sunt. 8 Loca inaccessa. 9 Animus est mihi eum adoriri aut insidiis excipere. 10 Postquam obsidebo exitus ab iis, qui in silva sunt, aut introitus ingredi volentibus, in duas vias divisos. 11 Tyrrhenos equites conjunctis ducibus (Messapo & Tyburto) per insidias cape & adorire. 12 Strenuus bellator. 13 Exercitus Tyburti ducis, sc. Catillus & Coras, Tyburti fratres. 14 Simul cum illis cape, ac gere. 15 Turnus. 16 Illis, quibus Camillam hortatus est. 17 Obeunda. 18 Admonet & animat. 19 Ejus, aut suos duces, id est, ductores aliorum. 20 In loco circumfracto, id est, angulo. 21 Idonea insidiis, quas paulo ante appellavit *furta belli*. 22 Armatorum. 23 Vallem. 24 Obscuram. 25 Coarctat. 26 Alqua, i. e. per quam viam. 27 Exitus. 28 Accessus obscuri & nimis arcti. 29 Vallem. 30 Loco apto speculationi. 31 Æneæ, aut occulta. 32 Latebræ seu receptacula, quo se tuto recipere potest exercitus. 33 A dextra parte vel sinistra. 34 In pugnam. 35 Velis insistere per juga. 36 Desuper in ascendentes hostes. 37 Ad hanc vallem. 38 Turnus.

1 Oc-

1 Arripuitque locum, & sylvis 2 insedit 3 iniquis.
4 Velocem 5 interea 6 superis in sedibus 7 Opim.
Unam ex 8 virginibus sociis, 9 sacraque caterva,
10 Compellabat, & has tristis 11 Latonia voces
12 Ore dabat; Graditur bellum ad 13 crudele Camilla,
O 14 virgo, & nostris 15 nequidquam cingitur 16 armis.
17 Chara mihi ante alias. Neque enim novus iste 18 Dianæ
Venit amor, 19 subitaque animum dulcedine 20 movit.
Pulsus ob invidiam 21 regno, viresque 22 superbas
23 Priverno 24 antiqua 25 Metabus cum excederet urbe,
26 Infantem, 27 fugiens media inter prælia belli,
28 Sustulit exilio comitem, matrisque 29 vocavit
Nomine Casmillæ, 30 mutata parte, Camillam.
31 Ipse, 32 sinu 33 præ se 34 portans, juga 35 longa petebat
36 Solorum nemorum: tale undique 37 sæva 38 premebant,
Et 39 circumfuso 40 volitabant milite 41 Volsci.

Ec-

1 Occupavit. 2 Insidias facturus locum cœpit. 3 Quia videre permittunt & non videri. 4 Facta digressione in consilium & colloquium Dianæ cum Nympharum suarum una, de conservanda ab interitu Camilla, describit studium & genus Camillæ. 5 Dum hæc Turno fierent. 6 Cœlo. 7 Nympham venatricem. 8 Comitibus Dianæ, Nymphis: quin & ipsa Diana Opis vocabatur. Macrob. Sat. lib. 5. cap. 22. 9 Et ex choro Dianæ consecrato. 10 Alloquebatur. 11 Latonæ filia Diana. 12 Eloquebatur. 13 Quia fata ipsi per id mortem minantur. 14 Opi. 15 Quippe illis peritura. 16 Sagittis. 17 Dilecta mihi plus quam aliæ. 18 Mihi. 19 Quæ cito perire posset, sed antiqua. 20 Affecit. 21 Suo. 22 Potentiorem inimicorum. 23 Volscorum oppidum, hodie *Reperno*. 24 Nobili, & quæ diu regnaverat. 25 Privernorum rex, pater Camillæ. 26 Adhuc. 27 Camillam. 28 Sursum & in humeris tulit, ut esset comes exilio suo. 29 Eam Camillam: 30 Quia ablata litera S. Al *mutilata*. 31 Pater. 32 Suo, id est, in brachia. Ovid. de Latona Met. 6. *Hinc quoque Junonem fugisse purpurea fertur. Inque suo portasse sinu duo numina natos*. Horat. Od. 18 lib. 2. *Pellitur paternos in sinu ferens Deos, Et uxor, & vir sordidosque natos*. 33 Ante. 34 Filiam. 35 Longe posita, remotiore. 36 Desertorum: ne in manu persequentium veniret cum filia sua. 37 Sævorum hostium, ipsum persequentium. 38 Eum. 39 Ut non esset evadendi locus. 40 Circa eum. 41 Privernates.

1 Cum

Ecce 1 fugæ medio summis 2 Amasenus 3 abundans
Spumabat ripis; tantus se 4 nubibus imber
Ruperat. 5 Ille, 6 innare parans, infantis amore
7 Tardatur, 8 caroque oneri timet. 9 Omnia secum
10 Versanti subito vix hæc sententia 11 sedit.
12 Telum immane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, 13 solidum nodis & robore 14 cocto;
15 Huic 16 natam, 17 libro & silvestri subere clausam,
18 Implicat, atque 19 habilem mediæ 20 circumligat hastæ:
21 Quam dextra ingenti librans ita 22 ad æthera fatur:
Alma, tibi 23 hanc, nemorum 24 cultrix, Latonia virgo,
Ipse pater 25 famulam voveo: 26 tua prima per auras
Tela tenens supplex hostem fugit. Accipe, 27 testor,
Diva, tuam, quæ nunc 28 dubiis committitur auris.
29 Dixit, & 30 adducto 31 contortum hastile lacerto
32 Immittit: 33 sonuere 34 undæ, rapidum super 35 amnem
36 Infelix fugit 37 in jaculo stridente Camilla.
At Metabus, magna propius jam urgente 38 caterva,

Dat

1 Cum Metabus, existens in medio fugæ, pervenisset transiturus ad eum. 2 Volscorum fluvius. 3 Superfluens. 4 Per nubes ruptas dissolverat se, id est, descenderat. 5 Pater. 6 In Amasenu, ut salvet infantem. 7 Impeditus: quia noluit eam relinquere. 8 Filiæ quam in sinu gerebat. 9 Omnes modos se & filiam servandi. 10 Cogitanti Metabo. 11 Placuit & cordi fuit. 12 Accipit hastam valde magnam. 13 Existens integrum & durum, non cavernosum, sed firmum propter nodos. 14 Indurato ab ætate, sole, igne, fumo: at *ramale vetus prægnandi subere coctum*: Persius de hoc ipso Virgilii opere. 15 Telo, id est, hastæ. 16 Camillam. 17 Interiori arboris cortice & ligno levi, quod facile supernatat, e silvis rapto involutam. 18 Implicando alligat. 19 Portabilem per aquas. 20 Filium. 21 Hastam. 22 Cœlum suspiciens me precatur. 23 Filiam eam. 24 Habitatrix. 25 Tibi dico & consecro ut serviat tibi. 26 Tibi sacra, id est, illa tuis telis alligata. 27 Obtestor tibi devotam & deditiam. 28 De quibus dubitandum est, an incolumem eam redditur æ sint. 29 Metabus finiverat jam preces. 30 Ad se tracto. 31 Impulsum. 32 In auras. 33 Ex impulsu. 34 Amaseni. 35 Amasenum. 36 Misera. 37 Alligata jaculo stridenti. 38 Hostium.

1 In

Dat sese 1 fluvio, atque hastam 2 cum virgine 3 victor
4 Gramineo, 5 donum Triviæ, de cespite vellit.
Non 6 illum tectis 7 ullæ, non 8 mœnibus urbes
Accepere: neque ipse 9 manus feritate dedisset:
Pastorum & 10 solis 11 exegit montibus 12 ævum.
13 Hic natam in dumis, interque 14 horrentia 15 lustra,
16 Armentalis equæ mammis, & lacte 17 ferino
18 Nutribat, teneris immulgens 19 ubera 20 labris.
Utque pedum primis 21 infans vestigia 22 plantis
23 Institerat, jaculo 24 palmas oneravit acuto:
Spiculaque ex humero 25 parvæ suspendit, & arcum.
26 Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
27 Tigridis exuviæ per dorsum a vertice pendent.
Tela manu 28 jam tum tenera 29 puerilia 30 torsit,
Et 31 fundam 32 tereti circum caput 33 egit habena:
34 Strymoniamque gruem, aut album dejecit 35 olorem.
Multæ 36 illam 37 frustra 38 Tyrrhena per oppida matres
Optavere 39 nurum. Sola contenta 40 Diana
41 Æternum 42 telorum, & virginitatis amorem
43 Intemerata colit. Vellem 44 haud correpta fuisset
Mi-

1 In fluvium. 2 Ad quam Camilla erat alligata. 3 Voti compos, lib. 8. *mihi victor honorem Persolves*. 4 Terra herbosa, in qua fixa erat hasta. 5 Filiam, Dianæ munere & opera incolumen. Al. quam pater Dianæ dederat. 6 Metabum. 7 Quæcunqoe in Italia essent. 8 Nec in civitates, nec in privatam admissus est domum. 9 Subdidisset se, consensisset recipere volentibus præ feritate sua, id est, quia feræ vitæ assuetus erat. 10 Desertis. 11 Transegit. 12 Vitam. 13 In solis montibus. 14 Inculta. 15 Speluncas ferarum. 16 Indomitæ, & quæ gregatim inter armenta versabantur. 17 Equæ feræ. 18 Nutriebat. 19 Equæ. 20 In labia Camillæ. 21 Camilla. 22 Primo ingressu. 23 Signaverat. 24 Manus ejus. 25 Cum adhuc esset parva. 26 Loco vittæ aureæ, qua virgines capillos suos alligant, & coopertimento vestis muliebris ad talus usque demissæ. 27 Pellis tigridis devictæ pendet illi. 28 Cum adhuc esset infans. 29 Pueritiæ apta. 30 Illa. 31 Instrumentum effodendi atque jaciendi lapidem. 32 Loco, quo habetur, id est, tenetur, rotundo in longum. 33 Rotavit. 34 Threiciam, e Thracia advenam, & in Strymone fluvio versari solitam. 35 Cycnum. 36 Camillum. 37 Quia nubere nolebat. 38 Nobiles matronæ quæ habitant in diversis oppidis Tyrrhenis. 39 Filiorum suorum conjugem. 40 Me & præsidio meo. 41 In æternum. 42 Venatoriorum. 43 Existens intacta & incorrupta. 44 Quod non implicata fuisset.

r Quam

Militia 1 tali, conata lacessere Teucros:
Chara mihi, comitumque foret nunc una mearum.
2 Verum age, quandoquidem fatis urgetur 3 acerbis,
4 Labere, Nympha, polo, finesque 5 invise Latinos,
Tristis ubi 6 infausto committitur omine pugna.
7 Hæc cape, & 8 ultricem pharetra deprome sagittam:
Hac quicumque 9 sacrum violaret vulnere corpus,
10 Tros, Italusve, mihi 11 pariter det sanguine pœnas.
12 Post ego 13 nube cava miserandæ corpus & arma
14 Inspoliata 15 feram 16 tumulo, 17 patriæque 18 reponam.
19 Dixit: at 20 illa leves cœli delapsa per auras
Insonuit, 21 nigro circumdata turbine corpus.
22 At 23 manus 24 interea muris Trojana propinquat,
Etruscique duces, equitumque exercitus omnis,
25 Compositi numero in turmas. Fremit 26 æquore toto
Insultans 27 sonipes, & 28 pressis 29 pugnat habenis
30 Huc obversus, & huc: tum late 31 ferreus 32 hastis
33 Horret ager, campique armis 34 sublimibus 35 ardent.

Nec

1 Quam Latini contra fata adversus Trojanos gerunt. 2 Epilogus constat mandatis exequendis. 3 Immaturis & inevitabilibus. 4 O Opi, leniter descende de cœlo. Βῆ σε. ἔβη δ' Ἶρις ταχεῖα ἀπ' εἶδος Οὐλύμποιο. Il. 13. 5 Scrutare. 6 Quia interficietur. 7 Tela. 8 Vindicatricem necis ejus. 9 Mihi dicatum. 10 Sive sit Trojanus sive Italus. 11 Pari forma. 12 Postea, quam interfecta fuerit. 13 Tecta in nube concava, quæ Deorum machina fertur a Poetis. 14 Per spoliationem non ablata. 15 Inferam in tumulum. Τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων. Il. 16. 16 Defendebantur cadavera ab amicis, ne spoliarentur. 17 Suæ. 18 Restituam. 19 Diana. 20 Opis. 21 Ad luctum concolori nube tecta descendit. Venus contra ad lætitiam *æthereos inter Dea candida nimbos Dona ferens aderat* l. 8. 22 Narrat, quomodo exercitus Æneæ ad urbem advenerit, & quomodo acceptus sit a Latinis, qui jam calcitrant. 23 Exercitus. 24 Distributi secundum numerum debitum in turmas; turma autem constat ex 30, ut plurimum equitibus. 25 Cum Opim dimittebat Diana. 26 Campo plano. 27 Equus, a calceamentis ferreis, quibus sonum edit ingrediens. 28 Compressis, ne in hostem ruat. 29 Repugnat. 30 Modo in hanc, modo in illam partem, cum maluisset in hostem progredi. 31 Armis ferreis armatorem coopertus. 32 Extensis. 33 Terribilis est. 34 Ab altis viris gestis. 35 Resplendent.

r Ex

Nec non Messapus 1 contra, 2 celeresque Latini,
Et cum 3 fratre Coras, & virginis 4 ala Camillæ,
5 Adversi 6 campo apparent: hastasque 7 reductis
Protendunt longe dextris, & spicula 8 vibrant:
Adventusque virum, fremitusque 9 ardescit equorum.
Jamque 10 intra jactum teli progressus 11 uterque
12 Substiterat: subito 13 erumpunt clamore, 14 frementesque
Exhortantur equos: fundunt simul undique tela
Crebra, 15 nivis ritu, 16 cœlumque 17 obtexitur 18 umbra.
Continuo 19 adversis 20 Tyrrhenus & acer Aconteus
Connixi incurrunt hastis, primique 21 ruinam
Dant sonitu ingenti, 22 perfractaque 23 quadrupedantum
Pectora 24 pectoribus rumpunt. 25 Excussus Aconteus,
Fulminis in morem, aut tormento 26 ponderis acti,
27 Præcipitat longe, & vitam dispergit in auras.
28 Extemplo 29 turbatæ 30 acies, 31 versique Latini
32 Rejiciunt parmas, & 33 equos ad mœnia vertunt.
Troes 34 agunt: 35 princeps 36 turmas 37 inducit 38 Asylas
Jamque propinquabant portis, 39 rursusque Latini
Cla-

1 Ex adversa parte. 2 Agiles & expediti in bello. Respicit militiam Romanam & equites Romuli, quos *Celeres* appellavit. 3 Catillo. 4 Equitum cornu, quod duxit Camilla. *Ala* enim proprie equitum, ut *Cornu* peditum. 5 Ex adverso stantes. 6 In. 7 Manu retrorsum ductis, ad majorem impetum. 8 Quatiunt. 9 Fervet moræ impatiens. 10 Ut telo jacto contingere se mutuo possent. 11 Exercitus Trojanorum & Latinorum. 12 Restiterat. 13 Ex statione sua in pugnam. 14 Furentes, id est, Martio furore accensos. 15 Ad morem nivis ex aere decidentis. 16 Licuit ergo in umbra pugnare, quod dixit Lacon. 17 Obtegitur. 18 Telorum. 19 In hastas mutuas. 20 Videtur hic esse Orphitus. Ænea favens, cui a se interfecto infra insultat Camilla: *Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?* 21 Dejecti mutuo impetu. 22 Pertracta. 23 Equorum, quaternis pedibus currentium. 24 Mutuo occurrentibus. 25 Equo. 26 Pilæ ferræ vel plumbeæ sive glandulæ a machina bellica actæ. 27 Se, id est, præcipitatur, præceps ruit. 28 Illico, ut viderunt Aconteum excussum. 29 Attonitæ sunt. 30 Latinorum. 31 In fugam. 32 Retro agunt, non abjiciunt, scuta sua levia. 33 Fugiunt Latini morte Acontei. 34 Persequuntur sic arte fugientes. 35 Principium tenens. 36 Equitum Latinorum. 37 Immittit, contra hostes inducit. 38 Trojanos. 39 Resumptis viribus: *vel*, quia fugam ex arte & consilio simularant. Al. *versique*, sc. in persequentes.

1 Equo-

Clamorem tollunt, & mollia 1 colla reflectunt.
2 Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
Qualis ubi 3 alterno procurrens gurgite 4 pontus
5 Nunc ruit ad terras, 6 scopulosque superjacit undam
7 Spumeus, 8 extremamque 9 sinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque æstu revoluta resorbens
Saxa fugit, littusque 10 vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia 11 versos:
Bis 12 rejecti 13 armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquam congressi in prælia, totasque
14 Implicuere inter se acies, 15 legitque virum vir;
Tum vero & 16 gemitus morientum, & sanguine in 17 alto
Armaque, corporaque, & permisti cæde virorum
Semianimes volvuntur equi: pugna 18 aspera surgit.
19 Orsilochus Remuli, (quando 20 ipsum horrebat adire,)
Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit.
21 Quo sonipes ictu furit 22 arduus, altaque jactat
Vulneris impatiens arrecto pectore crura.
Volvitur 23 ille 24 excussus humi: 25 Cathyllus Jolan,
Ingentemque animis ingentem corpore & armis
Dejicit Herminium, nudo cui vertice fulva
26 Cæsaries, nudique humeri, nec 27 vulnera 28 terrent;
29 Tantus in 30 arma patet. Latos huic hasta per armos

Acta

1 Equorum. 2 Trojani, qui prius insecuti erant. 3 Alternis fluctibus, æstu reciproco fluens refluensque. 4 Mare. 5 Aliquando. 6 Jacit undam super scopulos. 7 Spumosus, 8 Profundissimam, remotissimam. 9 Curvatione & flexu undarum. 10 Labens ipse per vadum Hypallage. 11 In fugam. 12 Repulsi, 13 Rutulorum. 14 Stataria jam prælio & manu conferta. 15 Quisque sibi hostem ex adverso eligit cum quo confligerat. 16 Auditi aut facti sunt. 17 Profundo & denso. 18 Quia neutri cedebant. 19 Thuscus ille. 20 Orsilochum formidabat invadere lancea. 21 Patem in equo Mezentii casum habes lib. 10. sub finem. 22 Erecta cervice. 23 Orsilochus. 24 Ab equo. 25 Frater Cotæ. 26 Erat. 27 Tela, quibus vulnera fiunt. 28 Eum. 29 Epiphonema in hominis infractum animi robur. 30 Contra tela hostilia.

1 Ic-

Acta tremit, 1 duplicatque virum 2 transfixa dolorem.
Funditur ater ubique cruor, 3 dant funera ferro
Certantes, 4 pulchramque petunt per vulnera mortem.
5 At medias inter cædes exultat 6 Amazon,
Unum exerta latus pugnæ, 7 pharetrata Camilla:
Et 8 nunc 9 lenta manu spargens hastilia 10 densat,
Nunc validam dextra rapit indefessa 11 bipennem.
Aureus ex 12 humero sonat arcus, & 13 arma Dianæ.
14 Illa etiam, si quando 15 in tergum pulsa recessit,
Spicula 16 converso 17 fugientia dirigit arcu.
At 18 circum 19 lectæ 20 comites, Latinaque virgo,
Tullaque, & ætatam quatiens Tarpeja securim,
21 Italides; 22 quas ipsa 23 decus sibi 24 dia Camilla
Delegit, pacisque bonas, bellique ministras.
25 Quales 26 Threiciæ cum flumina 27 Thermodontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum 28 Hippolyten, seu cum se 29 Martia 30 curru
Penthesilea 31 refert, magnoque ululante tumultu,
Fœminea exultant 32 lunatis agmina peltis.
33 Quem telo primum, quem postremum 34 aspera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?



1 Ingeminat dolorem a vulnere duplici, quia transfixa. 2 Secundum humerum penetrans. 3 Efficiunt. 4 Honorabilem. *Æn.* 2. *pulchrumque mori succurrit in armis.* 5 Refert pugnam & variam stragem Camillæ. 6 Tanquam Amazon, Amazonidum morem habens lævam mammam nudans, dextram vero cauterio exustam, ut expeditius tela torqueret & sagittas mitteret. Hinc Amazon componitur ex ἀ priv. & μαζὸς, *mamma*. 7 Pharetris instructa. 8 Aliquando. 9 Flexibilia. 10 Multiplicat ea. 11 Securim duas pinnas habentem. 12 Ejus. 13 Sagittæ. 14 Camilla. 15 Retrorsum. 16 In hostem. 17 Cum ea; *vel*, ipsa fugiens. Parthorum more, qui *mittunt post terga sagittas*. 18 Camillam. 19 Delectæ ad hoc munus, *sc. erant*. 20 Camillæ. 21 In Italia ortæ fœminæ. 22 Italidas. 23 Ad decus, ad ornamentum. 24 Generosa. Al. *dura*. 25 Existentes tales, *quales* &c. 26 In Thracia olim residentes. 27 Fluminis Thraciæ, hodie *Formon*. 28 Hippolyte & Penthesilea sorores erant; reginæ Amazonum: illa Theseo, ex quo Hippolytum peperit; hæc bello Trojano nobilitata. 29 Bellatrix, bellicosa. 30 De quo pugnaverat. 31 E pugna. 32 Cetris seu brevibus scutis in formam lunæ incisis, aut lunam semiplenam referentibus. 33 *Ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάριξεν;* Hector. 5. Il. Homeri. 34 Acris & strenua Camilla.

Eunæum 1 Clytio 2 primum patre: cujus 3 apertum
4 Adversi longa transverberat 5 abiete pectus.
Sanguinis 6 ille 7 vomens rivos cadit, atque cruentam
8 Mandit humum, moriensque suo se in 9 vulnere versat.
10 Tum Lirin, Pagasumque 11 super: quorum 12 alter 13 habenas
14 Suffosso revolutus equo dum colligit, 15 alter
Dum 16 subit, ac dextram 17 labenti 18 tendit 19 inermem,
Præcipites pariterque ruunt. His 20 addit Amastrum
21 Hippotaden, 22 sequiturque incumbens eminus hasta
Tereaque, Harpalycumque, & Demophoonta, Chrominque:
Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
Tot Phrygii cecidere viri. Procul 23 Orphytus armis
24 Ignotis, & equo 25 venator 26 Japyge fertur:
27 Cui 28 pellis latos humeros erepta juvenco
29 Pugnatori operit: 30 caput ingens oris 31 hiatus,
Et 32 malæ texere lupi cum dentibus albis,
33 Agrestisque manus armat sparus. 34 Ipse 35 catervis
36 Vertitur in mediis, & toto vertice 37 supra est.
Hunc illa 38 exceptum (39 neque enim labor agmine verso)
Trajicit, & super hæc inimico pectore fatur:

*Pars II.* P r Syl-

1 Cui Clytius erat pater. 2 Il-la dejicit. 3 Nudatum. 4 Ex adverso stantis. 5 Hasta abiegna. 6 Eumenius. 7 Æn. 9. *Purpuream vomit ille animam*: & l. 9. de Euryalo moriente: *Volvitur ille, vomens calidum pectore flumen*. 8 Mordicus oppetit. Sic supra: *Humum semel ore momordit*. 9 Sanguine. 10 Deinde deiicit. 11 Eumeniam 12 Prior Liris. 13 Equi. 14 Transfosso. 15 Posterior Pagasus. 16 Succurrit, & se ad sustentationem ruentis inclinat, 17 Liri, 18 Extendit, porrigit. 19 Parum efficacem, nihil proficientem. 20 Camilla. 21 Hippotæ filium. 22 Prosequitur.

23 Tyrrhenus ille. 24 Novis, insuetis, quæ mox numerantur: pro lorica tergus aurinum, pro galea lupi caput, pro hasta sparus. 25 Quo venari solitus erat. 26 Apulo, Apulia *Iapygia* dicta fuit. 27 Orphyto. 28 Lorica ex corio juvenci conserta. 29 Bellatori. 30 Et cui. 31 Rictus. 32 Maxillæ. 33 Et cui telum rusticum &c. 34 Pugnator Orphitus. 35 Suis aut Rutulorum. 36 Agit. 37 Omnes, id est, eminet. 38 Fraude circumventum, cum in se irrueret. 39 Quod illi non difficile erat, toto agmine in fugam converso unaque Orphito.

1 An

1 Sylvis te, 2 Tyrrhene, feras agitare putasti?
Advenit qui vestra dies 3 muliebribus armis
Verba redargueret. 4 Nomen tamen haud leve 5 patrum
6 Manibus hoc referes telo 7 cecidisse Camillæ.
8 Protinus Orsilochum, & Buten, duo maxima Teucrum
Corpora: sed Buten 9 adversum cuspide 10 figit
Loricam galeamque inter, qua colla 11 sedentis
Lucent, & lævo dependet 12 parma lacerto.
13 Orsilochum 14 fugiens, magnumque agitata per 15 orbem
16 Eludit 17 gyro interior, 18 sequiturque sequentem.
Tum validam perque arma 19 viro, perque ossa securim,
Altior insurgens, oranti & multa precanti
20 Congeminat vulnus: 21 calido rigat ora cerebro.
Incidit 22 huic, subitoque aspectu territus 23 hæsit:
24 Apenninicolæ bellator filius Auni,
25 Haud Ligurum extremus, 26 dum 27 fallere fata sinebant.
28 Isque ubi se nullo jam cursu evadere 29 pugna
Posse, neque 30 instantem 31 reginam avertere cernit;
32 Consilio versare dolos ingressus & astu,

In-

1 An utique putabas tibi venatori rem esse cum feris? est cum viris, imo cum femina: eaque, cujus manu cecidisse tibi laudi erit, & apud inferos solatio. 2 Orphite. 3 A virgine bellatrice. 4 Laudem gravem & magni momenti. 5 Majorum tuorum. 6 Ad manes. 7 Quod occisus sis telo meo, cujus nomen iam inditum est. 8 Statim, post Orphiti necem. Prosequitur reliquam Camillæ pugnam, & quam fecerit stragem. 9 Ex adverso stantem. 10 Transfigit Camilla. Al. figit. 11 Sessoris, equitis. 12 Scutum. 13 Et fixit. 14 Cum fugam simularet. 15 Circuitum. 16 Eum. 17 Breviori sc. circulo seu revolutione & recursu & ad centrum tendente: revertendi sc. animo, illumque ex compendio adoriendi. 18 Quod necesse est in circulo redeuntibus: quia uterque alternus sequebatur. Unde Ovid. *Volvitur Ixion, & se sequiturque fugitque.* 19 Orsilocho figit. 20 Multiplicat. 21 Recenter effuso. 22 In hanc virginem. 23 Restitit. 24 Appenninum montem incolentis. Liguria majore ex parte Appennino monti subjacet. 25 Bellator non vilissimus, sed inter primos Ligurum. 26 Donec. 27 Uti fallaciis in bello. 28 Aunus, filius Auni. 29 Ut 10. Æn. *tempus desistere pugnæ.* Al. *pugnam*, vel *Pugna*. 30 Insequentem eum. 31 Camillam. 32 Conatus tractare dolos providentia & calliditate.

1 Es-

Incipit hæc: Quid 1 tam egregium si femina forti
Fidis 2 equo? dimitte 3 fugam, & te comminus 4 æquo
Mecum crede solo, pugnæque accinge 5 pedestri,
Jam nosces, 6 ventosa 7 ferat cui gloria 8 laudem.
9 Dixit: at 10 illa 11 furens, acrique accensa dolore,
Tradit equum 12 comiti, paribusque 13 resistit in armis
Ense 14 pedes nudo 15 puraque interrita palma.
At 16 juvenis, 17 vicisse dolo ratus, avolat ipse,
(Haud 18 mora) 19 conversisque 20 fugax aufertur habenis,
21 Quadrupedemque citum 22 ferrata calce fatigat,
23 Vane Ligur, frustraque animis elate 24 superbis,
Nequidquam 25 patrias tentasti 26 lubricus artes:
Nec fraus te 27 incolumem fallaci perferet 28 Auno.
Hæc fatur virgo, & 29 pernicibus 30 ignea plantis
Transit equum cursu, frænisque 31 adversa prehensis
32 Congreditur, pœnasque 33 inimico ex sanguine sumit.
34 Quam facile accipiter saxo 35 sacer ales ab alto



1 Esse putans tam excellens facinus. 2 Quo avehi posse speras. 3 Equum fugæ præsidium & spem. 4 Committe te terræ æqualiter utrique ad certamen congruæ. 5 Quæ fit a peditibus. 6 Vana, inanis more venti. 7 Afferat. 8 Id est, cedat in laudem. Al. *fraudem*, id est, damnum, perniciem. 9 Aunus. 10 Camilla. 11 Ira. 12 Suæ. 13 Astat congredi parata. Al. *resistit*. 14 Pedestris. 15 Sola sine alio munimento, *vel*, nondum depicta aliquo insigni. Jam enim primum in bella descenderat Camilla, necdum specimen aliquod virtutis ediderat, quo palma insigniri mereretur. 16 Aunus. 17 Evasisse illam, se votum obtinuisse. 18 Fit. 19 Ad nutum, id est, facta plena potestate. 20 Ut fugax vel fugiens. 21 Equum celerem. 22 Ferreo calcari munita. 23 Inanis, mentiens in factis & verbis. Nam Ligures, qui Appeninum tenuerunt, latrones, insidiosi, fallaces, mendaces fuerunt. 24 Quod sic viceris per fraudem evadens. 25 Patris tui, id est, fraudulenta. 26 Fallax, & ut anguilla lubrica elabi sperans, mobilis. 27 Salvum. 28 Patri. 29 Velocibus. 30 Citato cursu & quasi igneo levis, ipsum equitem anteverit, de Camillæ pernicitate dictum 7. lib. sub finem. *Illa vel intacta segetis per summa volaret, &c.* 31 Ex adverso veniens & opposita equo, quem præverterat. 32 Cum Auno. 33 Auni se. 34 Tam facile, *quam*, &c. Comparatione victoriæ celeritatem amplificat. 35 Marti consecratus, ut Aquila Jovi, Columba Veneri, Pavo Junoni. Huic avi nativum odium, & internecinum bellum est cum aquila. Ovid. 1. Trist. el. 1. *Terretur minimo pennæ stridore columba Unguibus, accipiter, saucia facta tuis.*

Conſequitur pennis 1 ſublimem in nube columbam,
Comprenſamque 2 tenet, 3 pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor, & vulſæ labuntur ab 4 æthere plumæ.
At 5 non 6 hæc nullis 7 hominum ſator, atque Deorum
Obſervans oculis ſummo ſedet altus Olympo.
8 Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia ſæva
9 Suſcitat, & ſtimulis 10 haud mollibus 11 incitat iras.
Ergo inter cædes, 12 cedentiaque 13 agmina, Tarchon
Fertur equo, variiſque inſtigat 14 vocibus 15 alas,
16 Nomine quemque 17 vocans, 18 reficitque in prælia 19 pulſos.
20 Quis metus, o 21 nunquam doliturі, o ſemper 22 inertes
Tyrrheni, quæ tanta 23 animis ignavia venit?
24 Fœmina 25 palantes agit, atque 26 hæc agmina 27 vertit?
28 Quo ferrum? quidve hæc gerimus tela 29 irrita dextris?
At non in 30 venerem ſegnes, 31 nocturnaque bella,
Aut, ubi curva 32 choros indixit tibia Bacchi,
33 Expectare dapes, & 34 plenæ pocula menſæ.
35 Hic amor, 36 hoc ſtudium, 37 dum 38 ſacra 39 ſecundus haruſpex

Nun-

1 In ſublimi volantem. 2 Columbam. 3 Unguibus eam viſceribus ſpoliat. 4 Ubi columbam deprehendit & eviſceravit. 5 Non negligentibus, ſed diligentibus & certis. 6 Quæ Camilla geſſerat. 7 Jupiter. 8 Tyrrhenorum ducem. 9 Occulta inſpiratione. 10 Duris & acribus. 11 Al. *incitat iras*, id eſt, indignationem & ulciſcendi animum. 12 Terga dantia, id eſt, inter occiſos & fugientes. 13 Perditum. 14 Cohortationibus. 15 Equitum. 16 Proprio. 17 Compellans. 18 Inſtaurat. 19 Prius. 20 Qualis, vel quantus. 21 Stupidi dolorem non ſentientes, ſemper toleraturi tantam ſtragem tantumque dedecus. 22 Ignavi, ſine arte. 23 Veſtris. 24 Una. 25 Vos oberrantes, ut ſtolida pecora, fugat? A turpi, 26 Tanta. 27 In fugam. 28 Ad quem uſum geritis gladium? 29 Inutilia vobis, cum fugiatis omnes unam feminam. 30 Amores, id eſt, non ſoletis ſic feminas fugere, rem Veneream cum eis habituri, ut nunc unam fugitis. 31 Quæ cum puellis geruntur in cubiculis. 32 Bacchantium. 33 Obſervate. 34 Qualia ſolent propinari in cœna opipara & plena. 35 In hac re eſt vobis amor. 36 Hæc diſciplina, hæc militia veſtra eſt. 37 Donec. 38 Secunda. 39 Secunda & proſpera nuntiaturus.

1 Ubi

Nuntiet, ac 1 lucos 2 vocet hostia pinguis in altos.
Hæc 3 effatus, equum in 4 medios moriturus & 5 ipse
Concitat, & Venulo adversum se 6 turbidus 7 infert,
Direptumque ab equo dextra complectitur hostem,
Et gremium ante suum multa vi concitus 8 aufert.
9 Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Convertere oculos. Volat 10 igneus æquore Tarchon,
Arma 11 virumque ferens: tum summa 12 ipsius ab hasta
Defringit ferrum, & partes 13 rimatur 14 apertas,
Qua vulnus 15 lethale ferat: contra 16 ille repugnans
17 Sustinet a 18 jugulo 19 dextram, & vim viribus 20 exit.
Utque volans alte 21 raptum cum fulva draconem
Fert aquila, 22 implicuitque pedes, atque unguibus hæsit:
23 Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque 24 horret 25 squamis, & sibilat ore,
26 Arduus insurgens, 27 illa 28 haud minus 29 urget adunco
30 Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam 31 Tiburtum ex 32 agmine Tarchon
Portat 33 ovans. 34 Ducis exemplum eventumque secuti
35 Mæonidæ 36 incurrunt. Tum 37 fatis debitus Arnus

 Ve-

1 Ubi sacris diebus epulabantur postea Romani. 2 Vos. 3 Tarchon. 4 Hostes. 5 Eo consilio, ut mortis discrimina adiret. 6 Commoto animo, vel terribilis. 7 Al. *offert*. 8 Ipsum. 9 A Tyrrhenis. Hoc est, quod alibi dixit: *It clamor cœlo*. 10 Cursu citatus celeri: ut modo de Camilla. 11 Venulum. 12 Venuli. 13 Diffindens scrutatur. 14 Nudatas. 15 Mortiferum. 16 Venulus obluctans, ne occidatur. 17 Seorsum tenet. 18 Sup. 19 Tarchontis. 20 Evitat, aut etiam evitare laborat: sic de Entello lib. 5. *Corpore tela, modo atque oculis vigilantibus exit*. 21 A se. 22 In draconem. 23 Vulneratus ab unguibus. 24 Fit asper ac rigidus. 25 Ejus. 26 Desuper. 27 Aquila. 28 Imo plus. 29 Serpentem. 30 Ut evadat. 31 Tiburtinorum. 32 Toto. 33 Exultans. 34 Tarchontis ductum, & virtutem & felicitatem. 35 Tyrrheni, Tarchontis socii, ex Mœonia, id est, Lydia oriundi. Lib. 8. Mœonia *delecta juventus*. 36 Impetum faciant. 37 Destinatos fataliter ad mortem. Fatale enim erat, ex mandato Dianæ, ut supra, mori illum, quisquis Camillam interficeret.

1 Pe-

Velocem jaculo, & multa 1 prior 2 arte Camillam
Circuit, & 3 quæ sit 4 fortuna 5 facillima, tentat.
6 Qua se cumque furens medio tulit 7 agmine virgo,
Hac Aruns 8 subit, & tacitus 9 vestigia 10 lustrat:
Qua victrix redit 11 illa, pedemque ex hoste reportat,
Hac 12 juvenis 13 furtim celeres detorquet 14 habenas.
Hos 15 aditus, jamque hos aditus, omnemque 16 pererrat
Undique 17 circuitum, & 18 certam quatit 19 improbus 20 hastam.
21 Forte sacer 22 Cybele Cloreus, olimque sacerdos,
Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
23 Spumantemque agitabat equum, 24 quem pellis ahenis
25 In plumam squamis 26 auroque inserta 27 tegebat.
28 Ipse, 29 peregrina ferrugine 30 clarus & ostro,
Spicula torquebat Lycio 31 Gortynia 32 cornu:
Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
33 Cassida: tum 34 croceam chlamydemque, 35 sinusque 36 crepantes

Car-

1 Peritior. 2 Frande & quasi ex insidiis: non ausus congredi. 3 Quæ Offeratur occasio, qua citius & tutius eam intercipere posset. 4 Adoriendi Camillam. 5 Maxime opportuna. 6 Quacumque via. 7 Per medium agmen. 8 Clam & successive subsequitur. 9 Ejus. 10 Observat. 11 Camilla. 12 Aruns. 13 Clam 14 Quibus celeriter utebatur. 15 Accessus ad Camillam. 16 More errantium circumvagatur. 17 Quem Camilla feecrat. 18 Inevitabilem. 19 Improbandus; quia nimium avidus & insidiosus. 20 Quam missurus est in Camillam 21 Cum Camilla occurret. In hac parte describit, necem Camillæ ab Arunte illatam, dum ardentior atque incautior Chlores sacerdotem Cybeles insequitur. 22 Consecratus Cybelæ. Al. Cybelo, nempe ut mons pro numine, quod ibi colitur, ponatur. 23 Animosum. 24 Equum. 25 Inemorem plumatem. 26 Squamis æneis constructa. 27 Id est, habebat pro cooperimento tegmen ex pelle, cui insertæ erant squamæ æreæ, & aureæ in morem plumarum ac squamarum piscium se mutuo tegentes. 28 Chloreus eques erat. 29 Hispana ferrugine & ostro, proprie: utroque claruit enim Hispania ferro & cocco, ut & velleribus nativi ferruginei coloris, lib. 9. *ferrugine clarus Ibera*. 30 Insignis. 31 Cretensia; *Gortinæ* enim urbs Cretæ, sagittandi arte nobilis. 32 Arcu. 33 Cassis aut galea. 34 Crocei coloris. 35 Laxas vestes per sinum diffluentes ex carbaso eactas. 36 Quia auro rigebant.

1 In-

Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
1 Pictus acu tunicas, & 2 barbara 3 tegmina crurum.
4 Hunc virgo; sive ut 5 templis præfigeret arma
Troja, 6 captivo sive ut se ferret in auro
Venatrix, 7 unum ex omni certamine pugnæ
8 Cæca sequebatur, totumque 9 incauta per agmen
10 Fœmineo prædæ & spoliorum ardebat amore.
Telum ex insidiis 11 cum tandem 12 tempore capto
Concitat; & superos Aruns sic voce precatur:
13 Summe Deum, sancti custos 14 Soractis Apollo,
Quem 15 primi colimus, cui 16 pineus ardor acervo
Pascitur, & 17 medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia 18 pruna;
Da, Pater, hoc nostris aboleri 19 dedecus 20 armis.
Omnipotens. Non exuvias, 21 pulsæve trophæum
Virginis, aut spolia ulla peto. Mihi 22 cætera laudem
Facta 23 ferent. Hæc dira meo 24 dum vulnere 25 pestis
Pulsa cadat, patrias 26 remeabo inglorius urbes.
27 Audiit, & 28 voti Phœbus succedere partem
29 Mente dedit, 30 partem volucres dispersit in auras.
Sterneret ut subita turbatam morte Camillam.
Annuit oranti: reducem ut 31 patria alta 32 videret,
Non 33 dedit; inque 34 Notos 35 vocem vertere procellæ.



1 Indutus tunicam Phrygia pictam arte & acu. 2 Externa. 3 Ut octeas, vel braccas. 4 Chloream sacerdotem. 5 Templo Dianæ. A causa finali. 6 In vestibus ac armis aureis ab hoste detractis. 7 Solum inter omnes in pugna certantes. 8 Cupidini potiundi horum spoliorum. 9 Al. *incauta*. 10 Vehementi. 11 Al. *cui*, id est, Camillæ moranti. 12 Opportunitate capta. 13 Duo precatur, ut Camillam sternat, & in patriam redeat. 14 Montis Herpinorum. 15 Præcipui. 16 Pyra e prunis pineis acervatim aggeritur, id est, qui tibi ingentem pyram extruimus. 17 Nos cultores tui incedimus illæsi per medium ignem super prunas. 18 Carbone. 19 Quod a virgine superamur tot viri. 20 Hoc telo. 21 Occisæ. 22 Quæ post hac facturus sum. 23 Afferant. 24 Dummodo. 25 Camilla, ut pestis multos interimens. 26 Repetam sine gloria. Soracte. 27 Preces Aruntis. *Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν*. Il. 28 Annuit sc. de occidenda Camilla, abnuit de redeundo in patriam. 29 Secundum mentem & voluntatem eius. 30 Voti partem irritam fecit, ventis itaque dedit, negavit sc. reditum in patriam. 31 Assensus est Arunti. 32 Aruntem. 33 Concessit. 34 Ventus. 35 Preces.

Ergo, ut missa 1 manu sonitum dedit hasta per auras,
Convertere 2 animos 3 acres, oculosque 4 tulere
Cuncti ad 5 reginam Volsci. Nihil ipsa nec auræ,
Nec sonitus 6 memor, aut venientis ab æthere teli,
Hasta sub 7 exertam donec perlata 8 papillam
9 Hæsit, 10 virgineumque alte bibit acta cruorem,
11 Concurrunt trepidæ 12 comites, 13 dominamque ruentem
Suscipiunt. Fugit ante omnes 14 exterritus Aruns,
15 Lætitia mistoque metu; nec jam amplius hastæ
Credere, nec telis occurrere 16 virginis audet.
Ac velut 17 ille, prius quam tela inimica sequantur,
Continuo in montes sese 18 avius abdidit altos,
Occiso pastore, 19 lupus, magnove juvenco,
Conscius audacis facti, caudamque 20 remulcens
21 Subjecit 22 pavitantem utero, sylvasque petivit:
Haud secus ex oculis se 23 turbidus abstulit Aruns,
24 Contentusque fuga mediis se immiscuit armis.
25 Illa manu moriens telum 26 trahit; ossa sed inter
Ferreus ad costas 27 alto stat vulnere 28 mucro.
Labitur exanguis: labuntur 29 frigida letho
Lumina. Purpureus 30 quondam color 31 ora reliquit.
Tum sic expirans, Accam ex 32 æqualibus unam,
Alloquitur (fida ante alias quæ sola Camillæ,
Quicum 33 partiti curas), atque hæc ita fatur:

1 Ha-

1 Aruntis. 2 Ad stridorem hastæ. 3 Al. acies, sc. Volscorum. 4 Direxerunt. 5 Camillam. 6 Fuit. 7 Abscissam more Amazonum, erga sinistram, ut sit habilis sagittationi. Vide supra hoc lib 8 Mamillæ partem, quæ lactantibus immittitur. 9 Infixa est. 10 Et tincta est cruore Camillæ virginis. Pathos a sexu. 11 Refert fugam Aruntis, & ultima verba morientis Camillæ. 12 Latina. Acca, & reliquæ. 13 Reginam. Camillam. 14 Tanto facinore. 15 Habens lætitiam admixtam metuit: quia lætus erat de morte, sed metuebat ultionem. 16 Camillæ, lethaliter vulneratæ. 17 Sævissimos. 18 Existens, sine via, id est, nullam viam tenens, sed, qua datur, fugiens. 19 Aruntem lupo comparat. 20 Demittens & subter alvum retrahens. 21 Eam. 22 Ipse pavitans. 23 Turbatus metu & lætitia. 24 Non attendens ad protectionem sui, sed soli fugæ intentus. 25 Camilla. 26 Extrahit. 27 Profundo. 28 Acumen hastæ. 29 Oculi morientes. 30 Dum vivens, valensque esset. Pathos ab ætate & forma. 31 Ejus. 32 Comitis & sodalibus. 33 Solebat partiri, partiebatur, communicabat.

1 Ad

1 Hactenus, Acca soror, 2 potui; nunc vulnus acerbum
3 Conficit, & 4 tenebris nigrescunt omnia 5 circum.
Effuge, & hæc 6 Turno mandata 7 novissima perfer:
Succedat 8 pugnæ, Trojanosque 9 arceat urbe.
Jamque vale. Simul his dictis linquebat 10 habenas
Ad terram non 11 sponte fluens: Tum frigida toto
Paulatim 12 exsolvit se corpore, 13 lentaque colla.
Et 14 captum letho posuit caput arma relinquens:
15 Vitaque cum gemitu fugit 16 indignata sub umbras.
Tum vero immensus 17 surgens 18 ferit aurea 19 clamor
Sidera: dejecta 20 crudescit pugna Camilla;
21 Incurrunt 22 densi, simul omnis copia Teucrum,
Tyrrhenumque duces, 23 Evandrique Arcades alæ.
24 At 25 Triviæ custos 26 jamdudum in montibus 27 Opis
28 Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas:
Utque procul medio juvenum in clamore furentum
Prospexit 29 tristi 30 mulctatam morte Camillam,
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu nimium, virgo, nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata 31 lacessere bello!
Nec tibi 32 desertæ in dumis coluisse Dianam

P 5 Pro-

1 Ad hanc usque ætatem. 2 Bello potens sui. 3 Interficit. Proprie hoc verbum convenit gladiatoribus iis, qui gravissimis vulneribus se mutuo dilaniant. Vide quæ nos ad Sal. pag. 145 4 Caligine mortis. 5 Me. 5 Ad Turnum. Sui secura, de publico sollicita, ad Turnum mittit mandata. 7 Ultima. 8 Ad pugnam. 9 Depellat Laurolavinio. 10 Equi. 11 Ultro, sicut prius, cum Turno obviam veniret. 12 Animam exhalat. 13 Flexibilia, vigore defecta: *Inque humeros cervix collapsa recumbit*, lib. 9 Pathos ab habitu. 14 Interceptum morte inclinavit. 15 Anima, qua vivebat. Hoc etiam versu librum duodecimum clausit. 16 Quod ante diem cogebatur exire. 17 Oriens. 18 Extenditur usque ad sidera. 19 Trojanorum exultantium ob interfectam Camillam. 20 Crudelior fit cæde multorum. 21 In Volscos & cæteros hostes 22 Stipati & agminatim irruentes. 23 Et milites leves, quos Evander Arcas cum Pallante filio suo miserat. 24 Redit ad narrationem necis Aruntis ab Opi interfecti sagittis Dianæ. 25 Ministra Dianæ, cui ultio Camillæ mandata. Macrob. lib. 3. cap. 6 26 Ab eo tempore quo a Diana demissa erat. 27 Sic dicta quod ejus auxilio vita humana adjuvetur. 28 Ut melius prospiceret. 29 Quia insidiosa. 30 Afflictam. 31 Provocare. 32 In silvis degenti, solitariæ

1 Ve-

Profuit, aut 1 nostras humero gessisse pharetras:
Non tamen 2 indecorem tua te 3 regina relinquet
Extrema jam in morte; neque hoc 4 sine nomine lethum
Per gentes 5 erit, 6 aut famam patieris inultæ.
Nam quicumque tuum 7 violavit vulnere corpus,
Morte luet 8 merita. Fuit ingens 9 monte sub alto
Regis 10 Dercenni terreno ex aggere 11 bustum
Antiqui 12 Laurentis, 13 opacaque ilice tectum.
14 Hic Dea se primum 15 rapido pulcherrima nisu
Sistit, & Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Ut 16 vidit fulgentem armis, ac 17 vana tumentem;
Cur, inquit, 18 diversus abis? huc dirige gressum,
Huc periture veni: capias ut 19 digna 20 Camillæ
Præmia. 21 Tune 22 etiam telis moriere Dianæ?
23 Dixit, & aurata volucrem 24 Threissa sagittam
Deprompsit pharetra, 25 cornuque 26 infensa tetendit,
Et 27 duxit 28 longe, donec curvata 29 coirent
Inter se 30 capita, & manibus jam tangeret 31 æquis.
Læva aciem 32 ferri, dextra 33 nervoque papillam.
Extemplo teli stridorem aurasque sonantes
Audiit una Aruns, hæsitque in corpore ferrum.
34 Illum expirantem socii atque 35 extrema gementem

1 Ob-

1 Venatorias. 2 Sine decore. 3 Diana. 4 Innobile, imo gloriosum. 5 Divulgabitur. 6 Id est, ultio fiet de te. 7 Vulneravit. 8 Indecora, qualem meruit: quia insepultus relinquetur. 9 Aut enim sub montibus, aut domibus veteres sepeliebantur. 10 Regis forte antiqui Aboriginum, vel urbis Laurentis; qui certe deest lux historiæ. 11 Sepulchrum, continens cineres corporis combusti. 12 Soli. 13 Ramosa & umbrosa. 14 Sub hac ilice. 15 Conatu celeri. 16 Illum. 17 Vano Camillæ a se interemptæ honore tumidum. 18 A nobis. 19 Te. 20 Pro Camillæ morte. 21 Usque adeo gloriosæ mortis te furiavit ambitio, ut Dianæ telis perire cuperes, violata, cæsaque ipsius ministra. 22 Respicit ad Niobes sobolem, quæ telis Dianæ confixa periit. 23 Opis. 24 Tanquam Threissa venatrix sagittandi arte nobilis. 25 Arcum. 26 Arunti. 27 Sinuavit. 28 A chorda. 29 In circuli formam. 30 Arcus extremitates. 31 Æqualiter extensis. 32 Sagittæ seu cujus ferrum perveneat ad sinistram, qua arcum tenebat. 33 Chorda ex nervo facta. 34 Aruntem efflantem animam. 35 Mala mortis.

1 Dia-

1 Obliti, ignoto camporum in pulvere 2 linquunt:
Opis ad 3 æthereum 4 pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amissa, 5 levis ala Camillæ:
6 Turbati fugiunt Rutuli, 7 fugit 8 acer Atinas;
9 Disjectique duces, 10 desolatique manipli,
Tuta petunt, & equis 11 aversi ad 12 mœnia tendunt.
Nec quisquam instantes Teucros, lethumque ferentes
Sustentare valet telis, aut 13 sistere contra.
Sed 14 laxos referunt humeris 15 languentibus arcus,
16 Quadrupedumque 17 putrem cursu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis, & e 18 speculis percussæ pectora matres
Fœmineum 19 clamorem ad cœli sidera tollunt.
Qui cursu 20 portas primi irrupere patentes,
Hos inimica super 21 mixto premit agmine 22 turba:
Nec miseram effugiunt mortem, sed 23 limine in ipso,
Mœnibus in patriis, atque intra 24 tuta domorum,
Confixi 25 exspirant animas. Pars claudere portas;
Nec sociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere 26 orantes: 27 oriturque miserrima cædes
Defendentum armis 28 aditus, inque 29 arma 30 ruentum.
Exclusi ante oculos, lacrymantumque ora parentum,
31 Pars in 32 præcipites 33 fossas, urgente 34 ruina,
Volvitur: 35 immissis pars 36 cæca & concita frenis

P 6 1 Arie-

1 Diana id procurante. 2 Eum. 3 Cælestem, unde demissa erat, dicente Diana. *Labere Nympha polo*. 4 Alis assumptis. 5 Agilis & inconstans. 6 Consternati. 7 Tamen. 8 Quamvis strenuus. 9 A statione sua. 10 Singuli relicti sine consolatione. 11 A facie hostium. 12 Urbis. 13 Firmare gressum contra irruentes Teucros. 14 Solutos, non amplius tensos. 15 Laxis & lassis, languente animo. 16 Equorum. Sic lib. 8. *Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum*. 17 Resolutum in pulverem. 18 Unde speculabantur occursum & fugam suorum. 19 Ejulatum. 20 Pathos a loco; ut annotavit Macrob. Sat. lib. 4 cap 3. 21 Confuso. 22 Hostium persequentium. 23 Urbis. 24 Tecta. 25 Efflant. 26 Socios. 27 Surgit & fit. 28 Urbis. 29 Quæ tenebant contra hostem. 30 Cadentium. 31 Exclusorum. 32 Declives, in quas quia potest præcipitari. 33 Vallorum aut mœnium. 34 Irruptione irruentium, multitudine cadentium. 35 Equis. 36 Improvida & festina.

1 Mo-

1 Arietat in portas, & 2 duros obice postes.
Ipsæ de muris summo certamine matres,
(3 Monstrat amor verus patriæ) ut videre 4 Camillam,
Tela manu 5 trepidæ jaciunt; 6 ac robore duro
Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
7 Præcipites, 8 primæque mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in 9 silvis sævissimus implet
10 Nuntius, & 11 juveni ingentem 12 fert 13 Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies, 14 cecidisse Camillam,
15 Ingruere infensos hostes, & Marte 16 secundo
17 Omnia corripuisse, 18 metum jam ad mœnia ferri.
19 Ille 20 furens (& 21 sæva Jovis 22 sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora 23 aspera linquit.
Vix e conspectu exierat, campumque tenebat,
Cum pater Æneas, saltus 24 ingressus 25 apertos,
26 Exsuperatque 27 jugum, silvaque 28 evadit 29 opaca,
Sic ambo ad muros 30 rapidi, totoque feruntur
Agmine; nec longis inter se passibus 31 absunt.
At simul Æneas 32 fumantes pulvere campos
Prospexit longe, 33 Laurentiaque agmina vidit;
Et 34 sævum Ænean agnovit Turnus in armis,

Ad-

1 More arietis, bellici instrumenti irruit, sive insultum facit in portas clausas. Sic Plaut. in Truc. *Quis tam proterve nostras ædes arietat?* 2 Propter obicem dure obstantes. 3 Indicat ita faciendum esse. 4 Mortuam. 5 *Vel*, natura sua, *vel*, festinæ. 6 Pro ferro utuntur palis, & sudibus præustis & igne obduratis. 7 Præcipitanter in mortem ruentes. 8 Etiam prius quam viri. 9 Ubi insidias struebat. 10 Res nuntiata, aut nuntians. 11 Turno. 12 Refert. 13 Ex mandato Camillæ morientis; supra. 14 Occisam esse. 15 Impetum facere: ut ingruit *Æneas armis*. 16 Favente. 17 Loca. 18 Timeri jam etiam urbi, periculum jam ipsi urbi imminere. 19 Turnus. 20 Dolore amens. 21 Fatum inevitabile, irrevocabile. 22 Ut furore percitus, ulcisceretur Camillæ mortem, & omissa intercipiendi ex insidiis Æneæ opportunitate, laborantibus suis succurreret, neque adventum ejus expectare posset. 23 Difficilia accessu. 24 Ex silvis. 25 Insidiis jam vacantes, non, ut ante, obsessos. 26 Transcendit. 27 Montis. 28 Exit. 29 Frondibus, densa. 30 Veloces. 31 Distant. 32 Veluti fumantes a signis excitati pulveris, surgentes in cœlum, colligit hostem adesse. 33 Laurentium seu Latinorum. 34 Hostem, jamque ferocius appropinquantem muris.

1 Sc.

Adventumque 1 pedum, 2 flatusque audivit equorum:
Continuo 3 pugnas ineant, & prælia tentent,
Ni 4 roseus fessos jam 5 gurgite Phœbus Ibero
6 Tingat equos, noctemque die 7 labente reducat
Considunt 8 castris ante urbem, & mœnia 9 vallant.

1 Scil. *strepitum*. 2 Hinnitus. 3 Iniissent pugnam singularem, tentassentque prælia, nisi detinuisset utrumque nox interveniens. 4 Sol rubens sub occasum. 5 Mari seu Oceano Hispanico. *Iberus* fluvius est Hispaniæ, a quo Hispani ipsi *Iberi* dicti sunt. 6 Periphrasis occidentis Solis. 7 Occidente. 8 In tentoriis suis. 9 Circumdant vallo Turnus & Æneas.

# P. VIRGILII MARONIS
# ÆNEIDOS.
## LIBER XII.
### ARGUMENTUM.

Attritis duobus adversis præliis Latinorum viribus, animisque eorum fractis, Turnus, ubi omnem spem suam in seipso sitam videt, frustra dissuadente Latino, reginaque multis eum cum lacrymis nequicquam retinente, singulari certamine cum Ænea dimicare statuit: ejusque rei Æneam, per quemdam ex suis, Idmonem nomine, facit certiorem. Accipit conditionem Æneas, solennique utrinque sacramento fœdus sancitur. Id Junonis impulsu a Juturna Nympha, Turni sorore, in falsam Camertis imaginem conversa, perturbatur: primusque omnium Tolumnius, augur falso augurio certam suis victoriam promittens, unum ex Gylippi filiis hasta trajicit. Æneas quoque, dum subiti tumultus causam ignorans, suos revocare conatur, ab incerto auctore sagitta vulneratus, prælio excedere cogitur. Qua re intellecta, Turnus magnam sibi rei bene gerendæ occasionem oblatam ratus, ingentem hostium stragem edit. Interim Venus, decerpto ex Ida Cretensi dictamno herba, filio suo medetur. Refectis viribus Æneas, Ascanium paucis suo exemplo ad virtutem cohortatus, suis auxilio accurrit, Turnumque nominatim ad pugnam deposcit. Verum cum Turnus sui copiam non faceret (Juturna enim, quæ, excusso Metisco auriga, currum ejus moderabatur, in diversam semper partem habenas deflectens, congredi eos non patiebatur) oppugnandæ urbis consilium capit; admotoque ad mœnia exercitu, in propugnacula, proximaque ædificia ignem conjicit. Ibi Amata, cum Turnum occisum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Sagem nunciatis; cum eo rem reductam videret, ut sibi necessario dimicandum esset, nisi perpeti mallet sociorum urbem, se inspiciente, in hostium potestatem pervenire, ultro Æneam ex præscripto fœderis ad singulare certamen provocat. Ea pugna superior Æneas, cum victi hostis precibus jam pene ad misericordiam flecteretur, conspecto in humeris ejus balteo, quem occiso Pallanti Turnus detraxerat, repente ira accensus, gladio per pectus adacto, eum vita spoliat.

Turnus ut 1 infractos 2 adverso Marte Latinos
3 Defecisse videt, sua nunc 4 promissa 5 reposci,
Se

1 Valde & vere fractos. Nam in auget hoc loco. Liv. l. 3. oratio *submissa & infracta* Val. Max. lib. 4. c. 7. *Accedit huc, quod infractæ fortunæ homines magis amicorum studia desiderant, vel præsidii, vel solatii gratia*: vel, infractos, id est, nunquam antea victos, antea semper infractos & invictos. 2 Quia Martem & cæteros Deos adversos habuerant. 3 Animo despondisse. 4 De singulari certamine, quibus promiserat. Sic. lib. 11. *Ibo animis contra: vel magnum præstet Achillem.* 5 Exigi a suis victis.

1 No-

Se 1 signari oculis, ultro implacabilis 2 ardet,
Attollitque animos. 3 Pœnorum qualis in arvis
Saucius 4 ille gravi 5 venantum vulnere pectus,
6 Tum demum movet 7 arma leo; 8 gaudetque 9 comantes
Excutiens cervice toros, 10 fixumque 11 latronis
Impavidus frangit telum; & fremit ore cruento:
Haud secus 12 accenso 13 gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur 14 regem, atque ita 15 turbidus infit:
16 Nulla mora in Turno, 17 nihil est quod 18 dicta 19 retractent
20 Ignavi Æneadæ: nec, quæ 21 pepigere, 22 recusent.
23 Congredior. 24 Fer sacra, 25 pater, & concipe 26 fœdus.
Aut hac Dardanium dextra 27 sub Tartara mittam
28 Desertorem Asiæ, sedeant (spectentque Latini)
Et solus ferro 29 crimen commune refellam:
Aut habeat 30 victos; 31 cedat Lavinia conjux.
Olli 32 sedato respondit corde Latinus:
O præstans animi juvenis, quantum ipse 33 feroci
Virtute exsuperas, tanto 34 me 35 impensius æquum est

1 Con-

1 Notari oculis omnium suorum, eum alloqui non audentium, sed tacite id petentium miserabili conspectu. Unde post dicturus est: *In te ora Latini, In te oculos referunt*. 2 Excandescit. 3 Punicis. Species pro genere: sive quod in Africa propter plagæ ejus ardorem sint violentiores. 4 Sævissimus princeps ferarum. Κατ᾽ ἐξοχὴν. 5 Quod venantes fecerant. 6 Postquam vulneratus est. 7 Naturalis, id est, iram excitat arrectis jubis. 8 De futura pugna. 9 Erigens villos crispantes. 10 In pectore suo. 11 Venatoris, qui a latere, aut e latibulis adortus est eum. 12 Per iram: 13 Crescit. 14 Latinum. 15 Plenus perturbationis. Cui opponitur, *Sedato corde*, mox de Latino. 16 Paratus sum, quod excipiunt Trojani, singulare abire certamen. 17 Nulla est ratio, cur. 18 Respexit ad nuncium Æneæ. l. 11. *His decuit mecum concurrere telis*. 19 Per alium contractum revocent. 20 Inertes, & sine industria suum periculum in caput regis sui reiicientes. 21 Pacti sunt nobiscum. 22 Pacti 23 Paratus sum congredi. 24 Fer portum ad fœdus percutiendum. 25 Latine. 26 Cum Ænea dimicandi. Cujus formam habes infra. 27 Interficiam. 28 Ex Asia profugum, patriæ desertorem, imo proditorem. 29 Quod est, ab externo omnes a sedibus pelli, aut iniquas leges suscipere. 30 Omnes Q. d. aut ego occidar illius manibus. 31 Concedatur illi desertori Asiæ. 32 Tranquillo & pacato. Gravi sane consilio & rationibus adductis VII. dissuadet a μονομαχίᾳ. 33 Bellica fortitudine me excedit. 34 Ætate provectiorem 35 Diligentius.

1 Pro-

1 Consulere, atque omnes 2 metuentem 3 expendere casus.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu; nec non aurumque, 4 animusque Latino est.
Sunt 5 aliæ innuptæ Latio, & Laurentibus agris.
6 Nec genus indecores. Sine me hæc 7 haud mollia fatu
Sublatis aperire 8 dolis, simul hæc 9 animo hauri.
Me natam nulli 10 veterum sociare procorum
11 Fas erat: idque omnes 12 divique 13 hominesque canebant:
14 Victus amore tui, 15 cognato sanguine 16 victus,
17 Conjugis & mœstæ lacrymis, 18 vincla omnia rupi:
19 Promissam eripui 20 genero, atque arma 21 impia sumpsi.
22 Ex illo, qui me casus, quæ, Turne, 23 sequantur
Bella, vides; quantos 24 primus patiare labores.
25 Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
Spes Italas: 26 tecalent nostro Tyberina 27 fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes 28 ossibus albent.
29 Quo referor toties? quæ 30 mentem insania mutat?
Si Turno extincto 31 socios sum 32 accire paratus,
Cur non 33 incolumi potius 34 certamina tollo?

Quid

1 Prospicere reipublicæ. 2 Me. 3 Examinare dubios rerum eventus. 4 Liberalis, id est, juvabo te opibus meis ad alias nuptias. 5 Virgines nubiles præter Laviniam. A facultate quærendi aliam. 6 Non habentes genus inhonestum. 7 Res non leves seu trivolas ad fandum, sed graves & magni momenti. 8 Fraudibus & verborum ambagibus. 9 Omni attentione animadverte. 10 Qui prius eam conjugem petierant. 11 Fatis permissum erat. 12 Fauni oraculum & vates; redi ad lib. 7. 13 Augures & aruspices vaticinabantur illud, quod non erat fas. 14 Ego tamen contra fata & responsa Deorum victus, &c. 15 Cognatione. Venilia enim, mater Turni, erat soror Ametæ uxoris Latini. 16 Epanalepsis. 17 Amatæ. 18 Fœdera cum Ænea icta. 19 Filiam. 20 Æneæ. 21 Quod prohibentibus Diis, ea induerit. 22 Post illud tempus & factum. 23 Persequantur. 24 Præcipuus. 25 Semel, occiso Mezentio lib. 10. iterum. Camilla cæsa lib. 11. 26 Ob repetitam cladem, quasi secundo calent. 27 Flumina. 28 Nostrorum sc. qui insepulti relicti sunt. 29 In quam sententiam reducor, id est, cur semel non ausim dicere, quod sæpe sensi? 30 Ut, quod recte deliberaverim, exequi non audeam? 31 Regni. 32 Trojanos. 33 Turno. 34 Cur non dirimo litem? Argumentatur citra bellum se debuisse sibi Trojanos adjungere.

1 La-

Quid 1 consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
2 Italia, ad mortem si te (3 Fors dicta 4 refutet)
5 Prodiderim, natam & connubia nostra petentem?
Respice 6 res bello varias; miserere parentis
7 Longævi, quem nunc 8 mœstum 9 patria Ardea longe
10 Dividit. Haudquaquam 11 dictis violentia Turni
Flectitur: exsuperat magis, 12 ægrescitque 13 medendo.
Ut primum fari potuit, sic institit 14 ore:
Quam pro 15 me curam geris, hanc precor, 16 optime, 17 pro me
Deponas, lethúmque sinas pro laude 18 pacisci.
19 Et nos tela, pater, 20 ferrumque haud debile dextra
Spargimus, & 21 nostro sequitur de vulnere sanguis.
22 Longe illi Dea mater erit, quæ nube 23 fugacem
24 Fœminea tegat, & 25 vanis sese occulat umbris.
At 26 regina, 27 nova pugnæ conterrita sorte,
Flebat; & 28 ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrymas, 29 per si quis Amatæ
Tangit honos 30 animum; spes tu nunc una 31 senectæ.
32 Tu requies 33 miseræ, decus imperiumque Latini

1 Te

1 Laviniæ per Amatam. 2 Gens Itala. 3 Quod omen avertant Superi. 4 Irrita faciat. 5 Exposuerim ac porro dederim. 6 Incertos belli exitus, & quos supra dixerat casus. 7 Dauni senioris. Pathos ab ætate de quo Macrob. Sat. lib. 4. cap. 8 Propter absentiam & periculum tuum. 9 Tua. 10 Separat. 11 Latini. 12 Quæ furoris remedia sperabat Latinus, sedatam orationem & rationes ponderosissimas, adaugent illa ægrum turbatumque Turni animum. 13 Dum illi mederi conatur. 14 Expresse loqui. 15 Vita mea servanda. 16 Pater, aut rex. 17 Pro honore meo servando. 18 Eligere. 19 Etiam nos, non solum Trojani. 20 Tela robusta. 21 A nobis illato. 22 Procul erit Æneæ, nihil illi proderit, non semper eum victori eripiet Venus. Nam ut *adesse* alicui dicitur, qui eum defendit; ita *abesse* & longe esse, a quo non potest præsens auxilium sperari: Sic Flor. 1. 1. 8. Longe *illis nauticæ artes*: & 2. 6. 34. Longe *illi triplex murus*. Vide quæ nos ibid. 23 Frequenter fugere solitum. 24 Velamento feminis apto: ut in bello Trojano, cum commissus cum Diomede, nube a matre morti subtraheretur. 25 Inanibus. 26 Amata regis uxor. 27 Insolita, quia Turnus non solitus erat cum tali viro congredi. 28 Turnum, quem generum esse cupiebat, vehementer incensum ad pugnam, similis morituræ vel certa mori retinebat. 29 Per honorem, venerationem Amatæ. 30 Tuum. 31 Nostræ. 32 Pathos per repetitionem, quam Græci vocant Οpanaphorum. Vide Macrob. Sat. lib. 4. cap. 6. 33 Amatæ.

1 Est

1 Te penes: in te omnis 2 domus 3 inclinata 4 recumbit)
Unum oro: desiste manum 5 committere Teucris.
6 Qui te cumque 7 manent isto certamine casus,
Et me, Turne, manent. 8 Simul 9 hæc invisa relinquam
Lumina, nec 10 generum Æneam captiva videbo.
11 Accepit vocem lacrymis Lavinia matris,
12 Flagrantes perfusa genas: 13 cui 14 plurimus ignem
Subjecit rubor, & 15 calefacta per ora 16 cucurrit.
17 Indum 18 sanguineo veluti 19 violaverit ostro
Si quis ebur, aut mista 20 rubent ubi lilia multa
Alba rosa: tales virgo dabat 21 ore colores.
22 Illum turbat amor, 23 figitque in virgine vultus,
Ardet 24 in arma 25 magis, paucisque affatur Amatam:
Ne, quæso, ne me lacrymis, neve 26 omine tanto
Prosequere in 27 duri certamina Martis euntem,
O mater: 28 neque enim Turno 29 mora libera mortis.
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta 30 tyranno
Haud placitura refer. Cum primum crastina 31 cœlo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrum arma quiescant,
Et Rutulum; nostro 32 dirimamus sanguine bellum.

1 Il-

1 Est in tua potestate. 2 Latini. 3 Ad ruinam. 4 Reposuit spem in te, id est, tota domus tibi innititur, ita ut columen familiæ nostræ sis. 5 Conserere cum Trojanis. 6 Mihi enim certum extincto tibi non superesse. 7 Expectant. 8 Cum mortem tuam audiero. 9 Hanc vitam nihil molestam. 10 Meum. 11 Lavinia virgo, filia Latini & Amatæ, intellexit vocem matris suæ una cum lacrymis. Amata enim, non Lavinio, flebat. 12 Igneo rubore præ pudore ardentes. 13 Cui Laviniæ verecundia sive pudor, ruborem generans, per genas suffuderat ardorem, aut igneum colorem. 14 Abundantissimus. 15 Per ruborem. 16 Dispersus est. 17 Indicum, quod albissimum est. 18 Sanguinei coloris. 19 Miscuerit. 20 Attrahentia sibi ruborem a vicinis rosarum. 21 Facie sua. 22 Turnum. 23 Postquam semel oculos in eam conjecerat. 24 Ad arma tractanda in certamine cum Ænea. 25 Quam prius. 26 Indicio tristis exitus. 27 Rigidi, inexorabilis. 28 Non est hæc res libera & arbitrii mei: detrectare certamen non licet: eumdem mihi vel ad certam mortem. 29 Dilatio mortis: siquidem moriendum est. 30 Æneæ. 31 Per cœlum, per aerem. 32 Finiamus.

1 Per

1 Illo queratur: 2 conjux Lavinia campo.
3 Hæc ubi dicta 4 dedit, 5 rapidusque in tecta recessit,
Poscit equos, gaudetque 6 tuens ante 7 ora 8 frementes:
9 Pilumno quos ipsa 10 decus dedit 11 Orithya;
12 Qui candore nives anteirent, 13 cursibus auras.
Circumstant 14 properi aurigæ, manibusque 15 lacessunt
16 Pectora 17 plausa cavis, & colla 18 comantia pectunt.
Ipse dehinc auro 19 squalentem 20 alboque 21 orichalco
Circumdat loricam humeris; simul aptat 22 habendo
Ensemque, clypeumque, & rubræ 23 cornua cristæ;
Ensem, quem Dauno 24 ignipotens Deus ipse 25 parenti
Fecerat, & 26 Stygia 27 candentem tinxerat unda.
Exin, quæ in mediis ingenti 28 annixa columnæ
Ædibus adstabat, 29 validam vi corripit hastam,
30 Actoris Aurunci spolium; 31 quassatque trementem,
Vociferans: 32 Nunc, o 33 nunquam frustrata vocatus

Ha-

1 Per tale certamen. *Ense peras; medio posuit Deus omnia campo.* Pompejus apud Lucanum l. 7. 2 Victoris. 3 Docet, quomodo se Turnus instruxerit ad pugnam, armaveritque insignibus. 4 Turnus. 5 Festinus. 6 Aspiciens eos. 7 Sua. 8 Animose gestientes. 9 At avo Turni. 10 Ad decus & insigne domum. Sic supra: *Quos ipsa decus sibi dia Camillæ Delegit.* 11 Oritheis regis Athenarum, filia, & uxor Boreæ, qui ex equabus Erichthonii generavit equos velocissimos. 12 Λευκότεροι χιόνος θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι. Iliad. 10. de equis Rhesi. 13 Velocitate ventos. 14 Agasones properare & urgere parati. 15 Provocant ad cursum & animositatem. 16 Equorum. 17 Palpata. 18 Pilosa. 19 Aureis laminis contectam, in speciem squamarum dispositis. 20 Respectu auri, id est, paulo pallidiore. 21 Ὀρείχαλκος quasi dicas, æs montanum. 22 Ad habendum, id est, habilem facit, ut congrue possit inhærere. 23 Comas. 24 Volcanus. 25 Turni. 26 Qua inconsumptibilem effecerat. 27 Cum ipsum temperat. 28 Incumbens. 29 Valde fortem & magnam. 30 Dono acceptam ab Actore Aurunco, quam tamen ille inter alia spolia detraxerat cuipiam hosti. 31 Quassando trementem facit hastam. 32 Ita equum suum alloquitur Mezentius sub exitu lib. 10. 33 Quæ semper perfecisti meas invocationes & desideria mea, ad quæ te vocavi.

1 Quo

Hasta meos, 1 nunc tempus adest: te maximus 2 Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. Da sternere 3 corpus,
Loricamque manu valida lacerare 4 revulsam
5 Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines
6 Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.
7 His 8 agitur furiis, totoque ardentis ab ore
9 Scintillæ absistunt; oculis micat 10 acribus ignis.
11 Mugitus veluti cum prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco; ventosque lacessit.
12 Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
13 Nec minus interea 14 maternis 15 sævus in armis
Æneas acuit 16 Martem, & se 17 suscitat ira,
18 Oblato gaudens 19 componi fœdere bellum.
Tum socios, 20 mœstique metum solatur Juli,
21 Fata docens; regique jubet responsa Latino.
Certa referre viros, & 22 pacis dicere 23 leges.
24 Postera 25 vix summos spargebat lumine montes
Orta dies, cum primum alto se 26 gurgite tollunt
Solis equi, 27 lucemque 28 elatis naribus efflant:
Campum 29 ad certamen magnæ sub mœnibus urbis

1 Di-

1 Quo tui egebo. 2 Aliquando gessit. 3 Æneæ. 4 A corpore. 5 Trojani Æneæ mollis & effeminati. *Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu*, &c. Jarbas supra lib. 4. 6 Crispatos calamistro, & unguento delibutos ex myrrha facto. 7 Ut hastam alloqueretur, quasi rationem habentem. 8 Turnus. 9 Signa ardoris diffunduntur, id est, inflammatur facies ejus. 10 Acrimoniæ indicibus, id est, scintillant oculi. Ovid. 3. de Arte: *Ora tument ira, nigrescunt sanguine venæ. Lumina Gorgonio sævius angue micant*. 11 Præludit pugnæ mugitur experiendo cornua ad arbori truncum, tam quam ad palum se exercendo, ventilatione, & arena pedum pulsu sparsa; vide lib. 3. Georg. ubi hi versus. 12 Corruum. 13 Quam Turnus. 14 Quæ mater ei impetraverat a Vulcano l. 8. 15 Fortis. 16 Acuit se ad futurum certamen. 17 Ad pugnam. 18 Ut singulariter certet cum hoste. 19 Finiri. Sic lib. 5. *Ante diem clauso component vesper Olympo*. 20 Ob periculum, in quod pater se immissurus erat. 21 Esse in fatis, ut ab ipsius victoria Urbi & Imperio æterno jaciantur fundamina. 22 Ineundæ. 23 Conditiones. 24 Postridie ejus diei. 25 Vix illuxerat dies. Sic. 4. Æn. *Et jam prima novo spargebat lumine terras. Tithoni croceum linquens Aurora cubile*. 26 Maris. 27 Claritatem diei. Ennius: *fundunt elatis naribus lucem*, ἵπποι πῦρ πνέοντες, Pindarus Ode 7. Olymp. *ignemque vomentes*. Ovid. 2. Met. 28 Erectis ad ortum. 29 Sc. *aptum*.

1 Di-

1 Dimensi Rutulique viri, Teucrique parabant;
In 2 medioque 3 focos, & 4 Diis communibus aras
5 Gramineas. Alii 6 fontemque ignemque ferebant,
Vellati 7 lino, & 8 verbena tempora vincti.
9 Procedit legio 10 Ausonidum, 11 pilataque 12 plenis
Agmina se 13 fundunt portis. 14 Hinc Trojus omnis,
Tyrrhenusque ruit variis exercitus 15 armis:
Haud secus instructi 16 ferro, quam si aspera Martis
Pugna 17 vocet. Nec non mediis in millibus ipsi
Ductores auro volitant, 18 ostroque decori;
Et 19 genus Assaraci Mnestheus, & fortis Asylas,
20 Et Messapus equum domitor, Neptunia proles.
Utque dato signo spatia in sua quisque recessit.
21 Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.
Tum 22 studio effusæ matres, & 23 vulgus inermum,
Invalidique senes, turres, & tecta domorum
Obsedere: alii portis sublimibus adstant.
24 At Juno e summo, qui nunc Albanus habetur,
(25 Tum neque nomen erat, nec honos, aut gloria monti)
Prospiciens tumulo campum spectabat, & ambas,
Laurentum, Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni sic est effata 26 sororem,

1 Di.

1 Dimetientes, & per certa spatia inter se dividentes. 2 Campi. 3 Aras, ad quas, præsentibus Diis, fœdus percutiebatur. 4 Utriusque gentis Diis, & neutri partium plus, quam alteri, faventibus, futuris scfœderum utrimque testibus. Sic lib. 5. *adhibite pennates. Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes*: quamvis agnoscam alias & Deos communes esse Martem, Bellonam, Victoriam. 5 E cespitibus factas. 6 Aquam. Synecdoche. Adhibita in fœderibus feriendis Aqua, & ignis, sicut etiam arcendi a societate interdicebantur aqua & igni. 7 Lignea veste. Pro more sacrorum, ubi pura & candida omnia feciales, cognitores arbitrique pacis & belli, lineis induti vestibus. 8 Herba pura sacra. 9 In campum. 10 Ausonidarum. 11 Pilis, id est, telis utentia. 12 Quantos portæ effundere possunt. 13 Effundunt. 14 Deinde. 15 Instructus. 16 Ferreis armis. Al. *bello*. 17 Eos ad certamen. 18 Aurata purpura insignes. 19 Duo filii Assaraci. 20 Hoc eodem versu bis antea usus est, semel lib. 7. atque iterum lib. 9. 21 Milites deorsum figunt. Sic Il. 3. *παρὰ δ' ἔγχεα μακρὰ πέπηγεν*: & *ἀσπίσι κεκλιμένοι*. 22 Cupiditate videndi. 23 Puerorum. 24 Ad Dearum consilium transitio, ut fœdus aliqua vi Disturbetur. 25 Alba enim, a qua mons Albanus nomen accepit, post mortem Æneæ ab Ascanio condita est teste Livio lib. 1. 26 Juturnam.

1 Dea

1 Diva Deam, 2 stagnis quæ fluminibusve sonoris,
Præsidet: 3 hunc illi rex ætheris altus honorem
Jupiter erepta pro 4 virginitate sacravit;
5 Nympha, 6 decus fluviorum, animo gratissima nostro,
Scis, ut te 7 cunctis 8 unam, quæcumque Latinæ
Magnanimi Jovis 9 ingratum ascendere cubile,
Prætulerim, 10 cœlique lubens in parte locarim:
Disce tuum, 11 ne me incuses, Juturna, dolorem,
12 Qua visa est fortuna pati, Parcæque sinebant
13 Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia texi:
Nunc 14 juvenem 15 imparibus video 16 concurrere fatis;
17 Parcarumque dies, & 18 vis inimica propinquat.
19 Non pugnam aspicere hanc oculis, non fœdera possum.
Tu, pro germano si quid 20 præsentius audes,
21 Perge, decet. Forsan 22 miseros 23 meliora sequentur.
24 Vix ea: cum lacrymas oculis Juturna profudit,
Terque quaterque manu pectus percussit 25 honestum.
26 Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno:
Accelera, & fratrem (si quis modus) 27 eripe morti;
Aut tu bella 28 cie, conceptumque 29 excute fœdus.
Au-

1 Dea divam. Hypallage. Divi enim assumpti sunt, Dii æterni. Quin & Juno Diva, quia Jupiter Divus: sub Divo, vel Dio, id est, sub Jove. 2 Italiæ: numen quippe fontis juxta Numicum fluvium. 3 Ut Nympha sit. 4 A meritis. 5 Nymphæ, id est, fontes omnes sub Junonis, id est, aeris præsidio sunt, ex causa naturali. 6 Vel a salubritate, utpote cujus aqua ægrotis medetur, vel a sanctitate: hinc enim aqua ad omnia sacrificia Romam allata. 7 Perdicibus Latinis. 8 Solam. 9 Eis minime profuturum. 10 Divinitatis. Huic Deæ Lutatius Catulus templum fecit in campo Martio. 11 Quod non tibi significaverim. 12 Quatenus a fortuna & fatis concessum est, ego protexi fratrem tuum & urbem. 13 Succedere populo Latino. 14 Turnum. 15 Æneæ plus, quam ipsi, faventibus. 16 Concursorum esse. 17 Periodus vitæ a Parcis constituta. 18 Fatalis necessitas Turno adversa, cui mortem minatur, instat. 19 Ἐπεὶ οὔ πω τλήσομ' ἐν ὀφθαλμοῖσιν ὁρᾶσθαι Μαρνάμενον φίλον υἱὸν ἀρηϊφίλῳ Μενελάῳ. Priamus. 3. Il. quia & amica numina morituram deserere dicuntur. 20 Felicius, efficacius. 21 Persevera, & perfice id, qua decet. 22 Bis victos. 23 Ne forte possit fatorum ordo mutari. 24 Vix ea fata est Juno, cum Juturna tota in lacrymas solvitur. 25 Pulchrum. 26 Congruit, indiget. 27 Libera a morte. 28 Concita. 29 Rejice abs te.

1 Ero,

Auctor 1 ego audendi. Sic 2 exhortata reliquit
3 Incertam, & tristi 4 turbatam vulnere mentis.
Interea 5 reges (ingenti 6 mole Latinus
7 Quadrijugo vehitur curru, cui tempora 8 circum
9 Aurati bis sex radii fulgentia cingunt;
Solis avi specimen: bigis 10 it Turnus in 11 albis,
Bina manu lato 12 crispans hastilia ferro.
13 Hinc pater Æneas, 14 Romanæ stirpis origo,
15 Sidereo 16 flagrans clypeo, & 17 cœlestibus armis,
Et juxta 18 Ascanius, magnæ spes altera Romæ)
Procedunt castris, 19 puraque in veste sacerdos
20 Sætigeri fœtum suis, intonsamque bidentem
Attulit, admovitque 21 pecus 22 flagrantibus aris.
Illi 23 ad surgentem conversi lumina Solem,
24 Dant fruges manibus salsas, & tempora 25 ferro
Summa 26 notant pecudum, 27 paterisque altaria libant.
Tum pius Æneas stricto sic ense precatur:

1 Esto

1 Pro, aut esse volo. 2 Juturnam. 3 Quid agat. 4 Perculsam. 5 Latinus & Turnus ex una parte, & Æneas & Ascanius ex altera. Docet, quomodo reges, icturi fœdus, convenerint: & primo, quibus verbis Æneas usus sit. 6 Pompa & comitatus. 7 Quaterni equis tracto. 8 Circumcingunt. 9 Corona radios habens. 12. Referens signa Zodiaci, argumentum generis sui, cui mater erat Circe filia Solis. 10 Invehitur. 11 Quæ essent de genere equarum Ericthonii. 12 Vibrans, coruscans, πάλλων versus hic habetur 1 Æn. 13 Ex hac parte. 14 Nam ab eo domus Julia orta est. 15 Cælo demissis, a Vulcano fabricatis. 16 More siderum splendente, aut divino artificio fabricato. 17 Resplendens. 18 Vehitur juxta patrem. 19 Καθαρᾷ δ' ἐσθῆτι κεκοσμημένος, candida scil. Impolluta & sacrificiis apta *Casta placent superis, pura cum veste venite.* Tibul. 2. Eleg. 2. 20 Porcum procreatum a sue setas gerente, & ovem biennem nondum tonsam, sed adhuc crescentem ut fœdus diu duret. Porcum in fœderibus feriendis cædi solitum nemo non novit ex Liv. lib. 1. Suetonii Claud. cap. 15. supra Æn. 8. *Cæsa jungebant fœdera porca.* 21 Quod feriret. 22 Incensis. 23 Reges, qui fœdus percussuri sunt, ad orientem conversi. Diis superis sacra fiebant Sole oriente, inferis obeunte. 24 Prima hostiæ probatio fiebat sparsa mola, vel e frugibus salsis, id est, farre tosto & sale misto. Secunda, setis inter cornua vel e fronte hostiæ avulsis vel desectis, inde in ignem conjectis. Tertia, vino inter cornua fuso, & e pateris in aram libato. Æn. 4. & 6. 25 Forcipe. 26 Tulmerant. 27 Et imbuunt ad futurum sacrificium altaria vino e pateris superfuso.

1 Cum

1 Esto nunc Sol testis, & hæc mihi 2 terra vocanti,
Quam propter tantos potui perferre labores,
Et 3 Pater omnipotens, & tu Saturnia Juno,
Jam 4 melior, jam, Diva, precor: tuque inclyte
    Mavors,
Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine 5 torques:
Fontesque, fluviosque 6 voco, 7 quæque ætheris alti
Relligio, & 8 quæ cæruleo sunt numina ponto:
Cesserit Ausonio si 9 fors victoria Turno,
10 Convenit Evandri 11 victos discedere ad urbem.
Cedet 12 Julus agris, 13 nec post arma ulla *rebelles*
Æneadæ referent, ferrove 14 hæc regna lacessent.
15 Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius 16 reor, & potius Dii 17 numine firment)
Non ego nec Teucris 18 Italos parere jubebo,
19 Nec mihi regna peto. Paribus se legibus ambæ
20 Invictæ gentes 21 æterna in fœdera mittant.
22 Sacra, 23 Deosque dabo: socer 24 arma Latinus
    habeto;
Imperium 25 solemne socer: mihi mœnia Teucri
Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
26 Sic prior Æneas; sequitur sic deinde Latinus,
Suspiciens cœlum, 27 tenditque ad sidera dextram:
28 Hæc eadem, Ænea, terram, mare, sidera juro,
29 Latonæque genus duplex, 30 Janumque 31 bifrontem,
Vim-

1 Cum respectu hæc ad Romani fœderis mortem, quem dabit Livius lib. 1. *Audi Jupiter, & tu Juno. Quirine, Diique omnes cœlestes vosque terrestres vosque inferni audite*, &c. nec non fœdus Græcorum & Trojanorum Il. 3. 2 Italica. 3 Jupiter. 4 Faventior clementior solito jam & vere Dea sis, precor. 5 Regis, sustines. 6 Invoco. 7 Et quicumque Dii in æthere religiose coluntur. 8 Obtestor omnia numina cœli, maris, terræ, & inferorum. 9 Forte. 10 Conveniens est & places. 11 Nos. 12 Filius: cui regnum Italiæ sciebat deberi. 13 Numquam deinceps rebellabunt. 14 Pro quibus certamus, quæ sunt Latini. 15 Hypallage. Si nobis annuerit victoriam Mars, & *noster*, id est, nobis favens. 16 Futurum. 17 Nutu & divina sua voluntate confirment. 18 Ut deditios. 19 Nec peto solus dominari. 20 Quasi invictæ sint. 21 Indissolubilia. 22 Ego fungar Pontificatu, ac religionis curiam habebo. 23 Penates. 24 Jus armorum. 25 Solidum, & toto anno duraturum. 26 Recitat verba Latini ad fœdus sanciendum. 27 Extendit. 28 Quæ jurasti. 29 Apollinem & Dianam, id est, Solem & Lunam. 30 Deum patrium, nec non pacis, bellique arbitrum. 31 Bicipitem, ob singularem prudentiam, qua prævidit futura, & præterita scivit.

1 Quæ

Vimque Deum 1 infernam, & 2 duri sacraria Ditis;
Audiat 3 hæc Genitor, 4 qui fœdera fulmine sancit:
5 Tango aras, medios ignes, & 6 Numina testor:
7 Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
8 Quo res cumque cadent: nec me vis ulla 9 volentem
Avertet; 10 non si tellurem effundat in undas
Diluvio miscens, cœlumque in Tartara solvat:
11 Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde levi 12 fundet virgulta, nec umbras,
Cum semel in sylvis imo de stirpe recisum
13 Matre caret; 14 posuitque comas & brachia ferro;
15 Olim arbos, nunc artificis manus 16 ære decoro
Inclusit, 17 patribusque dedit 18 gestare Latinis.
Talibus inter se 19 firmabant fœdera dictis
Conspectu in medio procerum. Tum 20 rite sacratas
In flammam jugulant pecudes, & viscera vivis
21 Eripiunt, 22 cumulantque 23 oneratis lancibus aras.



1 Quæ est apud inferos, Proserpinam, Plutonem, & quantum Deorum apud inferos est, Juto. 2 Loca execrabilia immiti Plutonis. 3 Quæ dicturus sum. 4 Qui sancte constituit & stabilit fœdera punitione fulminis, si violentur. 5 Ex solemni jusjurandum & preces concipientium more. 6 Deorum. 7 Nullum tempus. 8 In quemcumque statum res pervenient. 9 Hæc fœdera firma & rata esse. 10 Sc. *avertet ulla vis*. Perpetuitatem fœderis asseverat, adjuncta conditione impossibili, quæ vim habet negationis, q. d. Diluvio prius aut machinæ hujus in Chaos reversæ ruina interibunt omnia, quam pacis hujus fœderisque dissolutio. 11 Quemadmodum. 12 Germinabit. 13 Terra: ut 11. Æneid. *Non jam mater alit tellus: vel* arbore: ut 2. Georg. *Laurus Parva sub ingenti matris se subjicit umbra*. 14 Deposuit, amisit frondes & ramos cultro. Horat. Odyss. 7. lib. 4. *Diffugere nives, redeunt jam gramina campis: Arboribusque comæ*. 15 Quod fuit olim arbor virens. 16 Orichalco splendorem auri possidente, ipsumque decorante. 17 Regibus. 18 Q. d. Non prius dissolvetur hoc fœdus, quam hoc sceptrum revicebit & frondebit. 19 Reges, Æneas & Latinus. 20 Expurgatas, probatas secundum ritum & cæremonias sacrificantium. 21 Palpitantia enim & adhuc spirantia exta raptim evellebantur victimis, ut possent consuli; Æn. 4. 22 Cumulatim opplent. 23 Plenis & ponderosis.

1 Re-

1 At vero Rutulis 2 impar ea pugna videri
Jamdudum, & vario misceri pectora 3 motu:
Tum magis, ut 4 propius cernunt non viribus æquis.
5 Adjuvat 6 incessu tacito progressus, & aram
Suppliciter venerans demisso 7 lumine Turnus,
8 Tabentesque genæ, & juvenili in corpore pallor.
Quem simul ac Juturna 9 soror 10 crebrescere vidit
11 Sermonem, & vulgi 12 variare 13 labantia corda:
In medias acies 14 formam assimilata 15 Camerti,
Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipse 16 acerrimus armis,
In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
Rumoresque 17 serit varios, ac talia 18 fatur:
Non pudet, o Rutuli, pro 19 cunctis talibus 20 unam
Objectare animam? numerone, an viribus 21 æqui
Non sumus? En, omnes & 22 Troes, & Arcades, hi sunt,
23 Fatalisque manus, 24 infensa Etruria Turno.
25 Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
26 Ille quidem ad superos, quorum 27 se devovet aris,
Succedet fama, vivusque per ora 28 feretur:
Nos,

1 Refert, quomodo Juturna, videns Rutulos, diffidentes viribus Turni, de iniqua conditione fœderis querulosus, in speciem Camertis fœdera disrumpere cohortata sit. 2 Inæqualis, quia Æneas animo, ætate, experientia & militari scientia visus melior: Turni vero ad aram accedentis infirmitatem proderent incessus segnis, oculi demissi, tabentes genæ, pallor. 3 Commotione. 4 Attentius & diligentius vident: videbantur Æneas & Turnus non habentes vires æquales. 5 Talem de eo opinionem. 6 Pathos a signis & gestibus. 7 Vultu. Pathos ab habitu personæ. 8 Al. *pubentesque*, id est, tenui lanugine tectæ. 9 Turni. 10 Crebriorem fieri, & magis magisque dispergi. 11 De Turno. 12 Sermonem aut sententias de Turno, aliis dicentibus eum victurum, aliis vincendum esse. 13 Vacillantis. 14 Per formam. 15 Viro strenuo. 16 Maxime strenuus erat. 17 Dispergit. 18 Juturna, Camerti assimilata. 19 Pro tam arduis negotiis, in quibus certatur pro libertate patriæ. 20 Unius hominis Turni vitam periculo & aleæ belli objicere? 21 Æquales Trojanis. 22 Qui observari nobis possint. 23 Trojanorum scil. qui fataliter in Italiam se venisse jactant. 24 Propter societatem Mezentii. 25 Alternatim, ut, dum alter habeat, alter non habeat, id est, pro dimidio exercitu, id est, si secundus quisque nostrum congrediatur. Illis ergo duplo plures sumus. 26 Turnus quidem merebitur immortalitatem. 27 Morti addicit & sacrificat se. 28 Transferentur, id est, tanquam de vivo omnes loquentur.

1 Ty-

Nos, patria amissa, 1 dominis parere superbis
Cogemur, qui nunc 2 lenti consedimus 3 arvis.
Talibus 4 incensa est juvenum sententia 5 dictis,
Jam magis atque magis; 6 serpitque per agmina murmur.
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini,
Qui sibi jam requiem pugnæ, rebusque salutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœdusque precantur
7 Infectum, & 8 Turni 9 sortem miserantur iniquam.
His 10 aliud majus Juturna adjungit, & alto
Dat 11 signum cœlo; quo 12 non præsentius ullum
Turbavit mentes Italas, 13 monstroque fefellit.
Namque volans 14 rubra fulvus 15 Jovis ales in æthra,
16 Littoreas agitabat aves, turbamque 17 sonantem
Agminis aligeri, subito cum 18 lapsus ad undas
Cycnum excellentem 19 pedibus rapit 20 improbus uncis.
Arrexere animos Itali, cunctæque volucres
21 Convertunt clamore fugam, (mirabile visu;)
Ætheraque obscurant pennis, 22 hostemque per auras
23 Facta nube premunt: donec vi 24 victus, & ipso
25 Pondere defecit, 26 prædamque ex unguibus ales
Projecit 27 fluvio, penitusque in 28 nubila fugit.
Tum vero 29 augurium Rutuli clamore 30 salutant,
31 Expediuntque manus, primusque Tolumnius augur;

 Hoc

1 Tyrannis Phrygiis. A Turbi. 2 Otiosi & ignavi. Ecl. 1. *tu Tityre lentus in umbra*, &c. Penelope Ulyssi apud Ovid. *Hanc tua Penelope lento tibi mittit Ulyssi*. 3 In campis, ubi illi congressuri sunt. 4 Ad disrumpendum fœdus. 5 Juturnæ sub specie Camertis. 6 Sc. fœdus esse. Turnum solum pro omnium libertate dimicare. 7 Ut sit non factum, aut annihilatum. 8 Qui solus contra fortiorem se dimicaturus sit. 9 Conditionem. 10 Portentum. 11 Prodigium in aere. 12 Non efficacius, quia opportunum; vel ex mandato Junonis supra: *Tu pro germano, si quid præsentius audes*, Perge. Al. præstantius. 13 Augurio, sed futili, & finistre excepto expositoque. 14 Summa aetis regione, prope ignem. 15 Aquila. 16 In littore versari solitas. Has ipsi interpretabantur Rutulos, aquilam Æneam. 17 Bene sonantium, id est, canentium avium, id est, cycnorum. 18 Ales Jovis. 19 Unguibus. 20 Immuniter. 21 Redeunt cum clamore, sicut in exercitu solet fieri. 22 Aquilam, cui Æneam comparat & Turnum cycno, a suis eripiendum. 23 Densitate alarum multarum facta. 24 Ales. 25 Arduitas negotii. 26 Cycnum. 27 In fluvium. 28 Obscurum aerem. 29 Per Juturnam fraudem oblatam. 30 Venerantur, & ratum esse cupiunt. 31 Aptant ad pugnam.

1 De-

Hoc erat, hoc votis; inquit, quod sæpe 1 petivi.
2 Accipio, agnoscoque Deos: 3 me, me duce, ferrum
Corripite, o miseri, 4 quos improbus 5 advena bello
Territat, invalidas ut aves, & littora vestra
Vi 6 populat. 7 Petet ille fugam, penitusque 8 profundo
Vela dabit. Vos unanimi densate catervas,
Et 9 regem vobis pugna defendite raptum.
10 Dixit, & adversos telum contorsit in hostes
Procurrens: sonitum dat stridula 11 cornus, & auras
12 Certa secat. Simul 13 hoc, simul ingens 14 clamor, & omnes
Turbati 15 cunei, calefactaque corda tumultu.
Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora 16 constiterant contra; quos 17 fida crearat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo;
Horum 18 unum ad 19 medium, teritur, qua 20 sutilis 21 alvo
Balteus, & 22 laterum juncturas fibula mordet,
Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis,
Transadigit costas, fulvaque 23 effundit arena.
At fratres, animosa 24 phalanx, accensaque 25 luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars 26 missile ferrum
Corripiunt, 27 cæcique 28 ruunt. Quos agmina contra
Pro-

1 Desideravi. 2 Ratum habeo & agnosco favorem Deorum erga nos. Augurium oblativum in impetrativum vertit, sinistre interpretatus. 3 Epizeuxis. 4 Consilium perversum consultori pessimum fuit. Aquilam interpretatur Æneam Italica littora vastantem, littoreas volucres, Rutulos, cycnum, Turnum. 5 Æneas. 6 Populatur ac deprædatur. 7 Sicut aquila periit. 8 Mari: sicut aquila penitus in nubila fugit. 9 Turnum. 10 Tolumnius augur. 11 Hasta cornea. Sic supra lib. 9. *Volat Itala cornus*. Materia pro materiato. Nam cornus, cum lignum habeat durissimum, hastis aptissima est. *& bona bello cornus*. Georg. 2. 12 Inevitabilis. 13 Fit. 14 Fit. 15 Peditum ordines in formam cunei redactorum. *Cuneus* proprie instrumentum ferreum est, quo ligna finduntur: a cujus similitudine peditum multitudo dicitur *Cuneus*, quæ prima fronte angustior quidem, sed paulatim latior procedit. 16 Simul steterant ex adverso. 17 Fidelis marito suo. 18 Uni. 19 Circa umbilicum, ac Consutus. 21 Juxta alvum. 22 Qua fibula morsu jungit latera baltei. 23 Al. *extendit*, Extensum prostErnit eum. 24 Conferta & instructa turba ad modum phalangis Macedonicæ. 25 Dolore fratris occisi. 26 Jaculum ferreum. 27 Excæcati ac perciti furore, salutis improvidi. 28 In hostem.

1 Sti-

Procurrunt Laurentum. Hinc 1 densi rursus 2 inundant
Troes, 3 Agyllinique, & 4 pictis Arcades armis.
Sic omnes amor 5 unus habet 6 decernere ferro.
Diripuere 7 aras, it 8 toto turbida cœlo
9 Tempestas telorum, ac 10 ferreus 11 ingruit imber:
Craterasque, 12 focosque 13 ferunt. 14 Fugit ipse 15 Latinus,
16 Pulsatos referens 17 infecto fœdere Divos.
Infrenant alii 18 currus, 19 aut corpora saltu
Subjiciunt in equos, & strictis ensibus 20 adsunt.
Messapus regem, regisque 21 insigne gerentem,
Tyrrhenum Aulesten, avidus 22 confundere fœdus
23 Adverso 24 proterret equo: 25 ruit ille 26 recedens,
Et miser 27 oppositis a tergo involvitur aris
In caput, inque humeros. At fervidus advolat hasta
Messapus, teloque 28 orante multa 29 trabali
Desuper 30 altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
31 Hoc habet: 32 hæc 33 melior magnis data victima Divis.
Concurrunt Itali, 34 spoliantque 35 calentia membra.
36 Obvius 37 ambustum torrem 38 Chorynæus ab ara
Corripit, & venienti Ebuso, 39 plagamque ferenti

 1 Oc-

1 Stipati & se mutuo comprimentes. 2 More undarum irruunt. 3 Cærites, ab Agylla urbe missi, lib. 4 Insignitis. 5 Uniformis. 6 Utri fortiore, sint armis. 7 Ad fœdus faciendum extructas. In bello neque sacris, neque profanis parcitur. 8 Turbans & obscurans totum aerem 9 Præcipitatio telorum grandini aut nivi similis. 10 Terratorum telorum. *Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.* Ennius 8. 11 Toto cœlo. 12 In quibus fovebatur ignis sacrificiis aptus. 13 Auferunt Rutuli. 14 A tumultu belli. 15 Rex. 16 Simulacra Deorum violata, ex aris sublata. 17 Non consummato. 18 Equos: ut Georg. 1. *neque audet currus habenas.* 19 Aut saliunt super equos. 20 Prælio sunt. 21 Diadema. 22 Disturbandi. 23 Ex adverso objecto. 24 Procul terret. 25 Præceps cadit. 26 Recedere parans. 27 Quia invenit aras oppositas. 28 Aulesten. 29 Ingenii instar trabis. 30 In equo alio. 31 Vulnus lethale: formula accepta ab arena & ludo gladitorio; ubi hac voce usus victor insultabat victo. Ter. *Captus est*, habet. 32 Est. 33 Quam porcus, qui fuisset in fœdere cæsus. 34 Diademate. 35 Adhuc palpitantia. 36 Obviam veniens. Docet, quæ reliqua subsecuta sit pugna, & quomodo vulneratus sit Æneas. 37 Facem circumustam. 38 Alterius Chorinæi, cæsi ab Asylo, lib. 9. meminit. Vide Macr. Sat. l. 5. c. 15. 39 Inferenti, aut inferre volenti vulnus.

1 Im-

1 Occupat os flammis. Olli ingens barba reluxit,
2 Nidoremque 3 ambusta dedit. 4 Super 5 ipse secutus
6 Cæsariem læva 7 turbati corripit 8 hostis,
Impressoque genu nitens terræ 9 applicat ipsum:
10 Sic rigido latus ense ferit. 11 Podalirius Alsum
Pastorem, 12 primaque acie per tela ruentem,
Ense 13 sequens nudo 14 superimminet: 15 ille securi
16 Adversi frontem mediam mentumque 17 reducta
18 Disjicit, & 19 sparso late 20 rigat 21 arma 22 cruore.
Olli dura quies oculos & 23 ferreus urget
24 Somnus; in æternam clauduntur 25 lumina 26 noctem.
At pius Æneas dextram tendebat 27 inermem:
28 Nudato capite, atque 29 suos clamore vocabat.
Quo ruitis? quæve ista 30 repens discordia surgit?
O cohibete iras! ictum jam fœdus, & omnes
Compositæ 31 leges: mihi jus 32 concurrere soli:
33 Me sinite, atque auferte 34 metus. Ego fœdera 35 faxo
Firma 36 manu: 37 Turnum jam debent hæc mihi 38 sacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce, 39 viro stridens alis adlapsa sagitta est,

1 In-

1 Impedit. 2 Fœtorem. 3 Circumusta. 4 Insuper. 5 Ghorinæus. 6 Capillos. 7 Flammis 8 Etusi. 9 Admovet. 10 Applicito terræ. 11 Etiam de parte Æneæ. 12 In. 13 Persequens. 14 Eminenter, super illum incumbit. 15 Super imminens Podalirius, aut potius Al. sus restans, ubi fugere amplius non poterat: 16 Oppositi & contra stantis. 17 Retrorsum ducta, ut fortius feriret. 18 Discidit. 19 Spasim effuso. 20 Madefacit. 21 Interfecti. 22 Al. *cerebro*: ut lib. 9. *arma cruento cerebro*. 23 Durus & imperturbabilis. Hom. 22 Il. κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον. 24 Mortem Poetæ noctem, soporem somnium vocant. Est enim *consanguineus Lethi sopor*. Catul. *Soles occidere possunt, Nobis cum semel occidit brevis lux, Nox est perpetuo una dormienda*. 25 Ejus. 26 Caliginem, id est, mortem obiit. 27 Quo in fœdere faciendo admoneret omnes pacis. 28 Ut agnosceretur, Alludi volunt ad Julium Cæsarem, qui, ut obequitans a suis agnosceretur, suosque alloqueretur, nudato capite processit in aciem, ut suos in prælium revocaret, quod & factitabant alii Imperatores, Cyrus, Annibal, Masinissa, Æmilius, Adrianus, aliique. 29 Utrumque exercitum jam suum vocabat. 30 Repentina. Al. *recens*. 31 Conditiones pacis aut fœderis. 32 Cum Turno. 33 Solum concurrere. 34 Quos infertis. 35 Faciem. 36 Victo sc. hoste capitali. 37 Vitam Turni. 38 Sacrificia a Turno violata. 39 In Virum Æneam.

1 Au-

1 Incertum qua 2 pulsa manu, quo 3 turbine adacta.
Quis 4 tantam Rutulis laudem, casusne, Deusne
Attulerit. 5 Pressa est insignis gloria facti:
Nec sese 6 Æneæ jactavit vulnere quisquam.
7 Turnus, ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
8 Turbatosque duces, 9 subita spe 10 fervidus ardet:
Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
11 Emicat in 12 currum, & manibus 13 molitur habenas.
Multa virum 14 volitans dat fortia corpora letho:
15 Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut 16 raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud 17 gelidi cum flumina concitus 18 Hebri
Sanguineus Mavors clypeo 19 increpat, atque furentes
Bella movens immittit equos: 20 illi æquore aperto
Ante 21 Notos Zephyrumque 22 volant. Gemit 23 ultima pulsu
24 Thraca 25 pedum, circumque 26 atræ formidinis ora
Iræque, insidiæque, Dei 27 comitatus, 28 aguntur.
29 Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Fumantes sudore quatit, miserabile, cæsis
Hostibus insultans; spargit rapida 30 ungula rores
Sanguineos, mistaque cruor calcatur arena.



1 Auctor vulneris ignotus est; creditur tamen submissus aliquis a Juturna, ex incusatione Jovis, infra: *Mortali decuit violari vulnere civem:* & Junonis responso. *Juturnam misero, fateor succurrere fratri Suasi, & pro vita majora audere probavi. Non ut tela tamen, non ut contenderet arcu.* 2 Allata sit. 3 Impetu, aut tormento. 4 Ut Æneas vulneratus sit. 5 Suppressa, ignorato auctore. 6 Quod Æneam vulneravit. 7 Judicat Æneam propter vulnus illatum a bello destitisse. 8 Animo consternatos. 9 Subito orta. 10 Incensus. 11 Eminenter pervenit. 12 Unde depugnaret. 13 Cum molimine regit. 14 Percurrens celeriter. 15 Semioccisos prosternit. 16 Celeriter correptas. 17 Nivibus. 18 Fluvii Thraciæ. 19 Crepere facit ac resonare illisa clypeo hasta. 20 Equi jam immissi. 21 Rapidissimos ventos. 22 Cursu prævertunt. 23 Tota & ad ultimam usque oram. 24 Θρῄκη, Thracis. 25 Equorum. 26 Perniciosæ. 27 Dignus Marte comitatus, Formido, Ira, Insidiæ. Iliade vero 4 Δεῖμος τ' ἠδὲ φόβος καὶ Ἔρις ἄμοτον μεμαυῖα, Ἄρεος ἀνδροφόνοιο κασιγνήτη ἑτάρη τεπάλλει. 28 Impelluntur. 29 Qualia Mars. 30 Equorum.

Jamque neci 1 Sthenelumque dedit, Thamyrimque Pholumque,
2 Hunc 3 congressus, & 4 hunc; 5 illum eminus; eminus ambos
6 Imbrasidas Glaucum atque Laden, quos Imbrasus ipse
Nutrierat Lycia, paribusque 7 ornaverat armis;
Vel 8 conferre manum, vel 9 equo prævertere ventos.
10 Parte alia media Eumedes in prælia fertur,
11 Antiqui proles bello 12 præclara Dolonis;
13 Nomine avum referens, 14 animo 15 manibusque parentem:
16 Qui quondam, castra ut Danaum speculator adiret,
17 Ausus 18 Pelidæ 19 pretium sibi poscere currus:
Illum 20 Tydides alio pro talibus ausis
Affecit 21 pretio: 22 nec equis aspirat Achillis.
Hunc procul ut 23 campo Turnus prospexit aperto,
Ante levi jaculo longum per 24 inane secutus;
25 Sistit equos bijugos, & curru desilit, atque
Semianimi lapsoque supervenit, & pede collo
Impresso, dextra mucronem 26 extorquet, & alto
27 Fulgentem 28 tingit 29 jugulo; atque hæc insuper addit:
30 En, agros, & quam bello, Trojane, petisti,
31 Hesperiam metire 32 jacens: hæc præmia, qui me
Ferro ausi 33 tentare, 34 ferunt: 35 sic mœnia condunt,
36 Huic comitem 37 Asbuten conjecta cuspide 38 mittit;

Chlo-

1 Tres Trojanos. 2 Sthenelum. 3 Cominus. 4 P. Tamyrim. 5 Pholum. 6 Imbrasi filios. 7 Ab infantia. 8 Invadere. 9 Celeriter effugere. 10 A Turno. 11 Nobilis aut annosi. 12 Inclyta. 13 Quia & avus ejus, pater Dolonis, Eumedes dictus erat. 14 Animositate. 15 Rebus præclare gestis. 16 Dolon, missus speculatum res Græcorum, a Diomede & Ulysse interceptus, cæsusque fuit. 17 Fuerat. 18 Pelei filii. 19 In mercedem. 20 Diomedes, Tydei filius. 21 Mercede, pœna alia: quia occidit eum. 22 Nec ausus est aspirare ad equos Achillis habendos. 23 In. 24 Aerem, qui inanis putatur. 25 Stare facit. 26 Vi expellit. 27 Prius. 28 Imbuis mucronem extortum. 29 Occisi. 30 Agros, quos sperasti tibi tuisque, tamquam victoribus, dividendos. 31 Italiam. 32 Prostratus. 33 Provocare. 34 Auferunt a me. 35 Qui prosternuntur exangues. 36 Eumedi. 37 Trojanorum. 38 Ad inferos.

1 Fe-

Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Thersilochumque,
Et 1 sternacis equi lapsum 2 cervice 3 Thymœten:
Ac velut 4 Edoni Boreæ cum spiritus alto
Insonat 5 Ægeo, sequiturque ad littora 6 fluctus,
Qua 7 venti incubuere, 8 fugam dant nubila 9 cœlo;
Sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt,
10 Conversæque ruunt acies: fert impetus 11 ipsum,
Et cristam 12 adverso curru quatit aura 13 volantem.
14 Non tulit instantem 15 Phegeus, animisque 16 frementem:
Objecit sese ad currum, & spumantia 17 frœnis
Ora 18 citatorum dextra detorsit equorum.
Dum 19 trahitur, pendetque jugis 20 hunc 21 lata retectum
Lancea consequitur, rumpitque infixa 22 bilicem
Loricam, & summum 23 degustat vulnere corpus.
24 Ille tamen clypeo 25 objecto conversus in 26 hostem
Ibat, & auxilium 27 ducto mucrone petebat.
Cum 28 rota præcipitem, & 29 pro cursu concitus axis
Impulit, effuditque solo: Turnusque 30 secutus,
Imam inter galeam, summi thoracis & 31 oras,
32 Abstulit ense caput, 33 truncumque reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mnestheus, & fidus Achates,



1 Ferocis, qui sessorem facile sternit atque excutit: *vel*, calcitrosi. 2 De. 3 Meminit hic noster Poeta lib. 2. Thymœtæ, qui primus equum intra muros duci hortabatur, & arce locari. 4 Thracii: nam *Edon* mons est Thraciæ. 5 Mari. 6 Ægæi maris. 7 Flatus Boreæ. 8 Boreas enim nubila dissipat, cœlum serenat. 9 Per aerem, id est, quemadmodum nubes & procellæ aquarum diffugiunt a facie impetuosissimi venti. 10 In fugam. 11 Turnum. 12 Ex adverso venente. 13 Celeriter agitatam. 14 Non est perpessus Turnum instantem sibi aut aliis. 15 Vir Trojanus. 16 Ferocientem. 17 Contrahendo fræna. 18 Concitatorum. 19 Namque dum equos torquet ac trahit, ipse trahitur & pendet jugis equorum. 20 Phegea. 21 Latum ferrum habens. 22 Duabus liciis seu ordinibus squammarum constantem. 23 Leviter sauciat superficiem corporis, id est, autem. 24 Phegeus. 25 Contra ictus. 26 Turnum. 27 Nudato. 28 Currus. 29 Procurrendo concitatus. 30 Calentem. 31 Extremitates, id est, secando cervicem, ubi ima pars galeæ fere conjungitur loricæ seu thoraci: quamvis thorax in pectore proprie sit. 32 Illi. 33 Truncatum & mutilum corpus.

Ascaniusque 1 comes, castris 2 statuere 3 cruentum
4 Alternos longa nitentem 5 cuspide gressus:
6 Sævit, & infracta luctatur 7 arundine telum
Eripere, 8 auxilioque viam, quæ proxima, poscit:
Ense 9 secent lato vulnus, 10 telique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remittant.
Jamque 11 aderat 12 Phœbo ante alios dilectus Japyx
13 Jasides, 14 acri quondam 15 cui captus amore
Ipse suas artes, sua 16 munera lætus Apollo
17 Augurium, 18 citharamque 19 dabat, celeresque sagittas.
20 Ille, 21 ut depositi proferret fata parentis,
Scire 22 potestates herbarum, 23 usumque medendi
Maluit, & 24 mutas 25 agitare 26 inglorius artes.
Stabat 27 acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
Æneas, magno juvenum & 28 mærentis Juli

Con-

1 Socius laboris. 2 Collocaverunt. 3 Ex vulnere. 4 Alternatim & longo labore, factos, id est, vulnerati pedis passus hastili sustentantem & fulcientem: alter enim pes, qui saucius non erat, sine adminiculo firmos & liberos metiebatur gressus. 5 Cui incumbebat. 6 Sui contemptor, gloriæ dominus, civium servator, indignatur, sibique irascitur, quod saucius ad pugnam procedere nequeat, neque suis adesse. 7 Cuspide intrinsecus fracta. 8 Et petit a præsentibus modum & rationem sanandi, quæ præsentissima aut vicinissima est ad auxilium. 9 Hamata ergo sagitta hæc, & quæ citra ἐκτεμεῖν evelli non posset. 10 Latentem sagittæ cuspidem scindendo aperiant funditus. 11 Auxilio. 12 Ab Apolline, summo medicorum principe. 13 Medicus, Jasii filius: nec inepte παρὰ τὸ ἰᾶσθαι, *a medendo*. 14 Vehementi. 15 Japi. 16 Officia. 17 Peritiam divinandi. 18 Artem Musicam. 19 Dare voluit, offerebat. 20 Japis. 21 Ut protraheret sive produceret vitam patris desperati, id est, de cujus vita desperatur a medicis. Talis antiquitus traditur fuisse consuetudo, ut, qui laborarent periculoso aliquo morbo, & de quibus desperatum erat, ante ædium suarum januas collocarentur, vel ut ibidem extremum spiritum ederent, vel ut a transeuntibus possent forte curari, si quis aliquando simili morbo laborasset. Et hi *depositi* dicebantur. Ovid. *Jam prope depositus, certe jam frigidus æger*. 22 Vim, possibilitatem. 23 Medicinam in usu, non in ratione constantem. 24 Occultas, & gloriam non afferentes, si cum cæteris Apollinis artibus, Musica & Divinatione, comparentur. Alii ad tactum venæ referunt. Alii *mutas* dici volunt, quia apud veteres manibus magis medicina tractata est, unde & *Chirurgia* dicta. Ubi enim manu res agebatur, cessabat oratio. 25 Sectari, exercere. 26 Sine gloria. Cum respectu hoc ad Romanos & alias gentes, quibus medicina non in honore, adeoque servis communicata. 27 Acerbe. 28 Propter dolorem patris, & hosti periculum.

Juli

Concursu, 1 lacrymisque 2 immobilis. 3 Ille retorto
Pœonium in morem 4 senior succinctus amictu,
5 Multa manu medica 6 Phœbique 7 potentibus herbis
Nequidquam trepidat, nequidquam 8 spicula dextra
9 Sollicitat, 10 prensatque tenaci forcipe 11 ferrum.
12 Nulla viam Fortuna regit: nihil 13 auctor Apollo
Subvenit: & sævus 14 campis magis ac magis horror
15 Crebrescit, propiusque 16 malum est. Jam pulvere cœlum
17 Stare vident: 18 subeunt equites, & spicula castris
19 Densa cadunt mediis. 20 It tristis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, & duro sub Marte cadentum.
21 Hic Venus, 22 indigno nati 23 concussa dolore,
24 Dictamnum 25 genitrix 26 Cretæa carpit ab Ida,
27 Puberibus 28 caulem foliis, & flore comantem
Purpureo: 29 non illa feris incognita capris
30 Gramina, cum 31 tergo 32 volucres hæsere sagittæ.
33 Hoc Venus, 34 obscuro 35 faciem circumdata nimbo,



1 Juli & aliorum. 2 Stabat immutabilis. 3 Japis medicus retroverso, id est, rejecto amictu more medicorum manu operantium. *Pæan* enim nomen medici apud Homerum Il. 5. a quo Pluto curatus, quin & ipse Apollo *Pæan* dictus. 4 Ætate provectior, longævus: infra vocatur ideo peritior, quia *seris venit usus ab annis*. 5 Multa trepidus & properans tentat, sed frustra, nihil arte. 6 Quas Apollo eum docuerat, *vel*, quarum virtutes primus deprehendit, 7 Ad medicinalem virtutem. 8 Telum infixum. 9 Educere tentat. 10 Frequenter capere tentat 11 Teli. 12 Nullus eventus inopinatus rationem dirigit ac præstat. 13 Medicinæ inventor. Unde ipse apud Ovid. Met. 1. ait: *Inventum medicinæ meum est*. 14 Per campos ubi Turnus stragem faciebat. 15 Fit creber. 16 Periculum, ex fuga Trojanorum. 17 Densum ac plenum esse, 18 Appropinquant. 19 Dense, aut frequenti. 20 Diffunditur. 21 Tum. Narrat sanationem Æneæ opera materna factam, ejusque armationem, & in prælium properationem. 22 Qui natus erat ex vulnere indigne illato filio suo, sc. per insidias, inter feriendum fœdus. 23 Percussa. 24 Herbam. 25 Mater Æneæ. 26 Monte Cretensi; ad differentiam Idæ Phrygiæ. 27 Adultis, villosa pube, lanuginosis, vel succo pubescentibus ac florentibus: ut 4. Æn. *Pubentes herbæ*. 28 Costam per medium herbarum protensam. 29 Ferunt in Creta Capras, cum sagittis feriuntur, Dictamnum quærere ibi nascens, quod ut ederint, excutiunt statim sagittas. 30 Herbæ Dictamni. 31 Dorso earum. 32 Veloces. 33 Dictamnum. 34 Aere septa tota, ne videretur atque agnosceretur. 35 Totum corpus, Pars pro toto.

Detulit: hoc 1 fusum labris splendentibus 2 amnem
Inficit, occulte medicans, spargitque 3 salubris
4 Ambrosiæ succos, & odoriferam 5 panaceam,
Fovit ea 6 vulnus 7 lympha 8 longævus Japyx
9 Ignorans, subitoque omnis de 10 corpore 11 fugit
12 Quippe dolor: omnis 13 stetit 14 imo vulnere sanguis.
Jamque secuta 15 manum, nullo cogente, sagitta
Excidit, atque novæ rediere in 16 pristina vires.
Arma 17 citi properate viro. Quid statis? Japyx
Conclamat, primusque 18 animos accendit in hostem.
Non hæc humanis 19 opibus, non 20 arte magistra
Proveniunt. Neque te, Ænea, mea dextera servat:
Major 21 agit 22 Deus, atque opera ad majora 23 remittit.
24 Ille avidus pugnæ suras 25 incluserat 26 auro
27 Hinc atque hinc, oditque moras, hastamque 28 coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus, 29 loricaque tergo est,
Ascanium 30 fusis circum complectitur armis,
31 Summaque per galeam 32 delibans oscula fatur:
Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem,
33 Fortunam ex 34 aliis. Nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, & 35 magna inter præmia ducet.
36 Tu facito, mox cum 37 matura adoleverit ætas,

1 Sis

1 Miscet hoc Dictamno aquam infusam lebeti splendenti, lavendo ac fovendo vulneri. 2 Aquam Totum pro parte. Sic supra; *Fontemque ignemque ferebant* 3 Salutem afferentis. 4 Herbæ *Ambrosia* est cibus Deorum, ut *Nectar* potus. 5 Herbam ipso nomine omnia promittentem remedia: ex παν & ἀκος. 6 Æneæ. 7 Aqua sic temperata. 8 Longi ævi medicus: quem supra *seniorem* appellavit. 9 Quod talis esset. 10 Æneæ. 11 Evanuit 12 Utpote dolor, & non vulnus, fuisset. 13 Sistebat se. 14 Id est, non effluxit. 15 Medici. 16 Usum pristinum, aut membra pristina. 17 Festinanter afferte Æneæ. 18 Teucrorum. 19 Potestatibus. 20 Magisterio artis medicinæ. 21 Hanc curam. 22 Apollo, inventor Medicinæ, *vel*, Venus, ut 2. Æn. *ducente Deo*. Vide locum. 23 Iterum mittit. 24 Ænea. 25 Priusquam advenerint, qui ipsum armarent. 26 Ocreis aureis, vel auratis. 27 Ex utraque parte. 28 Quatit vibratque πάλλει. 29 Postquam armatus erat. 30 Circumfusis. 31 Summis labris. 32 Præbens. 33 Exopta. 34 Felicioribus me. 35 Ducet te participem magnorum præmiorum. 36 A suo & Herculis exemplo. 37 Adolescendo cœperit esse matura.

1 Sis memor, & te 2 animo repetentem exempla tuorum
Et 3 pater Æneas, & 4 avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta 5 dedit, 6 portis sese extulit ingens,
7 Telum immane manu quatiens; simul agmine denso
Antheusque Mnestheusque ruunt; omnisque relictis
Turba fluit castris. Tum 8 cæco pulvere campus
Miscetur, pulsuque pedum tremit 9 excita tellus.
Vidit ab 10 adverso 11 venientes aggere Turnus,
12 Videre Ausonii; 13 gelidusque per ima cucurrit
14 Ossa tremor. Prima ante 15 omnes Juturna Latinos
Audiit, agnovitque sonum, & tremefacta refugit.
16 Ille volat, campoque 17 atrum 18 rapit agmen aperto.
19 Qualis ubi ad terras 20 abrupto sidere 21 nimbus
It mare per medium: miseris, heu 22 præscia longe
23 Horrescunt corda agricolis; 24 dabit ille ruinas
Arboribus, stragemque satis; 25 ruet omnia late:
26 Antevolant, sonitumque ferunt ad littora venti.
Talis in 27 adversos ductor 28 Rhætejus hostes
Agmen 29 agit: densi 30 cuneis se quisque coactis

1 Adglo-

1 Sc. meorum factorum. *Auctores referat generosa propago; respiciat suos; domi enim habet, unde discat.* 2 Memoriam repetentem, id est, considerantem. 3 Cic. 1. Off. *Optima hereditas a patribus traditur liberis, omnique patrimonio præstantior, gloria virtutis, rerumque gestarum: cui dedecori esse, nefas & vitium judicandum est.* Sal. *Nam sæpe audivi, Q. Maximum, P. Scipionem, præterea civitatis nostræ præclaros viros solitos ita dicere; cum majorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi.* 4 Frater Creüsæ, quæ filia Priami, & mater Ascanii. 5 Dixit Æneas. 6 Castrorum. 7 Hastam terribilem præ magnitudine. 8 Excæcante. 9 Commota. 10 Ex opposito situ. 11 Teucros cum Ænea. 12 Itali viderunt venientes. 13 Frigidus & horrorem incutiens. 14 Italorum. 15 Latinos. 16 Æneas. 17 Pulveris nube coopertum. 18 Raptim secum trahit. 19 Gravi comparatione Æneæ descendentis in pugnam, robur, & hostium tacitum metum depingit. 20 Tempestate, quam sidus quod ortu vel occasu suo ciere solet, dissoluta. 21 Ēit. 22 Calamitatis futuræ. 23 Horrore rigescunt. 24 Nimbus prosternet arbores, & sata. 25 Ruet, evertet. Simplex pro composito. 26 Antevolant nimbum: quia nimbus crassior aer est: itaque ventus post & ante, & cum illo. 27 Hostes sibi oppositos. 28 Æneas Trojanus, a Rhœteo, promontorio Trojæ sic denominatus. 29 Impellit. 30 Aciebus more cuneorum in unum compulsis.

1 Coa-

1 Adglomerant. Ferit ense 2 gravem 3 Thymbræus Osirim,
Archetium 4 Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemque Gyas. 5 Cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in adversos telum qui torserat hostes,
Tollitur in cœlum 6 clamor, versique 7 vicissim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
8 Ipse neque 9 adversos dignatur sternere 10 morti;
Nec pede congressos nec æquo, nec 11 tela ferentes
Insequitur: solum densa in caligine Turnum
12 Vestigat lustrans, 13 solum in certamina poscit.
Hoc concussa metu mentem Juturna 14 virago
Aurigam Turni media inter loca Metiscum
15 Excutit, & longe lapsum 16 temone relinquit.
17 Ipsa 18 subit, manibusque 19 undantes flectit habenas,
Cuncta 20 gerens, vocemque, & corpus, & arma Metisci.
21 Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
Pervolat, & 22 pennis alta atria 23 lustrat hirundo,
24 Pabula parva legens, nidisque 25 loquacibus escas;
Et nunc porticibus 26 vacuis, nunc humida circum
Stagna sonat: 27 similis medios Juturna per hostes
Fertur equis, 28 rapidoque volans 29 obit omnia curru,
Jamque hic 30 germanum Jamque hic ostendit ovantem:
Nec 31 conferre manum patitur: volat 32 avia longe,
Haud

1 Condensant. 2 Gravatum pondere aut senio. 3 Vir Trojanus. 4 Vir Trojanus. 5 Redit in auctorem scelus: recidit in Tolumnium augurium, consiliumque pessimum, fœdus ruptum. 6 Ex ejus casu. 7 Vulnerato quippe Ænea, Trojanos prius in fugam verterant. 8 Æneas. 9 Al. *Adverso*, id est, quos obvios; & adversos ostendit. 10 Ad mortem. 11 Id est, licet animosos offenderet, qui viriliter resisterent, tamen non dignatur eos prosternere. 12 Circumspiciens inquirit. 13 Turnum in singulare certamen: sic enim fœdus exigebat. 14 Virum agens fungens virili officio. 15 Ab equis, 16 Ligno oblongo, quo currus connectitur & dirigitur. 17 Juturna. 18 Officium gubernandi, 19 Undarum more crispantes & sinuosos. *Æn.* 5 *undantia lora*. 20 Præ se ferens. 21 Comparatione exornat pietatem Juturnæ. 22 Ubique. 23 Circumvolat. 24 Muscas & culices colligens. 25 In quibus sunt pulli. 26 Magnis: ut lib. 2. vacua *atria lustrat Saucius*. 27 Similiter. 28 Raptim acto. 29 Circumit. 30 Turnum. 31 Conferere eum manum cum Ænea. 32 Sine via & ordine longe ab Ænea, id est, declinat congressum Æneæ.

1 Ut

Haud minus Æneas 1 tortos legit obvius orbes,
2 Vestigatque virum, & disjecta per agmina longa
Voce 3 vocat. Quoties oculos conjecit in hostem,
4 Alipedumque fugam cursu 5 tentavit equorum;
6 Adversos toties currus Juturna retorsit.
Heu, quid 7 agat? vario nequidquam fluctuat 8 æstu,
9 Diversæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Messapus, uti leva duo forte gerebat
10 Lenta 11 levis cursu 12 præfixa hastilia ferro,
13 Horum unum 14 certo contorquens dirigit ictu.
Substitit Æneas, & 15 se collegit in arma,
Poplite subsidens: 16 apicem tamen incita summum
Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
Tum vero 17 assurgunt iræ, insidiisque 18 subactus,
19 Diversos ubi sensit equos, currumque 20 referri,
21 Multa Jovem, & læsi testatus fœderis aras:
Jam tandem invadit medios, & 22 Marte secundo
Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
Suscitat, irarumque omnes effundit 23 habenas.
Quis mihi nunc tot 24 acerva Deus, quis carmine cædes
Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto
25 Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Trojus heros,
Expediat? tanton, 26 placuit concurrere motu,
Jupiter, æterna gentes in pace futuras?

Æneas

1 Ut obvius sit, peragit circuitus obliquos. 2 Inquirit Turnum. 3 Ipsum. 4 Quasi alatos pedes habentium. 5 Simulavit. 6 Ab Ænea. 7 Ageret Æneas? Pathos ab exclamatione & addubitatione: de quo vide Macrob. Sat. lib. 4 cap. 6. 8 Fervore. 9 Nunc hoc, nunc illud attentavit, ut congrederetur cum Turno. 10 Flexibilia. 11 Levi militia instructus. 12 Hastas habentes ferrum præfixum. 13 Hastilium. 14 Inevitabili & firmo. 15 Clypeo se texit adversus ictum hastæ. 16 Conum galeæ, vel cristam in cono, *tamen inde volans secum abstulit hasta Insigne*, Ennius Macrob. 6. Sat. cap. 1. 17 Duci Trojano. 18 Impulsus: quia vidit se insidiis appeti. 19 In diversas partes agi. 20 A cursu instituto, cum obviam traheretur. 21 Multum. Nomen pro Adverbio. 22 Prospero successu belli. 23 Potestatem, id est, iræ permittit sæviendi liberam potestatem: ut lib. 1. *Et premere, & laxas sciret dare jussus* habenas. Sumpta Metaphora ab equis, qui currum trahentes, habenis vel retinentur, vel laxis effunduntur soluti ad cursum. 24 Funera aut vulnera. 25 Invicem, vicissim. Tmesis. 26 Tibi.

I. Cum

Æneas Rutulum Sucronem (ea prima 1 ruentes
Pugna loco 2 statuit Teucros) haud 3 multa moratus,
Excipit in latus, & 4 qua fata celerrima, 5 crudum
Transadigit costas, & 6 crates pectoris ensem.
Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem
Congressus 7 pedes, 8 hunc 9 venientem 10 cuspide longa,
11 Hunc 12 mucrone ferit, 13 curruque abscissa duorum
Suspendit capita, & 14 rorantia sanguine portat.
15 Ille Talon, Tanaimque neci, fortemque Cethegum,
16 Tres uno congressu, & 17 mæstum mittit Onyten,
18 Nomen Echionium, matrisque genus Peridiæ.
19 Hic fratres 20 Lycia missos & Apollinis agris,
Et juvenem exosum 21 nequidquam bella Menœten
22 Arcada, 23 piscosæ 24 cui circum flumina 25 Lernæ
Ars fuerat, 26 pauperque domus; 27 nec nota potentum
Limina, 28 conductaque pater tellure ferebat.
29 Ac velut immissi diversis partibus 30 ignes
Arentem in silvam, & virgulta sonantia 31 lauro;
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes, & in 32 æquora currunt,
33 Quisque suum populatus iter: 34 non segnius ambo

Æneas

1 Cum duce Ænea persequentes hostem, palabundo fortasse agmine & effuso impetu, donec ventum est ad Sucronem, militem strenuum, in paulum remoratus est ruentium vim, statariamque fecit pugnam: quem tamen Æneas interfecit. 2 Stare fecit. 3 Multum. 4 Qua mors celerrime accedit, *Quaque est via proxima letho*, Ovid, 18. Met quia vulnerato corde, statim morimur. 5 Duro. 6 Juncturas. 7 Pedester. 8 Priorem Amycum. 9 Contra se. 10 Hasta. 11 Diorem. 12 Gladio cæsum. 13 A curru, ad currum. 14 Ea destillantia. 15 Æneas. 16 Viros. 17 Severum. 18 Thebanum genere, & filium Peridiæ. Echion autem Cadmi comes fuit, in condendis Thebis. 19 Turnus mittit neci. 20 Ex Lycia venientes auxilio Trojanis, ubi agri Apollini sacri. 21 Namque in bello occisus est. 22 Ex Arcadia. 23 Piscium plenæ. 24 Menœti. 25 Paludis in agro Argivo seu Mycæneo. 26 Tugurium, casa rustica. 27 Neque enim cliens frequentabat potentiorum limina. Al. *Munera*, id est, obsequia, dona, id est, qui nihil a potentioribus acciperat. 28 Vectigalia & stipendiaria, qualem regis Latini agrum Arunci Rutulique ferebant. Æn. 11. 29 Duobus comparationibus cædem utrinque editam velut ob oculos ponit. 30 Sc. ruunt. 31 Frondibus aut foliis lauri. 32 Campos planos. 33 Uterque amnium currit devastans & secum trahens, quicquid in via sua ostendit. 34 Sed æque impetuose, ut illi ignes in sylvam aridam missi, & illi amnes in æquora decurrentes.

s Ma-

Æneas, Turnuſque ruunt per prælia: 1 nunc, nunc
Fluctuat ira intus: 2 rumpuntur neſcia vinci
3 Pectora: nunc totis in vulnera viribus 4 itur.
5 Murranum 6 hic, 7 atavos & avorum antiqua ſonantem
Nomina, per regeſque 8 actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo, atque 9 ingenti turbine ſaxi
10 Excutit, effunditque 11 ſolo. 12 Hunc 13 lora & juga ſubter
Provoluere rotæ: crebro 14 ſuper ungula pulſu
15 Incita 16 nec domini memorum 17 proculcat equorum.
18 Ille 19 ruenti 20 Hylo, animiſque 21 immane frementi
Occurrit, telumque 22 aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro,
Dextera nec tua te, Grajum fortiſſime Creten,
Eripuit Turno: 23 nec Dii texere Cupencum,
Ænea 24 veniente, 25 ſui. 26 Dedit obvia 27 ferro
Pectora: nec 28 miſero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, & late terram conſternere tergo.
29 Occidis, 30 Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum 31 everſor Achilles.
32 Hic tibi mortis erant metæ, 33 domus alta ſub Ida;
34 Lyrneſſi domus alta, 35 ſolo Laurente ſepulchrum.

Totæ

1 Maxime nunc. 2 Sævitia. 3 Amborum. 4 Ab ambobus. 5 Regem Latinorum. 6 Alter eorum Æneas. 7 Habentem nomen ſuorum majorum; quia omnes *Murrani* appellati erant. 8 Actum. 9 Saxo ingenti turbine impulſo. *Ingenti fragmine montis*, lib. 9. 10 E curru. 11 In terram. 12 Murranum excuſſum. 13 Equorum. 14 Inſuper, aut ſuper hunc. 15 Incitata. 16 Oblitorum, 17 Eum. 18 Turnus. 19 Præcipitanter currente. 20 Trojano. 21 Immaniter. 22 Tecta galea inaurata lib. 8. *geminas cui tempora flammas Læta vomunt*. 23 Neque Dii, quorum ſacerdos erat, potuerant ſervare Cupencum. *Cupencus* autem lingua Sabina *ſacerdotem* ſignificat. 24 Impetum in eum faciente. 25 Faventes. 26 Cupencus. 27 Mucroni ferro. 28 Cupenco. 29 Tu Æole in mortem cadis. 30 Inſtructæ acies Græcorum. 31 Sublato Hectore, per quem ſtetit Troja. 32 Metæ, quas mors vitæ afferet, erant tibi conſtitutæ in campis Laurentibus. 33 Clara progenies erat tibi. 34 Opp. ad radices Idæ, patria Briſeidos. Plin. 5. lib. 30. cap. eſt & inſula Sigæo oppoſita. 35 In campo Latino ſepulchrum eſt tibi.

1 Om-

Tota 1 adeo conversæ acies, omnesque Latini,
Omnes Dardanidæ, Mnestheus, acerque Serestus,
Et 2 Messapus equum domitor, & fortis 3 Asylas,
Thuscorumque phalanx, Evandrique Arcades 4 alæ!
Pro se 5 quisque viri summa 6 nituntur 7 opum vi.
Nec mora; nec 8 requies, 9 vasto certamine 10 tendunt.
11 Hic 12 mentem Æneæ Genitrix 13 pulcherrima misit,
Iret ut ad muros, 14 urbique adverteret agmen
Ocyus, & 15 subita turbaret clade Latinos.
16 Ille, ut 17 vestigans diversa per agmina Turnum,
Huc atque huc 18 acies circumtulit; aspicit urbem
Immunem tanti belli, atque 19 impune quietam.
Continuo pugnæ 20 accendit majoris imago:
Mnesthea, Sergestumque 21 vocat, fortemque Serestum
22 Ductores, 23 tumulumque capit 24 quo cætera Teucrum
Concurrit legio: nec scuta aut spicula 25 densi
Deponunt. Celso medius 26 stans 27 aggere fatur:
Ne qua meis esto dictis mora. Jupiter 28 hac stat.
Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
Urbem hodie 29 causam belli, regna ipsa Latini,
Ni frænum adimere, & 30 victi parere 31 fatentur,
32 Eruam, & 33 æqua solo fumantia culmina ponam.

1 Sci-

1 Omnino coactæ sunt in prælium, ita ut contra se mutuo starent omnes. 2 Qui Italus erat. 3 Qui etiam Italus erat. 4 Velites, quos cum Pallante miserat Evander Arcas. 5 Nititur. 6 *Romani scalis summa nituntur opum vi*, ex Ennii lib. 6. citante Macrob. Sat. lib. 6. cap. 1. 7 Facultatum suarum. 8 Fuit. 9 Omnia vastante. 10 Contendunt. 11 In hoc rerum statu. 12 Consilium & animum. Sic lib. 1 *Quo facere id possis, nostrum nunc accipe mentem.* 13 Venus. 14 Ad urbem appuleret. 15 Ex improviso orta. 16 Æneas. 17 Inquirens. 18 Oculorum acumen, id est, oculos. 19 Sine pœna, id est, qua debuit pœnas luere propter fœdus abruptum. 20 Inflammat ipsum. 21 Ad se. 22 Duces exercitus. 23 Colliculum, aut locum altiorem. 24 Ad quem. 25 Quamvis stipati. 26 Æneas. 27 In colliculo. 28 Hac parte nostra, id est, favet nobis; quia Rutuli fœdus ruperunt. Ex Ennio sumptum citat Macrob. Sat. lib. 6. cap. 1. *Non semper vestra avertit, nunc Jupiter hac stat.* 29 Quia illi erat Lavinia, Latini filia. 30 Sicut æquos fræno constrictos, parent. 31 Cives. 32 Evertam. 33 Ponam domum summitates aut fumaria æqualia & æque plana ut solum est.

1 Qua-

1 Scilicet expectem, libeat 2 dum prælia Turno
Nostra pati, rursusque velit concurrere 3 victus?
4 Hoc caput, o cives, hæc belli 5 summa nefandi.
Ferte faces propere, 6 fœdusque reposcite flammis.
7 Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes,
8 Dant cuneum; densaque ad muros 9 mole feruntur.
10 Scalæ improviso, subitusque 11 apparuit ignis.
Discurrunt 12 alii ad portas, 13 primosque trucidant:
Ferrum alii 14 torquent, & 15 obumbrant æthera telis.
Ipse inter primos dextram sub mœnia 16 tendit
Æneas, magnaque incusat voce Latinum,
Testaturque Deos iterum se ad prælia 17 cogi:
18 Bis jam 19 Italos hostes, hæc 20 jam altera fœdera 21 rumpi:
Exoritur trepidos inter discordia cives:
Urbem alii 22 reserare jubent, & 23 pandere portas
Dardanidis; ipsumque 24 trahunt in mœnia regem.
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Inclusas ut cum 25 latebroso in pumice 26 pastor
27 Vestigavit apes, fumoque 28 implevit amaro;
Illæ intus 29 trepidæ rerum per 30 cerea castra
Discurrunt, magnisque 31 acuunt stridoribus iras.
Volvitur 32 ater odor 33 tectis: tum 34 murmure 35 cæco
Intus saxa sonant: vacuas it fumus ad auras,

1 Ac-

1 Quasi vero expectare debeam. Ab iniquo. 2 Donec. 3 Cujus jam partes bis victæ. 4 Hæc urbs est præcipua causa. 5 Præcipua ratio. 6 Denovate fœdus urbis incendio. 7 Æneas. 8 Componunt se in cunei formam ad invadendos muros. 9 Multitudine. 10 Apparent. 11 Urbanis. 12 Teucrorum. 13 Quos primos obvios habent. 14 In eos, qui forte in muris erant. 15 Obscurant quasi umbra. Hyperbole. 16 Extendit. 17 Non sponte, sed propter læsa numina. 18 Violato bis fœdere; semel in adventu, & nunc per Juturnam. 19 Esse aut effectos. 20 Secunda. Primum fœdus initum, Ilionem legatum l. 7. alterum per me ipsum de singulari certamine, hoc ipso lib. utrumque violatum a Latinis. 21 Violari, dissolvi. 22 Aperire. 23 Aperire. 24 Trahere volunt Latinum, ut sit spectator suæ cladis: *vel*, trahunt ipsum Æneam, ut rex sit. 25 Cavo, latebris pleno. 26 Mellarius. 27 Inquisivit & invenit. 28 Cavernas. 29 Sollicitæ, quid rebus suis agant. 30 Favos suos cæreos, *certa regna* Georg. lib. 4. 31 Provocant. 32 Teter & rei fumosæ. Respexit ad colorem fumi: nam in odore color non est. 33 Per tecta. 34 Apum. 35 Occulto.

1 Do-

1 Accidit hæc fessis etiam 2 fortuna Latinis,
Quæ totam luctu 3 concussit funditus urbem.
Regina ut 4 tectis venientem prospicit hostem
5 Incessi muros, ignes ad tecta volare;
Nusquam acies 6 contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ 7 juvenem in certamine credit
Extinctum; & subito mentem turbata dolore,
Se causam clamat, crimenque, caputque malorum:
Multaque per 8 mæstum demens effata furôrem:
Purpureos 9 moritura manu 10 discindit amictus,
Et 11 nodum 12 informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam 13 cladem miseræ postquam 14 accepere Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crines,
Et roseas laniata genas: tum cætera 15 circum
16 Turba furit: resonant latæ plangoribus ædes.
17 Hinc totam 18 infelix vulgatur fama per urbem:
19 Demittunt mentes: it 20 scissa veste Latinus,
Conjugis 21 attonitus 22 fatis, urbisque 23 ruina,
24 Canitiem immundo perfusam pulvere 25 turpans:
(26 Multaque se incusat, 27 qui non acceperit 28 ante
Dardanium Æneam, 29 generumque asciverit ultro)
Interea 30 extremo bellator 31 in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque

Jam

1 Docet, quomodo Amata, cum videret urbem in periculo, laqueo vitam finiverit, &c. 2 Adversa, propter suspendium reginæ amatæ. 3 Turbavit. 4 Ad tecta. 5 Refertur ad *scalas* supra. Al. *incendi*, id est, invadi. 6 Esse, apparere, aut stare ex adverso. 7 Turnum. 8 Ex mœstitia ortum. 9 Quia certa erat mori. 10 Ex more lugentium & furiatorum. *Tum pius Æneas humeris abscindere vestem.* Æn. 5. *et scissa veste Latinus gaudens vadit Discordia palla* sub exitu lib. 8. 11 Laqueum in nodum contractum. 12 Inhonesti: quia, qui laqueo sibi vitam ademerant, insepulti abjiciebantur propter fœditatem mortis. 13 Calamitatem. 14 Intellexerunt, sc. laniatæ genas furore feruntur. 15 Cadaver Amatæ. 16 Multitudo Latinæ tum. 17 Ex his ædibus, id est, ex regia. 18 Infelicia nuncians. 19 Omnes demittunt animos, id est, desperant, despondent animum. 20 Dilacerata. 21 Quasi tonitru perculsus. 22 Morte. 23 Quam imminere videbat. 24 Quod in dolore & luctu factitatum. Mezentius lib. 10 *canitiem immundo deformat pulvere.* Pathos ab habitu & senecta. Macrob. Sat lib. 4 cap. 3. 25 Fœdans. 26 Multum. 27 Utpote, qui, quod. 28 Priusquam cogeretur, aut ea mala provenissent. 29 In generum, vel ut sit sibi gener, advocaverit. 30 In acie extrema, non inter primos: idque dolo Juturnæ, animi sui languore, & equis fatigatis. 31 Oberrantes hostes sine ductore.

1 In-

Iam minus atque minus 1 successu lætus 2 equorum.
Attulit hunc 3 illi 4 cæcis terroribus aura
Commistum clamorem, 5 atrectasque 6 impulit aures
Confusæ sonus urbis, & 7 illætabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quisve ruit tantus 8 diversa clamor ab urbe?
Sic ait, 9 adductisque amens subsistit habenis.
Atque 10 huic, in faciem 11 soror ut conversa Metisci
Aurigæ, currumque, & equos, & 12 lora regebat.
Talibus occurrit dictis: 13 Hac, Turne, sequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria 14 pandit:
Sunt alii, qui tecta manu defendere possint.
15 Ingruit Æneas Italis, & prœlia miscet:
Et nos 16 sæva manu mittamus funera 17 Teucris:
Nec 18 numero 19 inferior pugnæ nec honore 20 recedes.
21 Turnus ad hæc:
O soror, & dudum agnovi, 22 cum prima per artem
Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti:
23 Et nunc 24 nequidquam fallis 25 dea. Sed quis 26 Olympo
Demissam tantos voluit te 27 ferre labores?
An fratris miseri lethum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ jam 28 spondet Fortuna salutem?
Vidi oculos ante ipse meos 29 me voce vocantem

Mur-

1 Invalido. 2 Quia videbat quos quoque segnes affectos, animosque demisisse. 3 Turno. [4] Clamoribus incertis, unde proderent. 5 Quas impulsas erigebat, ut melius audiret. Metaphora sumpta ab iis animantibus, quæ ut a longe audiant, aures arrigunt, quæ etiam timidiora sunt. Æn. 1. *arrectisque auribus astant*. 6 Percussit illi. [7] Nullo modo lætificans. 8 A diversa parte urbis. 9 Animo consternatus & consilii inops adtraxit habenas & substitit. [10] Turno. 11 Juturna. 12 Equom. 13 Persequamur Trojanos per hanc viam. 14 Aperit & monstrat. 15 Irruit in Italos. [16] Magna & crudelia. 17 In Teucros. 18 Cæsorum a te hostium. 19 Ænea, id est, tot & cum tanto honore occides. 20 Discedes sic faciendo. 21 Respondit. 22 Cum tu primum Camerti assimilata, nec minus usa Tolumnii opera, præcipuum fœdus turbasti per astutiam tuam. 23 Assumpta Metisci, aurigæ mei, personas & munere. 24 In nullo. 25 Quamvis. Dea. 26 Cœlo. 27 Perferre. 28 Promittit. 29 Κατὰ τὸ σιωπώμενον: nulla enim mentio supra facta Turni, a Murrano in auxilium vocati: vel omen mortis est, sibi audire visi vocem Murrani vocantis, ut 4. lib. *Hinc exaudiri gemitus, & verba vocantis Visa viri.*

1 Su-

Murranum, quo non 1 superat mihi carior alter,
2 Oppetere 3 ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, 4 ne nostrum dedecus Ufens
Aspiceret. Teucri potiuntur corpore & 5 armis.
6 Excindine domos (id 7 rebus defuit unum)
Perpetiar? 8 dextra nec 9 Drancis dicta 10 refellam?
Terga dabo? & Turnum fugientem hæc terra videbit?
11 Usque adeone mori miserum est? 12 vos o mihi Manes
Este boni, quoniam Superis 13 adversa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius 14 inscia 15 culpæ
Descendam, 16 magnorum haud unquam indignus 17 avorum.
Vix ea fatus erat; medios volat, ecce, per hostes
Vectus equo spumante Sages, adversa sagitta
Saucius ora, ruitque 18 implorans nomine Turnum;
Turne: 19 in te 20 suprema salus, miserere tuorum.
21 Fulminat Æneas armis, summasque minatur
Dejecturum arces Italum, 22 excidioque daturum;
Jamque faces ad tecta volant, 23 in te ora Latini,
In te oculos referunt. 24 Mussat rex ipse Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera 25 flectat.
Præterea 26 Regina, tui fidissima, 27 dextra
Occidit ipsa sua, 28 lucemque exterrita fugit.

Soli

1 Superest, superstes est, vivit. 2 Mori. 3 Sic Lucr. 1. lib. *Et graviter magni magno cecidere ibi casu*. 4 Ne nos victos videret. 5 Ejus. 6 Urbem capi & dirui. 7 Nostris miseris, quo minus periissent funditus. 8 Viriliter agendo. 9 Hostis capitalis, qui dixerat, *dum Trojæ tenrat Castra, fuga fidens*. 10 Refutabo. 11 In tantum, ut malim inhoneste fugere, quam fortiter mori? Q. d. Non est miserum mori. 12 Vos inferi. Manes estote mihi morituro propitii & faventes: neque enim ulterius cura a Diis superis. 13 A me. 14 Nescia & insons. 15 Fugæ, quæ grave viro forti crimen. 16 Et ipse claris majoribus ortus. Constructio Græca. 17 Sc. genere. 18 Imploratu vocans. 19 Amata supra, *decus imperiumque Latini Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit*. 20 Ultima. 21 In morem fulminis prosternit ac sævit, *Horrendamque intonat armis*: infra. 22 Ad excidium. 23 *Latini Te signant oculis, tua nunc promissa reposcunt*: supra ad congressum singularem. 24 Intra se murmurat, dubius utrum admittat generum: *Flent mæsti mussantque patres*. Æn. 11. 25 Inclinet. 26 Amata. 27 Manu: quia se suspendit. Pathos a modo: de quo Macrob. Sat. lib. 4. c. 4. 28 Vitalem, malens mori, quam hostem tam terribilem videre.

1 An-

Soli, 1 pro portis Messapus & acer Atinas
Sustentant aciem. Circum hos utrinque Phalanges
Stant densæ, 2 strictisque 3 seges mucronibus horret
Ferrea; tu currum 4 deserto in gramine 5 versas.
Obstupuit 6 varia confusus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito stetit. 7 Æstuat ingens
Uno in corde pudor, mistoque insania luctu,
Et Furiis agitatus amor, & 8 conscia virtus.
9 Ut primum discussæ umbræ, & lux reddita menti,
Ardentes oculorum orbes ad mœnia torsit
Turbidus, 10 eque rotis magnam prospexit ad urbem.
Ecce autem, flammis inter 11 tabulata volutus
Ad cœlum 12 undabat vortex, turrimque 13 tenebat.
14 Turrim, compactis trabibus quam eduxerat 15 ipse,
Subdideratque 16 rotas, 17 pontesque instraverat altos.
Jam jam fata, soror, 18 superant; absiste morari:
Quo Deus, & quo dura vocat Fortuna, sequamur.
19 Stat conferre manum 20 Æneæ, stat, quidquid acerbi est,
Morte pati: nec me 21 indecorem, germana, videbis
Amplius. Hunc, oro, sine me furere 22 ante 23 furorem.
Dixit; & e curru saltum dedit ocyus 24 arvis:
Perque hostes, per tela ruit: mæstamque sororem
Deserit, ac rapido cursu 25 media agmina rumpit.
Ac veluti montis saxum, de vertice præceps

Cum

1 Ante portas pro defensione earum. 2 *Densisque virum seges horruit hastis.* 3 Georg. 2. Pubes armata. 4 Ab hostibus. *Extremo bellator in æquore Turnus.* 5 Agitas. 6 Tot simul rerum nuntio, quarum imago varia animum ipsius distraxit, accepto, & ipse vario confusus est affectu, stupore, pudore, insania, luctu, amore, sui fiducia. 7 Effervet. 8 Cujus ipse conscius erat. 9 Quam primum vero turbidam hanc affectuum caliginem dispulerat ratio & mora, sibique lux rationis reddita est. 10 Et e curru. Pars pro toto. 11 Turris. 12 Ingens cumulus flammarum & fumi undatim ascendebat. 13 Occupabat. 14 Turrim ambulatoriam. 15 Turnus. 16 Ad motum, ut huc illuc trahi posses. 17 Altas scalas, quibus in ipsam ascenderetur. 18 Vincunt me. 19 Certum mihi est, decrevi. 20 Cum Ænea. 21 Expertem decoris & hospitis. 22 Priusquam moriar. 23 Ardentem hunc impetum, qui me incitat cum Ænea confligere. *Aut pugnam aut aliquid jamdudum invadere magnum Mens agitat mihi*, Nisus. 9. Æn. 24 In Arva. 25 Hostium.

1 Ip-

Cum ruit avulsum vento, seu turbidus imber
1 Proluit, aut annis 2 solvit sublapsa vetustas;
3 Fertur in 4 abruptum magno 5 mons improbus 6 actu,
Exultatque solo, silvas, armenta, virosque
Involvens secum. Disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros; ubi plurima fuso
Sanguine terra madet, striduntque 7 hastilibus auræ:
8 Significatque manu, & 9 magno simul incipit ore:
Parcite jam, Rutuli; & vos tela 10 inhibete, *Latini*,
Quæcumque est Fortuna, mea est: me 11 verius 12 unum
Pro vobis 13 fœdus luere, & 14 decernere fero.
Discessere omnes 15 medii, 16 spatiumque dedere.
17 At 18 pater Æneas, audito nomine Turni,
Deserit & muros, & summas deserit 19 arces;
20 Præcipitatque 21 moras omnes: 22 opera omnia rumpit;
Lætitia exultans, 23 horrendumque intonat 24 armis:
Quantus 25 Athos, aut quantus 26 Eryx, aut ipse coruscis
Cum fremit ilicibus, quantus gaudetque 27 nivali
Vertice se attollens 28 pater 29 Apenninus ad auras.
Jam vero & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
30 Convertere oculos Itali; 31 quique alta tenebant
Mœnia, 32 quique 33 imos pulsabant ariete muros:

1 Ipsum saxum. 2 Saxum. 3 Saxum. 4 Præcipitium prius excisum. 5 Existens instar montis improbi quia nulli parcit. 6 Agmine, impetu. 7 Missis. 8 Indicium sistendi. 9 Magniloquo ore, magna voce. 10 Continere thecis suis. 11 Justius, æquius est. 12 Solum. 13 Fœderis violati pœnas persolvere ac purgare. 14 Pugnare pro vobis armis cum Ænea. 15 Qui prius erant in medio. 16 Turno sc. ut cum Ænea dimicet. 17 Refert congressum Turni & Æneæ, in quo Turnus gladio extracto, in fugam versus est, sed non effugit penitus. 18 Vir paterna veneratione dignus. 19 Quas expugnabat. 20 Celeritate superat. 21 Institutæ oppugnationis. 22 Interrumpit prætermittitque omnes conatus inceptos. 23 Horribiliter. 24 Armatos atque in ipsis armis. 25 Macedoniæ mons. 26 Siciliæ mons ab *Erycæ*, in eo sepulto, nomen sortitus. 27 Nivibus tecto. 28 Princeps montium est. 29 Italiæ mons, id est, tantum eminebat Æneas inter cæteros bellatores, quantum montes in suis locis inter vicinos colles. 30 In suum quique ducem. 31 Sc. Latini. 32 Sc. Trojani & Etrusci. 33 Conabantur evertere a fundamentis muros machina bellica in morem arietis fronte ferientis.

1 Ar- 1 Quip-

1 Armaque deposuere humeris. Stupet ipse 2 Latinus,
Ingentes, 3 genitos diversis partibus orbis,
Inter se coiisse viros, & 4 decernere ferro.
Atque 5 illi, ut vacuo 6 patuerunt 7 æquore campi,
8 Procursu rapido, conjectis eminus hastis.
9 Invadunt Martem clypeis, atque 10 ære sonoro.
Dat 11 gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
Congeminant. 12 Fors & virtus miscentur in unum.
Ac velut, ingenti 13 Sila, 14 summove 15 Taburno
Cum duo 16 conversi inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi cessere 17 magistri:
Stat pecus omne 18 metu mutum, 19 mussantque juvencæ,
20 Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur:
21 Illi inter sese multa vi vulnera 22 miscent,
Cornuaque obnixi infigunt, & sanguine largo
Colla armosque lavant: 23 gemitu nemus omne 24 remugit.
Haud aliter Tros Æneas & 25 Daunius heros
Concurrunt clypeis. Ingens fragor æthera complet.
26 Juppiter ipse duas 27 æquato examine lances
Sustinet, & fata 28 imponit diversa 29 duorum;
30 Quem damnet labor, & 31 quo vergat pondere lethum;



1 Quippe qui jus & officium bellandi ad duces suos referrent. 2 Rex, & cujus maxime intererat. 3 Æneam Asia oriundum, Turnum Europa. 4 Decernere armis. 5 Turnus & Æneas. 6 Hominibus. 7 Æquo spatio. 8 Cursu longe incepto, festino. 9 Incipiunt & ineunt pugnam. 10 Sonoritate cæterorum armorum. 11 Ex sonitu armorum & procursu pedum. 12 Id est, quidquid fortuna aut virtus poterat, impertitum est pugnæ. 13 Monte Lucaniæ. 14 Altissima ejus parte, ubi planitiem habet. 15 Monte Campaniæ; hodie *Tabor*. 16 Contra se invicem versis. 17 Bubulci, pastores. 18 Tacitum & stupefactum præ horrore tanti certaminis. 19 Tacite & intra se mugiunt. 20 Uter illorum. 21 Tauri concertantes. 22 Mistim inferunt. 23 Ipsorum. 24 Resonant. 25 Dauni filius Turnus. 26 Fatorum conditor. 27 Hasta seu lingua, qua de pondere discernitur, in æquali distantia constituta, id est, diu facit ambiguum, uter victurus sit. 28 Trutinæ æquali. 29 Amborum; quia alter victurus, alter vincendus erat. 30 Utrum eorum studium & periculum bellandi damnet ad mortem, id est, a quo frustra labor suscipiatur. Aliquem labor morti destinat: Alliberet, parta victoria: ut, *damnabis tu quoque votis*. 31 Qui vi mors ad exitum tendat, & premat laborantem.

1 Emi-

1 Emicat hic, 2 impune putans, & corpore toto
Alte sublatum consurgit Turnus in ensem,
Et 3 ferit. 4 Exclamant Troes trepidique Latini,
5 Arrectæque amborum acies. At 6 perfidus ensis
Frangitur, in medioque 7 ardentem deserit ictu:
Ni fuga 8 subsidio subeat, fugit 9 ocyor Euro,
10 Ut capulum ignotum dextramque aspexit 11 inermem:
Fama est, 12 præcipitem, cum prima in prælia junctos
Conscendebat equos, 13 patrio mucrone relicto,
14 Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci:
15 Idque diu, dum terga dabant 16 palantia Teucri,
17 Suffecit. Postquam arma 18 Dei ad Vulcania ventum,
19 Mortalis mucro, glacies ceu 20 futilis, ictu
Dissiluit: fulva resplendent 21 fragmina arena.
22 Ergo amens 23 diversa fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos 24 implicat orbes.
Undique enim 25 densa Teucri 26 inclusere corona:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas, quamquam tardante 27 sagitta
Interdum genua impediunt, 28 cursumque recusant,
29 Insequitur, 30 trepidique pedem pede 31 fervidus urget.
32 Inclusum veluti si quando flumine nactus

Cer-

1 Eminenter agit sese. 2 Sine periculo & pœna posse ferire. 3 Percutit Æneam. 4 Ut sibi caveat deinceps Æneas. 5 Attentiores factæ sunt, cum ambæ sperarent & timerent. 6 Fidem dominio violans. 7 Ardenter percutientem. 8 Ad subsidium. 9 Celerior. Hyperbole. 10 Ut gladium ex manubrio non suum esse agnovit. 11 Sine gladio, cum effractus esset, Solusque capulus remansisset. 12 Festinum. Supra discusso fœdere festinus *poscis equos atque arma simul*. 13 Paterno gladio, *quam Dauno ignipotens Deus ipse parenti fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda*, supra: nam Dauni fuerat gladius. 14 Dum properat. 15 Ferrum. 16 Oberrantia in variam fugam. 17 Satis fuit, ac valuit invadendis Teucris fugientibus. 18 A Deo Vulcano fabricata. Al. *Dei*, id est, Æneæ. 19 Mortali manu factus, fragilis. 20 Fragilis, & quæ cito rumpitur. 21 Ensis & gladii. 22 Quia dextram inermem habebat. 23 Diversa loca campi plani. 24 Implicando facit gyros. 25 Cœtu circumcingente, denso stante: Ideoque non potuit evadere, neque excurrere. 26 Eum. 27 Vulnere ex sagitta suscepto. 28 Cursusque vix sufficiunt, inepta sunt ad currendum. 29 Turnum. 30 Turni trepidanter aufugientis 31 Fervente instans. 32 Canibus aut retibus.

1 Aqui-

Cervum, aut 1 puniceæ ſeptum * formidine pennæ,
2 Venator curſu canis & latratibus inſtat:
3 Ille autem, inſidiis & 4 ripa territus alta,
Mille fugit, refugitque vias: at 5 vividus Umber
Hæret hians: 6 jam jamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit 7 malis, 8 morſuque eluſus 9 inani eſt.
10 Tum vero exoritur clamor, ripæque lacuſque
11 Reſponſant circa, & 12 cœlum tonat omne tumultu,
13 Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul 14 increpat omnes
Nomine 15 quemque vocans, 16 notumque efflagitat enſem.
Æneas mortem contra, præſenſque minatur
Exitium, ſi quisquam 17 adeat: terretque trementes,
Exciſurum urbem minitans, & ſaucius 18 inſtat.
19 Quinque orbes explent curſu, totidemque 20 retexunt
Huc illuc. Neque enim levia aut ludrica 21 petuntur
Præmia: ſed Turni de vita & ſanguine certant.
Forte 22 ſacer 23 Fauno foliis 24 oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis 25 olim 26 venerabile lignum:
27 Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti Divo, & 28 votas ſuſpendere veſtes.

 Sed

1 Aquilarum inſectantium, quibus pennæ punicei ſunt coloris. * Linea plumis variis iisdemque uſtulatis interteſta ſuſpenditur ad terrendas feras, quo in veras plagas obſtantes impellat. 2 Venaticus canis. 3 Cervus, ſic circumdatus. 4 Quam ſe ſuperare non poſſe veretur, quin a canibus deprehendatur. 5 Canis Tuſcus agilis perſequitur inhians. 6 Et proximus eſt ut teneat. 7 Maxilis crepitum dedit, quibus mordere ſperabat jam elapſum. 8 *Alter in Ambiguo eſt, an ſit comprenſus, & ipſis Morſibus eripitur, tangentiaque ora relinquit.* Ovid. 1. Met. 9 Nihil intendentes offendenti. 10 Cum Turnum Æneas tenere videretur. 11 Frequenter reſpondent & ſonitum referant per circuitum. 12 Totus aer. 13 Turnus. 14 Objurgat, ob inertiam & imprudentiam, quia gladium non afferrent etiam non admoniti. 15 In quo ſpem habebat. 16 Paternum. 17 Accedat Turnum. 18 Inſtanter perſequitur Turnum. 19 Illi alter fugiendo, alter perſequendo, percurrunt quinque gyros. 20 Replicant currentes huc illuc. 21 Affectantur. 22 Conſecratus. 23 Deo ſilveſtri. 24 Olea ſilveſtris. 25 Priuſquam Trojani ſuſtulerint. 26 Veneratione & religione cultum a nautis. 27 Ad quam nautæ, qui fracta navi incolumes in littus ejecti fuerant, ſolebant ſuſpendere dona votiva Fauno. Sic lib. 3. *Servatum ex undis Strophadum me littora primum Accipiunt.* 28 Voto promiſſas, quibus ſervati erant.

1 Ra-

Sed 1 ſtirpem Teucri 2 nullo diſcrimine 3 ſacrum
Suſtulerant, 4 puro ut poſſent concurrere campo.
5 Hic 6 haſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, & 7 lenta in radice tenebat.
8 Incubuit, voluitque manu convellere 9 ferrum
10 Dardanides: 11 teloque ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. Tum vero amens formidine Turnus,
Faune, precor, 12 miſerere, inquit: tuque optima 13 ferrum
Terra tene: colui veſtros ſi ſemper honores;
Quos contra 14 Æneadæ bello fecere 15 profanos.
16 Dixit, opemque Dei 17 non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit 18 diſcludere morſus
Roboris Æneas. Dum nititur acer, & inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratrique enſem 19 Dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci 20 nymphæ indignata licere,
Acceſſit, telumque 21 alta ab radice revellit.
22 Olli ſublimes, armis, animiſque 23 refecti,
24 Hic gladio fidens, 25 hic acer & arduus haſta,
Aſſiſtunt contra certamina Martis 26 anheli.
Junonem interea Rex 27 omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulva 28 pugnas de 29 nube tuentem:
Quæ jam finis erit, conjux? quid denique reſtat?
30 Indigetem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris,

De-

1 Radicem arboris. 2 Sine diſcretione & intuitu religionis, neſcienter arborem ſacram eſſe. 3 Fauno. 4 Plano, & ſine arborum aſperitate. 5 Ad hujus arboris radicem. 6 Conjecta in Turnum fugientem. 7 Tenaci. 8 Innixus eſt. 9 Haſtæ. 10 Dardani nepos Æneas. 11 Haſta jacta conſequi, ferire Turnum. 12 Mei. 13 Haſtæ. 14 Socii adhærentes Æneæ. 15 Procul a fano, id eſt, templo, id eſt, reprobandos & Diis indignos, *Profanum* quod ſit, explicat Macrob. 3. Sat cap. 3. 16 Turnum. 17 Quæ non carent efficacia, ratificanda. 18 Aperire, id eſt, non potuit recipere haſtam, quam mordicus arbor oleaſter tenebat. 19 Juturna, Dauni regis filia. 20 Juturnæ. 21 Profunda. 22 Illi, Turnus & Æneas. Antitheſis. 23 Inſtaurati: antea enim armorum inopia animi utriuſque torpebant. 24 Turnus. 25 Æneas elatus & ſuperbus. 26 Anhelantes. 27 Cœli, in quo eſt omnipotens. 28 Turni & Æneæ. 29 Proprie, ut quæ Dea ſit regionis imæ aeris. 30 Inter Deos agentem & nullius egentem futurum eſſe in cœlo poſt victoriam. Nam Dii *Indigetes* ſunt, qui ex mortalibus indigenis in Deorum numerum relati ſunt.

1 Quid

Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli.
1 Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres?
2 Mortalin decuit violari vulnere divum?
Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret)
Ereptum reddi Turno, & 3 vim crescere victis?
Desine jam tandem, precibusque 4 inflectere nostris;
5 Nec te tantus edat tacitam dolor: & mihi curæ
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventum 6 ad supremum est. Terris agitare, vel undis
Trojanos 7 potuisti: 8 infandum accendere bellum,
Deformare domum, & 9 luctu miscere 10 hymenæos,
Ulterius 11 tentare veto. Sic Juppiter orsus,
Sic dea 12 submisso contra Saturnia vultu:
Ista quidem quia nota mihi tua, 13 magne, voluntas,
Juppiter, & Turnum, & 14 terras invita reliqui.
Nec tu me aeria solam nunc sede videres
15 Digna, indigna pati; sed 16 flammis cincta sub ipsa
Starem acie, traheremque 17 inimica in prælia Teucros.
Juturnam misero, fateor, succurrere 18 fratri
Suasi, & pro 19 vita 20 majora audere 21 probavi;
Non ut tela 22 tamen, non ut contenderet arcu:
Adjuro 23 Stygii caput implacabile fontis;
24 Una superstitio superis quæ 25 reddita 26 Divis.



1 Quid conaris contra fata. 2 Æquum ne fuerat Æneam Divum futurum, vulnerari, ut mortalem; *vel* vulnere, mortali manu inflicto, sc. ab aliquo a Juturna submisso: supra, *Incertum qua pulsa manu.* 3 Vires. 4 Permitte te flecti. 5 Si quid animum tuum edat, noli te cruciare, sed amanter potius ad me defer querelas tuas. 6 Ad finem fatorum. 7 Sc. *hactenus.* 8 Detestabile inter generum & socerum. 9 Matris amatæ a se suspensæ, & aliorum interfectorum. Quod minata fuerat Juno 7 lib. *Bellona manet te pronuba.* 10 Nuptias virginis. 11 Conari. 12 Humili: quia *Omnibus nobis, ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.* Ter Hecyr. Act 3. Sc. 3. 13 Al. *magna voluntas.* 14 Negotia terrena. 15 Qualibet; ut *facta, infecta, dicenda, tacenda, locutus.* 16 Ut Æn. 2. *Ferro accincta.* 17 Hostilia ipsis, id est, in quibus perirent. 18 Turno. 19 Fratris servanda. 20 Quam alioqui liceret. 21 Approbavi. 22 Tamen non suasi, ut emitteret, id est, emittere faceret sagittam. Hinc intelligi potest, auctorem vulneris Æneæ fuisse Juturnam. 23 Ipsam Stygem, lacum infernalem, *Dii cujus jurare timent, & fallere numen.* Vid. Æn. 6. 24 Quæ sola religio Diis superstes reddit eos inferis obnoxios, si Stygem jurati fallant. 25 Contra perjurium. 26 Quia non suaserim, ut contenderet arcum.

Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
Illud te, nulla fari quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, pro majestate 1 tuorum.
Cum jam connubiis pacem felicibus (esto)
Component, cum jam leges & 2 fœdera jungent,
3 Nec vetus 4 indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari;
Aut 5 vocem mutare 6 viros, aut 7 vertere vestes.
Sit Latium: sint Albani per sæcula reges:
Sit 8 Romana potens 9 Itala virtute propago:
Occidit, occideritque sinas 10 cum nomine Troja.
Olli subridens hominum rerumque 11 Repertor:
12 Et germana Jovis, Saturnique 13 altera proles,
14 Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?
Verum age, & inceptum frustra 15 submitte furorem.
Do, quod vis, & me victusque, volensque remitto.
Sermonem 16 Ausonii patrum, moresque tenebunt.
Utque est, nomen 17 erit: commisti 18 corpore tantum
19 Subsident Teucri. Morem, ritusque 20 sacrorum
Adjiciam, faciamque omnes 21 uno ore Latinos.
22 Hinc genus, 23 Ausonio mistum quod sanguine surget,
Supra homines, 24 supra ire Deos pietate videbis:
Nec gens ulla 25 tuos æque celebrabit honores.

1 Latini cæterorumque Regum Italorum, qui a patre tuo Saturno in Latio regnaverunt; *vel*, qui magis tui sunt, quam Trojani. 2 Perpetuæ concordiæ. 3 Aboleatur modo mihi infestum nomen Trojanorum, sub Latino nomine manente vel etiam Albano aut Romano vigeat, imperet, det jura triumphato orbi. Vide Horat. lib. 3. Odyss. 3. 4 Inde, id est, ex Latio, & non aliunde genitos. 5 Sermonem patrium. 6 Latinos. 7 Mutare formam vestium. 8 Ex Albanis orta. 9 Sub titulo virtutis Italicæ, & non Trojanæ. 10 Ita ut ne nomen quidem maneat. 11 Reparator, aut productor, sic *vicissim respondet*. 12 Non degeneras a patre, aut fratre, si iram retineas; & hoc tibi indulgendum est, cognationis nomine, ut & indignationem & votum condonem: do ergo quod vis, nomen patrium, linguam & vestes retineat. 13 Secunda. 14 Q. d. Non decet id. 15 Demitte, supprime. 16 Itali. 17 Eis. 18 Et non nomine, neque sermone. 19 Remanebant, occulto sedem capient. 20 Trojanorum. 21 Una appellatione, uno sermone. 22 Ex Trojanis. 23 Italico. 24 Quod dicit propter multos e Julia familia relatos in Deos; *vel* propter clementiam Julii Cæsaris & Augusti. 25 Propter templum Junonis in monte Aventino, & Junonis festa, celebrata summa populi Rom. propensione; nec non Junonis simulacrum evocatum Carthagine & Romam advectum a Scipione Æmiliano tertio bello Punico.

1 Annuit his Juno, & mentem lætata 2 retorsit.
Interea excedit 3 cœlo, 4 nubemque relinquit.
His 5 actis, 6 aliud Genitor secum ipse 7 volutat:
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur 8 geminæ pestes, cognomine 9 Diræ,
Quas & 10 Tartaream Nox 11 intempesta Megæram
Uno eodemque tulit partu, 12 paribusque 13 revinxit
Serpentum 14 spiris, 15 ventosasque addidit alas.
16 Hæ Jovis ad solium, 17 sævique in limine 18 regis
19 Apparent; 20 acuuntque metum 21 mortalibus ægris,
Si quando lethum horrificum, morbosque Deum rex
22 Molitur, 23 meritas aut bello terrricat urbes.
24 Harum unam 25 celerem demittit ab æthere summo
Juppiter, 26 inque omen Juturnæ occurrere jussit.
Illa volat, celerique ad terram 27 turbine fertur:
28 Non secus, ac 29 nervo per nubem impulsa sagitta;
30 Armatam sævi Parthus quam 31 felle veneni,
Parthus, sive 32 Cydon, telum immedicabile torsit,

Stri-

1 Assensum præbuit. 2 Mutavit, reflexit ab ira animum aut memoriam odii. 3 Aere. 4 E qua prius speculabatur. 5 Cum Junone jam placata. 6 Ad aperiendam fatis viam. 7 Agitat. 8 Secernit a sororibus Megæram, utpote huic ministerio a Jove destinatam. Acherontis & Noctis filias esse furias dictum 7. Æn. ubi de Alecto. 9 Execrabiles 10 Tertiam Furiam. 11 Ad nullum opus tempestiva sive opportuna. 12 Æqualibus numero & mole. 13 Illigatat. 14 Annulis, quos pro capillis habent 15 Tam celeres, ut vento agi viderentur. 16 Furiæ; Tisiphone, Alecto & Megæra. 17 Cum sævitiam suam ex aliqua causâ ostendere vult. 18 Jovis, aut de diversis loquitur, ut per *sævum regem* Plutonem intelligat. 19 Præsto sunt ad obsequium & mandata Jovis: estque nomen Juris: unde *Apparitores* Magistratuum dicti. 20 Acriorem faciunt. 21 Hominibus ægre viventibus, multisque miseriis obnoxiis. 22 Cum difficultate disponit. 23 Ut ostenderet, Jovem non sævum esse, sed justum: illis enim hæc immittit, qui peccando meruerint. 24 Trium Furiarum. 25 Celeriter descendentem. 26 Ut Juturnæ omen mortis fratris Turni efficeret, & illa, id agnoscens, abiret. 27 Impetu. 28 Hyperbolica comparatione amplificat velocitatem Furiæ. 29 Arcu nervato. 30 Infectam. Sic lib. 9. *Ungere tela manu, ferrumque armare veneno,* qui mos Parthis, aliisque barbaris, tingere spicula veneno, ut Hercules felle Hydræ. 31 Amaritudine. 32 Cretensis, a *Cydone*, urbe Cretæ; quæ insula sagittando clara.

1 Quæ

Stridens, & 1 celeres incognita transilit umbras.
Talis se 2 sata Nocte tulit, terrasque petivit.
Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni;
3 Alitis in parvæ subitam collecta figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, 4 serum canit importuna per umbras:
Hanc 5 se versa in 6 faciem, Turni se pestis ab ora
Fertque refertque sonans, 7 clypeumque everberat alis,
8 Illi membra 9 novus 10 solvit formidine torpor;
11 Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus 12 hæsit.
At, procul ut Diræ 13 stridorem agnovit & 14 alas,
Infelix crines scindit Juturna solutos,
15 Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis;
Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
Aut quid jam duræ 16 superat mihi? qua tibi 17 lucem
Arte morer? talin possum me opponere 18 monstro?
Jam jam linquo acies. Ne me terrete timentem
Obscenæ 19 volucres; 20 alarum verbera nosco,
21 Lethalemque sonum. Nec 22 fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis. 23 Hæc pro 24 virginitate 25 reponit?
26 Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta est
Conditio? possem tantos finire dolores,
Nunc certe, & misero fratri comes ire per 27 umbras.
28 Immortalis ego? aut quidquam mihi dulce 29 meorum
Te sine, frater, erit? 30 O quæ satis 31 alta dehiscat
Ter-

1 Quæ celeriter percurrit. 2 Progenita Nocte, id est, Furia movit se. 3 In noctuæ figuram mutata ex Furia. 4 Sero, noctu 5 Furia mutata. 6 Effigiem hujusmodi avis. 7 Turni. 8 Turno 9 In Turno insolens, sive vehemens concretio sanguinis 10 Dissolvit. 11 Ὀρθαὶ δ' ἐπὶ τρίχες ἔσταν. Il. ι. Idem versus lib. 4. legitur. 12 Adhæsit. 13 Infelix augurium, oscinis in stridore, præpetis in alis. 14 Stridorem alarum Furiæ. 15 Pathos a gestibus 16 Superest, restat 17 Vitam detraho; 18 Augurio ex Jovis voluntate venienti. 19 Invidiose, namque de una tantum sermo. 20 Vestrarum, sc. *quid procedant*. 21 Mortis Turni indicem. 22 Latent me. 23 Præmia. 24 Quæ rapta est. 25 Rependi & persolvit. 26 Ad quid. 27 Infernales. 28 Al. *immortalis ego: haud;* &c. id est, sed immortalis sum. *Nec Finire licet tantos mihi morte dolores.* Al. *Jam mortalis ego*. 29 Eorum, quæ mihi contingent. 30 Optantis est. 31 Profunda, ut me devoret.

1 Quam

Terra mihi, manesque 1 Deam demittat ad imos?
Tantum 2 effata, caput 3 glauco 4 contexit amictu
5 Multa gemens, & se fluvio Dea condidit alto.
Æneas 6 instat contra, 7 telumque coruscat
Ingens arboreum, & 8 sævo sic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne, 9 retractas?
Non cursu, 10 sævis certandum est comminus armis.
Verte omnes tete in facies; & 11 contrahe, quidquid
Sive animis, sive arte vales: opta ardua 12 pennis
Astra sequi, clausumque cava te condere terra.
13 Ille caput 14 quassans; Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox. Di me terrent, & 15 Juppiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
Saxum antiquum, ingens, 16 campo quod forte jacebat,
17 Limes agro positus, 18 litem ut discerneret arvis.
Vix illud 19 lecti bis sex cervice subirent,
Qualia 20 nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum 21 trepida 22 torquebat in hostem:
Altior 23 insurgens, & cursu 24 concitus heros.
25 Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
Tollentemque manus, saxumque immane moventem.
26 Genua labant; gelidus concrevit 27 frigore sanguis.
28 Tum lapis ipse 29 viri, vacuum per 30 inane volutus,
31 Nec spatium evasit totum, nec 32 pertulit ictum.
Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit

No-

1 Quamvis Deum. 2 Juturna. 3 Marini coloris. Dea enim fluvii, cui convenit glaucus amictus. *Tiberinum glauco velabat amictu Carbosus* l. 8. 4 Præ tristitia, aut missura se in aquas. 5 Multum. 6 Instanter urget Turnum. Ad singulare certamen, omissis Deorum consiliis, redit. 7 Hastam ingentem ex arbore factam. 8 Acri & magnifico. 9 Declinas & refugis prælium? 10 Hostilibus. 11 In unum collige. 12 Involare. Ab impossibili. 13 Turnus. 14 Ex indignatione. 15 Juppiter mihi infensus. 16 In campo. 17 Signum termini. 18 Ut dirimeret agris contentionem agricolarum aut possessorum. 19 Viri. 20 Nostra tempestate. 21 Festina. 22 Saxum illud. 23 Erigens se. 24 Concitatus Turnus. 25 Sed eventu irrito, quia ipse præ formidine nec mentis nec virium campos. 26 Turni sc. auxilio numinis destituit. 27 Timoris. 28 Insuper. 29 Quem ipse impulit. 30 Aerem. 31 Non pervenit ad hostem Æneam. 32 Et non finem usque tulit, id est, evacuatus est impetus ipsius spatio longiore.

1 Avi-

Nocte quies, nequidquam 1 avidos extendere cursus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus; non lingua 2 valet, non 3 corpore notæ
Sufficiunt vires, 4 nec vox aut verba 5 sequuntur:
Sic Turno, quacumque 6 viam virtute petivit,
Successum 7 Dea dira negat. 8 Tum pectore sensus
9 Vertuntur varii. 10 Rutulos aspectat & urbem,
Cunctaturque metu, 11 telumque instare tremiscit.
Nec quo se eripiat, nec qua vi tendat in hostem,
Nec currus usquam videt, 12 aurigamve sororem.
Cunctanti telum Æneas 13 fatale 14 coruscat,
15 Sortitus fortunam oculis; & corpore toto
Eminus 16 intorquet. 17 Murali 18 concita nunquam
Tormento sic saxa 19 fremunt, nec 20 fulmine tanti
Dissultant crepitus. Volat 21 atri turbinis instar
22 Exitium dirum hasta ferens; 23 orasque recludit
Loricæ, & clypei extremos 24 septemplicis orbes:
Per medium stridens transit femur. Incidit 25 ictus
Ingens ad terram 26 duplicato poplite Turnus.
27 Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum; & 28 vocem late nemora alta remittunt.
Ille 29 humilis, supplexque oculos, dextramque 30 precantem
Protendens. Equidem 31 merui, 32 nec deprecor, inquit

1 Ute-

1 Avide procul excurrere. 2 Proloqui. 3 Corpori, vel in corpore. 4 *Clamor frustratur hiantes, Æn. 6. lib.* 1. 5 Conatus nostros. 6 Processum. 7 Furia. 8 Insuper. 9 Fiunt. 10 Quod desperantis signum est. 11 Hastam Æn. imminere. 12 Quæ prius functa fuerat munere aurigæ. 13 Lethale. 14 Vibrat. 15 Hunc locum ad feriendum oculis elegit Æneas, quem fortuna destinaverat vulneri, & ubi Turnum feriret. κληΐδων χώα κανὸν ἵνα ἔχεις μάλιστα. Il. 22. vers. 321. 16 Telum. 17 Quo muri quatiuntur. 18 Concite missa. 19 Strident. 20 Tonitru, sine quo nunquam est fulmen. 21 Venti impetuosi. 22 Mortem diram. 23 Et aperit resolvitque extremitates tunicæ, quæ olim e loris fiebat. 24 Septies implicitis diversis tergoribus. 25 Percussus. 26 Compressis genibus. 27 Rutuli simul gemere incipiunt. 28 Gementium. 29 Turnus victus & humi stratus. 30 Sublatam more supplicum. 31 Mortem. 32 Et non precor, ut non fiat mihi.

1 In-

1 Utere ſorte tua. 2 Miſeri te ſi qua parentis
Tangere 3 cura poteſt; oro (fuit & tibi 4 talis
Anchiſes genitor) Dauni miſerere ſenectæ.
5 Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,
Redde meis. Viciſti, & victum 6 tendere palmas
7 Auſonii videre. Tua eſt 8 Lavinia conjux:
9 Ulterius ne tende odiis. Stetit 10 acer in armis
Æneas, 11 volvens oculos, dextramque 12 repreſſit.
Et jam jamque magis 13 cunctantem 14 flectere 15 ſermo
Cœperat; 16 infelix 17 humero cum apparuit alto
Balteus, & 18 notis fulſerunt cingula 19 bullis
Pallantis pueri, 20 victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris 21 inimicum inſigne gerebat.
22 Ille, oculis poſtquam ſævi monumenta doloris
23 Exuviasque hauſit, furiis accenſus, & ira
Terribilis: Tune 24 hinc ſpoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te 25 hoc vulnere, 26 Pallas
27 Immolat, & pœnam 28 ſcelerato ex ſanguine 29 ſumit.

Hoc

1 Interfice hoſtem tuum, in quem Fortuna tibi poteſtatem indulſit. 2 Non eſt quod mihi parcas cauſa mea: ego quidem mori meritus ſum: Sed tamen, in gratiam patris mei ſenis Dauni, miſerere: memor quam gravis foret tuo patri mors filii immatura. 3 Commiſeratio. 4 Ut ejus gratia tibi parcendum eſſet. Pathos ſimilitudine paſſionis. Macrob. Sat. lib. 4. cap. 6. 5 Et me, ſi non vivum, mortuum ſaltem redde meis ſepeliendum. 6 Extendere manus ſupplices. 7 Itali. 8 Regis filia, pro qua certavimus. 9 Ne procedas ad majorem ultionem: quia ad gloriam ſatis eſt me victum fateri. 10 Strenuus. 11 In ſupplicem. 12 Cohibuit ab ictu. 13 Æneam morantem. 14 Movere ad miſericordiam. 15 Turni ſupplicantis. 16 Lethalis atque infelicitatem afferens Turno, Æneæ in memoriam revocans cæſum a Turno Pallantem. 17 Turni. 18 Æneæ, qui agnoſcebat inſignia Pallantis ſibi Turnum aptaſſe. 19 Quibus ſtellatum & inoculatum fuit balteum. 20 Pallanta. 21 Quod ipſe ad gloriam geſtabat, utpote ſpolium hoſti ereptum, *vel inimicum*, id eſt, pernicioſum, exitiale. 22 Æneas. 23 Spolia Pallantis vidit: ut lib. 4. *Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus*. 24 Ab hoc loco, ubi ſub pedibus meis jaces. Q. d. minime. 25 Filius Evandri. Iteratum Pallantis nomen denotare videtur ictum repetitum. 26 Quod tibi ejus gratia infero. 27 Ad ſuæ mortis & rupti fœderis ultionem te, tamquam hoſtiam ſacrificat Diis manibus. 28 Multis ſceleribus pollutos. 29 Per me.

1 Æne-

Hoc 1 dicens, ferrum 2 adverso sub pectore condit
3 Fervidus. Ast 4 illi solvuntur 5 frigore membra,
6 Vitaque cum gemitu fugit 7 indignata sub 8 umbras.

1 Æneas. 2 Opposito. 3 Ad vindictam Pallantis sumendam. 4 Turno transfixo. 5 Morte frigere faciente. 6 Animam, qua vivebat. Hunc eumdem versum lib. 11. pag 618. posuit in morte Camillæ. 7 Quod ante diem fatalem exire cogeretur, vel, quia ab hoste precata veniam, exorare non poterat. 8 Infernales.

FINIS.